BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
2 B
7
2.
5 - 4 - A - 10
0

XIV.14.A.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM IVRIS CIVILIS VOLVMEN SECVNDVM, XIIII LIBROS COMPLECTENS

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

PARISIIS
EX OFFICINA ROBERTI STEPHANI
E REGIONE SCHOLAE DECRETORVM.
M. D. XXVII.

n 660

SYLLABVS CAPITVM OMNIVM, SEV TITVLORVM SECVNDI VOLVMINIS.

EX LIB. XII.

De rebus creditis, & ſi certum petatur.
De iureiurando ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali.
De condictione cauſa data, cauſa non ſecuta.
De condict. ob turpem vel iniuſtam cauſam.
De condict. indebiti.
De condict. ſine cauſa.

EX LIB. XIII.

De condictione furtiua.
De condict. ex lege.
De condict. triticaria.
De eo quod certo loco dari oportet.
De conſtituta pecunia.
Commodati vel contrà.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

EX LIB. XIIII.

De exercitoria actione.
Ad legem Rhodiam de iactu.
De inſtitoria actione.
De tributoria actione.
Quòd cum eo, qui in aliena poteſtate eſt.
Ad SEN. CONSVLT. Macedonianum.

EX LIB. XV.

De peculio.

Quando de peculio actio annalis eſt.
De in rem verſo.
Quod iuſſu.

EX LIB. XVI.

Ad ſenatuſconſultum Velleianum.
De compenſationibus.
Depoſiti vel contrà.

EX LIB. XVII.

Mandati vel contrà.
Pro ſocio.

EX LIB. XVIII.

De cōtrahenda emptione & vendit. & de pactis inter empt.& vend.conuentis.
De in diem addictione.
De lege commiſſoria.
De hæreditate vel actione vendita.
De reſcindenda vend.& quando liceat &c.
De periculo,& commodit.rei venditæ.
De ſeruis exportandis.

EX LIB. XIX.

De actionib.empti,& venditi.
Locati,& conducti.
De æſtimatoria actione.
De rerum permutatione.
De præſcriptis verbis.

EX LIB. XX.

1 De pignoribus & hypoth.
2 In quibus cauſis pign. vel hypoth. tacitè contrah.
3 Quæ res pignori, vel hypothecæ obligari non poſſ.
4 Qui potiores in pignore, vel hypoth. habeantur.
5 De diſtract. pignorum.
6 Quibus modis pignus vel hypoth. ſoluitur.

EX LIB. XXI.

De ædilitio edicto.
De euictionibus & duplæ ſtipulationibus.
De exceptione rei venditæ.

EX LIB. XXII.

De vſuris & fructibus.
De nautico fœnore.
De probationibus & præſumptionibus.
De fide inſtrumentorum.
De teſtibus.
De iuris & facti ignorantia.

EX LIB. XXIII.

De ſponſalibus.
De ritu nuptiarum.
De iure dotium.
De pactis dotalibus.
De fundo dotali.

De donationibus inter virum & vxorem.
De diuortijs & repudijs.
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur.

EX LIB. XXV.

De impenſis in rebus dotalibus factis.
De actione rerum amotarum.
De liberis agnoſcendis.
De ventre inſpiciendo.
Si ventris nomine mulier in poſſeſſ. miſſa ead. poſſ.
Si mulier ventris nomine in poſſeſſ. cal. cauſa eſſe dicatur.

de concubinis.

INTERPRETATIO GRAECORVM, QVAE PASSIM IN SECVNDO VOLVMINE SPARSA SVNT.

QVAE LIBRO DVODECIMO.

μονομερῆ vnius partis.
προπετῶς μὴ ὄμνυε petulanter ne iura.

QVAE LIB. XIIII.

Ἀξίωσις εὐδαίμονος νικομήδεος πρὸς Ἀντώνινον βα-
σιλέα. Κύριε βασιλεῦ ἀντώνινε, ναυάγιον ποιήσαν-
τες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων
τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. ἀντώνινος μὲν
εἶπεν εὐδαίμονι, ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νό-
μος, τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν ῥοδίων κρινέσθω
τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νό-
μος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος Αὐ-
γουστος ἔκρινεν. Eudæmonis Nicomedienſis ad An-
toninū imperatorem ſupplicatio. Domine Impera-
tor Antonine, naufragium facientes in Italia direpti
ſumus à publicanis Cycladas inſulas habitantibus.
Antoninus dixit Eudęmoni, Ego quidem mundi do-
minus, Lex autem maris, qua lege Rhodiorum nau-
tica iudicetur in iis, in quibus nulli noſtrarum aduer-
ſatur. Idem enim & diuus Auguſtus exiſtimauit.

QVAE LIB. XV.

παχυμερέστερον pinguius.

ἐξαπατούσαις τῶν γυναικῶν, οὐ βοηθεῖ τὸ τῆς βουλῆς δόγμα, fœminæ, ſi non ex fide bona egerint, à Sen.conſ.non adiuuantur.

ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μύρια, καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὡμολόγησα ὡς προγέγραπται, καὶ συνεθέμην χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου, Accepi, & in rationib9 depoſiti relatũ habeo, vt prǽſcripſi argẽti HS x L, omnia facturus vt cõſentio, & vt firmiſſime promitto ſecundũ ſuprà ſcripta, quibus conueni me fœnoris nomine daturum in vnũquenque menſem tibi pro ſingulis libris obolos quatuor, donec omne argentũ reddidero.

QVAE LIB. XVII.

Σείῳ τέκνῳ χαίρειν. Ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω τὸ, ὑπὲρ πατρὸς, καὶ, τῶν τοῦ πατρὸς ἡμῶν πραγματεύεσθαι δίχα τοῦ τινὰ ἐπιτροπικὸν αἰτεῖν. εἰ δὲ δεῖ καὶ τοιούτου τινός, ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων ἐμῶν, ὡς θέλεις πραγματεύεσθαι, εἴτε πωλεῖν θέλεις, εἴτε ὑποθέσθαι, εἴτε ἀγοράζειν, εἴτε ὁτιοῦν πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν, ἐμοῦ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπὸ σου γινόμενα ἡγουμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντος σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν, Seio filio S. Ego quidem ſecundum naturam eſſe arbitror quemlibet pro patre, & parentis filijs negotiari, etiã ſine vlla mandati quæſtione. Si ergo ita fert vſus, mando tibi de omnibus meis rebus vti volueris negotia exerceas, ſi-

ue vendere velis, ſiue obligare, ſiue emere, ſiue quocunque agere, non aliter atque ſi dominus tu rerum mearum eſſes, me quidquid feceris ratum, firmũ ducente, & nihil tibi contradicente nec in vnam quidem rem.

QVAE LIB. XVIII.

Νῆες δ' ἐκ λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι,
ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί,
ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσι,
ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.
Affuit ex Lemno ratib. tunc copia vini,
Cæſarie inſignes redimunt hinc vina Pelaſgi,
Pars dedit æs, nitidum ferrum pars altera, bubus
Tergora diripiens hic protulit, ille agit ipſos
Ad naues tauros, hic bello corpora capta.
ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεύς,
ὃς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν
χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.
Iuppiter eripuit mirè hic præcordia Glauco,
Qui cum Tydide demens crepitantia mutat
Arma ſubæratis, auro viſenda coruſco.
τὴν ποτὲ Λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν
πρωθήβην ἔτ' ἐοῦσαν, ἐεικοσάβοια δ' ἔδωκεν.
Hanc proprijs rebus Laertes emerat olim,
Vigintique boues prompſit pro impube puella.

QVAE LIB. XIX.

οἱ ἐπίτροποι γινόμενοι, ἢ κουράτωρες, πρὶν ἐκτίσαι

τὸ τοῖς μηδαμῶς *, μισθῶται καίσαρος γινέσθαι, κωλύονται. Ἐὰν τις ἀποκρυψάμενος τοῦτο, προσέλθῃ τῇ μισθώσει τῶν τοῦ καίσαρος χωρίων, ὡς παραποιήσας κολάζεται. τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβηρός. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐγχειρίζοντες ἐπιτροπίας, ἢ κουρατωρίας, εἶεν ἂν κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμείου. Qui tutores facti ſunt, aut curatores prius, quàm officio fungãtur, cõducere aliquid à Cæſare prohibentur. Quòd ſi quis diſſimulans progrediatur, & agros Cæſaris conducat, vti contrafaciens punitur, vt imperator Seuerus conſtituit. Secundum hæc & qui tutorum, vel curatorum officium iniungunt, ab fiſco conducere prohibentur.

QVAE LIB. XX

Δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρακαλῶ σε μὴ βεβαίωσιν, ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. οἶδας γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ ταβέρνα, ἢ οἱ δοῦλοι μοῦ οὐδενὶ κατέχονται, ἢ σοί, ὡς εὐσχήμονι ἀνθρώπῳ πιστεύσας. Cum mutuos acceperim à te denarios D. id rogo, ne aliam à me cautionẽ petas, ſed hypothecam accipias. Euidẽter enim noſti & tabernam, & ſeruos meos ad neminem alium, quàm ad te pertinere: qui mihi tanquã honeſto viro fidem adhibendam duxiſti.

QVAE LIB. XXI.

ἐκ παραλλήλου ex geminatione.
κακοήθειαν malignitatem.

DE REBVS CREDITIS. SI CERTVM PETATVR: ET DE CERTI CONDICTIONE.

LIBER DVODECIMVS.

BENE eſt prius, quàm ad verborum interpretationẽ perueniamus, pauca de ſignificatione ipſius tituli referre. Quoniam igitur multa ad cõtractus varios pertinentia iura ſub hoc titulo Prætor inſeruit: ideò rerum creditarum titulum præmiſit. Omnes enim contractus, quos alienam fidem ſecuti inſtituimus, complectitur. Nam, » vt libro primo quæſtionum Celſus ait, credendi generalis appellatio eſt: ideóq; ſub hoc titulo Prætor & de commodato, & de pignore edixit. Nam, cuicunque rei aſſentiamus alienã fidem ſecuti, mox recepturi quid ex hoc cõtractu: credere dicimur. Rei quoque verbum, vt generale, Prætor elegit. VLP.

» MVTVVM damus, recepturi non eandem ſpeciem, quam dedimus (alioqui aut cõmodatum erit, » aut depoſitũ) ſed idem genus. Nam, ſi aliud genus, veluti pro tritico vinũ, recipiamus: non erit mutuũ. PAVL.

» Mutui datio conſiſtit in iis rebus, quæ pondere, numero, menſuráve conſiſtunt: quoniam earum datione poſſumus in creditum ire: quia in genere ſuo functionem recipiũt per ſolutionẽ magis, quàm per ſpeciem. Nam in cæteris rebus ideò in creditum » ire non poſſumus: quia aliud pro alio inuito credi» tore ſolui non poteſt. Appellata eſt autem » mutui datio ab eo, quòd de meo tuum fit. Et ideò, ſi non fiat tuum, non naſcitur obligatio. Cre-

„ ditum ergo à mutuo eo differt, quo genus à ſpecie.
„ Nam creditum conſiſtit extra eas res, quæ pondere, numero, menſuráve continentur, ſicuti, ſi eandem rem recepturi ſumus, creditum eſt. Item mutuum nõ poteſt eſſe, niſi proficiſcatur pecunia. Creditum autem fit interdum, etiam ſi nihil proficiſcatur: veluti ſi poſt nuptias dos promittatur. In mutui autem datione oportet dominum eſſe dantem. Nec obeſt, quòd filiusfamiliàs & ſeruus dãtes peculiares nummos obligant. Id enim tale eſt, quale ſi voluntate mea tu des pecuniam. nam mihi actio acquiritur: licet nũmi mei non fuerint. Verbis quoque credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interpoſito: veluti ſtipulatione.

POMP. CVM QVID mutuum dederimus, & ſi non cauerimus, vt æquè bonum nobis redderetur: non licet debitori deteriorem rem, quæ ex eodem genere ſit, reddere: veluti vinum nouum pro veteri. Nam in contrahendo, quod agitur, pro cauto habendum „ eſt. Id autem agi intelligitur, vt eiuſdem generis, & eadem bonitate ſoluatur, quod datum ſit.

VLP. SI QVIS nec cauſam, nec propoſitum fœnerãdi habuerit: & tu empturus prædia deſyderaueris mutuam pecuniam, nec volueris crediti nomine antè, quàm emiſſes, ſuſcipere: atque ita creditor, quia neceſſitatem fortè proficiſcendi habebat, depoſuerit apud te hanc eandem pecuniam: vt ſi emiſſes, crediti nomine obligatus eſſes: hoc depoſitum periculo „ eius eſt, qui ſuſcepit. Nam &, qui rem vendendam acceperit, vt pretio vteretur, periculo ſuo rem habebit. Res pignori data, pecunia ſoluta condi„ ci poteſt: & fructus ex iniuſta cauſa percepti condicendi ſunt. Nam, & ſi colonus poſt luſtrum cõple-

tum fructus perceperit, condici eos conſtat, ita demum, ſi nõ ex voluntate domini percepti ſunt: nam ſi ex voluntate, proculdubio ceſſat condictio. Ea, quæ vi fluminum importata ſunt, condici poſſunt.

QVOD TE mihi dare oportet, ſi id poſtea perierit, quàm per te factum erit, quò minus id mihi dares: tuum fore id detrimentum conſtat. Sed, cum quæratur, an per te factum ſit, animaduerti debebit non ſolũ, ſi in poteſtate tua fuerit id, nécne: aut dolo malo feceris, quò minus eſſet vel fuerit, nécne: ſed etiam, ſi aliqua iuſta cauſa ſit, propter quam intelligere deberes te dare oportere. POMP.

CERTVM eſt, cuius ſpecies, vel quantitas, quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione, quæ nominis vice fungatur, qualis quantáque ſit, oſtenditur. Nam & Pedius libro I de ſtipulationibus, nihil referre ait, proprio nomine res appelletur, an digito oſtendatur, an vocabulis quibuſdam demonſtretur: quatenus mutua vice res fungantur, quæ tantundem præſtent. PAVL.

OMNIA, quæ inſeri ſtipulationibus poſſunt, eadem etiam poſſunt numerationi pecuniæ: & ideò etiam conditiones. VLP.

PROINDE mutui datio interdum pendet, vt ex pòſt facto confirmetur: veluti ſi dem tibi mutuos nummos, vt, ſi conditio aliqua extiterit, tui fiant, ſíſque mihi obligatus. Item, ſi legatam pecuniã hæres crediderit, deinde legatarius eam noluerit ad ſe pertinere: quia hæredis ex die aditæ hæreditatis videntur nũmi fuiſſe: vt credita pecunia peti poſſit. Nam & Iulianus ait etiam traditiones ab hęrede factas ad id tẽpus redigi, quo hęreditas adita fuerit, cũ repudiatum ſit legatum, aut appoſitum. POMP.

VLP. CERTI condictio competit ex omni cauſa, & ex omni obligatione, ex qua certum petitur, ſiue ex certo contractu petatur, ſiue ex incerto. Licet enim nobis ex omni cõtractu certũ condicere, dummodo præſens ſit obligatio. Cæterum, ſi in diem ſit, vel ſub conditione obligatio: ante diem, vel conditionem non potero agere. Competit hæc actio etiam ex legati cauſa, & ex lege Aquilia. Sed & ex cauſa furtiua per hanc actionem condicitur. Sed, & ſi ex ſenatuſconſulto agatur, competit hæc actio: ve» luti ſi is, cui fiduciaria hæreditas reſtituta eſt, agere volet. Siue autem ſuo nomine quis obligatus ſit, ſiue alieno, per hanc actionem recte conuenietur.

Quoniam igitur ex omnibus cõtractibus hæc certi condictio competit, ſiue re contractus fuerit factus, ſiue verbis, ſiue coniunctim: referendæ ſunt nobis quædam ſpecies: quæ dignum habeant tractatum, an hæc actio ad petitionem earum ſufficiat, puta, Numeraui tibi decem, & hæc alij ſtipulatus ſum: nulla eſt ſtipulatio: an condicere decem per hanc actionem poſſim, quaſi duobus contractibus interuenientibus: vno, qui re factus eſt, id eſt numeratione: alioqui verbis, id eſt inutiliter: quoniã alij ſtipulari non potui? Et puto poſſe. Idem erit ſi à pupillo fuero ſine tutoris authoritate ſtipulatus, cui tutore authore credidi. Nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione. Item quæri poteſt, & ſi, quod tibi numeraui, ſub impoſſibili conditione ſtipuler. Cum enim nulla ſit ſtipulatio, manebit condictio. Sed, ſi ei numerauero, cui poſtea bonis interdictum eſt, mox ab eo ſtipuler: puto pupillo eum comparãdum: quoniam & ſtipulando ſibi acquirit.

Si nũmos meos tuo nomine dedero velut tuos,

» abſente te, & ignorante: Ariſto ſcribit acquiri tibi
» condictionem. Iulianus quoque de hoc interroga-
» tus, libro. x. ſcribit veram eſſe Ariſtonis ſententiam:
» nec dubitari, quin, ſi meam pecuniam tuo nomine
» voluntate tua dedero, tibi acquiratur obligatio: cum
» quotidie credituri mutuã pecuniam ab alio poſca-
mus, vt noſtro nomine creditor numeret futuro de-
bitori noſtro. Depoſui apud te decem: poſtea
» permiſi tibi vti. Nerua, & Proculus etiã antè, quàm
» moueantur, condicere quaſi mutua, tibi hęc poſſe
» aiunt: & eſt verum, vt & Marcello videtur. Ani-
mo enim cœpit poſſidere. Ergo tranſit periculum
ad eum, qui mutuùm rogauit: & poterit ei condici.
QVOD, SI ab initio, cum deponerem, vti tibi, ſi
voles, permiſero: creditam non eſſe antè, quàm
» mota ſit: quoniam debitum iri non eſt certum.

ROGASTI me, vt tibi pecuniam crederem:
» ego, cum non haberem, lancem tibi dedi, vel maſ-
ſam auri, vt eam venderes, & nũmis vtereris. ſi ven-
dideris, puto pecuniam mutuam factam. Quòd, ſi
lancem, vel maſſam ſine tua culpa perdideris prius,
» quàm venderes: vtrum mihi, an tibi perierit, quæ-
» ſtionis eſt. Mihi videtur Neruæ diſtinctio veriſſima,
exiſtimantis, multum intereſſe, an venalem habui
hanc lancem, vel maſſam, nécne: vt, ſi venalem ha-
bui, mihi perierit: quemadmodum, ſi alij dediſſem
vendendam: quòd, ſi non fuit propoſitum hoc, vt
venderem, ſed hæc cauſa fuit vendendi, vt tu vte-
reris: tibi eam periſſe: & maximè, ſi ſine vſuris cre-
didi. Si tibi dedero decem, ſic, vt nouem debeas:
» Proculus ait te rectè non amplius ipſo iure debere,
» quàm nouem. Sed &, ſi decem dedero, vt vndecim
» debeas: Proculus putat amplius, quàm decem, con-

dici non poſſe. Si fugitiuus ſeruus nũmos tibi crediderit: an condicere tibi dominus poſſit, quæritur. Et quidem, ſi ſeruus meus, cui cõceſſa eſt peculij adminiſtratio, crediderit tibi: erit mutua. Fugitiuus autem, vel alius ſeruus contra voluntatem domini credendo nõ facit accipientis. Quid ergo? Vendicari nũmi poſſunt, ſi extant: aut ſi dolo malo deſinãt poſſideri: ad exhibẽdum agi. Quod, ſi ſine dolo malo conſumpſiſti: condicere tibi potero.

POMP. SI A furioſo, cum eum compotem mentis eſſe putares, pecuniam quaſi mutuam acceperis, eáque in rem tuam verſa fuerit, condictionem furioſo acquiri Iulianus ait. Nam, ex quibus cauſis ignorantibus nobis actiones acquiruntur, ex iiſdem etiam furioſo acquiri. Item, ſi is, qui ſeruo crediderat, furere cœperit: deinde ſeruus in rem domini id verterit: cõdici nomine furioſi poſſe. Et, ſi alienã pecuniam credendi cauſa quis dederit, deinde furere cœperit, & conſumpta ſit ea pecunia: condictionem furioſo acquiri.

VLP. NAM ET, ſi fur nũmos credendi animo dederit, accipientis non facit: ſed conſumptis eis naſcitur condictio. Vnde Papinianus libro VIII quæſtionũ ait, Si alienos nũmos tibi mutuo dedi: nõ antè mihi teneris, quàm eos conſumpſeris. Quòd, ſi per partẽ eos conſumpſeris: an per partem tibi cõdicam, quæritur. Et ait condicturum: ſi admonitus alienos nummos fuiſſe, ideò per partem condicam, quia nondũ totos cõſumptos compereram. Si ſeruus communis decẽ crediderit: puto, ſiue adminiſtratio ſeruo conceſſa eſt, ſiue non, & conſumantur nũmi, in quinque competere actionem. Nam, & ſi communes numos tibi centũ credidero: poſſe me quinqua-

„ ginta cōdicere. Papinianus lib. VIII.quæſtionum ſcribit,etiam,ſi ſingula corpora communia fuerint.

SI FILIVSFAMILIAS contra ſenatuſconſultum mutuatus pecuniam ſoluerit: patri nummos vendicanti nulla exceptio obijcietur. Sed,ſi cō„ ſumpti ſint numi à creditore, Marcellus ait ceſſare condictionem:quoniam toties cōdictio datur, quoties ex ea cauſa numerati ſunt,ex qua actio naſci potuiſſet, ſi dominium ad accipientem tranſiſſet. in propoſito autem non ita. Denique per errorem ſoluti contra ſenatuſconſultum crediti, magis eſt ceſſare repetitionem.

SINGVLARIA quædam præcepta ſunt circa pecuniam creditam. Nam,ſi tibi debitorem meū iuſſero dare pecuniam:obligaris mihi,quanuis nummos meos non acceperis. Quod igitur in duabus perſonis recipitur, hoc & in eadem perſona recipiēdum eſt: vt,cū ex cauſa mādati pecuniā mihi debeas,& cōuenerit, vt crediti nomine eam retineas,videatur mihi data pecunia,& à me ad te profecta.

SI SOCIVS propriam pecuniā mutuam dederit:omnimodo pecuniam creditam facit,licet cæteri diſſenſerint. Quòd,ſi cōmunem numerauerit: non aliàs creditam efficit, niſi cæteri quoque conſentiant:quia ſuæ partis tātum alienationē habuit. PAVL.

CVM FILIVSFAMILIAS viaticum ſuum mutuum dederit,cum ſtudiorum cauſa Romę ageret:reſponſum eſt à Scæuola, extraordinario iudicio eſſe illi ſubueniendum. VLP.

SI EGO pecuniam tibi quaſi donaturus dede„ ro,tu quaſi mutuam accipias:Iulianus ſcribit donationem non eſſe. Sed an mutua ſit, vidcndum eſt.

Et puto nec mutuam eſſe:magiſque nummos acci-pientis non fieri:cum alia opinione acceperit. Quare,ſi eos conſumpſerit : licet condictione teneatur, tamen doli exceptione vti poterit : quia ſecundum voluntatem dantis nūmi ſunt conſumpti. Nam,& ſi ego quaſi deponēs tibi dedero, tu quaſi mutuum accipias:nec depoſitum,nec mutuū eſt.Idem eſt,& ſi tu quaſi mutuam pecuniam dederis, ego quaſi cōmodatam oſtendendi gratia accepi. Sed in vtroque caſu,conſumptis numis,condictioni ſine doli exceptione locus erit.

IVL. NON OMNIS numeratio eum,qui accipit,obligat,ſed quoties id ipſum agitur, vt confeſtim obligaretur. Nam & is,qui mortis cauſa pecuniā donat, pecuniā numerat: ſed nō aliter obligat accipiētem, quàm ſi extitiſſet caſus,in quē obligatio collata fuiſſet:veluti ſi donator conualuiſſet: aut is,qui accipiebat,prior deceſſiſſet.Et,cum pecunia daretur,vt aliquid fieret: quādiu in pendēti eſſet, an id futurū eſſet,ceſſabit obligatio. Cū verò certū eſſe cœpiſſet, futurum id nō eſſe:obligabitur,qui accepiſſet. veluti ſi Titio x dedero,vt Stichū intra calendas manumitteret:ante calēdas nullam actionem habebo:poſt calendas ita demum agere potero, ſi manumiſſus non fuerit. Si pupillus ſine tutoris authoritate crediderit, aut ſoluendi cauſa dederit: conſumpta pecunia , condictionem habet. vel ſi liberatur, non alia ratione, quàm quod facto eius intelligitur ad eum,qui acceperit, perueniſſe. Quapropter,ſi eandem pecuniam is,qui in creditum , vel in ſolutum acceperat,alij porrò in creditum,vel in ſolutum dederit : conſumpta ea,& ipſe obligatur pupillo, vel

eum à ſe liberauit: & eum, cui dederit, obligatum habebit, vel ſe ab eo liberauit. Nam omnino, qui alienam pecuniam credendi cauſa dat, conſumpta ea habet obligatum eum, qui accepit. Item, qui in ſolutum dederit, liberabitur ab eo, qui acceperit. "

SI TIBI pecuniā donaſſem, vt mihi eandem crederes: an credita fieret? Dixi, in huiuſmodi propoſitionibus nō proprijs verbis nos vti. Nam talem contractum neque donationem eſſe, neque pecuniā creditam. Donationē nō eſſe, quia non ea mente pecunia daretur, vt omnimodo penes accipiētem maneret. creditam non eſſe, quia ex ſoluendi cauſa magis daretur, quàm alterius obligandi. Igitur ſi is, qui pecuniam hac conditione accepit, vt mihi in creditū daret, acceptam dederit: non fore creditam. magis enim meum accepiſſe intelligi debeo. Sed hæc intelligenda ſunt propter ſubtilitatem verborum. Benignius tamen eſt, vtrunque valere. "

QVIDAM exiſtimauerunt neque eum, qui decem peteret, cogendum quinque accipere, & reliqua perſequi: neque eum, qui fundum ſuum diceret, partem dúntaxat iudicio perſequi. Sed in vtraque cauſa humanius facturus videtur Prætor, ſi actorē compulerit ad accipiendum id, quod offertur: cum ad officium eius pertineat lites dirimere.

VINVM, QVOD mutuum datum erat, per iudicem petitum eſt. Quæſitum eſt, cuius temporis æſtimatio fieret: vtrum cum datum eſſet, an cum litem conteſtatus fuiſſet, an cum res iudicaretur. Sabinus reſpondit, Si dictum eſſet, quo tempore redderetur: quanti tunc fuiſſet. ſi non, quanti tunc fuiſſet, cum petitum eſſet. Interrogatus, cuius loci pretium ſequi oporteat, reſpondi, ſi conueniſſet, vt

certo loco redderetur:quanti eo loco eſſet ſi dictum non eſſet:quanti vbi eſſet petitum.

AFRIC. SI EVM ſeruum, qui tibi legatus ſit, quaſi mihi legatum poſſederim, & vendiderim: mortuo eo, poſſe te mihi pretium condicere Iulianus ait: quaſi ex re tua locupletior factus ſim.

VLP. SI QVIS certum ſtipulatus fuerit:ex ſtipulatu actionem non habet,ſed ea condictione id perſequi debet,per quam certum petitur.

CREDITOR,qui ob reſtitutionem ædificiorũ crediderit:in pecuniam,quam crediderit, priuilegiũ exigendi habebit.

SI PECVNIAM militis procurator eius mutuam dederit, fideiuſſorémque acceperit: exemplo eo,quo ſi tutor pupilli,aut curator iuuenis pecuniã alterutrius eorum creditam ſtipulatus fuerit: actionem dari militi, cuius pecunia fuerit,placuit.

CIVITAS mutui datione obligari poteſt, ſi ad vtilitatem eius pecuniæ verſæ ſunt. Alioqui, ipſi ſoli,qui contraxerunt,non ciuitas tenebuntur.

CAIVS. CREDITOR, qui non idoneum pignus accepit,non amittit exactionem eius debitæ quantitatis,in quam pignus non ſufficit.

PAVL. SI INSTITOREM ſeruum dominus habuerit,poſſe dici Iulianus ait,etiam cõdici ei poſſe:quaſi iuſſu eius contrahatur,à quo præpoſitus ſit.

QVI PECVNIAM creditam accepturus ſpopondit creditori futuro: in poteſtate habet, ne accipiendo ſe ei obſtringat.

CVM FVNDVS, vel homo per condictionem petitus eſſet:puto hoc nos iure vti,vt poſt iudicium acceptũ cauſa omnis reſtituẽda ſit,id eſt omne,quod habiturus eſſet actor,ſi litis conteſtatæ tempore ſo-

lutus fuiſſet. Seruum tuum imprudens à fure bona fide emi: is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem comparauit, qui mihi traditus eſt. Sabinus, & Caſſius poſſe te mihi hominem condicere aiunt. Sed, ſi quid mihi abeſſet ex negotio, quod is geſſiſſet: inuicem me tecum acturum. & hoc verum eſt. Nam & Iulianus ait, videndum ne dominus integram ex empto actionem habeat, venditor autē condicere poſſit emptori bonæ fidei. Quod ad peculiares nummos attinet, ſi extant, vendicare eos dominus poteſt: ſed actione de peculio tenetur venditori, vt pretium ſoluat. ſi cõſumpti ſunt: actio de peculio euaneſcit. Sed adijcere debuit Iulianus. non aliter domino ſerui venditorem ex empto teneri, quàm ſi ei pretium ſolidum, & quæcunque, ſi cum libero contraxiſſet, deberentur, dominus ſerui præſtaret. Idem dici debet, ſi bonæ fidei poſſeſſori ſoluiſſet: ſi tamen actiones, quas aduerſus eum habeat, præſtare domino paratus ſit.

SI ET ME, & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi promittere iuſſerim, tu ſtipulatus ſis, cũ putares eum Titij debitorem eſſe: an mihi obligaris, ſubſiſto: ſiquidē nullum negotium mecũ contraxiſti. Sed potius eſt, vt obligari te exiſtimem: non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim niſi inter conſentientes fieri non poteſt) ſed, quia pecunia mea ad te peruenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum eſt. CELS.

PRINCIPALIBVS conſtitutionibus cauetur, ne ij, qui prouinciam regunt, quíve circa eos ſunt, negotientur, mutuámve pecuniam dent, fœnúſve exerceant. MOD.

PRAESIDIS prouinciæ officiales, quia per- PAVL.

petui ſunt, mutuam pecuniam dare: & fœnebrem exercere poſſunt. Præſes prouinciæ mutuam pecuniam fœnebrem ſumere non prohibetur.

MOD. PERICVLVM nominum ad eum, cuius culpa deterius factum probari poteſt, pertinet.

IABOL. PECVNIAM, quam mihi ſine conditione debebas, iuſſu meo promiſiſti Titio ſub conditione. Cum pendente conditione, in eo ſtatu ſit obligatio tua aduerſus me, tanquam ſi ſub contraria cõditione eam mihi ſpopondiſti: ſi pendente cõditione petam, an nihil laturus ſim? Reſpondi, Non dubito, quin ea pecunia, quam ipſe ſine conditione ſtipulatus ſum, etiã, ſi conditio in perſona Titij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam ſub conditione ſtipulatus eſt, non extiterit: credita eſſe permaneat. Perinde eſt enim, ac ſi nulla ſtipulatio interueniſſet. Pendente autem cauſa conditionis, idem petere nõ poſſum: quoniam, cum incertum ſit, an ex ea ſtipulatione deberi poſſit, ante tempus petere videor.

PAVL. CVM AD preſens tempus conditio confertur, ſtipulatio non ſuſpenditur. Et, ſi conditio vera ſit, ſtipulatio tenet, quanuis tenere contrahentes conditionem ignorent: veluti, ſi rex Parthorum viuit, centum dare ſpondes? Eadem ſunt &, cum in præteritũ conditio confertur.

SCAEV. RESPICIENDVM enim eſt, an, quantum in natura hominum ſit, poſſit ſciri, eam debitum iri.

PAP. ITAQVE TVNC poteſtatem conditionis obtinet, cum in futurum confertur.

PAVL. » LECTA EST in auditorio Æmilij Papiniani Præfecti Prætorio iuriſconſulti cautio huiuſcemodi. » Lucius Titius ſcripſi me accepiſſe à Publico Meuio » quindecim mutua numerata mihi de domo ſua: &

hæc quindecim proba recte dari Calẽdis futuris ſtipulatus eſt Publius Meuius: ſpopondi ego Lucius Titius. Si ea die ſupraſcripta ſumma Publio Meuio, eiue, ad quem ea res pertinebit, data, ſoluta, ſatiſue eo nomine factum non erit, tunc eo amplius, quò poſt ſoluam, pœnę nomine in dies x x v in denarios centenos denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt Publius Meuius: ſpopondi ego Lucius Titius. Con„uenítque inter nos, vt Publio Meuio ex ſumma ſu„praſcripta menſtruos refundere debeam denarios trecentos ex omni ſumma ei, hęredíve eius. Quęſitum eſt de obligatione vſurarum, quoniam numerus menſium, qui ſolutioni competebat, tranſierat. Dicebam, quia pacta in continenti facta, ſtipulationi ineſſe creduntur, perinde eſſe, àc ſi per ſingulos menſes certam pecuniam ſtipulatus, quoad tardius ſoluta eſſet, vſuras adieciſſem. Igitur, finito primo menſe, primæ penſionis vſuras currere: & ſimiliter poſt ſecundum, & tertium tractum vſuras non ſolutæ penſionis creſcere: nec antè ſortis non ſolutæ vſuras peti poſſe, quàm ipſa ſors peti potuerit. Pactũ autem, quod ſubiectum eſt, quidam dicebant ad ſortis ſolutionem tantum pertinere, non etiam ad vſurarum, quæ priori parte ſimpliciter in ſtipulationem veniſſent, pactúmque id, tantum ad exceptionẽ prodeſſe. & ideò non ſoluta pecunia ſtatutis penſionibus, ex die ſtipulationis vſuras deberi, atque, ſi id nominatim expreſſum eſſet. Sed, cum ſortis petitio dilata ſit, conſequens eſt, vt etiam vſuræ ex eo tempore, quo moram fecit, accedant. Et, ſi, vt ille putabat, ad exceptionem tantum prodeſſet pactum: quanuis ſententia diuerſa obtinuerit, vſurarum tamen obligatio ipſo iure non committeretur. Non enim

In mora eſt is, à quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt. Sed & quantitatem, quæ medio tempore colligitur, ſtipulamur, cum conditio extiterit: ſicut eſt in fructibus. Idem & in vſuris poteſt exprimi: vt ad diem non ſoluta pecunia, quod competit vſurarum nomine ex die interpoſitę ſtipulationis, præſtetur.

AFRIC. EIVS, QVI in prouincia Stichum ſeruum ca-
" lendario præpoſuerat, Romæ teſtamentum recitatum erat: quo idem Stichus, liber, & ex parte hæres erat ſcriptus· qui ſtatus ſui ignarus pecunias defuncti aut exegit, aut credidit, vt interdum ſtipularetur, & pignora acciperet. Conſulebatur, quid de his iuris eſſet. Placebat, debitores quidem, qui ei ſoluiſſent, liberatos eſſe: ſi modo ipſi quoque ignoraſſent dominum deceſſiſſe. Earum autem ſummarum nomine, quę ad Stichum perueniſſent, Familię Herciſcundæ quidem actionem non competere cohæredibus, ſed negotiorum geſtorum dari debere. Quas verò pecunias ipſe credidiſſet, eas nō ex maiori parte, quàm, ex qua ipſe hæres ſit, alienatas eſſe· Nam, & ſi tibi in hoc dederim nummos, vt eos Stįcho credas, deinde mortuo me, ignorans dederis: accipien-
" tis non facies· Neque enim, ſicut illud receptum eſt,
" vt debitores ſoluentes ei liberentur: ita hoc quoque
" receptum eſt, vt credendo nummos alienaret. Quare, ſi nulla ſtipulatio interueniſſet: neque, vt creditā pecuniam, pro parte cohæredis peti poſſe, neque pignora teneri. Quòd, ſi ſtipulatus quoque eſſet, referre, quemadmodum ſtipulatus eſſet· Nam, ſi nominatim, forte Titio domino ſuo, mortuo iam, dari ſtipulat9 ſit: proculdubio inutiliter eſſet ſtipulatus. Quòd ſi ſibi dari ſtipulatus eſſet: dicendum eſt hæreditati

eũ acquiſiuiſſe. Sicut enim nobiſmetipſis ex re noſtra per eos, qui liberi, vel alieni ſerui bona fide ſeruiũt, acquiritur: ita hęreditati quoq; ex re hæreditaria acquiri poteſt. Poſt aditam verò à cohæredibus hæreditatem, non æquè idem dici poteſt, v[illegible]ue, ſi ſcierint eum ſibi cohæredem datum: quoniam tunc non poſſunt videri bonę fidei poſſeſſores eſſe, qui nec poſſidendi animum habeant. Quòd ſi proponatur, cohæredes eius id ignoraſſe, quòd fortè ipſi quoque ex neceſſarijs fuerint: poteſt adhuc idem reſponderi. Quo quidem caſu illud euenturum eſt: vt, ſi ſuæ conditionis cohæredes iſte ſeruus habeat, inuicem bona fide ſeruire videantur.

SI EGO decem ſtipulatus ſum Titio, deinceps ſtipuler à Seio, quanto minus à Titio conſequi poſſim: ſi petiero decem à Titio, non liberatur Seius: alioqui nequicquam mihi caueatur. At, ſi iudicatum fecerit Titius: nihil vltrà Seius tenebitur. Sed, ſi cũ Seio egero quantumcunque eſt, quo minus à Titio exigere potero eo tempore, quo iudicium inter me, & Seium acceptum eſt: tanto minus à Titio poſtea petere poſſum. Labeo ait, cum decem tũ danda curari ſtipulatus ſis, non ideò poſſe te, decem dari oportere, intendere: quia etiam reum locupletiorem dando, promiſſor liberari poſſit. Quod ſcilicet ſignificat non eſſe cogendum eum accipere iudicium, ſi reum locupletiorem offerat. CELS.

DE IVREIVRANDO SIVE VOLVNTARIO, SIVE NECESSARIO, SIVE IVDICIALI.

CAIVS. MAXIMVM remedium expediendarum litium in vſum venit iuriſiurandi religio: qua vel ex pactione ipſorũ litigatorum, vel ex authoritate iudicis deciduntur controuerſiæ.

PAVL. 2 IVSIVRANDVM ſpeciem tranſactionis cõtinet, maioremque habet authoritatem, quàm res iudicata.

VLP. 3 AIT PRAETOR, Si is, cum quo agetur, conditione delata iurauerit. Eum, cum quo agetur, accipere debemus ipſum reum. Nec fruſtra adijcitur, conditione delata. Nam ſi reus iurauerit, nemine ei iuſiurandum deferente: Prætor id iuſiurandum non tuebitur: ſibi enim iurauit. Alioquin facillime quiſque ad iuſiurandum decurrens, nemine ſibi deferente iuſiurandum, oneribus actionum ſe liberabit. Quacunque autem actione quis conueniatur: ſi iurauerit, proficiet ei iuſiurandum, ſiue in perſonã, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione, vel quauis alia agatur, ſiue de interdicto. Sed &, ſi de cõditione perſonę fuerit iuratũ, Prætor iuſiurandum tuebitur: vtputa, detuli tibi iuſiurandum, & iuraſti in poteſtate mea te non eſſe: tuendum erit iuſiurandum. Vnde Marcellus ſcribit, etiam de eo iurari poſſe, an prægnans ſit mulier, vel non ſit: & iuriiurando ſtandum eſſe. Denique ait, ſi de poſſeſſione erat quæſtio, ſeruari oportere: ſi fortè quaſi prægnans ire in poſſeſſionem volebat, &, cum ei contradiceretur, vel ipſa iurauit ſe prægnantem, vel contra eam iuratum

eſt. Nam, ſi ipſa iurauerit, ibit in poſſeſſionẽ ſine metu: ſi contra eam, non ibit: quanuis verè prægnans „ fuerit. Proderítque, inquit Marcellus, mulieri iuranti iuſiurandum, ne conueniatur, quaſi calumniæ cauſa ventris nomine fuerit in poſſeſſione, néve vim patiatur in poſſeſſione. Sed & an iuſiurandum eouſq; proſit, vt poſt editum partum non quæratur, ex eo „ editus ſit, an non ſit, cuius eſſe dicitur, Marcellus tra„ ctat. Et ait veritatem eſſe quærendam: quia iuſiurandum alterius alteri neque prodeſt, neque nocet. Matris igitur iuſiurandum partui non proficiet, nec no„ cebit, ſi mater detulerit, & iuretur, ex eo prægnans „ nõ eſſe. Iurari autem oportet, vt delatum eſt „ iuſiurandum. Cæterum, ſi ego detuli, vt per deum iures, tu per caput tuum iuraſti,

VEL filiorum tuorum: PAVL.

NON ERIT ratum habendum iuſiurandum. VLP.

Quòd, ſi exegi vt per ſalutem tuam iurares, & iura„ ſti: ſtabitur. Omne enim omnino licitum iuſiurandum, per quod voluit quis ſibi iurari, idoneum eſt: &, ſi ex eo fuerit iuratum, Prætor id tuebitur. Diuus „ Pius iureiurando, quod propria ſuperſtitione iura„ tum eſt, non ſtandum reſcripſit. Dato iureiurando, non aliud quæritur, quàm an iuratum ſit, remiſſa quæſtione, an debeatur: quaſi ſatis probatum ſit iureiurando. Sed, ſi quis illicitum iuſiurãdum detulerit, ſcilicet improbatæ publicè religionis: videamus, an pro eo habeatur, atquè ſi iuratũ non eſſet. Quod magis exiſtimo dicẽdum. Si neq; iuratum eſt, neque remiſſum iuſiurandum: pro eo debet haberi, atquè, ſi res in iuſiurandũ admiſſa nõ eſſet. Proinde, ſi poſtea iurare parat? ſit, nihil ei hoc iuſiurandũ proficiet: quia ex eo, quod delatum eſt, iuratum nõ eſt.

PAVL. REMITTIT iuſiurandum, qui deferente ſe, cum paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi. Quòd, ſi non ſuſcepit iuſiurandum: licet poſtea parato iu„ rare actor nolit deferre, nõ videtur remiſſum. Nam, quod ſuſceptum eſt, remitti debet.

VLP. „ AIT PRAETOR, Eius rei, de qua iuſiurandũ „ delatum fuerit, neq; in ipſum, neque in eum, ad quẽ „ ea res pertinet, actionem dabo. Eius rei, ſic erit accipiendum, ſiue de tota re, ſiue de parte ſit iuratum. Nam de eo, quod iuratum eſt, pollicetur ſe actionẽ non daturũ neque in eum, qui iurauit, neque in eos, qui in locũ eius, cui iuſiurandũ delatũ eſt, ſuccedũt:

PAVL. ETIAM ſi in rem ſucceſſerint.

VLP. NAM POSTEA, quàm iuratum eſt, denegatur actio. Aut, ſi controuerſia erit, id eſt ſi ambigitur an iuſiurandum ſit datum, exceptioni locus erit.

Iureiurando dato, vel remiſſo, reus quidẽ acquirit exceptionem ſibi, aliíſq;: actor verò actionem acquirit: in qua hoc ſolũ quæritur, an iurauerit dari ſibi oportere: vel, cũ iurare paratus eſſet, iuſiurandũ ei remiſſum ſit. Si condẽnetur quis poſt iuſiurandum ex famoſo iudicio: famoſum eſſe magis eſt.

Si is, qui tẽporali actione mihi obligatus erat, detulerit iuſiurandũ, vt iurem eum dare oportere, egóq; iurauero: tẽpore nõ liberabitur: quia poſt litẽ „ conteſtatã cũ eo perpetuatur aduerſus eum obligatio. Si minor XXV annis iuſiurãdum detulerit, & hoc ipſo captũ ſe dicat: aduerſus exceptionẽ „ iuriſiurãdi debebit replicari, vt Pomponius ait. Ego autẽ puto hãc replicationẽ nõ ſemper eſſe dandam: ſed plerunque ipſum Pretorem debere cognoſcere, an captus ſit, & ſic in integrũ reſtituere. Nec enim

vtique, quod minor eſt, ſtatim & circūſcriptum ſe docuit. Præterea exceptio iſta, ſiue cognitio ſtatutū tempus poſt annum vigeſimumquintum non debet egredi. Sed &, ſi quis in fraudem creditorum iuſiurandum detulerit debitori: aduerſus exceptionem iuriſiurandi replicatio fraudis creditoribus debet dari. Præterea, ſi fraudator detulerit iuſiurandum creditori, vt iuret ſibi decem dari oportere: mox bonis eius venditis experiri volet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponatur fraudatorum creditorum. Iuſiurandum defenſoris, vel procuratoris rei ab aduerſario delatum prodeſſe, exce» ptionémque domino párere Iulianus ſcribit. Idem ergo dicendum erit, &, ſi datus ad petendum procurator, reo deferente iurauerit dari mihi oportere. Nam actionem mihi parit. quæ ſententia habet rationem. Si petitor iurauerit poſſeſſore deferente, rem ſuam eſſe: actori dabitur actio: ſed hoc dúntaxat aduerſus eum, qui iuſiurandum detulit, eóſque, qui in locum eius ſucceſſerint. Cæterum, aduerſus alium ſi velit prærogatiua iuriſiurandi vti: nihil ei proderit.

QVIA NON debet alij nocere, quod inter alios actum eſt. PAVL.

SED ET, ſi poſſeſſori fuerit iuſiurandum delatum, iurauerítque rem petitoris non eſſe: quādiu quidem poſſidet, aduerſus eum, qui detulit iuſiurādum, ſi petat, exceptione iuriſiurādi vtetur. Si verò » amiſerit poſſeſſionem, actionem non habebit, nec quidem ſi is poſſideat, qui ei iuſiurandum detulit. Non enim rem ſuam eſſe iurauit, ſed eius non eſſe. Proinde, ſi cum poſſideret, deferente petitore, rem ſuam eſſe iurauit: conſequenter dicemus, amiſſa VLP.

quoque poſſeſſione, ſi is, qui detulit iuſiurandum, nactus ſit poſſeſſionem, actionem in factum ei dandam, & fructus perceptos ex re, quam meam eſſe iuraui, reſtitui mihi placuit. Sed & partum editum, fœtúſque pecorum reſtituendos conſtat poſt iuſiurandum delatum. Item, ſi iurauero vſumfructum alicuius rei vel meũ eſſe, vel mihi dari oportere: eatenus mihi competit actio, quatenus ſi verè vſumfructum haberẽ, duraret. quibus verò caſibus amitteretur, non competit mihi actio. Sed & ſi rerum, in quibus vſuſfructus propter abuſum conſtitui nõ poteſt, iurauerit vſumfructũ ſe habere, vel ſibi deberi: effectũ iuriſiurandi ſequendũ arbitror. Ideóq; tunc quoq; videri eum rectè iuraſſe puto: & ex eo iureiurando poſſe petere vſumfructum, cautione oblata.

Si, cum de hæreditate inter te, & me cõtrouerſia eſſet, iurauero hæreditatem meam eſſe: id conſequi debeo, quod haberem, ſi ſecundum me de hæreditate pronuntiatum eſſet. Et non ſolum eas res reſtituere debes, quas tunc poſſidebas, ſed &, ſi, quas poſtea cœpiſſes poſſidere, perindéq; haberi, quod iuratum eſt, atque ſi probatum eſſet. Idcirco vtilis actio mihi competit. Quòd, ſi ego ex eadem hæreditate poſſiderem, túque cœpiſſes petere à me, cum aduerſ9 te iuraſſem: exceptione me vti debere iuriſiurandi. Planè, ſi alius à me petere hæreditatẽ cœperit: dubium non erit, vt Iulianus ait, nihil mihi iuſiurandum prodeſſe.

IVL. IDEM EST, & ſi ego à quolibet alio poſſidẽte rem hæreditariam petere velim: quia & ſi petiſſem à te hæreditatem, & probaſſem meam, nihilominus ab altero petendo, id ipſum probare neceſſario haberem.

SI DVO patroni eſſent, & libertus altero defe- VLP.
rente iuraſſet, ſe libertum eius non eſſe: vtrum alteri
antè ſibi debitæ portionis, an verò dimidiæ debitæ
ei, & ſuæ partis bonorum poſſeſſio competeret? Et
ait, ſi is, cui iuratũ eſt, patronus fuiſſet, alteri ſuæ par-
tis bonorum poſſeſſionem competere: nec ei pro-
deſſe, quod aduerſus alterum libertus iuraſſet. Mul-
tum tamen fidei, & authoritatis apud iudicem pa-
tronum habiturum, quo magis ſolum ſe patronum
probaret, cum libertus iuraſſet, alterum patronum
" non eſſe. Iulianus ait, eum, qui iurauit fundũ ſuum
eſſe, poſt longi temporis præſcriptionem, etiam vti-
" lem actionẽ habere debere. Idem Iulianus ſcri-
" bit, eùm, qui iurauit furtum ſe non feciſſe, videri de
" toto iuraſſe: atquè ideò neque furti, neque condicti-
" tia tenetur: quia condictitia (inquit) ſolus fur tene-
tur. nunquid ergo, qui iurauit furtum ſe non feciſſe,
hoc ſolo nomine, cõdictione ſi cõueniatur, exceptio-
ne vtatur? Cæterum, ſi contendat, qui condicit, qua-
ſi cũ hærede ſe furis agere: nõ debet repelli, & quaſi
" μονομερὴς condictio ei dari debet aduerſus furis hę-
redem. nec pati eum iudex debet, ſi cœperit is ten-
tare furem eum eſſe probare. Si quis iurauerit
me ei vendidiſſe rem centum: ex empto agere pote-
rit, vt ei cætera pręſtentur, id eſt vt ei res tradatur, &
de euictione caueatur. An tamen ad pretium conſe-
quendum ex vendito conueniri poſſit, videndũ eſt.
Et, ſi quidem de hoc ipſo iuratum eſt, quòd pretium
ſolutum eſt, nulla pro pretio actio ſupereſt. Si verò
hoc non fuerit iuratum, tunc conſequens eſt de pre-
tio eum teneri. Idem dicemus, &, ſi quis ſocietatem
" feciſſe iurauerit. nam & is pro ſocio poterit conue-
" niri. Marcellus etiam ſcribit, ſi quis iurauerit

ob decem pignori dediſſe fundum, non aliàs eum pignoratitia agere poſſe, quàm ſi decem ſoluerit. Sed & illud adijcit, fortaſſis eum etiam in decem ex iureiurando ſuo poſſe conueniri. quod magis probat. Cui Quintus Mutius Saturninus cōſentit, argumétoq; vtitur eius, qui iurauit eā, quæ vxor ſua fuerat, rem ſibi in dotem dediſe. Nam & hic vxori ait vtilem de dote actionem dandam. Quæ non eſſe extra æquitatem poſita non negauerim. Si quis iurauerit in re pecuniaria per geniū principis dare ſe nō oportere, & peierauerit: vel ſibi dari oportere: vel intra certū tēpus iurauerit ſe ſoluturū, nec ſoluerit: Imperator noſter cū patre reſcripſit fuſtib⁹ eum caſtigatū dimitti, & ita ei ſuperīdici, προπετῶς μὴ ὄμνυε.

PAVL. QVOTIES propter rem iuratur: nec parenti, nec patrono remittitur iuſiurandum. Propter rem autem iuſiurandum exigitur, veluti de pecunia credita: cum iurat actor ſibi dari oportere, vel reus ſe dare non oportere. Idem eſt, cum de pecunia conſtituta iuſiurandum exigitur.

AD PERSONAS egregias, eóſq;, qui valetudine impediuntur, domū mitti oportet iuſiurandum.

VLP. SI PATRONVS libertam ſuam duxerit vxorem: non compelletur iurare de rerum amotarum iudicio. Sed &, ſi ipſe deferat iuſiurandum libertæ ſuæ, de calumnia non debet iurare.

PAVL. IVSIVRANDVM, quod ex conuentione extra iudicium defertur, referri non poteſt. Pupillus tutore authore iuſiurandum deferre debet. quod, ſi ſine tutore authore detulit, exceptio eidē obſtabit, ſed replicabitur: quia rerum adminiſtrandarum ius ei nō competit. Si tutor, qui tutelam gerit, aut curator furioſi, prodigíve, iuſiurandum detulerit, id ratū

haberi debet. Nam & alienare res,& ſolui eis poteſt: & agendo, rem in iudicium deducunt. Procurator quoque,quod detulerit,ratum habendum eſt, ſcilicet ſi aut vniuerſorum bonorum adminiſtrationem ſuſtinet, aut ſi id ipſum nominatim mãdatum ſit,aut ſi in rem ſuam procurator ſit.

ALIAS autem procuratorem deferentem iuſ- VLP. » iur. nõ eſſe audiendum Iulianus lib. x Digeſtorum ſcribit: ne poſtea reus,qui ſemel iurauerit, à domino cõueniatur. Nec multũ ei proficere, ſi fuerit ei de rato cautũ. Siue enim dominus petat, cogetur docere reus liquidò,ſe iuraſſe, oppoſita ſcilicet exceptione: ſiue ex ſtipulatione de rato agat,neceſſe habebit ipſe de periurio ſuo docere.

SI ITAQVE mandatum fuit procuratori,vt petat,ille iuſiurandũ detulit: aliud fecit,quàm quod mandatum eſt.

SERVVS quod detulit, vel iurauit, ſeruatur, ſi PAP. peculij adminiſtrationem habuit.

HVIC enim ſolui quoque rectè poteſt: & no- CAIVS. » uandæ obligationis ius habuit.

QVIDAM de peculio actionem in dominum PAVL. dandam putant, ſi actori ſeruus detulerit iuſiurandum. Eadem & in filiofamiliâs dicenda ſunt.

SI SERVVS iurauerit dominũ dare nõ opor- VLP. tere: exceptio domino indulgenda eſt: ſibiq; aduerſarius imputabit,qui ſeruo detulit iuſiurandum.

QVANTO magis proderit patri religio filij,cũ PAVL. quo etiam iudicium cõſiſtere poteſt! Ipſi autem deferentes, conditionem eorum,quibus ſubiecti ſunt, non faciunt deteriorem.

SED ET ſi ſeruus meus,delato,vel relato ei iuſ- VLP. reiurando,iurauerit rem domini eſſe,vel ei dari opor-

tere: puto dandam mihi actionem, vel pacti exceptionem propter religionem,& conuentionem.

PAVL. QVI IVRASSE dicitur,nihil refert, cuius ſexus,ætatiſve ſit· Omni enim modo cuſtodiri debet iuſiurandum aduerſus eum,qui cōtentus eo fuit,cū deferret: quanuis pupillus non videatur peierare, quia ſciens fallere non videtur. Si pater filium
» dare non oportere iurauerit, Caſſius reſpondit, & patri, & filio dandam exceptionem iuriſiurandi. Si
» pater iurauerit in peculio nihil eſſe: filius conueniri poterit.ſed & pater ita conuenietur,vt poſt acquiſiti peculij ratio habeatur. Iuriſiurandi conditio ex numero eſſe poteſt videri nouandi, delegandíve: quia proficiſcitur ex conuentione: quanuis habeat & inſtar iudicij.

CAIVS. IVSIVRANDVM etiā loco ſolutionis cedít.

PAVL. DVOBVS reis ſtipulandi, ab altero delatum iuſiurādum etiam alteri nocebit. Quòd,ſi reus iurauerit,etiam fideiuſſori proficit. A fideiuſſore exa
» ctum iuſiurandum,prodeſſe etiam reo Caſſius,& Iulianus aiunt· Nam,quia in locum ſolutionis ſucceſdit, id quoque eodem loco habendum eſt: ſi modo ideò interpoſitum ſit iuſiurandum, vt & de ipſo cō
» tractu, & de re, non de perſona iurantis ageretur. Si ei,qui debitorē meum in iudicium exhibere promiſit, iuſiurandum detulerim,iſque iurauerit ſe omnino exhibitionem eius non promiſiſſe:prodeſſe debitori meo id non debet. Si verò iurauerit ſe nihil mihi præſtare oportere: diſtinguendum ſit, & replicatione emendandum, vtrum ideò iurauerit, quia poſt promiſſionem exhibuerit, an verò,quia ſoluerit. quod & in fideiuſſore debiti diſtinguendum eſt. Ex duobus reis promittendi eiuſ-

dem pecuniæ ſi alter iurauerit, alteri quoque pro‐deſſe debebit. Exceptio iuriſiurandi, non tan‐tum, ſi ea actione quis vtatur, cuius nomine exegit iuſiurandum, opponi debet: ſed etiam, ſi alia, ſi mo‐do eadem quæſtio in hoc iudicium deducatur: fortè ſi ob actionem mandati, negotiorum geſtorum, ſo‐cietatis, cæteráſque ſimiles, iuſiurandum exactum ſit, deinde ex iiſdem cauſis certum condicatur: quia per alteram actionem altera quoque conſumitur. Si quis iurauerit ſe non rapuiſſe: nõ debet adiuuari hoc iureiurando in actione furti, aut condictione: quia a‐liud eſt furtum feciſſe, quod vel clàm fieri poteſt. Co‐lonus, cum quo propter ſuccisas fortè arbores age‐batur ex locato, ſi iurauerit ſe nõ ſuccidiſſe, ſiue ex le‐ » ge XII TAB. de arboribus ſuccisis, ſiue ex lege A‐quilia damni iniuria, ſiue ex interdicto, Quod vi aut clàm poſtea conueniatur, per exceptionem iuriſiu‐randi defendi poterit. Quæ iurauit diuortij cauſa rem ſe nõ amouiſſe, nõ debet defendi per exceptio‐nem, ſi cum ea in rem agatur. & ſi contendat ſuam eſſe, alio iureiurando opus eſt. contrà, ſi iurauerit ſu‐am eſſe, debet in actione rerum amotarum defendi. Et omnino hoc obſeruandum eſt, licet per aliam a‐ctionem eadem quæſtio moueatur, vt exceptio iu‐riſiurandi locum habeat. Igitur, ſi quis iurauerit ſe non eſſe condemnatum: etiam ſi ex ſtipulatu iudi‐catum ſolui ob rem iudicatam conueniatur, defen‐detur per exceptionem. contrà, ſi, cum ex ſtipulatu iudicatum ſolui conueniretur, iurauit ſe dare non o‐portere: agẽti iudicati non vtique obſtabit exceptio. Poteſt enim fieri, vt non ſit commiſſa ſtipulatio, licet res iudicata ſit: niſi ideò iuraſſet, quòd nec damnatũ » ſe eſſe diceret. Item Pomponius ait, eum, qui

furtum ſibi factum alicuĩrei iurauerit, non ſtatim etiam cõdictionis cauſam nanciſci Item, cum ex hac parte iuſiurandum & actionem, & exceptionem inducat, vt ſi forte reus extra iudicium actore deferẽte iurauerit ſe dare non oportere, & actor reo deferente dari ſibi oportere, vel contrà: poſterior cauſa iuriſiurãdi potior habebitur: nec tamen præiudiciũ periurio alterius fiet: quia non quæritur, an dare eũ oporteret, ſed an actor iurauerit.

TRYPH. QVOD, SI iuraui te deferente, nõ iuraſſe te dari tibi oportere: & aduerſus vtilem actionẽ, qua hoc quæritur, an iuraueris tibi dare oportere, opponenda eſt exceptio iuriſiurandi perimentis quæſtionem actione comprehenſam.

PAVL. EVM, QVI iurauit ex ea actione, quæ inficiãdo creſcit, aliquid ſibi deberi: ſimpli, non dupli perſecutionem ſibi acquirere Pedius ait. Abunde enim ſufficere exonerare petitorem probandi neceſſitate: cum omiſſa hac parte edicti, dupli actio integra maneat. Et poteſt dici, hoc iudicio non principalẽ cauſam exerceri, ſed iuſiurandum actoris conſeruari.

Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, qui non ſit in rerum natura: nec æſtimationẽ mihi præſtare reus debet, niſi ex cauſa furtiua, vel propter moram. tunc enim etiam poſt mortẽ ſerui æſtimatio præſtabitur. Si mulier iurauerit .x. dotis nomine ſibi deberi: tota ſumma præſtanda eſt. Sed, ſi iurauerit ſe .x. dediſſe in dotem: hoc ſolũ non erit quærendum, an data ſint: ſed quaſi data ſint, quod ex eo reddi oportet, præſtandum erit. In popularibus actionibus iuſiurandum exactũ, ita demum aduerſus alios proderit, ſi bona fide exactum fuerit. Nam & ſi quis egerit, ita demum conſumit publi-

tam actionẽ, ſi non per colluſionem actum ſit.

Si libertus deferente patrono iurauerit, ſe libertum non eſſe: ratum habendum eſt iuſiurandum, ita, vt nec operarum petitio, nec bonorum poſſeſſio contra tabulas dari debeat. Si iurauero vſumfructum mihi dari oportere: non aliter dari debet, » quàm ſi caueam, boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum.

ADMONENDI ſumus, interdum etiam poſt iuſiurandum exactum permitti conſtitutionibus principum ex integro cauſam agere: ſi quis noua inſtrumenta ſe inueniſſe dicat, quibus nunc ſolis vſurus ſit. Sed hę conſtitutiones videntur tunc locũ habere, cum à iudice aliquis abſolutus fuerit. Solent enim ſæpe iudices in dubijs cauſis exacto iureiurando ſecundum eum iudicare, qui iurauerit. Quòd ſi aliàs inter ipſos iureiurando tranſactum ſit negotium, non conceditur eandem cauſam retractare. CAIVS.

IVRISIVRANDI gratiam facere pupillus non poteſt. MOD.

QVI PER ſalutem ſuam iurat, licet per deum iurare videatur (reſpectu enim diuini numinis ita iurat) attamen, ſi non ita ſpecialiter iuſiurandum eſt » delatum eſt, iuraſſe non videtur: & ideò ex integro ſolenniter iurandum eſt. VLP.

IVSIVRANDVM & ad pecunias, & ad omnes res locum habet. Etiam de operis iuſiurandũ deferri poteſt. Nec de iniuria queri aduerſarius poteſt, cũ poſſit iuſiurandũ referre. Quid tamen, ſi ideò dicat reus ſe liberatum, quoniam Stichum, quem promiſerat, putat deceſſiſſe? Nõ erit tutus per relationẽ. » Et ideò ex hac cauſa putat Marcellus, & rectè, aut remittendum ei iuſiurandum, aut ſpatium dandũ.

» vt certioretur,& ſic iuret. Defenſor municipij, vel ciuitatis,vel cuiuſlibet corporis,iuſiurandum deferre poteſt, ſi ſuper hoc mandatum habeat.

Pupillo non defertur iuſiurandum. Procurator » non compellitur iurare,nec defenſor. & ita Iulianus » ſcribit libro x Digeſtorum defenſorem iurare nō compelli: ſufficereq́ ad plenam defenſionem, ſi paratus ſit iudicium accipere. Qui iuſiurandum defert,prius de calumnia iurare debet, ſi hoc exiga» tur:deinde,ſic ei iurabitur. Hoc iuſiurandum de calumnia æque patrono,parentibúſque remittitur. Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatum:conceptio eius in arbitrio iudicantis eſt.

» Ait Prætor, Eum,à quo iuſiurandum petitur, » ſoluere,aut iurare cogam. Alterum itaque eligat reus:aut ſoluat,aut iuret. Si non iurat, ſoluere cogendus erit à Prætore. Datur autem & alia facultas reo, vt,ſi malit,referat iuſiurandum. Et ſi is,qui petit,cōditione iuriſiurandi non vtatur:iudicium ei Prætor non dabit. Æquiſſime enim hoc facit, cum non debeat diſplicere conditio iuriſiurandi ei,qui detulit. Sed nec iuſiurandum de calumnia referenti defertur:quia non eſt ferendus actor, ſi cōditionis nomine,quam ipſe detulit,de calumnia velit ſibi iuuari. » Non ſemper autem conſonans eſt,per omnia referri iuſiurandū tale,quale defertur: forſitan ex diuerſitate rerum,vel perſonarum quibuſdam emergentibus,quæ varietatem inducunt. Ideóque,ſi quid tale inciderit:officio iudicis conceptio huiuſcemodi iuriſiurādi terminetur. Cum res in iuſiurandū dimiſſa ſit: iudex iurantem abſoluet, & referentem audiet. Et ſi actor iuret, condemnat reum. Nolentē autem iurare reum,ſi ſoluat,abſoluit:nō ſoluentem

condemnat. Ex relatione non iurante actore, abſoluit reum.

TVTOR pupilli omnibus probationibus alijs deficientibus, iuſiurandum deferens, audiendus eſt. Quandoq; enim pupillo denegabitur actio. PAVL.

„ Prodigus, ſi deferat iuſiurandum, audiendus non eſt. Idémque de cæteris ſimilibus ei dicendum eſt. Nam ſiue pro pacto cōuento, ſiue pro ſolutione, ſiue pro iudicio hoc iuſiurandum cedit: non ab alijs „ delatum probari debet, quàm qui ad hoc ſunt habiles. Qui non compelluntur Romæ iudicium accipere, nec iurare compellendi ſunt: vt legati prouinciales.

SI ACTOR deferat iuſiurandum de ſola conſtituta pecunia, & reus iurauerit: exceptione vtetur, ſi de conſtituta conueniatur. Sed, ſi de ſorte, id eſt de priore obligatione conueniatur, exceptio ceſſabit: niſi de hac quoq; iurauerit, aduerſario deferente. VLP.

SI NON fuerit remiſſum iuſiurandum ab eo „ qui detulerit, ſi de calumnia non iurabitur, conſequens eſt, vt debeat denegari actio. Sibi enim imputet, qui proceſſit ad delationem iuriſiurandi, nec prius de calumnia iurauit: vt iſte ſit remittenti ſimilis.

„ MANIFESTAE turpitudinis, & confeſſionis „ eſt, nolle nec iurare, nec iuſiurandum referre. PAVL.

SI QVIS cum debitore ſuo pepigerit, ne ab eo pecunia peteretur, ſi iuraſſet ſe Capitolium non aſcendiſſe, vel aliud quodlibet feciſſe, vel non feciſſe, íſque iurauerit: & exceptio iuriſiurādi dari debebit, & ſolutum repeti poterit. Eſt enim iuſta conuentio, ſi quælibet cauſa in conditionem iuriſiurandi deducta fuerit. IVL.

IVSIVRANDVM à debitore exactū efficit,

» vt pignus liberetur. Eſt enim hoc acceptilationi ſimile:& perpetuam certe exceptionem parit. Idcirco pœnam quoque petentem creditorem exceptione ſummoueri oportet:& ſolutum repeti poteſt: vt poſte cũ interpoſito eo ab omni cõtrouerſia diſcedatur.

POMP. » LABEO ETIAM abſenti, & ignoranti iuriſiurandi gratiam fieri poſſe reſpondit. Sed & per epiſtolam iuriſiurandi gratia fieri poteſt.

CREDITORE, qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iuſiurandum deferente, pupillus iurauit ſe dare non oportere. eandem pecuniam à fideiuſſore eius petit. an excludendus ſit exceptione iuriſiurandi? quid tibi placeat, reſcribe mihi. » Reſpõdi, Eam rem apertius explicat Iulianus. Nam ſi controuerſia inter creditorem, & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepiſſet:& conuê» nit, vt ab omni contentione diſcederetur, ſi pupillus iuraſſet, iſque iurauerit ſe dare non oportere: naturalis obligatio hac pactione tolletur: & ſoluta pecunia repeti poterit. Si verò creditor quidem ſe mutuam pecuniam dediſſe contendebat, pupillus autem hoc ſolo defendebatur, quòd tutor eius non interueniſſet, & hoc tale iuſiurandum interpoſitum eſt: hoc caſu fideiuſſorem Prætor non tuebitur. Si autem liquide probari non poteſt, quid actũ ſit, & in obſcuro erit, vt plerunque fit, de facto, an de iure inter creditorem & pupillum controuerſia fuerit: deferente creditore pupillum iuraſſe: intelligere debemus, quid actum ſit inter eos: vt, ſi iuraſſet, ſe da» re non oportere, ab omni contentione diſcederetur: atque ita & ſolutam pecuniam repeti poſſe, & fideiuſſoribus exceptionem dari debere exiſtimabimus. Si fideiuſſor iurauerit ſe dare non

oportere: exceptione iuriſiurandi reus promittendi tutus eſt. At quiſi idem quaſi omnino non fideiuſſiſſet, iurauit: non debet hoc iuſiurandum reo promittendi prodeſſe. Sed &, ſi actore deferente defenſor abſentis vel præſentis iurauerit eum, quem defendit, dare non oportere: exceptio iuriſiurandi ei, cuius nomine iuratũ fuerit, dari debebit. Eadem ratio eſt &, ſi fideiuſſoris defenſor iurauerit: reo enim datur exceptio. Item, ſi reus iurauerit, fideiuſſor tutus ſit: quia & res iudicata ſecũdum alterutrum eorum vtrique proficiet.

DE IN LITEM IVRANDO.

REM in iudicium deductam non idcirco pluris eſſe opinamur, quia creſcere eius condemnatio poteſt ex cõtumacia non reſtituentis per iuſiurandum in litem: non enim res pluris fit per hoc: ſed ex cõtumacia æſtimabitur vltra eius pretiũ: VLP.

SIVE NOSTRVM quid petamus, ſiue ad exhibendum agatur. Interdum, quod interſit agentis, ſolum æſtimatur: veluti cum culpa non reſtituentis, vel non exhibentis punitur: Cum verò dolus, aut contumacia non reſtituentis, vel non exhibentis punitur: quanti in litem iurauerit actor. PAVL.

NVMMIS DEPOSITIS, iudicẽ nõ oportet in litem iuſiurandum deferre: vt iuret quiſq; quod ſua interfuit, cũ certa ſit nummorum æſtimatio: niſi de eo fortè quis iuret: quod ſua interfuit nummos ſibi ſua die redditos eſſe. Quid enim, ſi ſub pœna pecuniam debuit: aut ſub pignore, quod, quia depoſita ei pecunia abnegata eſſet, diſtractum eſt? VLP.

VIDEAMVS IN tutelari cauſa quis iurare,& aduerſus quem poſſit.Et quidem ipſe pupillus,ſi im» » pubes eſt,non poteſt·hoc enim ſæpiſſime reſcriptum eſt.Sed nec tutorem cogendũ. vel matrem pupilli » admittendam, etſi parata eſſet iurare, diui Fratres reſcripſerunt·Graue enim videbatur & ignorantes, & inuitos tutores ſub alieni compendij emolumento etiam periurium anceps ſubire. Curatores quoq; pupilli,vel adoleſcentis non eſſe cogendos in litẽ iu» » rare,reſcriptis Imperatoris noſtri,& diui patris eius continetur. Si tamen tantam affectionem pupillo ſuo, vel adoleſcenti tutores, vel curatores præſtare voluerint:authoritas iurisnon refragabitur,quin iudicio,quod inter ipſos acceptum eſt, finis eiuſmodi poſſit adhiberi·Nõ enim ad ſuam vtilitatem iuriſiurandi referenda æſtimatio eſt, ſed ad eum,cuius nomine tutelæ ratio poſtulatur. Adoleſcens verò, » ſi velit,iurare poteſt. Deferre autem iuſiurandum iudicem oportet· Cæterum,ſi alius detulerit iuſiurandum, vel non delato iuratum ſit: nulla erit religio,nec vllum iuſiurandum. & ita conſtitutioni» » bus expreſſum eſt Imperatoris noſtri,& diui patris eius.Iurare autem in infinitum licet. Sed an iudex modum iuriiurando ſtatuere poſſit, vt intra certam quantitatẽ iuretur, ne arrepta occaſione in immenſum iuretur,quæro. Et quidem in arbitrio eſſe iudicis deferre iuſiurandum , hoc conſtat. An igitur, qui poſſit iuſiurandum deferre,idem poſſit & taxationem iuriiurando adijcere,quæritur. Arbitrio bonæ fidei iudicis etiam hoc congruit. Item videndũ eſt,an poſſit iudex,qui detulerit iuſiurandũ, non ſe» » qui id:ſed vel prorſus abſoluere, vel etiam minoris condemnare, quàm iuratum eſt. Et magis eſt, vt ex

magna cauſa, & poſtea repertis probationibus poſ-
» ſit. Ex culpa autem non eſſe iuſiurandum deferen-«
dum conſtat, ſed æſtimationem à iudice faciendam.

IN ACTIONIBVS in rem, & in ad exhiben-MARC.
dum, & in bonæ fidei iudicijs in litem iuratur. Sed
iudex poteſt præfinire certam ſummam, vſque ad
quam iuretur: licuit enim ei à principio nec deferre.
Item &, ſi iuratũ fuerit, licebit iudici vel abſoluere,
vel minoris condemnare. Sed in his omnibus ob do-
» lum ſolum in litem iuratur, non etiam ob culpam:
hoc enim iudex æſtimat. Planè interdũ & in actione
ſtricti iudicij in litem iurandũ eſt: veluti ſi promiſ-
ſor Stichi moram fecerit, & Stichus deceſſerit: quia
iudex æſtimare ſine delatione iuriſiurandi non po-
teſt rem, quæ non extat.

» ALIAS, ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento aga- PAVL.
tur, non ſolet in litem iurari.

VVLGO præſumitur alium in litem non debe-VLP.
» re iurare, quàm dominum litis. Deniq; Papinianus
ait alium non poſſe iurare, quàm eum, qui litem ſuo
nomine conteſtatus eſt.

SI TVTOR rem adulti, quam poſſidet, reſti- MARC.
tuere ei nõ vult: quæro, vtrum quãti res eſt, an quãti
in litem iuratum fuerit, cõdemnari debet. Reſpon-
di, non æquum eſſe pretio, id eſt quanti res eſt, litem
» æſtimari: cum & contumacia punienda ſit, & arbi-
trio potius domini rei pretium ſtatuendum ſit, po-
teſtate petitori in litem iurandi conceſſa.

CVM FVRTI agitur, iurare ita oportet: tanti IABOL.
rem fuiſſe, cum furtum factum ſit, non adiici, eò plu-
riſve: quia quo res pluris eſt, vtique tanti eſt.

IN INSTRVMENTIS, quæ quis non exhi- CALL.
bet, actori permittitur in litem iurare, quãti ſua in-

xx.j.

ait, ſi poſt id tẽpus deceſſerit, quo manumitti potuit: repetitionẽ eſſe: ſin min⁹, ceſſare. Quinimmo & ſi nihil tibi dedi, vt manumitteres, placuerat tamẽ, vt darẽ vltrò: tibi cõpetere actionẽ, quæ ex hoc cõtractu naſcitur, id eſt condictionẽ, defũcto quoq; eo. Si liber homo, qui bona fide ſeruiebat, mihi pecuniam dederit, vt eũ manumittã, & fecero: poſtea liber probatus, an mihi cõdicere poſſit, quæritur. Et Iul. libro XI Digeſt. ſcribit cõpetere manumiſſo repetitionẽ. Neratius etiã lib. Membranarũ refert Paridẽ pantomimũ à Domitia Neronis filia .X, quæ ei pro libertate dederat, repetiſſe per iudicẽ: nec fuiſſe quęſitũ, an Domitia ſciẽs illũ liberũ, accepiſſet. Si quis quaſi ſtatuliber mihi .X. dederit, cũ iuſſus nõ eſſet: cõdicere eum decẽ Celſus ſcribit. Sed ſi ſeruus, qui teſtamẽto hæredi iuſſus erat decẽ dare, & liber eſſe codicillis, purè libertatẽ acceperit: & id ignorans, dederit hæredi .X: an repetere poſſit? Et refert patrẽ ſuũ Celſum exiſtimaſſe repetere eum nõ poſſe. Sed ipſe Celſus naturali æquitate motus putat repeti poſſe. quæ ſentẽtia verior eſt: quanquam conſtet (vt & ipſe ait) eum, qui dederit ea ſpe, quòd ſe ab eo, qui acceperit, remunerari exiſtimaret, vel amiciorẽ ſibi eum futurum: repetere non poſſe, opinione falſa deceptum.

Subtilius quoq; illud tractat, an ille, qui dedit, cũ ſe ſtatuliberũ putauerit, nec ſit, fecit nũmos accipiẽtis: quoniã hæredi dedit, quaſi ipſius hęredis nũmos datur⁹, nõ quaſi ſuos, qui vtiq; ipſi⁹ fuerint, acquiſiti ſcilicet poſt libertatẽ ei ex teſtamẽto competentẽ. Et puto, ſi hoc animo dedit, nõ fieri ipſius. Nã & cũ tibi nũmos meos quaſi tuos do, nõ facio tuos. Quid ergo, ſi hic nõ hęredi, ſed alij dedit, cui putabat ſe iuſſum dare? Si quidẽ peculiares dedit, nõ fecit ac-

cipiẽtis: ſi autẽ ali⁹ pro eo dedit, aut ipſe dedit iam liber factus, fiẽt accipiẽtis. Quãquam permiſſum ſit ſtatulibero etiã de peculio dare implẽdæ cõditionis cauſa: ſi tamẽ vult hæres nũmos ſaluos facere, poteſt eũ vetare dare. Sic enim fiet, vt & ſtatuliber perueniat ad libertatẽ, quaſi ĩpleta cõditione, cui parẽre prohibitus eſt, & nummi nõ pereant. Sed & is, quem teſtator accipere voluit, aduerſus hæredẽ in factum actione agere poteſt, vt teſtatori pareatur.

SI QVIS accepto tulerit debitori ſuo, cum conueniret, vt expromiſſorem daret, nec ille det: poteſt dici, condici poſſe ei, qui accepto ſit liberatus.

SI PECVNIAM ideò acceperis, vt Capuam eas, deinde parato tibi ad proficiſcendũ cõditio tẽporis, vel valetudinis impedimento fuerit, quò minus proficiſcereris: an tibi condici poſſit, videndũ eſt. Et cum per te nõ ſteterit, poteſt dici repetitionẽ ceſſare. Sed, cũ liceat pœnitere ei, qui dedit, proculdubio repetetur id, quod datũ eſt: niſi fortè tua interſit, nõ accepiſſe te ob hanc cauſam pecuniã. Nam, ſi ita reſe habeat, vt licet nondũ profectus ſis, ita tamẽ rem cõpoſueris, vt neceſſe habeas proficiſci: vel ſumptus, qui neceſſarij fuerint ad profectionẽ, iam feciſti, vt manifeſtũ ſit te plus fortè, quàm accepiſti, erogaſſe: condictio ceſſabit. Sed, ſi minus erogatũ ſit, cõdictio locũ habebit: ita tamẽ, vt indẽnitas tibi præſtetur eius, quod expẽdiſti. Si ſeruum quis tradiderit alicui ita, vt ab eo intra certũ tẽpus manumitteretur: ſi pœnituerit eum, qui tradiderit, & ſuper hoc eũ certiorauerit, & fuerit manumiſſus poſt pœnitentiã: attamẽ actio propter pœnitentiã cõpetit ei, qui dedit. Planè ſi non manumiſerit, conſtitutio ſuccedit, facitq; eum liberum, ſi nondum pœnitue-

rat eum, qui in hoc dedit. Item, ſi quis dederit Titio decem, vt ſeruum emat & manumittat: deinde pœniteat: ſi quidem nondum emptus ſit, pœnitẽtia dabit condictionem, ſi hoc ei manifeſtum fecerit: ne, ſi poſtea emat, damno afficiatur. Si verò iam ſit emptus, pœnitentia non facit iniuriam ei, qui redemit: ſed pro decẽ, quæ accepit, ipſum ſeruum, quẽ emit, reſtituet. aut, ſi antè deceſſiſſe proponatur, nihil præſtabit, ſi modo per eum factum non eſt. Quòd, ſi fugit, nec culpa eius cõtigit: qui redemit, nihil præſtabit. Planè repromittere eum oportet, ſi in poteſtatẽ ſuam peruenerit, ſe reſtituturum. Sed, ſi acceperit pecuniam, vt ſeruũ manumitteret, iſque fugerit priuſquam manumittatur: videndum an condici poſſit: quod accepit. Et, ſi quidem diſtracturus erat hunc ſeruum, & propter hoc non diſtraxit, quòd accepit: vt manumitteret: non oportet ei condici. Planè cauebit, vt, ſi in poteſtatẽ ſuam peruenerit ſeruus, reſtituat id, quod accepit, eò minus, quò vilior ſeruus factus eſt propter fugam. Planè, ſi adhuc eum manu mitti velit is, qui dedit, ille verò manumittere nolit, propter fugam offenſus: totum, quod accepit, reſtituere eum oportet. Sed, ſi eligat is, qui decem dedit, ipſum ſeruum conſequi: neceſſe eſt aut ipſum ei dari: aut, quod dedit, reſtitui. Quòd, ſi diſtracturus non erat eum, oportet id, quod accepit, reſtitui: niſi fortè diligentius eum habiturus eſſet, ſi non accepiſſet, vt manumitteret. Tunc enim non eſt æquum, eum & ſeruo, & toto pretio carere. Sed, vbi accepit vt manumitteret, deinde ſeruus deceſſerit: ſi quidem moram fecit manumiſſioni, conſequens eſt, vt dicamus refundere eum debere, quod accepit: Quòd, ſi moram non fecit, ſed, cum profectus eſſet ad Præſidem,

vel apud quē manumittere poſſet, ſeruus in itinere deceſſerit: veri⁹ eſt, ſi quidē diſtracturus erat, vel eo ipſe vſurus, oportere dici, nihil eum refundere debere. Enimuerò, ſi nihil eorū factur⁹ erat, ipſi adhuc ſeruūm dicim⁹ obijſſe. Decederet enim &, ſi nō accepiſſet, vt manumitteret: niſi forte profectio manumiſſionis gratia, mortis cauſam præbuit, vt vel à latronibus interfectus ſit, vel ruina in ſtabulo oppreſſus, vel vehiculo obtritus, vel alio quoquo modo, quo non periret, niſi manumiſſionis cauſa proficiſceretur.

SI EXTRANEVS pro muliere dotē dediſſet, & pactus eſſet, vt, quoquo modo finitū eſſet matrimonium, dos ei redderetur, nec fuerint nuptiæ ſecutæ: quia de ijs caſibus ſolūmodo fuit conuentū, qui matrimoniū ſequūtur: nuptiæ autē ſecutæ nō ſunt: quærendū erit, vtrū mulieri cōdictio, an ei, qui dotē dedit, cōpetat. Et veriſimile eſt, in hūc quoq; caſum, eum, qui dat, ſibi proſpicere. Nam, quaſi cauſa nō ſecuta, habere poteſt condictionē eius, quod ob matrimonium dedit, matrimonio nō copulato: niſi forte euidentiſſimis probationibus mulier oſtenderit hoc eū ideò feciſſe, vt ipſi magis mulieri, quàm ſibi proſpiceret. Sed &, ſi pater pro filia det, & ita conuenit: niſi euidenter aliud actum ſit, condictionem patri competere Marcellus ait.

IVL. QVI SE deberē pecuniā mulieri putabat, iuſſu eius, dotis nomine promiſit ſpōſo, & ſoluit: nuptiæ deinde non interceſſerunt. quæſitum eſt, vtrum ipſe poteſt repetere eam pecuniam, qui dediſſet, an mulier. Nerua, & Attilicinus reſpōderunt, quoniam putaſſet idem ſe debere pecuniam, ſed exceptione doli mali tueri ſe potuiſſet, ipſum repetiturum. Sed, ſi, cum ſciret ſe nihil mulieri debere, promiſiſſet: mu-

lieris eſſe actionē, quoniam pecunia ad eam pertineret. Si autem verè debitor fuiſſet, & ante nuptias ſoluiſſet, & nuptiæ ſecutæ non fuiſſent: ipſe poſſet condicere, cauſa debiti integra mulieri ad hoc ſolum manente, vt ad nihil aliud debitor compellatur, niſi vt cedat ei condictitiam actionem. Fundus dotis nomine traditus, ſi nuptiæ ſecutæ non fuerint, cōdictione repeti poteſt: fructus quoque condici poterunt. Idem iuris eſt de ancilla, & partu eius.

QVOD SERVIVS in libro de dotibus ſcribit, ſi inter eas perſonas, quarū altera nondū iuſtā ætatē habeat, nuptiæ factæ ſunt, quod dotis nomine interim datum ſit, repeti poſſe: ſic intelligendū eſt: vt, ſi diuortium interceſſerit prius, quàm vtraque perſona iuſtam ætatem habeat: ſit eius pecuniæ repetitio. Donec autem in eodem habitu matrimonii permaneant, non magis id repeti poteſt, quàm quod ſponſa ſponſo dotis nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas. Quod enim ex ea cauſa nondum coito matrimonio datur, cum ſic detur, tanquam in dotem peruenturum: quandiu peruenire poteſt, repetitio eius non eſt. NERAT.

SI DONATVRVS mulieri iuſſu eius ſponſo numeraui, nec nuptiæ ſecutæ ſunt: mulier condicet. Sed ſi ego contraxi cum ſponſo, & pecuniam in hoc dedi, vt, ſi nuptiæ ſecutæ eſſent, mulieri dos acquireretur: ſi ſecutæ nō eſſent, mihi redderetur: quaſi ob rem datur: & re non ſecuta, ego à ſponſo condicam. PAVL.

Si quis indebitā pecuniā per errorem iuſſu mulieris ſponſo eius promiſiſſet, & nuptiæ ſecutæ fuiſſent: exceptione doli mali vti non poteſt: maritus enim ſuum negotium gerit, & nihil doli facit, nec decipiendus eſt. quod fit, ſi cogatur indotatam vxo-

rem habere. Itaque aduerſus mulierem condictio » ei cõpetit: vt aut repetat ab ea, quod marito dedit, aut liberetur, ſi nondum ſoluit. Sed ſi ſoluto matri» monio maritus peteret: in eo dúntaxat exceptionẽ « obſtare debere, quod mulier receptura eſſet.

IABOL. SI MVLIER ei cui nuptura erat, cum dotem » dare vellet, pecuniam, quæ ſibi debebatur, acceptam fecit, neque nuptiæ ſunt inſecutæ: rectè ab eo pecu» nia condicetur: quia nihil intereſt, vtrum ex nume» » ratione pecunia ad eum ſine cauſa, an per acceptila» tionem peruenerit.

IVL. SI HAERES arbitratu liberti certa ſumma monumentum iuſſus facere, dederit liberto pecu» » niam, & is accepta pecunia monumentum non fa» ciat: condictione tenetur.

PAVL. CVM QVIS mortis cauſa donationẽ feciſſet: » cum conualuiſſet, donator condicit. fructus quoque » donatarum rerum, & partus, & quod acceſſit rei do» » natæ, repetere poteſt.

MARC. SI FILIVS contulerit fratri, quaſi agniturus » » bonorum poſſeſſionem, & non agnouerit: repetere » » eum poſſe Marcellus libro. v. Digeſtorum ſcribit.

PAVL. SI PROCVRATORI falſò indebitum ſolu» tum ſit: ita demum à procuratore repeti nõ poteſt, ſi dominus ratum habuerit: ſed ipſe dominus tene» » tur, vt Iulianus ſcribit. Quòd ſi dominus ratũ nõ ha» buiſſet: etiam ſi debita pecunia ſoluta fuiſſet, ab ipſo procuratore repetetur. Nõ enim quaſi indebitũ da» tum repetetur, ſed quaſi ob rem datũ, nec res ſecuta » ſit, ratihabitione nõ intercedente: vel quòd furtum faceret pecuniæ falſus procurator: cum quo non tan» tum furti agi, ſed etiam condici ei poſſe.

POMP. CVM SERVVS tuus in ſuſpicionẽ furti Titio

veniſſet, dediſti eum in quæſtionẽ ſub ea cauſa, vt, ſi id repertum in eo non eſſet, redderetur tibi. Is eum tradidit Præfecto vigilum, quaſi in facinore deprehenſum. Præfectus vigilum eum ſummo ſupplicio affecit. Ages cũ Titio, dare eum tibi oportere: quia & ante mortem eum dare tibi oportuerat. Labeo ait poſſe etiam ad exhibendum agi, quoniam fecit quò minus exhiberet. Sed Proculus dari oportere ita ait, ſi feciſſes eius hominem. quo caſu, ad exhibendum agere te non poſſe. Sed, ſi tuus manſiſſet, etiam furti te acturum cum eo: quia re aliena ita ſit vſus, vt ſciret ſe inuito domino vti: aut dominum, ſi ſciret, prohibiturum eſſe.

DEDI TIBI pecuniam, vt mihi Stichum dares. vtrum id contractus genus, pro portione emptionis, & venditionis eſt? an nulla hic alia obligatio eſt, quàm ob rem dati re non ſecuta? In quo procliuior ſum. Et ideò, ſi mortuus eſt Stichus, repetere poſſum: quia ideò tibi dedi, vt mihi Stichum dares. Finge enim alienum eſſe Stichum, ſed te tamen eum tradidiſſe: Repetere à te pecuniam potero: quia hominem accipientis non feceris. Et rurſus, ſi tuus eſt Stichus, & pro euictione eius promittere non vis: non liberaberis, quò minus à te pecuniam repetere poſſim. CELS.

DE CONDICTIONE OB TVRPEM, VEL INIVSTAM CAVSAM.

OMNE, quod datur, aut ob rem datur, aut ob cauſam. Et ob rem, aut turpẽ, aut honeſtã. Od turpem autẽ, aut, vt dantis ſit turpitudo, non accipientis: aut vt accipientis duntaxat, nõ etiam PAVL.

dantis: aut vtriuſque. Ob rem igitur honeſtam datum, ita repeti poteſt, ſi res propter quam datũ eſt, ſecuta non eſt. Quod, ſi turpis cauſa accipientis fuerit: etiam ſi res ſecuta ſit, repeti poteſt.

VLP. VT PVTA DEDI tibi, ne ſacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas. In qua ſpecie Iulianus ſcribit, ſi tibi dedero, ne hominem occidas: condici poſſe. Itẽ, ſi tibi dedero, vt rem mihi reddas depoſitam apud te, vel vt inſtrumentum mihi redderes. Sed & ſi dedi, vt ſecũdum me in bona cauſa iudex pronuntiaret: eſt quidem relatum, condictioni locum eſſe: ſed hic quoque crimen contrahit. Iudicẽ enim corrumpere videtur. & ita pridem imperator noſter conſtituit litem eum perdere.

PAVL. VBI AVTEM & dantis, & accipientis turpitudo verſatur: non poſſe repeti dicimus: veluti ſi pecunia detur, vt male iudicetur.

VLP. IDEM, ET ſi ob ſtuprum datum ſit: vel ſi quis in adulterio deprehenſus redemerit ſe: ceſſat enim repetitio. idque Sabinus, & Pegaſus reſponderunt. Item ſi dederit fur, ne proderetur: quoniam vtriuſque turpitudo verſatur, repetitio ceſſat. Quoties autem ſolius accipiẽtis turpitudo verſatur, Celſus ait repeti poſſe: veluti ſi tibi dedero, ne mihi iniuriã facias. Sed quod meretrici datur, repeti non poteſt, vt Labeo, & Marcellus ſcribunt: ſed noua ratione, non ea, quòd vtriuſq; turpido verſatur, ſed ſolius dantis. Illam enim turpiter facere, quòd ſit meretrix: ſed nõ turpiter accipere, cum ſit meretrix. Si tibi ob indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum: non poterit repeti quod datum eſt. nec enim turpiter accepiſti. Quòd ſi à fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares: condicere ti-

bi hoc, quaſi furi poſſum. Sed, ſi ipſe fur ob indicium à me acceperit, vel furis, vel fugitiui ſocius: puto cõdictionem locum habere.

SI À ſeruo meo pecuniam quis accepiſſet, ne furtũ ab eo factũ indicaret: ſiue indicaſſet, ſiue nõ, repetitionẽ fore eius pecuniæ, Proculus reſpondit. IVL.

PERPETVO Sabinus probat veterum opinionem, exiſtimantium id, quod ex iniuſta cauſa apud aliquem ſit, poſſe condici. in qua ſententia etiam Celſus eſt. VLP.

EX EA ſtipulatione, quæ per vim extorta eſſet, ſi exacta eſſet pecunia: repetitionem eſſe conſtat. POMP.

SI OB turpẽ cauſam promiſeris Titio: quamuis, ſi petat, exceptione doli mali, vel in factum ſummouere eum poſſis, tamẽ, ſi ſolueris, non poſſe te repetere: quoniam ſublata proxima cauſa ſtipulationis eſt, quæ propter exceptionem inanis eſſet, ſi priſtina cauſa ſtipulationis, id eſt turpitudo, ſupereſſet. Porrò autem, ſi & dantis, & accipientis turpis cauſa ſit: poſſeſſorem potiorem eſſe: & ideò repetitionem ceſſare, tametſi ex ſtipulatione ſolutum ſit. PAVL.

SI VESTIMENTA tibi vtenda commodauero, deinde pretium vt reciperem dediſſem: condictione me rectè acturum reſponſum eſt. Quanuis enim propter rem datum ſit, & cauſa ſecuta ſit: tamẽ turpiter datum eſt. Si ob rem locatam tibi, vel à te venditam, vel mandatam, vt redderes, pecuniam acceperis: habebo tecũ ex locato, vel vendito, vel mandati actionem. Quòd, ſi, vt id, quod ex teſtamento vel ex ſtipulatu debeas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: condictio duntaxat pecuniæ datæ eo nomine erit. Idque & Pomponius ſcribit.

DE CONDICTIONE INDEBITI.

VLP. NVNC videndum de indebito ſoluto. Et quidem, ſi quis indebitum ignorás ſoluit: per hanc actionem cõdicere põ teſt. Sed, ſi ſciens ſe non debere, ſoluit: ceſſat repetitio.

SI QVIS ſic ſoluerit, vt, ſi apparuiſſet eſſe indebitum, vel Falcidia emerſerit, reddatur: repetitio locum habebit: negotium enim contractum eſt inter eos. Si quid ex teſtamẽto ſolutum ſit, quod poſtea falſum, vel inofficioſum, vel irritum, vel ruptum apparuerit, repetetur: vel, ſi poſt multũ temporis emerſerit æs alienum, vel codicilli diu cælati prolati fuerint, qui ademptionem continent legatorum ſolutorum, vel diminutionem per hoc, quod alijs quoq; legata relicta ſunt. Nam diuus Adrianus circa inofficioſum, vel falſum teſtamentum reſcripſit, actionem vtilem dandam ei, ſecundum quem de hæreditate iudicatum eſt.

PAP. IDEM EST, & ſi ſolutis legatis noua, & inopinata cauſa hæreditatem abſtulit: veluti nato poſthumo, quem hæres in vtero fuiſſe ignorabat: vel etiam ab hoſtibus reuerſo filio, quem pater obijſſe falſò præſumpſerat: nam vtiles actiones poſthumo, vel filio, qui hæreditatem euicerat, dari oportere in eos, qui legatum perceperũt, Imperator Titus Antoninus reſcripſit: ſcilicet quòd bonæ fidei poſſeſſor, inquantum locupletior factus eſt, teneatur. nec periculum huiuſmodi nominum ad eum, qui ſine culpa ſoluit, pertinebit.

PAVL. IDEM DIVVS Adrianus reſcripſit, & ſi aliud teſtamentum proferatur.

NEC NOVVM eſt, vt quod alius ſoluerit, alius repetat. Nam & cum minor XXV annis inconſulte adita hæreditate ſolutis legatis in integrum reſtituitur: non ipſi repetitionem competere, ſed ei ad quem bona pertinent, ab Arriano Titiano reſcriptum eſt. VLP.

SI PROCVRATOR tuus indebitum ſoluerit, & tu ratum non habeas: poſſe repeti Labeo libris poſteriorum ſcripſit. Quod ſi debitum fuiſſet, non poſſe repeti Celſus ait: ideò, quoniam cum quis procuratorem rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videatur, vt ſoluat creditori: neque poſtea expectandum ſit, vt ratum habeat. Idem Labeo ait, ſi procuratori indebitum ſolutum ſit, & dominus ratum nō habeat: poſſe repeti. Celſus ait eum, qui procuratori debitum ſoluit, continuo liberari. neque ratihabitionem conſyderari. Quòd ſi indebitum acceperit, ideò exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendum mandaſſe videtur. ideò ſi ratum non habeatur, à procuratore repetendum eſt. Iulianus ait, neque tutorem, neque procuratorē ſoluentes repetere poſſe: neque intereſſe, ſuam pecuniam, an pupulli, vel domini ſoluant. PAVL.

QVOD INDEBITVM per errorem ſoluitur, aut ipſum, aut tantundem repetitur. POMP.

QVOD NOMINE mariti, qui ſoluendo nō ſit, alius mulieri ſoluiſſet: repetere non poteſt. adeò debitum eſt mulieri. PAVL.

NAM ET maritus, ſi eum facere nihil poſſit, dotem ſoluerit, in ea cauſa eſt, vt repetere nō poſſit. VLP.

IN DIEM debitor adeò debitor eſt, vt ante diem ſolutum repetere non poſſit. PAVL.

SI IS, cum quo de peculio actum eſt, per im- VLP.

» prudentiam plus, quàm in peculio eſt, ſoluerit: repe» tere non poteſt.

PAVL. SI FVNDI mei vſumfructum tibi dedero, falſò exiſtimans, me eum tibi debere, & antè quàm repetam, deceſſerim: condictio eius ad hæredem quoque meum tranſibit.

NATVRALITER etiam ſeruus obligatur. Et ideò ſi quis nomine ei⁹ ſoluat, vel ipſe manumiſ» ſus, vt Pomponius ſcribit, vel ex peculio cuius, libe» ram adminiſtrationem habebat: repeti non poteſt: & ob id & fideiuſſor pro ſeruo acceptus tenetur, & pignus pro eo datum tenebitur. Et ſi ſeruus, qui peculij adminiſtratione habet, rem pignori in id, quod debeat, dederit: vtilis pignoratitia reddenda eſt.

Item, quod pupillus ſine tutoris authoritate mutuum acceperit, & locupletior factus eſt, ſi pubes factus ſoluat, non repetit.

POMP. NAM HOC natura æquum eſt, neminem cum » alterius detrimento fieri locupletiorem.

PAVL. INDEBITI ſoluti condictio naturalis eſt & ideò etiam, quod rei ſolutæ acceſſit, venit in condictionem: vtputa partus, qui ex ancilla natus ſit, vel quod alluuione acceſſerit. immò & fructus, quos is, cui ſolutum eſt, bona fide percepit, in condictionem veniunt. Sed & ſi nummi alieni dati ſint, cõdictio competit, vt vel poſſeſſio eorũ reddatur. quemadmodum ſi falſò exiſtimans poſſeſſionem me tibi debere alicuius rei, tibi tradidiſſem, condicerem. Sed & ſi poſſeſſionem tuam feciſſem ita, vt tibi per longi temporis præſcriptionẽ auocari non poſſit: etiam ſic rectè tecum per indebiti condictionem agerem. Sed & ſi vſuſfructus cũ re ſoluta alienus ſit: deducto vſufructu à te condicam.

SVB CONDITIONE debitum per errorem POMP.
ſolutum, pendente quidem conditione, repetitur: conditione autem exiſtēte, repeti non poteſt. Quod autem ſub incerta die debetur, die exiſtente non repetitur.

NAM, SI, cum moriar, dare promiſero, & antè VLP.
ſoluā: repetere nō poſſe Celſ⁹ ait. quę ſētētia vera eſt.

QVOD, SI ſub ea conditione debetur, quę omnino extitura eſt, ſolutum repeti non poteſt: licet ſub alia conditione, quę an impleatur incertum eſt, ſi antè ſoluatur, repeti poteſt.

SI POENAE cauſa eius, cui debetur, debitor li- POMP.
beratus eſt: naturalis obligatio manet: & ideò ſolutum repeti non poteſt. Quanuis debitum ſibi quis recipiat, tamen, ſi is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit: veluti ſi quis hęredem ſe, vel bonorum poſſeſſorem falſò exiſtimans, creditori hæreditario ſoluerit. Hic enim neque verus hæres liberatus erit: & id, quod dedit, repetere poterit. Quanuis enim debitum ſibi quis recipiat: tamen, ſi is, qui dat, non debitum dat, repetitio cōpetit. Si falſò exiſtimans debere, nummos ſoluero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerint: eius ſummæ partem dimidiam, non corporum condicam. Si putèm me Stichum, aut Pamphilum debere, cum Stichum debeam, & Pamphilum ſoluam: repetam quaſi indebitum ſolutum. Nec enim pro eo, quod debeo, videor id ſoluiſſe. Si duo rei, qui x debebāt, x x. pariter ſoluerint, Celſus ait ſingulos quina repetituros: quia, cum ſinguli x deberent, x x. ſoluiſſent & quod amplius ambo ſoluerint, ambo repetere poſſunt.

SI REVS, & fideiuſſor ſoluerint pariter: in hac IVL.

cauſa non differunt à duobus reis promittẽdi. quare omnia, quæ de his dicta ſunt, & ad hos transferre licebit.

PAVL. PLANE, SI duos reos non eiuſdem pecuniæ, ſed alterius obligationis conſtitueris, vtputa Stichi aut Pamphili, & pariter duos datos, aut togam, vel denarios mille: non idem dici poterit in repetitione, vt partes repetant: quia nec ſoluere ab initio ſic per partes potuerunt. Igitur hoc caſu electio eſt creditoris, cui velit ſoluere, vt alterius repetitio impediatur.

POMP. SED ET, ſi me putem tibi aut Titio promiſiſſe, cum aut neutrum factum ſit, aut Titij perſona in ſtipulatione comprehenſa non ſit, & Titio ſoluero: repetere à Titio potero. Cum iter excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi. incerti condicam, vt iter mihi concedatur.

VLP. ELEGANTER Pomponius quærit, Si quis ſuſpicetur trãſactionem factam vel ab eo, cuius hæres eſt, vel ab eo, cuius procurator eſt, & quaſi ex trãſactione dederit, quæ facta non eſt: an locus ſit repetitioni. Et ait repeti poſſe: ex falſa enim cauſa datum eſt. Idem puto dicendum, & ſi tranſactio ſecuta nõ fuerit, propter quam datum eſt. Sed, & ſi reſoluta ſit tranſactio, idem erit dicendum. Si poſt rem iudicatam quis tranſegerit & ſoluerit, repetere poterit idcirco, quia placuit tranſactionem nullius eſſe momẽti: hoc enim imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit. Retineri tamen, atque compenſari in cauſam iudicati, quod ob talem tranſactionem ſolutum eſt, poteſt. Quid ergo, ſi appellatum ſit, vel hoc ipſum incertum ſit, an iudicatum ſit, vel an ſententia valeat? Magis eſt, vt tranſactio vires habeat. Tunc enim reſcriptis locum eſſe credendum eſt, cũ

de ſententia indubitata, quæ nullo remedio attētari poteſt, trāſigitur. Item, ſi ob tranſactionē alimentorum teſtamento relictorū datū ſit: apparet poſſe repeti, quod datum eſt: quia tranſactio ſenatuſcōſulto infirmatur. Si quis poſt tranſactionē nihilo minus condēnatus fuerit: dolo quidem id fit, ſed tamē ſententia valet. Potuit autem is, ſi quidē ante litem conteſtatā tranſegerit, volenti litem cōteſtari, opponere doli exceptionem. Sed, & ſi poſt litē conteſtatā trāſactum ſit, nihilo minus poterit exceptione doli vti pòſt ſecuti. Dolo enim facit, qui contra tranſactionem expertus, amplius petit: & ideò condēnatus repetere poteſt, quod ex cauſa tranſactionis dedit. Sanè quidem ob cauſam dedit: neq; repeti ſolet, quod ob cauſam datum eſt, cauſa ſecuta: ſed hic non videtur cauſa ſecuta, cū tranſactioni nō ſtetur. Cum igitur repetitio oritur, tranſactionis exceptio locum non habet: neque enim vtrunq; debet locū habere; & repetitio, & tranſactionis exceptio. Si qua lex ab initio dupli, vel quadrupli ſtatuit actionem: dicendum eſt ſolutū ex falſa eius cauſa repeti poſſe.

SI IS, qui perpetua exceptione tueri ſe poterat, cum ſciret ſibi exceptionem profuturam, promiſerit aliquid, vt liberaretur: condicere non poteſt.

CVM DVO pro reo fideiuſſiſſent in decem, deinde reus tria ſoluiſſet, & poſtea fideiuſſores quinas: placuit eum, qui poſterior ſoluit, repetere tria poſſe. Hoc merito: quia tribus à reo ſolutis, ſeptem ſola debita ſupererant: quibus perſolutis, tria indebita ſoluta ſunt.

SI NON ſortē quis, ſed vſuras indebitas ſoluit: repetere non poterit, ſi ſorti debitas ſoluit. Sed, ſi ſupra legitimū modum ſoluit: diuus Seuerus reſcripſit,

(quo iure vtimur) repeti quidem non poſſe, ſed ſorti imputandum: &, ſi poſtea ſortē ſoluerit, ſortē quaſi indebitā repeti poſſe. Proinde &, ſi ante ſors fuerit ſoluta: vſuræ ſupra legitimum modum ſolutæ, quaſi ſors indebita, repetuntur. Quòd, ſi ſimul ſoluerit, poterit dici & tunc repetitionē locū habere. Supra duplum autem vſuræ, & vſurarū vſuræ nec in ſtipulatum deduci, nec exigi poſſunt, & ſolutę repetuntur: quemadmodū futurarum vſurarum vſuræ. Si quis falſò ſe ſortem debere credēs vſuras ſoluerit: poteſt cōdicere: nec videtur ſciens indebitum ſoluiſſe.

Indebitum autem ſolutum accipimus, non ſolum ſi omnino non debeatur, ſed &, ſi per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. Quare hoc quoque repeti poterit, niſi ſciens ſe tutum exceptione, ſoluerit. Si centū debēs, quaſi ducenta deberem, fundum ducentorum ſolui: cōpetere repetitionem Marcellus libro x x Digeſt. ſcribit, & centum manere in ſtipulationē. Licet enim placuit rem pro pecunia ſolutam parere liberationē: tamen, ſi ex falſa debiti quātitate maioris pretij res ſoluta eſt, nō fit confuſio partis rei cū pecunia (Nemo enim inuitus cōpellitur ad cōmunionem) ſed & cōdictio integræ rei manet, & obligatio incorrupta: ager autem retinebitur, donec debita pecunia ſoluatur. Idē Marcellus ait, ſi pecuniam debens, oleum dederit pluris pretij, quaſi plus debēs: vel, cū oleum deberet, oleum dederit, quaſi maiorem modum debēs: ſuperfluum olei eſſe repetendum, nō totum: & ob hoc peremptam eſſe obligationē. Idem Marcellus dicit, Si, cū fundi pars mihi deberetur, quaſi totus deberetur, æſtimatione facta, ſolutio pecuniæ ſolidi pretij fundi facta ſit, repeti poſſe nō totum pretium, ſed par-

tis indebitæ pretiū. Adeò autē perpetua exce-
» ptio parit condictionē, vt Iulianus libro x. ſcribat, ſi
emptor fundi damnauerit hæredē ſuum, vt vēdito-
» rem á nexu venditi liberaret, mox venditor ignorās
rem tradiderit, poſſe eū fundū cōdicere. Idem eſt, &
ſi debitorem ſuum damnauerit liberare, & ille igno-
rans ſoluerit. Qui filiofam. ſoluerit, cū eſſet eius
peculiaris debitor: ſi quidem ignorauit ademptū et
peculium, liberatur. ſi ſcit, & ſoluit, condictionē nō
habet: quia ſciens indebitū ſoluit. Si filiuſfamil.
» cōtra Macedonianū mutuatus ſoluerit, & patri ſuo
hæres effectus velit vendicare nummos: exceptione
ſummouebitur à vēdicatione nūmorū. Si quis
quaſi ex compromiſſo condemnatus falſò, ſoluerit:
repetere poteſt. Hæredi, vel bonorum poſſeſſo-
ri, ſi quidem defendat hæreditatem, indebitum ſolu-
tum condici poterit. ſi verò is non defendat, etiam
debitū ſolutū repeti poteſt. Libertus, cū ſe pu-
taret operas patrono debere, ſoluit. condicere eum
nō poſſe, quanuis putās ſe obligatum ſoluit, Iulia-
» nus libro x. Digeſtorum ſcribit. Natura enim ope-
ras patrono libertus debet. Sed &, ſi non operæ pa-
trono ſunt ſolutæ, ſed cum officium ab eo deſydera-
tur, cum patrono decidit pecunia, & ſoluit: repetere
non poteſt. Sed, ſi operas patrono exhibuit non offi-
» ciales, ſed fabriles, veluti pictorias, vel alias, dum pu-
tat ſe debere: videndum an poſſit condicere. Et Cel-
» ſus libro x. Digeſtorū putat eam eſſe cauſam opera-
» rū, vt nō ſint eędem, neq; eiuſdē hominis, neq; eidē
exhibeātur. Nam plerūq; robur hominis, ætas, tēpo-
riſque opportunitas naturalem cauſam operarū mu-
tat. Et ideò nec volens quis reddere poteſt. Sed hæ
» inquit, operæ recipiunt æſtimationem: & interdum

licet aliud præſtemus, inquit, aliud condicimus: vt puta fundum indebitum dedi, & fructus condico: vel hominem indebitum, & hunc ſine fraude modico diſtraxiſti: nēpe hoc ſolū refundere debes, quod ex pretio habes. Vel ſi meis ſumptibus pretioſiorem hominem feci: non ęſtimari hoc debet. Sic & in propoſito ait poſſe condici, quanti operas eſſet conducturus. Sed &, ſi delegatus ſit à patrono in officiales operas: apud Marcellum libro xx Digeſt. quęritur. & dicit Marcellus non teneri eum: niſi fortè in artificio ſint: hæ enim iubente patrono & alij edendæ ſunt. Sed, ſi ſoluerit officiales delegatus, nō poteſt cōdicere eas, neq; ei, cui ſoluit creditori: cui alterius cōtemplatione ſolutum eſt, quiq; ſuum recepit: neque à patrono, quia natura ei debentur. Si decem, aut Stichum ſtipulatus, ſoluam quinque: quæritur an poſſim cōdicere. Quæſtio ex hoc deſcendit, an liberer in quinq; nam, ſi liberor, ceſſat condictio: ſi nō liberor, erit condictio. Placuit autem, vt Celſus libro VI, & Marcellus libro XX Digeſtorum ſcripſit, nō perimi partem dimidiam obligationis: ideoq; eum, qui quinque ſoluit, in pendenti habendum, an liberetur, petique ab eo poſſint reliqua .V, aut Stichus: &, ſi præſtiterit reſidua V, videri eum & priora debita ſoluiſſe: ſi autem Stichum præſtitiſſet, V eum poſſe condicere, quaſi indebita. ſic poſterior ſolutio comprobabit, priora V vtrum debita, an indebita ſoluerentur. Sed &, ſi poſt ſoluta quinq; & Stichus ſoluatur, & malim ego habere V, & Stichum reddere: an ſim audiēdus, quærit Celſus: & putat natam eſſe in quinq; condictionem: quanuis vtroq; ſimul ſoluto, mihi retinendi, quod vellem, arbitrium daretur.

Idem ait, & ſi duo hæredes ſint ſtipulatoris, nō

ſic poſſe alteri v ſolutis, alteri partem Stichi ſolui. Idē eſt,& ſi duo ſint promiſſoris hæredes. $ſecundū quæ,liberatio non contingit,niſi aut vtrique quina, aut vtrique partes Stichi fuerint ſolutæ.

QVI LOCO certo ſe debere exiſtimans, indebitum ſoluit:quolibet loco repetet. Non enim æſtimationē ſoluentis eadē ſpecies repetitionis ſequitur. PAVL.

IVDEX SI male abſoluit,& abſolutus ſua ſpōte ſoluerit:repetere non poteſt.

INTERDVM perſona locum facit repetitioni:vtputa,ſi pupillus ſine tutoris authoritate, vel furioſus,vel is,cui bonis interdictum eſt,ſoluerit. Nam " in his perſonis generaliter repetitioni locum eſſe nō " ambigitur. Et ſi quidem extant nummi,vendicabūtur:conſumptis verò,condictio locum habebit. VLP.

QVI INVICEM creditor, idémque debitor eſt:in iis caſibus,in quibus compenſatio locum non habet,ſi ſoluit, non habet cōdictionem, veluti indebiti ſoluti,ſed ſui crediti petitionem.

IS,QVI plus, quàm hæreditaria portio efficit, per errorem creditori cauerit: indebiti promiſſi habet condictionem.

CVM IS,qui Pamphilum, aut Stichum debet, ſimul vtrunque ſoluerit: ſi poſtea, quàm vtrunque " ſoluerit,aut vterque, aut alter ex his deſijt in rerum " natura eſſe:nihil repetet. Id enim remanebit in ſolutum, quod ſupereſt. Fideiuſſor,cum paciſcitur, ne ab eo pecunia petatur,& per imprudentiam ſoluerit,condicere ſtipulatori poterit.& ideò reus,quidem manet obligatus: ipſe autem ſua exceptione tutus eſt. Nihil autem intereſt, fideiuſſor, an hæres eius ſoluat. Quod,ſi huic fideiuſſori reus heres extiterit,nec repetet,& liberabitur. Si mulier in ea IVL.

opinione ſit, vt credat ſe pro dote obligatam: quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit. Sublata enim falſa opinione, relinquitur pietatis cauſa: ex qua ſolutum repeti non poterit. Qui hominem in genere promiſit, ſimilis eſt ei, qui hominẽ, aut decẽ debet. & ideò, ſi, cum exiſtimaret ſe Stichum promiſiſſe, eum dederit, condicet, alium autem quemlibet dando, liberari poterit.

SI IN area tua ædificaſſem, & tu ædes poſſideres: condictio locum non habebit: quia nullum negotium inter nos contrahitur. Nam is, qui non debitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo aliquid negotij gerit. Cum autem ædificium in area ſua ab alio poſitũ dominus occupat: nullum negotium contrahit. Sed, & ſi is, qui in aliena area ædificaſſet, ipſe poſſeſſionem tradidiſſet: condictionem nõ habebit: quia nihil accipientis faceret, ſed ſuam rem dominus habere inciperet. Et ideò conſtat, ſi quis, cum exiſtimaret ſe hæredem eſſe, inſulam hæreditariã fulſiſſet: nullo alio modo, quàm per retentionẽ, impenſas ſeruare poſſe.

IS, CVI hęreditas tota per fideicommiſſum relicta eſt, & præterea fundus, ſi decem dediſſet hæredi, & hęres ſuſpectam hæreditatẽ dixerit, & eam ex Trebelliano reſtituerit: cauſam dandæ pecuniæ nõ habet. & ideò, quod eo nomine, quaſi implẽdæ conditionis gratia dederit, condictione repetet.

QVI OB rem nõ defenſam ſoluit, quãuis poſtea paratus ſit defendere, nõ repetet, quod ſoluerit.

PAVL. SERVVS cuiuſdam inſciente domino magidẽ cõmodauit. is, cui cõmodauerat, pignori eam poſuit, & fugit. qui accepit, non aliter ſe redditurum aiebat, quàm ſi pecuniã accepiſſet. accepit à ſeruulo, & reddidit magidem. Quæſitum eſt, an pecunia ab eo re-

peti poſſit. Reſpōdi, ſi is,qui pignori accepiſſet,magidem alienam ſcit apud ſe pignori deponi: furti ſe obligaſſe· ideoq́;,ſi pecuniā à ſeruulo accepiſſet redimendi furti cauſa,poſſe repeti.ſed ſi neſciſſet rem alienam apud ſe deponi,non eſſe furem. Item,ſi pecunia eius nomine,à quo pignus acceperat,à ſeruulo ei ſoluta eſſet,non poſſe ab eo repeti.

SERVVM meum inſciens à te emi, pecuniámq́ue tibi ſolui.eam me à te repetiturum,& eo nomine cōdictionem mihi eſſe omnimodo puto,ſiue ſciſſes meum eſſe,ſiue ignoraſſes. IVL.

FRATER à fratre,cum in eiuſdem patris poteſtate eſſent, pecuniā mutuatus, poſt mortē patris ei ſoluit. Quæſitū eſt an repetere poſſit. Reſpondi, vtiq; quidē pro ea parte,qua ipſe patri hæres extitiſſet, repetiturū· pro ea verò,qua frater hæres extiterit,ita repetiturū,ſi nō minꝰ ex peculio ſuo ad fratrē perueniſſet· Naturalē enim obligationē,quę fuiſſet, hoc ipſo ſublatā videri, quòd peculij partē frater ſit cōſecutus:adeò,vt,ſi prælegatū filio,eidémq; debitori id fuiſſet,deductio huiꝰ debiti à fratre ex eo fieret. Idq; maxime cōſequens eſſe ei ſentētię,quam Iulianus probaret: ſi extraneo quid debuiſſet, & ab eo poſt mortē patris exactū eſſet,tātū iudicio eū Familię Herciſc. recuperaturū à cohęredibus fuiſſe,quantum ab his creditor actiōe de peculio cōſequi potuiſſet. Igitur &,ſi re integra Familiæ Herciſcūdæ agat, ita peculium diuidi æquum eſſe, vt ad quantitatem eius indemnis à cohęrede præſtetur. Porrò eum,quē aduerſus extraneum defendi oportet, longe magis in eo,quod fratri debuiſſet,indemnem eſſe præſtandum. AFRIC.

Quæſitum eſt,ſi pater filio crediderit, iſque emācipatus ſoluat:an repetere poſſit. Reſpon-

„ di, ſi nihil ex peculio apud patrem remanſerit, non „ repetiturum. Nam manere naturalem obligatio- nem: & argumẽto eſſe, quòd extraneo agente intra annum, de peculio deduceret pater, quod ſibi filius „ emancipatus debuiſſet. Contrà, ſi pater, quod filio „ debuiſſet, eidem emãcipato ſoluerit: Nam hic quo- „ que manere naturalem obligationem eodem argu- mento probatur. Quòd ſi extraneus intra annũ de peculio agat, etiam quod pater ei debuiſſet, cõpute- tur. Eadémq; erũt, &, ſi extraneus hęres exhęredato filio ſoluerit id, quod ei pater debuiſſet. Legati ſa- tis accepi: & cũ fideiuſſor mihi ſoluiſſet, apparuit in- debitũ fuiſſe legatũ. poſſe eum repetere exiſtimaui.

MART. SI QVIS, cum à fideicõmiſſario ſibi cauere po- terat, non cauerit: quaſi indebitum, plus debito ſolu- tum eum repetere poſſe diui Verus, & Antoninus reſcripſerunt.

QVI EXCEPTIONEM perpetuam habet, ſolutum per errorem repetere poteſt. Sed hoc non eſt perpetuũ: nam, ſi quidẽ eius cauſa exceptio da- tur, cũ quo agitur, ſolutũ repetere poteſt: vt accidit in ſenatuſcõſulto de interceſſionib9. vbi verò in odiũ eius, cui debetur, exceptio datur: perperã ſolutũ nõ repetitur: veluti ſi filiuſfam. contra Macedonianum mutuã pecuniã acceperit, & paterfamiliâs fact9 ſol- uerit: nõ repetit. Si pars dom9, quę in diẽ per fi- deicõmiſſum relicta eſt, arſerit ante diẽ fideicõmiſſi cedentẽ, & eandẽ hæres ſua impẽſa refecerit: deducẽ- dam eſſe impẽſam ex fideicommiſſo cõſtat. &, ſi ſine deductione domum tradiderit, poſſe cõdici incerti, quaſi plus debito dederit. Si pactus fuerit pa- tronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur: quic- quid poſtea ſolutum fuerit à liberto, repeti poteſt.

QVOD PVPILLVS ſine tutoris authoritate ſtipulanti promiſerit, & ſoluerit, repetitio eſt: quia nec natura debet. NERAT.

POENAE non ſolent repeti, cum depenſæ ſunt. VLP.

SI QVIS iuraſſet ſe dare nō oportere, ab omni contentione diſcedi videtur: atque ita ſolutam pecuniam repeti poſſe dicendum eſt. PAVL.

REPETITIO nulla eſt ab eo, qui ſuum recepit, tametſi ab alio, quàm à vero debitore ſolutũ eſt.

SI IS, qui hæreditatem vēdidit, & emptori tradidit, id quod ſibi mortuus debuerat, non retinuit: repetere poterit: quia plus debito ſolutum, per conditionem rectè recipietur. IABOL.

QVI HAEREDIS nomine legata non debita ex nummis ipſius hæredis ſoluit: ipſe quidem repetere non poteſt: ſed ſi ignorante hærede nummos eius tradidit, dominus eos rectè vendicabit. Eadem cauſa rerum corporalium eſt.

INDEBITAM pecuniam per errorem promiſiſti eam, qui pro te fideiuſſerat, ſoluit. Ego exiſtimo, ſi nomine tuo ſoluerit fideiuſſor, te fideiuſſori, ſtipulatorem tibi obligatum fore, nec expectandum erit, vt ratũ habeas: quoniam potes videri idipſum mandaſſe, vt tuo nomine ſolueretur. Sin autē fideiuſſor ſuo nomine ſoluerit, quod non debebat: ipſum à ſtipulatore repetere poſſe, quoniam indebitam iurgentium pecuniam ſoluit: quo minus autem conſequi poterit ab eo, cui ſoluit, à te mandati iudicio conſecuturum, ſi modo per ignorantiam, petentem exceptione non ſummouerit. CELS.

QVI PROMISIT, ſi aliquid à ſe factum ſit, vel cũ aliquid factũ ſit, dare ſe decem: ſi prius quàm id factum fuerit, quod promiſit dederit: non vide-

bit feciſſe, quod promiſit: atq; ideò repetere poteſt.

MOD. HIS SOLIS pecunia condicitur, quibus quoquo modo ſoluta eſt, non quibus proficit.

POMP. QVOD QVIS ſciens indebitum dedit hac mẽ» te, vt poſteà repeteret: repetere non poteſt.

EX QVIBVS cauſis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus: ea ſi ſolue» rimus, repetere non poſſumus.

DAMVS AVTEM ob cauſam, aut ob rem. Ob cauſã præteritã, veluti cũ ideò do, quòd aliquid à te conſecutus ſum, vel quòd aliquid à te factum eſt: vt » etiã, ſi falſa cauſa ſit, repetitio eius pecuniæ non ſit. » Ob rem verò datur, vt aliquid ſequatur: quo nõ ſe» » quente, repetitio competit.

PROC. DOMINVS teſtamento ſeruo ſuo libertatem dedit; ſi decem det ſeruo ignorante, id teſtamentum non valere, data ſunt mihi decem. quæritur, quis re» » petere poteſt. Proculus reſpondit, Si ipſe ſeruus pe» culiares nummos mihi dederit, cum ei à domino id permiſſum non eſſet: manent nummi domini: eóſq; nõ per condictionẽ, ſed per in rem actionem petere debet. Si autẽ alius rogatu ſerui ſuos nummos de» dit: facti ſunt eius: eóſq; dominus ſerui, cuius nomi» ne dati ſunt, per condictionem petere poteſt. Sed tam benignius, quàm vtilius eſt, recta via ipſum qui nummos dedit, ſuum recipere.

PAP. EX IIS omnibus cauſis, quæ iure non value» runt, vel non habuerunt effectum, ſecuta per errorẽ » ſolutione, condictioni locus erit.

» SI VRBANA prædia locauerit prædo: quòd mercedis nomine acceperit, ab eo, qui ſoluit, non re» petetur: ſed domino erit obligatus. Idémque iuris erit & in vecturis nauium, quas ipſe locauerit, aut

exercuerit. Itē in mercedibus ſeruorū, quorū operæ per ipſum fuerint locatæ. Nam, ſi ſeruus nō locatus mercedem, vt domino, prædoni retulit: nō fiet accipientis pecunia. Quod, ſi vecturas nauiū, quas dominus locauerit, itē penſiones inſularum acceperit: ob indebitum ei tenebitur, qui nō eſt liberatus ſoluēdo. Quod ergo dici ſolet, prędoni fructus poſſe cōdici: tunc locū habet, cum domini fructus fuerint.

SVFFICIT AD cauſam indebiti, incertum eſſe, temporalis ſit, an perpetua exceptionis defenſio. Nam qui, ne conueniatur donec Titius conſul fiat, paciſcitur: quia poteſt Titio decedente perpetua fieri exceptio, quę ad tempus eſt, Titio conſulatū ineunte: ſumma ratione dicetur, quód interim ſoluitur, repeti. Vt enim pactum, quod in tempus certum collatū eſt, nō magis inducit condictionē, quàm ſi debitor ex die ſoluit: ita prorſus defenſio iuris, quæ cauſam incertā habet, conditionis inſtar obtinet.

CVM INDEBITVM impuberis nomine tutor numerauerit: impuberis cōdictio eſt. Creditor, vt procuratori ſuo debitum redderetur, debitori mandauit, maiore pecunia ſoluta, procurator indebiti cauſa cōuenietur. Quòd, ſi nominatim, vt maior pecunia ſolueretur, delegauit: indebiti cū eo, qui delegauit, erit actio. quæ non videtur adempta, ſi fruſtra cum procuratore lis fuerit inſtituta.

SERVO manumiſſo fideicommiſſum ita reliquit, ſi ad libertatem ex teſtamento peruenerit. is poſt acceptam ſine iudice pecuniam, ingenuus pronuntiatus eſt. indebiti fideicommiſſi repetitio erit.

SI FIDEIVSSOR iure liberatus, ſoluerit per errorem: pecuniam repetenti non oberit. Si verò reus promittendi per errorem & ipſe poſtea pecu-

niam ſoluerit, non repetet: cũ prior ſolutio, quæ fuit irrita, naturale vinculum non diſſoluit, nec ciuile, ſi reus promittendi tenebatur.

PAVL. 60 IVLIANVS verum debitorem poſt litem cõteſtatam, manente adhuc iudicio, negabat ſoluentẽ repetere poſſe: quia nec abſolutus, nec condemnatus, repetere poſſet. Licet enim abſolutus ſit, natura tamen debitor permanet. Similémque eſſe ei dicit, qui ita promiſit, ſiue nauis ex Aſia venerit, ſiue non venerit: quia ex vna cauſa alterius ſolutionis origo proficiſcitur. Vbi autem quis, quod pure debet, ſub conditione nouandi animo promiſit: plerique putant pendente nouatione ſolutum repeti poſſe, quia, ex qua obligatione ſoluat, adhuc incertum ſit. Idémque eſſe etiam, ſi diuerſas perſonas ponas eandem pecuniam pure, & ſub conditione nouandi animo promiſiſſe. Sed hoc diſſimile eſt. In ſtipulatione enim pura, & conditionali eundem debiturum certum eſt.

SCAEV. TVTORES pupilli quibuſdam creditoribus patris ex patrimonio paterno ſoluerunt: ſed poſtea non ſufficiẽtibus bonis, pupillũ abſtinuerunt. Quæritur, an, quod amplius creditoribus per tutores pupilli ſolutũ eſt, vel totum, quod acceperunt, reſtituere debeant. Reſpondi, ſi nihil dolo factum eſſet tutoris, tutori quidem, vel pupillo non deberi: creditoribus autem alijs in id, quod amplius ſui debiti ſolutum eſt, teneri.

MART. FIDEICOMMISSVM in ſtipulationem deductum, tametſi non debitum fuiſſet, quia tamen à ſciente, fidei explédæ cauſa promiſſũ eſſet, debetur.

CAIVS. 63 NERATIVS caſum refert, vbi quis id, quod ſoluerit, repetere non poſſit, quaſi debitum dederit,

nec tamen liberetur: veluti ſi is, qui cum certum ho-
» minem deberet, ſtatuliberum dederit. Nam ideò eũ
non liberari, quia non in plenum ſtipulatoris homi-
nem fecerit: nec tamẽ repetere eum poſſe, quod de-
bitum dederit.

SI ID, quod dominus ſeruo debuit, manumiſſo TRYPH.
ſoluerit: quanuis exiſtimans ei aliqua teneri actione,
tamen repetere non poterit: quia naturale agnouit
» debitum. Vt enim libertas naturali iure continetur,
» & dominatio ex gentium iure introducta eſt: ita de-
biti, vel non debiti ratio in condictione naturaliter
intelligenda eſt.

IN SVMMA, vt generaliter de repetitione tra- PAVL.
ctemus, ſciendum eſt dari aut ob tranſactionem, aut
ob cauſam, aut propter conditionẽ, aut ob rem, aut
indebitũ. in quibus omnibus quæritur de repetitio-
ne. Et quidem, quod trãſactionis nomine datur, licet
res nulla media fuerit, non repetitur: nam, ſi lis fue-
rit, hoc ipſum quod à lite diſceditur, cauſa videtur eſ-
ſe. ſinautem euidens calumnia detegitur: & tranſa-
ctio imperfecta eſt, & repetitio dabitur. Id quoque,
quod ob cauſam datur, puta quòd negotia mea ad-
» iuta ab eo putaui, licet non ſit factum: quia donare
volui, quanuis falſò mihi perſuaſerim, repeti nõ poſ-
ſe. Sed & agere per condictionem propter conditio-
nem legati, vel hæreditatis, ſiue nõ ſit mihi legatum,
ſiue ſit ademptum legatum, poſſum, vt repetã, quod
dedi: quoniam non contrahendi animo dederim,
quia cauſa, propter quam dedi, non eſt ſecuta. Idem
eſt, & ſi hęreditatem adire nolui, vel non potui. Non
idem poteſt dici, ſi ſeruus meus ſub conditione hæ-
res inſtitutus ſit, & ego dedero, deinde manumiſſus
adierit: nam hoc caſu ſecuta res eſt. Quod ob rem

datur,ex bono & æquo habet repetitionem: veluti ſi dem tibi,vt aliquid facias,nec feceris.Ei,qui indebitum repetit,& fructus,& partus reſtitui debet deducta impenſa.In frumento indebito ſoluto & bonitas eſt.&,ſi conſumptum ſit frumentum, pretium repetet: & ſic habitatione data pecuniam cõdicam, non quidem quanti locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes.Si ſeruum indebitũ tibi dedi, cúmque manumiſiſti:ſi ſciẽs hoc feciſti,teneberis ad prętium eius.ſi neſciens, non teneberis, ſed propter operas eius liberti, & vt hæreditatẽ eius reſtituas.Indebitum erit,non tantum quod omnino non debetur,ſed & quod alij debetur,ſi alij ſoluatur: aut ſi id quod alius debebat,alius,quaſi ipſe debeat,ſoluat.

PAP. HAEC CONDICTIO ex bono & æquo introducta eſt:quia quod alterius apud alterum ſine cauſa deprehenditur,reuocari conſueuit.

SCAEV. STICHVS teſtamento eius, quem dominum ſuum arbitrabatur,libertate accepta,ſi decem annis ex die mortis annuos decem hæredibus præſtitiſſet, per octo annos præfinitam quantitatem, vt iuſſus erat,dedit: poſtmodum ſe ingenuum comperit, nec reliquorum annorum dedit, & pronuntiatus eſt ingenuus. Quæſitum eſt, an pecuniam, quam hæredibus dedit,vt indebitam datam repetere,& qua actione poſſit.Reſpondi,ſi eam pecuniam dedit,quę neque ex operis ſuis,neque ex re eius,cui bona fide ſeruiebat,quæſita ſit:poſſe repeti. Tutor creditori pupilli ſui plus,quàm debebatur,exſoluit,& tutelæ iudicio pupillo non imputauit.quæro, an repetitionem aduerſus creditorem haberet. Reſpondi, habere. Titius cum multos creditores haberet, in quibus & Seium,bona ſua priuatim facta vendi-

tione Meuio conceſſit, vt ſatis creditoribus faceret: ſed Meuius ſoluit pecuniam Seio tanquam debitã, quæ iam à Titio fuerat ſoluta. Quęſitũ eſt, cũ poſtea
20 reperiãtur apochę apud Titiũ debitorẽ partim ſolutæ pecunię: cui magis repetitio pecunię indebitę ſolutę cõpetit, an Titio debitori, an Meuio, qui in rem ſuã procurator factus eſt. Reſpondi, ſecundũ ea, quę proponerentur, ei, qui poſtea ſoluiſſet. Itẽ quęſitum eſt, an pactũ, quod in pactionibus aſſcribi ſolet in hunc modũ, ex hoc contractu nullã inter ſe controuerſiã amplius eſſe, impediat repetitionẽ. Reſpõdi, Nihil proponitur impedire. L. Titius C. Seio minori annis vigintiquinq; pecuniã certã credidit, & ab eo aliquantulũ vſurarũ nomine accepit: & C. Seij minoris hęres aduerſus P. Meuiũ à Pręſide prouinciæ in integrũ reſtitutus eſt, ne debitũ hęreditarium ſolueret: nec quicquam de vſuris eiuſdẽ ſortis, quas Seius minor annis XXV exoluerat, repetendis tractatũ eſt apud Pręſidẽ prouincię, aut ab eo etiam pronuntiatum. Quæro, an vſuras, quas C. Seius minor annis. XXV, quoad viueret, creditori exoluerat, hęres eius repetere poſſit. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, condici id, quod vſurarũ nomine defunctus ſoluiſſet, nõ poſſe. Itẽ quęro, ſi exiſtimes repeti nõ poſſe, an ex alio debito hæres retinere eas poſſit. Reſpondi, nec hoc quidem.

DE CONDICTIONE SINE CAVSA.

1\. VLP.

E ST & hæc ſpecies cõdictionis, ſi quis ſine cauſa promiſerit, vel ſoluerit quid indebitum. qui autem promiſit ſine
27 cauſa, cõdicere quantitatem non poteſt, quam non dedit, ſed ipſam obli-

gationem. Sed & ſi ob cauſam promiſerit, cauſa tamen ſecuta non eſt: dicendum eſt condictioni locũ fore. Siue autem ab initio ſine cauſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittendi, quæ finita eſt, vel ſecuta non eſt: dicendum eſt condictioni locum fore. Conſtat id demũ poſſe cõdici alicui, quod vel ex nõ iuſta cauſa ad eũ peruenit, vel redit ad non iuſtã cauſam.

SI FVLLO veſtimenta lauanda conduxerit, deinde amiſſis his domino pretium ex locato conuẽtus præſtiterit, poſteáque dominus inuenerit veſtimenta: qua actione debeat conſequi pretium, quod
» dedit? Et ait Caſſius eum non ſolum ex conducto a-
» gere, verùm & condicere domino poſſe. Ego puto ex conducto omnimodo eum habere actionem. An autem & condicere poſſit, quæſitum eſt, quia non indebitum dedit: niſi fortè, quaſi ſine cauſa ei datum ſit, putamus condici poſſe ei pretium veſtimenti: etenim, veſtimentis inuentis, quaſi ſine cauſa ei datum videtur.

IVL. QVI SINE cauſa obligantur, incerti condictione conſequi poſſunt, vt liberentur. Nec refert, omnem quis obligationem ſine cauſa ſuſcipiat, an maiorẽ, quàm ſuſcipere eum oportuerat: niſi quòd aliàs condictione id agitur, vt omni obligatione liberetur: aliàs, vt exoneretur. veluti qui decẽ promiſit: nam, ſi quidem nullam cauſam promittendi habuit, incerti condictione conſequitur, vt tota ſtipulatio accepto fiat: at, ſi, cum quinque promittere deberet, decem promiſerit, incerti conſequitur, vt in quinque liberetur.

AFRIC. NIHIL REFERT, vtrúmne ab initio ſine cauſa quid datum ſit: an cauſa, propter quam quid datum ſit, ſecuta non ſit.

AVVNCVLO nuptura pecuniam in dotē de- PAP.
dit, neq; nupſit: an eandem repetere poſſit, quæſitū
» eſt. Dixi, cum ob turpem cauſam dantis, & accipien-
» tis pecunia numeretur, ceſſare condictionem : & in
» delicto pari potiorem eſſe poſſeſſorem: quam ratio-
nem, fortaſſis aliquem ſecutum reſpondere, non ha-
bituram mulierem cōdictionem. Sed reor rectè de-
fendi, non tam turpem cauſam in propoſito, quàm
nullam fuiſſe: cum pecunia, quæ daretur, in dotem
conuerti nequiuerit: non enim ſtupri, ſed matrimo-
nij gratia datam eſſe. Nouerca priuigno, nurus ſo-
cero pecuniā dotis nomine dedit, neque nupſit. ceſ-
ſare condictio prima facie videtur, quoniam iure gē-
» tium inceſtus cōmittitur: atqui vel magis in ea ſpe-
cie nulla cauſa dotis dandæ fuit. condictio igitur cō-
petit.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

LIBER TERTIUS DECIMUS.

VLP. IN FVRTIVA re ſoli domino condictio competit.

POMP. I CONDICTIONE ex cauſa furtiua & furioſi, & infantes obligantur, cum hæredes neceſſarij extiterint: quanuis cum eis agi non poſſit.

PAVL. SI CONDICATVR ſeruus ex cauſa furtiua, id venire in condictionem certum eſt, quod intereſt agentis: veluti ſi hæres ſit inſtitutus, & periculum ſubeat dominus hæreditatis perdendæ. quod & Iulia» nus ſcribit. Item ſi mortuum hominem condicat, » conſecuturum ait pretium hæreditatis.

VLP. SI SERVVS, vel filiuſfamiliâs furtũ cõmiſerit: condicendũ eſt à domino id, quod ad eũ peruenit: in reſiduũ, noxę ſeruum dominus dedere poteſt.

PAVL. EX CAVSA furtiua filiofamil. condici poteſt nunquam enim ea condictione alius, quàm qui furtum fecerit, tenetur, aut hæres eius.

VLP. PROINDE & ſi ope, & cõſilio alicuius furtũ factũ ſit: cõdictione nõ tenebitur, etſi furti teneatur.

SI PRO fure damnũ deciſum ſit, condictionẽ nõ impediri veriſſimũ eſt. Deciſione enim, furti quidem actio, nõ autẽ cõdictio tollitur. Furti actio pœnã petit legitimã, cõdictio rẽ ipſam. Ea res facit, vt neq; furti actio per condictionẽ, neq; cõdictio per furti actionẽ cõſumat. Is itaq;, cui furtũ factũ eſt, habet actionẽ furti: & condictionẽ, & vendicationẽ habet, & ad exhibendũ actionẽ. Cõdictio rei furtiuę, quia rei habet perſecutionẽ, hęredẽ quoq; furis

obligat: nec tantū, ſi viuat ſeruus furtiuus, ſed etiā ſi deceſſerit. Sed & ſi apud furis hæredē diem ſuū obijt ſeruus furtiuus, vel nō apud ipſum, poſt mortē tamē furis: dicendum eſt condictionem aduerſus hæredē durare. Quæ in hærede diximus, eadem erunt & in cæteris ſucceſſoribus.

IN RE furtiua condictio ipſorū corporū competit. ſed vtrum tandiu, quandiu extiterint: an vero, & ſi deſierint eſſe in rebus humanis? Reſpōdi, & ſi quidē obtulit fur, ſine dubio nulla erit condictio: ſi non obtulit, durat cōdictio æſtimationis eius: corpus enim ipſum præſtari nō poteſt. Si ex cauſa furtiua res condicatur, cuius temporis æſtimatio fiat, quæritur. Placet tamen id tempus ſpectādum, quo res vnquam plurimi fuit: maximè cum deteriorem rem factam fur dando non liberetur: ſemper enim moram fur facere videtur. Nouiſſimè dicēdum eſt, etiam fructus in hac actione venire.

IN CONDICTIONE ex cauſa furtiua, non pro parte, quæ peruenit, ſed inſolidum tenemur, dum ſoli hæredes ſumus. pro parte autem hęres, pro ea parte, pro qua hæres eſt, tenetur.

SIVE MANIFESTVS fur, ſiue non manifeſtus ſit, poterit condici. Ita demū autem manifeſtus fur condictione tenebitur, ſi deprehenſa nō fuerit à domino poſſeſſio eius. Cæterū nemo furū cōdictione tenebitur poſtea, quàm dominus poſſeſſionē apprehēderit. & ideò Iulian⁹, vt procedat in fure manifeſto tractare de cōdictione, ita proponit, furē deprehenſum aut occidiſſe, aut fregiſſe, aut effudiſſe id quod interceperat. Ei quoq;, qui vi bonorū raptorū tenetur, cōdici poſſe Iulianus libro XXII Dig. ait.

Tandiu autem cōdictioni locus erit, donec do-

mini facto dominium eius rei ab eo recedat. & ideò, ſi eam rem alienauerit, condicere non poterit. Vnde Celſus libro XII Digeſt. ſcribit, ſi rem furtiuã dominus purè legauerit furi, hæredem eius condicere non poſſe. Sed &, ſi non ipſi furi, ſed alij: idem dicendum eſt, ceſſare condictionem: quia dominium facto teſtatoris, id eſt domini diſceſſerit.

PAVL. SED NEC legatarius condicere poteſt: ei enim competit condictio, cui res ſurrepta eſt, vel hæredibus eius: ſed vendicare rem legatam ab eo poteſt.

VLP. ET IDEÒ eleganter Marcellus diffinit libro VIII. ait enim, Si res mihi ſurrepta tua remaneat, cõdices. Sed &, ſi dominiũ nõ tuo facto amiſeris, æquè cõdices. In cõmuni igitur re eleganter ait intereſſe, vtrũ tu prouocaſti cõmuni diuidũdo iudicio, an prouocatus es: vt, ſi prouocaſti cõmuni diuidũdo iudicio, amiſeris condictionẽ: ſi prouocat⁹ es, retineas.

Neratius libro membranarum Ariſtonem exiſtimaſſe refert eum, cui pignori res data ſit, incerti condictione acturum, ſi ea ſurrepta ſit.

PAVL. EX ARGENTO ſurrepto pocula facta cõdici poſſe Fulcinius ait. ergo in condictione poculorum etiam celaturæ æſtimatio fiet, quæ impenſa furis facta eſt: quemadmodũ, ſi infans ſurreptus adoleuit, æſtimatio fit adoleſcentis: quanuis cura, & ſumptibus furis creuerit.

IVL. SI SERVVS furtiuus ſub condictione legatus fuerit: pendẽte ea hæres condictionẽ habebit. Et, ſi lite cõteſtata conditio extiterit, abſolutio ſequi debebit, perinde àc ſi idem ſeru⁹ ſub cõditione liber eſſe iuſſus fuiſſet, & lite cõteſtata cõditio extitiſſet. Nam nec petitoris iam intereſt hominem recipere. Et hoc, ſi res ſine dolo malo furis eſſe deſijt. quòd, ſi pendẽte

cõditione iudicaretur: iudex æſtimare debebit,quã-
ti emptorem inuenerit. Cauere autem ex hac
actione petitor ei,cum quo agitur,non debebit.

Boue ſurrepto,& occiſo,condictio & bouis, &
» corij,& carnis domino cõpetit,ſcilicet ſi coriũ,& ca-
ro cõtrectata fuerint. cornua quoq; condicẽtur. Sed,
ſi dominus condictione,bouis pretiũ cõſecutus fue-
rit, & poſtea aliquid eorum,de quibus ſupradictum
eſt,cõdicet: omnimodo exceptione ſummouebitur.
» Contrà,ſi coriũ cõdixerit,& pretiũ eius conſecutus,
bouem condicet:offerẽte fure pretium bouis,detra-
cto pretio corij, doli mali exceptione ſummouebi-
» tur. Idem iuris eſt in vuis ſurreptis· nam & muſtũ,
» & vinacea condici iure poſſunt.

QVOD AB alio ſeruus ſurripuit, eius nomine CELS.
liber factus furti tenebitur. Condici autẽ ei non po-
teſt,niſi liber contrectauerit.

QVI FVRTVM cõmittit in re cõmodata, vel POMP.
depoſita vtendo, cõdictione quoq; ex furtiua cauſa
obſtringitur:quę differt ab actione cõmodati in hoc,
quòd etiam,ſi ſine dolo malo & culpa eius res inter-
ierit,cõdictione tamẽ tenetur:cũ in cõmodati actio-
ne nõ facilè vltra culpã, & in depoſiti nõ vltra dolũ
malum teneatur is, cum quo depoſiti agitur.

PARVI refert ad tollendam condictionẽ, offe- PAP.
ratur ſeruus furtiuus,an in aliud nomẽ,aliúmq; ſta-
tum obligationis trãſferatur. Nec me mouet, præ-
ſens homo fuerit, nécne:cum mora, quæ veniebat
ex furto,veluti quadam delegatione finiatur.

» QVONIAM furtũ fit, cũ quis indebitos num- SCAEV.
mos ſciens acceperit,videndũ eſt,ſi procurator ſuos
» nummos ſoluat,an ipſi furtũ fiat. Et Põponius libro
» VIII epiſtolarum ipſum cõdicere ait ex cauſa fur-

„ tiua. Sed & me condicere ait, ſi ratū habeam, quod indebitum datum ſit: ſed altera condictione, altera tollitur.

PAVL. „ IVLIANVS ex perſona filiæ, quę res amouit, „ dandā in patrem condictionē in peculiū reſpondit.

TRYPH. LICET FVR paratus fuerit excipere condictionem, & per me ſteterit, dum in rebus humanis res fuerat, condicere eam, poſtea autē perempta eſt: tamen durare condictionē veteres voluerunt: quia videtur, qui primo inuito domino rem contrectauerit, ſemper in reſtituenda ea, quam nec debuit auferre, moram facere.

DE CONDICTIONE EX LEGE.

PAVL. „ SI OBLIGATIO lege noua introducta ſit, nec cautum ſit, quo genere actionis experiamur: ex lege agendum eſt.

DE CONDICTIONE TRITICARIA.

VLP. „ QVI CERTAM pecuniam numeratam petit, illa actione vtitur, Si certum petatur. Qui autē alias res, per triticariam cōdictionem petet. Et generaliter dicendum eſt eas res per hanc actionem peti, ſi quæ ſint præter pecuniam numeratam, ſiue in re, ſiue in menſura, vel pon„ dere conſtent: ſiue mobiles ſint, ſiue ſoli. Quare fundum quoq; per hanc actionem petimus, etſi vectigalis ſit: ſiue ius ſtipulatus quis ſit, veluti vſumfructum, vel ſeruitutē vtrorūq; prædiorum. Rem

autem ſuam per hanc actionem nemo petet, niſi ex cauſis, ex quibus poteſt: veluti ex cauſa furtiua, vel in re mobili vi abrepta.

SED ET ei, qui vi aliquem de fundo deiecit, „ poſſe fundum condici Sabinus ſcribit, & ita Celſus: ſed ita, ſi dominus ſit, qui deiectus condicat. cæterũ, „ ſi non ſit, poſſeſſionem eum condicere Celſus ait.

IN HAC actione, ſi quæratur, res, quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat: verius eſt „ quod Seruius ait, condemnationis tempus ſpectan„ dum: ſi verò deſierit eſſe in rebus humanis, mortis „ tempus. Sed etiam antea ſecũdum Celſum erit ſpectandum: non enim debet nouiſſimum vitæ tempus æſtimari, ne ad exiguum pretium æſtimatio reducatur in ſeruo fortè mortiferè vulnerato. In vtroque autem, ſi poſt moram deterior res facta ſit: Mar„ cellus libro XX ſcribit habendam æſtimationem, „ quanti deterior res facta ſit. Et ideò, ſi quis poſt moram ſeruum eluſcatum dederit, nec liberari eum: quare ad tempus moræ in his erit reducenda æſtimatio.

SI RES aliqua, quæ certo die dari debeat, petita ſit, veluti vinum, oleum, frumẽtum: tanti litem „ æſtimandam Caſſius ait, quanti fuiſſet eo die, quo dari debuit. Si de die nihil conuẽnit: quanti tunc, „ cum iudicium acciperetur. Idémque iuris in loco eſſe: vt primum æſtimatio ſumatur eius loci, quo dari debuit: ſi de loco nihil conuẽnit, is locus ſpectetur, quo peteretur. quod & de cæteris rebus iuris eſt. CAIVS.

DE EO QVOD CERTO LOCO DARI OPORTET.

CAIVS. ALIO loco, quàm in quem ſibi dari quis ſtipulatus eſt, non videbatur agendi facultas competere. Sed quia iniquum erat, ſi promiſſor ad eum locum, in quem daturum ſe promiſiſſet, nũquam accederet (quod vel data opera faceret, vel quia alijs locis neceſſario diſtringeretur) non poſſe ſtipulatorem ad ſuum peruenire: ideò viſum eſt vtilem actionem in eam rem comparare.

VLP. ARBITRARIA actio vtriuſq; vtilitatem cõtinet, tam actoris, quàm rei. Quòd ſi rei intereſt, minoris fiet pecuniæ condẽnatio, quàm intentatũ eſt: at ſi actoris, maioris pecuniȩ fiet. Hȩc autẽ actio ex illa ſtipulatione venit: vbi ſtipulatus ſum à te decẽ Epheſi dari. Si quis Epheſi decẽ, aut Capuȩ hominem dari ſtipulatus, experiatur: non debet detracto altero loco experiri, ne auferat loci vtilitatem. Scæuola libro x quæſtionum ait, Non vtiq; ea, quæ tacite inſunt ſtipulationibus, ſemper in rei eſſe poteſtate: ſed quid debeat, eſſe in eius arbitrio: an debeat, nõ eſſe: & ideò locum. Qui Stichũ, aut Pamphilũ promiſit, eligere poſſe quẽ ſoluat, quãdiu ambo viuunt: cæterum vbi alter deceſſit, extingui eius electionem: ne ſit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuum præſtare, quem ſolum debet. Quare & in propoſito, eum qui promiſit Epheſi, aut Capuæ, ſi fuerit in ipſius arbitrio vbi ab eo petatur, conueniri non potuiſſe: ſemper enim alium locum electurũ. ſic euenire, vt ſit in eius arbitrio, an debeat. quare putat poſſe ab eo peti altero loco, & ſine loci

adiectione. Damus igitur actori electionem petitionis. Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem, vbi petat, habere: reum, vbi ſoluat, ſcilicet ante petitionem. Próinde miſta inquit rerum alternatio locorum alternationi, ex neceſſitate facit actoris electionem & in rem propter locũ. Alioqui tollis ei actionẽ, dum vis ſeruare reo optionẽ. Si quis ita ſtipuletur, Epheſi, & Capuę dari: hoc agit vt Epheſi partẽ & Capuæ partẽ petat. Si quis inſulam fieri ſtipuletur, & locũ non adijciat: nõ valet ſtipulatio. Si quis itaque ſtipuletur Epheſi decẽ dari, ſi ante diem, quàm Epheſum perueniri poſſit, agat: perperam ante diem agit: quia & Iulianus putat diem tacitè huic ſtipulationi ineſſe. Quare verum puto, quod Iulianus ait, eum, qui Romę ſtipulatur, hòdie Carthagine dari, inutiliter ſtipulari. Item Iulianus tractat, an is, qui Epheſi ſibi, aut Titio dari ſtipulatus eſt, ſi alibi Titio ſoluatur, nihilominus poſſit intendere, ſibi dari oportere. & Iulianꝰ ſcribit liberationem non contigiſſe: atque ideò peti poſſe, quod intereſt. Marcellus autem & aliâs tractat, & apud Iulianum notat poſſe dici, & ſi mihi alibi ſoluatur, liberationem contigiſſe: quãuis inuitus accipere non cogar. Planè ſi non contingit liberatio, dicẽdum ait ſupereſſe petitionẽ integræ ſummæ: quemadmodum ſi quis inſulam alibi feciſſet, quàm vbi promiſerit, in nihilum liberaretur. Sed mihi videtur ſummæ ſolutio diſtare à fabrica inſulę: & ideò, quod intereſt, ſolum petẽdum. Nunc de officio iudidicis huius actionis loquendum eſt, vtrum quantitati contractus debeat ſeruire, an vel excedere, vel diminuere quantitatem debeat: vt, ſi interfuiſſet rei, Epheſi potius ſoluere, quàm eo loco, quo conuenie-

» batur, ratio eius haberetur. Iulianus Labeonis opinionem ſecutus, etiam actoris habuit rationē, cuius interdum potuit intereſſe, Epheſi potius recipere. Itaque vtilitas quoque actoris veniet. Quid enim, ſi » traiectitiam pecuniam dederit, Epheſi recepturus, vbi ſub pœna debebat pecuniā, vel ſub pignoribus: & diſtracta pignora ſunt, vel pœna commiſſa mora » tua, vel mortua animalia: vel fiſco aliquid debebatur, & res ſtipulatoris viliſſimo diſtracta eſt? In hanc » arbitrariam, quod interfuit, veniet, & quidem vltra legitimum modum vſurarum. Quòd, ſi merces ſolebat comparare, an & lucri ratio habeatur, non ſolius damni? Puto & lucri habendam rationem.

CAIVS. IDEÒ IN arbitrium iudicis refertur hæc actio: quia ſcimus quàm varia ſint pretia rerum per ſingulas ciuitates, regionéſque, maxime vini, olei, frumenti. Pecuniarum quoque, licet videatur vna & » eadem poteſtas vbique eſſe, tamen in aliis locis faci» lius, & leuioribus vſuris inueniuntur, aliis difficilius, & grauioribus vſuris.

VLP. QVOD, SI Epheſi petatur, ipſa ſola ſumma petetur: nec amplius quid, niſi quod eſſet ſtipulatus: vel ſi temporis vtilitas interuēnit. Interdum iudex, qui ex hac actione cognoſcet, cum ſit arbi» traria, abſoluere reum debet, cautione ab eo exacta de pecunia ibi ſoluenda, vbi promiſſa eſt. Quid enim, ſi ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel depoſita, vel ex facili ſoluenda? nónne debebit inter» dum abſoluere? In ſumma æquitatem quoque an» te oculos habere debet iudex, qui huic actioni adictus eſt.

PAVL. SI HAERES à teſtatore iuſſus ſit certo loco quid dare: arbitraria actio competit:

AVT, SI mutua pecunia ſibi data fuerit, vt certo loco reddatur. POMP.

IN BONAE fidei iudicijs etiam, ſi in contrahẽdo conuẽnit, vt certo loco quid prꝗſtetur: ex empto, vel vendito, vel depoſiti actio competit, non arbitraria. Si tamen certo loco condicturum ſe quis ſtipulatus ſit, hac actione vtendum erit. PAVL.

CENTVM Capuæ dari ſtipulatus, fideiuſſorẽ accepiſti. ea pecunia ab eo ſimiliter, vt ab ipſo promiſſore, peti debebit, id eſt, vt, ſi alibi, quàm Capuæ petatur, arbitraria agi debeat: líſq; tanti æſtimetur, quanti eius, vel actoris interfuerit eam ſummã Capuæ potius, quàm alibi ſolui. Nec oportebit, quòd forte per reum ſteterit, quò minus tota centum Capuæ ſoluerentur, obligationem fideiuſſoris augeri. Neque enim hæc cauſa recte comparabitur obligationi vſurarum. Ibi enim duæ ſtipulationes ſunt, hîc autem vna pecuniæ creditæ eſt: circa cuius executionem æſtimationis ratio arbitrio iudicis committitur. Eiúſq; differentiæ manifeſtiſſimũ argumentũ eſſe puto, quòd, ſi poſt morã factã pars pecuniꝗ ſoluta ſit, & reliquũ petatur: officiũ iudicis tale eſſe debeat, vt æſtimet, quanti actoris interſit, eam dúntaxat ſummam, quꝗ peteretur, Capuæ ſolutam eſſe. AFRIC.

IS, QVI certo loco dare promittit, nullo alio loco, quàm in quo promiſerit, ſoluere inuito ſtipulatore poteſt. VLP.

SI POST moram factam, quò minus Capuæ ſolueretur, quum arbitraria vellet agere, fideiuſſor acceptus ſit eius actionis nomine: videamus, ne ea pecunia, quæ ex ſententia iudicis accedere poteſt, non debeatur, nec ſit in obligatione: adeò vt nunc quoque ſorte ſoluta, vel, ſi Capuæ petatur, arbitriũ PAVL.

iudicis ceſſet. Niſi ſi quis dicat, ſi iudex cẽtum & viginti condemnare debuerit: centum ſolutis ex vniuerſitate, tam ex ſorte, quàm ex pœna ſolutum videri: vt ſuperſit petitio eius, quod excedit ſortem, & accedat pœna pro eadem quantitate: quod nõ puto admittendum: tanto magis, quod creditor accipiendo pecuniam, etiam remiſiſſe pœnam videatur.

DE CONSTITVTA PECVNIA.

VLP. Hoc edicto Prætor fauet naturali æquitati, qui conſtituta ex conſenſu facta cuſtodit: quoniam graue eſt fidẽ fallere. Ait Prætor, Qui pecuniam debitam conſtituerit. Qui ſic accipiendum eſt, quæve: Nam & mulieres de conſtituta tenentur, ſi nõ interceſſerint. De pupillo etſi nihil ſit expreſſum edicto, attamen ſine tutoris authoritate conſtituendo nõ obligatur. Sed ſi filiusfamiliâs conſtituerit, an teneatur, quæritur. Et puto verum & ipſum conſtituentem teneri, & patrem de peculio. Eum, qui inutiliter ſtipulatus eſt, cum vtiliter ſtipulari voluerit, non conſtitui ſibi, dicendũ eſt de conſtituta experiri non poſſe: quoniam non animo conſtituentis, ſed promittentis factum ſit.

An poteſt aliud cõſtitui, quàm quod debetur, quæſitum eſt. Sed cum iam placet rem pro re ſolui poſſe, nihil prohibet & aliud pro debito conſtitui. Denique ſi quis centum debens, frumentũ eiuſdem pretij conſtituat, puto valere conſtitutum. Debitum autem ex quacunque cauſa, poteſt conſtitui: id eſt ex quocunque contractu, ſiue certi, ſiue incerti: & ſi ex cauſa emptionis quis pretium debeat, vel

ex dotis cauſa,vel ex cauſa tutelæ,vel ex quocunque alio contractu. Debitum autem vel natura ſufficit. Sed & is,qui honoraria actione, non iure ciuili obligatus eſt,conſtituendo tenetur. Videtur enim debitum & quod iure honorario debetur. Ideò & pater,& dominus de peculio obſtricti ſi conſtituerint, tenebuntur vſque ad eam quantitatē,quæ tunc fuit in peculio cū conſtituebatur. Cæterū,ſi plus ſub nomine cōſtituerint, nō tenebūtur in id,quod plus eſt.

QVOD,SI filij nomine conſtituerint ſe .x. ſo- IVL. luturos,quanuis in peculio .v. fuerint: de conſtituta in .x. tenebuntur.

QVOD,SI maritus plus ſolui conſtituit ex do- VLP. te, quàm quanti facere poterat: quia debitum conſtituerit,inſolidum quidem tenebitur: ſed mulieri,in quantum facere poteſt, condemnatur. Si quis autē conſtituerit, quod iure ciuili debeat, iure prætorio non debeat, id eſt per exceptionem: an conſtituen-
» do teneatur, quæritur. Et eſt verius vt Pomponius ſcribit,eum non teneri: quia debita iuribus non eſt pecunia,quæ conſtituta eſt. Si is,qui iure & ciuili, & prætorio debebat, in diem ſit obligatus: an conſti-
» tuendo teneatur? Et Labeo ait teneri conſtitutum.
» quam ſententiam & Pedius probat: & adijcit La-
» beo,& propter has potiſſimum pecunias,quæ nondum peti poſſunt,conſtituta inducta eſt,quam ſententiam non inuitus probarem. Habet enim vtilitatem,vt ex die obligatus conſtituendo ſe eadem die ſoluturum teneatur.

SED,ET ſi citeriore die conſtituat ſe ſoluturū, PAVL. ſimiliter tenetur.

EVM,QVI Epheſi promiſit ſe ſoluturum,ſi cō- VLP. ſtituat alio loco ſe ſoluturum,teneri conſtat. Iu-

» lianus legatum Romæ conſtituentem, quod in pro-
uincia acceperat, putat conueniri debere. quod & verũ eſt. Sed &, ſi non cum Romæ eſſet, ſed in pro-
» uincia, adhuc conſtituit ſe Romæ ſoluturum: dene-
» gatur in eum actio de conſtituta. Quod exigi-
mus, vt ſit debitum, quod conſtituitur, in rem exactum eſt, non vtique vt is, cui conſtituitur, creditor ſit. nam & quod ego debeo, tu conſtituendo tenebe-
ris: &, quod tibi debetur, ſi mihi conſtituatur, debe-
» tur. Iulianus quoque libro XI ſcribit. Titius epiſtolam ad me talem miſit: Scripſi me ſecundum mandatum Seij, ſi quid debitum tibi approbatum erit, me tibi cauturum, & ſoluturum. Sine cõtrouerſia tenetur Titius de conſtituta pecunia. Sed, ſi quis conſtituerit alium pro ſe ſoluturum, non ſe pro alio:
» non tenetur. & ita Pomponius libro VIII ſcribit.
Item, ſi mihi cõſtituas te ſoluturum, teneberis. quòd, ſi mihi conſtitueris Sempronio te ſoluturũ, nõ
» teneberis. Iulianus libro XI Dig. ſcribit procura-
» tori cõſtitui poſſe. quod Pomponius ita interpreta-
» tur, vt ipſi procuratori cõſtituas te ſoluturũ, non domino. Item tutori pupilli conſtitui poteſt, & actori municipum, & curatori furioſi. ſed & ipſi conſtituẽtes tenebuntur. Si actori municipum, vel tutori pupilli, vel curatori furioſi, vel adoleſcentis, ita conſtituatur: municipib[9] ſolui, vel pupillo, vel furioſo, vel adoleſcenti: vtilitatis gratia puto dandã municipibus, vel pupillo, vel furioſo, vel adoleſcẽti vtilẽ actionem. Seruo quoq; conſtitui poſſe conſtat. &, ſi ſeruo conſtituatur, domino ſolui, vel ipſi ſeruo. quare ſer-
» uum domino acquirere qualemqualẽ obligationem.

PAVL. IDEM EST, & ſi ei qui bona fide mihi ſeruit, conſtitutum fuerit.

SED, ET ſi filiofamiliâs conſtituatur, valet cō-ſtitutum. Si mihi aut Titio ſtipuler: Titio cōſtitui ſuo nomine nō poſſe Iulianus ait: quia nō habet petitionem, tametſi ſolui ei poſſit. VLP.

SI VERÒ mihi, aut Titio conſtitueris te ſoluturum: mihi competit actio· quòd, ſi poſtea, quàm ſoli mihi te ſoluturum conſtituiſti, ſolueris Titio: nihilo minus mihi teneberis. PAVL.

TITIVS TAMEN indebiti condictione tenebitur: vt, quod ei perperam ſolutum eſt, ei, qui ſoluit, reddatur. PAP.

IDEM EST, & ſi ex duobus reis ſtipulandi primo alteri conſtitutum, alteri poſtea ſolutum eſt: quia loco eius, cui iam ſolutum eſt, haberi debet is, cui conſtituitur. PAVL.

HACTENVS igitur conſtitutū valebit, ſi quod conſtituitur, debitū ſit, etiam ſi nullus appareat, qui interim debeat, vtputa ſi ante aditā hæreditatē debitoris, vel capto eo ab hoſtibus, conſtituat quis ſe ſoluturum· Nam & Pomponius ſcripſit valere conſtitutū, quoniā debita ea pecunia cōſtituta eſt. Si quis centū aureos debēs ducentos cōſtituat, in centum tantummodo tenetur: quia ea pecunia debita eſt. Ergo & is, qui ſortē, & vſuras, quæ non debebantur, conſtituit, tenebitur in ſortem dúntaxat. VLP.

SED, ET ſi ·x· debebātur, & ·x· & Stichū conſtituat: poteſt dici ·x· tantummodo nomine teneri. PAVL.

SED, ET ſi quis ·xx· debens ·x· conſtituit ſe ſoluturum, tenebitur.

QVI AVTEM conſtituit ſe ſoluturū, tenetur, ſiue adiecerit certam quantitatem, ſiue non. VLP.

Si quis conſtituerit ſe pignus daturum, cum vtilitas pignoris irrepſerit, debet hoc etiam conſtitu-

tum admitti. Sed,& ſi quis certam perſonam fide-
iuſſuram pro ſe conſtituerit:nihilominus tenetur,vt
» Pomponius ſcripſit. Quid tamen,ſi ea perſona nolit
fideiubere? Puto teneri eum,qui cõſtituit:niſi aliud
actum eſt.quòd,ſi antè deceſſit: ſi mora interueniẽ-
te, æquum eſt teneri eum,qui conſtituit, vel in id,
quod intereſt,vel vt aliam perſonam nõ minus ido-
neam fideiubentem præſtet. ſi nulla mora interue-
niente,magis puto non teneri. Conſtituere au-
» tem & præſentes: & abſentes poſſumus,ſicut paci-
ſci & per nuntium,& per noſmetipſos,& quibuſcũ-
que verbis.

PAVL. ET LICET libera perſona ſit,per quam tibi
conſtituitur, non erit impedimentum:quòd per li-
beram perſonam acquirimus:quia miniſterium tan-
tummodò hoc caſu præſtare videtur.

VLP. SI DVO quaſi duo rei conſtituerimus,vel cum
altero agi poterit inſolidum. Sed & certo loco,
& tempore conſtituere quis poteſt. nec ſolum eo lo-
co poſſe eum petere,vbi ei cõſtitutum eſt, ſed exem-
plo arbitrariæ actionis,vbique poteſt. Ait Præ-
» tor,Si appareat eum,qui conſtituit, neque ſoluere,
» neque feciſſe,neque per actorem ſteterit,quò minus
» fieret,quod conſtitutum eſt. Ergo,ſi non ſtetit
per actorem,tenet actio, etiam ſi per rerum naturã
» ſtetit.Sed magis dicẽdum eſt ſubueniri reo debere.
» Hæc autem verba Prætoris, neq; feciſſe reum,quod
» conſtituit,vtrum ad tempus conſtituti pertinent,an
vero vſque ad litis conteſtationem trahimus, dubi-
tari poteſt,& puto ad tempus conſtituti.

PAVL. SED,ET ſi alia die offerat, nec actor accipere
voluit,nec vlla iuſta cauſa fuit nõ accipiẽdi: æquum
eſt ſuccurri reo,aut exceptione,aut iuſta interpreta-

tione,vt factum actoris vſq; ad tēpus iudicij ipſi no- PAP.
» ceat:vt illa verba,neq; feciſſe,hoc ſignificent, vt ne-
que in diem,in quem conſtituit, fecerit,neq; poſtea.

ITEM ILLA verba Prætoris, neq; per actorē VLP.
» ſtetiſſe, eandem recipiūt dubitationem. & Pompo-
» nius dubitat,ſi fortè ad diem conſtituti per actorem
non ſteterit antè,vel poſtea. & puto hæc ad diem cō-
ſtituti referēda. Próinde ſi valetudine impeditꝰ,aut
» vi,aut tempeſtate petitor non venit:ipſi nocere Pō-
» ponius ſcribit. Quod adijcitur,eámq; pecuniā
cū cōſtituebatur, debitā fuiſſe: interpretationē ple-
niorem exigit. Nam primum illud efficit, vt,ſi quid
tunc debitū fuit,cū cōſtituebatur, nūc nō ſit: nihilo
minus teneat cōſtitutū:quia retrorſū ſe hęc actio re-
fert. Próinde tēporali actione obligatū conſtituēdo,
» Celſus & Iulianus ſcribunt teneri debere: licet poſt
conſtitutum dies tēporalis actionis exierit. Quare &
ſi poſt tēpus obligationis ſe ſoluturū cōſtituerit, ad-
» huc idem Iulianus putat:quoniā eo tēpore cōſtitue-
rit,quo erat obligatus, licet in id tempus,quo nō te-
nebatur. Bene autem eſt hic ſubiūgere, vtrum
pœnam cōtineat hæc actio, an rei perſecutionem. &
» magis eſt,vt etiā Marcellus putat, vt rei ſit perſecu-
tio. Vetus fuit dubitatio,an,qui hac actiōe egit,
ſortis obligationem cōſumat. & tutius eſt dicere,ſo-
lutione potius ex hac actione facta liberationē con-
tingere, non litis conteſtatione: quoniam ſolutio ad
vtranque obligationem proficit.

ID, QVOD ſub conditione debetur, ſiue purè, PAVL.
ſiue certo die conſtituatur,eadem conditione ſuſpē-
ditur:vt exiſtente conditione, teneatur: deficiente,
útraque actio depereat. Sed is,qui purè debet, ſi ſub
» conditione conſtituat, inquit Pomponius in hunc

vtilē actionē dandam eſſe. Si pater, vel dominus conſtituerit ſe ſoluturū, quod fuit in peculio: nō minuetur peculiū eò, quòd ex ea cauſa obſtrictus eſſe cœperit. & licet interierit peculiū, nō tamē liberatur.

NEQVE enim, quòd creſcit peculium, aut decreſcit, pertinet ad conſtitutoriam actionem.

PROMISSOR Stichi poſt moram ab eo factā mortuo Sticho, ſi conſtituerit ſe pretium eius ſoluturū, tenetur. Si ſine die cōſtituas, poteſt quidē dici te nō teneri, licet verba edicti latè pateāt: alioqui cōfeſtim agi tecū poterit, ſi ſtatim, vt cōſtituiſti, non ſoluas. ſed modicū tēpus ſtatuendū eſt, nō minus x dierū, vt exactio celebretur. Cōſtituto ſatis nō facit, qui ſoluturum ſe conſtituit, ſi offerat ſatiſdationem Si quis autem conſtituat ſe ſatiſfacturum, & fideiuſſorē, vel pignora det, nō tenetur: quia nihil interſit, quemadmodum ſatiſfaciat.

SI POST conſtitutam tibi pecuniam hæreditatem ex ſenatuſconſulto Trebelliano reſtitueris, quoniam ſortis petitionem tranſtuliſti ad alium, deneganda eſt tibi pecuniæ conſtitutæ actio. Idem eſt in hæreditatis poſſeſſore poſt euictam hęreditatem. Sed magis eſt, fideicommiſſario, vel ei, qui euicit, decernendam eſſe actionem.

IVL. PROMISSOR hominis, homine mortuo cum per eum ſtaret, quò minus traderetur, etſi hominem daturum ſe conſtituerit, de conſtituta pecunia tenebitur, vt pretium eius ſoluat.

MARC. TITIVS Seio epiſtolam miſit in hæc verba. Remanſerunt apud me quinquaginta ex credito tuo ex cōtractu pupillorum meorum, quos tibi reddere debeo idib9 Maij probos: quòd, ſi ad diē ſupraſcriptū nō dedero, tūc debeo dare vſuras tot. Quæ

ro an Luciꝰ Titiꝰ in locũ pupillorũ ad cautionẽ reſ
» ſucceſſerit. Marcellꝰ reſpõdi,ſi interceſſiſſet ſtipula-
tio,ſucceſſiſſe. Itẽ quæro ſi nõ ſucceſſiſſet,an de cõſti-
» tuta teneatur. Marcellus reſpondi,in ſortem teneri:
eſt enim humanior,& vtilior iſta interpretatio.

ILLVD,aut illud debuit,& conſtituit alterum: PAP.
an vel alterum, quod non conſtituit,ſoluere poſſit,
» quæſitum eſt.dixi non eſſe audiendum, ſi velit ho-
die fidem conſtitutæ rei frangere. Si iureiuran-
do delato deberi tibi iuraueris, cũ habeas eo nomi-
ne actionem, rectè de cõſtituta agis. Sed,& ſi nõ vl-
tro detulero iuſiurandum, ſed referendi neceſſitate
compulſus id fecero: quia nemo dubitat,modeſtius
facere,qui referat, quàm vt ipſe iuret, nulla diſtin-
ctio adhibetur: tametſi ſi ob tuam facilitatem, ac
meam verecundiã ſubſecuta ſit referẽdi neceſſitas.

QVIDAM ad creditorem litteras huiuſmodi SCAEV.
fecit. Decem,quæ Lucius Titius ex arca tua mutuo
acceperat, ſalua ratione vſurarum penes me habes.
Reſpondi,ſecundum ea,quæ proponerentur,actio-
ne de conſtituta pecunia eum teneri.

VTRVM præſente debitore,an abſente conſti- VLP.
tuat quis,parui refert. Hoc amplius,etiam inuito eo
» conſtituere eum poſſe Pomponius libro XXXIII
» ſcribit. Vnde falſam putat Labeonis opinionẽ exiſti-
mantis, ſi poſt,quàm quis conſtituit pro alio,domi-
nus ei denuntiet,ne ſoluat,in factum exceptionem
» dandam. Nec immerito Pomponius. Nam,cum ſe-
mel ſit obligatus,qui conſtituit,factum debitoris nõ
debet eum excuſare.

VBI QVIS cõſtituit pro alio ſe ſoluturum, ad- CAIVS.
huc is, pro quo conſtituit,obligatus manet.

QVI INIVRIARVM, vel furti, vel vi bo- PAVL.

norum raptorum tenetur actione, conſtituendo tenetur.

SI QVIS duobus pecuniam conſtituerit, tibi, aut Titio, & ſi ſtricto iure propria actione pecuniæ conſtitutæ manet obligatus, etiam ſi Titio ſoluerit: tamen per exceptionem adiuuatur.

SCAEV. LVCIVS Titius Seiorum debitor deceſſit. hi perſuaſerunt Publio Meuio, quod hæreditas ad eum pertineret: & fecerunt vt epiſtolam in eos exponat, debitorem ſe eſſe quaſi hæredem patrui ſui confitẽtem: qui & addidit epiſtolæ ſuæ, quòd in rationes ſuas eadem pecunia peruenit. Quæſitum eſt, cum ad Pub. Meuium ex hæreditate Lucij Titij nihil peruenerit, an ex ſcriptura propoſita, de conſtituta pecunia conueniri poſſit: & an doli exceptione vti poſſit. Reſpondi, nec ciuilem eo nomine actionem competere: ſed nec de conſtituta pecunia conueniri poſſe ſecundum ea, quæ proponerentur. Item quęſitum eſt, vſurarum nomine, quod ex cauſa ſupraſcripta datum ſit, an repeti poſſit. Reſpondi, ſecũdum ea, quæ proponerentur, poſſe.

COMMODATI VEL CONTRA.

VLP. A IT PRAETOR, Quod quis commodaſſe dicetur, de eo iudicium dabo. Huius edicti interpretatio non eſt difficilis. vnum ſolummodo notãdum eſt, quòd, qui edictum concepit, commodati fecit mentionem, cum Pacuuius vtendi fecit mentionem. Inter commodatum autem, & vtendum datum Labeo quidem ait tantum intereſſe, quantum inter genus, & ſpeciem. Cõ

„ modari enim rem mobilem, nõ etiam ſoli: vtendam
„ dari etiam ſoli. Sed, vt apparet, proprie commoda-
„ ta res dicitur, & quæ ſoli eſt. idque & Caſſius exiſti-
„ mat. Iulianus amplius etiam habitationem commo-
dari poſſe ait. Impuberes commodati actione
non tenentur: quoniam non conſiſtit commodatũ
in pupilli perſonam ſine tutoris authoritate: vſque
adeò vt etiam, ſi pubes factus dolũ, aut culpam ad-
miſerit, hac actione non teneatur, quia ab initio non
conſtiterit.

NEC IN furioſum commodati actio dãda eſt, PAVL.
ſed ad exhibendum aduerſus eos dabitur, vt res ex-
hibita vendicetur.

SED MIHI videtur, ſi locupletior pupillus fa- VLP.
ctus ſit, dandam vtilem commodati actionem, ſe-
„ cundum diui Pij reſcriptum. Si reddita quidem
ſit res commodata, ſed deterior facta: non videtur
reddita, quæ deterior facta redditur, niſi quod in-
tereſt præſtetur. Proprie enim dicitur res non reddi-
ta, quę deterior facta redditur. In hac actione,
ſicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, ſimiliter in litem
iurabitur: & rei iudicatæ tempus, quanti res ſit, ob-
ſeruatur: quanuis in ſtricti iuris iudicijs litis conte-
ſtatæ tempus ſpectetur. Hæres eius, qui cõmo-
datum accepit, pro ea parte qua hæres eſt, conueni-
tur: niſi forte habeat facultatem totius rei reſtituen-
dæ, nec faciat: tunc enim condemnatur inſolidum,
quaſi hoc boni iudicis arbitrio conueniat. Si fi-
liofamiliâs ſeruóve commodatum ſit: dúntaxat de
peculio agendum erit. cum ipſo autem filiofamiliâs
etiã directo quis agere poterit. Sed & ſi ancillę vel fi-
lięfamiliâs quis commodauerit: dúntaxat de peculio
agendũ erit. Sed non tantũ ex cauſa doli earum per-

ſonarum pater, vel dominus condẽnatur: ſed ipſius quoq; domini, vel patris fraus dúntaxat venit, vt Iu» lianus libro XI circa pignoratitiã actionẽ diſtinguit:

Non poteſt cõmodari id, quod vſu cõſumitur: niſi fortè ad põpam, vel oſtentationẽ quis accipiat.

CAIVS. SAEPE etiam ad hoc commodãtur pecuniæ, vt dantis gratia numerationis loco intercedant.

VLP. SI, VT certo loco, vel tẽpore reddatur commodatum, conuenit: officio iudicis ineſt, vt rationem loci, vel tẽporis hebeat. Si quis hac actione egerit, & oblatam litis æſtimationem ſuſceperit, rem offerentis facit. Nunc videndũ eſt, quid veniat in commodati actionẽ, vtrũ dolus, an & culpa, an verò & omne periculũ. Et quidẽ in cõtractibus interdum ſolum dolũ, interdũ & culpã præſtamus. Dolum in depoſito: nam, quia nulla vtilitas eius verſatur, apud quem deponitur, meritò dolus ſolus præſtatur: niſi fortè & merces acceſſit: tũc enim (vt eſt cõſtitutum) etiã culpa exhibetur: aut, ſi hoc ab initio cõuenit, vt » & culpam, & periculũ præſtet is, penes quẽ deponitur. Sed vbi vtriuſq; vtilitas vertitur, vt in empto, vt in locato, vt in dote, vt in pignore, vt in ſocietate: & » dolus, & culpa præſtatur. Commodatũ autẽ plerũq; ſolam vtilitatẽ cõtinet eius, cui cõmodatur. & ideo » verior eſt Quinti Mutij ſentẽtia exiſtimãtis & cul» pam præſtandã, & diligentiã: & ſi fortè res æſtima» ta data ſit, omne periculũ ab eo præſtandũ, qui æſtimationẽ ſe præſtaturũ recepit. Quod verò ſenectute contigerit, vel morbo, vel vi latronũ ereptum eſt, aut quod ſimile accidit: dicendũ eſt nihil eorum eſſe imputandum ei, qui commodatũ accepit, niſi aliqua culpa interueniat. Proinde, & ſi incendio, vel ruina » aliquid contigerit, vel aliquod damnũ fatale: non te-

nebitur: niſi fortè, cum poſſet res commodatas ſal-
uas facere, ſuas prætulit. Cuſtodiam planè commo-
» datæ rei etiam diligentem debet præſtare. Sed an
etiam hominis commodati cuſtodia prẹſtetur, apud
veteres dubitatum eſt. Nam interdum & homi-
nis cuſtodia præſtanda eſt, ſi vinctus eſt commoda-
tus, vel etiam ſi eius ætatis ſit, vt cuſtodia indigeret.
Certè, ſi hoc actum eſt, vt cuſtodiam is, qui rogauit,
præſtet, dicendum erit præſtare debere. Sed inter-
dum & mortis damnum ad eum, qui commodatũ
rogauit, pertinet. Nam, ſi tibi equum commodaue-
» ro, vt ad villam duceres, tu ad bellum duxeris: com-
» modati teneberis. Idem erit & in homine. Planè, ſi
» ſic commodaui, vt ad bellum duceres, meum erit pe-
riculum. Nam, & ſi ſeruum tibi tectorem commo-
dauero, & de machina ceciderit, periculum meum
» eſſe Iulianus ait. Et ego ita hoc verum puto, ſi tibi
commodaui, vt & in machina operaretur. Cæterũ
ſi vt de plano opus faceret, & tu eum impoſuiſti
machinæ: aut ſi machinæ culpa factum eſt minus di
ligenter non ab ipſo ligatæ, vel funium, perticarúm-
que vetuſtate: dico periculum, quod culpa contigit
» rogantis commodatum, ipſum præſtare debere.
» Nam & Mela ſcripſit, ſi ſeruus lapidario commo-
datus ſub machina perierit: teneri fabrum commo-
dati, qui negligentius machinam colligauit. Quin-
immo &, qui aliter re commodata vtitur: non ſolum
» commodati, verùm furti quoque tenetur, vt Iulia-
» nus libro .XI. ſcribit. Idem denique ait, ſi tibi
» codicem commodauero, & in eo chirographarium
» debitorem tuum cauere feceris, egóque hoc interle-
» uero: ſi quidem ad hoc tibi cõmodauero, vt cauere-
» tur tibi in eo, teneri me tibi contrario iudicio: ſin

minus, neque me certiorasti, ibi chirographum eſſe ſcriptum, etiam teneris mihi, inquit, commodati: immò, ait, etiam furti: quoniam aliter re commodata es vſus: quẽadmodum, qui equo inquit, vel veſtimento aliter, quàm commodatum eſt, vtitur, furti tenetur. Vſque adeò autem diligentia in re cõmodata præſtãda eſt, vt etiã in ea, quæ ſequitur rem commodatã, præſtari debeat: puta equã tibi cõmodaui, quã pullus comitabatur. etiã pulli te cuſtodiã præſtare debere veteres reſponderũt. Interdũ planè dolũ ſolũ in re cõmodata, qui rogauit, præſtabit: puta ſi quis ita cõuenit, vel ſi ſua dũntaxat cauſa cõmodauit, ſponſæ fortè ſuæ, vel vxori, quo honeſtius culta ad ſe deduceretur: vel ſi quis ludos edens Prætor ſcenicis cõmodauit, vel ipſi Prætori, quis vltrò cõmodauit. Nunc videndũ, in quibus ſpeciebus cõmodati actio locũ habeat. Et eſt apud veteres de huiuſmodi ſpeciebus dubitatũ. Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori dares. dediſti, nõ repignoras, vt mihi reddas. Labeo ait cõmodati actionẽ locũ habere. Quod ego puto verũ eſſe, niſi merces interuenerit. tũc enim vel in factũ, vel ex locato, & cõducto agendũ erit. Planè, ſi ego pro te rẽ pignori dedero tua volũtate, mãdati erit actio. Idẽ Labeo rectè dicit, ſi à me culpa abſit repignorandi, creditor autẽ nolit reddere pignus, cõpetere tibi ad hoc dũntaxat commodati, vt tibi actionẽ aduerſus eum præſtẽ. Abeſſe autẽ culpa à me videtur, ſiue iam ſolui pecuniã, ſiue ſoluere ſũ paratus. Sũptus planè litis, cæteráq; ęquũ eſt eum agnoſcere, qui commodatũ accepit. Si me rogaueris, vt ſeruũ tibi cũ lance commodarẽ, & ſeruus lancem perdiderit: periculum ad te reſpicere: nam & lancem videri commodatam: quare culpam

in ea quoque præſtandam. Planè,ſi ſeruus cum ea
fugerit,eum,qui commodatum accepit, non teneri:
niſi fugæ præſtiterit culpam. Si de me petiſſes,
vt triclinium tibi ſternerem, & argentum ad mini-
ſterium præberem,& fecero:deinde petiſſes,vt idem
ſequenti die facerem: &,cum commodè argentum
domum referre nō poſſem,ibi hoc reliquero, & per-
ierit: qua actione agi poterit, & cuius eſt periculū?
» Labeo de periculo ſcripſit,multum intereſſe, cuſto-
» dem poſui, an non. Si poſui, ad me periculum ſpe-
» ctare: ſi minus, ad eum,penes quem relictum eſt.
Ego puto commodati quidem agendum in vtroque
» caſu; verùm cuſtodiam eum præſtare debere,penes
» quem res relictæ ſunt:niſi aliud nominatim conue-
nit. Si duobus vehiculum cōmodatum ſit vel
» locatum ſimul: Celſus filius ſcribit libro VI Dig.
quæri poſſe,vtrum vnuſquiſque eorum inſolidum,
» an pro parte teneatur. Et ait duorum quidem inſo-
» lidū dominium,vel poſſeſſionem eſſe non poſſe:nec
quenquam partis corporis dominum eſſe, ſed totius
corporis pro indiuiſo,pro parte dominium habere:
vſum autem balnei,vel porticus,vel campi vniuſcu-
iuſque inſolidum eſſe: neque enim minus me vti,
quàm alius vteretur. Verùm in vehiculo commoda-
to,vel locato pro parte quidem effectu me vſum ha-
» bere:quia non omnia loca vehiculi teneam. Sed eſ-
» ſe verius ait,& dolum,& culpam, & diligentiam, &
» cuſtodiam in totū me præſtare debere. Quare duo
quodammodo rei habebuntur: & ſi alter conuen-
tus præſtiterit,liberabit alterum: & ambobus com-
petit furti actio:

ET ALTERVTRO agente,alterius actio cō- POMP.
tra furem tollitur.

VLP. VNDE QVAERITVR, ſi alter furti egerit, an ipſe ſolus debeat commodati conueniri. Et ait » Celſus, ſi alter conueniatur qui furti nõ egit, & pa» ratus ſit periculo ſuo conuenire alterum, qui furti » agendo lucrum ſenſit ex re commodata: debere eũ audiri, & abſolui. Sed, ſi legis Aquiliæ aduerſus ſocium eius habuerit commodator actionem, videndũ erit, ne cedere debeat, ſi fortè damnũ dederit alter, quod hic, qui cõuenitur cõmodati actione, reſarcire cõpellitur. Nam, & ſi aduerſus ipſum habuerit legis Aquiliæ actionem commodator, æquiſſimum eſt, vt commodati agendo remittat actionem: niſi fortè quis dixerit, agendo eum ex lege Aquilia hoc minus conſecuturum, quàm ex cauſa cõmodati conſecutus eſt. quod videtur habere rationem.

POMP. REI COMMODATAE & poſſeſſionẽ & proprietatem retinemus.

VLP. NEMO ENIM commodando rem facit eius: cui commodat.

EVM, QVI rem commodatam accepit, ſi in eã rem vſus eſt, in quam accepit, nihil præſtare, ſi eam in nulla parte culpa ſua deteriorem fecit, verum eſt. Nam, ſi culpa eius fecit deteriorem, tenebitur.

Si rem inſpectori dedi, an ſimilis ſit ei, cui cõmodata res eſt, quęritur. Et, ſi quidem mei cauſa dedi, dum volo pretiũ exquirere: dolũ mihi tantum præſtabit: ſin ſui, etiam cuſtodiam: & ideò furti habebit actionem. Sed, & ſi, dum refertur, perijt: ſi quidem ego mandauerim, per quem remitteret, periculum meum erit: ſi verò ipſe, cui voluit, commiſit, æque mihi culpam præſtabit, ſi ſui cauſa accepit,

PAVL. QVI NON tam idoneum hominem elegerit, vt rectè id perferri poſſit.

SI MEI cauſa,dolum tantum. Commodatam rem miſſus,qui repeteret,cum recepiſſet, aufu» git. Si dominus ei dari iuſſerat, domino perijt: ſi cô» monendi cauſa miſerat, vt referretur res commodata,ei,cui commodata eſt,perijt. VLP.

SI IS,qui commodatum accepit, nõ apparentis rei nomine commodati actione condemnetur: cauendum eſt ei,vt repertam rem dominus ei præſtet. Si quem quæſtum fecit is,qui experiundum quid acceperit,veluti ſi iumẽta fuerint ea,quę locata ſint: idipſum præſtabit ei,qui experiundum » dedit. Nec enim ante eam rem quæſtui cuiquam eſſe oportet,quàm periculo eius ſit. Si libero homini, qui mihi bona fide ſeruiebat,quaſi ſeruo rem commodauero, videamus,an habeam commodati » actionem. Nam & Celſus filius aiebat, ſi iuſſiſſem » eum aliquid facere: vel mandati cum eo,vel pręſcriptis verbis experiri me poſſe. Idem & in commodato erit dicendum. Nec obſtat, quod non hac mẽte cum eo,qui liber bona fide nobis ſeruiret, contraheremus,quaſi eum obligatum habituri. Plerunque enim id accidit, vt extra id,quod agitur, tacita obligatio naſcatur: veluti cum per errorem indebitũ ſoluendi cauſa datur. POMP.

SI SERVVS meus rem meam tibi ſcienti, » nolle me tibi commodari,commodauerit: & com» modati, & furti naſcitur actio, & præterea condictio ex cauſa furtiua. VLP.

COMMODARE poſſumus & alienam rem, quam poſſidem⁹,tametſi ſciẽtes alienã poſſideam⁹: PAVL.

ITA VT,ſi fur,vel prædo commodauerit, habeat commodati actionem. MART.

IN COMMODATO hęc pactio,ne dolus prę- PAVL.

ſtetur rata nõ eſt. Contraria cõmodati actio etiã ſine principali moueri poteſt: ſicut & cæteræ, quæ dicuntur contrariæ. Si ex facto hæredis agatur: » hæres commodatarij inſolidum condemnatur, licet ex parte hæres eſt. Sicut autem voluntatis, » & officij magis, quàm neceſſitatis eſt commodare: ita modum commodati, finémque præſcribere eius eſt, qui beneficiũ tribuit. Cum autem id fecit, id » eſt, pòſt quàm commodauit, tũc finem præſcribere, » & retro agere, atque intempeſtiue vſum commoda» tæ rei auferre, non officium tantum impedit, ſed & ſuſcepta eſt obligatio inter dantem, accipientémq;. Geritur enim negotium inuicem: & ideò inuicem propoſitæ ſunt actiones, vt appareat, quod in prin» cipio beneficij, ac nudæ voluntatis fuerat, conuerti » in mutuas præſtationes, actionéſque ciuiles: vt accidit in eo, qui abſentis negotia gerere inchoauit. neq; enim impunè peritura deſeret. Suſcepiſſet enim fortaſſis alius, ſi is non ſuſcepiſſet. Voluntatis enim eſt » ſuſcipere mandatum, neceſſitatis conſummare. Er» gò ſi pugillares mihi cõmodaſti, vt debitor mihi ca» ueret: non rectè facias importune repetendo. Nam ſi negaſſes: vel emiſſem, vel teſtes adhibuiſſẽ. Idém» que eſt, & ſi ad fulciendam inſulam tigna commo» daſti, deinde ſubtraxiſti, aut etiam ſciens vitioſa cõ» modaueris. Adiuuari quippe nos, non decipi bene» ficio oportet. Ex quibus cauſis etiam contrarium iudicium vtile eſſe dicendum eſt. Duabus rebus commodatis, rectè de altera commodati agi poſſe » Iulianus ſcripſit. quod ita videri verum, ſi ſeparatæ » ſint, Pomponius ſcripſit. Nam eum, qui carrucã puta, vel lecticam commodauit, non rectè acturum de ſingulis partibus. Rem commodatam perdidi,

& pro ea pretium dedi: deinde res in poteſtatem tu-
» am venit. Labeo ait contrario iudicio aut rem te mi-
» hi præſtare debere, aut, quod accepiſti, reddere.

IN REBVS commodatis talis diligentia præ- PAVL.
ſtanda eſt, qualem quiſque diligentiſſimus paterfa-
» miliâs ſuis rebus adhibet: ita tamen, vt eos caſus nõ
» præſtet, quibus reſiſti non poſſit, veluti mortes ſeruo-
rum, quę ſine dolo, & culpa eius acciderint: latronũ,
hoſtiúmve incurſus, piratarum inſidias, naufragiũ,
incendium, fugas ſeruorum, qui cuſtodiri non ſolẽt.
Quòd autem de latronibus, & piratis, & naufragio
diximus, ita ſcilicet accipiemus, ſi in hoc commoda-
ta ſit alicui res, vt eam rem peregrè ſecum ferat: alio-
qui, ſi cui ideò argentum commodauerim, quòd is
amicos ad cœnam inuitaturum ſe diceret, & id pere-
grè ſecum portauerit: ſine vlla dubitatione, etiam
» piratarum, latronum, & naufragij caſum præſtare
debet. Hoc ita, ſi dúntaxat accipientis gratia com-
modata ſit res. at, ſi vtriuſque, veluti, ſi communem
amicum ad cœnam inuitauerimus, túq; eius rei cu-
ram ſuſcepiſſes, & ego tibi argentum commodaue-
» rim: ſcriptum quidem apud quoſdam inuenio, qua-
» ſi dolum tantum præſtare debeas. Sed videndũ eſt,
» ne & culpa pręſtanda ſit: vt ita culpę fiat æſtimatio,
ſicut in rebus pignori datis, & dotalibus ęſtimari ſo-
let. Siue autem pignus, ſiue commodata res, ſi-
ue depoſita, deterior ab eo, qui acceperit, facta ſit:
non ſolum iſtæ ſunt actiones, de quibus loquimur,
verùm etiam & legis Aquiliæ actio. ſed, ſi qua earũ
actum fuerit, alię tolluntur. Poſſunt iuſtę cau-
ſæ interuenire, ex quibus cum eo, qui commodaſſet,
agi deberet: veluti de impenſis in valetudine ſerui
factis, quæve poſt fugam requirendi, reducendíque-

eius cauſa factæ eſſent. Nam cibariorũ impenſæ na-
» turali ſcilicet ratione ad eum pertinent, qui vtendũ accepiſſet. Sed & id, quod de impenſis in valetudine, aut fuga diximus, ad maiores impenſas pertinere debet. modica enim impendia verius eſt, vt, ſicuti cibariorum, ad eundem pertineant. Item, qui
» ſciens vaſa vitioſa commodauit, ſi infuſum vinum,
» vel oleum corruptum effuſúmve eſt, condemnandus eo nomine eſt. Quod autem contrario iudicio conſequi quiſque poteſt, id etiam directo iudicio, quo cum eo agitur, poteſt ſaluum habere iure compenſationis. Sed, quia fieri poteſt, vt amplius eſſet, quod inuicem aliquem cõſequi oporteat: aut iudex compẽſationis rationem non habeat: aut ideò de reſtituenda re cum eo non agatur, quia ea res caſu intercidit, aut ſine iudice reſtituta eſt: dicemus neceſſariam eſſe contrariam actionem.

IVL. AD EOS qui ſeruandum aliquid conducunt, aut vtendum accipiunt, damnum iniuria ab alio datum non pertinere procul dubio eſt. Qua enim cura, aut diligẽtia cõſequi poſſumus, ne aliquis damnum nobis iniuria det?

ARGENTVM commodatum ſi tam idoneo ſeruo meo tradidiſſem ad te perferendum, vt non debuerit quis æſtimare futurum, vt à quibuſdam
» malis hominibus deciperetur: tuum, non meũ de-
» trimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent.

AFRIC. REM MIHI commodaſti. eandem ſurripuiſti. deinde cũ commodati ageres, nec à te ſcirẽ eſſe ſurreptam, iudex me condemnauit, & ſolui. poſtea comperi à te rem eſſe ſurreptam. quęſitum eſt, quæ
» mihi tecum actio ſit. Reſpondi, furti quidẽ nõ eſſe,
» ſed commodati contrarium iudiciũ vtile mihi fore.

» In exercitu contubernalibus vaſa vtēda communi periculo dedi, ac deinde meus ſeruus ſurreptis his ad hoſtes fugit,& poſtea ſine vaſis receptus eſt. Habiturum me commodati actionem cum con-
» tubernalibus conſtat,pro cuiuſque parte. Sed & illi
» mecum furti ſerui nomine agere poſſunt:quoniam
» & noxa caput ſequitur, & ſi tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eáque à ſeruo meo ſurri-
» piatur,agere mecum furti poſſis ſerui nomine.

SI SERVVS meus,quem tibi cōmodauerim, furtum fecerit,vtrum ſufficiat tibi cōtraria commodati actio:quemadmodū competit,ſi quid in curatione ſerui impēdiſti:an furti agendū ſit, quęritur. PAVL.
» Et furti quidem noxalē habere actionē,qui commodatū rogauit, procul dubio eſt. contraria autem cōmodati actione tunc eum teneri, cum ſciens talem eſſe ſeruum ignoranti commodauit.

SI COMMODAVERO tibi equū, vt eo vtereris vſque ad certum locum: ſi nulla culpa tua in- POMP.
» terueniente,in ipſo itinere deterior equus factus ſit:
» non teneberis commodati. Nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodaui, qui eum laborem ſuſtinere non potuit.

DE PIGNORATITIA ACTIONE.

PIGNVS contrahitur non ſolum tra- VLP.
» ditione,ſed etiam nuda conuentione, &,ſi non traditum eſt. Si igitur contractum ſit pignus nuda conuentione,videamus,an,ſi quis aurum oſtenderit,quaſi pignori daturus,& æs dederit,obligauerit aurum pignori. Et cōſequens eſt,vt aurum obligetur, non autem æs: quia in hoc non conſenſērūt.

Si quis tamen,cum æs pignori daret, affirmauit hoc aurum eſſe, & ita pignori dederit: videndum erit, an ęs pignori obligauerit:& nunquid,quia in corpore conſenſum eſt,pignori eſſe videatur. quod magis eſt.tenebitur tamen pignoratitia contraria actione, & qui dedit, præter ſtellionatum,quem fecit.

POMP. SI DEBITOR rem pignori datam vendiderit, & tradiderit, túque ei nummos credidiſti: quos ille ſoluit ei creditori: cui pignus dederat, tibiq́ cũ eo conuenit,vt ea res,quam iam vendiderat, pignori tibi eſſet: nihil te egiſſe conſtat, quia rem alienam pignori acceperis· ea enim ratione emptorẽ pignus liberatum habere cœpiſſe: neque ad rem pertinuiſſe,quod tua pecunia pignus ſit liberatum.

SI QVASI recepturus à debitore tuo comminus pecuniam,reddidiſti ei pignus,& is per feneſtrã demiſit,excepturo eo,quem de induſtria ad id poſuerit: Labeo ait furti agere te cum debitore poſſe, & ad exhibendum.& ſi agente te contraria pignoratitia,excipiat debitor de pignore ſibi reddito, replicabitur de dolo,& fraude,per quę nec redditum, ſed per fallaciam ablatum id intelligitur.

VLP. SI CONVENERIT de diſtrahendo pignore, ſiue ab initio,ſiue poſtea:non tantum venditio valet, verùm incipit emptor dominiũ rei habere. Sed &,ſi non conuenerit de diſtrahendo pignore, hoc tamen iure vtimur,vt liceat diſtrahere·ſi modo non conuenit ne liceat.vbi verò conuenit ne diſtraheretur:creditor,ſi diſtraxerit,furti obligatur, niſi ei ter fuerit denuntiatum,vt ſoluat,& ceſſauerit.

POMP. IDEMQVE iuris eſt ſiue omnino fuerint pacti ne veneat,ſiue in ſumma,aut cõditione,aut loco contra pactionem factum ſit.

QVANVIS cōuenerit, vt fundum pignoratum vendere tibi liceret: nihilo magis tamen cogēdus es vendere, licet ſoluēdo non ſit is, qui pignus dederit: quia tua cauſa id caueatur. Sed Attilicinus ex cauſa cogendum creditorem eſſe ad vendēdum ait. Quid enim ſi multo minus ſit, quod debeatur: & hodie pluris vēnire poſſit pignus, quàm poſtea? Melius autem eſt dici, eum, qui dederit pignus, poſſe vēdere, & accepta pecunia id ſoluere, quod debeatur: ita tamen, vt creditor neceſſitatem habeat oſtendere rem pignoratā, ſi mobilis ſit, prius idonea cautela à debitore pro indemnitate ei præſtanda. Inuitum enim creditorem cogi vendere ſatis inhumanū eſt. Si creditor pluris fundū pignoratū vendiderit, ſi id, quod plus eſt, fœneret: vſuras eius pecuniæ præſtare debet ei, qui dederit pignus. Sed & ſi ipſe vſus ſit ea pecunia: vſuras præſtari oportet. Quod ſi eam depoſitam habuerit, vſuras non debet.

SI AVTEM tardius ſuperfluum reſtituat creditor id, quod apud eum depoſitū eſt: ex mora etiā vſuras debitori hoc nomine præſtare cogendus eſt. PAVL.

SI NECESSARIAS impēſas fecerim in ſeruum, aut in fundum, quē pignoris cauſa acceperim: non tantum retentionem, ſed etiam contrariam pignoratitiā actionem habebo. Finge enim, medicis, cū ægrotaret ſeruus, dediſſe me pecuniā, & eum deceſſiſſe. Item inſulā fulſiſſe, & refeciſſe, & poſtea deuſtam eſſe, nec habere quod poſſim retinere. Si pignori plura mācipia data ſint, & quædā certi pretij, ſi ita vēdiderit creditor, vt euictionē eorū præſtaret, & creditū ſuum habeat: reliqua mācipia poteſt retinere, donec ei caueatur, quòd euictionis nomine promiſerit, indemnē eum futurum. Si vnus ex POMP.

Bb.j.

hæredibus debitoris portionẽ ſuam ſoluerit, attamẽ tota res pignori data venire poterit: queadmodum ſi ipſe debitor portionem ſoluiſſet. Si annua, bima, trima die triginta ſtipulatus acceperim pignus, pactúſq; ſim, vt niſi ſua quaq; die pecunia ſoluta eſſet, vẽdere id mihi liceret: placet, antè quàm omniũ penſionum dies veniret, nõ poſſe me pignus vendere: quia his verbis omnes pẽſiones demõſtrarentur: nec verum eſt ſua quaq; die non ſolutam pecuniam antè, quàm omnes dies venerint. Sed omnibus penſionibus præteritis, etiam, ſi vna portio ſoluta nõ ſit: pignus poteſt venire. Sed, ſi ita ſcriptum ſit, ſi qua pecunia die ſua ſoluta non erit, ſtatim competit ei pacti conuentio. De vendẽdo pignore in rem pactio concipienda eſt, vt omnes contineantur. Sed, & ſi creditoris dúntaxat perſona fuerit comprehenſa, etiam hæres eius iure vendet, ſi nihil contrarium actum eſt. Cum pignus ex pactione venire poteſt, non ſolum ob ſortem non ſolutam venire poterit, ſed ob cætera quoque: veluti vſuras, & quæ in id impenſa ſunt.

VLP. SI REM alienam mihi debitor pignori dedit: aut malitioſè in pignore verſatus ſit: dicendum eſt locum habere contrarium iudicium. Non tantum autem ob pecuniam, ſed & ob aliam cauſam pignus dari poteſt: veluti ſi quis pignus alicui dederit, vt pro ſe fideiubeat. Proprie pignus dicimus, quod ad creditorem tranſit: hypothecam autem, cum non tranſit poſſeſſio ad creditorem. Omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nòmine ſatiſfactum eſſe, vt naſcatur pignoratitia actio. Satiſfactum autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licet nõ ſit ſolutum: ſiue alijs pignoribus ſibi caueri voluit,

vt ab hoc recedat, ſiue fideiuſſoribus, ſiue reo dato, ſiue pretio aliquo, vel nuda conuentione, naſcitur pignoratitia actio. Et generaliter dicendum erit, quoties recedere voluit creditor à pignore, videri ei ſatiſfactum, ſi, vt ipſe voluit, ſibi cauit: licet in hoc deceptus ſit. Is quoque, qui rem alienam pignori dedit: ſoluta pecunia poteſt pignoratitia experiri.

Qui ante ſolutionem egit pignoratitia, licet non rectè egerit, tamen, ſi offerat in iudicio pecuniam, debet & rem pignoratam, & quod ſua intereſt, conſequi.

QVÒD, SI non ſoluere, ſed alia ratione paratus eſt ſatiſfacere, fortè ſi expromiſſorem dare vult: nihil ei prodeſt. CAIVS.

SOLVTVM non videtur, ſi lis conteſtata cum debitore ſit de ipſo debito: vel ſi ipſe fideiuſſor conuentus fuerit. Nouata autē debiti obligatio pignus perimit: niſi conuenerit, vt pignus repetatur. Si quaſi daturus tibi pecuniam pignus accepero, nec dedero: pignoratitia actione tenebor, etiam nulla ſolutione facta. Idémq;, & ſi accepto lata ſit pecunia, vel conditio defecit, ob quam pignus cōtractum eſt, vel ſi pactum, cui ſtandum eſt, de pecunia non petenda factum eſt. Si in ſortem duntaxat, vel in vſuras obſtrictum eſt pignus: eo ſoluto, propter quod obligatum eſt, locum habet pignoratitia. Siue autem vſuræ in ſtipulatum ſint deductæ, ſiue non ſint, ſi tamē pignus & in eas obligatū fuerit: quādiu quid ex his debetur, pignoratitia ceſſabit. Alia cauſa eſt earū, quas quis ſupra licitū modū promiſit: nam hæ penitus illicitæ ſunt. Si creditori plures hæredes extiterint, & vni ex his pars eius ſoluatur: nō debent cæteri hæredes creditoris iniuria affici: ſed VLP.

poſſunt totum fundum vendere, oblato debitori eo: quod cohæredi eorum ſoluit. Quæ ſententia nõ eſt ſine ratione. Solutam autem pecuniam accipiẽdum eſt, nõ ſolum ſi ipſi, cui obligata res eſt, ſed & ſi alij ſit ſoluta volũtate eius, vel ei, cui hęres extitit, vel procuratori eius, vel ſeruo pecunijs exigendis præpoſito. Vnde, ſi domum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egóq; locatori tuo penſionem ſoluero: pignoratitia aduerſus te potero experiri. nam Iu-
" lianus ſcribit ſolui ei poſſe. Et ſi partem tibi, partem ei ſoluero: tantundẽ erit dicendum. Plane in eam
" dúntaxat ſummam inuecta mea, & illata tenebuntur, in qua cœnaculũ conduxi. nõ enim credibile eſt hoc conueniſſe, vt ad vniuerſam penſionem inſulæ
" friuola mea teneantur. Videtur autẽ tacite & cũ do-
minino ędium hoc cõueniſſe, vt nõ pactio cœnacularij proficiat domino, ſed ſua propria. Per liberam autem perſonam pignoris obligatio nobis nõ acquiritur: adeò, vt nec per procuratorẽ plerumq;, vel tutorem acquiratur: & ideò ipſi actione pignoratitia conuenientur. Sed nec mutat, quod conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro, poſſe per liberã perſonã poſſeſſionẽ acquiri. Nam hoc eò pertinebit, vt poſſimus pignoris nobis obligati poſſeſſionẽ per procuratorẽ, vel tutorem apprehendere. ipſam autem obligationem libera perſona nobis non ſemper acquiret.

Sed, ſi procurator meus, vel tutor rem pignori dederit: ipſe agere pignoratitia poterit. quod in procuratore ita procedit, ſi ei mandatum fuerit pignori dare.

CAIVS. VEL VNIVERSORVM bonorum adminiſtratio ei permiſſa eſt ab eo, qui ſub pignoribus ſolebat mutuas pecunias accipere.

SI CVM venderet creditor pignus, conuenit inter ipſum, & emptorem, vt ſi ſoluerit debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rem ſuã: ſcripſit Iulianus, & eſt reſcriptũ, ob hanc conuentionẽ pignoratitijs actionibus teneri creditorẽ, vt debitori mandet ex vẽdito actionem aduerſus emptorem. ſed & ipſe debitor aut vendicare rem poterit, aut in factum actione aduerſus emptorẽ agere. Venit autem in hac actione & dolus, & culpa: vt in cõmodato venit & cuſtodia: vis maior non venit. VLP.

EA IGITVR, quæ diligens paterfamiliâs in ſuis rebus præſtare ſolet, à creditore exiguntur. PAVL.

CREDITOR, cum pignus reddit, de dolo debet debitori repromittere. & ſi prædiũ fuerit pignoratum, & de iure eius repromittendum eſt, ne forte ſeruitutes ceſſante vti creditore amiſſæ ſint. VLP.

TVTOR lege nõ refragante, ſi dederit rem pupilli pignori, tuendus erit: ſcilicet ſi in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem eſt & in curatore adoleſcentis, vel furioſi. Contrariam creditori pignoratitiam actionem cõpetere certum eſt. proinde ſi rem alienam, vel alij pignoratam, vel in publicũ obligatã dedit, tenebitur: quanuis & ſtellionatus crimen cõmittat. Sed vtrum ita demũ, ſi ſciat, an & ſi ignorauit? Et, quantum ad crimen pertinet, excuſat eum ignorantia: quantum ad contrarium iudicium, ignorantia eum non excuſat, vt Marcellus libro VI Digeſtorum ſcribit. Sed, ſi ſciens creditor accipiat vel alienum, vel obligatum, vel morboſum, contrarium ei non competit. Etiam vectigale prædium pignori dari poteſt, ſed & ſuperficiarium, quia hodie vtiles actiones ſuperficiario dantur. PAVL.

SANE, VT diui Verus & Antoninus reſcri- MART.

totum, quicquid perceperit, debito eum imputare Papinianus confitetur, & eſt verũ, etiam ſi culpa creditoris furtum ſit factum. multo magis hoc erit dicendum in eo, quod ex condictione conſecutus eſt. Sed quod ipſe debitor furti actiõe præſtitit creditori, vel condictione, an debito ſit imputandũ, videamus. Et quidẽ nõ oportere id ei reſtitui, quod ipſe ex furti actione præſtiterit, peræque relatũ eſt, & traditum: & ita Papinianus ait libro IX quæſtionũ. Idẽ Pap. ait, & ſi metus cauſa ſeruum pignoratũ debitori tradiderit, quẽ bona fide pignori acceperat. Nam, & ſi egerit, quod metus cauſa factũ eſt, & quadruplum ſit cõſecutus: nihil ei reſtituet ex eo, quod cõſecutus eſt, nec debito imputabit. Si prędo rẽ pignori dederit, competit ei & de fructibus pignoratitia actio, quanuis ipſe fructus ſuos non facit. A prædone enim fructus & vendicari extantes poſſunt, & conſumpti condici. Proderit igitur ei, quòd creditor bona fide poſſeſſor fuit. Si poſt diſtractũ pignus debitor, qui precario rogauit, vel conduxit, pignoris poſſeſſionem nõ reſtituat, cõtrario iudicio tenetur.

Si creditor, cum venderet pignus, duplam promiſit (nam vſu hoc euenerat, & conuentus ob euictionem erat, & condemnatus) an haberet regreſſum pignoratitiæ contrariæ actionis? Et poteſt dici eſſe regreſſum: ſi modo ſine dolo, & culpa vendidit, & vt paterfamiliâs diligens id geſſit. Si verò nullum emolumentum talis venditio attulit, ſed tanti vendidit, quanti vendere potuit: etiam, ſi hoc non promiſit, regreſſum non habere.

NEC ENIM amplius à debitore, quàm debiti ſumma eſt, conſequi poterit. Sed ſi ſtipulatio vſurarum fuerat, & poſt quinquennium ſortè, quàm pre- TRYPH.

creditor, vel ſeruos debilitauit. Planè, ſi pro maleficijs ſuis coercuit, vel vinxit, vel obtulit præfecturæ, vel Præſidi: dicendum eſt pignoratitia creditorē non teneri. Quare, ſi proſtituit ancillā, vel aliud improbatum facere coegit: ilico pignus ancillæ ſoluitur.

SI SERVOS pignoratos artificijs inſtruxit creditor, ſi quidem iam imbutos, vel voluntate debitoris, erit contraria actio: ſi verò nihil horum interceſſerit, ſi quidem artificijs neceſſarijs, erit actio contraria: non tamen ſic, vt cogatur ſeruis carere pro quantitate ſumptuum debitor. Sicut enim negligere creditorem dolus, & culpa, quam præſtat, nō patitur: ita nec talem efficere rem pignoratam, vt grauius ſit debitori ad recuperandū: puta ſaltum grandem pignori datū ab homine, qui vix luere poteſt, nedum excolere, tu acceptum pignori excoluiſti ſic, vt magni pretij faceres: alioqui non eſt æquum aut quærere me alios creditores, aut cogi diſtrahere, quod velim receptum, aut penuria coactū derelinquere me tibi. Igitur hæc à iudice erūt diſpicienda, vt neq; delicatus debitor, neq; oneroſus creditor audiatur.

NON EST mirum, ſi ex quacunq; cauſa magiſtratus in poſſeſſionem aliquem miſerit, pignus conſtitui: cum teſtamento quoque pignus conſtitui poſſe Imperator noſter cum patre ſæpiſſimè reſcripſerit. Sciendū eſt, vbi iuſſu magiſtratus pignus cōſtituitur, non aliàs conſtitui, niſi ventum fuerit in poſſeſſionem.

PETENTI mutuam pecuniam creditori, cū ad manum debitor non haberet, ſpecies auri dedit, vt pignori apud alium creditorem poneret. Si iam ſolutione liberatas, receptáſque eas is, qui ſuſceperat, tenet: exhibere iubēdus eſt. Quod, ſi etiam nūc

apud creditorem creditoris ſunt, voluntate domini nexę videntur. Sed vt liberatæ tradantur, domino earum propria actio aduerſus ſuum creditorem competit.

IVL. SI CREDITOR, qui rem pignori acceperat, amiſſa eius poſſeſſione, Seruiana actione petierit, & litis æſtimationem conſecutus ſit: poſtea debitor eandem rem petens, exceptione ſummouetur: niſi forte offerat ei debitor, quod pro eo ſolutum eſt.

Si ſeruus pro peculiari nomine pignus acceperit, actio pignoratitia aduerſus dominum debitori competit.

SI REM alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario rogaueris, deinde me dominus hæredem inſtituerit: deſinet pignus eſſe, & ſola precarij rogatio ſupererit. Idcirco vſucapio tua interpellabitur.

PAVL. QVI RATIARIO crediderat, cum ad diem pecunia nõ ſolueretur, ratem in flumine ſua authoritate detinuit: poſteaque flumen creuit, & ratem abſtulit. Si inuito ratiario retinuiſſet, eius periculo ratem fuiſſe reſpondi. Sed ſi debitor ſua voluntate cõceſſiſſet, vt retineret, culpam duntaxat ei pręſtandam, non vim maiorem.

AFRIC. SI SERVVS pignori datus creditori, furtum faciat, liberum eſt debitori ſeruum pro noxæ deditione relinquere. Quòd ſi ſciens furem, mihi pignori dederit, etſi paratus fuerit pro noxæ deditione apud me relinquere: nihilominus habiturum me pignoratitiam actionem, vt indemnem me præſtet. Eadem ſeruanda eſſe Iulianus ait, etiam cum depoſitus, vel commodatus ſeruus furtum faciat.

MARC. CVM DEBITORE, qui alienam rem pignori

dedit, poteſt creditor contraria pignoratitia agere, » & ſi ſoluendo debitor ſit.

SI PECVNIAM debitor ſoluerit, poteſt pignoratitia actione vti ad recuperandũ antichreſinnam, cum pignus ſit, hoc verbo poterit vti.

TITIVS CVM credidiſſet pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepiſſet, futurúmque eſſet, vt diſtraheret illud creditor, quia pecunia non ſolueretur, petijt à creditore, vt fundum certo pretio emptum haberet: & cum impetraſſet, epiſtolã, qua ſe vendidiſſe fundum creditori ſignificaret, emiſit. quæro, an hanc venditionem debitor reuocare poſſit, offerendo ſortem, & vſuras, quæ debeantur. Marcellus reſpondit, ſecundum ea, quæ propoſita eſſent, reuocare non poſſe. MARC.

CVM ET ſortis nomine, & vſurarum aliquid debetur ab eo, qui ſub pignoribus pecuniam debet: quicquid ex venditione pignorum recipiatur, primum in vſuras, quas iam tunc deberi conſtat: deinde, ſi quid ſupereſt, ſorti accepto ferendum eſt. Nec » audiendus eſt debitor, ſi, cum parum idoneum ſe eſſe ſciat, elegit, quo nomine exonerari pignus ſuum malit. Pignus manente proprietate debitoris, ſolam poſſeſſionem tranſfert ad creditorem: poteſt tamen & precario, & pro conducto debitor re ſua vti. FLOREN.

SI QVIS in pignore pro auro æs ſubieciſſet, creditori qualiter teneatur, quæſitum eſt. In qua » ſpecie rectiſſimè Sabinus ſcribit, ſi quidem dato » auro æs ſubieciſſet, furti teneri. Quòd, ſi in dando » æs ſubieciſſet, turpiter feciſſe, non furem eſſe. Sed hic puto pignoratitium iudicium locum habere: & » ita Pomponius ſcribit. Sed extra ordinem, ſtel- VLP.

lionatus nomine plectetur, vt eſt ſæpiſſime reſcriptum. Sed, & ſi quis rem alienam mihi pignori dederit ſciens prudénſque: aut, ſi quis alij obligatam mihi obligauerit, nec me de hoc certiorauerit: eodem crimine plectetur. Planè ſi ea res ampla eſt, & ad modicum æris fuerit pignorata: dici debebit ceſſare non ſolum ſtellionatus crimen, ſed etiam pignoratitiam, & de dolo actionem: quaſi in nullo captus ſit, qui pignus ſecundo loco accepit.

PAVL. SI PIGNVS mihi traditum locaſſem domino, per locationem retineo poſſeſſionem: quia antè, quàm conduceret debitor, non fuerit eius poſſeſſio: cum & animus mihi retinendi ſit, & conducenti nō ſit animus poſſeſſionem adipiſcendi.

MOD. PVPILLO capienti pignus propter metũ pignoratitię actionis neceſſaria eſt tutoris authoritas.

CAIVS SEIVS ob mutuam pecuniam fundum ſuum Lucio Titio pignori dedit. poſtea pactũ inter eos factum eſt, vt creditor pignus ſuum in pecuniæ ſuæ compenſationem certo tempore poſſideret, & fructus cum debito compenſando acciperet. Verùm ante expletum tempus creditor, cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, vt alter ex filijs ſuis haberet eum fundum, & addidit, quem à Lucio Titio emi, cum non emiſſet. Hoc teſtamentum inter cæteros ſignauit & Caius Seius, qui fuit debitor. Quæro, an ex hoc, quòd ſignauit, præiudicium ſibi aliquid fecerit, cum nullum inſtrumentum venditionis proferatur: ſed ſolum pactum, vt creditor certi temporis fructum caperet. Herennius Modeſtinus reſpondi, cōtractui pignoris non obeſſe, quòd debitor teſtamentum creditoris, in quo ſe emiſſe pignus expræſſit, ſignaſſe proponitur.

DEBITOR à creditore pignus, quod dedit, fruſtra emit: cum rei ſuę nulla emptio ſit: Nec, ſi minoris emerit, & pignus petat, aut dominium vendicet: ei non totum debitum offerenti creditor poſſeſſionem reſtituere cogetur. Debitoris filius, qui manet in patris poteſtate, fruſtra pignus à creditore patris peculiaribus nummis comparat. Et ideò, ſi patronus debitoris contra tabulas eius poſſeſſionẽ acceperit, dominij partẽ obtinebit. Nàm pecunia, quam filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur. Soluta pecunia creditor poſſeſſionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuerat, reſtituere debet: nec quicquam amplius præſtare cogitur. Itaque, ſi medio tempore pignus creditor pignori dederit: domino ſoluente pecuniam, quam debuit, ſecundi pignoris neque perſecutio dabitur, neq; retentio relinquetur. PAP.

REM ALIENAM pignori dediſti: deinde dominus rei eius eſſe cœpiſti. datur vtilis actio pignoratitia creditori. Non eſt idem dicendum, ſi ego Titio, qui rem meam obligauerat ſine mea voluntate, hæres extitero: hoc enim modo pignoris perſecutio concedenda non eſt creditori. Nec vtique ſufficit ad competendam vtilem pignoratitiam actionem, eundem eſſe dominum, qui etiam pecuniam debet. Sed, ſi conueniſſet de pignore, vt ex ſuo mendacio arguatur, improbe reſiſtit, quò minus vtilis actio moueatur. PAVL.

CREDITOR iudicio, quod de pignore dato proponitur, vt ſuperfluum pretij cum vſuris reſtituat, iure cogitur. Nec audiẽdus erit, ſi velit emptorem delegare: cum in venditione, quæ ritè facta eſt, ſuum creditor negotium gerat. PAVL.

SCAEV. PIGNORI CREDITORI fundum obligauit, eique inſtrumentum emptionis tradidit: &, cũ eum locum inędificare vellet: mota ſibi controuerſia à vicino de latitudine, quòd aliàs probare nõ poterat, petijt à creditore, vt inſtrumentum à ſe traditum, actori exhiberet. quo nõ exhibente, minorem locum ædificauit, atque ita damnũ paſſus eſt. Quæſitum eſt, an, ſi creditor pecuniam petat, vel pigrius vẽdicet, doli exceptione oppoſita, iudex huius damni rationem habere debeat. Reſpondi, ſi operam » non dediſſet, vt inſtrumenti facultate ſubducta, de» bitor caperetur: poſſe debitorem pecunia ſoluta pignoratitia agere: operam autem eo dante, tunc & ante pecuniam ſolutam in id, quod intereſt, cũ creditore agi. Titius pecuniam mutuam à Caio » Seio ſub pignore culleorum accepit. iſtos culleos cũ Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ » Centurio culleos ad annonam ſuſtulit: ac poſtea inſtantia Caij Seij creditoris recuperati ſunt. Quæro, » intertritutam, quę ex operis facta eſt, vtrum Titius debitor, an Seius creditor agnoſcere debeat. Reſpõdi, ſecundum ea, quæ proponerentur, ob id, quod eo nomine intertrimenti accidiſſet, non teneri.

FINIS LIBRI TERTIIDECIMI.

LIBER QVARTVSDECIMVS.

VTILITATEM huius edicti late patere nemo eſt, qui ignoret. Nam, cum interdum ignari, cuius ſint conditionis, vel quales, cum magiſtris propter nauigandi neceſſitatem contrahamus, æquum fuit, eum, qui magiſtrum naui impoſuit, teneri: vt tenetur, qui inſtitorem tabernæ, vel negotio prępoſuit: cum ſit maior neceſſitas contrahendi cum magiſtro, quàm cum inſtitore. quippe res patitur, vt de conditione quis inſtitoris diſpiciat, & ſic contrahat: in nauis magiſtro non ita. nam interdum locus, vel tempus non patitur plenius deliberandi conſilium. VLP.

Magiſtrum nauis accipere debemus eum, cui totius nauis anchora mandata eſt. Sed, ſi cum quolibet nautarum ſit contractum, non datur actio in exercitorem: quanquam ex delicto cuiuſuis eorum, qui nauis nauigandæ cauſa in naue ſint, detur actio in exercitorem. Alia enim eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi. Si quidem, qui magiſtrum prępo nit, contrahi cum eo permittit: qui nautas habet, non contrahi cum eis permittit: ſed culpa, & dolo carere eos curare debet. Magiſtri autem imponuntur vel locandis nauibus, vel ad merces, vel vectoribus conducendis, armamentiſve emendis. Sed etiam, ſi mercibus emendis, vel vendendis fuerit prępoſitus, etiam hoc nomine obligat exercitorem. Cuius autem conditionis ſit magiſter iſte, nihil in

tereſt: vtrum liber, an ſeruus ſit: & vtrũ exercitoris, an alienus. Sed nec cuius ętatis ſit, intererit: ſibi imputaturo, qui præpoſuit. Magiſtrum autem accipimus non ſolum, quem exercitor præpoſuit, ſed etiam eum, quem magiſter. & hoc conſultus Iulianus in ignorante exercitore reſpondit. Cæterum, ſi ſcit, & paſſus eſt eum in naue magiſterio fungi: ipſe eum impoſuiſſe videtur. Quæ ſententia mihi videtur probabilis. Omnia enim facta magiſtri debet præſtare, qui eum præpoſuit. alioqui contrahentes decipientur. Et facilius hoc in magiſtro, quàm in inſtitore admittendum eſt propter vtilitatem. Quid tamen ſi ſic magiſtrum præpoſuit, ne alium ei liceret præponere? an adhuc Iuliani ſententiam admittamus, videndum eſt. Finge enim & nominatim eum prohibuiſſe, ne Titio magiſtro vtaris. Dicendũ tamen erit, eo vſque perducendam vtilitatem nauigantium. Nauem accipere debemus, ſiue marinam, ſiue fluuialem, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſynedria ſit. Non autem ex omni cauſa Prætor dat in exercitorem actionem: ſed eius rei nomine, ob quam ibi præpoſitus fuerit, id eſt in eam rem, cui præpoſitus fuit. vtputa ſi ad onus vehendum locatum ſit, aut aliquas res emerit vtiles nauiganti, vel ſi quid reficiendæ nauis cauſa contractum, vel impẽſum eſt, vel ſi quid nautæ operarum nomine peterent. Quid ſi mutuam pecuniam ſumpſerit, an eius rei nomine videatur geſtum? Et Pegaſus exiſtimat, ſi ad vſum eius rei, in quam præpoſitus eſt, fuerit mutuatus: dandam actionem. quam ſententiam puto veram. Quid enim ſi ad armandam, inſtruendámque nauem, vel nautas exhibendos mutuatus eſt? Vnde quęritur Offilius, ſi ad reficiendam nauem

mutuatus nummos, in ſuos vſus conuerterit, an in exercitorem detur actio. Et ait, ſi hac lege accepit, quaſi in nauem impenſurus, mox mutauit voluntatem, teneri exercitorem, imputaturum ſibi, cur talem pręposuit. Quòd, ſi ab initio conſilium cepit fraudandi creditoris, & hoc ſpecialiter non expreſſerit, quòd ad nauis cauſam accepit: cõtra eſſe. quam » diſtinctionem Pedius probat. Sed &, ſi in pretijs rerum emptarum fefellit magiſter, exercitoris erit dãnum, non creditoris. Sed &, ſi ab alio mutuatus liberauit eum, qui in nauis refectionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quaſi in nauem crediderit. Igitur præpoſitio certam legem dat contrahentibus. Quare, ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolum, vt vecturas exigat, non vt locet, quòd forte ipſe locauerat: non tenebitur exercitor, ſi magiſter locauerit. Vel ſi ad locandum tantum, non ad exigendum, idem erit dicendum. Aut, ſi ad hoc vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præſtet, vel contrà: modum egreſſus, non obligauit exercitorem. Sed, ſi, vt certis mercibus eam locet, Præpo» ſitus eſt, puta legumini, canabi, & ille marmoribus, vel alij materiæ locauerit: exercitorem dicendum erit non teneri. Quædam enim naues onerariæ, » quædam, vt ipſi dicunt, emphractæ ſunt. Et pleroſque mandare ſcio, ne vectores recipiant: & ſic, vt certa regione, & certo mari negotietur· vt ecce ſunt naues, quæ Brunduſium vel à Capua, vel à Dyrrachio vectores traijciunt, ad onera inhabiles. Item quædam capaces ad flumina, ad mare non ſufficientes. Si plures ſint magiſtri non diuiſis officijs: » quodcunque cum vno geſtum erit, obligabit exerci» torem. Sed, ſi diuiſis officijs, vt alter locãdo, alter exi-

gẽdo: pro cuiuſq; officio obligabitur exercitor. Sed &, ſi ſic præpoſuit, vt plerunque faciunt, ne alter ſine altero quid gerat, qui contraxit cum vno, ſibi imputabit. Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones, & redditus omnes perueniunt, ſiue is dominus nauis ſit, ſiue à domino nauem per » aduerſionem conduxit vel ad tempus, vel in perpetuum. Parui autem refert, qui exercet, maſculus ſit, an mulier: paterfamiliâs an filiuſfamiliâs, an ſeruus. » Pupillus autem ſi nauem exerceat, exigemus tutoris authoritatem. Eſt autem nobis electio, vtrũ exercitorem, an magiſtrum conuenire velimus. Sed ex contrario, exercẽti nauem aduerſus eos, qui cum magiſtro contraxerunt, actionem non pollicetur, quia non eodẽ auxilio indigeat: ſed aut ex locato cũ magiſtro, ſi mercede operam ei exhibeat: aut, ſi gratuitam, mandati agere poteſt. Solent plane pręfecti propter miniſterium annonæ, item in prouincijs Præſides prouinciarum, extra ordinem eos iuuare ex contractu magiſtrorum. Si is, qui nauem exercuerit, in aliena poteſtate erit, eiúſque voluntate nauem exercuerit: quòd, cum eius magiſtro geſtum erit, in eum, in cuius poteſtate is erit qui nauem exercuit, iudicium datur. Licet autem actio in eum detur, in cuius poteſtate eſt, qui nauem exercet: tamen ita demum datur, ſi voluntate eius exerceat. Ideò autem ex voluntate eius inſolidum tenetur, qui habet in poteſtate exercitorem, quia ad » ſummam reip. nauium exercitium pertineat. At in» ſtitorum non idem vſus eſt. eápropter in tributum dúntaxat vocantur, qui contraxerunt cum eis, qui in merce peculiari ſciente domino negotiantur. Sed, ſi ſciente domino dúntaxat, non etiam volente, cum

magiſtro contractum ſit, vtrum quaſi in volentem
dabimus actionem inſolidum, an verò exemplo tri-
butoriæ dabimus? In re igitur dubia melius eſt ver-
bis edicti ſeruire: & neque ſcientiam ſolam, & nu-
» dam patris dominíve in nauibus onerare, neque in
peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad ſo-
» lidi obligationem. Et ita videtur Pomponius ſigni-
ficare, ſi ſit in aliena poteſtate, ſi quidem volunta-
te gerat, inſolidum eum obligari: ſi minus, in pecu-
lium. In poteſtate enim accipiemus vtriuſ-
que ſexus filios, vel filias, ſeruos, vel ancillas. Si ta-
men ſeruus peculiaris voluntate filijfamil. in cuius
peculio erat, vel ſeruus vicarius eius nauem exer-
cuit: pater, dominúſve, qui voluntatem non accom-
modauit, dúntaxat de peculio tenebitur, ſed filius
ipſe inſolidum. Planè, ſi voluntate domini, vel pa-
tris exerceat, inſolidum tenebuntur. & præterea
etiam filius, ſi & ipſe voluntatem accommodauit,
inſolidum erit obligatus. Quanquam autem, ſi cum
magiſtro eius geſtum ſit, dúntaxat polliceatur Præ-
» tor actionē: tamē vt Iulianus quoq; ſcripſit, etiā, ſi cū
ipſo exercitore ſit contractū, pater, dominúſve inſo-
lidū tenebitur. Hęc actio ex perſona magiſtri in
exercitorē dabitur. & ideò, ſi cū alterutro eorū actū
eſt, cum altero agi nō poteſt. Sed, ſi quid ſit ſolutū, ſi
quidē à magiſtro ipſo, iure minuitur obligatio. Sed,
& ſi ab exercitore, ſiue ſuo nomine, id eſt propter
honorariam obligationē, ſiue magiſtri nomine ſol-
uerit: minuetur obligatio: quoniam & alius pro me
ſoluendo me liberat. Si plures nauem exerce-
ant, cum quolibet eorum inſolidum agi poteſt:

NE IN plures aduerſarios diſtringatur, qui cū vno contraxerit. CAIVS.

PAVL. » NEC QVICQVAM facere, quotam quiſque portionem in naue habeat: eúmque, qui præſtiterit, ſocietatis iudicio à cæteris conſecuturum.

VLP. SI TAMEN plures per ſe nauem exerceant, pro portionibus exercitionis conueniuntur: neque enim inuicem ſui magiſtri videbuntur. Sed, ſi plures exerceant, vnum autem de numero ſuo magiſtrum fecerint: huius nomine inſolidum poterunt conueniri. Sed, & ſi ſeruus plurium nauem exerceat voluntate eorum, idem placuit, quod in pluribus exercitoribus. Plane, ſi vnus ex communi voluntate exercuit, inſolidum ille tenebitur. Et ideò puto etiam in ſuperiori caſu inſolidum omnes teneri. Si ſeruus ſit, qui nauem exercuit voluntate domini, & alienatus fuerit: nihilo minus is, qui eum alienauit, tenebitur. Próinde, & ſi deceſſerit ſeruus, tenebitur. Nam & magiſtro defuncto tenebitur. Hæ actiones perpetuo & hæredibus, & in hæredes dabuntur. Próinde, & ſi ſeruus, qui voluntate domini exercuit, deceſſerit, etiam poſt annum dabitur hęc actio: quanuis de peculio vltra annum non detur.

PAVL. SI EVM, qui in mea poteſtate ſit, magiſtrũ nauis habeas, mihi quoque in te competit actio, ſi quidem cum eo contraxero. Idem eſt, ſi communis ſeruus nobis erit. Ex locato tamen mecum ages, quòd operas ſerui mei conduxeris: quia, & ſi cum alio contraxiſſet, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui, tibi præſtarem: quemadmodum, cum libero, ſi quidem conduxiſſes, experireris. Quòd, ſi gratuitæ operæ fuerint, mandati ages. Item, ſi ſeruus meus nauem exercuerit, & cum magiſtro eius contraxero, nihil obſtabit, quò minus aduerſus magiſtrum experiar actione, quæ mihi vel iure ciuili, vel

» honorario competit. Nam & cuiuis alij non obſtabit hoc edictũ, quò minus cum magiſtro agere poſſit. Hoc enim edicto non tranſfertur actio, ſed adijcitur. Si vnus ex multis exercitoribus cum magiſtro nauis cõtraxerit, agere cũ alijs exercitoribus poterit.

SI SERVVS non voluntate domini nauẽ exercuerit: ſi ſciente eo, quaſi tributoria: ſi ignorante, de peculio actio dabitur. Si communis ſeruus voluntate dominorum exerceat nauem, in ſingulos dari debebit inſolidum actio. PAVL.

LVCIVS Titius Stichum magiſtrũ naui præpoſuit: is pecuniam mutuatus cauit ſe in refectionẽ nauis eam accepiſſe. quæſitũ eſt, an nõ aliter L. Titius exercitoria teneretur, quàm ſi creditor probaret pecuniam in refectionẽ nauis eſſe cõſumptam. Reſpondi, creditorem vtiliter acturum, ſi cum pecunia crederetur, nauis in ea cauſa fuiſſet, vt refici deberet. Etenim non oportet creditorem ad hoc aſtringi, vt ipſe reficiẽdæ nauis curam ſuſcipiat, & negotiũ domini gerat. Quod certè futurũ ſit, ſi neceſſe habeat probare pecuniam in refectionẽ erogatam eſſe. Itaq; aliud exigendũ, vt ſciat in hoc ſe credere, cui rei magiſter quis ſit Præpoſitus. Quod certè aliter fieri non poteſt, quàm ſi illud quoq; ſcierit, neceſſariam refectioni pecuniam eſſe. Quare, & ſi in ea cauſa fuerit nauis, vt refici deberet, multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem eſſet neceſſaria: nõ debere inſolidum aduerſus dominũ nauis actionem dari. Interdũ etiã illud æſtimandũ, an in eo loco pecunia credita ſit, ĩ quo id, propter quod credebatur, cõparari potuit. Quid enim, inquit, ſi ad velũ emẽdum in eiuſmodi inſula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velũ cõparari non poteſt? Et in ſum- AFRIC.

ma, aliquã diligentiã in ea re creditorē debere præſtare. Eadem ferè dicēda ait, & ſi de inſtitoria actione quæratur. Nam tūc quoq; creditorē ſcire debere neceſſariam eſſe mercis cōparationē, cui emēdæ ſeruus ſit præpoſitus, & ſufficere, ſi in hoc crediderit, non etiam illud exigendū, vt ipſe curam ſuſcipiat, in hanc rem pecuniam erogatam eſſe.

AD LEGEM RHODIAM DE IACTV.

PAP. » LEGE Rhodia cauetur, vt, ſi leuādæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omniū contributione ſarciatur, quod pro omnibus datum eſt.

SI LABORANTE naue iactus factus eſt, amiſſarum merciū domini, ſi merces vehendas locauerint, ex locato cum magiſtro nauis agere debent. Is deinde cum reliquis, quorum merces ſaluæ ſunt, ex conducto, vt detrimentū pro portione cōmunicetur, agere poteſt. Sed Seruius quidē reſpondit, ex locato agere cum magiſtro nauis debere, vt cæterorum vectorum merces retineat, donec portionem dāni præſtent. Immò etiā, ſi nō retineat merces magiſter, vltrò ex locato habiturus eſt actionem cū vectoribus. Quid enim ſi vectores ſint, qui nullas ſarcinas habeant? Planè cōmodius eſt, ſi ſint, retinere eas. aut, ſi nō, ſi totam nauem cōduxerant, ex cōducto aget: ſicut vectores, qui loca in naue cōduxerunt, ex cōducto agent. Æquiſſimū enim eſt, commune detrimentū fieri eorū, qui propter amiſſas res aliorū cōſecuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent.

Si conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis, aut, ſi quid exarmauerit, nulla facienda eſt colla-

tio:quia diſſimilis earum rerum cauſa ſit,quæ nauis gratia parentur,& earum pro quibus mercedem aliquis acceperit·Nam,& ſi faber incudem, aut malleũ fregerit:non imputaretur ei,qui locauerit opus. Sed, ſi voluntate vectorum,vel propter aliquem metum id detrimentum factum ſit, hoc ipſum ſarciri oportet. Cum in eadem naue varia mercium genera complures mercatores coegiſſent, prætereáque multi vectores ſerui,liberíque in ea nauigarent:tempeſtate graui orta,neceſſario iactura facta erat.quæſita deinde ſunt hæc, an omnes iacturam præſtare oporteat, & ſi quidẽ tales merces impoſuiſſent, quibus nauis non oneraretur,veluti gemmas, margaritas,& quæ portio præſtãda eſt:& an etiam pro liberis capitibus dari oporteat:& qua actione ea res expediri poſſit. Placuit, omnes,quorum interfuiſſet iacturam fieri,conferre oportere,quia id tributum ob ſeruatas res deberent· itaque dominum etiam nauis pro portione obligatum eſſe. Iacturæ ſummam pro rerum pretio diſtribui oportere. Corporũ liberorum æſtimationem nullam fieri poſſe. Ex conducto dominos rerum amiſſarum cum nauta, id eſt cum magiſtro,acturos. Inde agitatum eſt, an etiam veſtimẽtorum cuiuſq;, & anulorum æſtimationem fieri oporteat. Et omnium viſum eſt· niſi,ſi qua conſumẽdi cauſa impoſita forẽt: quo in numero eſſent cibaria:eo magis,quòd,ſi quãdo ea defecerint in nauigatione,quod quiſq; haberet, in cõmune cõferret.

Si nauis à Piratis redẽpta ſit,Seruius,Offilius,& Labeo omnes cõferre debere aiũt.quod verò prędones abſtulerint,eũ perdere,cuius fuerit,nec cõferendum eis,qui ſuas merces redemerint. Portio autem pro æſtimatione rerum quæ ſaluæ ſunt,& earũ,quæ

amiſſæ ſunt, præſtari ſolet. Nec ad rem pertinet, ſi eæ quę amiſſæ ſunt, pluris vēnire potuerint: quoniã » detrimēti, nō lucri fit pręſtatio. Sed in ijs rebus, quarum nomine conferendũ eſt, æſtimatio debet haberi, nō quanti emptæ ſunt, ſed quanti vēnire poſſint. Seruorũ quoq;, qui in mari perierint, nō magis æſtimatio faciēda eſt, quàm ſi qui ægri in naue deceſſerint: aut aliqui ſeſe pręcipitauerint. Si qui ex vectori» bus ſoluēdo nō ſint, hoc detrimentũ magiſtri nauis » non erit. Nec enim fortunas cuiuſq; nauta excutere debet. Si res, quę iactę ſunt, apparuerint, exoneratur collatio. Quod, ſi iam cōtributio facta ſit, tunc ij, qui ſoluerũt, agent ex locato cũ magiſtro nauis, vt is ex conducto experiatur, &, quod exegerit, reddat. Res autem iacta domini manet, nec fit apprehendentis: quia pro derelicto non habetur.

PAP. CVM AVTEM arbor, vel aliud nauis inſtrumētum remouendi communis periculi cauſa deiectum eſt, contributio debetur.

CALIS. NAVIS onuſtæ leuandæ cauſa, quia intrare flumen, vel portum non potuerit cum onere, ſi quædam merces in ſcapham traiectæ ſunt, ne aut extra flumē periclitetur, aut in ipſo oſtio, vel portu, eáque ſcapha ſubmerſa eſt: ratio haberi debet inter eos, qui in naue merces ſaluas habent, cum ijs, qui in ſcapha perdiderunt, perinde atquè ſi iactura facta eſ» ſet. idque Sabinus libro II reſponſorum probat. » Contrà, ſi ſcapha cum parte mercium ſalua, nauis » perijt: ratio haberi non debet eorum, qui in naue » perdiderũt: quia iactus in tributũ naue ſalua venit.

Sed, ſi nauis, quæ in tempeſtate iactu mercium vnius mercatoris leuata eſt, in alio loco ſubmerſa » eſt, & aliquorum mercatorũ merces per vrinatores.

extractæ ſunt,data mercede:rationem haberi debe-
re eius,cuius merces in nauigatione leuandæ nauis
» cauſa iactæ ſunt,ab ijs, qui poſtea ſuas per vrinato-
» res ſeruauerunt,Sabinus æque reſpondit. Eorũ ve-
rò,qui ita ſeruauerint, inuicem rationem haberi nõ
debere ab eo,qui in nauigatione iactum fecit,ſi quę-
» dam ex his mercibus per vrinatores extractæ ſunt.
» eorum enim merces non poſſunt videri ſeruandæ
» nauis cauſa iactæ eſſe,quæ perijt. Cum autem
iactus de naue factus eſt,& alicuius res,quę in naue
remanſerunt, deteriores factæ ſunt: videndum eſt
an conferre cogẽdus ſit,quia nõ debet duplici dam-
no onerari, & collationis, & quòd res deteriores fa-
ctæ ſunt. Sed defendendum eſt, hunc conferre de-
bere pro præſenti pretio rerum.Itaque verbi gratia,
» ſi vicenum merces duorũ fuerint, & alterius aſper-
» gine ·x· eſſe cœperint: ille cui res integræ ſunt, pro
·x x· conferat,hic pro ·x·.Poteſt tamen dici etiam il-
la ſentẽtia, diſtinguentibus nobis,deteriores ex qua
cauſa factæ ſunt,id eſt vtrum propter iacturam in-
undatis rebus damnum ſecutum eſt,an verò alia ex
cauſa:veluti quòd alicubi iacebãt merces in aliquo
angulo,& vnda penetrauit· tunc enim conferre de-
bebit.at ex priore cauſa,collationis onus pati nõ de-
» bet,quia iactus etiã hunc lęſit. Adhuc & ſi aſpergi-
ne propter iactum res deteriores factę ſunt. Sed di-
ſtinctio ſubtilior adhibẽda eſt,an plus ſit in damno,
an in collatione: verbi gratia, hæ res ·x x· fuerunt:
& collatio quidem facit ·x, damnum autẽ duo·de-
ducto hoc,quod damnum paſſus eſt,reliquum con-
ferre debeat.Quid ergo ſi plus in damno erit,quàm
in collatione:vtputa ·x· aureis res deteriores factæ
ſunt,duo autẽ collationis ſunt? Indubitatè vtrunq;

onus pati non debet. Sed hic videamus, num & ipſi conferri oporteat. Quid enim intereſt, vtrum iactas res meas amiſerim, an inundatas deteriores habere cœperim? Nam ſicut ei, qui perdiderit, ſubuenitur: ita & ei ſubueniri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. Hæc ita Papi» nianus Frontoni reſpondit.

HERM. AMISSAE nauis damnum collationis conſor» tio non ſarcitur per eos, qui merces ſuas ex naufragio liberauerunt. Nam huius æquitatem tunc admitti placuit, cum iactus remedio cæteris in communi periculo ſalua naui conſultum eſt. Arbore cę» ſa, vt nauis cum mercibus liberari poſſit, æquitas contributionis habebit locum.

IVL. NAVIS ADVERSA tempeſtate depreſſa, ictu fulminis deuſtis armamentis, & arbore, & an» tenna, Hipponem delata eſt, ibique tumultuarijs armamentis ad pręſens cōparatis, Hoſtiam nauigauit, & onus integrum pertulit. Quæſitum eſt, an ij, quorum onus fuit, nautæ pro damno conferre de» beant. Reſpondi, nō debere. Hic enim ſumptus in» ſtruendæ magis nauis, quàm ſeruandarum mercium gratia factus eſt.

PAVL. CVM DEPRESSA nauis, aut deiecta eſſet: » quod quiſque ex ea ſuum ſeruaſſet, ſibi ſeruare re» ſpondi, tanquam ex incendio.

IVL. QVI LEVANDAE nauis gratia res aliquas proijciunt, non hanc mentem habent, vt eas pro derelicto habeant: quippe, ſi inuenerint, eas ablaturos: & ſi ſuſpicati fuerint, in quem locum iactæ ſunt, requiſituros: vt perinde ſit àc, ſi quis onere preſſus in viam rem abiecerit, cū alijs mox reuerſurus, vt eandem auferret.

» Volutius Metianus ex lege Rhodia libro Epithomarum.

DEPRECATIO Eudemonis Nicomedis ad Antoninũ Imperatorẽ, ἀξίωσις εὐδαίμονος νικομήδεος πρὸς ἀντώνινον βασιλέα. κύριε βασιλεῦ ἀντώνινε, ναυάγιον ποιήσαντες ἐν τῇ ἰταλίᾳ διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς κυκλάδας νήσους οἰκούντων. ἀντώνινος μὲν εἶπεν εὐδαίμονι, ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος, τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μή τις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος αὔγουστος ἔκρινεν.

SI VEHENDA mancipia conduxiſti: pro eo mancipio, quod in naue mortuũ eſt, vectura tibi nõ » debetur. Paulus, Immò quęritur, quid actũ eſt, vtrũ pro his, qui impoſiti, an pro his, qui deportati eſſent, merces daretur. Quòd, ſi hoc apparere non poterit, ſatis erit pro nauta, ſi probauerit impoſitum eſſe mancipiũ. Si ea cõditione nauẽ conduxiſti, vt in ea merces tuæ portarentur, eáſq; merces nulla nauta neceſſitate coactus in nauẽ deteriorẽ, cũ id ſciret te fieri nolle, trãſtulit: & merces tuæ cũ ea naue perierunt, in qua nouiſſime vectæ ſunt: habes ex cõdu» cto, & locato cũ priore nauta actionẽ. Paulus, Immò cõtrà, ſi modo ea nauigatiõe vtraq; nauis perijt, cum id ſine dolo, & culpa nautarum factum eſſet. LABEO.

Idem iuris erit, ſi prior nauta publicè retentus nauigare cũ tuis mercibus prohibitus fuerit. Idem iuris erit, ſi cũ ea conditione à te cõduxiſſet, vt certã pœnã tibi præſtaret, niſi ante conſtitutũ diem merces tuas eò loci expoſuiſſet, in quem deuehẽdas eas locaſſet, nec per eũ ſtaret, quò minus merces tuas eò loci expoſuiſſet, in quem ducendas eas merces loca-

uiſſes, remiſſam ſibi eam pœnã ſperaret. Idem iuris in eodem genere cognitionis obſeruabimus, ſi probatũ fuerit nautam morbo impeditũ nauigare non potuiſſe. Idem dicemus, ſi nauis eius vitiũ fecerit ſine dolo, & culpa eius. Si conduxiſti nauẽ am„phorarũ duorum milium, & ibi amphoras portaſti: „pro duobus milib⁹ amphorarũ pretiũ debes. Paul⁹, Immò ſi aduerſione nauis cõducta eſt, pro duobus milibus merces debetur: ſi pro numero impoſitarũ amphorarũ merces cõſtituta eſt, cõtrà ſe habet: nã pro tot amphoris pretium debes, quot portaſti.

DE INSTITORIA ACTIONE.

VLP. QVVM Prætori viſum eſt, ſicut commoda ſentimus ex actu inſtitorũ, ita etiã obligari nos ex contractibus ipſorum, & conueniri. ſed non idem facit circa eum, qui inſtitorem præpoſuit, vt experiri poſſit: ſed, ſi quidem ſeruum proprium inſtitorem habuerit, poteſt eſſe ſecurus acquiſitis ſibi actionibus: ſi autem vel alienum ſeruum, vel hominem liberum: actione deficiet, ipſum tamen inſtitorem, vel dominum eius conuenire poterit vel „mandati, vel negotiorum geſtorum. Marcellus autẽ „ait debere dari actionem ei, qui inſtitorem præpoſuit, in eos, qui cum eo contraxerunt,

CAIVS. EO NOMINE quo inſtitor contraxerit: ſi modo aliter rem ſuam ſeruare non poteſt.

VLP. INSTITOR appellatus eſt ex eo, quòd negotio gerendo inſtet. Nec multum facit, tabernæ ſit præpoſitus, an cuilibet alij negotiationi:

PAVL. CVM INTERDVM etiam ad homines honeſtos afferant merces, & ibi vendãt. Nec mutat cau-

ſam actionis locus vendendi, emendive: cum vtroque modo verum ſit inſtitorē emiſſe, aut vēdidiſſe.

QVICVNQVE igitur negotio præpoſitus ſit, VLP. inſtitor rectè appellabitur. Nam & Seruius libro .I. „ ad Brutum ait, ſi quid cum inſulario geſtum ſit, vel „ cum eo, quem quis ædificio præpoſuit, vel frumen„ to emendo: inſolidum eum teneri. Labeo quoq; ſcri„ bit, ſi quis pecunijs fœnerandis, agris colendis, mer„ caturis, redempturiſque faciendis præpoſuerit: inſolidum eum teneri. Sed, & ſi in menſa habuerit quis ſeruum præpoſitum, nomine eius tenebitur. Sed „ & eos inſtitores dicendos placuit, quibus veſtiarij, „ vel lintearij dant veſtem circunferendam, & diſtra„ hendam: quos vulgò circuitores appellàmus. Sed & „ muliones quis proprie inſtitores appellet. Item ful„ lonum, & ſarcinatorum præpoſitus, ſtabularij quoque loco inſtitorū habendi ſunt. Sed, & ſi tabernarius ſeruū ſuū peregre mitteret ad merces cōparandas, & ſibi mittendas: loco inſtitoris habendum La„ beo ſcribit. Idē ait, ſi libitinari⁹, quem Græci ταφέα „ vocant, ſeruum pollinctorem habuerit, iſque mortuum ſpoliauerit: dandam in eum quaſi inſtitoriam actionem, quanuis & furti, & iniuriarum actio cō„ peteret. Idem Labeo ait, Si quis piſtor ſeruum ſuum „ ſolitus fuit in certum locum mittere ad panem vendendum, deinde is pecunia accepta præſenti, vt per dies ſingulos eis panem præſtaret, conturbauerit: dubitari non oportet, quin, ſi permiſit ei ita dari, in ſummas teneri debeat. Sed & cū fullo peregrè proficiſcens quem rogaſſet, vt diſcipulis ſuis, quibus tabernam inſtructam tradiderat, imperaret, poſt eius profectionem veſtimenta diſcipulus accepiſſet, & fugiſſet: fullonem nō teneri, ſi quaſi procurator fue-

rit relictus. Sin verò quaſi inſtitor, teneri eum. Planè, ſi affirmauerit mihi, rectè me credere operarijs ſuis: non inſtitoria, ſed ex locato tenebitur. Non tamen omne, quod cum inſtitore geritur, obligat eum, qui præpoſuit: ſed ita, ſi eius rei gratia, cui præpoſitus fuerat, contractum eſt, id eſt dúntaxat ad id, ad quod eum præpoſuit. Proinde, ſi præpoſui eum ad mercium diſtractionē, tenebor nomine eius ex empto actione. Item, ſi fortè ad emendū eū prępoſuero, tenebor dúntaxat ex vendito. Sed neque, ſi ad emendum, & ille vendiderit: neque, ſi ad vēdendum, & ille emerit: debebit teneri. idque Caſſius probat. Sed, ſi pecuniam quis crediderit inſtitori ad emendas merces, præpoſito locus eſt inſtitorię. Idémque eſt, ſi ad penſionem pro taberna exoluendā. Quod ita verum puto, niſi prohibitus fuerit mutuari. Si ei, quem ad vendendū, emendúmve oleum prępoſuit, oleū mutuū datum ſit: dicendū erit inſtitoriā locū habere. Itē, ſi inſtitor, cū oleum vendidiſſet, annulū arræ nomine acceperit, neque eum reddat: dominū inſtitoria teneri. Nam eius rei cauſa, in quam prępoſitus eſt, contractū eſt: niſi fortè mandatū ſit ei, præſenti pecunia vēdere. Quare, ſi fortè pignus inſtitor ob pretiū acceperit: inſtitoriæ locus erit. Item fideiuſſori, qui pro inſtitore interuēnit, inſtitoria cōpetit. Eius enim rei ſequela eſt. Si ab alio inſtitor ſit præpoſitus, is tamē deceſſerit, qui prępoſuit, & hęres ei extiterit, qui eodem inſtitore vtatur: ſine dubio teneri eum oportebit. Necnon, ſi ante aditā hæreditatē cū eo contractum eſt, æquum eſt ignoranti dari inſtitoriam actionē. Sed, & ſi procurator meus, tutor, vel curator inſtitorē prępoſuerit: dicendū erit veluti à me prępoſito dandā inſtitoriā actionem.

SED ET in ipſum procuratorē,ſi omnium re- PAVL.
rum procurator eſt,dari debebit inſtitoria actio.

SED, ET ſi quis meam rem gerens prępoſue- VLP.
rit,& ratum habuero,idem erit dicendū.Parui autē refert,quis ſit inſtitor,maſculus an fœmina,liber an ſeruus, proprius an alienus.Item,quis,quæve præpoſuit.Nam,& ſi mulier præpoſuit,cōpetit inſtitoria actio,exemplo exercitoriæ actionis. Et, ſi mulier ſit præpoſita, tenebitur etiam ipſa.Sed,& ſi filiafamiliás ſit, vel ancilla præpoſita: cōpetit inſtitoria actio. Pupillus autem inſtitor obligat eum,qui eum prępoſuit,inſtitoria actione : quoniā ſibi imputare debet, qui eum præpoſuit.

NAM ET plerique pueros, puellásque taber- CAIVS.
nis præponunt.

VERVM,ſi ipſe pupillus prępoſuerit, ſi quidē VLP.
tutoris authoritate, obligabitur.ſin minus,non.

EATENVS tamen dabitur in eum actio,qua- CAIVS.
tenus ex ea re locupletior factus eſt.

SED, ET ſi pupillus hæres extiterit ei,qui pre- VLP.
poſuerat, æquiſſimum erit pupillum teneri,quàm diu præpoſitus manet. Remouendus enim fuit à tutoribus, ſi nollent opera eius vti. Sed,& ſi minor XXV. annis erit, qui præpoſuit:auxilio ætatis vtetur, non ſine cauſæ cognitione. De quo palàm proſcriptum fuerit, ne cum eo contrahatur, is præpoſiti loco non habetur.Non enim permittendum erit quaſi cum inſtitore contrahere. Sed,ſi quis nolit contrahi,prohibeat.Cæterum,qui præpoſuit,tenebitur ipſa prępoſitione. Proſcribere palàm ſic ac- » cipimus, claris literis, vt de plano rectè legi poſ- » ſit, ante tabernam ſcilicet, vel ante eum locum: in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto,

» ſed euidenti. Literis, vtrum græcis, an latinis? Puto fieri ſecundũ loci conditionẽ, ne quis cauſari poſſit ignorantiam literarum. Certè, ſi quis dicat ignoraſſe ſe literas, vel non obſeruaſſe quod propoſitum erat, cum multi legerent, cúmq; palàm eſſet propoſitum: non audietur. Proſcriptum autem perpetuo eſſe oportet. Cæterum, ſi per id temporis, quo propoſitum non erat, vel obſcurata proſcriptione contractum ſit: inſtitoria locum habebit. Proinde, ſi dominus quidem mercis proſcripſiſſet, alius autem ſuſtulit, aut vetuſtate, vel pluuia, vel quo ſimili contigit, ne proſcriptum eſſet, vel non appareret: dicendũ eſt eum, qui præpoſuit, teneri. Sed, ſi ipſe inſtitor decipiendi mei cauſa detraxerit: dolus ipſius præponenti nocere debet: niſi particeps doli fuerit, qui cõtraxit. Conditio autem præpoſitionis obſeruanda eſt. Quid enim, ſi certa lege, vel interuentu cuiuſdam perſonæ, vel ſub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem? Æquiſſimum erit id ſeruari, in quod prępoſitus eſt. Item ſi plures habuerit inſtitores, vel cum omnibus ſimul contrahi voluit, vel cum vno ſolo. Sed, & ſi denũtiauit cui, ne cum eo contraheret, non debet inſtitoria teneri. Nam & certam perſonam poſſumus prohibere cõtrahere, vel certum genus hominum vel negotiorũ, vel certis hominibus permittere. Sed, ſi aliàs cum alio contrahi vetuit, continua variatione, danda eſt omnibus aduerſus eum actio. Neque enim decipi debent contrahentes. Sed, ſi in totum prohibuit cũ eo contrahi, præpoſiti loco non habetur: cum magis hic cuſtodis ſit loco, quàm inſtitoris. Ergo nec vẽdere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna. Si inſtitoria rectè actum eſt, tributoria ipſo

iure locum non habet· Neque enim poteſt habere locum tributoria in merce dominica. Quòd ſi non fuit inſtitor dominicæ mercis, tributoria ſupereſt actio. Si à ſeruo tuo operas vicarij eius conduxero, & eum merci meæ inſtitorem fecero, iſque tibi mercem vendiderit: emptio eſt· Nam cum dominus à ſeruo emit, eſt emptio, licet non ſit dominus obligatus· vſque adeò, vt etiam pro emptore & poſſidere, & vſucapere dominus poſſit.

IVL. ET IDEÒ vtilis inſtitoria actio aduerſus me tibi competit: mihi verò aduerſus te vel de peculio diſpenſatoris, ſi ex conducto agere velim, vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendendam mandauerim. Pretium quoque, quo emiſti, in rem tuam verſum videri poterit eo, quòd ſerui tui debitor factus eſſes.

VLP. HABEBAT quis ſeruum merci oleariæ præpoſitum Arelatæ, & eundem mutuis pecunijs accipiendis· acceperat mutuam pecuniam· putās creditor ad merces eum accepiſſe, egit· propoſita actione probare non potuit mercis gratia eum accepiſſe. Licet conſumpta eſt actio, nec amplius agere poterit, quaſi pecunijs quoque mutuis accipiendis eſſet Præpoſitus. tamen Iulianus vtilē ei actionē cōpetere ait.

Meminiſſe autem oportebit inſtitoria dominū ita demum teneri, ſi nō nouauerit quis eam obligationem, vel ab inſtitore, vel ab alio nouandi animo ſtipulando. Si duo pluréſve tabernā exerceant, & ſeruum, quem ex diſparibus partibus habebant, inſtitorem præpoſuerint, vtrū pro dominicis partibus teneantur, an pro æqualibus, an pro portione mercis, an verò inſolidum, Iulianus quærit. Et verius eſſe Labeo ait exemplo exercitorum, & de peculio

actionis, inſolidum vnumquenque conueniri poſſe: &,quicquid is præſtiterit,qui cõuentus eſt,ſocietatis iudicio,vel communi diuidundo cõſequetur. Quam ſententiam & ſupra probauimus.

PAVL. IDEM erit,& ſi alienus ſeruus communi merci præpoſitus ſit. Nam aduerſus vtrunq; inſolidum actio dari debet:& quod quiſq; pręſtiterit, eius partem,ſocietatis,vel communi diuidundo iudicio conſequetur. Certè,vbicunq; ſocietatis actio, vel cõmuni diuidundo ceſſat,quenque pro parte ſua condẽnari oportere conſtat:veluti ſi is,cuius ſeruo creditum eſt,duobus hæredibus inſtitutis, ei ſeruo libertatem dederit. Nam hæredum vnuſquiſque pro ſua parte conueniendus eſt:quia ceſſat inter eos communi diuidundo iudicium.

VLP. NOVISSIME ſciendum eſt has actiones perpetuo dari & in hæredes,& hæredibus.

PAVL. SI CVM villico alicuius contractum ſit,non datur in dominum actio:quia villicus propter fructus percipiendos non propter quæſtum præponitur. Si tamen villicum diſtrahendis quoque mercibus præpoſitum habuero,nõ erit iniquum,exemplo inſtitoriæ actionem in me competere.

SI QVIS mancipijs,vel iumentis,pecoribúſve emendis,vendendíſque præpoſitus ſit: non ſolũ inſtitoria competit aduerſus eum,qui præpoſuit; ſed etiam redhibitoria,vel ex ſtipulatu duplæ ſimplæve inſolidum actio danda eſt. Si ſeruum Titij inſtitorẽ habueris,vel tecum ex hoc edicto,vel cum Titio ex inferioribus edictis agere potero. Sed,ſi tu cũ eo contrahi vetuiſti, cum Titio dũntaxat agi poterit.

Si impubes patri habenti inſtitores hæres extiterit,deinde cum his contractum fuerit: dicendum

eſt,in pupillum dari actionem propter vtilitatẽ promiſcui vſus:quemadmodum,vbi poſt mortem tutoris, cuius authoritate inſtitor præpoſitus eſt, cum eo contrahitur. Eius contractus certè nomine, qui ante aditam hæreditatem interceſſit, etiam,ſi furioſus hæres exiſtat,dandam eſſe actionem etiam Pōponius ſcripſit. non enim imputandum ei eſt, qui ſciens dominum deceſſiſſe, cum inſtitore exercente mercem contrahit. Proculus ait, ſi denunciauero tibi,ne ſeruo à me præpoſito crederes:exceptionem dandam,ſi ille illi denuntiauerit,ne illi ſeruo crederet. Sed,ſi ex eo cōtractu peculium habeat, aut in rem meam verſum ſit,nec velim,quo locupletior ſim, ſoluere: replicari de dolo malo oportet. Nā videri me dolum malum facere,qui ex aliena iactura lucrum quæram.Ex hac cauſa etiam condici poſſe verum eſt.

INSTITOR eſt qui tabernæ,locóve ad emendum vēdendúmve præponitur, quíque ſine loco ad eundem actum præponitur.

IN EVM,qui mutuis accipiendis pecunijs procuratorem præpoſuit, vtilis ad exemplum inſtitoriæ dabitur actio. Quod æquè faciendum erit,& ſi procurator ſoluendo ſit, qui ſtipulanti pecuniam promiſit. Si dominus, qui ſeruum inſtitorem apud mēſam pecunijs accipiēdis habuit, poſt libertatem quoque datam idem per libertum negotium exercuit:varietate ſtatus nō mutabitur periculi cauſa. Tabernę præpoſitus à patre filius,mercium cauſa mutuam pecuniā accepit pro eo pater fideiuſſit.etiam inſtitoria ab eo petetur: cū acceptæ pecuniæ ſpeciem fideiubēdo negotio tabernæ miſcuerit. PAP.

Seruus pecunijs tantum fœnerandis præpoſi-

tus,per interceſſionem æs alienum ſuſcipiens,vt inſtitor, dominum inſolidum iure prætorio non adſtringit. Quod autem pro eo,qui pecuniam fœnerauit,per delegationem alij promiſit, à domino rectè petetur, cui pecuniæ creditæ contra eum,qui delegauit,actio quæſita eſt.

SCAEV. » LVCIVS Titius menſæ nũmulariæ,quam exercebat,habuit libertum præpoſitum·is Caio Seio cauit in hæc verba,Octauius libertus Terminalis,rem agens Octauij Felicis, Domitio Felici ſalutẽ. Habes penes mẽſam patroni mei denarios mille,quos denarios vobis numerare debebo pridie Calend.Maij. Quæſitum eſt, Lucio Titio defuncto ſine hærede, bonis eius venditis,an ex epiſtola iure cõueniri Terminalis poſſit? Reſpondi,nec iure his verbis obligatum,nec æquitatem conueniendi eum ſupereſſe: cũ hoc inſtitoris officio ad fidem menſæ præſtandam reſcripſiſſet.

DE TRIBVTORIA ACTIONE.

VLP. HVIVS quoque edicti non minima, ſed magna vtilitas eſt:vt dominus, qui alioqui in ſerui cõtractibus priuilegium habet, quippe cum de peculio dũtaxat teneatur, cuius peculij æſtimatio, deducto eo,quod domino debetur, fit:tamen,ſi ſcierit ſeruum in peculiari merce negotiari,velut extraneus creditor ex hoc edicto in tributum vocetur. Licet mercis appellatio anguſtior ſit, vt neque ad ſeruos fullones, vel ſarcinatores, vel textores, vel venalitiarios pertineat:tamen Pedius li-

bro x v ſcribit ad omnes negotiationes porrigendũ edictum. Peculiarem autem mercem non ſicuti peculium accipimus. quippe peculium deducto, quod domino debetur, accipitur: Merx peculiaris, etiam ſi nihil ſit in peculio, dominum tributoria obligat, ita demum, ſi ſciente eo negotiabitur. Scientiam hic
» eam accipimus, quæ habet & voluntatẽ. Sed, vt ego
» puto, non voluntatem, ſed patientiam. Non enim
» velle debet dominus, ſed non nolle. Si igitur ſcit, &
» non proteſtatur, & non contradicit: tenebitur actio-
» ne tributoria. Poteſtatis verbum ad omnem ſexum,
» item ad omnes, qui ſunt alieno iuri ſubiecti, porrigẽdum erit. Non ſolum ad ſeruos pertinebit tributoria actio, verùm ad eos quoque, qui nobis bona fide ſeruiunt, ſiue liberi ſiue ſerui alieni ſunt, vel in quibus vſumfructum habemus:

VT TAMEN merx, in qua peculiariter negotientur, ad nos pertineat. PAVL.

SED, ET ſi ſeruus cõmunis ſit, & ambo ſciant domini: in vtrũlibet ex illis dabitur actio. VLP. Quòd, ſi alter ſcit, alter ignorauit: in eum, qui ſcit, dabitur actio. deducetur tamen inſolidũ, quod ei, qui ignorauit, debetur. Quòd, ſi ipſum quis ignorantem conuenerit: quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiam id, quod ſcienti debetur, & quidẽ inſolidum. Nam &, ſi ipſe ſciens de peculio conuentus eſſet: ſo-
» lidum, quod ei debetur, deduceretur. & ita Iulianus
» libro x I I Digeſtorum ſcripſit. Si ſeruus pupilli, vel furioſi ſciente tutore, vel curatore in merce peculiari negotietur: dolum quidem tutoris, vel cu-
» ratoris nocere pupillo, vel furioſo non debere puto, nec tamen lucroſum eſſe debere. & ideò hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, ſi quid ad eũ

peruenerit. Idem & in furioſo puto: quanuis Pom»
» ponius libro v i i i epiſtolarum, ſi ſoluendo tutor
» ſit, ex eius dolo pupillum teneri ſcripſerit. Et ſanè
hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra tu»
torem habet, præſtet. Sed, & ſi ipſius pupilli dolo
» factum ſit, ſi eius ætatis ſit, vt doli capax ſit, efficere
vt teneatur: quanuis ſcientia eius non ſufficit ad ne»
gotiationem. Quid ergo? Sciētia eius quidē tutoris,
& curatoris debet facere locum huic actioni: dolus
» autem, quatenus noceat, oſtendi.

PAVL. SI PVPILLVS cuius tutor ſcierit, pubes fa»
ctus, vel furioſus ſanę mentis, dolum admittant: te»
nentur ex hoc edicto.

VLP. PROCVRATORIS autem ſcientiam, & do»
» lum nocere debere domino, neque Pomponius du»
bitat, nec nos dubitamus. Si vicarius ſerui mei
negotietur, ſi quidem me ſciēte, tributoria tenebor:
ſi me ignorante, ordinario ſciente, de peculio eius
» actionem dandam Pomponius libro L X ſcripſit:
nec deducendum ex vicarij peculio, quod ordinario
debetur, cum id, quod mihi debetur, deducatur. Sed,
ſi vterque ſcierimus, & tributoriā, & de peculio a»
ctionem competere ait: tributoriam vicarij nomine,
de peculio verò ordinarij. eligere tamē debere agen»
tem, qua potius actione experiatur: ſic tamen, vt
vtrunq; tribuatur, & quod mihi, & quod ſeruo de»
betur: cum, ſi ſeruus ordinarius ignoraſſet, deduce»
retur integrum, quod ei à vicario debetur. Sed & ſi
ancilla negotiabitur: admittendam tributoriam di»
cimus. Item parui refert, cum ipſo ſeruo contraha»
tur, an cum inſtitore eius. Mercis nomine, me»
rito adijcitur, ne omnis negotiatio cum eo facta tri»
butoriam inducat. Per hanc actionem tribui iube»

tur,quod ex ea merce, & quod eo nomine receptũ eſt. In tributum autem vocantur:qui in poteſtate habent à creditoribus merçis. Sed eſt quæſitum, vtrum dominus ita demum partietur ex merce, ſi quid ei mercis nomine debeatur: an verò ſi ex alia cauſa. Et Labeo ait, ex quacunque cauſa ei debeatur: paruíque referre,ante mercem,an poſtea ei debere quid cœperit ſeruus· ſufficere enim, quòd priuilegium deductionis perdidit. Quid tamẽ ſi ij,qui contrahebant, ipſam mercem pignori acceperint? Puto debere dici præferendos domino iure pignoris.Siue autem domino, ſiue ijs,qui in poteſtate eius ſunt, debeatur: vtique erit tribuendum. Sed,ſi duo, pluréſve domini ſint: vtique omnibus tribuetur pro rata debiti. Non autem totum peculium venit in tributum, ſed id dúntaxat:quod ex ea merce eſt, ſiue merces manent, ſiue pretium earum receptum, conuerſúmve eſt in peculium. Sed, & ſi adhuc debeatur mercis nomine à quibuſdam, quibus ſolebat ſeruus diſtrahere, hoc quoque tribuetur, provt fuerit receptum. Si propter mercem ſeruus iſte in taberna habeat inſtrumentum,an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait & hoc tribui. & hoc æquiſſimum eſt· plerunque enim hic apparatus ex merce eſt, immò ſemper. cætera tamen,quæ extra hoc in peculium habuerit, non tribuentur: vtputa argentum habuit, vel aurum: niſi hoc ex merce comparauerit. Item,ſi mancipia in negotiationem habuerit ex merce comparata, etiam hæc tribuentur. Si plures habuerit ſeruus creditores, ſed quoſdam in mercibus certis,an omnes in ijſdem confundendi erunt,& omnes in tributum vocandi? vtputa duas negotiationes exercebat, puta ſagariã,

» & lintearíam: & ſeparatos habuit creditores: Puto ſeparatim eos in tributum vocari: vnuſquiſq; enim eorũ merci magis, quàm ipſi, credidit. Sed, & ſi duas tabernas eiuſdem negotiationis exercuit, & ego » fui tabernæ, verbi gratia, quam ad Butinum habuit, ratiocinator, alius eius, quam trans Tiberim: æquiſſimum puto, ſeparatim tributionem faciendam: ne ex alterius re, mercéve alij indemnes fiant, alij damnum ſentiant. Planè, ſi in eadem taberna merces continebantur, licet eæ, quæ extent, ex vnius creditoris pecunia ſint comparatæ, dicendum erit omnes in tributum venire: niſi fuerint creditori pignoratæ. Sed, ſi dedi mercem meam vendendam, & extat: videamus, ne iniquum ſit, in tributum me voca» ri. Et ſi quidem in creditum ei abijt, tributio locum habebit. Enimuerò ſi non abij, quia res venditæ nõ aliàs deſinunt eſſe meæ, quanuis vendidero, niſi ære ſoluto, vel fideiuſſore dato, vel aliàs ſatiſfacto: dicendum erit vendicare me poſſe. Tributio autem fit pro rata eius, quod cuiq; debetur. Et ideò, ſi vnus creditor veniat, deſyderans tribui integram portionem, conſequitur. Sed, quoniam fieri poteſt, vt alius quoque, vel alij exiſtere poſſint mercis peculiaris creditores: cauere debet creditor iſte, pro rata ſe refu» ſurum, ſi fortè alij emerſerint creditores.

PAVL. NON ENIM hæc actio, ſicut de peculio, occupantis meliorem cauſam facit, ſed æqualem conditionem quandocunque agentium.

VLP. ILLVD quoque cauere debet, ſi quod aliud » domini debitum emerſerit, refuſurum ſe ei pro rata. Finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto eſſe. hoc quoque admittendum eſt. nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum

vocatur. Quid tamē ſi dominus tribuere nolit, nec hanc moleſtiam ſuſcipere, ſed peculio, vel mercibus cedere paratus ſit? Pedius refert audiendum eum. quæ ſententia habet æquitatem. Et plerunque arbitrum in hanc rem Prætor debebit dare, cuius interuentu tribuātur merces peculiares. Si cuius dolo malo factum eſt, quo minus ita tribueretur, in eum tributoria datur, vt quanto minus tributū ſit, quàm debuerit, præſtet. Quæ actio dolum malum coërcet domini. Minus autem tribuere videtur, etiam ſi nihil tributum ſit. Si tamē ignorans in merce ſeruum habere, minus tribuit, non videtur dolo minus tribuiſſe. Sed re comperta ſi non tribuat, dolo nō caret. Proinde, ſi ſibi ex ea merce ſolui fecit, vtiq; dolo videtur minus tribuiſſe. Sed ſi mercē perire paſſus eſt, aut eā euertit, aut vilioris data opera diſtraxit, vel ab emptoribus pretium non exegit: dicendū erit teneri eum tributoria, ſi dolus interuēnit. Sed, ſi negauerit dominus cuiquam deberi, vidēdum erit, an tributoriæ locus ſit. Et eſt verior Labeonis ſententia, tributoriam locum habere: alioqui expediet domino negare. Hæc actio & perpetuo, & hęredi, & in hæredem datur, de eo duntaxat: quod ad eum peruēnit:

QVIA NON de dolo eſt, ſed rei perſecutionē continet. quare etiam mortuo ſeruo dominus, item hæres eius perpetuo teneri debebit propter factum defuncti: quanuis nō aliter, quàm dolo interueniente, competat. IVL.

QVOD IN hęrede dicimus, idem erit & in cęteris ſucceſſoribus. Eligere quis debet, qua actione experiatur, vtrum de peculio, an tributoria, cum ſciat ſibi regreſſum ad aliam non futurū. Planè VLP.

ſi quis velit ex alia cauſa tributoria agere, ex alia cauſa de peculio, audiendus erit. Si ſeruo teſtamento manumiſſo peculium legatum ſit, non debere hęredem tributoria teneri: quaſi neq; ad eum
» peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. Sed Pom-
» ponius libro. LX. ſcripſit hæredẽ, niſi curauerit caueri ſibi à ſeruo, vel deduxerit à peculio, quod tribuendum erat, teneri tributoria. quæ ſententia non eſt ſine ratione. Ipſe enim author doli eſt, qui id egit, ne in tributoriã veniret. Toties enim in hæredẽ damus actionẽ de eo, quod ad eũ peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non quoties ex ſuo.

PAVL. DE PECVLIO actione etiam cum emptore ſerui agi poteſt, tributoria non poteſt.

CAIVS. ALIQVANDO etiam agentibus expedit potius de peculio agere, quàm tributoria. Nam in actione, de qua loquimur, hoc ſolum in diuiſionem venit, quod in mercibus eſt, quib9 negotiatur, quódque eo nomine receptum eſt. At in actione de peculio totius peculij quantitas ſpectatur: in quo & merces continentur. Et fieri poteſt, vt dimidia fortè parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur. Fieri præterea poteſt, vt patri dominóve nihil debeatur.

ALIVS dúntaxat de peculio, alius tributoria ſerui nomine cũ domino agit. Quæſitum eſt, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti pręſtaturus ſit. Reſpondi, Tributoria actione tunc demum agi poteſt. cum dominus in diſtribuendo pretio mercis edicto Prætoris non ſatiſfecit, id eſt cum maiorem partem debiti ſui deduxit, quàm creditoribus tribuit. veluti ſi, cum in merce. XXX. fuiſſent, in quam ipſe quidem .XV.

crediderat, duo autem extranei. x x x, tota. x v. deduxerit, & creditoribus reliqua. x v. dederit, cũ deberet ſola decem deducere, & extraneis dena tribuere: cum igitur hoc fecerit, nec intelligendus eſt ſeruum à ſe liberaſſe, eò, quòd quinque adhuc nomine eius tributoria actione præſtaturus ſit. Quare ſi agi de peculio cœperit, cum forte extra mercem peculium eſſet, quinque tanquam adhuc creditor ſerui deducere debebit.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIVM CERTVM ESSE DICETVR.

OMNIA Proconſul agit, vt, qui contraxerit cum eo, qui in aliena poteſtate ſit, etiam ſi deficiant ſuperiores actiones, id eſt, exercitoria, inſtitoria, tributoriáve, nihilo minus tamen in quantum ex bono & æquo res patitur, ſuum conſequatur. Siue enim iuſſu eius, cuius in poteſtate ſit, negotium geſtũ fuerit, inſolidum eo nomine iudicium pollicetur: ſiue nõ iuſſu, ſi tamen in rem eius verſum fuerit, eatenus introducit actionẽ, quatenus in rem eius verſum fuerit: ſiue neutrum eorum ſit, de peculio actionem conſtituit. CAIVS.

» AIT PRAETOR, In eũ, qui emancipatus, aut exhæredatus erit, quíve abſtinuerit ſe ab hæreditate eius, cuius in poteſtate, cũ is moritur, fuerit, eius rei nomine, quę cõtracta cũ eo erit, cũ is in poteſtate eſſet, ſiue ſua voluntate, ſiue iuſſu eius, in cuius poteſtate erat, contraxerit, ſiue in ipſius peculiũ, ſiue in patrimonium eius, cuius in poteſtate fuerit, VLP.

„ ea res redacta fuerit, actionem cauſa cognita dabo in id,quod facere poteſt. Sed,& ſi citra emancipationem ſui iuris factus ſit, vel in adoptionem datus, deinde pater naturalis deceſſerit: item, ſi quis ex minima parte ſit hæres inſtitutus. æquiſſimum eſt, cauſa cognita etiam in hunc dari actionẽ in id,quod facere poteſt.

SED, AN hic detrahi debeat, quod alijs debetur, tractari poteſt. Et,ſi quidem ſint creditores,qui, cum eſſet alienæ poteſtatis, cum eo contraxerint: rectè dicetur,occupantis meliorem eſſe conditionẽ, „ niſi quis priuilegiatus veniat: huius enim non ſine ratione prioris ratio habebitur. Quòd,ſi qui ſint,qui poſtea quàm ſui iuris factus eſt, cum eo contraxerint,puto horum rationem habendam.

SED, SI ex parte nõ modica ſit hęres ſcriptus filius, in arbitrio eſt creditoris, vtrũ pro portione hęreditaria,an inſolidum eum conueniat. Sed & hic iudex æſtimare debet,ne fortè in id,quod facere poteſt,debeat conueniri. Interdum autem,& ſi exhæredatus filius,vel emancipatus ſit: inſolidum actio aduerſus eum dabitur: vtputa,ſi patremfamiliâs ſe mentitus eſt,cum contraheretur cum eo. Nam libro „ II Digeſtorum Marcellus ſcripſit, etiam, ſi facere non poſſit,conueniendũ propter mendaciũ. Quanquam autem ex contractu in id,quod facere poteſt, actio in eum datur,tamen ex delictis inſolidum cõuenietur. Soli autem filio ſuccurritur, non etiã „ hęredi eius. Nam & Papinianus libro. VIII. quæſtionum ſcripſit,in hæredem filij inſolidum dandã actionem. Sed an etiam temporis haberi debeat ratio,vt ſi quidem ex continenti cum filio agatur,detur actio in id,quod facere poteſt: ſi verò poſt

multos annos,non debeat indulgeri? Et mihi videtur rationem habendam eſſe·in hoc enim cauſæ cognitio vertitur. Is,qui de peculio egit,cum poſſet quod iuſſu, in ea cauſa eſt, ne poſſit quod iuſſu poſtea agere.& ita Proculus exiſtimat. Sed,ſi deceptus,de peculio egit:putat Celſus ſuccurrendum ei. quæ ſententia habet rationem.

SI FILIVSFAMILIAS viuo patre côuentus,& condemnatus ſit:in emancipatum, vel exhęredatum poſtea iudicati actio in id,quod facere poteſt,danda eſt. Sed,ſi filio exhæredato ex S. C. Trebelliano hęreditas patris reſtituta ſit,non debebit,in quantum facere poteſt,ſed inſolidũ condemnari· Effectu enim quodammodo hæres eſt. Sed,ſi coactus fuerit vt reſtituat hęreditatem,perinde obſeruandum eſt, ac ſi ſe abſtinuiſſet. PAVL.

EVM,QVI ſe patrẽfamiliâs ſimulauit,& mandante aliquo ſtipulatus eſt:mãdati teneri Marcellus ſcripſit,quanuis rem pręſtare non poſſit.Et ſanè verum eſt teneri eum debere,qui dolo fecit.Hoc & in omnibus bonæ fidei iudicijs dicendum erit. VLP.

PATER FILIO permiſit mutuam pecuniã accipere, & per epiſtolam creditori mandauit, vt ei crederet.Si filius ex minima parte patri hæres extiterit,reſpondi eſſe in poteſtate creditoris, vtrum filium,cui crediſſet,inſolidum:an hæredes, pro qua parte quiſque ſucceſſiſſet, malit conuenire.ſed filius condemnatur,in quantum facere poteſt. SCAEV.

TITIANVS primus præpoſuerat ſeruũ mutuis pecunijs dandis,& pignoribus accipiendis· ſed ſeruus etiam negotiatoribus hordei ſolebat pro emptore ſuſcipere debitũ,& ſoluere. Cum fugiſſet ſeruus, & is,cui idem delegatus fuerat dare pretium PAVL.

hordei,conueniret dominum nomine inſtitoris:negabat eo nomine ſe conueniri poſſe,quia nõ in eam rem præpoſitus fuiſſet.Cum autem & alia quędam geſſiſſe,& horrea conduxiſſe,& multis ſoluiſſe idem ſeruus probaretur:præfectus annonę contra dominum dederat ſententiam. Dicebamus quaſi fideiuſſorem eum videri,cum pro alio ſolueret debitũ: non ſolere autem ex ea cauſa in dominum dari actionem· nec videtur,hoc dominum mandaſſe·ſed, quia videbatur in omnibus eum ſuo nomine ſubſtituiſſe,ſententiam confirmauit Imperator.

AD SENATVSCONSVLTVM MACEDONIANVM.

VLP. lxxi, VERBA ſenatuſconſulti Macedoniani hæc ſunt·Cum inter cæteras ſceleris cauſas Macedò,quas illi natura adminiſtrabat,etiam æs alienum adhibuiſſet,& ſæpe materiam peccandi malis hominibus præſtaret,qui pecuniam, ne quid amplius diceretur,incertis nominibus crederet:placere,ne cui,qui filiofamiliâs mutuam pecuniam dediſſet:etiam poſt mortem parentis eius,cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitióque daretur: vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent,nullius poſſe filijfamiliâs bonum nomen expectata patris ſui morte fieri. Si pendeat,an ſit in poteſtate filius, vtputa,quoniam patrem apud hoſtes habet:in pendenti eſt an in s. c. ſit commiſſum· Nam,ſi reciderit in poteſtatem, s. c. locus eſt: ſi minus, ceſſat. interim igitur deneganda eſt actio. Certè ſi arrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde ſit reſtitutus, vt

emanciparetur: s. c. locum habebit. fuit enim filiuſfamiliâs. In filiofamiliâs nihil dignitas facit, » quò minus s. c. Macedonianũ locum habeat. Nam » etiam, ſi conſul ſit, vel cuiuſuis dignitatis: s. c. locus » eſt: niſi fortè caſtrenſe peculium habeat· tunc enim s. c. ceſſabit.

2 VSQVE AD quantitatem caſtrenſis peculij: cum filijfamiliâs in caſtrenſi peculio vice patrumfamiliâs fungantur.

3 SI QVIS patremfamiliâs eſſe crediderit non vana ſimplicitate deceptus, nec iuris ignorantia, ſed, quia publice paterfamiliâs pleriſq; videbatur, ſic agebat, ſic contrahebat, ſic muneribus fungebatur: » ceſſabit s. c. Vnde Iulianus libro XII in eo, qui vectigalia conducta habebat, ſcripſit, & eſt ſæpe conſtitutũ, ceſſare s. c. Próinde & in eo, qui ſcire nõ potuit, an filiuſfamiliâs ſit, ceſſare s. c. ait, vtputa in pupillo, vel minore XXV annis. Sed minori cauſa cognita à Prætore ſuccurrendũ· In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere ceſſare s. c. quòd mutua pecunia non ſit, quam ſine tutoris authoritate pupillus dat, quemadmodum ipſe dicit.

4 SI FILIVSFAMILIAS crediderit, ceſſare s. c. cum mutua pecunia non ſit, quanuis liberam peculij adminiſtrationẽ habuit· Nõ enim perdere ei peculium pater cõcedit, cũ peculij adminiſtrationẽ permittit. & ideò vendicationẽ nummorũ patri ſupereſſe ait. Is autẽ ſolus s. c. offendit, qui mutuã pecuniam filiofamiliâs dedit, non qui aliâs contraxit, puta vendidit, locauit, vel alio modo cõtraxit. Nam pecuniæ datio perniciosa parentibus eorũ viſa eſt. » & ideò ſi in creditum abij filiofamiliâs, vel ex cauſa emptionis, vel alio contractu, in quo pecuniam non PAVL.

numeraui,& ſtipulatus ſum: licet cœperit eſſe mutua pecunia, tamen,quia pecuniæ numeratio non
„ concurrit,ceſſat s.c. quod ita demum erit dicendum,ſi non fraus s.c. ſit cognita,vt,qui credere nõ potuit, magis ei venderet, vt ille rei pretium haberet in mutui vicem. Si à filiofamiliâs ſtipulatus ſim, & patrifamiliâs facto crediderim, ſiue capite
„ diminutus ſit,ſiue morte patris,vel aliâs ſui iuris ſi-
„ ne capitis diminutione fuerit effectus: debet dici ceſſare s.c. quia mutua pecunia iam patrifamiliâs data eſt.

SCAEV. QVIA, QVOD vulgò dicitur,filiofamiliâs cre-
„ di non licere, non ad verba, ſed ad numerationem referendum eſt.

PAVL. ERGO HIC & inſolidũ damnabitur,non in id, quod facere poteſt.

SCAEV. CONTRA etiam rectè dicetur, ſi à patrefamiliâs ſtipulatus, credas poſtea filiofamiliâs facto s.c. poteſtatem exercendã,quia expleta eſt ſubſtãtia obligationis.

VLP. „ ITEM, SI filiuſfamiliâs fideiuſſerit, Neratius
„ libro I, & II reſponſorum ceſſare s.c. ait, &
„ Celſus libro IIII.

„ SED IVLIANVS adijcit, ſi color quæſitus ſit, vt filiuſfamiliâs, qui mutuam pecuniam accepturus erat,fideiuberet,alio reo dato:fraudem s.c. factam eſſe,& dandam exceptionem tam filiofamiliâs quàm reo:quoniam & fideiuſſoribus filij ſubue-
„ nitur. Idem ait,ſi duos reos accepero, filiumfamiliâs
„ & Titium, cum ad filiumfamiliâs eſſet peruentura
„ pecunia: ideò autem reum Titium acceperim, ne
„ quaſi fideiuſſor,auxilio s.c. vteretur,vtilẽ eſſe exceptionem aduerſus fraudem dandam. Sed &

ſi filiuſfamiliâs patre ſuo relegato, vel longo tempore abſente, dotem pro filia promiſerit, & rem patris pignori dederit, s. c. ceſſabit: patris tamen res non tenebitur. Planè, ſi patri hęres extiterit filiuſfamiliâs, & pignus perſequatur, exceptione doli ſummouebitur. Mutui dationem nō ſolum numeratę pecuniæ, verùm omniū, quæ mutuo dari poſſunt, an accipere debeamus, videndū eſt. Sed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri. Ait enim ſenatus, mutuam pecuniam dediſſe. Sed, ſi fraus ſit s. c. adhibita, puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt, his, diſtractis fructibus, vteretur pecunia: ſubueniendum eſt filiofamil. Si filius in alterius erat poteſtate, cum mutua daretur, nunc in alterius eſt: mens s. c. non ceſſat. dabitur itaq; ei exceptio. Sed, & ſi patri eius nō mors, ſed alia cauſa inciderit, quò minus ſit in ciuitate: dicendum eſt s. c. locum eſſe.

Non ſolum ei, qui mutuam pecuniam dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius denegāda eſt actio. Próinde &, ſi alius mutuam dedit, alius ſtipulatus eſt: dabitur aduerſus eum exceptio, licet hic non dederit. Sed &, ſi alteruter eorum ignorauit in patris eſſe poteſtate: verius dicendum eſt, vtrique alterius ſcientiam nocere. Idem eſt & in duobus reis ſtipulandi.

Item ſi duos filioſfamil. accepero reos, ſed alterum putaui patremfamil. intererit, ad quem pecunia peruenerit: vt, ſi eum ſciui filiumfamil. ad quem peruenit pecunia, exceptione ſummouear. ſi autem ad eum, quem ignorem, non ſummouear. Siue autē ſub vſuris mutua data ſit, ſiue ſine vſuris, ad s. c. ſpectat. Quanquam autem non declaret ſenatus, cui exceptionem det: tamen ſciendum eſt & hæredem filij ſi paterfamil. deceſſerit, & patrem eius, ſi fi

liuſfamil. deceſſerit, exceptiõe vti poſſe. Interdũ tamen & ſi s.c. locus ſit, tamen in alium datur actio: vtputa, ſi filiuſfamil. inſtitor mutuã pecuniam acce=
„ perit. ſcribit enim Iulianus libro x.i i ipſum quidẽ
„ inſtitorẽ exceptione s.c. vſurum, ſi cõueniatur: ſed inſtitoriam actionẽ aduerſus eum, qui præpoſuit, cõ=
„ petere: quanquam (inquit) ſi ipſe pater eum præpo-
„ ſuiſſet merci ſuæ, vel rem peculiarem exercere paſſus eſſet, ceſſaret s.c. quoniam patris voluntate cõtractum videretur. Nam, ſi ſcit eum negotiari, etiam hoc permiſiſſe videtur, ſi nõ nominatim prohibuerit merces accipere. Proinde, ſi acceperit pecuniã, & in rem patris vertat, ceſſat s.c. patri enim, nõ ſibi accepit. Sed, ſi ab initio nõ ſic accepit, verũ poſtea
„ in rem patris vertit: ceſſare s.c. Iulianus lib. x i i. Digeſt. ſcribit: intelligendúmq;, ab initio ſic accepiſſe, vt in rem patris verteret. Nõ tamẽ vertiſſe videbitur, ſi mutuam pecuniã acceptam patri in propriũ debitũ ſoluit. & ideò, ſi pater ignorauit, adhuc s.c. locus erit. Quod dicitur in eo, qui ſtudiorũ cauſa ab-
„ ſens mutuum acceperat, ceſſare s.c. ita locum ha-
„ bet, ſi probabilem modum in mutua pecunia non
„ exceſſit. certè ad eam quantitatem, quam pater ſolebat ſubminiſtrare. Si filiuſfamiliâs acceperit mutuam pecuniam, vt eum liberaret, qui ſi peteret, exceptione non ſummoueretur, s.c. ceſſabit exceptio. Hoc amplius, ceſſabit s.c. ſi pater
„ ſoluere cœperit: quod filiuſfamiliâs mutuum ſum-
„ pſerit, quaſi ratum habuerit. Si paterfamiliâs factus partem ſoluerit debiti, ceſſabit s.c. nec ſolutum repetere poteſt.

PAVL. CVM TAMEN à curatore per ignorantiam ſolutum ſit, repeti poteſt.

SED, ET ſi paterfamiliâs factus rem pignori dederit, dicendum erit s.c. exceptionem ei denegandam vſque ad pignoris quantitatem. Si ab alio donatam ſibi pecuniam filius creditori ſoluit, an pater vendicare, vel repetere poſſit, videndum. Et " ait Iulianus, ſi quidem hac conditione donata ſit ei " pecunia, vt creditori ſoluat, videri à donatore pro" fectam protinus ad creditorem, & fieri nũmos accipiētis· ſi verò ſimpliciter ei donauit, alienationē eorum filiũ nõ habuiſſe: & ideò, ſi ſoluerit, condictionē patri ex omni euentu competere. Hoc s.c. & ad filias quoque familiâs pertinet. Nec ad rem pertinet, ſi affirmetur, ornamenta ex ea pecunia comparaſſe· Nam & ei quoque, qui filiofamil. credidit, de" creto ampliſſimi ordinis actio denegatur. Nec intereſt, conſumpti ſint nummi, an extent in peculio. Multo igitur magis ſæueritate s.c. eius contractus " improbabitur, qui filiæfamil. mutuũ dedit. Nõ " ſolũ filiofamiliâs & patri eius ſuccurritur, verum fideiuſſori quoque, & mandatori eius: qui & ipſi mandati habēt regreſſum, niſi fortè donandi animo interceſſerint· tunc enim, cum nullum regreſſum habeant, s.c. locum non habebit. Sed & ſi nõ donandi animo, patris tamen voluntate interceſſerint, totus contractus à patre videbitur comprobatus: & tamen, qui pro filiofamiliâs ſine voluntate patris eius interceſſerunt, ſoluendo, non repetent· Hoc enim & " diuus Adrianus conſtituit, & poteſt dici, non repetituros · alioqui perpetua exceptione tuti ſunt. Sed & ipſe filius: & tamen non repetit: quia hi demum ſolutum non repetunt, qui ob pœnam creditorum actione liberantur, non quoniam exonerare eos lex voluit. Quanquam autem ſoluendo non repetunt, VLP.

PAVL. QVIA naturalis obligatio manet,

VLP. TAMEN, ſi non oppoſita exceptione condem=
» nati ſunt, vtẽtur S. C. exceptione. & ita Iulianus ſcri-
pſit in ipſo filiofamil. exẽplo mulieris intercedentis.

PAVL. SI TAMEN ſciente patre creditum ſit filio,
dicendum eſt ceſſare S. C. Sed, & ſi iuſſerit pater filio
credi, deinde ignorante creditore mutauerit volun-
» tatem, locus S. C. non erit: quoniam initium contra-
ctus ſpectandum eſt.

CAIVS. SI, QVOD alij mutuum dedimus, à filiofamil.
nouãdi cauſa ſtipulemur, non eſſe impedimẽto S. C.
» Iulianus ſcribit.

PAVL. FILIVM habeo, & ex eo nepotẽ: nepoti meo
creditum eſt iuſſu patris eius. quæſitum eſt, an con-
tra S. C. fieret. Dixi, etiam ſi verbis S. C. filij conti-
» nerentur, tamen & in perſona nepotis idem ſeruari
» debere. iuſſam autem huius patris non efficere, quò
minus contra S. C. creditum exiſtimaretur, cum ipſe
in ea cauſa eſſet, vt pecuniam mutuam inuito patre
ſuo accipere non poſſet.

MART. NIHIL intereſt, quis filiofamil. crediderit, vtrũ
» priuatus, an ciuitas. nã in ciuitate quoq; S. C. locũ
» habere diui Verus & Antoninus reſcripſerunt.

PAVL. SI FILIVSFAMIL. patre abſente, quaſi ex
mandato eius pecuniam acceperit, cauiſſet, & ad pa-
trem litteras miſit, vt eam pecuniam in prouincia
ſolueret: debet pater ſi factum filij ſui improbat, cõ-
» tinuo conteſtationem interponere contrariæ vo-
luntatis.

SI FILIVSFAMIL. in id acceperit mutuam
» pecuniam, vt eam pro ſorore ſua in dotẽ daret, pa-
» ter eius de in rem verſo actione tenebitur: ipſi enim
» mortua in matrimonio puella repetitio dotis datur.

CREDITOREM filijfamil. mortuo eo fideiuſſorem accipere non poſſe Iulianus ſcribit: quia nulla obligatio aut ciuilis, aut naturalis ſuperſit, cui fideiuſſor accedat. Planè à patre eius actionis nomine, quæ de peculio aduerſus eum competit, fideiuſſorem rectè accipit. VENVL.

IVLIANVS ſcribit exceptionem S. C. Macedoniani nulli obſtare, niſi ei, qui ſciret, aut ſcire potuiſſet filiumfamil. eſſe eum, cui credebat. POMP.

SI IS, cui, dum in poteſtate patris eſſet, mutua pecunia data fuerat, paterfamil. factus, per ignorantiam facti nouatione facta, eam pecuniam promiſit: ſi petatur ex ea ſtipulatione, in factum excipiendum erit.

LIB. XIIII FINIS.

LIBER QVINTVSDECIMVS.

VLP. ORDINARIVM Prætor arbitratus eſt, prius eos contractus exponere eorũ, qui alienæ poteſtati ſubiecti ſunt, qui inſolidum tribuunt actionem: ſic deinde ad hoc peruenire, vbi de peculio datur actio. Eſt autē triplex hoc edictum. Aut enim de peculio, aut de in rem verſo, aut quod iuſſu hinc oritur actio. Verba autem edicti talia ſunt, Quod, cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum erit. De eo loquitur, non de ea, ſed tamē & ob eam, quæ eſt fœminini ſexus: dabitur ex hoc edicto actio. Si cũ impubere filiofamil. vel ſeruo contractum ſit, ita dabitur in dominum, vel in patrem de peculio actio, ſi locupletius eorum peculium factum eſt. Poteſtatis verbum communiter eſt accipiendum tam in filio, quàm in ſeruo. Nec magis dominium ſeruorum eſſe ſpectandum, quàm facultatem habēdi eos. Non enim ſolum ſeruorum propriorum nomine conuenimur, item communium, verùm eorum quoque, qui bona fide nobis ſeruiunt, ſiue liberi ſint, ſiue ſerui alieni.

POMP. EX EA cauſa, ex qua ſolet ſeruus fructuarius, vel vſuarius acquirere, in eum, cuius vſuſfructus vel vſus ſit: actio duntaxat de peculio, cæteræque honorariæ dantur ex reliquis in dominum proprietatis.

VLP. LICET Prætor, ſi cum eo, qui in poteſtate eſt, negotium geſtum ſit, polliceatur actionem: tamen ſciendum eſt, & ſi in nullius ſit poteſtate, dari de pe-

culio actionem, vtputa, ſi cum ſeruo hæreditario cõ„ tractum ſit ante aditam hæreditatem. Vnde Labeo ſcribit, & ſi ſecũdo, tertiôve gradu ſubſtitut⁹ ſit ſeruus, & deliberantibus primis hęredibus cum eo cõtractum ſit, mox repudiãtibus eis ipſe liber, hęreſq́ extiterit: poſſe dici de peculio eum conueniri, & de in rem verſo. Parui autem refert, ſeruus quis „ maſculi, an mulieris fuerit· nam de peculio & mulier „ cõuenitur. Pedius etiam impuberes dominas de peculio obligari ait· Non enim cum ipſis impuberibus contrahitur, vt tutoris authoritatem ſpectes. Idem adijcit pupillum non poſſe ſeruo peculium cõſtituere, nec tutoris authoritate. In furioſi quoq́ curatorẽ dicimus dandam de peculio actionẽ· nam & huius ſeruus peculiũ habere poteſt, non, ſi fuerit cõceſſum, vt habeat, ſed, ſi non fuerit prohibitum, ne habeat.

Si filiuſfamil. vel ſeruus pro aliquo fideiuſſerit, vel aliàs interuenerit, vel mãdauerit: tractatum eſt, an ſit de peculio actio. Et eſt verius, in ſeruo cauſam fideiubẽdi, vel mandãdi ſpectandã. quam ſententiã „ & Celſus libro VI probat in ſeruo fideiuſſore. Si igitur quaſi interceſſor ſeruus interuenerit nõ rem peculiarem agens, nõ obligabitur dominus de peculio. „ Iulianus quoque libro XII. Digeſt. ſcribit, ſi ſeruus mandauerit, vt creditori meo ſolueretur, referre, quã cauſam mãdandi habuerit· ſi pro creditore ſuo ſolui mandauit, eſſe obligatũ dominũ de peculio· quòd, ſi interceſſoris officio functus ſit, nõ obligari dominũ „ de peculio. Cui cõgruit, quod idẽ Iulian⁹ ſcribit, ſi à filio meo fideiuſſorẽ accepero, quicquid à fideiuſſore accepero, id me nõ de in rem verſo, ſed de peculio actiõe mãdati præſtaturũ. Idẽ accipias & ĩ ſerui fideiuſſore. Ideóq́, ſi ali⁹ mihi ꝓ filio meo debitore ſoluiſ-

ſet. Quòd ſi filius meꝰ debitor nō fuiſſet, exceptione
doli fideiuſſorem vſurum: &, ſi ſoluiſſet, eum condi-
» cturum ſcribit. Si ſeruus, cum ſe pro libero ge-
reret, compromiſerit, quæritur an de peculio actio
ex pœna compromiſſi, quaſi ex negotio geſto dan-
da ſit, ſicuti traiectitiæ pecuniæ datur. Sed hoc &
» Neruę filio, & mihi videtur veriꝰ, ex cōpromiſſo ſer-
ui non dandam de peculio actionem: quia nec, ſi in
iudicio condemnetur ſeruus, datur in eum actio.
» Sed, ſi filius fideiuſſor, vel quaſi interuentor ac-
ceptus ſit, an de peculio patrem obligat, quæritur.
» Et eſt vera Sabini, & Caſſij ſententia exiſtimantium
ſemper obligari patrem de peculio, & diſtare in hoc
à ſeruo. quare ex compromiſſo pater tenebitur. &
» ita Papinianus quoq; libro I X quæſtionum ſcribit.
» nec intereſſe ait, ex qua cauſa compromiſerit, vtrum
ex ea cauſa, ex qua potuit cum patre de peculio agi,
an verò ex ea, ex qua non potuit, cum ex ſtipulatu
» pater conueniatur. Idem ſcribit, iudicati quo-
» que patrem de peculio actione teneri. quod & Mar-
» cellus putat etiam eius actionis nomine, ex qua non
potuit pater de peculio actionem pati. Nam, ſicut in
ſtipulatione cōtrahitur cum filio, ita iudicio cōtrahi.
Proinde non originē iudicij ſpectandā, ſed ipſam iu-
dicati velut obligationē. Quare, & ſi quaſi defenſor
» condemnatus ſit, idem putat. Ex furtiua cauſa
filio quidem familiâs cōdici poſſe conſtat. An verò
in patrē, vel in dominū de peculio danda eſt actio,
quæritur. Et eſt verius, inquantum locupletior do-
minus factus eſt, ex furto facto actionem de pecu-
» lio dādam. Idem Labeo probat: quia iniquiſſimum
» eſt, ex furto ſerui dominū locupletari impunè. Nam
& citra rerum amotarū actionē filięfamil. nomine in

id,quod ad patrē peruenit, cōpetit actio de peculio.

Si filiuſfamil.Duumuir pupillo rē ſaluā fore ca»
» ueri nō curauit, Papinianus libro VIII quæſtionū
de peculio actionem competere ait. Nec quicquam
mutare arbitror, an volūtate patris decurio factus
ſit: quoniam remp.ſaluam fore:pater obſtrictus eſt.

PECVLIVM EST non id,cuius ſeruus ſeor- POMP.
ſum à domino rationē habuerit, ſed,quod dominus
» ipſe ſeparauerit, ſuam ſubſtantiā à ſerui ratione di-
» ſcernens. Nam,cum ſerui peculium totum adime-
re,vel augere,vel minuere dominus poſſit, animad-
» uertendum eſt,non quid ſeruus, ſed quid dominus
» conſtituēdi ſeruilis peculij gratia fecerit. Sed hoc ita
verum puto,ſi debito ſeruum liberare voluit domi-
» nus:vt etiam,ſi nuda voluntate remiſerit dominus:
quod debuerit, deſinat ſeruus debitor eſſe. Si verò
» nomina ita fecerit dominus, vt quaſi debitorem ſe
ſeruo faceret, cum debitor non eſſet, contrà puto.
» Re enim,non verbis peculium augēdum eſt. Ex
his apparet non quod ſeruus ignorante domino ha-
» buerit,peculiū eſſe,ſed quod volente. alioqui &,quod
ſurripuit ſeruus domino,fieret peculij.quod non eſt
verum. Sed ſæpe fit,vt ignorante domino incipi-
» at minui ſerui peculium: veluti cum damnum do-
mino dat ſeruus, aut furtum facit. Si opem
ferente ſeruo meo furtum mihi feceris,id ex peculio
deducendū eſt,quo minus ob rem ſurreptam conſe-
» qui poſſim. Si ære alieno dominico exhauria-
» tur peculium ſerui,res tamen in cauſa peculiari ma-
nent. Nam,ſi aut ſeruo donaſſet debitum dominus,
aut nomine ſerui alius domino intuliſſet: peculium
ſuppletur,nec eſt noua conceſſione domini opus.

Non ſolum id in peculio vicariorum ponendū

eſt, cuius rei à domino, ſed etiã id, cuius ab eo, cuius in peculio ſint, ſeorſum rationem habent.

VLP. DEPOSITI nomine pater, vel dominus dũntaxat de peculio conueniuntur, etſi quid dolo malo eorum captus ſim. Sed, & ſi precario res filiofamiliâs vel ſeruo data ſit: dúntaxat de peculio pater, dominúſve obligatur. Si filiuſ familiâs iuſiurandum detulerit, & iuratum ſit, de peculio danda eſt actio, quaſi contractum ſit. Sed in ſeruo diuerſum eſt. Peculium dictum eſt quaſi puſilla pecunia, ſiue patrimonium puſillum. Peculium autem Tubero quidem ſic definiuit, vt Celſus libro VI Digeſtorum refert, quod ſeruus domini permiſſu ſeparatum à rationibus dominicis habet, deducto inde, ſi quid domino debetur.

CELS. DEFINITIO peculij, quam Tubero expoſuit, vt Labeo ait, ad vicariorum peculia non pertinet. quod falſum eſt· nam eo ipſo, quòd dominus ſeruo peculium conſtituit, etiam vicario conſtituiſſe exiſtimandus eſt.

VLP. QVAM TVBERONIS ſententiam & ipſe Celſus probat, & adijcit pupillum, vel furioſum cõſtituere quidem peculium ſeruo non poſſe, verùm antè conſtitutum, id eſt ante furorẽ, vel à patre pupilli, non adimetur ex his cauſis. quæ ſententia vera eſt, & congruit cum eo, quod Marcellus apud Iulianum notat: & adijcit, poſſe fieri, vt ex duobus dominis apud alterum ſeruus peculium habeat, apud alterum non: vtputa, ſi alter ex dominis furioſus ſit, vel pupillus. Sunt quidam, inquit, qui putant peculium ſeruos habere non poſſe, niſi concedente domino. Ego autem puto non eſſe opus concedi peculium à domino ſeruum habere, ſed non

adimi, vt habeat. Alia eſt cauſa peculij liberæ admi- niſtrationis. nam hæc ſpecialiter concedenda eſt. Scire autem non vtique ſingulas res debet domi- » nus ex neceſſitate, ſed παχυμιερέστερον. & in hāc ſen- » tentiam Pomponins inclinat. Pupillum autē tam filium, quàm ſeruum peculium habere poſſe, » Pedius libro XV ſcribit: cum hoc, inquit, totum » ex domini conſtitutione pendeat. Ergo & ſi furere cœperit ſeruus, vel filius, retinebunt peculium.

» In peculio autem res eſſe poſſunt omnes, & » mobiles, & ſoli. Vicarios quoque in peculium po- teſt habere, & vicariorum peculium. hoc amplius, & nomina debitorum. Sed &, ſi quid furti actio- ne ſeruo debetur, vel alia actione, in peculium » computabitur. Hæreditas quoque, & legatum, vt » Labeo ait. Sed & id, quod dominus ſeruo debet, in peculium habebit: ſi fortè in domini rationem impendit, & dominus ei debitor manere voluit, aut ſi debitorem eius dominus conuenit. Quare, ſi fortè ex ſerui emptione euictionis nomine duplum dominus exegit, in peculium ſeruſerit conuerſum: niſi fortè dominus eò propoſito fuit, vt nollet hoc eſſe in peculium ſerui. Sed &, ſi quid ei con- ſeruus debet, erit peculij, ſi modo ille habet pecu- lium, vel habebit.

NON STATIM, quod dominus voluit ex PAVL. » re ſua peculij eſſe, peculium fecit: ſed, ſi tradidit, » aut cum apud eum eſſet, pro tradito habuit. De- » ſyderat enim res naturalem dationem. Contrà autem, ſimul atquè noluit, peculium ſerui deſi- nit peculium eſſe.

SED, SI damnum ſeruo dominus dederit, in VLP. peculium hoc non imputabitur, non magis, quàm

ſi ſurripuerit. Planè ſi conſeruus dederit damnum, vel ſurripuerit, in peculium videbitur haberi: & ita „ Pomponius libro XII ſcribit. Nam &, ſi quid dominus ab eo, qui rem peculiarem ſurripuit, vel conſecutus eſt, vel conſequi poteſt: in peculium eſſe imputandum, Neratius libro II reſponſorũ ſcribit.

„ PECVLIVM autem deducto, quod domino „ debetur, computandum eſt: quia præueniſſe dominus, & cum ſeruo ſuo egiſſe creditur. Huic definitioni „ ni Seruius adiecit, & ſi quid ijs debeatur. qui ſunt in „ eius poteſtate: quoniam hoc quoque domino deberi nemo ambigit. Præterea id etiam deducetur, quod ijs perſonis debetur, quæ ſunt in tutela, vel cura domini, vel patris, vel quorum negotia adminiſtrant: dummodo dolo careant. quoniam, & ſi per dolum peculium ademerint, vel minuerint, tenentur. Nam &, ſi ſemper præuenire dominus, & agere videtur: cur non dicatur etiam hoc nomine eum ſecum egiſſe, quo nomine vel tutelæ, vel negotiorũ geſtorum, vel vtili actione tenebitur? Nam, vt elegã„ ter Pedius ait, ideò hoc minus in peculio eſt quod domino, vel patri debetur, quoniã nõ eſt veriſimile dominum id concedere ſeruo in peculium habere, quod ſibi debetur. Sanè, cũ ex cæteris cauſis ipſum „ à ſemetipſo exegiſſe dicimus, qui negotia, vel tutelã gerit: cur non etiã in ſpecie peculiari exegerit, quod exigi debuerit? Defendendum igitur erit, quaſi ſibi eum id ſoluere, cũ quis agere de peculio conabitur.

Sed & creditor ſerui, qui hæres extitit domino eius, deducit de peculio, quod ſibi debetur, ſi conueniatur. ſiue libertatem ſeruus acceperit, ſiue non. Idémque, & ſi purè legatus ſit ſeruus. Nam, quaſi præuenerit, & ipſe ſecum egerit, ſic deducet, quod

ſibi debetur, ſi conueniatur: licet nullo momento dominium in manumiſſo, vel legato pure habuerit. » & ita Iulianus libro XII Digeſtorum ſcribit. Certè, ſi ſub cõditione ſeruus libertatem acceperit, mi» nus dubitatur. Iulianus enim eodem loco ſcribit hęredem deducere. dominus enim factus eſt. Ad de» fenſionem ſententiæ ſuę Iulianus etiam illud affert, » quòd, ſi ei, qui poſt mortem ſerui, vel filij intra annũ » potuit conueniri de peculio, hæres extiterit, procul dubio deducam, quod mihi debetur. Siue autẽ ex contractu quid domino debeatur, ſiue ex rationum reliquis: deducet dominus. Sed, & ſi ex delicto ei debeatur, puta ob furtum, quod fecit: æquè dedu» cetur. Sed eſt quęſtionis, vtrum ipſa furti æſtimatio, id eſt id ſolum, quod domino abeſt, an verò tãtum, quantum, ſi alienus ſeruus commiſiſſet, id eſt, cum furti pœnis. Sed prior ſentẽtia verior eſt, vt ipſa furti æſtimatio ſola deducatur. Si ipſe ſeruus ſeſe vulnerauerit, non debet hoc damnum deducere, nõ magis, quàm ſi occiderit, vel pręcipitauerit. Licet enim etiam ſeruo naturaliter in ſuum corpus ſęuire. Sed, ſi à ſe vulneratum ſeruum dominus curauerit, ſumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum: quanquam, ſi ęgrum eum curaſſet, rem ſuam potius egiſſet. Item deducetur de peculio, ſi quid dominus ſerui nomine obligatus eſt, aut præſtiterit obligatus. Itẽ, ſi quid ei creditum eſt iuſ» ſu domini. nam hoc deducendum eſſe Iulianus li» bro XXV Digeſtorum ſcribit. Sed hoc ita demum verum puto, ſi non in rem domini, vel patris, quod acceptum eſt, peruênit. alioqui ſecum debebit compenſare. Sed, & ſi pro ſeruo fideiuſſerit, deducendũ » Iulianus libro XII Digeſt. ſcribit. Marcellus autẽ

in vtroque caſu, ſi nondum quicquam domino ab-
» ſit, melius eſſe ait pręſtare creditori, vt caueat ille re-
» ſuſurum ſe, ſi quid præſtiterit dominus hoc nomine
conuentus, quàm ab initio deduci: vt medij tem-
poris interuſuras magis creditor conſequatur. Sed
&, ſi de peculio conuentus dominus condemnatus
eſt, debebit & in ſequēti actione de peculio deduci.
Cœpit enim dominus, vel pater iudicati teneri. Nā
& ſi quid ſerui nomine non condemnatus pręſtitiſ-
ſet creditori, etiam hoc deduceret.

PAVL. » SI VERÒ adhuc in ſuſpenſo eſt prius iudi-
cium de peculio, & ex poſteriori iudicio res iudica-
retur, nullo modo debet prioris iudicij ratio habe-
ri in poſteriore condemnatione: quia in hac actione
» de peculio occupantis melior eſt conditio. Occupa-
» re autem videtur, non, qui prior litem conteſtatus
» eſt, ſed, qui prior ad ſententiam iudicis peruênit.

VLP. SI NOXALI iudicio conuentus dominus li-
tis æſtimationem obtulerit, de peculio deducendū
eſt: quòd, ſi noxæ dederit, nihil eſt deducendum.
Sed, & ſi quid dominus ſoluturum ſe ſerui nomine
repromiſerit, deduci oportebit: quemadmodum, ſi
» quid domino ſeruus pro debitore expromiſerit.
» Idem eſt, & ſi pro libertate quid domino expromi-
ſit, quaſi debitor domino ſit effectus: ſed ita demū,
ſi manumiſſo eo agatur. Sed, ſi à debitore domini-
co ſeruus exegerit, an domini debitorem ſe fecerit,
» quæritur. Et Iulianus libro XII Digeſtorum non
aliter dominum deducturum ait, quàm, ſi ratum
habuiſſet, quod exactum eſt. Eadem & in filiofami-
» liâs dicenda erunt. & puto veram Iuliani ſententiā.
Naturalia enim debita ſpectamus in peculij dedu-
ctione. Eſt autem natura æquum, liberari filium, vel

ſeruum obligatione, eò, quòd indebitũ videtur exegiſſe. Eſt autẽ quæſtionis, an id, quod dominus ſemel deduxit, cum conueniretur, rurſus, ſi conueniatur, de peculio eximere debeat: an verò veluti ſolutum ei videatur, ſemel facta deductione. Et Neratius, & Nerua putant, itẽ Iulianus libro XII ſcribit, ſi quidem abſtulit hoc de peculio, non debere deduci: ſi vero eandem poſitionem peculij reliquit, debere eum deducere. Denique ſcribit, ſi ſeruus vicarium V valentem in peculio habuerit, & domino V deberet, pro quibus vicarium dominus deduxiſſet: &, mortuo poſtea vicario, alium eiuſdem pretij ſeruum dominus comparauerit: non deſinere domini eſſe debitorem, quaſi vicarius ille domino deceſſerit: niſi fortè, cum ſeruo eum ademiſſet, & ſibi ſoluiſſet, tunc deceſſerit. Idem rectè ait, ſi cum vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio, V. pro eo ſeruo præſtitiſſet, quoniam .V. ipſi debebantur: & mox vicarius deceſſiſſet: aduerſus alium agentem de peculio dominum ·X· deducturum: quia & in eo, quod pro eo iam ſoluit, debitorem ſibi ſeruum fecerit. Quæ ſententia vera eſt: niſi ſeruo ademit vicarium, vt ſibi ſolueret.

Quod autem deduci debere diximus id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur, ita accipiendum eſt, ſi non hoc aliunde conſequi potuit. Denique Iulianus ſcribit, venditorem, qui ſeruum cum peculio vendidit, ſi de peculio conueniatur, non debere deducere, quod ſibi debetur. Potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc condicere, quaſi indebitum: quoniam non eſt in peculio, quod domino debetur. Poteſt autem, inquit, ex vendito agere. Quod ita erit probandum, ſi tantum fuit

in peculio cum venderet, vt ſatiſfacere debito domini poſſet. Cæterum, ſi poſtea quid acceſſit conditionibus debiti exiſtentibus, quod dominus nõ di- » ſtraxerat: contrà erit dicendum. Idem ſcribit, ſi quis ſeruum, cuius nomine de peculio habebat actionẽ, comparaſſet, an poſſit deducere, quod ſibi debeatur, quoniã aduerſus venditorẽ habet actionẽ de peculio. Et recte ait poſſe. Nam & quiuis alius poteſt eligere, vtrum cũ emptore, an cũ vẽditore ageret. Hũc igitur eligere pro actione deductionem. Nec video, quid habeant creditores, quod querantur, cum poſſint ipſi venditorem conuenire, ſi quid forte putant eſſe in peculio. Non ſolum autẽ, quod ei debetur qui conuenitur, deducendũ eſt: verùm etiam, ſi quid » ſocio eius debetur. & ita Iulianus libro XII Digeſt. ſcribit. Nam, qua ratione inſolidum alteruter conuenitur, pari ratione deducere eũ oportet, quod alteri debetur. quæ ſententia recepta eſt.

IVL. QVIA HOC caſu etiam cum eo poteſt agi, penes quem peculium non eſt.

VLP. SED IN emptore, & venditore vera non eſt: » item in fructuario, & proprietario, & cæteris, qui nõ ſunt ſocij, & in domino, & in bonæfidei emptore. » Nam & Iulianus libro XII ſcribit, neutrum eorum deducere id, quod alteri debetur.

PAVL. ITEM, QVVM teſtamento, præſenti die ſeruus liber eſſe iuſſus eſt, cum omnibus hæredibus de peculio agendum eſt: nec quiſquam eorum amplius deducet, quàm, quod ipſi debeatur. Item, cum ſeruus viuo domino mortuus eſt, deinde dominus intra annum plures hæredes reliquit: & de peculio actio, & deductionis ius ſcinditur.

VLP. ET SI duo ſint bonæ fidei poſſeſſores, adhuc e-

rit dicēdum, neutrũ plus deducturum, quàm quod ſibi debetur. Idem erit, & ſi duo ſint fructuarij, qui nullam inter ſe habent ſocietatem. Idem dicetur interdum in ſocijs, ſi fortè ſeparata apud ſe peculia habeant, vt alter alterius peculij nomine non conueniatur. Cæterum, ſi commune ſit peculium, & inſolidũ cōuenientur, & deducetur, quod vtriq; debetur.

QVIS ERGO caſus eſt, quo peculium ſerui cōmunis ad alterum ex dominis ſolum pertineat? In primis, ſi quis ſerui partem dimidiam vēdiderit, nec peculium ei conceſſerit: deinde, ſi quis ſeruo communi pecuniã, vel res aliquas ea mente dederit, vt proprietatem earum retineret, adminiſtrationem autē » ſeruo concederet. Marcellus notat, Eſt etiam ille caſus, ſi alter ademerit, vel ſi omni quidem modo conceſſerit dominus. Sed in nominibus erit conceſſio.

SI SERVVS meus ordinari9 vicarios habeat: id, quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio ſerui ordinarij? Et prima illa quæſtio eſt, an hæc peculia in peculio ſerui ordinarij computentur. Et » Proculus, & Attilicinus exiſtimant, ſicuti ipſi vicarij ſunt in peculio, ita etiam peculia eorũ. Et id quidem, quod mihi dominus eorum, id eſt ordinarius ſeruus debet, etiam ex peculio eorũ detrahetur: id verò, quod ipſi vicarij debent, dũtaxat ex ipſorum peculio. Sed, & ſi quid non mihi, ſed ordinario ſeruo debent: deducetur de peculio eorum, quaſi conſeruo debitũ. Id verò, quod ipſis debet ordinarius ſeruus, non deducetur de peculio ordinarij ſerui: quia » peculium eorum in peculio ipſius eſt. & ita Seruius reſpondit. Sed peculium eorum augebitur, vt opinor, quemadmodum ſi dominus ſeruo ſuo debeat. VLP.

CVI CONSEQVENS eſt, vt, ſi Sticho pecu- PAVL.

lium ſuum legatum ſit, iſque ex teſtamento agat: nõ aliter cogatur id, quod vicarius eius teſtatori debet, relinquere, niſi idem vicarius peculium habeat.

VLP. HINC QVAERITVR, ſi ordinarij ſerui nomine actum ſit de peculio, an agi poſſit & vicariorũ nomine. Et puto nõ poſſe. Sed ſi actũ ſit de peculio vicarij, agi poterit & de peculio ordinarij. Poteſt autẽ eſſe apud me duplicis iuris peculium, vtputa ſeruus eſt dotalis, poteſt habere peculium: quod ad me reſpiciat, poteſt &, quod ad mulierẽ. Nam, quod ex re mariti quęſijt, vel ex operis ſuis, id ad maritum pertinet. & ideò, ſi reſpectu mariti hæres ſit inſtitutus, vel ei legatũ ſit datum: id eum non debere reſtituere Põponius ſcribit. Igitur, ſi mecũ agatur ex eo cõtractu, qui ad me reſpicit, vtrũ omne deducam, quod mihi debetur, ſiue ex mea cauſa, ſiue ex ea, quæ ad vxorẽ reſpicit: an verò ſeparem⁹ cauſas, quaſi ĩ duobus peculijs, vt & cauſa debiti, quod petitur, ſpectetur: vt, ſi quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem ſpectat, id deducam, quod ex eo cõtractu debetur: ſi ex eo contractu, qui ad me reſpicit, meũ deducam? Quæ quæſtio dilucidi⁹ eſt in fructuario tractata, vtrum ex eo demum contractu poteſt de peculio conueniri, quod ad ſe pertinet, an ex omni. Et Marcellus etiam fructuarium teneri ſcribit ex omni contractu. Eum enim qui contraxit, totum ſerui peculium velut patrimonium intuitum. Certè admittendum illud omnimodo dicit, vt priore conuẽto, ad quem res reſpicit, in ſuperfluũ is, cui quęſitum non eſt, cõueniatur. Quæ ſententia probabilior eſt, & à Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæ fidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius eſt dicere, ſimpliciter eum de peculio teneri. Sin-

autem maritus huiuſmodi ſerui nomine aliquid prę= ſtiterit, an aduerſus mulierem agentem dotis nomi- ne deducere id poſſit? Et ait, ſi id, quod creditori prę- ſtitum eſt, ad vtriuſque generis peculium pertine- bit: pro rata vtrunque de peculio deducere debere. Ex quo intelligi poteſt, ſi ad alterum peculium con- tractus pertinebit, modo ſoli vxori detrahi: modo non detrahi, ſi ad id peculium pertinuit cõtractus, quod apud maritum reſedit. Interdum & ipſi fructuario aduerſus dominũ datur actio de peculio: vtputa, ſi apud eundẽ habeat peculiũ, apud ipſum verò aut nihil, aut min9, quàm fructuario debetur. Idem etiam cõtrà eueniet: quãuis in duobus domi- nis ſufficiat pro ſocio, vel cõmuni diuidundo actio-

NAM INTER ſe agere ſocij de peculio non poſſunt. PAVL.

SVMMA cum ratione etiam hoc in peculium Prætor imputauit, quod dolo malo domini factum eſt, quò minus in peculio eſſet. Sed dolũ malum acci= pere debemus, ſi ei ademerit peculiũ. Sed & ſi eum intricare peculium in necem creditorum paſſus eſt, » Mela ſcribit dolo malo eius factum. Sed, & ſi quis, cum ſuſpicaretur alium ſecum acturum, aliò pecu- lium auertat: dolo non caret. Sed, ſi alij ſoluit, non dubito de hoc quod nõ teneatur: quoniam creditori ſoluerit, & licet creditori vigilare ad ſuũ conſequen- dum. Si dolo tutoris, vel curatoris, vel procura- toris factum ſit: an pupillus, vel furioſus, vel domi- nus de peculio conueniatur, videndum eſt. Et puto, » ſi ſoluendo tutor ſit, teneri pupillum ex dolo eius: » maximè ſi quid ad eum peruenit. & ita Pompo- » nius libro VIII epiſtolarum ſcribit. Idem & in cu- ratore, & procuratore erit dicendum. Emptor autẽ VLP.

ex dolo venditoris non tenebitur, nec heres, vel aliꝰ us ſucceſſor, niſi in id, quod ad ſe peruenit. Siue autem poſt iudicium acceptum, ſiue antè, dolo factum ſit: continetur officio iudicis. Si dominus, vel pater recuſet de peculio actionem, non audiendus, ſed „ cogendus eſt quaſi aliam quamlibet perſonalem actionem ſuſcipere.

POMP. SI DAMNI infecti ædium peculiarium nomine promiſerit dominus: ratio eius haberi debet, & ideo ab eo, qui de peculio agit, domino cauendũ eſt.

AEDIVM autem peculiarium nomine inſolidum damni infecti promitti debet, ſicut vicarij nomine noxale iudiciũ inſolidum pati, quia pro pignore, ea, ſi nõ defendantur, actor abducit, vel poſſidet.

VLP. CVRATOR furioſi adminiſtrationem peculij & dare, & denegare tam furioſi ſeruo, quàm filio poteſt.

POMP. ID VESTIMENTVM peculij eſſe incipit, quod ita dedit dominus, vt eo veſtimento ſeruum perpetuo vti vellet: eóq; nomine ei traderet, ne quis alius eo vteretur, idque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur. Sed, quod veſtimentum ſeruo dominus ita „ dedit vtendum, vt non ſemper, ſed ad certum vſum „ certis temporibus eo vteretur, veluti cum ſe ſequeretur, vel cum ſibi cœnanti miniſtraret: id veſtimẽtum non eſſe peculij.

PAVL. SI SEMEL ex ea cauſa, id eſt, quod dolo fecerit, dominus præſtiterit de peculio conuentus: cæteris ex eadem cauſa nihil præſtabit. Sed, & ſi tantundem ſeruus ei debeat, quantum dolo minuit: non erit condemnandus. His conſequens erit, vt manumiſſo quoque, vel alienato ſeruo, ex ea cauſa etiam doli intra annum teneatur.

ET ANCILLARVM nomine,& filiarũfamiſ- CAIVS.
liâs in peculium actio datur:maximẻ,ſi qua ſarcina-
» trix,aut textrix erit,aut aliquod artificiũ vulgare ex-
erceat.Datur præterea actio depoſiti quoq; & com-
» modati actionẽ dãdam earũ nomine Iulianꝰ ait. Sed
& tributoriã actionẽ,ſi in peculiari merce ſciẽte pa-
tre,dominóve negotiẽtur,dandam eſſe longe magis
nõ dubitatur:& ſi in rem verſũ eſt,quidve iuſſu pa-
tris,dominíve contractum ſit. Conſtat hæredẽ
domini id quoq; deducere debere, quod ſeruus,cuiꝰ
nomine cũ eo de peculio ageretur,ante aditam hære
ditatem ex bonis hæreditarijs amouiſſet,cõſumpſiſ-
ſet,corrupiſſet. Si ſeruus alienatus ſit,quãuis in
eum,qui alienauerit,intra annum Prætor de peculio
actionẽ polliceatur: tamen nihilo minus & in nouũ
dominũ actio datur.Et nihil intereſt, an aliud apud
eum acquiſierit peculiũ,an,quod pariter cũ eo eme-
rit,vel ex donatione acceperit,eidẽ conceſſerit. Illud
» quoq; placuit,quod & Iulianꝰ probat, omnino per-
mittendum creditoribus, vel in partes cum ſingulis
agere,vel cũ vno inſolidũ. Sed & ipſi qui vendiderit
» ſeruum,nõ putat Iulianus de eo,quod ante vẽditio-
nem crediderit,cũ emptore de peculio agere permit-
tendum.Sed & ſi alieno ſeruo credidero, eúmq; re-
» demero,deinde alienauero: æquẻ non putat mihi in
emptorem dari debere actionẽ. In venditorẽ autẽ,
dũtaxat intra annum poſt redemptionẽ numeran-
dum,de eo,quod adhuc alieno crediderim, dandam
» mihi actionẽ exiſtimat , deducto eo,quod apud me
peculij ſeruꝰ habebit.Sicut autẽ de eo,quod ipſe cre-
» diderim ſeruo meo,nõ putat Iulianꝰ in emptorẽ alie-
nato eo actionẽ mihi dari debere: ita & de eo,qđ ſer-
uus meꝰ ſeruo meo crediderit,ſi is,cui creditũ fuerit,

alienatus ſit, negat permitti debere cũ emptore experiri. Si quis cum ſeruo duorum, pluriúmve contraxerit, permittendum ei eſt, cum quo velit dominorũ inſolidum experiri. Eſt enim iniquum, in plures aduerſarios diſtringi eum, qui cũ vno cõtraxerit. Nec eius dúntaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum, cũ quo agitur, is ſeruus haberet: ſed etiã eius, quod apud alterum eſt. Nec tamen res damnoſa futura eſt ei, qui condemnatur, cum poſſit rurſus ipſe iudicio ſocietatis, vel cõmuni diuidundo, quod amplius ſua portione ſoluerit, à ſocio ſociíſve ſuis ius ſuum cõſequi. Quod Iulianus ita locum habere ait, ſi apud alterum quoque fuit peculium: quia eo caſu ſoluendo quiſque etiam ſocium ære alieno liberare videtur. Quod ſi nullum ſit apud alterum peculium, contrà eſſe: quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intelligitur.

PAVL. QVARE & ſi ſocio neque hæres, neque bonorum poſſeſſor extitiſſet, eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum erit, & quantum ex bonis conſequi poteſt.

CAIVS. SI QVIS ſeruum teſtamẽto liberum eſſe iuſſerit, relictis hæredibus iis qui cum ſeruo contraxerũt: poſſunt inter ſe cohæredes vel de peculio agere, quia de eo quiſque peculio, quod apud eum eſſet, quolibet alio agẽte teneatur. Etiam ſi prohibuerit cum ſeruo contrahi dominus, erit in eum de peculio actio.

VLP. QVAESITVM eſt, an teneat actio de peculio, etiam ſi nihil ſit in peculio, cum ageretur. Si modo ſit rei iudicatæ tẽpore, Proculus, & Pegaſus nihilominus teneri aiunt. Intenditur enim rectè, etiã ſi nihil ſit in peculio. Idem & circa ad exhibendũ, & in rem actionẽ placuit. quæ ſentẽtia & à nobis probanda

da eſt. Si cũ ex parte hærede domini, vel patris agatur, dúntaxat de peculio condemnandũ, quod apud eũ hęredẽ ſit, qui cõuenitur. Idẽ & de in rẽ verſo pro parte: niſi ſi quid in ipſius hæredis rẽ vertiſſet. Nec quaſi vnũ ex ſocijs eſſe hũc hęredẽ cõueniendũ, ſed ꝓ parte dũtaxat. Sed, & ſi ipſe ſeru⁹ ſit hęres ex parte inſtitutus, æquè cũ eo agendũ erit. Si verò filius ſit, quãuis ex parte, inſtitut⁹: nihilomin⁹ inſolidũ actionẽ patietur. Sed, ſi velit pro parte nomẽ cohęredis redimere, audiẽdus eſt. Quid enim, ſi in rẽ patris verſum ſit? cur nõ cõſequatur fili⁹ à cohęrede, quod in patris rem verſũ eſt? Idẽ eſt, & ſi peculiũ locuples ſit. Is, qui ſemel de peculio egit, rurſus aucto peculio de reſiduo debiti agere poteſt. Si annua exceptione ſit repulſus à venditore creditor, ſubueniri ei aduerſus emptorẽ debet. ſed, ſi alia exceptione, eatenus ſubueniri ei debet, vt deducta ea quantitate, quam à venditore conſequi potuiſſet, ab emptore reſiduum conſequatur. In dolo obijciendo temporis ratio habetur. Fortaſſis enim poſt tempus de dolo actionis non patietur dolum malũ obijci Prætor: quoniam nec de dolo actio poſt ſtatutum tempus datur. In hęredem autem doli clauſula in id, quod ad eum peruenit, fieri debet: vltrà, non.

SED, SI ipſe hæres dolo fecerit, ſolidũ præſtat. PAVL.

SI EX duobus, vel pluribus hęredibus eius, qui manumiſſo ſeruo, vel libero eſſe iuſſo, vel alienato, vel mortuo intra annum cõueniri poterat, vnus fuerit cõuentus: omnes hæredes liberabuntur: quanuis non in maiore quantitate eius peculij, quod penès » ſe habet, qui cõuenitur, condẽnetur. Idq; ita Iul. ſcribit. Idémq; eſt, & ſi in alteri⁹ rem fuerit verſum. Sed, & ſi plures ſint fructuarij vel bonæ fidei poſſeſſores: VLP.

vnus cõuentus cæteros liberat: quanuis nõ maioris peculij quantitate, quàm penes ſe eſt, condẽnari debeat. Sed licet hoc iure cõtingat, tamẽ ęquitas dictat iudiciũ in eos dari, qui occaſiõe iuris liberãtur: vt magis eos perceptio, quã intẽtio liberet. Nã, qui cũ ſeruo cõtrahit, vniuerſum peculiũ ei⁹, quod vbicũq; eſt, veluti patrimoniũ, intuetur. In hoc autẽ iudicio, licet reſtauretur recedẽs, tamẽ & augmẽti, & deceſſionis rationem haberi oportet. Et ideò ſiue hodie nihil ſit in peculio, ſiue acceſſerit aliquid: præſens ſtatus peculij ſpectandus eſt. Quare circa venditorem quoque, & emptorẽ hoc nobis videtur verius: quod acceſſerit peculio, poſſe nos ab emptore cõſequi: nec retrorſum velut in vno iudicio ad id tempus conuentionem reducere emptoris, quo venditor cõuentus ſit.

Venditor ſerui, ſi cum peculio ſeruum vendiderit, & tradiderit peculium: ne intra annum quidem de peculio conuenietur: neque enim hoc pretium, » ſerui peculium eſt, vt Neratius ſcripſit.

IABOL. SED, SI QVIS ſeruum ita vendiderit, vt pretium pro peculio acciperet, penes eum videtur eſſe peculium, ad quem pretium peculij peruenit,

POMP. NON PENES quem res peculiaris ſit.

IABOL. AT, CVM hæres iuſſus eſt peculium dare, accepta certa ſumma: non videtur penes hæredem eſſe peculium.

VLP. » IN BONAE fidei contractibus quæſtionis eſt, an de peculio, an inſolidum pater, vel dominus teneretur: vt eſt in actionibus de dote agitatum, ſi filiofamiliâs dos data ſit; an pater dũtaxat de peculio conueniretur. Ego autem arbitror non ſolum de » peculio cõueniri, ſed, & ſi quid præterea dolo malo » patris capta, fraudatáq; eſt mulier, cõpetere actionẽ

Nam, ſi habeat res, nec reſtituere ſit paratus: æquum eſt, eum, quanti ea res eſt, condemnari. Nam, quod in ſeruo, cui res pignori data eſt, expreſſum eſt: hoc » & in cæteris bonæ fidei iudicijs accipiendum eſſe » Pomponius ſcribit. Nanque, & ſi ſeruo res pignori data ſit, non ſolum de peculio, & de in rem verſo competit actio: verùm hanc quoque habet adiectionem, & ſi quid dolo malo domini captus, fraudatúſque actor eſt. Videtur autem dolo facere dominus, qui, cum habet reſtituendi facultatem, non vult reſtituere.

SI CREDITOR filij tui hæredem te inſtitue- IVL. rit, & tu hæreditatem eius vendideris: illa parte ſtipulationis, quanta pecunia ex hæreditate eius ad te peruenerit, teneberis de peculio. Si ſeruo tuo ordinario permiſeris vicarium emere aureis VIII, ille decem emerit, & tibi ſcripſerit ſe VIII emiſſe, túque ei permiſeris eos VIII ex tua pecunia ſoluere: & is X ſoluerit: hoc nomine duos aureos tantum vendicabis: ſed hi venditori præſtabuntur, dúntaxat de peculio ſerui. Seruum communẽ, quem cum Titio, aut Sempronio habebam, Titio vendidi antè, quàm eius nomine ageretur mecum de peculio. Quæſitum eſt, ſi de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur, an eius peculij, quod apud me eſſet, ratio haberi deberet. Dixi, ſi cũ Sempronio ageretur, nunquam eius peculij, quod apud me eſſet, rationem haberi debere: quia is nullam aduerſus me actionẽ haberet, per quam id, quod præſtitiſſet, cõſequi poſſet. Et, ſi cum Titio poſt annum, quàm vendidiſſem, ageretur: ſimiliter nõ eſſe computandum peculium: quod apud me eſt: quia iam mecum agi de peculio non poſſet. Sin autem intra

annum ageretur, tunc quoque habendam huius peculij rationem, poſtquam placuit, alienato homine permittendum eſſe creditori & cum venditore, & cum emptore agere. Si actum ſit de peculio cū eo, qui vſumfructum in ſeruo habet, & minus cōſecutus ſit creditor: non eſt iniquum, vt ex vniuerſo eius peculio ſiue apud fructuarium, ſiue apud pro-
» prietarium erit, rem conſequatur. Nihil intereſt, an operas ſuas conduxerit ſeruus à fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit. Dari itaque debebit actio ei aduerſus dominum proprietatis, deducto eo, quod ſeruus peculij nomine apud fructuarium habet.

AFRIC. DEPOSVI apud filiumfamiliâs x, & ago de-
» poſiti de peculio. Quanuis nihil patri filius debeat,
» & hæc x teneat: nihilomagis tamen patrem damnandum exiſtimaui, ſi nullum preterea peculium ſit. Hanc enim pecuniam, cum mea maneat, non eſſe peculij. Denique, quolibet alio agente de pecu-
» lio, minimè dubitandū ait computari non oportere. itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vendicare debere. Si nuptura filiofamiliâs
» dotis nomine certam pecuniam promiſerit, &, diuortio facto agat de dote cum patre: vtrúmne tota promiſſione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oportet? Reſpondi, tota promiſ-
» ſione eam liberandam eſſe, cum certè, & ſi ex pro-
» miſſione cū ea ageretur, exceptiōe doli mali tueri ſe poſſet. Stichus habet in peculio Pamphilum, qui eſt x. idem Pamphilus debet domino .v. Si
» agatur de peculio Stichi nomine, placebat æſtima-
» ri debere pretium Pamphili, & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus debet. nemi-

nem enim poſſe intelligi ipſum in ſuo peculio eſſe.
hoc ergo caſu damnum dominum paſſurum, vt pa-
teretur, ſi cuilibet alij ſeruorum ſuorum peculium
» non habenti credidiſſet. Idque ita ſe habere euiden-
tius appariturum ait, ſi Sticho peculium legatum
eſſe proponatur: qui certè ex teſtamento agat, co- si
gendus non eſt eius, quod vicarius ſuus debet, ali-
ter, quàm ex peculio ipſius, deductionē pati: alioqui
futurum, vt, ſi tantundem vicarius domino debeat,
ipſe nihil in peculio habere intelligatur. quod certè
abſurdum eſt. Seruo, quem tibi vendideram,
pecuniam credidi. quæſitum eſt, an ita mihi in te
actio de peculio dari debeat, vt deducatur id, quod
apud me ex eo remanſerit. Quod quidem minime
» verum eſt. Nec intererit, intra annum, quàm ven-
diderim, an poſtea, experiar: nam nec cæteris qui-
dem, qui tunc cum eo contraxerunt, in me actio da-
tur. In contrarium quoq;, agentibus mecum ijs, qui
antea cum eo ſeruo contraxiſſent, non deducam id,
quod mihi poſtea deberi cœperit. Ex quo apparet o-
nus eius peculij, quod apud me remanſerit, ad poſte-
rioris temporis contractus pertinere non debere.

» PECVLIVM & ex eo conſiſtit, quod parſimo- FLOREN.
» nia ſua quiſq; parauerit, vel officio meruerit à quoli-
» bet ſibi donari, ídque velut proprium patrimonium
ſeruum ſuum habere quis voluerit.

» PECVLIVM naſcitur, creſcit, decreſcit, & mo- MARC.
» ritur. & ideò eleganter Papyrius Fronto dicebat,
» peculiū ſimile eſſe homini. Quomodo autē peculiū
naſcitur, quęſitum eſt. Et ita veteres diſtingunt, ſi id
» acquiſiuit ſeruus, quod dominus neceſſe non habet
» ei pręſtare, id eſſe peculium. Si verò tunicas, aut ali-
» quid ſimile, quod ei dominus neceſſe habet pręſtare,

non eſſe peculiũ. Ita igitur naſcitur peculium. Cre» ſcit, cũ auctũ fuerit. Decreſcit, cum ſerui vicarij mo» riuntur, res intercidunt. Moritur, cum ademptũ ſit.

VLP. NEC SERVVS quicquam debere poteſt, nec ſeruo poteſt deberi. Sed cum eo verbo abutimur, factum magis demonſtramus, quàm ad ius ciuile referimus obligationem. Itaque, quod ſeruo debetur ab extraneis, dominus rectè petet. Quod ſeruus ipſe debet, eo nomine in peculium, &, ſi quid in rem domini verſum eſt, in dominum actio datur.

» IN ARROGATOREM de peculio actionem » dandam quidam rectè putant: quamuis Sabinus & » Caſſius ex antè geſto de peculio actionem non eſſe dandam exiſtiment.

PAVL. SI POSTEA, quàm tecum de peculio egi, an» te rem iudicatam ſeruum vendideris: Labeo ait etiã eius peculij nomine, quod apud emptorem quęſierit, damnari te debere, nec ſuccurrendum tibi. Culpa enim tua id accidiſſe, quod ſeruum vendidiſſes.

VLP. SI QVIS cum filiofamiliâs contraxerit, duos » habet debitores: filium inſolidum, & patrem dúntaxat de peculio.

PAVL. ET IDEÒ, ſi pater filio peculium ademerit, » nihilo minus creditores cum filio agere poſſunt.

QVI PECVLII adminiſtrationem concedit, videtur permittere generaliter, quod & ſpecialiter permiſſurus eſt.

QVOTIES IN taberna ita ſcriptum fuiſſet, » Cum Ianuario ſeruo meo geri negotium veto: hoc ſolum conſecuturum eſſe dominum conſtat, ne in» ſtitoria teneatur, non etiã de peculio. Sabinus etiam » reſpondit non aliàs dandam de peculio actionem in dominum, cum ſeruus fideiuſſiſſet, niſi in rem do»

mini,aut ob rem peculiarem fideiuſſiſſet. Si ſemel actum ſit de peculio, quanuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quàm deberet: ta-
19 men cautionibus locum eſſe non placuit de futuro incremento peculij: hoc enim in pro ſocio actione locum habet,quia ſocius vniuerſum debet. Si creditor ſerui ab emptore eſſet partem conſecutus, competere in reliquum in venditorem vtile iudici-
20 um Proculus ait: ſed re integra non eſſe permittendum actori diuidere actionem, vt ſimul cũ emptore,& venditore experiatur. Satis enim eſſe, hoc ſolũ ei tribui, vt, reſciſſo ſuperiore iudicio, in alterum detur ei actio, cum electo emptore minus eſſet conſecutus. & hoc iure vtimur. Non tantum autem quiuis creditor cum venditore ex antè geſto agere
21 poteſt, ſed & ipſe emptor. idque Iuliano videtur. quanuis & deducere ipſe poteſt aduerſus alium exigentem, dum tamen id,quod apud ſe habet, computet. Si ſeruus deducto peculio venditus ſit, procedit, vt venditor & deductione vti poſſit. &, ſi poſt venditionem cœperit aliquid venditori ſeruus debere, non minuit peculium, quia non domino debet. Quæ diximus in emptore,& venditore, eadem ſunt,& ſi alio quouis genere dominium mutatũ ſit, vt legato, dotis datione: quia quaſi patrimonium liberi hominis peculium ſerui intelligitur, vbicunque eſſet.

LIBERA PECVLII adminiſtratio nõ permanet neque in fugitiuo, neque in ſurrepto, neque
22 in eo, de quo neſciat quis, viuat, an mortuus ſit. Cui peculij adminiſtratio data eſt, delegare debitorem ſuum poteſt.

23 NON SOLVM id peculium eſt, quod dominus POMP.

ſeruo conceſſit, verùm id quoque, quod ignorante quidem eo acquiſitum eſt, tamen ſi reſciſſet, paſſurus erat eſſe in peculio. Si ignorante me ſeruus meus negotia mea adminiſtrauerit, tanti debitor mihi intelligitur, quanti teneretur, ſi liber negotia mea adminiſtraſſet. An debitor vel ſeruus domino, vel dominus ſeruo intelligatur ex cauſa ciuili, cõputandum eſt. Ideóque, ſi dominus in rationes ſuas referat ſe debere ſeruo ſuo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla cauſa præceſſerit debendi: nuda ratio non facit eum debitorem.

PAVL. EO TEMPORE, quo in peculio nihil eſt, pater latitat. In bonorũ poſſeſſionẽ eius rei ſeruandæ cauſa mitti nõ poſſum, qui de peculio cũ eo acturus ſum, quia nõ fraudationis cauſa latitat, qui, ſi iudiciũ acciperet, abſolui deberet. Nec ad rẽ pertinet, quod fieri poteſt vt dãnatio ſequatur. Nam etſi in diẽ, vel ſub cõditione debeatur, fraudationis cauſa nõ videtur latitare: tametſi poteſt iudicis iniuria condẽnari. Sed fideiuſſorẽ datũ eo tẽpore, quo nihil eſt in peculio, teneri putat Iulianus: quoniã fideiuſſor futuræ quoq; actionis accipi poſſit, ſi tamẽ ſic acceptus eſt. Si creditor patrẽ, qui de peculio tenebatur, hęredem inſtituerit, quia mortis tẽpus in Falcidię ratione ſpectatur, illius tẽporis peculiũ cõſyderabitur. Etiã, pòſt quàm dominus de peculio conuentus eſt, fideiuſſor pro ſeruo accipi poteſt. Et ideò, qua ratione ſi poſt actionẽ dictatã ſeruus pecuniã exoluerit, non magis repetere poteſt, quàm ſi iudiciũ dictatum nõ fuiſſet, eâdem ratione fideiuſſor quoq; vtiliter acceptus videbitur: quia naturalis obligatio, quam etiã ſeruus ſuſcipere videbatur, in litem tranſlata nõ eſt.

Seruus alienus, cũ bona fide mihi ſeruiret, num-

mos à Titio mutuatus mihi dedit, vt eũ manumitterẽ:& manumiſi. Creditor quærebat, quem de peculio conueniret. Dixi, quanquam creditor electionẽ aliàs haberet, tamen in propoſito dominũ eſſe cõueniendũ:& eum ad exhibendũ mecum actufũ pecuniȩ nomine, quȩ ipſi eſſet acquiſita, nec in eã cauſam alienata, quȩ pro capite ſerui facta proponeretur. Neq; enim admittendã eſſe diſtinctionẽ exiſtimantiũ, ſi non manumittã, domini pecuniam eſſe: manumiſſione verò ſecuta, videri pecuniã ex re mea quȩſitã mihi: quoniam magis propter rem meam, quàm ex re mea pecunia mihi daretur.

QVOD debetur ſeruo ab extraneis, agẽti de peculio nõ omnimodo dominus ad quantitatẽ debiti condẽnandus eſt: cũ & ſumptus in petẽdo, & euentus executionis poſſit eſſe incertus, & cogitanda ſit mora temporis, quæ datur iudicatis, aut vẽditionis bonorum, ſi id magis faciendũ erit. ergò, ſi paratus ſit actiones mãdare, abſoluetur. Quod enim dicitur, ſi cum vno ex ſocijs agatur, vniuerſum peculium computandũ, quia ſit cũ ſocio actio: in idem redibit, ſi actiones paratus ſit præſtare. Et in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro iuſta præſtatione eſt. SCAEV.

EX FACTO quȩritur. Qui tutelam quaſi liber adminiſtrabat, ſeruus pronũtiatus eſt. An ſi cõueniatur eius dominus à pupillo, cuius quidẽ potiorem cauſam, quàm creditorũ cæterorum ſerui habendã, ſȩpe reſcriptũ eſt: an verò id deducatur ex peculio, quod domino debetur: &, ſi putaueris poſſe deduci: an interſit, vtrũ cũ adhuc in libertate ageret, domini debitor factus eſt, an poſtea: & an de peculio puberi cõpetat. Reſpondi, nullum priuilegiũ prȩponi PAVL.

patri,vel domino poteſt,cum ex perſona filij,vel ſerui de peculio conueniuntur.Planè in cæteris creditoribus habenda ratio eſt priuilegiorum·Quid enim, ſi filius dotem accepit,tutelam adminiſtrauit? Merito igitur & in ſeruo,qui pro tutore egit, id reſcri-
» ptum eſt: quia occupantis melior ſolet eſſe conditio,quàm cæterorum,etiam in id dabitur actio.Planè,ſi ex re pupilli nomina fecit, vel pecuniam in arcam depoſuit: datur ei vendicatio nummorum,& aduerſus debitores vtilis actio, ſcilicet ſi nummos conſumpſerint·Hic enim alienare eos non potuit. Quod etiam in quouis tutore dicendum eſt.Nec tamē intereſſe puto,quãdo domino debere cœpit,vtrũ
» cum in libertatis poſſeſſione eſſet, an poſtea· Nam, & ſi Titij ſeruo credidero,eiuſque dominus eſſe cœpero:deducam,quod prius crediderim, ſi conueniri de peculio cœpero.Quid ergo eſt? Quia de peculio actio deficit, vtilis actio in dominum quaſi tutelæ erit: vt,quod ille pro patrimonio habuerit, peculiũ eſſe intelligatur.Si dos filiofamiliâs ſit data,vel tutelam adminiſtrauerit, habenda erit ratio priuilegiorũ in actione de peculio,dilata interim cęterorũ creditorũ actione,vel interpoſita cautione, ſi priores agãt,qui priuilegiũ nõ habẽt,reſtitutum iri,quod acceperũt,ſi inferatur poſtea cũ patre actio priuilegij.

SI STICHO peculiũ,cũ manumitteretur,ademptũ nõ eſt,videtur conceſſum. Debitores autem conuenire, niſi mandatis ſibi actionibus nõ poteſt.

SCAEV. FILIOFAMILIAS vni ex hæredibus prædia prælegauit,vt inſtructa erant,cum ſeruis: hi ſerui,domini debitores fuerunt.Quæſitum eſt, an cæteris hæredibus aduerſus eũ actio de peculio com-
» petat.Reſpondi,non competere.

IS, CVM quo de peculio agebam, à te vi exem-ptus eſt. Quod tunc, cum vi eximeres, in eo peculio fuerit, ſpectari oportet. NERAT.

QVOD SERVVS meus pro debitore meo mi- hi expromiſerit, ex peculio deduci debet, & à debi- tore nihilominus debetur. Sed videamus, ne credē-dum ſit, peculiare fieri nomē ei⁹, pro quo expromiſ-ſum eſt. Paulus reſpondit, Vtiq; ſi de peculio agente aliquo, deducere velit, illud nomen peculiare facit. PAVL.

SI FILIVS, vel ſeruus, cuius nomine dúntaxat de peculio actum eſt, ante finitum iudicium deceſſerit: id peculium reſpicietur, quod eorum aliquis, cum moriebatur, habuit. Sed eum, qui ſeruum teſtamento liberū eſſe iubet, & ei peculium legat, eius tēporis peculiū legare intelligi Iulianus ſcribit, quo libertas competit. ideóq; omnia incrementa peculij, quoquo modo ante aditam hæreditatem acquiſita ad manumiſſum pertinere. At, ſi quis extraneo peculium ſerui legauerit: in coniectura voluntatis teſtatoris quęſtionem eſſe, & veriſimilius eſſe, id legatum eſſe, quod mortis tempore in peculio fuerit, ita vt quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hæreditatē acceſſerint, debeantur: veluti partus ancillarum, & fœtus pecorum. quæ autem ſeruo donata fuerint, ſiue quod ex operis ſuis acquiſierit, ad legatarium nō pertinere. TRYPH.

VNI EX hæredibus prædia legauit, vt inſtructa erant, cum ſeruis, & cæteris rebus, & quicquid ibi eſſet. Hi ſerui domino debitores fuerunt, tam ex aliis cauſis, quàm ex ratione calēdarij. Quæſitum eſt, an cæteris hæredibus aduerſus eum pecuniæ ab his debitæ actio de peculio competat. Reſpondi, non competere. SCAEV.

QVANDO DE PECVLIO ACTIO ANNALIS EST.

VLP. PRAETOR ait, Poſt mortē eius, qui in alterius poteſtate fuerit, poſteàve quàm is emācipatus, manumiſſus, alienatúſve fuerit, dúntaxat dē peculio: & ſi quid dolo malo eius, in cuius poteſtate eſt, factum erit, quò minus peculium eſſet, in anno, quo primū de ea re experiūdi poteſtas erit, iudiciū dabo. Quandiu ſeruus, vel filius in poteſtate eſt, de peculio actio perpetua eſt. poſt mortem autē eius, vel poſt quàm emancipatus, manumiſſus, alienatúſve fuerit, temporalis eſſe incipit, id eſt annalis. Annus autem vtilis computabitur. Et ideò, ſi conditionalis ſit obligatio, Iulianus ſcribit ex eo computādum annum, nō ex quo emancipatus eſt, ſed ex quo peti potuit conditione exiſtente. Merito autem temporalē in hoc caſu fecit Prætor actionē. Nam, quum morte, vel alienatione extinguatur peculium: ſufficiebat vſque ad annum produci obligationem. Alienatiò autem, & manumiſſio ad ſeruos pertinet, non ad filios: mors autem tam ad ſeruos, quàm ad filios refertur: emancipatio verò ad ſolum filium. Sed, & ſi alio modo ſine emancipatione deſierit eſſe in poteſtate, annalis erit actio. Sed, & ſi morte patris, vel deportatione, ſui iuris fuerit effectus filius: de peculio intra annum hæres patris, vel fiſcus tenebitur. in alienatione accipitur vtique venditor, qui actione de peculio intra annum tenetur. Sed, & ſi donauit ſeruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem cauſa eſt. Item eius hæres, qui ſeruum legauit non cum peculio. Nam, ſi cum peculio vel le-

gauit, vel liberum eſſe iuſſit, quæſtionis fuit. & mihi verius videtur, non dandam neq; in manumiſſum, neque in eum, cui legatum ſit peculium, de peculio actionem. An ergò teneatur hæres? Et ait Cecilius teneri, quia peculium penès eum ſit, qui tradēdo id legatario, ſe liberauit. Pegaſus autem caueri hæredi debere ait ab eo, cui peculium legatum ſit, quia ad eum veniunt creditores. Ergò ſi tradiderit ſine cautione, erit conueniendus. Si precepto ſeruo, & peculio, rogatus ſit hæres reſtituere hæreditatem: ſi de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione nō vtetur, vt Marcellus tractans admittit. Is autem, cui reſtituta eſt hæreditas, non tenetur, vt Scæuola ait, cum peculium non habeat, nec dolo fecerit quò minus haberet. Vſufructu quoque extincto, intra annum actionem dandam in vſufructuarium Pomponius libro XI ſcribit.

QVAESITVM eſt apud Labeonem, ſi cum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris, & quia annus præterierat, exceptione ſis repulſus: an rurſus experiri tibi, cōperto errore, permittendum eſt. Et ait permitti debere, dūntaxat de peculio, non etiam de in rem verſo: nam priori iudicio de in rem verſo rectè actum eſt: quia annua exceptio ad peculium, non ad in rem verſum pertinet. POMP.

CVM POST mortem filijfamil. annua aduerſus patrem actio eſt: quemadmodum aduerſus eum eſſet perpetua viuo filio: ideò, ſi ex cauſa redhibitionis erat de peculio actio ſex menſium, erit poſt mortem filij. Idémq; dicendum eſt in temporalibus omnibus actionibus. Si ſeruus, cui creditum eſt, apud hoſtes ſit, de peculio actio in dominum nō anno finienda eſt, quandiu poſtliminio reuerti poteſt. PAVL.

POMP. DEFINITIONE peculij interdũ vtendũ eſt, etiam ſi ſeruus in rerum natura eſſe deſijt. & actionem Prætor de peculio intra annum dat. Nam & tũc & acceſſionem,& deceſſionem quaſi peculij recipiendam: quãquam deſijt morte ſerui, vel manumiſſione eſſe peculium: vt poſſit ei accedere, vt in peculij fructibus, vel pecorum fœtu, vel ancillarum partu: & decedere, veluti ſi mortuũ ſit animal, vel alio quolibet modo perierit.

DE IN REM VERSO.

VLP. I I I. QVI in poteſtate ſunt aliena, nihil in peculio habeant, inſolidũ tamen tenentur, qui eos habent in poteſtate, ſi in rem eorũ, quod acceptũ eſt, cõuerſum ſit: quaſi cũ ipſis poti⁹ cõtractum videatur. Nec videtur fruſtra de in rem verſo actio promiſſa, quaſi ſufficeret de peculio. Rectiſſime enim Labeo dicit, fieri poſſe, vt & in rem verſum ſit, & ceſſet de peculio actio. Quid enim, ſi dominus peculium ademit ſine dolo malo? Quid, ſi morte ſerui extinctũ eſt peculiũ, & annus vtilis præterijt? De in rẽ verſo nanq; actio perpetua eſt, & locum habet ſiue ademit ſine dolo malo, ſiue actio de peculio anno finita eſt. Itẽ, ſi plures agãt de peculio, proficere hoc ei, cui⁹ pecunia in rem verſa eſt, debet, vt ipſe vberiorem actionem habeat. Certe ſi præuẽtum ſit ab aliquo, & actum eſt de peculio: de in rem verſo actio an ceſſet, vidẽdum eſt. Et refert Pomponius Iulianum exiſtimare, de peculio actione perimi de in rem verſo actionem: quia in peculium conuerſum eſt, quod in rem domini verſum erat, & pro ſer-

tuo ſolutũ, quemadmodũ ſi ipſi ſeruo à domino fuiſſet ſolutum: ſed ita demum, ſi præſtiterit ex actione de peculio domin⁹ quod ſeru⁹ in rem eius verterat: cæterũ, ſi non præſtiterit, manet actio de in rẽ verſo.

QVI NVMMIS acceptis ſeruum manumiſit, agi cum eo de in rem verſo non poteſt: quia dando libertatem, locupletior ex nummis non fit. IABOL.

QVOD, SI ſeruus domino quantitatem dederit, vt manumittatur, quam à me mutuam acceperit: in peculium quidem hanc quantitatem non cõputari, in rem autem domini videri verſum, ſi quid plus ſit in eo, quod ſeruus dederit, quàm eſt in ſerui pretio. In rem autem verſum videtur, ſiue idipſum, quod ſeruus accepit, in rem domini conuertit, veluti ſi triticum acceperit, & idipſum in familiam domini cibariorum nomine conſumpſerit: aut ſi pecuniam à creditore acceptam dominico creditori ſoluerit. Sed, & ſi errauit in ſoluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat, æquè in rem verſum eſſe, Pomponius libro XI ait, quatenus indebiti repetitionem dominus haberet. Siue cum ſeruus domini negotia gerendi, adminiſtrandíve cauſa, quid geſſit, veluti ſi mutuatus ſit pecuniam, vt frumentum compararet ad familiam alendam, vel ſi ad veſtiendam. Siue peculiariter mutuatus, poſtea in rem domini vertit pecuniam. Hoc enim iure vtimur, vt etiam, ſi prius in peculium vertit pecuniam, mox in rem domini, eſſe de in rem verſo actio poſſit. Et regulariter dicimus toties de in rem verſo eſſe actionẽ, quibus caſibus procurator mandati: vel qui negotia geſſit, negotiorũ geſtorũ haberet actionẽ: quoties aliquid cõſumpſit ſeruus, vt aut meliorẽ rem dominus haberet, aut non deteriorem. Proinde, ſi ſeruus ſum- VLP.

pſit pecuniam vt ſe aleret,& veſtiret ſecundum cõſuetudinem domini,id eſt vſque ad eum modũ,quẽ dominus ei præſtare conſueuerat: in rem videri domini vertiſſe Labeo ſcribit. Ergo idẽ erit & in filio. Sed,& ſi mutua pecunia accepta,domũ dominicam exornauit tectorijs, & quibuſdam alijs, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem: non videtur verſum,quia nec procurator hęc imputaret: niſi fortè mandatum domini,aut volũtatem habuerit.nec debere ex eo onerari dominum, quod ipſe facturus non eſſet. Quid ergo eſt? Pati debet dominus creditorem hoc auferre,ſine domus ſuę videlicet iniuria: ne cogendus ſit dominus vendere domum, vt quanti pretioſior facta ſit, id præſtet. Idem Labeo ait,ſi ſeruus mutuatus nũmos à me alij eos crediderit,de in rem verſo dominum teneri, quòd nomẽ ei acquiſitum eſt. quam ſententiam ita Pomponius probat,ſi nõ peculiare nomẽ fecit: ſed quaſi dominicæ rationis eſſet: ex qua cauſa hactenꝰ erit dominus obligatus,vt ſi nõ putet ſibi expedire nomẽ debitoris habere,cedat creditori actiones,procuratorémq; eum faciat. Necnõ illud quoque in rem domini verſum Labeo ait,quod mutuatꝰ ſeruus, domino emit volenti ad luxuriæ materiam,vnguenta fortè, vel ſi quid ad delicias, vel ſi quid ad turpes ſumptus ſubminiſtrauit. Neque enim ſpectamus,an bonò domini acceſſerit quod conſumptum eſt, ſed an in negotium domini. Vnde rectè dicitur,& ſi frumẽtum cõparauit ſeruus ad alendam domini familiã,& in horreo dominico repoſuit,& hoc perijt, vel corruptum eſt, vel arſit: videri in rem domini verſum. Sed,& ſi ſeruum domino neceſſarium emiſſet, iſque deceſſiſſet: vel inſulam fulſiſſet, eáque ruiſſet: dicemus eſſe

actionem de in rem verſo. Sed, ſi ſic accepit, quaſi in rem domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem: non videtur verſum, nec tenetur dominus: ne credulitas creditoris domino obeſſet, vel calliditas ſerui noceret. Quid tamē ſi is fuerit ſeruꝰ, qui ſolitus erat accipiens vertere? Adhuc non puto nocere domino, ſi alia mēte ſeruus accepit: aut ſi, quum hac mēte accepiſſet, poſtea aliò vertit. Curioſus igitur debet eſſe creditor, quò vertatur. Si mutuatus ſit pecuniam ſeruus ad veſtem comparādam, & nummi perierint, quis de in rem verſo agere poſſit? vtrū creditor, an venditor? Puto autem, ſi quidem pretium numeratū ſit, creditorē de in rem verſo acturū, & ſi veſtis perierit. Si autem non fuerit pretium ſolutū, ad hoc tamen data pecunia, vt veſtis emeretur, & pecunia perierit, veſtis tamen familiæ diuiſa eſt: vtiq; creditorem de in rem verſo habere actionem. nam & venditor habet, quia res eius peruenerūt in rem domini. quæ ratio facit, vt teneatur. Vnde incipiet dominus teneri ex vna cauſa duobus. Proinde, ſi tam pecunia, quàm veſtis perijt, dicendum erit, vtrique dominum teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

SED DICENDVM eſt occupantis meliorem eſſe debere conditionem. nam vtriſque condemnari dominum de in rem verſo, iniquum eſt. CAIVS.

SI RES domino nō neceſſarias emerit ſeruus, quaſi domino neceſſarias, veluti ſeruos: hactenus videri in rem eius verſum Pomponius ſcribit, quatenus ſeruorum verum pretium facit: cum, ſi neceſſarias emiſſet, inſolidum quanti veniſſent, teneretur. Idem ait, ſiue ratum habeat ſerui contractum dominus, ſiue non, de in rem verſo eſſe actionem. VLP.

Quod ſeruus domino emit, ſi quidem volũtate eius emit: poteſt quod iuſſu agi. ſi verò non ex voluntate: ſi quidẽ dominus ratũ habuerit, vel alioqui rem neceſſariã, vel vtilem domino emerit: de in rem verſo actio erit: ſi verò, nihil eorum eſt, de peculio erit actio. Placet, non ſolum eam pecuniam in rem verti, quę ſtatim à creditore ad dominũ peruenerit: ſed & eam, quæ prius fuerit in peculio. Hoc autem toties verum eſt, quoties ſeruus rem domini gerens locupletiorẽ eum facit nummis peculiaribus. Alioqui, ſi ſeruo peculium dominus adimat, vel ſi vendat eum cum peculio, vel rem eius peculiarem, & pretium exigat: non videtur in rem verſum.

TRYPH. NAM SI hoc verum eſſet, etiam antè quàm vẽderet rem peculiarẽ, de in rem verſo teneretur: quia hoc ipſo, quod ſeruus rem in peculio haberet, locupletior fieret. quod apertè falſum eſt.

VLP. ET IDEO ſi donauerit ſeru9 domino rem peculiarem, actio de in rem verſo ceſſabit. & ſunt iſta vera. Planè, ſi mutuũ ſeruus accepit, & donandi animo ſoluit, dum non vult eum debitorem facere peculiarem: de in rem verſo actio eſt. Illud verũ nõ eſt, » quod Mela ſcribit, ſi ſeruo meo argentum dederis, vt pocula tibi faceret ex quolibet argento: factis mox poculis, ſeruus deceſſerit: eſſe tibi aduerſus me de in rem verſo actionẽ: quoniam poſſum pocula vẽ» dicare. Illud planè verum eſt, quod Labeo ſcribit, ſi odores, & vnguenta ſeruus emerit, & ad funus erogauerit, quod ad dominum ſuum pertinebat: » videri in rem domini verſum. Idem ait, & ſi hæreditatem à ſeruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam ſoluero, deinde hanc hæreditatem mihi abſtuleris: ex empto actione me id-

ipſum conſecuturum: videri enim in rem tuam verſum. Nam, & ſi hæreditatem à ſeruo emero, vt, quod mihi ab ipſo ſeruo debebatur, compenſarem: licet nihil ſolui, tamen conſequi me ex empto, quod ad dominum peruenit. Ego autem non puto de in rem verſo eſſe actionem emptori: niſi hoc animo gesſerit ſeruus, vt in rem domini verteret. Si filiuſfamiliâs pecuniam mutuatus, pro filia ſua dotẽ dederit: in rem verſum patris videtur, quatenus auus pro nepte daturus fuerit. Quæ ſententia ita demum mihi vera videtur, ſi hoc animo dedit, vt patris negotium gereret.

ET NIHIL intereſſe Pomponius ait, filiæ ſuæ nomine, an ſororis vel neptis ex altero filio natę, dederit. Idem ergo dicemus, & ſi ſeruus mutuatus fuerit, & domini ſui filiæ nomine in dotem dederit. PAVL.

SI VERO pater dotem daturus non fuerit, in rem patris verſum eſſe non videtur. IABOL.

SI PRO patre filius fideiuſſerit, & creditori ſoluerit: in rem patris videtur eſſe verſum, quia patrem liberauit. Cui ſimile eſt quod Papinianus libro VIII quæſtionum ſcribit: ſi filius, quaſi defenſor patris, iudicium ſuſceperit, & ſit cõdemnatus: de in rem verſo teneri patrem: nam filius eum iudicio ſuſcepto liberauit. Idẽ tractat Papinianus, &, ſi quod patrem dare oporteret, à filio ſim ſtipulatus, & ita conuenerim filium. Nam & hic de in rem verſo fore actionem: niſi donare patri filius voluit, dum ſe obligat. Quare dici poteſt, & ſi de peculio actionẽ quaſi defenſor patris ſuſceperit, teneri patrem de in rem verſo vſque ad peculij quantitatem. Cuius ſententiæ id erit emolumentum, vt, ſi finita ſit actio de peculio, de in rem verſo conueniatur. Ego & ante VLP.

condemnationem poſt iudicium patris nomine acceptum de in rem verſo patrē teneri puto. In rem autē verſum videtur, provt aliquid verſum eſt. Proinde, ſi pars verſa eſt, de parte erit actio. Sed vtrū in ſortē duntaxat tenebitur dominus, an & in vſuras? Et ſi quidem promiſit vſuras, Marcellus libro v Digeſtorum ſcribit dominum præſtaturum. Sed, ſi non ſint promiſſæ, vtique non debebuntur: quia in ſtipulatū deductæ non ſunt. Planè, ſi contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti ſeruo negotium domini, ſed ipſe gerens: negotiorum geſtorum actione potero etiam de vſuris experiri. Verſum autem ſic accipimus, vt duret verſum. Et ita demum de in rem verſo competit actio, ſi non ſit à domino ſeruo ſolutum, vel filio. Si tamen in necem creditoris, id eſt, perdituro ſeruo, vel filio ſolutum ſit: quamuis ſolutum ſit, deſinit quidem eſſe verſum. Æquiſſimum autem eſt de dolo malo aduerſus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor, ſi fraudulenter ſeruo ſoluerit, quod ei debebat, nō liberatur. Si domini debitor ſit ſeruus, & ab alio mutuatus ei ſoluerit: hactenus non vertit, quatenus domino debet, quod excedit, verti. Proinde, ſi cum domino deberet x x x, mutuatus x l, creditori eius ſoluerit, vel familiam exhibuerit: dicendum erit de in rem verſo in decem competere actionem: aut, ſi tantundem debeat, nihil videri verſum. Nam, vt Pomponius ſcribit, aduerſus lucrum domini videtur ſubuentum. Et ideò, ſi debitor fuerit domino cum in rem verteret, nihil videri verſum. Si verò poſtea debitor eſſe domini cœperit, deſinere verſum. Idem ait, & ſi ſoluerit ei. Plus dicit, & ſi tantundem ei donauerit dominus, quan-

tum creditori ſoluerit pro ſe, ſi quidem remunerandi animo, non videri verſum: ſi verò aliàs donauit, durare verſum. Idem quoque, ſi decem in rem domini vertit, & poſtea tantam ſummam à domino mutuatus ſit, habeat pręterea & peculium decem, videndum ait, vtrum deſijt eſſe verſum, an verò, quoniam eſt peculium, vnde detrahatur debitum, de in rem verſo non tollamus actionem, an potius ex vtroque pro rata detrahamus. Ego autem puto ſublatam de in rem verſo actionem, cum debitor domini ſit conſtitutus. Idem quærit, ſi in rem tuam vertit, & debitor tuus factus ſit, mox creditor eiuſdem ſummæ quam tibi debuit, an renaſcatur de in rem verſo actio: an verò ex poſt facto non conualeſcat. Quod verum eſt. Idem tractat, an ex euentu poſſit in rem patris filius vertere, veluti, ſi duo rei pater & filius fuerint, & filius mutuatus ſuo nomine ſoluat: vel ſi filio iuſſu patris credidiſti, & filius creditũ tibi ſoluiſſet. Mihi videtur, ſi quidem pecunia ad patrē peruenerit, videri in rem verſum. Quod ſi non fuerit, & ſuum negotium gerens filius ſoluit, non eſſe de in rem verſo actionem.

QVOD SERVVS in hoc mutuatus fuerit, vt creditori ſuo ſolueret, non erit in rem verſum: quanuis actione de peculio liberatus ſit dominus. PAVL.

SI FVNDVM patri, dominóve emerit ſeruus, vel filiuſfamiliâs, verſum quidem eſſe videtur, ita tamen, vt ſiue minoris ſit, quàm emptus eſt, tantundē videatur in rē verſũ, quãti dignus ſit: ſiue pluris ſit, nō plus videatur in rem verſum, quàm emptus eſt. CAIVS.

SI IN rem alterius ex dominis verſum ſit, vtrũ is ſolum, in cuius rem verſum eſt, an & ſocius poſſit conueniri, quæritur. Et Iulianus ſcribit eum ſolum VLP.

conueniri, in cuius rem verſum eſt, ſicuti cum ſolus iuſſit. Quam ſententiam puto veram.

IVL. " MARCELLVS notat, Interdum & propter hoc, quod in rem alterius ſocij verſum eſt, de in rem verſo cum altero agi poteſt: qui conuentus, à ſocio petere poteſt id, in quo damnatus fuerit. Quid enim dicemus, ſi peculium ſeruo ab altero ademptũ fue" rit? Paulus, Ergo hæc quæſtio ita procedit, ſi de peculio agi non poteſt.

VLP. SI FILIVSFAMILIAS conſtituerit, quod pater debuit, videndum eſt, an de in rem verſo actiõ dari debeat. Atqui non liberauit patrem. Nam, qui " conſtituit, ſe quidem obligat, patrem verò non liberat. Planè, ſi ſoluit poſt conſtitutum: licet pro ſe videatur ſoluiſſe, hoc eſt ob id, quod conſtituit, in rem tamen vertiſſe patris merito dicetur.

ALPH. QVIDAM fundum colendum ſeruo ſuo locauit, & boues ei dederat: cum hi boues nõ eſſent idonei, iuſſerat eos vēnire, & iis nummis, qui recepti eſſent, alios cõparari: ſeruus boues vendiderat, alios redemerat, nummos venditori nõn ſoluerat, poſtea cõturbauerat. qui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini verſum eſſet, cum boues, pro quibus pecu" nia peteretur, penes dominum eſſent. Reſpondi, nõ " videri peculij quicquam eſſe, niſi ſi quid deducto eo, quod ſeruus domino debuiſſet, reliquum fieret. Illud ſimiliter videri, boues quidem in rem domini " verſos eſſe, ſed pro ea re ſoluiſſe tantum, quanti pri" ores boues veniſſent: ſed, quo amplioris pecuniæ poſteriores boues eſſent, eius oportere dominum condemnari.

AFRIC. SERVVS SI in rem domini pecuniam mu-

tuatus, ſine culpa eam perdiderit, nihilo minus poſ-
ſe cũ domino de in rem verſo agi exiſtimaui. Nam,
& ſi procurator meus in negotia mea impenſurus,
pecuniam mutuatus, ſine culpa eam perdiderit, re-
cte eum hoc nomine mandati, vel negotiorum ge-
ſtorum acturum. Cum Sticho vicario ſerui tui
Pamphili contraxi. Actio de peculio, & de in rem
verſo ita dari debet, vt quod vel in tuam ipſius rem,
vel in peculium Pamphili verſum ſit, comprehen-
datur, ſcilicet etiam ſi mortuo vel alienato Sticho a-
gatur. Quòd ſi Pamphilo mortuo agam, magis eſt,
vt, quanuis Stichus viuat, tamen de eo, quod in pe-
culium Pamphili verſum eſt, non niſi intra annum
quàm is deceſſerit, actio dari debeat. Etenim quo-
dammodo de peculio Pamphili tunc videor experi-
ri: ſicuti, ſi quid iuſſu eius credidiſſem, experirer. Nec
nos mouere debet, quòd Stichus, de cuius peculio
agitur, viuat: quando nõ aliter ea res in peculio eius
eſſe poteſt, quàm ſi Pamphili peculium maneat. Ea-
dem ratio efficiet, vt id, quod in peculium Pamphi-
li verſum ſit, ita præſtari debere dicamus, vt prius
eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat.
quod verò in tuam rem verſum fuerit, præſtetur,
etiã non deducto eo, quod Pamphilus tibi debeat.

QVANVIS IN eam rem pro ſeruo meo fide- NERAT.
iuſſeris, quæ ita contracta eſt, vt in meam rem ver-
teretur, veluti ſi, cum ſeruus frumẽtum emiſſet, quo
familia aleretur, venditori frumenti fideiuſſeris: pro-
pius eſt tamen, vt de peculio eo nomine, non de in
rem verſo agere poſſis: vt vni dũtaxat, cũ quo con-
tractum eſt, de in rem verſo actio ſit, qui idipſum
credidit quod in rem domini verſum eſt.

FILIVSFAMILIAS togam emit mortuo PAVL.

deinde eo, pater ignorans, & putans ſuam eſſe, de-
» dicauit eam in funus eius. Neratius libro v reſpō-
» ſorū ait, in rem patris verſum videri. In actione au-
tem de peculio, quod in rerū natura non eſſet, vno
modo exiſtimari debere, ſi dolo malo eius, cū quo a-
gatur, factū eſſet. Atqui, ſi filio pater togā emere de-
buit, in rem patris verſa eſt: non tunc, cum funera-
» batur, ſed quo tempore emit. Funus enim filij, æs a-
» lienum patris eſt. Et hic Neratius quoque, qui de in
» rem verſo patrem teneri putauit, oſtendit negotiū
» hoc, id eſt ſepulturā & funus filij, patris eſſe æs alie-
num, non filij. Factus eſt ergo debitor peculij, quan-
uis res non extet, vt etiā de peculio poſſit conuehi-
ri. In quam actionem venit &, quod in rem verſum
eſt. Quę tamen adiectio tunc neceſſaria eſt, cū an-
nus poſt mortem filij exceſſerit.

SCAEV. PATER PRO filia dotem promiſit, & con-
» uenit, vt ipſe filiam aleret. Non præſtante patre, filia
à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua eſt in
matrimonio. Reſpondi, ſi ad ea id, quod creditū eſt,
» erogatum eſſet, ſine quibus aut ſe tueri, aut ſeruos
» paternos exhibere nō poſſet: dandā de in rem verſo
vtilem actionē. Seruus abſentis reip. cauſa, pu-
pilli ſeruis pecuniam credidit, ſubſcribente tutore,
ſtipulatione in perſonam tutoris tranſlata. Quæſitū
eſt, an aduerſus pupillum competat actio. Reſpōdi,
ſi, cum in rem pupilli daretur, id in rem eius verſum
eſt, & quò magis actus ſeruorum cōfirmaretur, tu-
tor ſpopondit: poſſe nihilominus dici, de in rem ver-
ſo cum pupillo actionem fore.

FILIAMFAMILIAS duxit vxorē patre do-
» tem promittente: & conuenit inter omnes perſo-
nas, vti eam pater, aut ipſa ſe tueretur. Maritus ei

mutuos nummos dedit, cum iuſte putaret patrem eius miniſtraturum tantum ſalarium, quantum dare filiæ ſuæ inſtituerat. Eos nummos illa in vſus neceſſarios ſibi, & in ſeruos, quos ſecum habebat, conſumpſit: aliquantulum etiam, cum ei res familiaris credita eſſet, ex pecunia mariti in eaſdem cauſas cõuertit. deinde, prius quàm pater ſalarium expleret, moritur filia. pater impenſam recuſat. maritus res mulieris retinet. Quæro, an de in rem verſo aduerſus patrem actio competat. Reſpondi, ſi ad ea id, quod creditum eſt, erogatum eſſet, ſine quibus aut ſe tueri, aut ſeruos paternos exhibere non poſſet, dandam de in rem verſo vtilem actionem.

QVOD IVSSV.

MERITO ex iuſſu domini in ſolidum aduerſus eũ iudicium datur: nam quodammodo cum eo cõtrahitur, qui iubet. Iuſſum autem accipiendum eſt, ſiue teſtato quis, ſiue per epiſtolam, ſiue verbis, aut per nuntium, ſiue ſpecialiter in vno contractu iuſſerit, ſiue generaliter. Et ideò, ſi ſic conteſtatus ſit, quod voles, cum Sticho ſeruo meo negotium gere periculo meo, videtur ad omnia iuſſiſſe: niſi certa lex aliud prohibeat. Sed ego quæro, an reuocare hoc iuſſum, antè quàm credatur, poſſit. Et puto poſſe: quemadmodum, ſi mandaſſet, & poſtea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocaſſet, & me certioraſſet. Sed, & ſi mandauerit pater, dominúſve, videtur iuſſiſſe. Sed, & ſi ſerui chirographo ſubſcripſerit dominus, tenetur quod iuſſu. Quid ergo, ſi fideiuſſerit pro VLP.

» ſeruo? Ait Marcellus non teneri, quod iuſſu quaſi extraneus enim interuênit. Neque hoc dicit ideò, quòd tenetur ex cauſa fideiuſſionis, ſed, quia aliud » eſt iubere, aliud fideiubere. Denique idem ſcribit, ſi inutiliter fideiuſſerit, tamen eum non obligari, quaſi iuſſerit. quæ ſententia melior eſt. Si ratum habuerit quis, quod ſeruus eius geſſerit, vel filius: quod iuſſu actio in eum datur. Si pupillus dominus iuſſerit, vtique non tenetur, niſi tutore authore iuſſerit. Si iuſſu fructuarij erit cũ ſeruo contractum, item eius, » cui bona fide ſeruit, Marcellus putat, quod iuſſu, dãdam in eos actionem. quam ſententiam & ego probo. Si curatore adoleſcentis, vel furioſi, vel prodigi » iubente, cũ ſeruo contractum ſit: putat Labeo dandam, quod iuſſu, actionem in eos, quorum ſeruus fuerit. Idem eſt & in vero procuratore. Sed, ſi procurator verus non ſit, in ipſum potius dandam actionẽ » idem Labeo ait.

PAVL. SI TVTORIS iuſſu ſeruo pupilli creditũ ſit: puto, ſi ex vtilitate pupilli fuerit creditum, in pupillum eſſe dandam actionem, quod iuſſit tutor. Si iuſſu domini ancillæ, vel iuſſu patris filiæ creditum ſit: danda eſt in eos, quod iuſſu, actio. Si iuſſu meo cum alieno ſeruo contractum fuerit, eúmque poſtea redemero: quod iuſſu, non tenebor: ne actio, quæ ab initio inutilis fuerit, ex euentu confirmetur.

VLP. » DOMINVM, qui iuſſit ſemiſſibus vſuris ſeruo ſuo pecuniam mutuam credi, hactenus teneri, quatenus iuſſit: nec pignoris obligationem locum habere in ijs prædijs, quæ ſeruus non ex voluntate domini obligauit.

SI IVSSV eius, qui adminiſtrationi rerum ciuitatis præpoſitus eſt, cum ſeruo ciuitatis negotium

„ contractum ſit, Pomponius ſcribit, quod iuſſu cum eo agi poſſe.

§ SI DOMINVS, vel pater pecuniam mutuam acceptur⁹ iuſſerit ſeruo, filióve numerari, nulla quæſtio eſt, quin ipſi condici poſſit: immò hoc caſu, quod iuſſu, actio non competit. Si vnus ex ſerui dominis iuſſit contrahi cum eo, is ſolus tenebitur. ſed ſi duo iuſſerint: cum quouis inſolidum agi poteſt, quia ſimiles ſunt duobus mandantibus. PAVL.

LIB. XV FINIS.

LIBER XVI.

VLP. » VELLEIANO Senatuſcōſulto pleniſſimė cōprehenſum eſt, ne pro illo fœminę intercederēt. Nam, ſicut moribus ciuilia officia adēpta ſunt fœminis, & pleraq;, quæ ipſo iure nō valent: ita multo magis adimendū eis fuit id officiū, in quo nō ſola opera, nudúmq; miniſteriū earū verſaretur, ſed etiā periculū rei familiaris. Æquum autem viſum eſt ita mulieri ſuccurri, vt in veterem debitorem, aut in eum, qui pro ſe conſtituiſſet mulierē ream, actio daretur: magis enim ille, quàm creditor, mulierem decepit.

VLP. ¶ ET PRIMO quidem tēporibus diui Auguſti, mox deinde Claudij edictis eorū erat interdictū, ne fœminæ pro viris ſuis intercederent. poſtea factum eſt ſenatuſconſultum, quò pleniſſimè fœminis omnibus ſubuentū eſt. cuius S. C. verba hęc ſūt, Quod Marcus Syllanus, & Velleius Tutor Cōſules verba fecerūt de obligationibus fœminarum, quæ pro alijs reę fierēt, quid de ea re fieri placeret, de ea re vniuerſi ita cēſuerunt. Quod ad fideiuſſiones, & mutui dationes pro alijs, pro quibus interceſſerint fœminæ, pertinet, tametſi antè videtur ita ius dictū eſſe, ne eo nomine ab his petitio, néve in eas actio detur: cum eas virilibus officijs fungi, & eius generis obligationibus obſtringi, non ſit æquum: arbitrari Senatum, rectè atq; ordine facturos eos, ad quos de ea re in iure aditū erit, ſi dederint operam, vt in ea re Senatus

voluntas ſeruetur. Verba itaque s.c. excutiamus, prius prouidentia ampliſſimi ordinis laudata, qui opem tulit mulieribus propter ſexus imbecillitatē multis huiuſmodi caſibus ſuppoſitis, atq; ſubiectis. Sed ita demū eis ſubuenit, ſi nō callide ſint verſatæ. » Hoc enim diuus Pius, & Seuerus reſcripſerūt. Nam deceptis, nō decipientibus opitulatur. Et eſt egregiū » Veri, & Antonini tale reſcriptū, ἐξαπατούσαις τῶν γυναικῶν οὐ βοηθεῖ τὸ τῆς βουλῆς δόγμα: ~~id eſt, Decipientibus mulieribus dogma ſenatus nō auxiliatur~~. Infirmitas enim fœminarū, nō calliditas auxiliū ſumit. Omnis omnino obligatio s.c. Velleiano cōprehenditur, ſiue verbis, ſiue re, ſiue quocūq; alio cōtractu interceſſerint. Sed, & ſi mulier defenſor alicuius extiterit, proculdubio intercedit. Suſcipit enim in ſe alienam obligationē: quippe cum ex hac re ſubeat condemnationem. Próinde neque maritum, neque filium, neq; patrem permittitur mulieri defendere.

SED, SI eum defendat, qui damnatus regreſſum ad eam habeat, veluti cum venditorem hæreditatis ſibi venditæ, vel fideiuſſorem ſuum defendit, intercedere non videtur. PAVL.

SED, SI ego cū muliere ab initio cōtraxerim, cum ignorarem, cui hoc factū vellet: nō dubito s.c. » ceſſare: & ita diuus Pius, & Imperator noſter reſcripſerunt. Próinde, ſi, dum vult Titio donare, acceperit à me mutuā pecuniā, & eam Titio donauit: s.c. ceſſare. Sed, & ſi tibi donatura creditori tuo nūmos numerauerit, nō intercedit. Senatus enim obligatæ mulieri ſuccurrere voluit, nō donanti. hoc ideò, quia facilius ſe obligat mulier, quàm alicui donet. VLP.

NEC INTEREST, pecuniam ſoluendi cauſa numeret, an quamlibet ſuam rem in ſolutum CAIVS.

det·Nam,& ſi vēdiderit rem ſuam,ſiue pretium acceptum pro alio ſoluerit, ſiue emptorem delegauerit creditori alieno:non puto s.c.locum eſſe.

VLP. 6 SI FIDEIVSSORES pro defenſore abſentis filij ex mandato matris eius interceſſerint,quæritur,an etiā his s.c.ſubueniatur. Et ait Papinianus libro VIII quæſtionum, exceptione eos vſuros:nec multum facere, quod pro defenſore fideiuſſerint:cū contemplatione mādati matris interuenerint.Plane inquit, ſi is,qui accepit eos fideiuſſores, matrem eis mandaſſe ignorauit: exceptionem s.c.replicatione doli repellendam eſſe.

PAP. 7 QVANQVAM igitur fideiuſſor doli replicatione oppoſita defenſionem exceptionis amittat, nullam tamen replicationem aduerſus mulierem habebit: quia facti non poteſt ignorantiam prætendere. Sed nō erit iniquum,dari negotiorū geſtorum actionem in defenſorem, quia mandati cauſa per s.c.cōſtituitur irrita,& pecunia fideiuſſoris liberatur.

VLP. 8 QVANVIS pignoris datio interceſſionem faciat, tamen Iulianus libro XII Digeſtorum ſcribit redditionem pignoris, ſi creditrix mulier rem, quam pignori acceperat, debitori liberauerit, nō eſſe interceſſionem. Si mulier interuenerit apud tutores filij ſui,ne prædia eius diſtraherentur, & indemnitatem eis repromiſerit:Papinianus lib.VIII quæſtionū nō putat eam interceſſiſſe· Nullam enim obligationem alienam recepiſſe,neq; veterem,neq; nouam: ſed ipſam feciſſe hanc obligationem.

Si mulier apud primum pro ſecundo interuenerit, mox pro primo apud creditorem eius: duas interceſſiones factas eſſe Iulianus libro XII Digeſtorum ſcribit.vnam pro ſecūdo apud primū,aliam

pro primo apud creditorem eius: & ideò & primò
„ reſtitui obligationem, & aduerſus eum. Marcellus
autem notat eſſe aliquam differentiam, vtrum hoc
agatur, vt ab initio mulier in alterius locum ſubdatur, & onus debitoris, à quo obligationem tranſferre creditor voluit, ſuſcipiat: an verò quaſi debitrix
„ delegetur: ſcilicet vt, ſi quaſi debitrix eſt delegata, vna ſit interceſſio. Proinde ſecundum hanc ſuam diſtinctionem, in prima fideiuſſione, cum quaſi debitrix delegata eſt, exceptionem ei s. c. Marcellus nõ daret. Sed condemnata, vel ante condemnationem, condicere vtique ei, à quo delegata eſt, poterit, vel quod ei abeſt: vel, ſi nondum abeſt, liberationem.

Interdum intercedenti mulieri & condictio competit, vtputa, ſi contra s. c. obligata, debitorem ſuum delegauerit. Nam hic ipſi competit condictio: quemadmodum, ſi pecuniam ſoluiſſet, condiceret. Soluit enim &, qui reum delegat. Sed, ſi is, qui à muliere delegatus eſt, debitor eius non fuit: exceptione s. c. poterit vti: quemadmodum mulieris fideiuſſor. Planè, ſi mulier interceſſura debitorem ſuum delegauerit: s. c. ceſſat: quia &, ſi pecuniam numeraſſet, ceſſaret s. c. Mulier enim per s. c. releuatur, nõ in iis, quæ diminuit, reſtituitur. Sed, ſi eum delegauerit, qui debitor eius non fuit: fraus s. c. facta videbitur, & ideò exceptio datur. Quoties pro debitore interceſſerit mulier, datur in eũ priſtina a-
„ ctio, etſi ille prius acceptilatione liberatus ſit, quàm mulier interceſſerit. Si conuenerit cum debitore, vt expromiſſorem daret, & accepto latũ ei ſit: deinde is mulierem dederit, quæ auxilio s. c. munita eſt: poteſt ei condici, quaſi non dediſſet. Quid enim intereſt, non det, an talem det? Non erit igitur

actio vtilis neceſſaria,cum condictio competat.

Marcellus quoque ſcribit,ſi mulieri poſt interceſſionem accepto tulerit creditor, nihilominus reſtitutoriam actionem ei dari debere. Inanem enim obligationem ei dimiſit. Si mulier poſt interceſſionem ſic ſoluerit,ne repetere poſſit: iuſtè prior debitor actionẽ recuſat. Sed,cum releuatur reus, ſi mulier ſic ſoluerit,vt repetere non poſſit:&,cum ei mulieri,quæ repetere non poterit,ſi ſoluiſſet, accepto tulit creditor: ſimiliter releuatur reus. Quanquam in omnes,qui liberati ſunt, reſtituitur actio, non tamen omnibus reſtituitur. vtputa duo rei ſtipulandi fuerunt:apud alterum mulier interceſſit. ei ſoli reſtituitur obligatio,apud quem interceſſit.

Si mulieri hæres extiterit creditor, videndum an reſtitutoria vti non poſſit. Et ait Iulianus libro VII reſtitutoria eum nihilominus vſurum:nõ immerito, cum non obligatæ cum effectu ſucceſſerit. Denique in Falcidia, hoc æs alienum non imputabitur. Planè ſi mihi proponas mulierem veteri debitori ſucceſſiſſe,dicendum erit,reſtitutoria eam cõueniri poſſe. Sed & directa actione. Nihil enim eius intereſt, qua actione conueniatur. Si,cum eſſem tecum contracturus,mulier interuenerit, vt cũ ipſa potius contrahã, videtur interceſſiſſe. quo caſu datur in te actio,quę inſtituit magis,quàm reſtituit obligationem,vt perinde obligeris eodẽ genere obligationis, quo mulier obligata eſt:verbi gratia,ſi per ſtipulationem mulier,& tu quaſi ex ſtipulatu conueniẽris. Illud videndum eſt, ſi mulier pro eo interuenerit, qui,ſi cum ipſo contractum eſſet, nõ obligaretur, an hac actione ille debeat teneri: vtputa ſi pro pupillo interceſſit,qui ſine tutoris authoritate

non obligatur. Et puto non obligari pupillum, niſi locupletior factus ſit ex hoc cõtractu. Item, ſi minor xxv annis ſit, pro quo mulier interceſſit, in integrum reſtitutionem poterit implorare. vel ſi filiusfamiliâs contra s.c. contracturus eſſet.

S ED, S I pro alieno ſeruo intercedat, quemadmodum in patremfamil. prior ei reſtituitur actio, ita in dominum quoque reſtituenda erit. PAVL.

HAE ACTIONES, quæ in eos, pro quibus mulier interceſſit, dantur: & hæredibus, & in hæredes perpetuo competunt. habẽt enim rei perſecutionẽ. Cæteris quoque honorarijs ſucceſſoribus dabuntur, & aduerſus eos. VLP.

SI MVLIER tanquam in vſus ſuos pecuniam acceperit, alij creditura: nõ eſt locus s.c. alioqui nemo cum fœminis contraheret, quia ignorari poteſt, quid acturæ ſint. PAVL.

IMMO tũc locus eſt s.c. cum ſcit creditor eam intercedere.

ALIQVANDO, licet alienam obligationẽ ſuſcipiat mulier, nõ adiuuatur hoc s.c. quod tunc accidit, cum prima facie quaſi alienam, re vera autem » ſuam obligationem ſuſcipiat. vt ecce, ſi ancilla ob pa» ctionem libertatis expromiſſore dato, poſt manumiſſionem idipſum ſuſcipiat, quod expromiſſor debeat: aut ſi hæreditatẽ emerit, & æs alienũ hæreditarium in ſe tranſcribat: aut ſi pro fideiuſſore ſuo intercedat. De pignoribus prioris debitoris non » eſt creditori noua actione opus: cũ quaſi Seruiana, » quæ & hypothecaria vocatur, in his vtilis ſit. quia verum eſt de pignoribus cõueniſſe, nec ſolutam eſſe pecuniam. Si ſub cõditione, vel in diem mulier pro alio interceſſerit. etiam pendente cõditione vo- CAIVS.

lenti creditori cum priore debitore experiri actio dā da eſt reſtitutoria. Quod enim bonum eſt, expectare conditionē, vel diem: cum in ea cauſa ſit prior iſte debitor, vt omnino ipſe debeat ſuſcipere actionem?

IVL. 14 SI MVLIER contra s.c. intercesserit, æquum eſt, non ſolum in veterem debitorē, ſed & in fideiuſſores eius actionem reſtitui. nam, cum mulieris perſona ſubtrahatur creditori propter s.c. integra cauſa priſtina reſtituenda eſt.

15 SI MVLIERI ſoluero id, quod tibi debebā, & ab ea ratam rem te habiturū ſtipulatus fuero: &, forte te ratum nō habente, agere ex ſtipulatu inſtituero: exceptio s.c. quod de interceſſionibus fœminarum factum eſt, non proderit mulieri. Non enim videri poteſt alienam obligationem recuſare, cū magneam debito obligatus, & ipſa de lucro agat, ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperit, quàm pro alio ſoluere.

16 SI MVLIER contra s.c. Velleianum pro me interceſſiſſet Titio, egóq; mulieri id ſoluiſſem, & ab ea Titius eam pecuniā peteret: exceptio huius s.c non eſt profutura mulieri. neque enim eam periclitari profuit, ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat. Si ab ea muliere, quæ cōtra s.c. interceſſiſſet, fideiuſſorem accepiſſem: Caius Caſſius reſpondit, ita demum fideiuſſori exceptionem dandā, ſi à muliere rogatus fideiuſſiſſet. Ego autem puto rectè dandam fideiuſſori exceptionem, etiam ſi mandati actionem aduerſus mulierem non habet: quia totam obligationem Senatus improbat: & à Prætore reſtituitur prior debitor creditori.

AFRIC. 17 VIR VXORI donationis cauſa rē viliori pretio addixerat, & in id pretiū creditori ſuo delegauerat

rat. Reſpõdi, vẽditionem nullius mom̃eti eſſe: &, ſi creditor pecuniã à muliere peteret, exceptionẽ vtilẽ fore, quãuis creditor exiſtimauerit mulierẽ debitricẽ mariti fuiſſe. Nec id contrariũ videri ei debere, quod placeat, ſi quãdo in hoc mulier mutuata eſt, vt mari-to crederet, nõ obſtaturam exceptionem, ſi creditor ignorauerit, in quã cauſam mulier mutuaretur: quoniam quidẽ plurimũ intersit, vtrum cũ muliere quis ab initio cõtrahat, an alienam obligationem in eam tranſferat: tunc enim diligentiorem eſſe debere.

Si mulier dixiſſet ſibi rem dotis nomine obligatã, & creditor curaſſet ei pecuniã dotis nomine ſolui, qui idem pign⁹ acceperit, cũ mulieri etiã pecunia credita deberetur, ſi poſſeſſor creditor aduerſus eam Seruiana agentẽ exciperet, Si nõ volũtate eius pign⁹ datũ eſſet: replicationẽ mulieri s. c. nõ profuturã, niſi creditor ſciſſet etiã aliam pecuniam ei deberi.

Mulier, & Titius cũ in rem cõmunem mutuarentur, eiuſdem pecuniæ rei facti ſunt. Nõ omnino mulierẽ pro parte ſocij videri interceſſiſſe dicebam. Nam, & ſi ob eam cauſam mutuati fuerint, ex qua, ſi creditor pecuniã nõ dediſſet, maius damnũ mulier paſſura fuerat: veluti quòd cõmunis inſula fulta nõ eſſet, vel quòd fundus cõmunis in publicũ cõmitteretur: potius eſſe, vt s. c. locus nõ ſit. At, ſi in aliquã emptionẽ mutua pecunia ſit accepta, tũc pro parte ĩterceſſionẽ factã videri: & ideò creditorẽ partẽ dũntaxat pecuniç à muliere petere poſſe. quòd, ſi totum petierit, exceptione pro parte ſummouebitur.

IDEM EST, & ſi pro debitore me Titius, & mulier duo rei interceſſerint. PAVL.

TVTOR pupilli deceſſerat, hęrede inſtituto Titio: cũ de adeũda hæreditate dubitaret, quoniã male AFRIC.

geſta tutela exiſtimaretur,ſuadente matre pupilli,vt ſuo periculo adiret,adijt: ſtipulatúſque de ea eſt,indemnem ſe eo nomine præſtari. Si ex ea cauſa Titius aliquid pupillo præſtitiſſet, iſque matrem conueniret, negaui exceptioni s.c.locũ eſſe: quoniam vix fit,vt aliqua apud eundem pro eo ipſo interceſſiſſe intelligi poſſit. Nec diſſimilẽ eſſe huic propoſitioni ex facto agitatam quæſtionem, cum quidam vir prætorius deceſſiſſet duobus filijs ſuperſtitibus, quorum alter impubes eſſet, & alter legitimus tutor fratri eſſet: &,cum paterna hæreditate abſtinere vellet mandato vxoris defuncti, quæ mater pupilli
» eſſet,abſtẽto pupillo,ſolum ſe hæreditati immiſcuiſ-
» ſet:vbi ſimiliter ſe reſpõdiſſe Iulian9 ait,ſi ex ea cauſa,agente pupillo,damnum eo nomine paſſus eſſet: non impediri eum s.c. quò minus à muliere rem ſeruaret. In propoſita ſpecie etiam illud tractãdum eſt, an is,qui mandato mulieris adierit, ſi damnum
» ob id patiatur,quòd debitores hæreditarij ſoluendo non ſint, s.c.locus ſit: quaſi quodammodo eorum obligationes mulier ſuſceperit. Magis autem eſt, vt ne ob hanc quidẽ cauſam.s.c.locum habeat: quoniam non ea mente fuerit, vt pro his intercederet, ſed tutoris aduerſus pupillum, & cæteros fortè creditores,indemnẽ præſtaret hæredem. Deniq; ſi ponamus mulierẽ in emptione hæreditatis eo nomine
» damnũ pati, quòd debitores hæreditarij ſoluẽdo nõ ſint:nulla(puto)dubitatio erit,quin s.c.loc9 nõ ſit: etiã ſi maximè creditoribus aliquantulũ præſtiterit.
Quid ergo,ſi,cũ propterea de adeũda hæreditate dubitaret Titius,quòd parũ idonea nomina debitorũ viderẽtur,mulier hoc ipſum repromiſit,vt,quãto minus à quocũq; eorum ſeruari poſſet,ipſa præſtaret?

Prope eſt vt ſit interceſſio. Cũ haberes Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, neq; tu mulieris nomẽ propter s. c. ſequereris: petijt à me mulier mutuã pecuniam ſolutura tibi: & ſtipulanti mihi promiſit, ignorãti in quam rẽ mutuaretur, atque ita numerare me tibi iuſſit: deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, ſtipulanti tibi promiſi. Quæſitum eſt, ſi eam pecuniam à muliere petam, an exceptio s. c. ei proſit. Reſpondi, videndũ, ne non ſine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiuſſerit, haberi me debere: vt, quemadmodum illi, quanuis ignorauerit mulierẽ intercedere, exceptio aduerſus creditorem datur, ne in mulierem mandati actio competat: ita mihi quoque aduerſus te vtilis exceptio detur, mihique in mulierem actio denegetur, quoniam hæc obligatio periculo mulieris futura ſit. Et hæc paulo expeditius dicenda ſunt, ſi prius, quàm ego tibi pecuniam ſoluerim, compererim eam interceſſiſſe. Cæterum, ſi antè ſoluerim, videndum vtrúmne nihilominus mulieri quidem exceptio aduerſus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam poſſim: an verò perinde habendum ſit, ac ſi initio ego pecuniam mulieri credidiſſem, ac rurſus tu mihi in creditum iſſes. Quod quidem magis dicendum exiſtimaui, vt ſic s. c. locus non ſit, ſicuti &, cum debitorem ſuum mulier delegauit, interceſſioni locus non ſit. Quæ poſtea non rectè comparari ait: quando delegatione debitoris facta, mulier non obligetur. At in propoſito alienam obligationem in ſe tranſtulit: quod certe ſenatus fieri noluit.

SI PRO vno reo interceſſerit mulier, aduerſus vtrunque reſtituitur actio creditori.

GALL. 21 SI PRO aliquo mulier interceſſerit,ſed in rem eius,quod acceptum eſt,verſaretur:exceptio s.c.locum non habet,quia non ſit pauperior. Item,ſi quid liberaliter fecerit, veluti ne iudicati pater eius propter ſolutionem vexaretur: non erit tuta s.c. Oneribus enim earum Senatus ſuccurrit.

PAVL. 22 SI MVLIERI dederim pecuniã,vt eam creditori meo ſoluat,vel expromittat:ſi eam expromi» ſerit, locum non eſſe s.c. Pomponius ſcribit: quia mãdati actione obligata, in rẽ ſuã videtur obligari.

23 SI MVLIER in iure interrogata, reſponderit ſe hæredem eſſe:ſi ſciens ſe hæredẽ non eſſe,reſponderit: minime interceſſiſſe videtur,quia decepit. Quòd,ſi exiſtimauerit ſe hæredem eſſe, & eo nomine decepta reſponderit:in eam actionem quidẽ dari pleriq; exiſtimauerũt,ſed exceptiõe s.c adiuuari.

24 DEBITRIX mulier à creditore delegata, pro eo,cui delegata eſt,promiſit. Nõ vtetur exceptione. Sed,ſi pecuniam promiſit,ne delegetur, interceſſiſſe videtur. Si s.c.beneficiũ interuenerit:vtrum ſtatim,cum mulier interceſſerit, actio in priorem de» bitorem competit, an ſi mulier ſolutum condicat? Puto ſtatim,& nõ expectandam ſolutionem. Si pro eo,qui temporali actione tenetur,mulier interceſſerit,temporalis actio reſtituetur:ſic tamen,vt ex præcedenti cauſa, continua tempora numerentur poſt reſtitutionẽ:quanuis ſtatim,atque interceſſerit,mulier cõpetierat.

MOD. 25 SI DOMINA ſeruo ſuo credi iuſſerit.actione honoraria tenebitur.Quòd,ſi pro eo fideiuſſerit, ex» ceptione s.c.Velliani iudicio cõuenta,aduerſus creditorẽ tueri ſe poterit:niſi pro ſuo negotio hoc fecerit.

VLP. 26 SI MVLIER intercedendi animo ſeruũ alie-

nũ ſuũ eſſe reſponderit: quaſi intercesſerit, auxilio s.c. vtetur. Planè, ſi pro bona fide ſibi ſeruiente reſponderit, non videtur interceſſiſſe.

27 BONA FIDE perſonam mulieris in contrahendo ſecutus ob ea, quę inter virum, & vxorem accepta pecunia geſta ſunt: exceptione s.c. non ſummouebitur. Cum ſerui ad negotiationem præpoſiti, cum alio contrahentes, perſonam mulieris, vt idoneam, ſequuntur: exceptio s.c. dominum ſummouet: nec videtur deterior cauſa domini per ſeruũ fieri, ſed nihil eſſe domino quęſitũ, non magis quàm, ſi litigioſum prædium ſeruus, aut liberum hominem emerit. Vxor debitricem ſuam viro delegauit, vt vir creditori eius pecuniam ſolueret. Et, ſi fidem ſuam pro ea, quam delegauit, apud virum obligauerit: locũ exceptio s.c. non habebit: quia mulier ſuum negotium geſſit. PAP.

28 SEIA MANCIPIA emit, & mutuam pecuniam accepit fideiuſſore marito, eámque ſoluit venditori. poſtea maritus decedens nõ ſoluendo, in fraudem creditorum cauit teſtamẽto, ſe eam pecuniam vniuerſam debere. Quæritur, an interceſſiſſe mulier videatur. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerẽtur, non interceſſiſſe. Fundum vxoris ſuæ maritus obligauit Sempronio ob conductionem: mox mulier à Numerio ſua fide mutuam pecuniam acceptam ſub obligatione eiuſdem fundi, ſoluit Sempronio pro marito ſuo. Quæſitum eſt, an aduerſus s.c. obligata ſit. Reſpondi, ſi Numerius ſciſſet eam intercedere: fore s.c. de quo quæritur, locum. SCAEV.

29 QVIDAM voluit hæredibus Lucij Titij mutuam pecuniam dare, & cum eis cõtrahere: ſed, quoniam facultates eorum ſuſpectas habebat, magis vo- PAP.

luit vxori teſtatoris dare pecuniam,& ab ea pignus accipere: mulier eãdem pecuniam dedit hæredibus, & ab his pignus accepit. Quæro, an intereeſſiſſe videatur: & an pignora, quæ ipſa accepit, teneantur
» creditori. Paulus reſpondit, ſi creditor, cum contrahere vellet cum hæredibus L. Titij, euitatis his, magis mulierem ream elegit: & in ipſius perſona s. c, quod de interceſſionibus fœminarum factum eſt, locum eſſe, & pignora ab ea data non teneri. eas autẽ res, quas mulier ab ijs, pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non eſſe: ſed non ſine ratione Prętorẽ facturum, ſi non tantũ in perſonam ſubducta muliere, in principales debitores dederit actionem: ſed etiam in res, quæ mulie-
» ri obligatę ſunt. Paulus reſpondit, ea, quæ in fraudẽ s. c. quod de interceſſionibus fœminarum factũ eſt, excogitata probari poſſunt, rata haberi nõ oportere.

SI DECIPIENDI animo, vel cum ſciret ſe non teneri, mulier pro aliquo interceſſerit: exceptio ei s. c. non datur. Actionem enim, quæ in dolũ mulieris competit, ampliſſimus ordo non excludit. Procurator, ſi mandato mulieris pro alio interceſſerit,
» exceptione s. c. Velleiani adiuuatur, nec aliàs actio intercidit.

SI MVLIER, quod ex interceſſione ſoluit, nolit repetere, ſed mandati agere, & cauere velit de indẽnitate reo: audienda eſt.

POMP. SI MVLIER hæreditatem alicuius adeat, vt æs alienum eius ſuſcipiat: vix eſt, vt ſuccurri ei debeat: niſi fraude creditorum id conceptum ſit. Nec enim loco minoris x x v annis circũſcripti per omnia habenda eſt mulier. Si mulier rem à ſe pignori datam per interceſſionem recipere velit: fru-

ctus etiã liberos recipiet. Et, ſi res deterior facta fuerit eo nomine, magis eſt, vt æſtimetur. Sed, ſi creditor, qui pignus per interceſſionem accepit, hoc alij vendidit: vera eſt eorum opinio, qui petitionem dandã ei putant etiam aduerſus bonæ fidei emptorem: ne melioris conditionis emptor ſit, quàm fuerit venditor. Item, ſi mulier creditori viri fundum vendiderit, & tradiderit ea conditione, vt emptor acceptam pecuniam viro referret: & hunc fundum vendicat: exceptio quidem opponitur ei de re empta, & tradita: ſed replicabitur à muliere, Aut, ſi ea venditio cõtra s. c. facta ſit. & hoc procedit, ſiue ipſe creditor emit, ſiue interpoſuit alium, quo mulier ea ratione careat re ſua. Idem eſt, & ſi non pro viro, ſed pro alio debitore rem ſuam tradiderit. Si mulier, ne ipſa intercederet, alij mandaret, vt id faceret: an in huius perſona locus huic s. c. ſit, qui rogatu mulieris id faceret? totus enim ſermo s. c. ad petitionem non dandam aduerſus ipſam mulierem ſpectat. Et puto rem ita eſſe diſtinguendam, vt, ſi quidẽ creditor, cui me obligaui mandante muliere, hoc in fraudẽ s. c. egiſſet, ne ipſa interueniret contra s. c. daret autem alium: excludendum eum exceptione fraudis s. c. factę. Si verò is ignoraſſet, ego autem ſciſſem: tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum eſſe: me autem creditori teneri.

Si mulier pro eo, pro quo interceſſerit, iudicium parata ſit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur: quoniam exceptionem s. c. opponere poteſt, cauere debebit exceptione ſe nõ vſuram, & ſic ad iudicem ire. Intercedere autem mulierem intelligendum eſt etiam pro eo, qui obligari non poſſit: veluti ſi pro ſeruo alieno intercedit. Sed reſciſ-

ſa interceſſione,in dominum reſtituenda eſt actio.

DE COMPENSATIONIBVS.

MOD. » COMPENSATIO eſt debiti, & cre- » diti inuicem inter ſe contributio.

IVL. VNVSQVISQVE creditorem ſuum,eundemque debitorē petentē ſummouet,ſi paratus eſt cōpenſare.

POMP. IDEO compēſatio neceſſaria eſt,quia intereſt noſtra potius non ſoluere, quàm ſolutum repetere.

PAVL. » VERVM eſt,quod & Neratio placebat,& Pō- » ponius ait,ipſo iure eò minus fideiuſſorem ex omni contractu debere,quod ex compenſatione reus retinere poteſt. Sicut enim cum totum peto à reo,male peto:ita & fideiuſſor non tenetur ipſo iure in maiorem quantitatē,quàm reus condemnari poteſt.

PAVL. SI QVID à fideiuſſore petatur,æquiſſimū eſt eligere fideiuſſorem,quod ipſi,an quod reo debetur, compenſare malit. Sed &,ſi vtrunque velit compenſare,audiendus eſt.

QVOD IN diem debetur,non compenſabitur antè,quàm dies veniat: quanquam dari oporteat.

Si rationem compenſationis iudex non habuerit,ſalua manet petitio. Nec enim rei iudicatæ exceptio obijci poteſt. Aliud dicam,ſi reprobauerit compenſationem,quaſi non exiſtente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

VLP. ETIAM,quod naturaliter debetur, venit in compenſationem.

IN COMPENSATIONE etiam id deducitur,quo nomine cum actore lis conteſtata eſt: ne di-

ligentior quiſque deterioris conditionis habeatur, ſi compenſatio ei denegetur.

SI CVM filiofamiliâs, aut cum ſeruo contracta ſit ſocietas, & agat dominus, vel pater: ſolidum per compenſationẽ ſeruamus: quãuis, ſi ageremus duntaxat de peculio, pręſtaretur. Sed, ſi cum filiofamiliâs agatur, an quæ patri debentur, filius compenſare poſſit, quæritur. Et magis eſt admittẽdum: quia vnus contractus eſt: ſed cum conditione, vt caueat patrem ſuum ratum habiturum, id eſt nõ exacturum, quod is compenſauerit. PAVL.

SI AMBO ſocij parem negligentiam ſocietati adhibuimus: dicendum eſt deſinere nos inuicem eſſe obligatos ipſo iure, compenſatione negligentiæ facta. Simili modo probatur, ſi alter ex re cõmuni aliquid perceperit, alter tantam negligẽtiam exhibuerit, quæ eadem quantitate æſtimatur, compenſationem factam videri, & ipſo iure inuicem liberationẽ competere. Si quis igitur compenſare potẽs ſoluerit, condicere poterit, quaſi indebito ſoluto. Quoties ex maleficio oritur actio, vtputa ex cauſa furtiua, cæterorúmq; maleficiorum: ſi de ea re pecuniariter agatur, compenſatio locum habet. Idem eſt &, ſi condicatur ex cauſa furtiuà. Sed &, qui noxali iudicio conuenitur, compenſationem opponere poteſt. In ſtipulationibus quoque, quæ inſtar actionum habent, id eſt prætorijs, compenſatio locum habet. & ſecundum Iulianum tam in ipſa ſtipulatione, quàm in ex ſtipulatu actione poterit obijci compenſatio. VLP.

CVM ALTER alteri pecuniam ſine vſuris, alter vſurariam dèbet: conſtitutum eſt à diuo Seuero, concurrentis apud vtrunque quantitatis vſuras nõ eſſe præſtandas.

12 IDEM IVRIS eſt non ſolum in priuatis, verùm etiam in cauſa fiſci conſtitutum. Sed & ſi inuicem ſit vſuraria pecunia, diuerſæ tamen ſint vſuræ: compēſatio nihilominus locum habet eius, quod inuicem debetur.

13 QVOD LABEO ait, non eſt ſine ratione: vt, ſi cui petitioni ſpecialiter deſtinata eſt compenſatio, in cæteris non obijciatur.

IABOL. 14 QVAECVNQVE per exceptionem perimi poſſunt, in compenſationem non veniunt.

15 PECVNIAM certo loco à Titio dari ſtipulatus ſum: is petit à me, quam ego ei debeo pecuniam. Quæro, an hoc quoque compenſandum ſit, quanti mea interfuit, certo loco dari. Reſpōdi, ſi Titius petat, eam quoque pecuniam, quam certo loco promiſit, in compēſationem deduci oportere, ſed, cum ſua cauſa, id eſt, vt ratio habeatur, quanti tua interfuit, eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari.

PAP. 16 SI CVM militi caſtrenſium bonorum alius, cæterorum alius hæres extiterit, debitor alteri hæredū obligatus, velit compenſare, quod ab alio debetur: non audietur. Cum intra diem ad iudicati executionem datum, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui & ipſe pridem illi iudicatus eſt: compenſatio admittetur. Aliud eſt enim diem obligationis non veniſſe, aliud humanitatis gratia tempus indulgeri ſolutionis.

17 IDEO condēnatus, quòd arctiorem annonam ædilitatis tēpore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor nō videtur: & ideò compenſationem habebit.

18 IN REM ſuā procurator datus, poſt litis conteſtationē, ſi vice mutua cōueniatur, æquitate cōpenſationis vtetur. Creditor compenſare nō cogitur, quod

alij,quàm debitori ſuo debet:quãuis creditor eiꝰ pro eo,qui cõuenitur ob debitũ propriũ,velit cõpenſare.

19 DEBITOR ſi pecuniam publicam ſeruo publico citra voluntatem eorum ſoluit, quibus debitũ rectè ſolui potuit:obligatio priſtina manebit:ſed dabitur ei compenſatio peculij ſerui in eo,quod ſeruus publicus habebit.

20 OB NEGOTIVM copiarũ expeditionis tempore mandatum, curatorem condemnatum pecuniam iure cõpenſationis retinere non placuit: quoniam ea non compenſatur.

21 POSTEAQVAM placuit ĩter omnes id,quod inuicẽ debetur,ipſo iure cõpenſari,ſi procurator abſentis conueniatur, nõ debebit de rato cauere,quia nihil compenſat:ſed ab initio minus ab eo petitur. PAVL.

22 SI DEBEAS X,aut hominem, vtrũ aduerſarius volet:ita compenſatio huius debiti admittitur, ſi aduerſarius palàm dixiſſet vtrum voluiſſet. SCAEV.

23 ID QVOD pupillorum nomine debetur,ſi tutor petat, nõ poſſe cõpenſationem obijci eius pecuniæ,quam ipſe tutor ſuo nomine aduerſario debet. PAVL.

24 IVSSIT imperator audiri approbantem ſibi à fiſco deberi,quòd ipſe conueniatur.

DEPOSITI VEL CONTRA.

» DEPOSITVM eſt,quod cuſtodien- VLP.
» dum alicui datũ eſt, Dictum eſt ex
» eo,quod ponit᷑ præpoſitio enim de,
auget poſitũ, vt oſtẽdat totum fidei
eius cõmiſſum,quod ad cuſtodiã rei
» pertinet. Prætor ait,Quod neq; tumultꝰ, neq;
» incẽdij,neq; ruinæ,neq; naufragij cauſa depoſitũ ſit,

» in ſimplũ:earũ autẽ rerũ quę ſupra cõprehẽſę ſunt,
» in ipſum in duplũ:in hæredem eius, quod dolo malo eius factum eſſe dicetur qui mortuus ſit, in ſimplum, quod ipſius, in duplum iudicium dabo. Merito has cauſas deponendi ſeparauit Prætor, quæ continent fortuitam cauſam depoſitionis ex neceſſitate deſcendentẽ, non ex voluntate proficiſcentem. Eum tamen deponere tumultus, vel incendij, vel cæterarũ cauſarum gratia intelligẽdum eſt, qui nullam aliam cauſam deponendi habet, quàm imminẽs ex cauſis ſuprà ſcriptis periculum. Hęc autẽ ſeparatio cauſarũ iuſtam rationem habet: quippe, cum quis fidem elegit, nec depoſitum redditur, contẽtus eſſe debet ſimplo. Cum verò exigente neceſſitate deponat, creſcit perfidiæ crimen: & publica vtilitate cöercendum eſt vindicãdæ reip. cauſa. Eſt enim inutile in cauſis huiuſmodi fidem frangere. Quæ depoſitis rebus accedunt, nõ ſunt depoſita: vtputa, ſi homo veſtitus deponatur. veſtis enim nõ eſt depoſita. nec ſi equus
» cum capiſtro. nam ſolus equus depoſitus eſt. Si
» conueniat, vt in depoſito, & culpa præſtetur, rata eſt contractus cõuentio. Contractus enim legem ex cõuentione accipiunt. Illud nõ probandũ eſt, dolum non eſſe præſtandum, ſi cõuenerit. nam hæc cõuentio contra bonam fidẽ, contra bonos mores eſt: & ideò nec ſequenda eſt. Si veſtimenta ſeruanda balneatori data perierunt, ſi quidem nullam mercedem ſeruandorum veſtimentorum accepit, depoſiti eum teneri, & dolum dũntaxat præſtare debere puto. quòd ſi accepit, ex conducto. Si quis ſeruum cuſtodiendum coniecerit fortè in piſtrinum, ſi quidẽ merces interuenerit cuſtodiæ, puto eſſe actio-
» nem aduerſus piſtrinarium ex cõducto. ſi verò mer-

cedem accipiebã ego pro hoc ſeruo, quem in piſtrinum accipiebat, ex locato me agere poſſe. Quòd,ſi operæ eius ſerui cum cuſtodia compẽſabantur:quaſi genus locati, & conducti interuenit: ſed,quia pecunia non datur, præſcriptis verbis datur actio. Si verò nihil aliud, quàm cibaria præſtabat, nec de operis quicquam conuenit: depoſiti actio eſt. In conducto,& locato, & in negotio,ex quo diximus præſcriptis verbis dandam actionem, & dolum & culpam præſtabunt:qui ſeruum receperunt. At,ſi cibaria tantum dabant,dolum duntaxat ſequemur. Ta
» men;vt Pomponius ait, &,ſi quod habuerint pręſcriptum,aut quod conuenerit:dummodo ſciamus,etſi aut quid fuit præſcriptum, dolum tamen eos præſtaturos,qui receperunt,qui ſolus in depoſitum venit.

Si te rogauero, vt rem meam perferas ad Titium, vt is eam ſeruet: qua actione tecum experiri
» poſſim,apud Pomponium quęritur. & putat,tecum mandati, cum eo verò,qui eam receperit, depoſiti. Si verò tuo nomine recepit, tu quidem mandati mihi teneris,ille tibi depoſiti: quam actionẽ mihi præſtabis mandati iudicio conuẽtus. Quòd,ſi rem tibi dedi,vt ſi Titius rem non recepiſſet,tu cuſtodires,nec eam recepit:videndum eſt, vtrum depoſiti
» tantum, an mandati actio ſit. & Pomponius dubitat. puto tamen mandati eſſe actionem: quia plenius fuit mandatum habens & cuſtodiæ legem.

» Idem Pomponius quærit, ſi tibi mandauero, vt rem ab aliquo meo nomine receptam cuſtodias, idque feceris:mãdati,an depoſiti tenearis. Et magis probat mandati eſſe actionem: quia hic eſt primus
» contractus. Idem etiam Pomponius quærit,ſi apud te volẽtem me deponere iuſſeris apud libertũ tuum

deponere, an poſſim tecum depoſiti experiri. Et ait ſi tuo nomine, hoc eſt, quaſi te cuſtodituro depoſuiſſem, mihi tecũ depoſiti eſſe actionem. Sin verò perſuaſeris mihi, vt magis apud eum deponam, tecum nullam eſſe actionem: cum illo depoſiti actio eſt: nec mandati teneris, quia rem meam geſſi. Sed, ſi mandaſti mihi, vt periculo tuo apud eum deponam, cur non ſit mandati actio, nõ video. Planè, ſi fideiuſſiſti pro eo, Labeo omnimodo fideiuſſorem teneri ait nõ tantum, ſi dolo fecit is, qui depoſitum ſuſceperit: ſed & ſi non fecit, eſt tamen res apud eum. Quid enim, ſi fureret is, apud quem depoſitum eſt? vel pupillus ſit? vel neque hæres, neque bonorum poſſeſſor, neq; ſucceſſor eius extaret? Tenebitur ergò, vt præſtet, quod depoſiti actione præſtari ſolet. An in pupillum, apud quem ſine tutoris authoritate depoſitum eſt, depoſiti actio detur, quæritur. Sed probari oportet, ſi apud doli mali iam capacem depoſueris, agi poſſe, ſi dolum commiſit. Nam &, inquantum locupletior factus eſt, datur actio in eum, & ſi dolus nõ interuenit. Si res depoſita deterior reddatur: quaſi non reddatur, agi depoſiti poteſt. Cum enim deterior redditur, poteſt dici dolo malo redditam nõ eſſe. Si ſeruus meus depoſuerit, nihilominus depoſiti habebo actionem. Si apud ſeruum depoſuero, „ & cum manumiſſo agam, Marcellus ait non tenere actionem: quanuis ſolemus dicere, doli etiam in ſeruitute cõmiſſi teneri quem debere, quia & delicta, & noxæ caput ſequuntur. Erit igitur ad alias actiones competẽtes recurrendum. Hæc actio bonorum poſſeſſoribus, cæteriſq; ſucceſſoribus, & ei, cui ex Trebelliano s. c. reſtituta eſt hæreditas, competit. Non tantum præteritus dolus in depoſiti actionẽ venit,

ſed etiam futurus, id eſt poſt litem conteſtatam.
Inde ſcribit Neratius, ſi res depoſita, ſine dolo malo amiſſa ſit, & poſt iudiciũ acceptũ recuperetur, nihilominus rectè ad reſtitutionẽ reum cõpelli: nec debere abſolui, niſi reſtituat. Idẽ Neratius ait, quanuis tunc tecum depoſiti actum ſit, cum reſtituendi facultatem nõ habeas, horreis fortè clauſis: tamen, ſi ante condemnationem reſtituendi facultatem habeas, condemnãdum te, niſi reſtituas: quia res apud te eſt. tunc enim quærendum, an dolo malo feceris, cum rem non habeas. Eſt autem apud Iulianũ libro XIII Digeſtorum ſcriptum, eum, qui rem depoſuit, ſtatim poſſe depoſiti actiõe agere. Hoc enim ipſo, dolo facere eum, qui ſuſcepit, quod repoſcenti rem nõ reddat. Marcellus autẽ ait, nõ ſemper videri poſſe dolo facere eum, qui repoſcẽti rẽ nõ reddat. Quid enim, ſi in prouincia res ſint, vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non ſit facultas, vel conditio depoſitionis nõ extitit?
Hanc actionem bonæ fidei eſſe, dubitari non oportet, & ideò & fructus in hanc actionem venire, & omnem cauſam, & partum, dicendum eſt, ne nuda res veniat. Si rem depoſitam vendidiſti, eámq; poſtea redemiſti in cauſam depoſiti: etiam, ſi ſine dolo malo poſtea perierit, teneris depoſiti: quia ſemel dolum feciſti, cum venderes. In depoſiti quoque actione in litem iuratur. Non ſolum ſi ſeruus meus, ſed & ſi is, qui mihi bona fide ſeruiebat, rem depoſuit: æquiſſimum erit mihi dari actionem, ſi rem ad me pertinentem depoſuit. Simili modo & ſi vſumfructum in ſeruo habeam, ſi id quod depoſuit, ex eo peculio fuit: quod ad me pertinebat, vel res mea fuit: eadem actione agere potero. Item

ſi ſeruus hæreditarius depoſuit, hæredi poſtea adeunti competit actio. Si ſeruus depoſuit, ſiue viuat, ſiue deceſſerit, vtiliter dominus hac actione experietur: ipſe autem ſeruus manumiſſus non poterit agere. Sed, ſi fuerit alienatus, adhuc ei competit actio, cuius fuit ſeruus, cum deponeret. Initiũ enim contractus ſpectandum eſt. Si duorũ ſeruus ſit, qui depoſuit: vnicuique dominorum in partem competit depoſiti actio. Si rem à ſeruo depoſitam, Titio, quem dominum eius putaſti, cum non eſſet, „ reſtituiſti: depoſiti actione te non teneri Celſus ait: quia nullus dolus interceſſit. Cum Titio autem, cui res reſtituta eſt, dominus ſerui ad exhibendum aget. Sed, ſi exhibuerit, vendicabitur. Si verò, cum ſciret rem alienam eſſe, conſumpſerit, cõdemnabitur: quia dolo fecit quò minus poſſideret. Eleganter apud Iulianum quæritur, ſi pecuniam ſeruus apud me depoſuit, ita, vt domino pro libertate eius darem, egóque dedero, an tenear depoſiti. Et Iulia„ nus ſcribit libro XIII Digeſtorum, ſi quidem ſic dedero, quaſi ad hoc penès me depoſitam, téq; certiorauero: non competere tibi depoſiti actionẽ: quia ſciens recepiſti, careo ergo dolo. Si verò quaſi meã pro libertate eius numerauero: tenebor. Quæ ſententia mihi videtur vera. Hic enim non tantum ſine dolo malo non reddidit, ſed nec reddidit. Aliud „ eſt enim reddere, aliud quaſi de ſuo dare. Si pecunia apud te ab initio hac lege depoſita ſit, vt, ſi voluiſſes, vtereris: prius, quàm vtaris, depoſiti teneberis.

Sæpe euenit, vt res depoſita, vel nummi, periculo ſint eius: apud quem deponũtur: vtputa ſi hoc nominatim conuenit. Sed & ſi ſe quis depoſito ob„ tulit, idem Iulianus ſcribit, periculo ſe depoſiti illi-

gaſſe: ita tamen, vt non ſolum dolum, ſed etiam culpam, & cuſtodiam præſtet, non tamen fortuitos caſus. Si pecunia in ſacculo ſignato depoſita ſit, & vnus ex hæredibus eius, qui depoſuit, veniat repetens: quemadmodum ei ſatiſfiat, videndum eſt. Promenda eſt pecunia vel coram Prætore, vel interuenie͂tibus honeſtis perſonis, & exoluenda pro parte hæreditaria. Sed, & ſi reſignetur, non contra legem depoſiti ff, cum vel authore Prætore, vel honeſtis perſonis interuenientibus hoc eueniet, reſiduo vel apud eum remanente, ſi hoc voluerit: ſigillis videlicet prius ei impreſſis vel à Prætore, vel ab íjs, corã quibus ſignacula remota ſunt: vel, ſi hoc recuſauerit, in ædem depone͂do. Sed, ſi res ſint, quę diuidi non poſſunt, omnes debebit tradere, ſatiſdatione idonea à petitore ei prę ſtanda in hoc, quod ſupra eius partem eſt. Satiſdatione autem non interueniente, rem in ædem deponi, & omni actione depoſitarium liberari. Apud Iulianum libro XIII Digeſt. talis ſpecies relata eſt. Ait enim, ſi depoſitor deceſſerit, & duo exiſtant, qui inter ſe contendant, vnuſquiſque ſolum ſe hæredem dicens: ei tradendã rem, qui paratus eſt aduerſus alterum reum defendere, hoc eſt, eum qui depoſitum ſuſcepit.

Quòd, ſi neuter hoc onus ſuſcipiat, cõmodiſſimè dici ait, non cogendum eſſe à Prætore iudicium ſuſcipere. oportere igitur rem deponi in ædẽ aliquam, donec de hæreditate iudicetur. Si quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas pluribus præſentibus legerit, ait Labeo depoſiti actione rectè de tabulis agi poſſe. Ego arbitror & iniuriarũ agi poſſe, ſi hoc animo recitatum eſt teſtamentum quibuſdam prę ſentibus, vt iudicia ſecreta eius, qui teſtatus eſt, di-

uulgarentur. Si prædo vel fur depoſuerit: & » hos Marcellus libro VI Digeſt. putat depoſiti recte acturos. nam intereſt eorum, eò quòd teneantur. Si quis argentum, vel aurum depoſitũ petat: vtrum ſpeciem, an & pondus complecti debeat? Et magis eſt, vt vtrunque quis complectatur, ſcyphũ fortè, vel lancem, vel pateram dicendo, & materiã, & pondus addendo: ſed, & ſi purpura ſit infecta, vel lana, pondus ſimiliter adijciendum, ſaluo eo, vt ſi de quantitate ponderis incertum eſt, eiurranti ſuccurratur. Si ciſta ſignata depoſita ſit, vtrum ciſta tantũ petatur, an & ſpecies comprehendẽdæ » ſint? Et ait Trebatius ciſtam repetendam, non ſingularum rerum depoſiti agendum. Quòd, ſi res oſtenſæ ſint, & ſpecies, & veſtis, & ſic depoſitæ: adij» ciendæ ſunt & ſpecies, & veſtis. Labeo autem ait eum, qui ciſtam deponit, ſingulas quoque res videri deponere: ergò & de rebus agere eum oportere. Quid ergò, ſi ignorauerit is, qui depoſitum ſuſcipiebat, res ibi eſſe? Non multum facere, cũ ſuſceperit depoſitũ. Ego & rerum depoſiti agi poſſe exiſtimo, quanuis ſignata ciſta depoſita ſit. Filiumfamiliâs teneri depoſiti conſtat: quia & ceteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi poteſt, dũntaxat de peculio. Idem & in ſeruo: nam cum domi» no agetur. Planè & Iulianus ſcribit, & nobis videtur, ſi eorum nomine, qui ſunt in poteſtate, agatur: veniet in iudicium & ſiquid per eum, in cuius iure ſunt, captum, fraudatúmve eſt: vt & dolus eorum veniat, non tantum ipſorum: cum quibus contractum eſt. Si apud duos ſit depoſita res: aduerſus vnumquenque eorum agi poterit, nec liberabitur alter, ſi cum altero agatur: non enim electione,

ſed ſolutione liberantur. Próinde ſi ambo dolo fecerint,& alter,quod intereſt, præſtiterit, alter nō conuenietur: exemplo duorum tutorum. Quod ſi alter vel nihil, vel minus facere poſſit: ad alium peruenietur. Idémque,& ſi alter dolo non fecerit,& idcirco ſit abſolutus: nam ad alium peruenietur.

Sed, ſi duo depoſuerint, & ambo agant: ſi quidem ſic depoſuerunt, vt vel vnus tollat totum: poterit inſolidum agere. ſi verò pro parte, pro qua eorũ intereſt: tunc dicendum eſt, in parte condemnationē faciendam. Si ſic depoſuero apud te, vt poſt mortem tuam reddas: & tecum, & cum hærede tuo poſſum depoſiti agere. Poſſum enim mutare voluntatē, & ante mortē tuā depoſitū repetere. Próinde & ſi ſic depoſuero, vt poſt mortē meā reddas: potero & ego, & hæres meus agere depoſiti mutata voluntate. Quod autem dolus dúntaxat in hanc actionem venit, quæſitum eſt, ſi hæres rem apud teſtatorem depoſitam, vel commodatam diſtraxerit ignorans depoſitā, vel commodatā, an teneatur. Et, quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius eſt teneri eum. Hoc enim ipſo dolo facit, quod id, quòd ad ſe peruenit, nō reddit.

2 QVID ERGO, ſi pretium nondum exegit, aut minoris, quàm debuit, vendidit? Actionē ſuam tantummodo præſtabit. PAVL.

3 PLANÈ, SI poſſit rem redimere, & præſtare, nec velit, nō caret culpa; quemadmodum ſi redemptam, vel alia ratione ſuam factam noluit præſtare, cauſatus quòd ſemel ignarus vendiderit. VLP.

4 SED ET ſi nō ſit hæres, ſed putauit ſe hæredē, & vendidit: ſimili modo lucrum ei extorquebitur. PAVL.

VLP. 5 EI, APVD quem depoſitum eſſe dicetur, contrarium iudicium depoſiti datur. In quo iudicio merito in litem non iuratur. Non enim de fide rupta agitur, ſed de indemnitate eius, qui depoſitũ ſuſcepit. In ſequeſtrũ depoſiti actio cõpetit. Si tamen cum ſequeſtro conuenit, vt certo loco rem depoſitam exhiberet, nec ibi exhibeat, teneri eum palàm eſt. Quòd, ſi de pluribus locis conuenit: in arbitrio eius eſt, quo loco exhibeat. Sed, ſi nihil cõuenit, denuntiandum eſt ei, vt apud Prætorem exhibeat. Si velit ſequeſter officium deponere, quid ei faciendum eſt? Et ait Pomponius adire eum Prætorẽ oportere, & ex eius authoritate denuntiatione facta ijs, qui eum elegerant, ei rem reſtituendam, qui præſens fuerit. Sed hoc non ſemper verum puto. Nam plerunque non eſt permittendum, officium; quod ſemel ſuſcepit, contra legem depoſitionis deponere: niſi iuſtiſſima cauſa interueniente. Et, cum permittitur: raro ei res reſtituenda eſt, qui venit: ſed oportet eam rem arbitratu iudicis apud ædem aliquam deponi.

PAVL. 6 PROPRIE in ſequeſtro eſt depoſitum, quod à pluribus inſolidum certa conditione cuſtodiendum, reddendúmque traditur.

VLP. 7 SI HOMINEM apud ſe depoſitum, vt quæſtio de eo haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam manſionem extẽſum, ſequeſter ſoluerit miſericordia ductus: dolo proximum eſſe, quod factũ eſt, arbitror: quia, cum ſciret, cui rei pararetur, intẽpeſtiue miſericordiã exercuit: cum poſſet nõ ſuſcipere talem cauſam magis, quàm decipere. Datur actio depoſiti in hæredem ex dolo defuncti inſolidum. Quanquam enim aliàs ex dolo defuncti

nō ſolemus teneri,niſi pro ea parte,quę ad nos peruēnit,tamen hic dolus ex contractu, reſque perſecutione deſcendit: ideóque inſolidum vnus hæres tenetur,plures verò pro ea parte,qua quiſque hęres eſt. Quoties foro cedunt nummularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum , hoc eſt eorum,qui depoſitas pecunias habuerint, non quas fœnori apud nummularios,vel cū nummularijs, vel per ipſos exercebant,& ante priuilegia.Igitur,ſi bona venierint,depoſitariorum ratio habebitur: dummodo eorum,qui poſtea vſuras acceperunt,ratio nō habeatur,quaſi renuntiauerint depoſito.Item quæritur vtrum ordo ſpectetur eorum,qui depoſuerūt, an verò ſimul omnium depoſitariorum ratio habeatur.Et conſtat ſimul admittendos· hoc enim reſcripto principali ſignificatur.

¶ QVOD PRIVILEGIVM exercetur non in ea tantum quantitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia depoſita reperta eſt, ſed in omnibus fraudatoris facultatibus: ídque propter neceſſarium vſum argentariorum ex vtilitate publica receptum eſt. Planè ſumptus cauſa,qui neceſſario factus eſt, ſemper præcedit·nam,deducto eo,bonorum calculus ſubijci ſolet. PAVL.

¶ IN DEPOSITI actione,ſi ex facto defuncti agatur,aduerſus vnum ex pluribus hæredibus pro parte hæreditaria agere debeo· ſi verò ex ſuo delicto, pro parte non ago: merito, quia æſtimatio refertur ad dolū,quem inſolidum ipſe hęres admiſit: PAVL.

¶ NEC ADVERSVS eius hæredes eius, qui dolo carent: depoſiti actio competit. IVL.

¶ QVOD SERVVS depoſuit,is,apud quem depoſitum eſt, ſeruo rectiſſimè reddet ex bona fide VLP.

nec enim cõuenit bonę fidei, abnegare id, quod quiſque accepit: ſed debebit reddere ei, à quo accepit, ſic tamẽ, ſi ſine dolo malo omnia reddat, hoc eſt, vt ne » culpę quidem ſuſpicio ſit. Denique Sabinus hoc explicuit addẽdo, nec vlla cauſa interuenit, quare putari poſſit dominum reddi nolle. hoc ita, & ſi potuit ſuſpicari, iuſta ſcilicet ratione motus: cęterũ ſufficit bonam fidẽ adeſſe. Sed, & ſi ante eius rei furtum fecerit ſeruus, ſi tamen ignorauit is, apud quem depo» ſuit, vel credidit dominũ non inuitũ fore huius ſolutionis: liberari poterit. bona enim fides exigitur. Nõ tantũ autem ſi remanenti in ſeruitute fuerit ſolutũ, ſed & ſi manumiſſo, vel alienato ex iuſtis cauſis liberatio contigit, ſcilicet ſi quis ignorans manumiſſum, vel alienatũ ſoluit. Idémque & in omnibus de» bitoribus ſeruandum Pomponius ſcribit.

POMP. ¶ SI IN Aſia depoſitũ fuerit, vt Romę reddatur: videtur id actum, vt non impenſa eius id fiat, apud quem depoſitũ ſit, ſed eius, qui depoſuit. Depoſitũ eo loco reſtitui debet, in quo ſine dolo malo eius eſt, apud quem depoſitũ eſt. Vbi verò depoſitũ eſt, nihil intereſt. Eadem dicenda ſunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudicijs. Sed dicendũ eſt, ſi velit actor ſuis impẽſis, ſuóque periculo rem perferri Romã, vt audiendus ſit: quoniã & in ad exhibendũ actione id ſeruatur. Cum ſequeſtro recte agetur depoſiti ſequeſtraria actione: quam & in hæredẽ eius reddi oportet. Quemadmodum quod ex ſtipulatu, vel ex teſtamento dari oportet, poſt iudicium acceptũ detrimento rei periret: ſic depoſitum quoq;, ex die, quo depoſiti actum ſit, periculo eius eſt, apud quẽ depoſitũ fuerit, ſi iudicij accipiendi tẽpore potuit id reddere reus, nec reddidit.

13 SI QVIS inficiatus ſit,non aduerſus dominũ, PAVL.
ſed eum,qui rem depoſitam petebat, quòd verum procuratorem non putaret, aut eius,qui depoſuiſſet ,hæredem:nihil dolo malo fecit.poſtea autem,ſi cognouerit,cum eo agi poterit: quoniam tunc incipit dolo malo facere,ſi reddere eam non vult.

Competit etiam condictio depoſitæ rei nomine, ſed non antè,quàm quid dolo admiſſum ſit. Non enim quenquam hoc ipſo quod depoſitum accipiat,condictione obligari: verùm quod dolum malum admiſerit.

14 SI PLVRES hæredes extiterint ei,qui depoſuiſſe dicitur, ſi maior pars adierit, reſtituendã rem præſentibus.Maiorẽ autẽ partẽ,non ex numero vtique perſonarũ,ſed ex magnitudine portionũ hæreditariarũ intelligendam, cautela idonea reddendã. CAIVS.

Siue autẽ cum eo,apud quem depoſita res eſt, actum fuerit,ſiue cũ hærede eius, & ſua natura res ante rem iudicatã intercideri, veluti ſi homo mor-
10 tuus fuerit:Sabinus, & Caſſius abſolui debere eum, cum quo actum eſt,dixerunt:quia æquum eſt,naturalem interitum ad actorem pertinere, vtique cum interitura eſſet ea res,& ſi reſtituta eſſet actori.

15 QVI REM ſuam deponi apud ſe patitur, vel IVL.
vtendam rogat:nec depoſiti,nec commodati actione tenetur:ſicuti qui rem ſuam conducit,aut precario rogat, nec precario tenetur, nec ex locato.

16 SI IS, apud quem rem depoſueras, apud ali- AFRIC.
um eam deponat,& ille dolo quid admiſerit:ob dolum eius, apud quem poſtea ſit depoſitum, eatenus eum teneri,apud quem tu depoſueris,vt actiones ſuas tibi præſtet.

17 LICET deponere tã plures,quàm vn⁹ poſſint: FLOR.

attamen apud ſequeſtrum non niſi plures depone-re poſſunt· nam tunc id fit, cum aliqua res in con-trouerſiam deducitur. Itaque hoc caſu inſolidum vnuſquiſque videtur depoſuiſſe. quod aliter eſt, cum rem communē plures deponunt. Rei depoſitę proprietas apud deponentem manet: ſed & poſſeſſio, niſi apud ſequeſtrum depoſita eſt· nam tunc demū ſequeſter poſſidet. Id enim agitur ea depoſitione, vt neutrius poſſeſſioni id tempus procedat.

NERAT. 18 QVOD TVMVLTVS, incendij, ruinæ, naufragij cauſa depoſitū eſt: in hæredem de dolo mortui actio eſt, & pro hæreditaria portione, & in ſimplum, & intra annum quoque. In ipſum, & inſolidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

VLP. 19 IVLIANVS, & Marcellus putant filiumfamiliâs depoſiti rectè agere poſſe.

PAVL. 20 SI SINE dolo malo rem depoſitam tibi, amiſeris, nec depoſiti teneris, nec cauere debes, ſi deprehenderis, eam reddi. ſi tamen ad te iterum peruenerit, depoſiti teneris.

21 SI APVD filiumfamiliâs res depoſita ſit, & emancipatus rem teneat: pater nec intra annum de peculio debet conueniri, ſed ipſe filius. Plus Trebatius exiſtimat, etiam ſi apud ſeruum depoſitum ſit, & manumiſſus rem teneat, in ipſum dandam actionem, non in dominum: licet ex cęteris cauſis in manumiſſum actio non datur.

MARC. 22 SI DVO hæredes rem apud defunctum depoſitam, dolo interuerterint: quodam vtique caſu in partes tenebuntur· Nam, ſi diuiſerint decem milia, quæ apud defunctum depoſita fuerant, & quinque milia abſtulerint, & vterque ſoluendo eſt: in partes obſtricti erunt. nec enim amplius actoris intereſt.

Quòd ſi lancẽ cõflauerint,aut cõflari ab aliquo paſſi fuerint, aliáve ſpecies dolo eorum interuerſa fuerit:inſolidum conueniri poterunt,àc ſi ipſi ſeruandã ſuſcepiſſent·Nam certè verum eſt,inſolidum vnumquenq; dolo feciſſe:& niſi pro ſolido,res non poteſt reſtitui.Nec tamen abſurde ſentiet,qui hoc putauerit,planè niſi integræ rei reſtitutione, eum,cum quo actũ fuerit,liberari nõ poſſe: condemnandũ tamen, ſi res non reſtituetur,pro qua parte hæres extitit.

23 ACTIONE depoſiti conuentus, ſeruo conſtituto,cibariorum nomine apud eundem iudicẽ vtiliter experitur. MOD.

24 LVCIVS Titius Sempronio ſalutem. Centum nummos,quos hac die cõmendaſti mihi, annumerante ſeruo Sticho actore, eſſe apud me,vt notũ haberes,hac epiſtola manu mea ſcripta tibi notum facio.quos,quando voles,& vbi voles,cõfeſtim tibi numerabo. Quæritur propter vſurarũ incrementũ. Reſpondi depoſiti actionẽ locum habere· Quid eſt enim aliud cõmendare, quàm deponere? Quod ita verum eſt, ſi id actũ eſt,vt corpora nummorũ eadẽ redderẽtur·Nam,ſi,vt tantundẽ ſolueretur,cõuenit, egredit̃ ea res depoſiti notiſſimos terminos. In qua quæſtione,ſi depoſiti actio nõ teneat,cũ cõuenit tãtundem,nõ idem reddi:rationẽ vſurarũ haberi non facile dicendũ eſt.Et eſt quidẽ conſtitutũ,in bonæ fidei iudicijs,quod ad vſuras attinet,vt tantundẽ poſſit officiũ arbitri, quantũ ſtipulatio. Sed cõtra bonã fidem,& depoſiti naturam eſt, vſuras ab eo deſyderare temporis ante moram, qui beneficiũ in ſuſcipiẽda pecunia dedit. Si tamen ab initio de vſuris præſtandis conuenit, lex contractus ſeruabitur. PAP.

25 DIE SPONSALIORVM,aut poſtea res ob-

latas puellæ, quæ ſui iuris fuit, pater ſuſcepit. hæres eius, vt exhibeat, rectè conuenietur, etiam hac actio- ne depoſiti. Qui pecuniam apud ſe non obſi-
» gnatam, vt tantundem redderet, depoſitam, in vſus proprios conuertit: poſt moram in vſuras quoque iu- dicio depoſiti condemnandus eſt.

26 PVBLIA Meuia cũ proficiſceret ad maritũ ſu- um, arcã clauſam cũ veſte, & inſtrumentis cõmenda uit Caię Seiæ, & dixit ei, Cũ ſalua, ſanáve venero, re- ſtitues mihi: certè, ſi aliquid mihi humanũ cõtigerit, filio meo, quem ex alio marito ſuſcepi, reſtitues. de- functa ea inteſtata, deſydero, res commendatæ cui
» reſtitui debeãt, filio, an marito. Paul9 reſpõdit, filio.

Lucius Titius ita cauit, ἔλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τοῦ ἀργυρίου δηνάρια μύρια, καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὁμολόγησα ὡς προγέγραπται, καὶ συνεθέμην χορηγῆσαί σοι τόκον ἑκάστης μνᾶς ἑκάστου μηνὸς ὀβολοὺς τέσσαρας μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τοῦ ἀργυρίου.
» Quæro, an vſuræ peti poſſint. Paulus reſpondit, eum contractum, de quo quæritur, depoſitæ pecu- niæ modum excedere: & ideò ſecundum conuen- tionem vſurę quoque actione depoſiti peti poſſunt.

Titius Sempronio ſalutem. Habere me à vobis
» auri pondo plus minus decem, & diſcos duos, &
» ſaccum ſignatum: ex quibus mihi debetis decem,
» quos apud Titium depoſuiſtis, item, quos trophi-
» mati decem, item ex ratione patris veſtri decem, & quod excurrit. Quæro an ex huiuſmodi ſcriptura aliqua obligatio nata ſit, ſcilicet quod ad ſolam pe- cuniæ cauſam attinet. Reſpondi, ex epiſtola, de qua proponitur, obligationem quidem nullam na-

tam videri, ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe. An autem is quoque, qui deberi ſibi cauit in eadem epiſtola decem, probare poſſit hoc, quod ſcripſit, iudicem æſtimaturum.

27 LVCIVS Titius, cum haberet filiam in poteſtate Seiam, Pāphilo ſeruo alieno in matrimonium collocauit, cui & dotem dedit, quam ſub titulo depoſiti in cautionem contulit: & poſtea nulla denuntiatione domino facta pater deceſſit, mox & Pamphilus ſeruus. Quæro, qua actione Seia pecuniam petere poſſit, cum ipſa patri hæres extiterit. Paulus reſpondit, quoniam dos conſtitui non potuit ex cauſa depoſiti, actione de peculio pecuniam repetendam.

28 QVINTVS Cecilius Candidus ad Planciū Rogatianum epiſtolā ſcripſit in verba infra ſcripta, Cecilius Candidus Plancio Rogatiano ſuo ſalutē. Vigintiquinq; nūmos, quos apud me eſſe voluiſti, notum tibi hac epiſtola facio, ad ratiunculā meam eos perueniſſe: quibus vt primum proſpiciam, ne vacui tibi ſint, id eſt vt vſuras eorum accipias, curæ habebo. Quæſitum eſt, an ex ea epiſtola etiam vſuræ peti poſſint. Reſpondi, ex bonæ fidei iudicio vſuras deberi, ſiue perceperit, ſiue pecunia in rem ſuam verſus eſt. SCAEV.

29 SI SACCVLVM, vel argentum ſignatum depoſuero, & is penes quem depoſitum fuit, me inuito cōtractauerit: & depoſiti, & furti actio mihi in eum cōpetit. Si ex permiſſu meo depoſita pecunia is, penes quem depoſita eſt, vtatur: vt in cæteris bonæ fidei iudicijs vſuras eius nomine præſtare mihi cogetur. PAVL.

NERAT. 30 SI FIDEIVSSOR pro te, apud quē depoſitū
eſt, in litis ęſtimationē dānatus ſit: rem tuam fieri.

TRYPHI. 31 BONA fides, quę in cōtractibus exigitur, æqui-
tatem ſummam deſyderat. Sed eam vtrum æſtime-
mus ad merum ius gentium, an vero cum pręceptis
ciuilibus & prætorijs? veluti, re⁹ capitalis iudicij de-
» poſuit apud te centū: is deportatus eſt, & bona eius
publicata ſunt. vtrúmne ipſi ea reddēda, an in publi-
» cum deferenda ſunt? Si tantū naturale ius, & gentiū
» intueamur: ei, qui dedit, reſtituēda ſunt. Si ciuile ius,
» & legum ordinem: magis in publicū deferēda ſunt.
» Nam male meritus publice, vt exēplo alijs ad deter-
» renda maleficia ſit, etiā egeſtate laborare debet. In-
» currit hic & alia inſpectio, an bonam fidē inter eos
tantum, inter quos contractū eſt, nullo extrinſecus
aſſumpto, ęſtimare debeamus: an reſpectu etiā alia-
rum perſonarum, ad quas id, quod geritur, pertinet.
Exempli loco, Latro ſpolia, quæ mihi abſtulit, depo- «
ſuit apud Seium, inſciū de malitia deponentis, vtrū «
latroni, an mihi reſtituere Seius debeat? Si per ſe, dā- «
tem, accipientémque intueamur, hęc eſt bona fides, «
vt cōmiſſam rem accipiat is, qui dedit. Si totius rei
æquitatē, quæ ex omnibus perſonis, quæ in negotio
geſto contingūtur, impletur: mihi reddenda ſunt,
quæ facto ſceleratiſſimo adempta ſunt. Et hāc pro-
bo eſſe iuſtitiam, quæ ſuum cuiq; ita tribuit, vt non
diſtrahat ab vllius perſonæ iuſtiore petitione. Quòd,
» ſi ego ad ea petenda non veniam, nihilominus ei re-
» ſtituēda ſunt, quę depoſuit, quāuis male quæſita de-
» poſuit. Quod & Marcellus in prædone, & fure ſcri-
bit. Si tamē ignorans latro, cuius filio, vel ſeruo rem
abſtuliſſet, apud patrem dominúmve eius depoſuit
ignorantem: nec ex iure gentium conſiſtet depoſi-

„ tum,cuius hæc eſt poteſtas, vt alij, non domino ſua
„ ipſius res,quaſi aliena,ſeruāda detur. Et,ſi rem meā fur,quam me ignorante ſurripuit, apud me etiā nūc delictum eius ignorantem depoſuerit: rectè dicetur non contrahi depoſitum:quia non eſt ex fide bona, rem ſuā dominū prædoni reſtituere cōpelli. Sed,etſi etiā nunc ab ignorante domino tradita ſit,quaſi ex cauſa depoſiti:tamē indebiti dati condictio cōpetit.

„ 32 QVOD NERVA dicit, latiorem culpam dolū CELS.
„ eſſe, Proculo diſplicebat, mihi veriſſimum videtur. Nam,etſi quis non ad eum modum,quem hominū natura deſyderat,diligens eſt:niſi tamen ad ſuū modum curam in depoſito præſtet, fraude non caret. Nec enim ſalua fide minorem his, quàm ſuis rebus diligentiam præſtabit.

33 SERVVS tuus pecuniam cum Titio in ſequeſtro depoſuit apud Meuium ea conditione, vt ea tibi redderetur,ſi tuā eſſe probaſſes:ſin minus,vt Titio redderetur. poſſe dici,cum eo,apud quem depoſita eſſet,incerti agere,id eſt,ad exhibendum,& exhibitam vendicare:quia ſeruus in deponendo tuum ius deterius facere non potuiſſet. LABEO.

34 POTES agere depoſiti cum eo,qui tibi non aliter,quàm nummis à te acceptis, depoſitum reddere voluerit: quanuis ſine mora & incorruptum reddiderit.

FINIS LIB. XVI.

MANDATI VEL CONTRA.

LIBER SEPTIMVSDECIMVS.

VLP. OBLIGATIO mandati conſenſu contrahentium conſiſtit. ideò per nuntium quoq;,vel per epiſtolam, mãdatum ſuſcipi poteſt. Item ſiue rogo, ſiue volo, ſiue mãdo, ſiue alio quocunque verbo ſcripſerit, mandati actio eſt. Item mandatum & in diem differri, & ſub conditione cõtrahi poteſt. Mandatum, niſi gratuitum, nullum eſt: nam originem ex officio, atque amicitia trahit. Contrarium porrò eſt officio merces. Interueniẽte enim pecunia, res ad locationem, & conductionem potius reſpicit.

CAIVS. MANDATVM inter nos cõtrahitur, ſiue mea tantum gratia tibi mandem, ſiue aliena tantum, ſiue mea & aliena, ſiue mea & tua, ſiue tua & aliena. Quòd ſi tua tantum gratia tibi mandem, ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id nulla ex eo naſcitur obligatio. Mea tantum gratia interuenit mãdatum, veluti ſi tibi mandem, vt negotia mea geras, vel vt fundum mihi emas, vel vt pro me fideiubeas. Aliena tantum gratia interuenit mãdatum, veluti ſi tibi mandem, vt Titij negotia gereres, vel vt fundũ ei emeres, vel vt pro eo fideiubeas. Mea & aliena, veluti ſi tibi mandẽ vt mea & Titij negotia gereres, vel vt mihi & Titio fundũ emeres, vel vt pro me & Titio fideiubeas. Tua & mea, veluti ſi tibi mãdem, vt ſub vſuris crederes ei, qui ĩ rem meã mutuaret. Tua & aliena, veluti ſi tibi mandẽ, vt Titio ſub vſuris crederes. Quòd ſi vt ſine vſuris crederes, aliena tãtum

gratia interuenit mandatũ. Tua autẽ gratia interue-nit mandatũ, veluti ſi tibi mandẽ,vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorũ colloces,quàm fœne-res: vel ex diuerſo, vt fœneres potius,quàm in em-ptiones prædiorũ colloces. cuius generis mandatũ, magis eſt conſiliũ, quàm mandatũ: & ob id non eſt obligatoriũ, quia nemo ex conſilio obligatur, etiã ſi non expediat ei,cui dabitur: quia liberum eſt cuiq; apud ſe explorare,an expediat ſibi conſilium.

3 PRAETEREA in cauſa mãdati etiã illud ver-titur, vt interdum nec melior cauſa mandantis fieri poſſit, interdum melior, deterior verò nunquam. Et quidem,ſi mandaui,tibi vt rem aliquam mihi eme-res,nec de pretio quicquã ſtatui,túq; emiſti: vtrinq; actio naſcitur. Quòd,ſi pretium ſtatui, túque pluris emiſti:quidam negauerunt mãdati te habere actio-nem,etiã ſi paratus eſſes id,quod excedit,remittere. nanque iniquum eſt, non eſſẽ mihi cum illo actio-nem,ſi nolit:illi verò ſi velit,mecum eſſe. PAVL.

n 4 SED PROCVLVS rectè eũ exiſtimat vſq; ad pretiũ ſtatutũ acturũ.quę ſẽtẽtia ſanè benignior eſt. CAIVS.

5 DILIGENTER igitur fines mandati cuſto-diendi ſunt. Nam,qui exceſſit, aliud quidem facere videtur: & ſi ſuſceptum non impleuerit, tenetur. Itaque ſi mandauero tibi,vt domum mihi Seianam ·c·emeres,túq; Titianam emeris longe maioris pre-tij,aut etiam minoris: non videris impleſſe manda-tum. Item,ſi mandauero tibi,vt fundũ meum ·c·ven-deres,túque eum ·x·c·vẽdideris, & petam fundum: non obſtabit mihi exceptio, niſi & reliquum mihi, quod deeſt mãdato meo,præſtes,& indemnem me per omnia cõſerues. Seruo quoque dominus ſi præ-ceperit certa ſumma rem vendere, & ille minoris PAVL.

vendiderit: ſimiliter eam vendicare dominus poteſt, nec vlla exceptione ſubmoueri: niſi indemnitas ei præſtetur. Melior autem cauſa mandantis fieri poteſt, ſi, cum tibi mãdaſſem, vt Stichum ·x· emeres, tu eum minoris emeris, vel tantidem: vt tamen aliud quicquam ſeruo accederet· vtroqꝫ enim caſu, aut non vltra pretium, aut intra pretium feciſti.

PAVL. SI REMVNERANDI gratia honor interuenit, erit mandati actio. Si cui fuerit mandatum, vt negotia adminiſtraret, hac actione erit conueniẽdus: nec rectè negotiorum geſtorũ cum eo agetur· nec enim ideò eſt obligatus, quia negotia geſſit: verùm idcirco, quòd mandatum ſuſcepit. denique teneretur & ſi non geſſiſſet. Si paſſus ſim aliquẽ pro me fideiubere, vel aliàs interuenire: mãdati teneor. & niſi pro inuito quis interceſſerit, aut donandi animo, aut negotium gerens, erit mandati actio. Rei turpis nullum mãdatum eſt, & ideò hac actione non agetur. Si tibi mãdauero, quod mea nõ intererat, veluti vt pro Seio interuenias, vel vt Titio credas: erit mihi tecum mandati actio, vt Celſus libro VII Digeſtorum ſcribit: & ego tibi ſum obligatus. Planè ſi tibi mandauero, quod tua intererat: nulla erit mandati actio, niſi mea quoque interfuit· aut ſi non eſſes facturus, niſi ego mandaſſem, & ſi mea non interfuerit, tamen erit mandati actio.

Apud Iulianum libro XIII Digeſtorũ quæritur, ſi dominus iuſſerit procuratorem ſuum certã pecuniam ſumere, & fœnerare periculo ſuo, ita vt certas vſuras domino penderet: dũtaxat, ſi pluris fœnerare potuiſſet, ipſe lucraretur: in creditum pecuniam videtur inquit accepiſſe. Planè ſi omnium negotiorum erat ei adminiſtratio mãdata: mandati

quoque eum teneri: quemadmodum ſolet mandati teneri debitor,qui creditoris ſui negotia geſſit.

Maurus Paulus quidam fideiuſſerat pro Dannide, mercedem pactus ob ſuam fideiuſſionem: & ſub nomine alterius ex euentu litis cauerat ſibi certam quantitatẽ dari. hic à Claudio Saturnino Prætore maiores fructus inferre iuſſus erat: & aduocationibus ei idem Saturninus interdixerat. Videbatur autem mihi iudicatum ſolui fideiuſſiſſe, & quaſi redemptor litis extitiſſe,& velle à Dannide mandati iudicio conſequi quod erat condemnatus: Sed „ rectiſſimè diui Fratres reſcripſerunt,nullam actionẽ eum propter ſuam calliditatem habere:quia mercede pacta acceſſerat ad talem redemptionẽ. Mar„ cellus autem ſic loquitur de eo,qui pecunia accepta ſpopondit, vt,ſi quidem hoc actum eſt,vt ſuo periculo ſponderet,nulla actione agat· ſin verò non hoc actum eſt, vtilis ei potius actio competat. quæ ſententia vtilitati rerum eſt conſentanea.

SALARIVM procuratori conſtitutum ſi extra ordinem peti cœperit: conſyderandum erit, an laborem dominus remunerare voluerit, atque ideò fidem haberi placitis oporteat: an in euentum litiũ maioris pecuniæ premio contra bonos mores procuratorem redemerit. PAP.

SI PROCVRATOREM dedero,nec inſtrumenta mihi cauſæ reddat: qua actione mihi tenea„ tur? Et Labeo putat mandati eum teneri: nec eſſe probabilem ſententiam exiſtimantium ex hac cauſa agi poſſe depoſiti· Vniuſcuiuſque enim contractus & initium ſpectandum eſt, & cauſa. Sed,& ſi per colluſionem procuratoris abſolutus ſit aduerſa„ rius:mandati eum teneri.ſed,ſi ſoluẽdo non ſit, tũc VLP.

de dolo actionem aduerſus reum, qui per colluſionem abſolutus ſit, dandam ait. Sed & de lite, quam ſuſcepit exequendã, mandati eum teneri conſtat.

Si quis mandauerit alicui gerẽda negotia eius, qui ipſe ſibi mandauerat, habebit mandati actionẽ, quia & ipſe tenetur. tenetur autem, quia agere poteſt. Quanquam enim vulgò dicatur, procuratorem ante litẽ conteſtatã facere procuratorẽ nõ poſſe, tamen mandati actio eſt. Ad agendũ enim dũntaxat
» hoc facere nõ poteſt. Si tutores mandauerint cõtutori ſuo mancipiũ emendum pupillo, & ille nõ emerit: an ſit mandati actio: & vtrum tantum mandati,
» an verò & tutelæ? Et Iulianus diſtinguit. Referre e-
» nim ait, cuius generis ſeruũ tutores vni contutorũ mandauerint, vt emeret. Nam, ſi ſuperuacuum ſeruum, vel etiam oneroſum: mandati actione eũ teneri, tutelæ nõ teneri. Si verò neceſſarium ſeruum, tunc & tutelę eum teneri, & nõ ipſum ſolũ, ſed & cæteros. Nam &, ſi non mandaſſent, tenerentur tutelæ, cum ſeruum pupillo neceſſarium non compa-
» rauerint. Non ſunt igitur excuſati, quod contutori mandauerint: quia emere debuerunt. Planè habebunt nihilominus mandati actionem, quia manda-
» to non eſt obtemperatum. Contra quoq; Iulianus ait tutorẽ, qui emit, mandati actionẽ habere aduerſus contutores ſuos. Si liber homo, quum bona fide ſeruiret, mandauerit Titio vt redimeretur: & nummos ex eo peculio dederit, quod ipſum ſequi, nõ apud bonæ fidei emptorẽ relinqui debuit: Titiúſque pretio ſoluto, liberũ illũ manumiſerit: mox ingenuus pronuntiatus eſt: habere eũ mãdati actio-
» nem Iulianus ait aduerſus eũ, cui ſe redimendũ mãdauit: ſed hoc tantum ineſſe mandati iudicio, vt ſibi

actiones mandet, quas habet aduerſus eum, à quo comparauit. Planè, ſi eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei emptorem pertinen„ te: nullæ ei, inquit Iulianus, mandari actiones poſſunt, quia nullas habet, cum ei ſuos nummos emptor dederit: quinimo, inquit, ex vendito manebit obligatus. Sed & hæc actio inutilis eſt: quia, quãtum fuerit conſecutus, tantum empti iudicio neceſſe habebit præſtare. Mandati actio tunc competit, cum cœperit intereſſe eius, qui mandauit. cæ„ terum, ſi nihil intereſt, ceſſat mandati actio, & eatenus competit, quatenus intereſt. vtputa mandaui tibi vt fundum emeres. ſi intererat mea emi, teneberis. Cæterum, ſi eundẽ hunc fundum ego ipſe emi, vel alius mihi, neq; intereſt aliquid: ceſſat mandati actio. Mandaui tibi, vt negotia mea gereres. Si nihil deperierit, quanuis nemo geſſerit, nulla actio eſt. aut, ſi alius idonee geſſerit, ceſſat mandati actio. & in ſimilibus hoc idem erit probandum. Si ignorantes fideiuſſores debitorem ſoluiſſe, vel aliàs acceptilatione, ſiue pacto liberatum, ex ſubſtantia debitoris ſoluerint: non tenebuntur mandati. quod & ad actionem fideiuſſoris „ pertinet: & hoc ex reſcripto diuorum fratrum intelligere licet, cuius verba hæc ſunt, Imperatores „ Verus, & Antoninus Catulo Iuliano. Si ij, qui pro te fideiuſſerant, in maiorem quantitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, ſcientes & prudentes auxilium appellationis omiſerunt: poteris mandati agentibus his, ex æquitate iudicis tueri te.
„ Igitur ſi ignorauerũt, excuſata ignorantia eſt:
„ ſi ſciuerunt, incumbebat eis neceſſitas prouocandi. Cæterum dolo verſati ſunt, ſi non prouocaue-

rint. Quid tamen, ſi paupertas eis non permiſit? Excuſata eſt eorum inopia. Sed & ſi teſtato conuenerint debitorem, vt, ſi ipſe putaret, appellaret: puto rationem excuſationis eis conſtare.

Dolo autem facere videtur, qui id, quod poteſt reſtituere, non reſtituit. Proinde ſi tibi mandaui, vt hominem emeres, eúmque emiſti: teneberis mihi, vt reſtituas. Sed, & ſi dolo emere neglexiſti, fortè enim pecunia accepta, alij ceſſiſti, vt emeret: aut, ſi lata culpa, fortè ſi gratia ductus alium paſſus es emere, mihi teneberis. Sed, & ſi ſeruus, quem emiſti, fugit: ſi quidem dolo tuo, teneberis: ſi dolus non interuenit, nec culpa, non teneberis, niſi ad hoc, vt caueas, ſi in poteſtatem tuam peruenerit: te reſtituturum. Sed, & ſi reſtituas, & tradere debes. Et ſi cautũ eſt de euictione rei, vel potes deſyderare, vt tibi caueatur: puto ſufficere, ſi mihi hanc actionem cedas, vt procuratorem me in rem meam facias, nec amplius præſtes, quàm conſecuturus ſis.

PAVL. DE TVO etiam facto cauere debes.

VLP. IDEMQVE & in fundo, ſi fundum emit procurator. Nihil enim amplius, quàm bonam fidem, præſtare eum oportet, qui procurat. Sed, & ſi de ſanitate ſerui procuratori cautum eſt, aut caueri poteſt, aut de cæteris vitijs: idem erit dicendum: aut, ſi culpa caueri non curauerit, condemnabitur. Si ex fundo, quem mihi emit procurator, fructus conſecutus eſt: hos quoque officio iudicis præſtare eum oportet. Si procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora vtique vſuras mihi dependet. Sed, & ſi pecuniam meam fœnori dedit, vſuráſque conſecutus eſt: conſequenter dicemus debere eũ præſtare, quantuncunque emolumentum ſenſit, ſiue ei

mandaui, ſiue non: quia bonæ fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum ſentiat. Quòd ſi non exercuit pecuniam, ſed ad vſus ſuos conuertit: in vſuras cõuenietur, quæ legitimo modo in regionibus frequẽtantur. Deniq; Papinianus ait, etiam, ſi vſuras exegerit procurator, & in vſus ſuos conuertit: vſuras eum præſtare debere. Si quis Titio mandauerit, vt ab actoribus ſuis mutuam pecuniam acciperet: mandati eum non acturum Papinianus libro III reſponſorum ſcribit: quia de mutua pecunia eum habet obligatum: & ideò vſuras eum petere nõ poſſe, quaſi ex cauſa mandati: ſi in ſtipulationem deductæ non ſunt. Item Papinianus libro eodem refert, fideiuſſori condemnato, qui ideò fideiuſſit, quia dominus procuratori mandauerat, vt pecuniam mutuam acciperet, vtilem actionem dandam, quaſi inſtitoriam: quia & hic quaſi præpoſuiſſe eum pecuniæ mutuæ accipiendæ videatur. Si cui mandauero, vt à Titio ſtipuletur: potero cũ eo, cui mandaui, agere mandati, vt eum accepto liberet, ſi hoc velim: vel ſi malim, in hoc agam, vt eum deleget mihi, vel ſi cui alij voluero. & ideò Papinianus libro eodem ſcribit, ſi mater pro filia dotem dederit, eáque mandante filia vel illico ſtipulata ſit, vel etiam poſtea: mãdati eam teneri, quanuis ipſa ſit, quę dotem dederit. Si quis ea, quæ procurator ſuus & ſerui gerebant, ita demum rata eſſe mandauit, ſi interuentu Sempronij geſta eſſent, & male pecunia credita ſit: Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. Et eſt verum eum, qui non animo procuratoris interuenit, ſed affectionem amicabilem promiſit in commonendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis conſilio, mãdati nõ teneri: ſed, ſi quid dolo

fecerit, non mandati, ſed magis de dolo teneri.

Si mandauero procuratori meo, vt Titio pecuniam meam credat ſine vſuris, iſque ſub vſuris crediderit: an etiam vſuras mihi reſtituere debeat, videamus. Et Labeo ſcribit, reſtituere eum oportere, etiã, ſi hoc mandauerim, vt gratuitam pecuniam daret: quanuis ſi periculo ſuo crediſſet, ceſſare inquit Labeo in vſuris actionem mandati.

Idem Labeo ait, & verum eſt, reputationes quoque hoc iudicium admittere. Et ſicuti fructus cogitur reſtituere is, qui procurat, ita ſumptũ, quem in fructus percipiendos fecit, deducere eum oportet. Sed & ſi ad vecturas ſuas, dum exercuit, in prędia ſumptũ fecit: puto hos quoq; ſumptus reputare eum oportere: niſi ſalarium fuerit datum, & hoc conuenit, vt ſumptus de ſuo faceret ad hæc itinera, hoc eſt de ſalario. Idem ait, ſiquid procurator citra mandatum in voluptatem domini fecit, permittendum ei auferre, quod ſine damno domini fiat: niſi rationem ſumptus ipſius dominus admittat. Fideiuſſores, & mandatores, & ſi ſine iudice ſoluerint, habent actionem mandati. Generaliter Iulianus ait, ſi fideiuſſor ex ſua perſona omiſerit exceptionem, qua reus vti non potuit, ſi quidem minus honeſtam, habere eum mandati actionem: quòd, ſi eam, qua reus vti potuit: ſi ſciens id fecit, non habiturum mandati actionem, ſi modo habuit facultatem rei conueniendi, deſyderandíque, vt ipſe ſuſciperet potius iudicium vel ſuo, vel procuratorio nomine. Si fideiuſſori donationis cauſa acceptum factum ſit à creditore: puto, ſi fideiuſſorem remunerare voluit creditor, habere eum mandati actionem: multo magis, ſi mor

tis cauſa accepto tuliſſet creditor, vel ſi ei liberatio- nem legauit.

SI EI, CVI damnatus ex cauſa fideiuſſoria fueram, hæres poſtea extitero: habebo mandati actionem. POMP.

SI VERO non remunerandi cauſa, ſed principaliter donandi fideiuſſori remiſit actionē: mandati eum non acturum. VLP. Marcellus autem fatetur, ſiquis donaturus fideiuſſori pro eo ſoluerit creditori: habere fideiuſſorem mandati actionem. Plane inquit, ſi filiuſfamiliâs vel ſeruus fuit fideiuſſor, & pro his ſoluero, donaturus eis: mandati patrem, vel dominum non acturos. hoc ideò, quia nō donatum patri voluit, qui ſoluit. Plane, ſi ſeruus fideiuſſor ſoluerit, dominum mandati acturum, idem Marcellus ait. Si filiuſfamiliâs non iuſſu patris fideiuſſerit, ceſſat mandati actio, ſi nihil ſit in peculio. Quòd, ſi iuſſu, vel ex peculio ſolutum eſt, multo magis habet pater mandati actionem. Si filiofamiliâs mandaui, vt pro me ſolueret, patrem, ſiue ipſe pater ſoluerit, ſiue filius ex peculio, mandati acturum Neratius ait: quod habet rationem. nihil enim mea intereſt, quis ſoluat. Si filiofamiliâs mandauero, vt pro me ſolueret, & emancipatus ſoluat: verū eſt in factū actionē filio dandam, patrē autem poſt emācipationem ſoluentē, negotiorum geſtorū actionē habere. Contrario iudicio experiuntur, qui mandatum ſuſceperunt: vtputa qui rerum, vel rei vnius procurationem ſuſceperunt. Idem Papinianus quærit, ſi patronus prædium quod emerat, pro quo pretij beſſem exſoluerat, iuſſerit liberto ſuo tradi, vt ille reſiduum pretij redderet, deinde pretio reddito, vendenti fundū patrono libertus

» conſenſerit, trientis pretium an libertus poſſit re» petere? Et ait, ſi mandatum ſuſcepit initio libertus, non donatum accepit, contrario iudicio poſſe eum pretium repetere, quod deductis mercedibus, quas medio tempore perceperit, ſupereſt: quòd, ſi donationem patronus in libertum contulit, videri & poſtea libertum patrono donaſſe. Si mihi mandaueris vt rem tibi aliquam emam, egóque emero meo pretio, habebo mandati actionẽ de pretio recuperando. Sed, & ſi tuo pretio, impendero tamen aliquid bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio: aut, ſi rem emptam nolis recipere. Simili modo, & ſi quid aliud mandaueris, & in id ſumptum fecero, non tantum id, quod impendi, verum vſuras quoque conſequar. Vſuras autem non tantum ex mora eſſe admittendas, verùm iudicem ęſtimare debere, ſi exegit à debitore ſuo quis, & ſoluit, cum vberrimas vſuras conſequeretur: æquiſſimum enim erit, rationem eius rei haberi, aut ſi ipſe mutuatus grauibus vſuris ſoluit. Sed & ſi reum vſuris non releuauit, ipſi autem & vſuræ abſunt: vel ſi minoribus releuauit, ipſe autem ſub maioribus fœnus accepit, vt fidem ſuam liberaret, non dubito debere eum mandati iudicio etiam vſuras conſequi. &, vt eſt conſtitutũ, totum hoc ex ęquo & bono iudex arbitratur. Dedi tibi pecuniam, vt creditori
» meo exoluas: non feciſti: præſtabis mihi vſuras, quo caſu & à me creditor pecuniam debitam cum vſu-
» ris recepturus ſit. & ita Imperator Seuerus Adriano Demoſtheni reſcripſit. Si adoleſcens luxurioſus mandet tibi vt pro meretrice fideiubeas, idque tu ſciens mandatum ſuſceperis, non habebis manda-
» ti actionem: quia ſimile eſt, quaſi perdituro pecuniã

ſciens credideris. Sed,& ſi quis vlterius directo man-dauerit tibi, vt meretrici pecuniam credas, non obli-» gabitur mandati, quia aduerſus bonam fidem man-datum ſit. Cum quidam talem epiſtolã ſcripſiſ-ſet amico ſuo, Rogo te, vt cõmendatum habeas Se-xtilium Creſcentem amicum meum: non obligabi-tur mãdati, quia cõmendandi magis hominis, quàm mandandi cauſa ſcripta eſt. Si quis mandauerit filiofamil. credendam pecuniam nõ contra ſenatuſ-conſultum accipiẽti, ſed ex ea cauſa, ex qua de pecu-lio, vel de in rem verſo, vel quòd iuſſu patet tenere-tur: erit licitum mandatũ. Hoc amplius dico, ſi, cum dubitarem, vtrum contra s.c. acciperet, nécne, nec eſſem daturus cõtra s.c. accipienti, acceſſerit, qui di-ceret non accipere contra s.c. & periculo meo cre-de, dicat, bene credis: arbitror locum eſſe mandato, & mandati eum teneri. Si poſt creditam pecu-niam mandauero creditori credendam, nullum eſſe » mandatũ rectiſſime Papinianus ait. Planè, ſi, vt expe-ctares, nec vrgeres debitorem ad ſolutionem, man-dauero tibi, vt ei des interuallum, periculóque meo pecuniam fore dicam: verum puto, omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere. Idem » ait, ſi tutor mandet ſuſcipi, vel probari nomen, quod fecerit, teneri eum mandati, ſcilicet quondam pupil-lo ſuo, vel curatori eius. Si mandauero exigen-dam pecuniam, deinde volũtatem mutauero, an ſit mãdati actio, vel mihi, vel hæredi meo? Et ait Mar-» cellus ceſſare mandati actionem, quia extinctum eſt mandatũ finita volũtate. Quòd, ſi Mandaueris exi-gendam, deinde prohibuiſti, exactámque recepiſti, » debitor liberabitur. Idem Marcellus ſcribit, ſi vt poſt mortem ſibi monimentum fieret, quis man-

dauerit: hęres eius poterit mãdati agere. Illum verò, qui mandatũ ſuſcepit, ſi ſua pecunia fecit, puto agere mandati: ſi non ei ita mandatum eſt, vt ſua pecunia faceret monimẽtum. Potuit enim agere, & cũ eo, qui mandauit, vt ſibi pecuniã daret ad faciendũ, maxime ſi iam quædam ad faciendum parauit.

CAIVS. IDEM EST, & ſi mandaui tibi, vt poſt mortẽ meam hæredibus meis emeres fundum.

VLP. HAEREDEM fideiuſſoris, ſi ſoluerit, habere mandati actionem dubiũ non eſt. Sed, ſi vendiderit hæreditatem, & emptor ſoluerit: an habeat mandati actionem, quæritur. Et Iulianus libro XIII Digeſtorum ſcribit, idcirco hæredem habere mandati actionem, quia tenetur iudicio ex empto, vt præſtet actiones ſuas, idcircoque competere ex empto actionem, quia poteſt præſtare. Si fideiuſſori duo hęredes extiterint, & alter eorum à cohærede emerit hæreditatem, deinde omne quod defunctus fideiuſſerat, ſtipulatori ſoluerit: habebit aut ex ſtipulatu, aut ex empto obligatum cohæredem ſuum: idcirco mandati actionem habebit.

PAVL. SI MANDASSEM tibi, vt fundum emeres, poſtea ſcripſiſſem, ne emeres, tu antè, quàm ſcias me vetuiſſe, emiſſes: mãdati tibi obligatus ero: ne damno afficiatur is, qui mandatum ſuſcepit.

VLP. SI QVIS mihi mandauerit, vt in meo aliquid facerem, & fecero: quæſitum eſt, an ſit mãdati actio. Et ait Celſus libro VIII Digeſtorum hoc reſpondiſſe ſe, cum Aurelius Quietus hoſpiti ſuo medico mandaſſe diceretur, vt in hortis eius, quos Rauennę habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſpheriſterium, & hypocauſta, & quædam ipſius valetudini apta, ſua impenſa faceret. Deducto igitur,

quãto ſua ædificia pretioſioria feciſſet, quod amplius impendiſſet, poſſe eum mãdati iudicio perſequi.

SI MANDAVERO tibi, vt à Titio ·x· exigeres, & ante exacta ea mandati tecum egero, ſi ante rem iudicatã exegeris, condẽnandum te eſſe cõſtat. PAVL.

QVI PATITVR ab alio mandari, vt ſibi credatur, mandare intelligitur. VLP.

SERVVS meus ſi de ſemetipſo emendo mandaret, vt redimatur, Pomponius elegãter tractat, an is, qui ſeruum redemerit, vltrò conuenire poſſit venditorem, vt ſeruum recipiat: quoniam mandati actio vltro citróque eſt. Sed eſſe iniquiſſimum Pomponius ait, ex ſerui mei facto cogi me ſeruum recipere, quem in perpetuum alienari volueram. Nec magis in hunc caſum debeo mandati teneri, quàm vt eum tibi venderem.

EX MANDATO apud eum, qui mandatum ſuſcepit, nihil remanere oportet: ſicuti nec damnum pati debet, ſi exigere fœneratam pecuniam non potuit. Fideiuſſori negotiorum geſtorum eſt actio, ſi pro abſente fideiuſſerit. Nam mandati actio nõ poteſt competere, cum non anteceſſerit mandatum. PAVL.

CVM mandato alieno pro te fideiuſſerim, non poſſum aduerſus te habere actionem mandati: quẽadmodum, qui aliẽnũ mandatũ intuitus ſpopondit. Sed, ſi nõ vtiq; vnius, ſed vtriuſq; mandatũ intuitus id fecerim: habebo mandati actionẽ etiam aduerſus te: quemadmodum, ſi duo mihi mandaſſent, vt tibi crederem, vtrunque haberem obligatum. VLP.

SI MANDAVERO tibi, vt pro me in diem fideiubeas, túque purè fideiuſſeris, & ſolueris: vtilius reſpondebitur, interim non eſſe tibi mandati actionem, ſed, cum dies venerit. Item tractatum eſt, ſi, cũ PAVL.

poteſt,vt ea emat: &,ſi emerit, vtilis erit mandati
» actio,ſi non præſtet fidem. quod ideò receptum eſt,
» quia publicatis bonis,quicquid poſtea acquiritur,nō ſequitur fiſcum. Qui ædem ſacram ſpoliandam, hominemq; vulnerandum,vel occidendum mandatũ ſuſcipiat, nihil mãdati iudicio conſequi poteſt propter turpitudinem mandati. Si tibi cētum dedero,vt ea Titio dares,túq; non dederis, ſed cõſum-
» pſeris:& mandati, & furti teneri te Proculus ait: at, ſi ita dederim,vt,cui velles,dares, mandati tantummodo. Si mandauerim ſeruo tuo,vt,quod tibi
» debebam, ſolueret meo nomine: Neratius ſcribit, quãuis mutuatus ſeruus pecuniam,rationibus tuis quaſi à me receptam intulerit, tamen,ſi nummos à creditore nō ita acceperit,vt meo nomine daret,nec liberari me,nec te mãdati mecum acturum. Quòd, ſi ſic mutuatus ſit pecuniam,vt meo nomine daret: vtrunque contra eſſe:nec referre,alius quis, an idem ipſe ſeruus nomine tuo,quod pro me ſoluebatur,acceperit. & hoc verius eſt: quoniam,quoties ſuos nũmos accepit creditor, nō cõtingit liberatio debitori.

Fugitiuus meus,cum apud furem eſſet, pecuniam acquiſiuit,& ex ea ſeruos comparauit, eóſque Titius per traditionem à venditore accepit. Mela
» ait mandati actione me conſecuturum, vt reſtituat mihi Titius, quía ſeruus meus mãdaſſe Titio videbatur,vt per traditionem acciperet: ſi modo rogatu ſerui hoc fecerit: quòd,ſi ſine voluntate eius ſerui vēditor Titio tradiderit,tunc poſſe me ex empto agere, vt mihi eos venditor traderet, venditorémque per condictionem à Titio repetiturum,ſi ſeruos tradiderit Titio, quos nō debuerit,cum debere ſe exiſtimaret. Si curator bonorum venditionem

quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non
„ ſoluerit: Trebatius, Offilius, & Labeo reſpõderunt, „
ijs, qui præſentes fuerint, competere aduerſus eum „
mandati actionem: ijs autem, qui abſentes fuerint,
negotiorum geſtorum actionẽ eſſe. Atqui ſi præſentium mandatũ executus, id egit, negotiorũ geſtorũ
actio abſentibus non eſt, niſi forte aduerſus eos, qui
mandauerũt curatori, tanquam ſi negotia abſentiũ
geſſerint. Quòd, ſi cũ ſoli creditores ſe eſſe exiſtima-„
rent, id mandauerint: in factũ actio abſentibus danda eſt in eos, qui mãdauerint. Sicut autẽ liberũ
eſt, mandatũ non ſuſcipere, ita ſuſceptũ cõſummari
oportet, niſi renuntiatũ ſit. Renuntiari autẽ ita poteſt, vt integrũ ius mandatori reſeruetur vel per ſe,
vel per alium eandem rem cõmode explicandi: aut
ſi non, redundet in eum captio, qui ſuſcepit mandatum. Et quidẽ, ſi is, cui mandatũ eſt, vt aliquid mercaretur, mercatus non ſit, neque renuntiauerit ſe
non empturum, idque ſuą, non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum conuenit. Hoc
„ amplius tenebitur, ſicut Mela quoque ſcribit, ſi eo
tempore per fraudem renuntiauerit, cũ iam rectè
emere non poſſet.

HERM. SANÈ, SI valetudinis aduerſæ, vel capitalium inimicitiarum cauſa,

PAVL. SEV OB immanes rei actiones,

HERM. SEV OB aliam iuſtam cauſam excuſationes alleget, audiendus eſt.

PAVL. INTER cauſas mandati omittẽdi etiam mors
mandatoris eſt: nam mandatũ ſoluitur morte. Si tamen per ignorantiã impletũ eſt, cõpetere actionem
„ vtilitatis cauſa dicitur. Iulianus quoq; ſcripſit mandatoris morte ſolui mandatũ, ſed obligationẽ aliquã

do durare. Si quis debitori ſuo mẽdauerit,vt Titio ſolueret,& debitor mortuo eo,cũ id ignoraret,ſolueſit:liberari eũ oportet. Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit » creditori,licet is ſoluendo non fuerit:quia bonũ nomen facit creditor:qui admittit debitorem delegatum. Si is,qui fideiuſſori donare vult, creditorẽ eius habeat debitorem ſuum,eúmque liberauerit,continuo aget fideiuſſor mandati:quia nihil interſit,vtrũ nummos ſoluerit creditori, an eum liberauerit. Præterea ſciendum eſt, nõ plus fideiuſſorem conſequi debere mandati iudicio, quàm,quod ſoluerit. Mandato tuo fideiuſſi in.x, & ea procuratori creditoris ſolui. ſi verus procurator fuit, ſtatim mandati agam· quòd,ſi procurator non eſt, repetam ab eo. Non omnia,quæ impenſurus non fuit,mandatori imputabit: veluti,quòd ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo, ſuorúmque apprehenſus quædam erogauerit· nam hoc magis caſibus, quàm mandato imputari oportet. Sed,cum ſeruus,quem mandato meo emeras, » furtum tibi feciſſet, Neratius ait mandati actione te conſecuturum,vt ſeruus tibi noxæ dedatur: ſi tamen ſine culpa tua id acciderit· Quòd ſi ego ſciſſem talem eſſe ſeruum, nec tibi prædixiſſem, vt poſſes præcauere,tùnc,quanti tua interſit,tantum præſtari tibi oportet. Faber mandato amici ſui emit ſeruum.x, & fabricam docuit:deinde vendidit eum xx, quos mandati iudicio coactus eſt ſoluere: mox,quia homo non erat ſanus,emptori damnatus » eſt. Mela ait,non præſtaturum id mandatorem, niſi,poſtea quàm emiſſet, ſine dolo malo eius hoc vitium habere cœperit ſeruus. ſed,ſi iuſſu mandato-

ris eum docuerit, contrà fore: tunc enim & mercedem, & cibaria conſecuturum: niſi vt gratis doceret, rogatus ſit.

CAIVS. SI QVIS alicui ſcripſerit, vt debitorem ſuum liberet, ſeque eam pecuniam, quam is debuerit, ſoluturum: mandati actione tenetur. Si ſeruum ea lege tibi tradidero, vt eum poſt mortẽ meam manumitteres, conſiſtit obligatio mandati. Poteſt autem & in mea quoque perſona agendi cauſa interuenire: veluti ſi pœnitentia acta, ſeruum recuperare velim. Qui ſuſcepit mandatum, ſi poteſt id explere, deſerere promiſſum officium non debet: alioqui, quanti mandatoris interſit, damnabitur. Si verò intelligat explere ſe id officium non poſſe, idipſum, cum primum poterit, debet mãdatori denuntiare, vt is, ſi velit, alterius opera vtatur. Quòd, ſi, cum poſſit, denuntiare, ceſſauerit: quanti mandatoris interſit, tenebitur. Sed, ſi aliqua ex cauſa non poterit renuntiare, ſecurus erit. Morte quoque eius, cui mandatum eſt, ſi is integro adhuc mandato deceſſerit: ſoluitur mandatum: & ob id hæres eius, licet executus fuerit mandatum, non habet " mandati actionem. Impendia mandati exequendi gratia facta, ſi bona fide facta ſunt, reſtitui omnino debent: nec ad rem pertinet, quòd is, qui mandaſſet, potuiſſet, ſi ipſe negotium gereret, minus impendere. Si mandato meo Titio credideris, & mecũ mandati egeris, nõ aliter debeo condemnari, quàm ſi actiones tuas, quas aduerſus Titium haberes, mihi præſtiteris. Sed, ſi cum Titio egeris, ego quidem non liberabor, ſed in id dũtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio ſeruare non poteris.

VLP. " PAPINIANVS libro III quæſtionum ait

mandatorem debitoris ſoluentem, ipſo iure reum nõ liberare· propter mãdatum enim ſuum ſoluit, & ſuo nomine· ideoque mandatori actiones putat aduerſus reum cedi debere.

SI FIDEIVSSOR conuentus, cum ignoraret fuiſſe debitori numeratã pecuniam, ſoluerit ex cauſa fideiuſſionis: an mandati iudicio perſequi poſſit id, quod ſoluerit, quæritur. Et, ſi quidem ſciẽs prætermiſerit exceptionem vel doli, vel non numeratæ pecuniæ: videtur dolo verſari· Diſſoluta enim negligentia, propè dolum eſt. Vbi verò ignorauerit, nihil eſt, quod ei imputetur. Pari ratione & ſi aliqua exceptio debitori competebat, pacti fortè conuenti, vel cuius alterius rei, & ignarus hanc exceptionem non exercebat: dici oportet mandati ei actionem competere· Potuit enim, atque debuit reus promittendi certiorare fideiuſſorem ſuum, ne fortè ignarus ſoluat indebitum. Non male tractabitur, ſi, cum ignoraret fideiuſſor inutiliter ſe obligatum, ſoluerit: an mandati actionem habeat. Et, ſi quidem factũ ignorauit, recipi ignorantia eius poteſt· ſi verò ius, aliud dici debet. Si cum debitor ſoluiſſet, ignarus fideiuſſor ſoluerit, puto eum mandati habere actionem· Ignoſcendum eſt enim ei, ſi non diuinauit debitorem ſoluiſſe· Debuit enim debitor notum facere fideiuſſori iam ſe ſoluiſſe: ne fortè creditor obrepat, & ignorantiam eius circũueniat, & excutiat ei ſummam in quam fideiuſſit. Hoc idem tractari & in fideiuſſore poteſt, ſi cũ ſoluiſſet, non certiorauit reum: ſed deinde reus ſoluerit, quod ſoluere eum nõ oportebat. Et credo, ſi, cũ poſſet eum certiorare, non fecit, oportere mandati agentem fideiuſſorẽ repelli· Dolo

» enim proximum eſt,ſi poſt ſolutionem non nuntia-
uerit debitori. Cedere autẽ reus indebiti actionẽ fi-
deiuſſori debet,ne duplũ conſequatur creditor.

Quædã tamẽ & ſi ſciens omittat fideiuſſor,caret
fraude:vtputa,ſi exceptionẽ procuratoriam omiſerit
ſiue ſciẽs,ſiue ignorãs. De bona enim fide agitur:cui
» non congruit de apicibus iuris diſputare,ſed de hoc
tantũ,ſi debitor fuerit,nécne. In omnibus autẽ di-
uiſionibus,quæ præpoſitæ ſunt, vbi creditor vel nõ
numeratã pecuniam accepit,vel numeratã iterũ ac- «
cepit:repetitio contra eũ competit: niſi fortè ex cõ- «
demnatione fuerit ei pecunia ſoluta. Tũc enim pro-
pter authoritatẽ rei iudicatæ repetitio quidem ceſ-
» ſat, ipſe autem ſtellionatus crimine propter ſuam
calliditatem plectetur. Fideiuſſor,ſi ſolus tem-
pore liberatus, tamen ſoluerit creditori: rectè man-
dati habebit actionem aduerſus reum. Quanquam «
enim iam liberatus ſoluerit,tamen fidem impleuit,
& debitorem liberauit. Si igitur paratus ſit defende-
re reum aduerſus creditorem, æquiſſimum eſt man-
» dati iudicio eum, quod ſoluit, recuperare. & ita Iu-
liano videtur.

IVL. SI HOMINEM tibi dedero,vt eum manumit-
teres,& poſtea procurator meus prohibuerit,ne ma-
numitteres:an mandati agere poſſim,ſi tu eum ma-
numiſeris? Reſpondi, ſi procurator iuſtam cauſam
habuerit interpellandi manumiſſionem ſerui,quem
in hoc ſolum acceperam,vt manumitterem, veluti
» ſi cõpererit eum poſtea falſas rationes confeciſſe,vel «
inſidias vitæ prioris domini ſtruxiſſe, tenebor, ni-
ſi denuntiationi procuratoris paruero. Si verò nulla
iuſta cauſa procuratori fuit denuntiandi,ne ſeruus

manumitteretur: non poterit mecum agi, quanuis ad libertatem eum perduxerim.

SI NEGOTIA mea mandauero gerẽda ei, qui mihi actione intra annũ in quadruplum tenebatur, poſt annũ verò in ſimplũ: & ſi poſt annũ cũ eo mã» dati agã, pręſtare mihi quadruplũ debebit. Nam, qui alterius negotia adminiſtranda ſuſcepit, id præſtare debet in ſua perſona, quod & in aliorum.

SI HAEREDITATEM aliter aditurus nõ eſ» ſem, quàm cautũ mihi fuiſſet, damnũ pręſtari, & hoc mandatũ interceſſiſſet: fore mãdati actionem exiſtimo. Si quis autẽ mandauerit alicui, ne legatũ à ſe repellat: longè ei diſſimile eſſe. Nam legatum acquiſitum nunquam illi dãno eſſe potuit: hæreditas interdum damnoſa eſt. Et in ſumma, quicunque contractus tales ſunt, vt quicunq; eorum nomine fideiuſſor obligari poſſit: & mandati actionẽ conſiſtere puto: neque enim multum referre, præſens quis interrogatus fideiubeat, an abſens, vel præſens mandet. Pręterea vulgo animaduertere licet, mandato creditorum hæreditates ſuſpectas adiri, quos mandati iudicio teneri procul dubio eſt.

ROGATVS vt fideiuberet, ſi in minorẽ ſummam ſe obligauit, rectè tenetur. Si in maiorẽ, Iulia» nus verius putat, quod à pleriſq; reſpõſum eſt, eum, qui in maiorẽ ſummã, quàm rogatus erat, fideiuſſiſſet, hactenus mandati actionẽ habere, quatenus rogatus eſſet: quia id feciſſet quod mandatũ ei eſt. Nã vſque ad eam ſummã, in quam rogatus erat, fidem eius ſpectaſſe videtur, qui rogauit.

QVI NEGOTIA L. Titij procurabat, is, cum à debitoribus eius pecuniam exegiſſet, epiſtolam ad eum miſit, qua ſignificaret certam ſummam ex ad- AFRIC.

miniſtratione apud ſe eſſe, eámque creditam ſibi » ſe debiturum cum vſuris ſemiſſibus. Quæſitum eſt, an ex ea cauſa credita pecunia peti poſſit, & an vſuræ peti poſſint. Reſpondi, non eſſe creditam: alioqui » dicendum eſt, ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditam fieri poſſe. Nec huic ſimile eſſe, " quòd, ſi pecuniam apud te depoſitam cõuenerit vt creditam habeas, credita fiat: quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt. Item, ſi à debitore meo iuſſero te accipere pecuniam, credita fiat: id enim benigne receptum eſt. His argumentum eſſe, eum, qui cum mutuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dediſſet, nihilomagis pecuniam creditam rectè petiturum: & tamen pecuniam ex argento redactã, periculo eius fore, qui accepiſſet argẽtum. Et in propoſito igitur dicendum, actione mandati obligatũ fore procuratorem, vt, quamuis ipſius periculo nummi fuerint, tamen vſuras, de quibus conuenerit, » præſtare debeat. Cum hæres ex parte eſſes, mandaui tibi, vt prædium hæreditarium mihi èmeres certo pretio: emiſti. pro hæredum quidem partibus ſine dubio mandati actio eſt inter nos: pro tua autem parte poſſe dubitari ait, vtrúmne ex empto, an mandati actione agi oporteat. Neque enim ſine ratione quenquam exiſtimaturũ, pro hac parte ſub conditione contractam emptionem: quod quidem maxime quæri pertinere ait: vt, ſi forte, prius quàm emptio fieret, deceſſerim, & tu, cum ſcires me deceſſiſſe, propter mandatum meum alij vendere volueris: an hęres meus eo nomine tibi ſit obligatus: & retrò, ſi alij vẽdideris, an hæredi meo tenearis. Nam, ſi quidem ſub conditione emptio facta videatur, poteſt agi: quemadmodum, ſi quęuis alia conditio poſt

mortem extitiſſet. Si verò perinde mandati agendum ſit, àc ſi alienum fundum emi mandaſſem, morte inſecuta, cum id ſcieris, reſoluto mādato, nullam tibi actionem cum hærede meo fore. Sed &, ſi mandati agendum eſſet, eadem præſtanda, quæ prȩſtarentur, ſi ex empto ageretur.

SI FVNDVM, qui ex parte tuus eſt, tibi mandaui vt mihi emeres, verum eſt mandatum poſſe ita conſiſtere, vt mihi cȩteris partibus redemptis etiam tuam partem præſtare debeas. Sed, ſi quidem certo pretio emendas eas mandauerim: quanticunq; aliorum partes redemeris, ſic & tua pars coarctabitur, vt non abundet mandati quantitatem, in quam tibi totum emendum mandaui. Sinautem nullo certo pretio conſtituto emere tibi mandauerim, túque ex diuerſis pretijs partes cæterorum redemeris: & tuā partem viri boni arbitratu, æſtimato pretio mihi dari oportet: NERAT.

ITA VT omnes ſummas, maiores, & minores coaceruet, & ita portionem ei, qui mandatum ſuſcepit, præſtet. quod & plerique probant. Simili modo & in illa ſpecie, vbi certo pretio tibi emere mandaui, & aliarum partium nomine commode negotium geſſiſti, & vilius emeris: pro tua parte tantū tibi prȩſtatur, quanti intereſt tua: dummodo intra id pretium, quod mandato continetur. Quid enim fiet, ſi exiguo pretio ij, cum quibus tibi communis fundus erat, rem adſcere vel neceſſitate rei familiaris, vel alia cauſa cogerentur? num & tu ad idem diſpendium deducêris? Sed nec lucrum tibi ex cauſa hac acquirere debes, cum mandatum gratuitum eſſe debeat. neque enim tibi concedēdum eſt, propter hoc venditionem impedire, quòd animoſiorem eius rei IABOL.

emptorem eſſe, quàm tibi mandatũ eſt, cognoueris. Quòd, ſi fundum, qui per partes venit, emendũ tibi mandaſſem, ſed ita, vt non aliter mandato teneatur, quàm ſi totum fundũ emeres: ſi totum emere nó potueris, in partibus emendis tibi negotiũ geſſeris, ſiue habueris in eo fundo partem, ſiue non: & eueniet, vt is, cui tale mandatũ datum eſt, periculo ſuo interim partes emat: &, niſi totum emerit, ingratis eas retineat. Nam propius eſt, vt cũ huiuſmodi incommodo mãdatum ſuſcipi poſſit, præſtarique officium & in partibus emendis, perinde atque in toto, debeat ab eo, qui tale mandatum ſua ſponte ſuſcepit. Quòd, ſi mandaſſem tibi, vt fundum mihi emeres, non addito eo, vt non aliter mandati tenear, quàm ſi totũ emeres: & tu partẽ, vel quaſdam partes eius emeris: tunc habebimus ſine dubio inuicem mandati actionem, quanuis reliquas partes emere non potuiſſes.

AFRIC. HOMINEM certũ pro te dari fideiuſſi, & ſolui. cũ mandati agitur, ęſtimatio eius ad id potius tempus, quo ſolutus ſit, non quo agatur, referri debet. Et ideò etiam, ſi mortuus fuerit, nihilominus vtilis ea actio eſt. aliter in ſtipulatione ſeruatur. nam tunc id tempus ſpectatur, quo agitur: niſi fortè aut per promiſſorem ſteterit, quò minus ſua die ſolueret, aut per creditorem, quo minus acciperet. Etenim neutri eorum fruſtratio ſua prodeſſe debet.

MARC. LVCIVS Titius Publio Meuio filio naturali domum communem permiſit non donationis cauſa creditori filij obligare: poſtea Meuio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduerſus Titium acceperunt, & Titius de mutuis petitionibus. Quęro, an domus pars, quam Titius obligandam filio

ſuo commodauit, arbitratu iudicis liberari debeat.
» Reſpondit Marcellus, an & quando debeat liberari, ex perſona debitoris, itémq; ex eo, quod inter cõtrahentes actum eſſet ex tempore, quo res, de qua quæritur, obligata fuiſſet, iudicem ęſtimaturũ eſſe. Eſt enim earum ſpecierum iudicialis quæſtio, per quam res expediatur, non abſimilis illi, quæ frequentiſſime agitari ſolet, fideiuſſor an, & prius quàm ſoluat, agere poſſit, vt liberetur. Nec tamen ſemper expectandum eſt, vt ſoluat, aut iudicio accepto cõdemnetur, ſi diu in ſolutione reus ceſſauit, aut certé bona ſua diſſipauit, præſertim ſi domi pecuniam fideiuſſor non habebit, qua numerata creditori mandati actione conueniat reum.

» ET ARISTONI, & Celſo patri placuit, poſſe rem hac conditione deponi, mandatúmque ſuſcipi, vt res periculo eius ſit, qui depoſitum, vel mandatum ſuſcepit. quod & mihi verum eſſe videtur. NERAT

SI PRO te præſente, & vetante fideiuſſerim: nec mandati actio, nec negotiorum geſtorũ eſt. Sed quidam vtilem putant dari oportere, quibus non conſentio, quod & Pomponio videtur. PAVL.

POTEST ET ab vna dúntaxat parte mandati iudiciũ dari. Nam ſi is, qui mandatũ ſuſcepit, egreſſus fuerit mandatum: ipſi quidem mandati iudicium non competit, at ei, qui mandauerit, aduerſus eum competit. CAIVS.

SI MANDAVERO tibi, vt excuteres vires hæreditatis, & tu, quaſi minoris ſit, eam à me emeris, mandati mihi teneberis. Tantundem eſt, & ſi tibi mandaui, vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, & renuntiaueris eum idoneum eſſe. VLP.

QVI MANDATVM ſuſcepit, vt pecuniam

collocaret in diem, íſque hoc fecerit, mandati coueniendus eſt, vt cum dilatione temporis actionibus » cedat.

DOLVS EST, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt, aut ſi quis non exegerit, quod exigere poteſt, aut ſi quis nolit ſoluere, quod exegerit.

PAVL. SI MANDATO meo fundum emeris, vtrum, cum dederis pretium, ages mecum mandati: an & » ante quàm des, ne neceſſe habeas res tuas vendere? Et rectè dicitur, in hoc eſſe mãdati actionem, vt ſuſcipiam obligationem, quę aduerſus te venditori cõpetit. Nam & ego tecum agere poſſum, vt præſtes mihi aduerſus venditorem empti actionem. Sed, ſi mandato meo iudiciũ ſuſcepiſti: manẽte iudicio ſine iuſta cauſa non debes mecũ agere, vt trãſferatur « iudicium in me: nondum enim perfeciſti mandatũ. Item, ſi dum negotia mea gereres, alicui de creditoribus meis promiſeris: & antè quàm ſoluas, dicendũ eſt te agere poſſe, vt obligationem ſuſcipiam. At, ſi nolit creditor obligationem mutare: cauere tibi de» beo, defenſurum te. Si iudicio te ſiſti promiſero, nec exhibuero, & antè quàm præſtẽ, mandati agere poſſum, vt me liberes, vel ſi pro te reus promittendi factus ſim. Sed ſi mandauero tibi, vt creditori meo ſoluas, túque ei promiſeris, & ex ea cauſa dãnatus ſis: humanius eſt, & in hoc mandati actionem tibi competere. Quoties autem ante ſolutam pecuniã mandati agi poſſe diximus, faciendi cauſa, non dandi tenebitur reus. Et eſt æquum, ſicut mandante aliquo actionem nacti, cogimur eam præſtare iudicio mãdati, ita quoq; ex eadem cauſa obligatos nos habere mandati actionem, vt liberemur. Si fideiuſſor multiplicauerit ſummã, in quam fideiuſſit, ſum-

ptibus ex iuſta ratione factis : totam eam præſtabit is, pro quo fideiuſſit. Quod mihi debebas, à debitore tuo ſtipulatus ſum periculo tuo. poſſe me agere tecum mandati in id, quod minus ab illo ſeruare potero, Nerua & Attilicinus aiunt : quanuis id mandatum ad meam rem pertineat. & merito. Tunc enim liberatur is, qui debitorem delegat, ſi nomen eius creditor ſecutus eſt, non cum periculo debitoris ab eo ſtipulatur. Idem iuris eſt, ſi mandato fideiuſſoris cum reo egiſſem: quia ſequenti mandato liberatur ex priore cauſa.

SI QVIS pro eo ſpoponderit, qui ita promiſit, ſi Stichum non dederis, centū millia dabis: & Stichū redemerit vilius, & ſoluerit, ne cētum milium ſtipulatio committatur: conſtat poſſe eum mandati agere. Igitur commodiſſime illa forma in mandatis ſeruanda eſt, vt, quoties certum mandatum ſit, recedi à forma non debeat: at, quoties incertum, vel plurium cauſarum, tunc licet alijs præſtationibus exſoluta ſit cauſa mandati, quam quæ ipſo mandato inerat, ſi tamen hoc mandatori expediat, mandati erit actio. IVL.

IVLIANVS ait, ſi fideiuſſori vxor dotem promiſerit, quod ei ex cauſa fideiuſſoria debebat, nuptijs ſecutis confeſtim mandati aduerſus debitorē agere eum poſſe : quia intelligitur abeſſe ei pecunia, eò quòd onera matrimonij ſuſtinet. Si is, qui pro te hominē dare fideiuſſit, alienum hominē ſtipulatori dederit: nec ipſe liberatur, nec te liberat, & ideò mandati actionem tecum non habet. Sed, ſi ſtipulator eum hominem vſuceperit, dicendum eſſe Iulianus ait, liberationem contingere. Eo ergo caſu mandati actio poſt vſucapionem demum tecum erit. POMP.

CELS. » QVINTVS Muti⁹ Scæuola ait, ſi quis ſub vſuris creditam pecuniam fideiuſſiſſet, & reus in iudicio conuentus cum recuſare vellet ſub vſuris creditam eſſe pecuniam, fideiuſſor ſoluendo vſuras poteſtatem recuſandi eas reo ſuſtuliſſet: eam pecuniã à reo non petiturum. Sed, ſi reus fideiuſſori denunciaſſet, vt recuſaret ſub vſuris debitam eſſe pecuniam: nec is propter ſuam exiſtimationem recuſare voluiſſet: quod ita ſoluerit, à reo petiturum. Hoc bene cenſuit Scæuola. » Parum enim fideliter facit fideiuſſor in ſuperiori caſu, quod poteſtatẽ eximere reo videtur ſuo iure vtendi. Cæterum in poſteriore caſu non oportet eſſe noxiæ fideiuſſori, ſi ipſe pepercisset pudori ſuo. Cum mandauero tibi, vt, credendo pecuniam, negotium meum geras, mihíque » id nomen præſtes, & meum in eo periculum, & emolumentum ſit: puto mandatum poſſe conſiſtere. Cæterùm, ſi mandaui, vt tibi negotium geras, & tui arbitrij ſit nomen, id eſt, vt, cui vis, credas, & tu recipias vſuras, periculũ dũtaxat ad me pertineat: iam extra mandati formam eſt: quemadmodum ſi mandem, vt tibi quemuis fundum emas.

MART. SERVVM Titij emi ab alio bona fide, & poſſideo. mãdato meo eum Titius vẽdidit, cũ ignoraret ſuũ eſſe. Vel cõtrà, ego vẽdidi illius mandato, cũ fortè is, cui hęres extiterit, eum emiſſet. De iure euictionis, & de mandato quæſitum eſt. Et puto Titium, quamuis quaſi procurator vẽdidiſſet, obſtrictum emptori eſſe: neque, ſi rem tradidiſſet, vendicationem ei concedendam: & idcirco mandati eum non teneri, ſed contraria mandati agere poſſe, ſi quid eius interfuiſſet, quia fortè venditurus non fuerit. Contrà, mandator, ſi ab eo rem vendicare velit, exce-

ptione doli ſummouetur, & aduerſus vendito-rem teſtatoris ſui habet ex empto iure hæreditario actionem.

SI IS, qui negotia fideiuſſoris gerebat, ita ſol-uit ſtipulatori, vt reum fideiuſſorémque liberaret, ídque vtiliter fecit, negotiorum geſtorum actione fideiuſſorem habet obligatum: nec refert, ratum ha-buerit, nécne, fideiuſſor. Sed fideiuſſor etiam, ante-quam ſolueret procuratori pecuniam, ſimul ac ra-tum habuiſſet, haberet tamen mandati actionem. CELS.

Siue cum frumentum deberetur, fideiuſſor Africum dedit: ſiue quid ex neceſſitate ſoluēdi plus impendit, quàm pretium eſt ſolutæ rei: ſiue Sticum ſoluit, iſque deceſſit: aut debilitate, flagitiô ve ad nul-lum pretium ſui redactus eſt: id mandati iudicio conſequetur.

FIDEIVSSOR, quamuis per errorem, ante di-em pecuniam ſoluerit, repetere tamen ab eo non po-teſt: ac nec mandati quidem actionem antè, quàm dies ſoluendi veniat, cum reo habebit. IABOL.

SI FIDEIVSSOR ſine adiectione bonitatis tritici pro altero triticum ſpoponderit: quodlibet tri-ticum dando, reum liberare poſſe exiſtimo. à reo au-tem non aliud triticum repetere poterit, quàm quo peſſimo tritico liberare ſe à ſtipulatore licuit. Ita-que, ſi paratus fuerit reus, id, quod dando ipſe credi-tori liberari potuerit, fideiuſſori dare: & fideiuſſor id, quod dederit, id eſt melius triticum condicat: ex-ceptione eum doli mali ſubmoueri exiſtimo.

QVI FIDE alterius pro alio fideiuſſit, præſen-te, & non recuſante: vtroſque obligatos habet iu-re mandati. Quòd ſi pro inuito, vel ignorante al-terius mandatum ſecutus fideiuſſit: eum ſolum cō- PAP.

ſeſtim agere mandati poteſt. Non ideò minus omnis tẽporis bonã fidem explorari oportet, quòd dominus poſt annos quinq; de prouincia reuerſus, mox reip. cauſa profecturus, nõ acceptis rationibus mandatũ inſtaurauerit. Cum ergo ad officium procuratoris pertinuerit, quicquid ex prima negotiorũ geſtorũ adminiſtratione debuit ad ſecundã rationẽ transferre: ſecundi temporis cauſa priorem litem ſu-
» ſcipiet. Salarium incertæ pollicitationis nec extra or-
» dinem rectè petitur, neque iudicio mandati vt ſalarium conſtituatur. Sumptus bona fide neceſſario factos, & ſi negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati reſtitui neceſſe eſt.

MANDATVM diſtrahẽdorum ſeruorum, defuncto eo, qui mandatum ſuſcepit, intercidiſſe conſtitit. Quoniam tamen hæredes eius errore lapſi, nõ animo furandi, ſed exequendi, quod defunctus ſuæ curæ fecerat, ſeruos vendiderant, eos ab emptori-
» bus vſucaptos videri placuit: ſed venalitiarium ex
» prouincia reuerſum Publiciana actione non vtiliter acturum: cum exceptio iuſti dominij cauſa cognita detur: neque oporteat eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem, aut imperitiam hæredum affici damno.

SI PRAECEDENTE mandato Titium defendebas, quanuis mortuo eo, cũ hoc ignorares, ego puto mandati actionem aduerſus hæredem Titij cõpetere: quia mandatum morte mandatoris, nõ etiã mandati actio ſoluitur. Quòd, ſi ſine mandato defenſionem ſuſcepiſti: negotium quodammodo defuncti gerere inſtitueras: & quemadmodum, ſi illũ liberaſſes, cõpeteret tibi negotiorum geſtorũ actio, ita poteſt dici & hæredẽ eius eadem actione teneri. PAVL.

Lucius Titius creditori ſuo mandatorem dedit: deinde defuncto debitore, maiore parte creditorum conſentiente, à Prætore decretum eſt, vt portiones creditores ab hæredibus ferant abſente eo creditore: apud quem mandator extiterat. Quæro, ſi mandator conueniatur, an eandem habeat exceptionem, quam hæres debitoris. Reſpondi, ſi præſens apud Prætorem ipſe quoque conſenſiſſet, pactus videtur iuſta ex cauſa: eáque exceptio & fideiuſſori danda eſſet, & mandatori. Sed, cum proponas eum abfuiſſe, iniquum eſt auferri ei electionem, ſicut pignus, aut priuilegium: qui potuit præſens idipſum proclamare, nec deſyderare decretũ Prætoris. Nec enim, ſi quis dixerit ſubmouendum creditorem, hæredi conſulitur, ſed mandatori, vel fideiuſſori: quibus mandati iudicio eandem partem præſtaturus eſt. Planè, ſi ab hærede partem accepiſſet, an in reliquum permittendum eſſet creditori fi»deiuſſorem conuenire, dubitatum eſt. ſed videbitur conſentire decreto conueniendo hæredem.

SI MANDATO Titij Calphurnius pecuniam, quam Titius credebat, ſtipulatus eſt, non donandi animo: mandati iudicio eum ab hærede Titij poſſe conueniri, vt actiones ſuas præſtet. Idem eſt, & ſi exacta eſt à Calphurnio pecunia. Paulus reſpondi, fideiuſſorem qui rem pignoris iure obligatam à creditore emit, mandati iudicio conuentum ab hærede debitoris, oblato omni debito, reſtituere cum fructibus cogendum: neque habendum ſimilem extraneo emptori, cum in omni contractu bo»nam fidem præſtare debeat. Paulus reſpondi, die adiecto in mandato, intra quem præſtaturum ſe Lucius Titius ſcripſit, non eſſe impedimento, quò

minus & poſt eum diẽ conueniri mandati iudicio » poſſit. Paulus reſpondi, vnum ex mãdatoribus inſolidum eligi poſſe, etiam ſi non ſit conceſſum in mandato. Poſt condemnationem autem in duorum perſonam collatam, neceſſario ex cauſa iudicati ſingulos pro parte dimidia conueniri poſſe, & debere.

Creditor pignus vendidit. quæritur an, ſi euicta ſit poſſeſſio emptori, regreſſum creditor ad mandatorem habere poſſit: & an interſit creditoris, iure » vẽdiderit, an cõmuni iure promiſerit. Paulus reſpõdi, ſi creditor ex pretio pignorum debitum conſecutus non ſit, mandatorem liberatum non videri. Ex hoc reſponſo apparet, & ſi euictionis nomine non teneatur, proficere eam rem ad liberationem. Ille illi ſalutem. Mando tibi, vt Blæſio Seuero affini meo octoginta credas ſub pignore illo & » illo. in quam pecuniam, & quicquid vſurarum nomine acceſſerit, indemnem rationem tuam me eſſe ex cauſa mãdati in eum diem, quoad vixerit Blęſius Seuerus, præſtaturum. Poſtea ſæpe conuentus mandator non reſpondit. Quæro an morte de» bitoris liberatus ſit? Paulus reſpondi, mandati obligationem perpetuam eſſe: licet in mandato adiectum videatur, indemnem rationem tuam me eſſe ex cauſa mandati in eum diem, quoad vixerit Blæ» ſius Seuerus, præſtaturum. Paulus reſpondi, non videri mandati conditioni paritum, cum in mandato adiectum ſit, vt idonea cautio à debitore exigeretur, ſi neque fideiuſſor, neque pignora accepta ſint.

CREDITOR mandatorem conuenit· is condemnatus prouocauit· quærendum eſt, an manente appellatione debitor à creditore cõueniri poteſt. SCAEV.

Reſpondi poſſe. Ad eum,qui vxorem ducturus erat, literas fecit tales, Titius Seio ſalutẽ. Sempro- niam ad animũ meum pertinere cognouiſti: ideóq; cum ex voto meo nuptura ſit tibi, velim certus ſis, ſecundum dignitatem tuam contrahere te matri- monium. Et,quanuis idonee repromiſſuram tibi Ti- tiam matrem puellæ dotem ſciam, tamen & ipſe, quò magis conciliem animum tuum domui meæ, fidem meam interponere non dubito. quare ſcias, quodcunque ab ea ex hac cauſa ſtipulatus fueris, id me mea fide iuſſiſſe ſaluum te habiturum. Atque ita Titia, quæ neque Titio mandauerat, neque ra- tum habuerat,quod ſcripſerat, dotem Seio promi- ſit. Quæro, ſi hæres Titij ex cauſa mandati præſti- terit,an actione mandati hæredem Titiæ conueni- re poſſit. Reſpõdi,ſecundũ ea,quæ proponerẽtur,nõ poſſe. Itẽ quæſitũ eſt,an nec negotiorũ geſtorũ. Re- ſpõdi,nec hoc nomine iure agere poſſe. Palàm enim facere Titiũ,nõ tam Titiæ nomine,quàm quòd con- ſultũ ſibi vellet, mandaſſe. Item ſi maritus aduerſus mandatorẽ ageret,an aliqua exceptione ſubmouea- tur? Reſpondi, nihil proponi, cur ſubmouendus ſit. Duobus quis mandauit negotiorum admi- niſtrationem. Quæſitum eſt, an vnuſquiſque man- dati iudicio inſolidum teneatur. Reſpondi, vnum- „ quenque pro ſolido conuenire debere, dummodo ab vtroque nõ amplius debito exigatur. Si in- ter maritum, & ſocerum id actum eſſet, vel tacito intellectu, vt onus exhibendæ vxoris ad maritum rediret, præſtante patre dotis vſuras, nullam actio- nem ſuperfore ad recipiendum, quod negetur con- ſumptum. Quòd,ſi pater puellę exhibitionem man- daſſe ſe doceat, actionem mandati competere.

Lucius Titius fratris ſui filio commiſit rerum ſuarum adminiſtrationem, ita, Σείῳ τέκνῳ χαίρειν. ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω σε, ὑπὲρ πατρὸς καὶ τῶν τοῦ πατρὸς ὑμῶν πραγματεύεσθαι δίχα τοῦ τινὰ ἐπιτροπικὸν αἰτεῖν. ἐπεὶ δὲ δεῖ καὶ τοιούτου τινός, ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων ἐμῶν, ὡς θέλεις πραγματεύεσθαι, εἴτε πωλεῖν θέλεις, εἴτε ὑποθέσθαι, εἴτε ἀγοράζειν, εἴτε ὁτιοῦν πράττειν, ὡς κυρίῳ ὄντι τῶν ἐμῶν, ἐμοῦ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἡγουμένου, καὶ μηδὲν ἀντιλέγοντος σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν. Quęſitum eſt ſi quid non adminiſtrandi animo, ſed fraudulēter alienaſſet vel mādaſſet, an valeret. Reſpōdi eū, de quo quęritur, plenè quidē, ſed, quatenus res ex fide agenda eſſet, mādaſſe. Item quęro, an, cū Seius magiſtratu functus debitor extitiſſet, Lucius Titius eo nomine cōueniri poſſet, vel res eius obligatę eſſent propter verba epiſtolę ſupraſcriptę. Reſpōdi, neq; conueniri poſſe, neq; res obligatas eſſe.

QVOD FILIOFAM. vt peteret mādaui, emācipatus exegit. de peculio intra annum vtiliter agā. Paulus Reſpondi, Sed & cum filio agendum eſt. PAVL.

CVM CONTROVERSIA eſſet de hęreditate defunctę, inter ſcriptū hęredem, & patruum Meuium, & amitas, Meuius literis ad ſorores ſuas factis declarauit cōmune futurū, quicquid ad eū ex euentu litis hęreditarię perueniſſet: neq; ſtipulatio literas ſecuta eſt. Quęſitum eſt, cum tranſegerit idem Meuius cum ſcripto hęrede, ita vt prędia, & alię quędā res ex ea trāſactione ad eū peruenerint, an ex literis ſuis poſſit à ſororibus conueniri. Reſpōdi poſſe. SCEVO.

Mandaui tibi in hęc verba, Lucius Titius Caio Seio ſalutē. Peto, & mādo tibi vt fideiubeas pro Publio Meuio apud Semproniū, quęcūq; à Publio ſolu-

ta tibi non fuerint,me repręſentaturum hac epiſto-
» la manu mea ſcripta notum tibi facio. Quæro,ſi nõ fideiuſſiſſet, ſed mandaſſet creditori,vel aliàs egiſſet, quàm ei mandatum eſſet,an actione mandati tene-
» retur. Reſpondi, teneri.

PRO SOCIO.

PAVL. SOCIETAS coiri poteſt vel in perpetuum, id eſt,dum viuunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel ſub conditione. In ſocietate omniũ bonorum, omnes res,quę coëuntium ſunt,continuo communicantur.

CAIVS. QVIA licet ſpecialiter traditio nõ interueniat, tacitè,tamen creditur interuenire.

PAVL. EA VERÒ,quæ in nominibus erant,manẽt in ſuo ſtatu:ſed actiones inuicẽ præſtari debent. Cum
» ſpecialiter omnium bonorum ſocietas coita eſt, tũc & hæreditas,& legatum,&,quod donatum eſt, aut quacũq; ratione acquiſitum,cõmunioni acquiritur.

De illo quæritur, ſi ita ſocietas coita ſit,vt,ſi qua iuſta hæreditas alterutri obuenerit,cõmunis ſit:quæ ſit iuſta hæreditas, vtrum,quæ iure legitimo obuenit, an etiam ea,quæ ex teſtamento. Et probabilius eſt,ad legitimam hæreditatem tantum hoc pertinere. Societas ſi dolo malo, aut fraudandi cauſa coita ſit, ipſo iure nullius momenti eſt : quia fides bona contraria eſt fraudi,& dolo.

MOD. SOCIETATEM coire & re, & verbis, & per nuntium poſſe nos, dubium non eſt. Diſſocia-
» mur renuntiatione,morte, capitis diminutione, & egeſtate.

SOCIETAS contrahitur ſiue vniuerſorũ bonorum, ſiue negotiationis alicuius, ſiue vectigalis, ſiue etiam rei vnius. Societas autẽ coiri poteſt, & valet etiã inter eos, qui non ſunt æquis facultatibus, cũ plerunq; pauperior opera ſuppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deeſt. Donationis cauſa ſocietas recte non contrahitur. VLP.

SI SOCIETATEM mecũ coieris ea cõditione, vt partes ſocietatis conſtitueres: ad boni viri arbitratum ea res redigenda eſt. & conueniens eſt viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus, veluti ſi alter plus operæ, vel induſtriæ, alter pecuniæ in ſocietatem collaturus ſit. POMP.

COIRI ſocietatem & ſimpliciter licet. Et ſi nõ fuerit diſtinctum, videtur coita eſſe vniuerſorum, quæ ex quæſtu veniunt, hoc eſt, ſi quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione deſcendit. VLP.

QVAESTVS enim intelligitur, qui ex opera cuiuſque deſcendit. PAVL.

NEC adiecit Sabinus hęreditatem, vel legatum, vel donationes mortis cauſa, ſiue non mortis cauſa. fortaſſis hoc ideò, quia nõ ſine cauſa obueniunt, ſed ob meritum aliquod accedunt, Et, quia plerunque vel à parente, vel à liberto quaſi debita nobis hæreditas obuenit. VLP.

ET ITA de hęreditate, legato, donatiõe Quintus Mutius ſcribit. VLP.

SED NEC æs alienum, niſi quod ex quæſtu pẽdebit, veniet in rationem ſocietatis. PAVL.

SED, SI adijciatur, vt & quęſtus, & lucri ſocij ſint, verum eſt non ad aliud lucrum, quàm quod ex quæſtu venit, hanc quoq; adiectionem pertinere. VLP.

uit,ad ſolū eum pertinere,detrimentū ab eo factum
commune eſſe. In ſocietate autem coeūda nihil atti-
» net de renūtiatione cauere:quia ipſo iure ſocietatis
» intempeſtiua renuntiatio in ęſtimationem venit.

SI SERVVS ſocietatem coierit, non ſufficiet: POMP.
ſi iubeatur à domino ſeruus abire à ſocietate,ſed ſo-
cio renuntiandum eſt.

QVI ADMITTITVR ſocius, ei tantum ſo- VLP.
cius eſt,qui admiſit:& rectè,cum enim ſocietas con-
ſenſu contrahatur,ſocius mihi eſſe non poteſt,quem
ego ſocium eſſe nolui.Quid ergo,ſi ſocius meus eum
admiſit?ei ſoli ſocius eſt,

NAM SOCII mei ſocius meus ſocius non eſt.

ET,QVICQVID fuerit de ſocietate noſtra cō-
ſecutus,cum illo,qui eū aſſumpſit, communicabit:
nos cum eo non cōmunicabimus, ſed factum eius
præſtabitur ſocietati:id eſt aget ſocius, & ſocietati
præſtabit,quod fuerit conſecutus.

EX CONTRARIO quoque factum ſociorum CAIVS.
debet ei præſtare,ſicut ſuum illis:quia ipſe aduerſus
eos habet actionem.Item certū eſt, nihil vetare pri-
us inter eum,qui admiſerit,& eum,qui admiſſus fu-
erit,ſocietatis iudicio agi,quàm agi incipiat inter eos,
& eum,qui admiſerit.

» DE ILLO ſanè Pomp.dubitat, vtrum actiones VLPIA.
eum mandare ſocijs ſufficiat,vt,ſi facere ille non poſ-
ſit, nihil vltrà ſocijs præſtet:an vero indemnes eos
præſtare debeat. Et puto omnimodo eū teneri eius
nomine,quē ipſe ſolus admiſit: quia difficile eſt ne-
gare culpa ipſius admiſſum. Idem quærit, an com-
modum,quod propter admiſſum ſocium acceſſit,cō-
» pēſari cū dāno, quod culpa prebuit,debeat.Et ait cō-
» penſandum.quod nō eſt verum. Nam & Marcellus

» lib. VI Digeſt. ſcribit, ſi ſeruus vnius ex ſocijs ſocieta-
» ti à domino præpoſitus negligenter verſatus ſit, do-
» minum, qui præpoſuerit eũ ſocietati, damnum præ-
ſtaturum: nec compenſandum cõmodum, quod per
ſeruum ſocietati acceſſit, cum damno: & ita diuum
» Marcum pronũtiaſſe, nec poſſe dici ſocium abſtine-
re cõmodo, quod per ſeruũ acceſſit, ſi damnũ petit.

PLANE ſi ambo ſocij ſeruũ alterius præpoſue-
rint, non tenebitur dominus eius nomine, niſi dũn-
taxat de peculio. Commune enim periculum eſſe
oportet, cum ambo eum præponimus.

PAVL. NON OB eam rem minus ad periculum ſocij
pertinet, quòd negligẽtia ei9 perijſſet, quo in pleriſ-
que alijs induſtria eius ſocietas aucta fuiſſet: & hoc
ex appellatione Imperator pronuntiauit.

VLP. ET IDEÒ, ſi ſocius quædam negligenter in ſo-
cietate egiſſet, in pleriſque autem ſocietatem auxiſ-
» ſet, non compenſatur compendium cum negligen-
» tia: vt Marcellus libro V Digeſtorum ſcribit.

PAVL. » OMNE æs alienum, quod manente ſocietate cõ-
» tractum eſt, de communi ſoluendum eſt, licet poſt-
» ea, quàm ſocietas diſtracta eſt, ſolutum ſit. Igitur, &
» ſi ſub conditione promiſerat, & diſtracta ſocietate
» cõditio extiterit: ex cõmuni ſoluendum eſt. Ideóq;
ſi interim ſocietas dirimatur, cautiones interpo-
nendæ ſunt.

SI SOCII ſumus, & ex die vnus pecuniã de-
beat, & diuidatur ſocietas: non debet hoc deduce-
re ſocius, quemadmodum, quod præſens pure de-
beret: ſed omnes diuidere, & cauere, cum dies ve-
nerit, defenſum iri ſocium.

VLP. SI NON fuerint partes ſocietati adiectę, ęquas
eas eſſe conſtat. Si verò placuerit, vt quis duas par-

teſ,vel tres habeat, alius vnam,an valeat?Et placet valere, ſi modo aliquid plus contulerit ſocietati, vel pecuniæ,vel operę,vel cuiuſcunque alterius rei cauſa. Ita coiri ſocietatem poſſe, vt nullam partem
» damni alter ſentiat,lucrum verò commune ſit Caſ-
» ſius putat. quod ita demum valebit, vt & Sabinus ſcribit, ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt. Plerunque enim tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quàm pecunia. Idem ſi ſolus nauiget,
» ſolus peregrinetur, pericula ſubeat ſolus. Ariſto
» refert Caſſium reſpondiſſe, ſocietatem talē coiri nō poſſe, vt alter lucrum tantum, alter damnum ſen-
» tiret: & hanc ſocietatē leoninam ſolitum appellare. Et nos conſentimus talem ſocietatem nullam eſſe, vt alter lucrum ſentiret, alter verò nullum lucrum, ſed damnum ſentiret. Iniquiſſimum enim genus ſocietatis eſt, ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectet.

» MVTIVS libro XIII ſcribit non poſſe ſocie- PAVL.
tatem coiri, vt aliam damni, aliam lucri partem ſo-
» cius ferat. Seruius in notis Mutij ait, nō poſſe ita ſo-
» cietatem contrahi: Neq; enim lucrum intelligitur,
» niſi omni damno deducto: neq; damnum,niſi omni lucro deducto. Sed poteſt ſocietas coiri ita, vt eius lucri,quod reliquum in ſocietate ſit,omni damno deducto, pars alia feratur: & eius dāni,quod ſimiliter relinquatur, pars alia capiatur.

VT SIT pro ſocio actio, ſocietatem intercede- VLP.
re oportet. Nec enim ſufficit rem eſſe communem, niſi ſocietas intercedat. Communiter autem res agi poteſt etiam citra ſocietatem, vt puta,cum non affectione ſocietatis incidimus in cōmunionem,vt euenit in re duobus legata: item,ſi à duobus ſimul res

empta ſit:aut ſi hæreditas,vel donatio communiter nobis obueniat: aut ſi à duobus ſeparatim emimus partes eorum,non ſocij futuri.

NAM,CVM cõtractu habito ſocietas coita eſt, pro ſocio actio eſt, cum ſine contractu,in re ipſa negotium communiter geſtum videtur:

ET IN conductionibus publicorum , item in emptionibus.Nam,qui volunt inter ſe contendere, ſolent per nuntium rem emere in commune : quod à ſocietate longe remotum eſt.Et ideò ſocietate ſine tutoris authoritate coita,pupillus non tenetur:attamen de communiter geſto negotio tenetur.

CAIVS QVIBVS caſibus ſi fortè vnus in eam rẽ impenderit, ſiue fructus, mercedéſve vnus perceperit, vel deteriorem fecerit rem, non ſocietatis iudicio locus eſt,ſed inter cohæredes quidem familiæ Herciſcundę iudicio agitur inter cæteros communi diuidundo. Inter eos quoque,quibus hæreditario iure cõmunis res eſt,poſſet & communi diuidundo agi.

VLP. NEMO poteſt ſocietatem hæredi ſuo ſic parare, vt ipſe hæres ſocius ſit.in hæredem autem ſocij proponitur actio,vt bonam fidem præſtet:

ET ETIAM culpã,quam is præſtaret,in cuius locum ſucceſſit licet ſocius non ſit.

POMP. PLANE, ſi ij,qui ſocij hæredes extiterint,animũ » inierint ſocietatis, in ea hæreditate nouo conſenſu: quod poſtea geſſerint,efficietur,vt in pro ſocio actionem deducatur.

VLP. PRO SOCIO arbiter proſpicere debet cautionibus in futuro damno, vel lucro pendente ex ea ſo» cietate.quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudicijs exiſtimauit, ſiue generalia ſint : veluti pro ſocio, negotiorum geſtorum tutelæ: ſiue ſpecialia, veluti

mandati, commodati, depoſiti. Si tecum ſocietas mihi ſit, & res ex ſocietate cõmunes: quam impẽſam in eas fecero, quóſve fructus ex his rebus perceperis, vel pro ſocio, vel cõmuni diuidũdo me cõſecuturũ, & altera actione alterã tolli, Proculus ait.

SI FVNDVS mihi tecum communis ſit, & in eum mortuum intuleris, agam tecum pro ſocio. POMP.

HAERES ſocij, quamuis ſocius non eſt, tamẽ ea, quæ per defunctum inchoata ſunt, per hæredẽ explicari debent: in quibus dolus eius admitti poteſt.

SI QVIS à ſocio pœnam ſtipulatus ſit, pro ſocio non aget, ſi tantundem in pœna ſit, quanti eius intereſt. VLP.

QVOD, SI ex ſtipulatu eam cõſecutus ſit, poſteà pro ſocio agendo, hoc minus accipiet, pœna ei in ſortem imputata.

SI ACTVM ſit communi diuidundo, non tollitur pro ſocio actio: quoniam pro ſocio & nominũ rationem habet, & adiudicationem non admittit. Sed, ſi poſtea pro ſocio agatur, hoc minus ex ea actione conſequetur, quàm ex prima actione conſecutus eſt.

SI MARGARITAM tibi vendendam dedero, vt, ſi eã decem vẽdidiſſes, redderes mihi decem: ſi pluris, quod excederet, tu haberes: mihi videtur, ſi animo contrahendæ ſocietatis id actum ſit, pro ſocio eſſe actionem: ſin minus, præſcriptis verbis.

REI COMMVNIS nomine cũ ſocio furti agi poteſt, ſi per fallaciam, dolóve malo amouit, vel rem communem celandi animo contractet. Sed & pro ſocio actione obſtrictus eſt, nec altera actio alteram tollit. Idémque & in omnibus bonæ fidei iudicijs dicendum eſt.

PAVL. IDEM EST & in colono, & in eo, qui negotia gerit, & qui mandatum noſtrum exequitur, & in tutore.

VLP. SED, SI ex cauſa furtiua condixero, ceſſabit pro ſocio actio: niſi pluris mea interſit. Si damnum in re communi ſocius dedit, Aquilia teneri eum & » Celſus, & Iulianus & Pomponius ſcribunt.

PAVL. SED ET nihilominus pro ſocio tenetur,

VLP. SI HOC facto ſocietatem læſit, ſi verbi gratia negotiatorem ſeruum vulnerauerit, vel occiderit.

PAVL. SED ACTIONE pro ſocio conſequitur, vt altera actione contentus eſſe debeat, quia vtraque actio ad rei perſecutionem reſpicit, non vt furti, ad pœnam duntaxat.

VLP. MERITO autem adiectum eſt, ita demum furti actionem eſſe, ſi per fallaciam, & dolo malo amouit. Qui enim ſine dolo malo fecit, furti non tene» tur. Et ſanè plerunque credēdum eſt, eum, qui par» tis dominus eſt, iure potius ſuo vti, quàm furti con» ſilium inire. & ideò videamus, an lege Fannia teneatur. Et ratio quidem facit, ne teneatur: verùm, ſi plagium fecit, vel ſuppreſſit, Fannia tenetur.

CVM DVOBVS vicinis fundus cōiunctus venalis eſſet, alter ex his petijt ab altero, vt eum fundum emeret, ita, vt ea pars, quæ ſuo fundo iuncta eſſet, ſibi cederetur: mox ipſe eum fundum ignorante vicino emit. quæritur, an aliquam actionem cum » eo vicinus habeat. Iulianus ſcripſit implicitam eſſe facti quæſtionem. Nam, ſi hoc ſolum actum eſt, vt fundum Lucij Titij vicinus emeret, & mecum communicaret: aduerſus me, qui emi, nullam actionem vicino competere. ſi verò id actum ſit, vt quaſi com-

mune negotiũ gereretur: ſocietatis iudicio tenebor, vt tibi, deducta parte, quam mandaueram, reliquas partes præſtem. Venit autem in hoc iudicio bona fides. Vtrum ergo tantum dolum, an etiam culpam præſtare ſocium oporteat, quæritur. Et Cel» ſus libro v i Digeſtorum ita ſcripſit, ſocios inter ſe dolum, & culpam præſtare oportere. Si in coeunda ſocietate, inquit, artem, operámve pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum pollicitatori colendum damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam » culpa præſtanda eſt. Pretium enim operæ * artis eſt velamentum. Quòd ſi rei communi ſocius nocuit, magis admittit culpã quoq; venire. Dam» na, quæ imprudẽtibus accidũt, hoc eſt dãna fatalia, » ſocij nõ cogũtur prẹſtare. ideóq; ſi pecus æſtimatum » datum ſit, & id aut latrocinio, aut incẽdio perierit: » cõmune damnũ eſt, ſi nihil dolo, aut culpa acciderit » eius, qui æſtimatũ pecus accepit. Quòd ſi à furibus » ſurreptum ſit, propriũ eius detrimentũ eſt, quia cuſtodiam præſtare debuit, qui æſtimatũ accepit. hæc vera ſunt, & pro ſocio erit actio, ſi modo ſocietatis contrahẽdæ cauſa paſcenda data ſunt, quanuis æſti» mata. Quidam ſagariam negotiationem inierunt: alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, ſuámque pecuniam perdidit, ſerui » quoque eius vulnerati ſunt, réſque proprias perdi» dit. dicit Iulianus damnum eſſe commune, ideóque » pro ſocio actione damni partem dimidiam agnoſcere debere tam pecuniæ, quàm rerum cæterarum, quas ſecum non cõtuliſſet ſocius, niſi ad merces communi nomine comparandas proficiſceretur. Sed, & ſi quid in medicos impenſum eſt, pro

„ parte ſocium agnoſcere debere rectiſſimè Iulianus probat. Proinde,& ſi naufragio quid perierit, cùm non aliâs merces, quàm naui ſolerent aduehi: damnum ambo ſentient. Nam ſicuti lucrum, ita damnum commune eſſe oportet, quod non culpa ſocij contingat. Cum duo erant argentarij ſocij, alter eorum aliquid ſeparatim quæſierat, & lucrũ ſenſerat: querebatur, an commune eſſe lucrum oporte» ret. Imperator Seuerus Flauio Felici in hæc verba » reſcripſit, Etiam ſi maxime argentariæ ſocietas ini» ta eſt, quod quiſque tamen ſocius non ex argenta» riæ cauſa quæſijt, ad communionem nõ pertinere, » exploratí iuris eſt.

PAP. SI FRATRES parentum indiuiſas hæredita» tes ideo retinuerint, vt emolumentum ac damnum » in his commune ſentirent, quod aliũde quæſierint, » in commune non redigetur. Idem ex facto cõ» ſultum reſpõdiſſe ſe ait libro III reſponſorum inter Flauium Victorem & Bellicum Aſianum, placuerat, vt locis emptis pecunia Victoris, monimẽta fierent opera, & peritia Aſiani: quibus diſtractis, pecuniam Victor in certa quantitate reciperet, ſuperfluum Aſianus acciperet, qui operam in ſocietatẽ cõtu» lit. erit pro ſocio actio. Idem Papinianus libro » eodem ait, ſi inter fratres voluntatium conſortium » initum fuerit, & ſtipendia, cæteráque ſalaria in cõ» mune redigi, iudicio ſocietatis: quanuis filius emancipatus hæc nõ cogatur cõferre fratri, inquit, in poteſtate manenti: quia, & ſi in poteſtate maneret, prçcipua ea haberet. Idem reſpondit, ſocietatem » non poſſe vltra mortem porrigi, & ideò nec liberta» tem de ſupremis iudicijs conſtringere quis poterit, » vel cognatum vlteriorem proximioribus præferre.

Idem reſpŏdit Socius, qui ceſſantis, ceſſantiúmve portiones inſulæ reſtituerit, quanuis aut fortè cũ certis vſuris ĩtra quatuor mẽſes poſt, quàm opus refectũ erit, recipere poterit: in exigẽdo quoq;, priuilegio vtetur, aut deinceps propriã rem habebit: poteſt tamen pro ſocio agere ad hoc, vt conſequatur: quod ſua intereret. Finge enim eum malle ſuum cõ» ſequi, quàm dominiũ inſulę. Oratio enim diui Mar» ci idcirco quatuor mẽſibus finit certas vſuras, quia poſt quatuor menſes dominiũ dedit. Si quis ſocietatem ad emendũ coierit, deinde res alterius dolo, vel culpa empta nõ ſit: pro ſocio eſſe actionẽ cõſtat. Planè ſi cõditio ſit adiecta, ſi intra diem illum venierit, & dies ſine culpa ſocij præterierit, ceſſabit actio pro ſocio. Item, ſi in cõmunem riuum reficiendũ impẽſa facta ſit, pro ſocio eſſe actionẽ ad recuperandũ ſum» ptum Caſſius ſcribit. Itẽ Mela ſcribit, ſi vicini ſemi» pedes inter ſe contulerint, vt ibi concratitiũ parietẽ » inter ſe ædificarẽt, ad onera vtriuſq; ſuſtinenda: deinde ædificato pariete, alter in eum immitti nõ patiatur, pro ſocio agendũ. Idémq;, ſi aream in cõmu» ne emerint, ne luminibus ſuis officeretur, & alteri tradita ſit, nec præſtet alteri, quod conuenerit: pro ſocio actionem eſſe. Si plures ſint inter eoſdem ſocietates coitæ: ad omnes ſocietates ſufficere hoc vnum iudicium conſtat. Si quis ex ſocijs propter ſocietatẽ profectus ſit, veluti ad merces emendas: eos dúntaxat ſumptus ſocietati imputabit, qui » in eam rem impenſi ſunt. Viatica igitur & merito» riorum, & ſtabulariorũ, & iumẽtorum, & curriculorum vecturas, vel ſui, vel ſarcinarum ſuarum gratia, vel mercium, rectè imputabit. Socium vni» uerſa in ſocietatem conferre debere Neratius ait, ſi

omnium bonorum ſocius ſit: & ideò ſiue ob iniuriam ſibi factam, vel ex lege Aquilia, ſiue ipſius, ſiue filij corpori nocitum ſit, conferre debere reſpondit. » Idem ait ſocium omnium bonorum, non cogi conferre, quæ ex prohibitis cauſis acquiſierit. Per contrarium quoq; apud veteres tractatur, an omnium bonorum ſocius, ſiquid ob iniuriarũ actionem damnatus præſtiterit, ex communi conſequatur, vt præ» ſtet. Et Attilicinus, Sabinus, & Caſſius reſpõderunt, » ſi iniuria iudicis damnatus ſit, cõſecuturũ: ſi ob ma» leficium ſuum, ipſum tantum damnum ſentire de» bere. Cui congruit, quod Seruium reſpondiſſe Aufi» dius refert: ſi ſocij bonorum omnium fuerint, dein» de vnus, cum ad iudicium nõ adeſſet, damnatus ſit, » non debere eum de cõmuni id conſequi: ſi verò præ» ſens iniuriam iudicis paſſus ſit, id de communi ſarciendum.

QVOD AVTEM ex furto, vel ex alio maleficio quæſitum eſt, in ſocietatem non oportere conferri palàm eſt: quia delictorum turpis, atque fœda communio eſt. Planè, ſi in medium collatum ſit, cõmune erit lucrum.

POMP. QVOD ENIM ex maleficio contulerit ſocius, non aliter recipere debet, quàm ſi damnatus ſit.

VLP. SI IGITVR ex hoc conuentus fuerit, qui maleficium admiſit, id, quod contulit, aut ſolum, aut cũ pœna auferet. Solum auferet, ſi modo proponas inſciente ſocio eum in ſocietatis rationem hoc contuliſſe. Quòd, ſi ſciẽte eo, etiam pœnam ſocium agnoſcere oportet. Æquum eſt enim, vt, cuius participa» uit lucrum, participet & damnum.

PAVL. NECQVICQVAM intereſt, vtrum manente ſocietate præſtiterit ob furtũ, an diſſoluta ea. Ideóq;

eſt in omnibus turpibus actionibus, veluti iniuriarum, vi bonorum raptorum, ſerui corrupti, & ſimilibus, & in omnibus pœnis pecuniarijs, quæ ex publicis iudicijs accidunt.

NEC PRAETERMITTENDVM eſſe Pomponius ait, ita demũ hoc eſſe verum, ſi honeſtæ, & licitæ rei ſocietas coita ſit. Cæterum, ſi maleficij ſocietas coita ſit, conſtat nullam eſſe ſocietatem. Generaliter enim traditur, rerum inhoneſtarum nullam eſſe ſocietatem. VLP.

SI ID, quod quis in ſocietatem contulit, extinctum ſit, videndũ eſt, an pro ſocio agere poſſit. Tractatum itaque eſt apud Celſum libro VII Digeſtorum ad epiſtolam Cornelij Felicis, cum tres equos haberes, & ego vnum, ſocietatem coiuimus, vt accepto equo meo, quadrigam venderes, & ex pretio quartam mihi redderes. Igitur, ſi ante venditionem equus meus mortuus ſit, non putare ſe Celſus ait ſocietatem manere, nec ex pretio equorũ tuorum partem deberi: non enim habẽdæ quadrigæ, ſed vendendæ coitam eſſe ſocietatem. Cæterum, ſi id actum dicatur, vt quadriga fieret, eáque communicaretur, tûque in ea tres partes haberes, ego quartam: non dubie adhuc ſocij ſumus. Idem Celſus tractat, ſi pecuniam contuliſſemus ad mercẽ emendam, & mea pecunia perijſſet, cui periret ea. Et ait, ſi poſt collationẽ euenit, vt pecunia periret (quod nõ fieret, niſi ſocietas coita eſſet) vtrique perire: vtputa, ſi pecunia, cum peregre portaretur ad mercem emẽdam, perierit. Si verò ante collationẽ poſtea, quàm eam deſtinaſſes, tunc perierit, nihil eo nomine conſequeris inquit: quia non ſocietati perijt. Si fi-

liuſfamiliâs ſocietatem coierit, deinde emancipa-
» tus à patre fuerit: apud Iulianum quæritur, an ea-
dem ſocietas duret, an verò alia ſit. Si fortè poſt
» emancipationem, in ſocietate duratum eſt, Iulia-
» nus ſcripſit libro XIIII Digeſtorum eandem ſo-
cietatem durare. Initium enim in his contractibus
inſpiciendum eſt. Duabus autem actionibus agen-
dum eſſe, vna aduerſus patrem, altera aduerſus fi-
lium. Cum patre, de eo, cuius dies ante emancipa-
tionem ceſſit. Nam eius temporis, quo poſt emanci-
pationem ſocietas durauit, nihil præſtare patrem
oportet. Cum filio autem de vtroque tempore, id
eſt de tota ſocietate. Nam etſi quid, inquit ſocius
» filij poſt emancipationem filij, dolo fecerit: eius, nō
» patri, ſed filio actio danda eſt. Si ſeruus meus
ſocietatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem
permanſerit: poteſt dici, alienatione ſerui & prio-
rem ſocietatem finitam, & ex integro alteram in-
choatam: atque ideò & mihi, & emptori actionem
pro ſocio competere: item tam aduerſus me, quàm
aduerſus emptorem. Aduerſus me ex ijs cauſis, quæ
ante alienationem inciderint, dandam actionem: ex
reliquis aduerſus emptorem ſolum.

POMP. ADEO morte ſocij ſoluitur ſocietas, vt nec ab
» initio paciſci poſſimus, vt hæres etiam ſuccedat ſocie-
tati. hoc in priuatis ſocietatibus: at in ſocietate vecti
galium nihilo minus manet ſocietas etiam poſt mor-
tem alicuius: ſed ita demum, ſi pars defuncti ad
perſonam hæredis eius aſcripta ſit, vt hæredi quo-
que conferri oporteat. Quod ipſum ex cauſa æſti-
mandum eſt. Quid enim, ſi is mortuus ſit, propter
cuius operā maxime ſocietas coita ſit, aut ſine quo

ſocietas adminiſtrari non poſſit? Quod in alea, aut adulterio perdiderit ſocius, ex medio non eſt laturus. Siquid verò dolo noſtro ſocius damni ceperit, à nobis repetet.

SOCIVM, qui in eo, quod ex ſocietate lucrifecerit, reddendo morā adhibuit, cum ea pecunia ipſe
» vſus ſit, vſuras quoque eum præſtare debere Labeo ait, non quaſi vſuras, ſed quòd ſocij interſit moram eum non adhibuiſſe. Sed, ſi aut vſus ea pecunia non ſit, aut moram non fecerit, cōtrà eſſe. Item poſt mortem ſocij nullam talem æſtimationem ex facto hæredis faciendam: quia morte ſocij dirimatur ſocietas.

Socius, cum reſiſteret communibus ſeruis venalibus ad fugam erumpentibus, vulneratus eſt. impēſam, quam in curando ſe fecerit, non conſecuturum
» pro ſocio actione Labeo ait: quia id non in ſocietatem venit, quanuis propter ſocietatem impenſum ſit, ſicuti ſi propter ſocietatem eum hæredem quis inſtituere deſijſſet, aut legatum prætermiſiſſet, aut patrimonium ſuum negligentius adminiſtraſſet. Nam nec compendium, quod propter ſocietatem ei contigiſſet, veniret in medium: veluti ſi propter ſocietatem hæres fuiſſet inſtitutus, aut quid ei donatum eſſet.

» SECVNDVM Iulianum tamen &, quod medicis pro ſe datū eſt, recipere poteſt. Quod & verū eſt. VLP.

SI TITIVS, cū quo mihi ſocietas erat, deceſſerit: egôque, cum putarem Titij hæreditatem ad Seium pertinere, communiter cum eo res vēdiderim, & partem pecuniæ ex venditione redactæ ego, partem Seius abſtulerit: te qui reuera Titio hæres es, partem à me redactę pecunię ſocietatis iudicio non
» conſecuturum Neratio, & Ariſtoni placebat: quia POMP.

meæ dúntaxat partis pretia percepiſſem. Neque intereſſe, vtrum per ſe partes meas vendidiſſem, an cõmuniter cum eo, qui reliquas partes ad ſe pertinere diceret: alioquin eventurum, vt etiam, ſi duo ſocij rẽ vendiderint, vnuſquiſque eius, quod ad ſe peruenerit, partem alteri ſocietatis iudicio præſtare debeat. Sed nec te ex parte, quam hęreditatis petitione fortè à Seio conſecutus ſis, quicquam mihi pręſtare debere, quia, quod ad Seium peruenerit, tuarum partiũ pretium ſit, nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat.

VLP. » VERUM EST, quod & Sabino videtur, etiam ſi non vniuerſorum bonorũ ſocij ſint, ſed vnius rei: attamen in id, quod facere poſſunt, quódve dolo malo fecerint, quò minus poſſint, condemnari oportere. Hoc enim ſummam rationem habet: cum ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat.

Videndum eſt, an & fideiuſſori ſocij pręſtari id debeat, an verò perſonale beneficium ſit: quod magis verum eſt. Sed, ſi hic fideiuſſor, quaſi defenſor ſocij iudiciũ ſuſceperit, proderit ſibi. Nanque Julian⁹ ſcribit libro quarto digeſtorum, defenſorem ſocij in id, quod ſocius facere poteſt, condemnari oportere. Idémque & in patroni defenſore accipi debere ait. Et vtique idem erit in vniuerſis, qui in id, quod facere poſſunt, conueniuntur. Patri autem, vel domino ſocij, ſi iuſſu eorum ſocietas contracta ſit, non eſſe hanc exceptionem dandam, quia nec hæredi ſocij, cæteríſq; ſucceſſorib⁹ hoc præſtabitur, quia nec cęterorum hæredibus ſucceſſoribúſve, quod in id, quod facere poſſunt, cõuenimus, id præſtatur. Id, quod ſocius facere poteſt, quemadmodũ ęſtimandum ſit? Et placuit non debere deduci æs alienum: quod de-

» betur à ſocio.ita & Marcellus libro ſexto digeſtorũ ſcribit:niſi forte (inquit) ex ipſa ſocietate debeatur. Item videndum eſt,an cautio veniat in hoc iudiciũ » eius,quod facere ſocius non poſſit,ſcilicet nuda pro-miſſio. Quod magis dicendum arbitror. Si,cum tres ſocij eſſent, & egerit cum vno ex ſocijs ſocius,& partem ſuam integram ſit conſecutus, deinde alius ſocius cum eodem agat, & partẽ conſequi integrã nõ potuerit,quia facere ſolidũ non poteſt:an is,qui minus conſecutus eſt,cum eo agere poſſit, qui ſolidum accepit,ad communicandas partes inter eos, id eſt exæquandas: quaſi iniquum ſit ex eadem ſocietate alium plus,alium minus conſequi? Sed magis eſt,vt pro ſocio actione conſequi poſſit, vt vtriuſque portio exęquetur. quæ ſententia habet æquitatem. Tempus autem ſpectamus,quantum ſocius facere poſſit,rei iudicandæ. Hoc quoque quis facere poſſe videtur,quod dolo fecit,quò minus poſſit. Nec enim æquum eſt, dolum ſuum quenquam releuare. Quod & in cæteris,qui in id,quod facere poſſunt, cõueniũtur,accipiendum eſt.Si tamen nõ dolo,ſed culpa ſua facere poſſe deſijt, dicendum eſt condemnari eum non debere.

In hæredem quoque ſocij,pro ſocio actio competit, quanuis hæres ſocius non ſit. Licet enim ſocius non ſit,attamen emolumenti ſucceſſor eſt. Et circa ſocietates vectigalium,cæterorumq; idem obſeruamus,vt hæres ſocij ſocius nõ ſit,niſi fuerit accitus,veruntamen omne emolumentum ſocietatis ad eum pertineat,ſimili modo & damnũ agnoſcat. Quod contingit,ſiue adhuc viuo ſocio vectigalis, ſiue poſtea.Quod non ſimiliter in voluntaria ſocietate obſeruatur. Si ſeruo communi legatum ſine

libertate vnus ex dominis reliquit, hoc ad ſolum ſocium pertineat: an pro ſocio iudicio communica-
„ ri debeat cum hærede ſocij, quęritur. Et ait Iulianus
„ libro ſexto Pomponium referre, Sabinum reſpon-
„ diſſe, non communicari: & poſſe hanc ſentẽtiam de-
„ fendi Iulianus ait. Non enim propter communionẽ hoc acquiſitum eſt, ſed ob ſuam partem. Nec oportet id communicari, quod quis non propter ſocietatem, ſed propter ſuam partem acquiſierit. Societas ſoluitur ex perſonis, ex rebus, ex voluntate, ex actione. ideóque ſiue homines, ſiue res, ſiue voluntas, ſiue actio interierit: diſtrahi videtur ſocietas. In-
„ tereunt autem homines quidem maxima, aut me-
„ dia capitis diminutione, aut morte, res verò, cum aut nullæ relinquantur, aut conditionem mutauerint. Neq; enim eius rei, quæ iam nulla ſit, quiſquam ſocius eſt, neque eius, quæ conſecrata, publicatáve ſit. Voluntate diſtrahitur ſocietas, & renuntiatione.

CALL. ITAQVE, cũ ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negotietur: ſine dubio ius ſocietatis ſoluitur.

PAVL. ACTIONE diſtrahitur, cum aut ſtipulatione,
„ aut iudicio mutata ſit cauſa ſocietatis. Proculꝰ enim
„ ait, hoc ipſo, quod iudicium ideò dictatum eſt, vt ſocietas diſtrahatur, renuntiatum eſſe ſocietati: ſiue totorum bonorum, ſiue vnius rei ſocietas coita ſit.

Item bonis à creditoribus venditis vnius ſocij,
„ diſtrahi ſocietatem Labeo ait. Si in rem certam emendam, conducendámve coita ſit ſocietas: tunc etiam poſt alicuius mortem quicquid lucri, detrimẽ
„ tive factum ſit, commune eſſe Labeo ait. Diximus diſſenſu ſolui ſocietatem. hoc ita eſt, ſi omnes

» diſſentiunt. Quid ergo, ſi vnus renuntiet? Caſſius ſcribit, eum, qui renuntiauerit ſocietati, à ſe quidẽ liberare ſocios ſuos, ſe autem ab illis non liberare. Quod vtique obſeruandum eſt, ſi dolo malo renuntiatio facta ſit: veluti ſi, cum omnium bonorum ſocietatem coijſſemus, deinde cum obueniſſet vni hęreditas, propter hoc renuntiauerit. ideóque, ſi quod damnum attulerit hæreditas, hoc ad eum, qui renuntiauit, pertinebit: commodũ autem cõmunicare cogetur actione pro ſocio. Quod, ſi quid poſt renuntiationem acquiſierit, nõ erit communicandum: quia nec dolus eſt admiſſus in eo. Item ſi ſocietatem ineamus ad aliquam rem emendam, deinde ſolus volueris eam emere, ideóque renuntiaueris ſocietati, vt ſolus emeres, teneberis, quanti intereſt mea. Sed, ſi ideò renuntiaueris, quia emptio tibi diſplicebat: non teneberis, quanuis ego emero: quia hic nulla fraus eſt: eáque » & Iuliano placent. Labeo autem poſteriorum libro ſcripſit, ſi renuntiauerit ſocietati vnus ex ſocijs eo tempore quo interfuit ſocij non dirimi ſocietatẽ: committere eum in pro ſocio actionẽ. Nam, ſi emamus mancipia inita ſocietate, deinde renunties mihi eo tempore, quo vendere mancipia non expedit: hoc caſu, quia deteriorem cauſam meam facis, tene» ri te pro ſocio iudicio Proculus ait. Hoc ita verum eſt, ſi ſocietatis interſit non dirimi ſocietatem. Semper enim non id, quod priuatim intereſt vnius ex ſocijs, ſeruari ſolet, ſed, quod ſocietati expedit. Hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil de hoc in coëunda ſocietate conuenit. Item, qui ſocietatem in tempus coierit, ante tempus renuntiando, ſocium à ſe, non » ſe à ſocio liberat. Itaque, ſi quid compendij poſtea fa» ctum erit, eius partem nõ feret: at ſi diſpendij, æque

præſtabit portionem, niſi renuntiatio ex neceſſitate quadam facta ſit. Quòd, ſi tempus finitum eſt, liberum eſt recedere, quia ſine dolo id fiat. Renuntiare ſocietati etiam per alios poſſumus: & ideò dictum eſt per procuratorem quoque poſſe renuntiari ſocietati. Sed vtrum de eo dictum ſit, cui omnium bonorum adminiſtratio conceſſa eſt, an de eo, cui hoc ipſum nominatim mandatum eſt, videamus: an verò per vtrunque rectè renũtietur. quod eſt verius: niſi prohibuerit eum dominus ſpecialiter renuntiare. Item ſcriptum eſt, poſſe procuratori quoque
" meo ſocium meum renuntiare. Quod Seruius apud
" Alphenum ita notat, eſſe in poteſtate domini, cum procuratori eius renuntiatum eſt, an velit ratam habere renuntiationem. Igitur is, cuius procuratori renuntiatum eſt, liberatus eſſe videbitur. An autem ipſe quoque, qui renuntiauerit procuratori, liberetur, in poteſtate eius erit: quemadmodum diximus in eo, qui ſocio renuntiat. Morte vnius ſocij ſocietas diſſoluitur, etſi conſenſu omnium coita ſit: plures verò ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit. Nec hæres ſocij ſuccedit. Sed, quod ex re communi poſtea quæſitum eſt, item dolus, & culpa in eo, quod ex antè geſto pẽdet, tam ab hęrede, quàm hæredi pręſtanda ſunt. Item, ſi alicuius rei ſocietas coita ſit, & finis negotio ſit impoſitus, finitur ſocietas. Quod, ſi integris omnibus manentibus alter deceſſerit, deinde tunc ſequatur res, de qua ſocietatem coierunt: tunc eadem diſtinctione vtemur, qua in mandato: vt, ſi quidem ignota fuerit mors alterius, valeat ſocietas: ſi nota, non valeat. Societas quemadmodum ad hæredem
" ſocij non tranſit, ita nec ad arrogatorem: ne alio-

quin inuitus quis ſocius efficiatur, cui non vult. Ipſe autem arrogatus, ſocius permanet. Nam, etſi filiusf. fam. emancipatus fuerit, permanebit ſocius.

„ Publicatione quoque diſtrahi ſocietatem diximus: quod videtur ſpectare ad vniuerſorum bonorum publicationem, ſi ſocij bona publicentur. Nam, cum in eius locum alius ſuccedit, pro mortuo habetur. Si poſt diſtractam ſocietatem aliquid in rem communem impenderit ſocius, actione pro ſocio id non conſequitur: quia non eſt verum pro ſocio, communitérve id geſtum eſſe: ſed communi diuidundo iudicio huius quoque rei ratio habebitur. Nam, etſi diſtracta eſſet ſocietas: nihilo minus diuiſio rerum ſupereſt. Si communis pecunia penes aliquem ſociorum ſit, & alicui ſociorum quid abſit: cum eo ſolo agendum, penes quem ea pecunia ſit; qua deducta, de reliquo, quod cuique debeatur, omnes agere poſſunt. Nonnunquam neceſſarium eſt, etiam manente ſocietate agi pro ſocio: veluti cum ſocietas vectigalium cauſa coita ſit, proptérque varios contractus neutri expediat recedere à ſocietate, nec referatur in medium, quod ad alterum peruenerit. Si vnus ex ſocijs maritus ſit, & diſtrahatur ſocietas, manente matrimonio, dotem percipere maritus debet: quia apud eum eſſe debet, qui onera ſuſtinet. Quòd, ſi iam diſſo-
„ luto matrimonio ſocietas diſtrahatur: eadem die re-
„ cipienda dos eſt, qua & ſolui debet.

QVOD SI eo tempore, quo diuiditur ſocietas, in ea cauſa dos ſit, vt certũ ſit eam, vel partẽ eius reddi nõ oportere: diuidere eã inter ſocios iudex debet. CAIVS

SI VNVS ex ſocijs rem communem vendiderit conſenſu ſociorum, pretium diuidi debet, ita, vt PAVL.

ei caueatur, indemnem eum futurum. Quòd, ſi damnum paſſus eſt, hoc ei præſtabitur. Sed ſi pretium communicatum ſit ſine cautione, & aliquid præſtiterit is, qui vendidit, an, ſi non omnes ſocij ſoluendo ſint, quod à quibuſdam ſeruari non poteſt, à cæteris » debeat referre? Sed Proculus putat hoc ad cæterorũ onus pertinere, quod ab aliquibus ſeruari non poteſt: idque ratione defendi poſſe, quoniam, ſocietas » cum contrahitur, tam lucri quàm damni commu» nio initur. Si vnus ex ſocijs, qui non totorum bonorum ſocij erant, communem pecuniã fœnerauerit, vſuráſque perceperit, ita demũ vſuras partiri debet, ſi ſocietatis nomine fœnerauerit. Nã, ſi ſuo nomine, quoniam ſortis periculum ad eum pertinuerit, vſuras ipſum retinere oportet. Siquid vnus ex ſocijs neceſſario de ſuo impenderit in commune negotium: iudicio ſocietatis ſeruabit, & vſuras, ſi fortè mutuatus ſub vſuris dedit. Sed, & ſi ſuam pecuniam dedit, non ſine cauſa dicetur, quòd vſuras quoque percipere debeat, quas poſſet habere, ſi mutuum alij dediſſet. Non aliâs ſocius in id, quod facere poteſt, damnabitur, quâm ſi confiteatur ſe ſocium fuiſſe.

PAVL. NEMO EX ſocijs plus parte ſua poteſt alienare, etſi totorum bonorum ſocij ſint. Illud quæritur, vtrum is demum facere videtur, quo minus facere poſſit, qui erogat bona ſua in fraudem futuræ actionis: an & qui occaſione acquirendi non vtitur. » Sed verius eſt, de eo ſentire Proconſulem, qui ero» gat bona ſua: idque ex interdictis colligere poſſu» mus, in quibus ita eſt, Quod dolo feciſti, vt deſineres poſſidere.

VLP. CVM SOCIETAS ad emendũ coiretur, & cõueniret, vt vnus reliquis nundinas, id eſt epulas præ

ſtaret, eóſque ad negotium dimitteret: ſi eas eis non ſoluerit, & pro ſocio, & ex vendito cum eo agendum eſt.

NVLLA ſocietatis in æternum coitio eſt. PAVL.

DVO SOCIETATEM coierunt, vt grammaticam docerent, &, quod ex eo artificio quæſtus feciſſent, commune eorum eſſet. de ea re quæ voluerunt fieri, pacto conuento ſocietatis perſcripſerunt, deinde inter ſe his verbis ſtipulati ſunt: hæc, quæ præ» ſcripta ſunt, ita dari fieri, neque aduerſus ea fieri, &, » ſi ita ea data factáve non erunt, tunc viginti dari. Quæro, an, ſiquid contrà factum eſſet, ſocietatis actione agi poſſet. Reſpondi, ſiquidem pacto conuēto inter eos de ſocietate facto ita ſtipulati eſſent. Hęc ita dari fierive ſpondes? futurum fuiſſe, ſi nouationis cauſa id feciſſent, vt pro ſocio agi non poſſet, ſed tota res in ſtipulationem tranſlata videretur. Sed, quoniam non ita eſſent ſtipulati, Ea ita dari, fierive ſpondes? ſed, ſi ea ita facta non eſſent, viginti dari: non videri rem in ſtipulationem perueniſſe, ſed duntaxat pœnam· nō enim vtriuſq; rei promiſſorē obligari, vt ea daret, faceret, ſed ſi nō feciſſet, pœnam ſufferret: » & ideo ſocietatis iudicio agi poſſe. Duo colliberti ſocietatem coierunt lucri, quæſtus, & compendij: poſtea vnus ex his à patrono hæres eſt inſtitutus: alteri legatum datum eſt. Neutrum eorum in mediū conferre debere reſpondi.

SOCIVS ſocio etiam nomine culpæ tenetur, id CAIVS » eſt deſidię, aut negligentiæ. Culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam redigenda eſt· Sufficit enim talem diligētiam communibus rebus adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet: quia, qui parum diligentem ſibi ſocium acquirit, de ſe queri debet.

VLP. SI SOCIETATEM vniuerſarum fortunarum coierunt, id eſt earum quoque rerum, quæ poſtea cuique acquirētur, hęreditatem cuiuis eorum delatam in commune redigendam. Idem Maximianus reſpondit, ſi ſocietatem vniuerſarum fortunarū ita coierint, vt, quicquid erogaretur, vel quęreretur, communis lucri atque impendij eſſet, ea quoq;, quæ in honorem alterius liberorum erogata ſunt, vtriſq; imputanda.

PAVL. SI QVIS ſocietatem contraxerit, vt, quod emerit, ipſius ſit, non commune: ſocietatis iudicio cogitur rem communicare.

CELS. SI ITA coita ſit ſocietas, ex ijs partibus, quas Titius arbitratus fuerit: ſi Titius, antè quàm arbitretur, deceſſerit, nihil agetur: nam idipſum actum eſt, ne aliter ſocietas ſit, quàm vt Titius arbitratus ſit.

PROC. SOCIETATEM mecum coiſti ea conditione, vt Nerua amicus communis partes ſocietatis conſtitueret. Nerua autem conſtituit, vt tu ex triente ſocius eſſes, ego ex beſſe. Quæritur, vtrum ratum id iure ſocietatis ſit, an nihilominus ex æquis partibus ſocij ſimus. Exiſtimo autem melius te quæſiturum fuiſſe, vtrum ex ijs partibus ſocij eſſemus, quas is conſtituiſſet, an ex ijs, quas virum bonum cōſtituere oportuiſſet. Arbitrorū enim genera duo ſunt. Vnum » eiuſmodi, vt, ſiue æquum ſit, ſiue iniquū, parere de» beamus: quod obſeruatur, cū ex compromiſſo ad ar» bitrum itū eſt. Alterum eiuſmodi, vt ad boni viri ar» bitratum redigi debeat, etſi nominatim perſona ſit comprehenſa, cuius arbitratu fiat.

PAVL. VELVTI cum lege locationis comprehenſum eſt, vt opus arbitrio locatoris fiat.

PROC. IN PROPOSITA autem quęſtione arbitriū

viri boni exiſtimo ſequẽdum eſſe eo magis, quòd iudicium pro ſocio bonæ fidei eſt.

VNDE, ſi Neruæ arbitriũ ita prauum eſt, vt manifeſta iniquitas eius appareat, corrigi poteſt per iudicium bonæ fidei. PAVL.

QVID ENIM, ſi Nerua conſtituiſſet, vt alter ex milleſima parte, alter ex duabus milleſimis partibus ſocius eſſet? Illud poteſt conueniens eſſe viri boni arbitrio, vt non vtiq; ex æquis partibus ſocij ſimus: veluti ſi alter plus operę, induſtriæ, gratiæ, pecuniæ in ſocietatem collocaturus eſt. PROC. PAVL.

SI SOCIVS pro filia dotem promiſit, & prius, quàm ſolueret, hęrede ea relicta deceſſit, quę poſtea cũ marito de exigenda dote egit, & accepto liberata eſt, quęſitũ eſt, an, ſi pro ſocio ageret, dotis quãtitatẽ percipere deberet: ſi fortè conueniſſet inter ſocios, vt de cõmuni dos conſtitueretur. Dixi pactum non eſſe iniquũ, vtiq; ſi non de alterius tantum filia conuenerit. Nam, ſi cõmune hoc pactũ fuit, non intereſſe, quòd alter ſolus filiam habuerit. Cæterũ, ſi numeratam dotẽ pater, defuncta in matrimonio filia, recuperaſſet: reddi pecunia ſocietati debuiſſet: pactũ ex æquitate ſic nobis interpretantibus. Quòd, ſi ſalua ſocietate, diuortio matrimoniũ ſolutum foret, cũ ſua cauſa dotẽ recuperari, ſcilicet vt ea vel alij marito dari poſſit. Nec ſi prior marit9 facere nõ poſſit, de nuo de ſocietate cõſtituendã dotẽ: niſi nominatim ita conueniſſet. Verùm in propoſito largiter intereſſe videbatur, dos numerata eſſet, an verò promiſſa. Nam, ſi filia datam dotẽ poſtea, quàm patri hæres extitit à viro ſuo recepiſſet: non eſſe referendam pecuniã ſocietati, quam mulier habitura fuit, etſi alius hæres extitiſſet. Quòd, ſi accepto à marito liberata

eſſet, nequaquam imputari poſſe ſocietati non ſolutam pecuniam.

IVRE ſocietatis per ſocium ære alieno ſocius non obligatur: niſi in communem arcam pecuniæ verſæ ſint.

PAVL. ILLVD quærendum eſt, arbor, quę in confinio nata eſt, item lapis, qui per vtrunque fundum extenditur, an, cum ſucciſa arbor eſt, vel lapis exemptus, eius ſit, cuius fundus: an pro ea quoque parte ſingulorum eſſe debeat, pro qua parte in fundo fuerat: an qua ratione, duabus maſſis duorum dominorum cõflatis tota maſſa communis eſt, ita & arbor hoc ipſo, quod ſeparatur à ſolo, propriámque ſubſtantiam in vnum corpus redactã accipit, multo magis pro indiuiſo communis ſit, quàm maſſa. Sed naturali conuenit rationi, & poſtea tantam partem vtrunque habere tam in lapide quàm in arbore, quantam & in terra habebat.

QVOTIES iuſſu alicuius vel cum filio eius, vel cum extraneo ſocietas coitur: directo cum illius perſona agi poſſe, cuius perſona in contrahenda ſocietate ſpectata eſt.

LIBRI XVII FINIS.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE ET VENDITIONE, ET DE PACTIS INTER EMPTOREM ET VENDITOREM CONVENTIS, ET QVAE RES VENIRE POSSINT.

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

ORIGO emendi, vendendíque, à permutationibus cœpit. Olim enim non ita erat nummus, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: ſed vnuſquiſque ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum vtilibus inutilia permutabat: quoniam plærunque euenit, vt, quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed, quia non ſemper, nec facile concurrebat, vt, cum tu haberes, quod ego deſyderarem, inuicem haberem, quod tu accipere velles: electa materia eſt, cuius publica ac perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret. eáque materiã forma publica percuſſa, vſum, dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet quàm ex quantitate: nec vltra merx vtrunque, ſed alterum pretium vocatur. Sed, an ſine nummis venditio dici hodie quoque poſſit, dubitatur: veluti, ſi ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus, & Caſſius eſſe emptionem, & venditionem putant: Nerua, & Proculus permutationem, non emptionẽ hoc eſſe aiũt. Sabinus Homero teſte vtitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibúſque vinum emere refert, illis verſibus, PAVL.

Νῆες δ' ἐκ λήμνοιο παρέστασαν, οἶνον ἄγουσαι.
Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες ἀχαιοί.

Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.

Sed hi verſus permutationẽ ſignificare vidẽtur, non emptionem, ſicut illi,

ἔνθ' αὖτε γλαύκῳ κρονίδης φρένας ἐξέλετο ζεύς,
ὃς πρὸς τυδείδην διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν,
χρύσεα χαλκείων ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Magis autem pro hac ſententia illud dicetur, quod aliâs idem poeta dicit,

τὴν ποτὲ λαέρτης πρίατο κτεάτεσσιν ἑοῖσιν
πρωθήβην ἔτ' ἐοῦσαν, ἐεικοσάβοια δ' ἔδωκεν.

» Sed verior eſt Neruæ, & Proculi ſententia. Nam, vt aliud eſt vendere, aliud emere: alius emptor, alius venditor: ſic aliud eſt pretium, aliud merx. quod in permutatione diſcerni non poteſt, vter emptor, vter venditor ſit. Eſt autem emptio iuriſgentium, & ideò » conſenſu peragitur: & inter abſentes contrahi po» teſt & per nuntium, & per literas.

VLP. 2 INTER patrem, & filium contrahi emptio nõ » poteſt, ſed de rebus caſtrenſibus poteſt. Sine pretio » venditio nulla eſt. Non autem pretij numeratio, ſed » conuentio perficit ſine ſcriptis habitam emptionem.

3 SI RES ita diſtracta ſit, vt ſi diſplicuiſſet, inempta eſſet, conſtat nõ eſſe ſub conditione diſtractam: ſed reſolui emptionem ſub conditione.

POMP. 4 ET LIBERI hominis, & loci ſacri, & religioſi, qui haberi non poteſt, emptio intelligitur, ſi ab ignorante ematur,

PAVL. 5 QVIA difficile dignoſci poteſt liber hõ à ſeruo,

POMP. » 6 SED CELSVS, & Offilius ait, hominem libe» rum ſcientem te emere nõ poſſe, nec cuiuſquam rei, ſi ſcias alienationẽ interdictam eſſe: vt ſacra, aut reli-

gioſa loca, aut quorum commercium non ſit, vt publica, quæ non in pecunia populi, ſed in publiquo vſu habeantur, vt eſt Campus Martius. Si fundus annua, bima, trima die ea lege vẽniſſet, vt, ſi in diem ſtatutum pecunia ſoluta non eſſet, fundus inemptus foret· & vt, ſi interim emptor fundum coluerit, fructus, quos ex eo perceperit, inempto eo facto, reſtituerentur, & vt, quanto minoris poſtea alij vẽniſſet, id emptor venditori præſtaret: ad diem pecunia non ſoluta, placet venditori ex vendito eo nomine actionem eſſe. Nec cõturbari debemus eo, quòd
„ inempto fundo facto dicatur actionẽ ex vendito fu-
„ turã eſſe· Inemptis enim, & vẽditis potius id, quod
„ actũ, quàm id, quod dictum ſit, ſequẽdum eſt. & cũ in lege id dictũ ſit, apparet hoc dúntaxat actũ eſſe, ne venditor emptori pecunia ad diẽ non ſoluta obligatus eſſet, non vt omnis obligatio empti, & venditi vtrinque ſolueretur. Conditio, quæ in initio cõtractus dicta eſt, poſtea alia pactione mutari poteſt, ſicut etiam abiri à tota emptione poteſt, ſi nondum impleta ſunt, quæ vtrinque præſtari debuerint.

HAEC VENDITIO ſerui, ſi ratiões domini cõputaſſet arbitrio, cõditionalis eſt. Conditionales autem venditiones tunc perficiũtur, cum impleta fuerit conditio. Sed vtrum hęc eſt venditionis conditio, ſi ipſe dominus computaſſet ſuo arbitrio, an verò, ſi arbitrio boni viri? Nã ſi arbitriũ domini accipiam⁹, venditio nulla eſt: quemadmodũ ſiquis ita vendiderit, ſi voluerit: vel ſtipulanti ſic ſpondeat, ſi voluero, decem dabo· Neque enim debet in arbitrium rei conferri, an ſit obſtrictus. Placuit itaque veteribus, magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quàm in domini. Si igitur ratiões potuit accipere, VLP.

nec accepit, vel accepit, fingat autem ſe non accepiſſe: impleta conditio emptionis eſt, & ex empto venditor conueniri poteſt. Huiuſmodi emptio, quanti tu eum emiſti, vel, quantum pretij in arca habeo, valet. nec enim incertum eſt pretium in tam euidenti venditione. magis enim ignoratur, quanti emptus ſit, quàm in rei veritate incertum eſt. Si quis ita emerit, eſt mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eum vẽdidero: valet vẽditio, & ſtatim impletur. habet enim certum pretium centum. Augebitur autem pretium, ſi pluris emptor fundum vendiderit.

POMP. 8 NEC EMPTIO, nec venditio ſine re, quę veneat, poteſt intelligi. Et tamen fructus & partus futuri rectè emuntur: vt, cum editus eſſet partus, iam tunc, cũ contractum eſſet negotiũ, venditio facta intelligatur. Sed, ſi id egerit venditor, ne naſcatur, aut fiat: ex empto agi poſſe. Aliquando tamen & ſine re venditio intelligitur, veluti cum quaſi alea emitur: quod fit, cum captus piſcium, vel auium, vel miſſilium emitur. Emptio enim contrahitur, etiam ſi nihil inciderit: quia ſpei emptio eſt. Et, quod miſſiliũ nomine eo caſu captum eſt, ſi euictum fuerit: nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur, quia id actum intelligitur.

VLP. 9 IN VENDITIONIBVS, & emptionibus cõſenſum debere intercedere palàm eſt. Cæterũ ſiue in ipſa emptione diſſentiant, ſiue in pretio, ſiue in aliquo alio: emptio imperfecta eſt. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianũ, tu mihi te vendere Sempronianũ putaſti: quia in corpore diſſenſimus, emptio nulla eſt. Idem eſt, ſi ego me Stichũ, tu Pamphilum abſentem vendere putaſti. Nam, cum in cor-

pore diſſentiamus, apparet nullam eſſe emptionē. Planè, ſi in nomine diſſentiamus, verū de corpore cō-
» ſtet: nulla dubitatio eſt, quin valeat emptio & vēditio.
» Nihil enim facit error nominis, cū de corpore cōſtat. Inde quæritur, ſi in ipſo corpore non erratur, ſed in ſubſtantia error ſit, vtputa, ſi acetum pro vino veneat, & æs pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento ſimile: an emptio, & vēditio ſit.
» Marcellus ſcribit libro VI Digeſtorum emptionem eſſe, & venditionem, quia in corpus conſenſum eſt, etſi in materia ſit erratum. Ego in vino quidem cō-
» ſentio, quia eadem propè οὐσία eſt, ſi modo vinum acuit. Cæterum ſi vinū non acuit, ſed ab initio acetum fuit, cum emebam, aliud pro alio veniſſe videtur. In cæteris autem nullam eſſe venditionem puto, quoties in materia erratur.

10 ALITER ATQVE ſi aurum quidem fuerit deterius, quàm emptor exiſtimaret, tunc enim emptio valet. PAVL.

11 ALIOQVIN quid dicemus, ſi cæcus emptor fuit, vel ſi in materia erretur, vel in minus perito diſcernendarum materiarum? in corpus eos conſenſiſſe dicemus? &, quemadmodum conſenſit, qui nō vidit? Quòd, ſi ego me virginem emere putarem, cum
» eſſet iam mulier: emptio valebit. In ſexu enim non eſt erratum. Cæterum, ſi ego mulierem vendere, tu
» puerum emere exiſtimaſti, quia in ſexu error eſt, nulla emptio, nullàque venditio eſt. VLP.

12 IN HVIVSMODI autem quæſtionibus perſonæ ementium, & vendentium ſpectari debent, non eorū, quibus acquiritur ex eo cōtractu actio. Nam, ſi ſeruus meus, vel filius, qui in mea poteſtate eſt, me præſente ſuo nomine emat: non eſt quærēdum, quid POMP.

ego exiſtimem, ſed quid ille, qui contrahit.

13 SED, SI ſeruo meo, vel ei, cui mandauero, vendas ſciens fugitiuum, illo ignorante, me ſciente: non teneri te ex empto verum eſt.

VLP. 14 QVID TAMEN dicem⁹, ſi in materia, & qualitate ambo errent, vtputa, ſi & ego me vendere aurum putarem, & tu emere, cum æs eſſet? vtputa cũ cohæredes aureolã, quæ aurea dicebatur, pretio exquiſito vni hæredum vendidiſſent, eáque inuẽta eſſet magna ex parte ænea? Venditionem eſſe conſtat ideò, quia auri aliquid habuit. Nam, ſi inauratũ aliquid ſit, licet ego aureum putem, valet venditio. Si autem æs pro auro veneat, non valet.

PAVL. 15 ET SI conſenſum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante vẽditionem eſſe deſierit: nulla emptio eſt. Ignorantia emptori prodeſt, quæ nõ in ſupinum hominem cadat. Si rem meam mihi ignoranti vendideris, & iuſſu meo alij tradideris: non putat Pomponius dominium in eum tranſire: quoniam nõ hoc mihi propoſitum fuit, ſed quaſi tuum dominium in eum tranſire. Et ideò etiam ſi donaturus mihi rem meam, iuſſu meo alij tradas: idem dicendum erit.

POMP. 16 SVAE REI emptio non valet: ſiue ſciens, ſiue ignorans emit. Sed, ſi ignorans emi, quod ſoluero, repetere potero: quia nulla obligatio fuit. nec tamẽ emptioni obſtat, ſi in ea re vſuſfructus dûntaxat ementis ſit.

PAVL. 17 OFFICIO tamen iudicis pretium minuetur.

POMP. 18 SED, SI cõmunis ea res emptori cum alio ſit, dici debet, ſciſſo pretio pro portione, pro parte emptionem valere, pro parte non valere. Si ſeruus domini iuſſu in demonſtrandis finibus agri venditi,

vel errore, vel dolo plus demonſtrauerit, id tantũ demonſtratũ accipi oportet, quod dominus ſenſerit. & » idem Alphenus ſcripſit de vacua poſſeſſione per ſeruum tradita.

19 QVOD vendidi, & tradidi, nõ aliter fit accipiẽtis, quàm ſi aut pretium nobis ſolutum ſit, aut ſatis eo nomine factum, vel etiam fidem habuerimus emptori ſine vlla ſatiſfactione.

» 20 SABINVS reſpondit ſiquam rem nobis fieri velimus, veluti ſtatuam, vel vaſa aliqua, ſeu veſtem, vt nihil aliud quàm pecuniã daremus: emptionem videri: nec poſſe vllam locationẽ eſſe, vbi corpus ipſum non detur ab eo, cui id fieret: aliter atque, ſi aream darem, vbi inſulam ædificares: quoniam tunc à me ſubſtantia proficiſcitur.

21 LABEO ſcribit obſcuritatem pacti nocere potius debere venditori, qui id dixerit, quàm emptori: quia potuit re integra apertius dicere. PAVL.

22 HANC legẽ vẽditionis, ſi quid ſacri vel religioſi eſt, eius nihil vẽnit: ſuperuacuã non eſſe, ſed ad modica loca pertinere. Cæterũ ſi omne religioſum, vel ſacrum, vel publicũ venierit: nullã eſſe emptionem: VLP.

23 ET QVOD ſoluerit eo nomine emptor, condicere poteſt. PAVL.

24 IN MODICIS autẽ ex empto eſſe actionem: quia non ſpecialiter locus ſacer, vel religioſus vẽnit, ſed emptioni maioris partis acceſſit. VLP.

25 SI ITA diſtrahatur, Illa, aut illa res: vtrã elegerit venditor, hæc erit empta. Qui vendidit, neceſſe non habet fundũ emptoris facere: vt cogitur, qui fundum ſtipulanti ſpopondit.

26 SI SCIENS emam ab eo, cui bonis interdictũ ſit, vel cui tempus ad deliberandum de hæreditate POMP.

ita datum ſit, vt ei diminuendi poteſtas non ſit: dominus non ero: diſſimiliter atque, ſi à debitore ſciens creditorem fraudari, emero.

PAVL. 27 QVI A quolibet rem emit, quam putat ipſius eſſe: bona fide emit. At, qui ſine tutoris authoritate à pupillo emit, vel falſo tutore authore, quē ſcit tutorem non eſſe: non videtur bona fide emere, vt & » Sabinus ſcripſit.

VLP. 28 REM ALIENAM diſtrahere quē poſſe, nulla dubitatio eſt: nam emptio eſt, & venditio: ſed res emptori auferri poteſt.

29 QVOTIES ſeruus vēnit, non cum peculio diſtrahitur: & ideò ſiue non ſit exceptum, ſiue exceptum ſit, ne cum peculio veneat, non cum peculio diſtractus videtur. Vnde, ſi qua res fuerit peculiaris à ſeruo ſurrepta, condici poteſt, videlicet quaſi furtiua. hoc ita, ſi res ad emptorem peruenit.

30 SED ET ad exhibendum agi poſſe nihilo minus ex vendito puto.

POMP. 31 SED ET, ſi quid poſtea acceſſit peculio, reddē dum eſt venditori, veluti partus ancillæ, & quod ex operis vicarij perceptum eſt.

VLP. 32 QVI TABERNAS argentarias, vel cæteras, » quæ in ſolo publico ſunt, vendidit: nō ſolum, ſed ius » vendidit, cum iſtæ tabernæ publicæ ſint, quarum vſus ad priuatos pertinet.

POMP. 33 CVM IN lege venditionis ita ſit ſcriptum, flumina, vel ſtillicidia, vti nunc ſunt, vt ita ſint, nec additur quæ flumina, vel ſtillicidia: primùm ſpectari oportet, quid actum ſit. ſi non id appareat, tunc id accipitur quod venditori nocet: ambigua enim oratio eſt.

PAVL. 34 SI IN emptione fundi dictum ſit accedere Sti-

chum ſeruum, neque intelligatur, quis ex pluribus acceſſerit, cum de alio emptor, de alio venditor ſenſerit: nihilominus fundi venditionē valere conſtat. » Sed Labeo ait eum Stichum deberi, quem venditor intellexerit. Nec refert, quanti ſit acceſſio, ſiue plus in ea ſit, quàm in ipſa re, cui accedit, an minus. Pleráſque enim res aliquando propter acceſſiones emimus: ſicuti cum domus propter columnas marmoreas, & ſtatuas, & tabulas pictas ematur. Omnium rerū, quas quis habere, vel poſſidere, vel perſequi poteſt, venditio rectè fit: quas verò natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis commercio exuerunt, earum nulla venditio eſt. Liberum hominem ſcientes emere non poſſumus. Sed nec talis emptio, aut ſtipulatio admittēda eſt, cum ſeruus erit, quamuis dixerimus futuras res emi poſſe: nec enim fas eſt, eiuſmodi caſus expectare. Item, ſi emptor, & venditor ſcit furtiuum eſſe, quod vēnit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor ſolus ſcit, nō obligatur venditor: nec tamen ex vēdito quicquam conſequitur, niſi vltro, quod conuenerit præſtet. Quòd, ſi venditor ſcit, emptor ignorauit, vtrinque » obligatio contrahitur. & ita Pomponius quoque ſcribit. Rei ſuæ emptio tunc valet, cum ab initio id agatur, vt poſſeſſionem emat, quam fortè venditor habuerit, & in iudicio poſſeſſionis potior eſſet. Alia eſt » cauſa deguſtandi, alia metiēdi. Guſtus enim ad hoc » proficit, vt improbare liceat: mēſura verò nō eò proficit, vt aut plus, aut minꝰ veneat, ſed vt appareat, quantū ematur. Si emptio ita facta fuerit, Eſto mihi emptus Stichus, aut Pāphilus: in poteſtate eſt vēditoris, quem velit dare, ſicut in ſtipulationibus: ſed vno mortuo, qui ſupereſt, dandus eſt: & ideò

prioris periculum ad venditorē, poſterioris ad emptorem reſpicit. Sed & ſi pariter deceſſerint, pretiū debebitur: vnus enim vtique periculo emptoris vixit. Idem dicendum eſt etiam, ſi emptoris fuit arbitrium, quem vellet habere: ſi modo hoc ſolum arbitro eius commiſſum ſit, vt, quem voluiſſet, emptum haberet: non etiam illud, an emptum haberet. Tu»tor rem pupilli emere non poteſt. idémque porrigē»dum eſt ad ſimilia, id eſt ad curatores, procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

CAIVS. 35 QVOD SAEPE arræ nomine pro emptiōe datur, non eò pertinet, quaſi ſine arra conuentio nihil proficiat: ſed vt euidentius probari poſſit, cōueniſſe de pretio. Illud conſtat, imperfectum eſſe » negotiū, cum emere volenti ſic vēditor dicit, quan» ti velis, quanti æquum putaueris, quanti æſtimaueris, habebis emptum. Veneni mali quidam putant » non contrahi emptionē: quia nec ſocietas, aut man» datum flagitioſæ rei vllas vires habet. Quæ ſententia poteſt ſane vera videri de iis, quæ nullo modo per adiectionē alterius materiæ vſui nobis eſſe poſſunt. De iis verò, quæ mixta aliis materiis adeò nocendi naturam deponunt, vt ex his antidota, & alia quædā ſalubria medicamenta conficiantur, aliud dici poteſt. Si quis amico peregre eunti mandauerit, vt fugitiuum ſuum quærat, & ſi inuenerit, vendat: nec ipſe contra ſenatuſconſultum committit, quia nō vendidit: nec amicus eius, quia præſentem vēdidit. emptor quoque, qui præſentem emit, rectè negotium gerere intelligitur. Si res vendita per furtum perierit, prius animaduertendum erit, quid inter eos de cuſtodia rei conuenerat. Si nihil appareat conueniſſe, talis cuſtodia deſyderanda eſt à venditore, qualem bonus

paterfamiliâs ſuis rebus adhiberet. Quam ſi præſtiterit, & tamẽ rem perdiderit, ſecurus eſſe debet: vt tamen ſcilicet vendicationem rei, & condictionem exhibeat emptori. Vnde videbimus in perſona eius qui alienam rem vendiderit, cum is nullam vendicationem, aut condictionem habere poſſit. Ob idipſum dãnandus eſt: quia, ſi ſuam rem vendidiſſet, potuiſſet eas actiones ad emptorem trãſferre. In ijs, quę pondere, numero, menſurâve conſtant, veluti frumento, vino, oleo, argento: modo ea ſeruantur, quæ in cæteris, vt, ſimul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio: modo vt etiam ſi de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quàm ſi admenſa, & appenſa, adnumeratáve ſint. Nam, ſi omne vinum, vel oleum, vel frumentum, vel argentum, quantumcunque eſſet, vno pretio venierit: idem iuris eſt, quod in cæteris rebus. Quòd, ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras: item oleum, vt in ſingulas metretas: item frumẽtum, vt in ſingulos modios: item argẽtum, vt in ſingulas libras certum pretiũ diceretur: quæritur, quando videatur emptio perfici. quod ſimiliter quæritur & de ijs, quę numero conſtent, ſi pro numero corpo» rum pretium fuerit ſtatutum. Sabinus, & Caſſius tunc perfici emptionem exiſtimant, cum adnumerata, admenſa, appenſáve ſint: quia venditio quaſi ſub hac cõditione videtur fieri, vt in ſingulas metretas, aut in ſingulos modios, quos, quáſve admenſus eris: aut in ſingulas libras, quas appenderis, aut in ſingula corpora: quæ adnumeraueris. Ergo, & ſi grex venierit, ſi quidem vniuerſaliter vno pretio, perfecta videtur, poſtquam de pretio conuenerit: ſi verò in ſingula corpora certo pretio, eadem erunt:

& quæ proxime tractauim⁹. Sed,& ſi ex doliario pars vini venierit, veluti metretæ cētum: veriſſimum eſt (quod & conſtare videtur) antè, quàm admetiatur, omne periculum ad venditorem pertinere. Nec intereſt, vtrum pretium omnium centum metretarum inſimul dictum ſit, an in ſingulas eas. Si quis in „ vendendo prædio, confinem celauerit, quem emptor ſi audiſſet, empturus non eſſet: teneri venditorem dicimus.

VLP. 36 CVM IN venditione quis pretiū rei ponit, donationis cauſa, non exacturus: non videtur vēdere.

37 SI QVIS fundum iure hæreditario ſibi delatum, ita vendidiſſet, Erit tibi emptus tanti, quanti à teſtatore emptus eſt: & mox inueniatur nō emptus, ſed donatus teſtatori: videtur quaſi ſine pretio facta venditio. Ideòque ſimilis erit ſub conditione factæ venditioni, quæ nulla eſt, ſi conditio defecerit.

38 SI QVIS donationis cauſa minoris vendat, vēditio valet. Toties enim dicimus in totum venditionem non valere, quoties vniuerſa venditio donationis cauſa facta eſt. quoties verò viliore pretio res donationis cauſa diſtrahitur, dubium non eſt vēditionem valere. Hæc inter cæteros. Inter virum enim, „ & vxorem donationis cauſa vēditio facta pretio vi„ liore, nullius momenti eſt.

IVL. 39 SI DEBITOR rem pignoratā à creditore redemerit, quaſi ſuæ rei emptor, actione ex vendito non tenetur, & omnia integra ſunt creditori. Veriſimile eſt, eum, qui fructum oliuæ pendentis vendidiſſet, & ſtipulatus eſſet pro .x. pondo olei, quod natum eſſet, pretium conſtituiſſe ex eo, quod natum eſſet, vſq; ad .x. pondo olei. idcirco ſolis .v. collectis, non amplius emptor petere poteſt, quàm .v. pondo

olei, quæ collecta eſſet. de hoc pleriſq; reſpõſum eſt. QVI FVNDVM vẽdebat, in lege ita dixerat, vt emptor in diebus x x x proximis fundum metiretur, & de modo renuntiaret: etſi ante eam diem non renuntiaſſet, vt venditionis fides ſoluta eſſet. Emptor intra diem menſuræ, quo minorem modũ eſſe credidit, renuntiauit, & pecuniam pro eo accepit. poſtea eum fundũ vendidit: &, cum ipſe emptori ſuo admetiretur, multo minorẽ agri modũ, quàm putauerat, inuenit. Quærebatur, an id quo minoris eſſet, conſequi à ſuo venditore poſſet. Reſpondi, intereſſe, quemadmodum lex diceretur. Nam, ſi ita dictum eſſet, vt emptor diebus x x x proximis fundum metiatur, & domino renuntiet intra id tẽpus, quanto modus agri minor ſit: quod poſt x x x diẽ renuntiaſſet, nihil ei profuturum. Sed ſi ita pactum eſſet, vt emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renũtiet: ſi in diebus x x x renuntiaſſet minorem modum agri eſſe: quanuis multis poſtea annis, poſſe eum, quo minor is modus agri fuiſſet, repetere. In lege fundi aquam acceſſuram dixit. quærebatur an etiam iter aquæ acceſſiſſet. Et reſpondi videri id actum eſſe, & ideò iter quoque venditorem tradere oportere. Qui agrum vendebat, dixit fundi iugera x & VIII eſſe: &, quod eius admenſum erit, ad ſingula iugera certum pretium ſtipulatus erat. x x inuenta ſunt. Pro x x, deberi pecuniam reſpondi. Fundi venditor frumenta manu ſata exceperat. in eo fundo ex ſtipula ſeges erat nata. quæſitum eſt an pacto contineretur. Reſpondi, maxime referre, quid actum eſſet. Cæterum ſecundum verba non eſſe exceptũ quod ex ſtipula naſceretur, non magis, quàm, ſi quid PAVL.

„ ex eo,quod ex ſacco ſaccarij cecidiſſet, aut auibus ex ore cecidiſſet,natum eſſet. Cum fundū quis vendiderat,& omnem fructum exceperat:& arun„ dinem cæduam, & ſyluam, in fructu eſſe reſpondi. Dolia,quæ in fundo domini eſſent, acceſſura dixit: etiam ea,quæ ſeruus,qui fundum coluerat, emiſſet peculiaria,emptori acceſſura reſpōdi. Rota quoque, per quam aqua traheretur,nihilo minus ędificij eſt, „ quàm ſitula.

IVL. CVM AB eo,qui fundum alij obligatum habebat, quidam ſic emptum rogaſſet, vt eſſet is ſibi emptus, ſi eum liberaſſet,dummodo ante Calendas Iulij liberaret: quæſitum eſt, an vtiliter agere poſſit ex empto in hoc, vt venditor eum liberaret. Reſpondi, Videamus quid inter ementem, & vendentem actum ſit. Nam,ſi id actum eſt, vt omnimodo intra Calendas Iulias venditor fundum liberaret:ex empto erit actio,vt liberet.Nec ſub conditione emptio facta intelligitur, veluti ſi emptor hoc modo interrogauerit,Erit mihi fūdus emptus, ita vt eum intra Calēdas Iulias liberes:vel ita, vt eū intra Calendas Iulias à Titio redimas. Si verò ſub conditione facta eſt emptio, non poterit agi,vt conditio impleatur. Menſam argento coopertam mihi „ ignoranti pro ſolida vendidiſti imprudens. nulla eſt emptio:pecuniáque eo nomine data condicetur.

MART. DOMINI neque per ſe, neque per procurato„ res ſuos poſſunt ſaltem criminoſos ſeruos vendere, „ vt cum beſtijs pugnēt. & ita diui Fratres ſcripſerūt.

FLOR. EA, QVAE cōmendandi cauſa in venditionibus dicuntur,ſi palàm appareant,venditorem non obligant:veluti ſi dicat ſeruum ſpecioſum, domum bene ædificatam.At ſi dixerit hominem literatum,

vel artificem: hoc præſtare debet. Nam hoc ipſo pluris vendidit. Quædam etiam pollicitationes venditorem non obligant, ſi ita in promptu res ſit, vt eam emptor non ignorauerit: veluti ſi quis hominem luminib⁹ effoſſis emat, & de ſanitate ſtipuletur. Nam de cætera parte corporis potius ſtipulatus videtur, quàm de eo in quo ſe ipſe decipiebat. Dolum malum á ſe abeſſe præſtare venditor debet: qui nō tantum in eo eſt, qui fallendi cauſa obſcure loquitur, ſed etiam qui inſidioſe obſcure diſſimulat:

MARC.

SI DVOS quis ſeruos emerit pariter vno pretio, quorum alter ante venditionem mortuus eſt: neque in viuo conſtat emptio.

LABEO libro poſteriorum ſcribit, ſi veſtimenta interpollata quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præſtandum, quod intereſt, ſi ignorans interpollata emerit. quam ſententiam & Pomponius probat: in qua etiam Iulianus eſt, qui ait, ſi quidem ignorabat vēditor, ipſius rei nomine teneri: ſi ſciebat, etiam damni, quod ex eo contigit: quēadmodum ſi vas orichalci pro auro vēdidiſſet ignorans, tenetur vt aurum, quod vendidit, præſtet.

NON LICET ex officio, quod adminiſtrat quis, emere quid, vel per ſe, vel per aliam perſonā: alioquin non tantum rem amittit, ſed & in quadruplum conuenitur ſecundum conſtitutionem diuorū Veri, & Antonini. & hoc ad procuratorem quoque Cæſaris pertinet. Sed hoc ita ſe habet, niſi ſpecialiter quibuſdam conceſſum eſt.

VLP.

SI AQVAE ductus debeatur prędio, & ius aquę tranſit ad emptorem, etiam ſi nihil dictum ſit: ſicut & ipſæ fiſtulæ, per quas aqua ducitur,

PAVL.

LICET extra ædes ſint.

VLP. ET QVANQVAM ius aquæ non ſequatur, quod amiſſum eſt:attamen fiſtulæ, & canales, dum ſubſequũtur. quaſi pars ædium ad emptorem per„ ueniunt. & ita Pomponius libro x. putat.

„ LABEO ſcribit, ſi mihi bibliothecam ita ven„ dideris, ſi decuriones Campani locum mihi vendiſſent, in quo eam ponerem: & per me ſtet, quò minus id à Campanis impetrem:non eſſe dubitandum, quin præſcriptis verbis agi poſſit. Ego etiam ex vẽdito agi poſſe puto, quaſi impleta conditione: cum per emptorem ſtet, quò minus impleatur.

PAVL. LITORA, quæ fundo vendito cõiuncta ſunt, „ in modum non computantur, quia nullius ſunt, ſed „ iure gentium omnibus vacant:nec viæ publicæ, aut „ loca religioſa, vel ſacra. Itaque, vt proficiant, ven„ ditori caueri ſolet, vt viæ, item litora, & loca publica in modum cedant.

SENATVS cenſuit, ne quis domum, villámve dirueret, quò plus ſibi acquireretur: néve quis negotiandi cauſa, eorum quid emeret, venderétve, pœ„ na in eum, qui aduerſus S. C. feciſſet, conſtituta, vt „ duplum eius, quanti emiſſet, in ærarium inferre co„ geretur: in eum verò, qui vendidiſſet, vt irrita fieret venditio. Planè, ſi mihi pretium ſolueris: cum tu duplum ærario debeas, repetes à me, quod à mea parte irrita facta eſt venditio. Nec ſolum huic S. C. locus erit, ſi quis ſuam villam, vel domum: ſed & ſi alienam vendiderit.

CAIVS VT RES emptoris fiat, nihil intereſt, vtrum ſolutum ſit pretium, an eo nomine fideiuſſor datus. Quod autem de fideiuſſore diximus, plenius acce„ ptum eſt, ſi qualibet ratione venditori de pretio ſa„ tiſfactum eſt: veluti ex promiſſore, aut pignore dato

perinde ſit, ác ſi pretium ſolutum eſſet.

RES BONA fide vendita propter minimam cauſam, inempta fieri non debet. PAVL.

NVDA, ET imaginaria venditio pro non facta eſt: & ideò nec alienatio eius rei intelligitur.

SI QVIS ſub hoc pacto vendiderit ancillam, ne proſtituatúr: & ſi contrà factum eſſet, vt liceret ei abducere: ſi per plures emptores mancipium concurrerit, ei, qui primo vẽdidit, abducẽdi poteſtas ſit.

DOMVM emi, cum eam & ego, & venditor cõ- PAVL. „ buſtam ignoraremus. Nerua, Sabinus, & Caſſius nihil veniſſe, quanuis area maneat, pecuníámque ſolutam condici poſſe aiũnt. Sed, ſi pars domus ma- „ neret, Neratius ait in hac quæſtione multum intereſſe, quanta pars domus incendio conſumptæ permaneat: vt, ſi quidẽ amplior domus pars exuſta eſt, non compellatur emptor perficere emptionem, ſed etiam, quod fortè ſolutum ab eo eſt, repetat: ſin verò vel dimidia pars, vel minor, quàm dimidia, exuſta fuerit, tũc coarctandus eſt emptor venditionem adimplere, æſtimatione boni viri arbitratu habita: vt, quod ex pretio propter incendium decreſcere fuerit inuentum, ab eius præſtatione liberetur. Sin autem vẽditor quidem ſciebat domum eſſe exuſtam, emptor autem ignorabat: nullam venditionem ſtare, ſi tota domus ante venditionem exuſta ſit: ſi verò quantacunque pars ædificij remaneat: conſtare venditionem, & venditorem emptori, quod intereſt, reſtituere. Simili quoque modo ex diuerſo tractari oportet, vbi emptor quidem ſciebat, venditor autem ignorabat. Et hic enim oportet & venditionem ſtare, & omne pretium ab emptore venditori, ſi non depenſum eſt, ſolui: vel, ſi ſolutum ſit, non

repeti. Quòd ſi vterque ſciebat, & venditor, & emptor, domum eſſe totam exuſtam, vel ex parte: nihil actum fuiſſe: dolo inter vtranque partem compenſando, & iudicium, quod ex bona fide deſcēdit, dolo ex vtraq; parte veniēte ſtare non concedente.

PAR. ARBORIBVS quoq; vento deiectis, vel abſumptis igne, dictum eſt emptionem fundi non videri eſſe contractam, ſi contemplatione illarum arborum veluti oliueti, fundus comparabatur, ſiue ſciente, ſiue ignorāte vēditore. Siue autē emptor ſciebat, vel ignorabat, vel vterque eorum: hæc obtinēt: quæ in ſuperioribus caſibus pro ædibus dicta ſunt.

CELS. CVM VENDERES fundum, non dixiſti, Ita vt optimus maximúſq; eſt. Verum eſt, quod Quinto Mutio placebat, non liberum, ſed qualis eſſet fundus, præſtari oportere. Idem & in vrbanis prædijs dicendum eſt.

MARC. COMPREHENSVM erat lege vēditionis, dolia ſexaginta emptori acceſſura, cum eſſent cētum. In venditoris fore poteſtate reſponſum eſt, quæ dare vellet.

EXISTIMO poſſe me id, quod meum eſt, ſub cōditione emere: quia fortè ſperat meū eſſe deſinere.

MOD. QVI OFFICII cauſa in prouincia agit, vel militat, prædia comparare in eadem prouincia non poteſt, præterquam ſi paterna eius à fiſco diſtrahātur. Qui neſciens loca ſacra, vel religioſa, vel publica pro priuatis cōparauit, licet emptio non teneat, ex empto tamen aduerſus venditorem experietur, vt conſequatur quod interfuit eius, ne deciperetur.

Res in aduerſione empta, ſi nō dolo venditoris factum ſit, ad periculū emptoris pertinebit, etiā ſi res aſſignata non ſit.

CVM SERVO rem dominus vēdere certę perſonæ iuſſerit, ſi alij vēdidiſſet, quàm cui iuſſerat: venditio nō valet. Idem iuris & in libera perſona eſt, cū perfici vēditio nō potuit in eius perſona, cui domin⁹ venire eam noluit. Demonſtratione fundi facta, cō» fines nominari ſuperuacuum eſt. Si autem nominē» tur, etiam ipſum venditorem nominari oportet, ſi fortè alium agrum confinem poſſidet. LABEO

FVNDVS ille eſt mihi, & Titio emptus. Quæro, vtrū in partē, an in totū vēditio cōſiſtat: an nihil actum ſit. Reſpōdi, Perſonam Titij pro ſuperuacuo accipiendam puto, ideóque totius fundi emptionē ad me pertinere.

CONVENIT mihi tecū, vt certū numerū tegularū mihi dares certo pretio, quas tu faceres. vtrū emptio ſit, an locatio? Reſpōdi, Si ex meo fundo tegulas tibi factas vt darem, conuēnit, emptionē puto eſſe, nō conductionē. Toties enim cōductio alicuius rei eſt, quoties materia, in qua aliquid præſtatur, in eodem ſtatu eiuſdem manet: quoties verò & immutatur, & alienatur: emptio magis, quàm locatio intelligi debet.

IN VENDENDO fundo quædam etiāſi non dicantur, prę ſtāda ſunt: veluti ne fundus euincatur, aut vſusfructus eius. Quædam ita demum, ſi dicta ſunt: veluti viam, iter, actū, aquę ductū præſtitū iri. Idem & in ſeruitutibus vrbanorū prædiorum. Si, cum ſeruitus venditis prædijs deberetur, nec commemorauerit venditor, ſed ſciens eſſe reticuerit, & ob id per ignorantiam rei emptor non vtendo per ſtatutum tempus eam ſeruitutem amiſerit: quidam recte putant venditorem teneri ex empto ob » dolum. Quintus Mutius ſcribit, Ruta cæſáque, POMP.

ædium, fundíve non ſunt, niſi id ſcriptum eſt. Nam
» ruta cæſa ea ſunt, quæ neque ædium, neque fundi ſunt.

ALIENATIO cum ſit, cum ſua cauſa dominium ad aliũ tranſ ferimus, quę eſſet futura, ſi apud nos ea res manſiſſet: idque in toto iure ciuili ita ſe habet, præterquam ſi aliquid nominatim ſit conſtitutum.

PROC. SI CVM fundum venderes, in lege ita dixiſſes, id emptori acceſſurum eſſe, quod mercedis nomine à conductore exegiſſes: exiſtimo te in exigendo non ſolum bonam fidem, ſed etiam diligentiam præſtare debere, id eſt nõ ſolũ vt à te dolus malus abſit, ſed etiam vt culpa. Ferè aliqui ſolent hæc verba adijcere, dolus malus à venditore aberit. Quod etiam ſi adiectum non eſt, abeſſe debet. Nec videtur abeſſe, ſi per eum factum eſt, aut fiet, quò minus fundũ emptor poſſideat. Erit ergo ex empto actio, non vt venditor vacuam poſſeſſionem tradat, cum multis modis accidere poterit, ne tradere poſſit: ſed vt, ſi quid dolo malo fecerit, aut faciat: dolus malus eius æſtimetur.

» RVTILIA Polla emit lacum Sabatanenſem
☞ angularium, & circa eum lacũ pedes .x. quæro nunquid & .x. pedes, qui tunc acceſſerunt, ſub aqua ſint, quia lacus creuit: an proximi .x. pedes ab aqua,
» Rutiliæ Pollæ iuris ſint. Proculus reſpondit, Ego exiſtimo eatenus lacum, quem emit Rutilia Polla, veniſſe, quatenus tunc fuit: & circa eum .x. pedes, qui tunc fuerunt: nec ob eam rem, quòd lacus poſtea creuit, latius eum poſſidere debere, quàm emit.

VLP. LIBERI hominis emptionem contrahi poſſe plerique exiſtimauerunt, ſi modo inter ignorãtes id

fiat. Quod idem placet, etiam ſi venditor ſciat, emptor autē ignoret. Quòd, ſi emptor ſciens liberū eſſe emerit, nulla emptio contrahitur.

IMPERATORES Verus, & Antonin9 Augusti Sextilio Neroni in hæc verba reſcripſerunt, Quibus menſuris, aut pretijs negotiatores vina comparent, in contrahentium poteſtate eſſe. Neque enim quiſquam cogitur vendere, ſi aut pretium, aut menſura ei diſpliceat: præſertim ſi nihil contra conſuetudinem regionis fiat. PAVL.

PACTA conuenta, quæ poſtea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videntur: quę vero adijciunt, credimus non ineſſe. Quod locum habet in iis, quæ adminicula ſunt emptionis, veluti ne cautio duplæ pręſtetur, aut, cum fidei iuſſore cautio duplæ pręſtetur. quo quidem caſu agēte emptore, non valet pactum. Idem vires habebit, iure exceptionis agente venditore. An idem dici poſſit aucto poſtea, vel diminuto pretio, non immerito quæſitū eſt, quoniam emptionis ſubſtantia cōſiſtit ex pretio. Paulus notat, Si omnibus integris manentibus, de augendo, vel diminuendo pretio rurſus conuênit: receſſum à priore contractu, & noua emptio interceſſiſſe videtur. Papinianus ait, Lege venditionis ita facta, Si quid ſacri, aut religioſi, aut publici eſt, eius nihil venit: ſi res non in vſu publico, ſed in patrimonio fiſci erit, venditio eius valebit: nec venditori proderit exceptio, quæ non habuerit locum. PAP.

AEDE SACRA terræmotu diruta locus ædificij non eſt prophanus, & ideo venire non poteſt. Intra maceriem ſepulchrorum hortis, vel cæteris culturis loca pura ſeruata, ſi nihil venditor nominatim exceperit, ad emptorem pertinent.

CLAVIBVS traditis, ita mercium in horreis conditarum poſſeſſio tradita videtur, ſi claues apud horrea traditæ ſint. quo facto confeſtim emptor dominium & poſſeſſionem adipiſcitur, etſi non aperuerit horrea. Quòd, ſi venditoris merces non fuerint, vſucapio confeſtim inchoabitur.

HERMO. QVI FVNDVM vendidit, vt eũ certa mercede conductum ipſe habeat: vel, ſi vẽdat, vt non alij, ſed ſibi diſtrahat: vel ſimile aliquid paciſcatur: ad complendum id, quod pepigerit, ex vendito agere poterit.

PAVL. DOLIA in horreis defoſſa, an, ſi non ſint nominatim in venditione excepta, horreorũ venditioni acceſſiſſe videri. Eum, qui in locũ emptoris ſucceſſit, eiſdem defenſionibus vti poſſe, quibus venditor eius vti potuiſſet. ſed & longæ poſſeſſionis præſcriptione, ſi vtriuſque poſſeſſio impleat tempora conſtitutionibus ſtatuta.

IABOL. IN LEGE fundi venditi lapicidinæ in eo fundo, vbicunq; eſſent, exceptæ erant: & poſt multum temporis lapicidinæ in eo fundo repertæ erant. Eas » quoq; venditoris eſſe Tubero reſpondit: Labeo, referre quid actũ ſit. Si nõ appareant, nõ videri eas lapicidinas eſſe exceptas. neminẽ enim nec vendere, nec excipere poſſe, quod nõ ſit: & lapicidinas nullas eſſe, niſi, quæ appareãt, & cædant. aliter interpretãtibus, totum fundum lapicidinarum fore, ſi forte in toto eo ſub terra eſſet lapis. Et hoc probo.

LABEO. FISTVLAS emptori acceſſuras in lege dictũ erat. quęrebatur, an caſtellum, ex quo fiſtulis aqua duceret, accederet. Reſpondi, apparere id actũ eſſe, vt id quoq; accederet, licet ſcriptura non cõtineret.

Fundum ab eo emiſti, cuius filij poſtea tutelam adminiſtras, nec vacuã accepiſti poſſeſſionem. Dixi tradere te tibi poſſeſſionem hoc modo poſſe, vt pupillus & familia eius diſcedat de fundo, & tunc demum tu ingrediaris in poſſeſſionem. Qui fundum ea lege emerat, vt ſoluta pecunia traderetur ei poſſeſſio, duobus hæredibus relictis deceſſit. Si vnus omnem pecuniam ſoluerit; partem familiæ Herciſcundæ iudicio ſeruabit. Nec ſi partem ſoluat, ex empto cum venditore aget: quoniam ita contractũ æs alienum diuidi non potuit. Frumenta, quæ in herbis erant, cum vendidiſſes, dixiſti te, ſiquid vi, aut tempeſtate factum eſſet, præſtaturum. ea frumẽta niues corruperunt. Si immoderatæ fuerant, & contra conſuetudinem tempeſtatis: agi tecum ex empto poterit.

LABEO.

FVNDI partem dimidiam ea lege vendidiſti, vt emptor alteram partem, quam retinebas, annis decem certa pecunia in annos ſingulos conductam habeat. Labeo, & Trebatius negãt poſſe ex vendito agi, vt id, quod conuenerit, fiat. ego contrà puto, ſi modo ideo vilius fundum vendidiſti, vt hæc tibi conductio præſtaretur: nam hoc ipſum pretium fundi videtur, quod eo pacto venditus fuerat. eóque iure vtimur.

IABOL.

CVM MANV ſata in fundi venditione excipiũtur, non quæ in perpetuum ſata ſunt, excipi videntur, ſed quæ ſingulis annis ſeri ſolent, ita, vt fructus eorum tollantur: nam aliter interpretantibus, vites, & arbores omnes exceptæ videbuntur. Huius rei emptionem poſſe fieri dixi, Quæ ex meis ædibus in tuas ædes proiecta ſunt, vt ea mihi ita habere liceat, deq; ea re ex empto agi. Sylua cędua in quinquenni-

um venierat. quęrebatur, cum glãs decidiſſet, vtrius „ eſſet. Scio Seruium reſpõdiſſe, primùm ſequẽdũ eſſe, quod appareret actũ eſſe. quòd ſi in obſcuro eſſet, quæcũq; glans ex iis arboribus, quę cæſę non eſſent, cecidiſſet, venditoris eſſet: ea autẽ, quæ in arboribus fuiſſet eo tẽpore, cũ hæ cæderẽtur, emptoris eſſet. Nemo poteſt videri eam rem vẽdidiſſe, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem tranſeat: ſed hoc aut locatio eſt, aut aliud genus contractus.

SCAEV. TITIVS, cum mutuos acciperet tot aureos „ ſub vſuris, dedit pignori, ſiue hypothecæ prædia, & fideiuſſorem Lucium, cui promiſit, intra triennium proximum ſe eum liberaturum: quòd, ſi id non fecerit die ſupraſcripta, & ſoluerit debitum fideiuſſor creditori, iuſſit prædia empta eſſe, quæ creditoribus obligauerat. Quæro, cum non ſit liberatus Lucius fideiuſſor à Titio, an, ſi ſoluerit creditori, empta haberet ſupraſcripta prædia. Reſpõdi, ſi nõ vt in cauſam obligationis, ſed vt empta habeat, ſub conditione emptio facta eſt: contractam eſſe obligationem.

Lucius Titius promiſit de fundo ſuo centum milia modiorũ frumenti annua præſtare prædiis Caii Seii: poſtea Lucius Titius vendidit fundum additis verbis his, Quo iure, quáq; cõditione ea prędia Lucii Titii hodie ſunt, ita veneunt, itáque habebuntur. Quęro an emptor Caio Seio ad pręſtationem frumẽti ſit obnoxiũs. Reſpondi emptorem Caio Seio ſecũdum ea, quę proponerentur, obligatum non eſſe.

DE IN DIEM ADDICTIONE.

I N DIEM addictio ita fit, ille fundus centum eſto tibi emptus, niſi quis intra calendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quò res à domino abeat. PAVL.

2 QVOTIES fundus in diem addicitur, vtrum pura emptio eſt, ſed ſub conditione reſoluitur: an verò conditionalis ſit magis emptio, quæſtionis eſt. Et mihi videtur verius, intereſſe, quid actum ſit. Nam ſi quidem hoc actum eſt, vt meliore allata conditiõe ab emptione diſcedatur, erit pura emptio, quę ſub cõditione reſoluitur. Sin autẽ hoc actũ eſt, vt perficiatur emptio, niſi melior cõditio afferat: erit emptio conditionalis. Vbi igitur ſecundum, quod diſtinximus, pura vẽditio eſt, Iulian⁹ ſcribit hunc, cui res in diem addicta eſt, & vſucapere poſſe, & fructus, & acceſſiones lucrari: & periculum ad eum pertinere, ſi res interierit. VLP.

3 QVONIAM poſt interitum rei iam nec afferri poſſit melior conditio. PAVL.

4 VBI AVTEM conditionalis venditio eſt, negat Pomponius vſucapere eum poſſe, nec fructus ad eum pertinere. Iulianus libro quinto quęrit, Si res in diem addicta intercideríit, vel ãncilla deceſſerit: an partus vel fructus ei⁹ nomine addictio admitti poſſit. Et negat admittendam addictionem: quia alterius rei q̃ eius, quæ diſtracta eſt, non ſolet addictio admitti. Idem Iulianus eodẽ libro quęrit, Si ex duobus ſeruis viginti venditis & in diem addictis alter deceſſerit: deinde vnius nomine, qui ſuper- VLP.

eſt, emptor extiterit, qui ſupra viginti promittat, an diſcedatur à priore contractu. Et ait diſſimilem eſſe hanc ſpeciẽ partus ſpeciei: & ideo hic diſcedi à priore emptione & ad ſecundam perueniri. Sed & Marcellus libro quinto digeſtorum ſcribit, pure vendito, & in diem addicto fundo, ſi melior conditio allata ſit: rem pignori eſſe deſinere, ſi emptor eum fundum pignori dediſſet. Ex quo colligitur, quòd emptor medio tempore dominus eſſet: alioquin nec pignus teneret. Idem Iulianus libro XLVIII Digeſtorum ſcribit, eum, qui emit fundum in diem, interdicto, Quòd vi, aut clàm, vti poſſe: nam hoc interdictum ei competit, cuius intereſt opus non eſſe factum. Fundo autem (inquit) in diem addicto, & cõmodum, & incommodum omne ad emptorem pertinet antè, quàm venditio transferatur: & ideo, ſi quid tunc aut vi, aut clàm factum eſt, quanuis melior conditio allata fuerit, ipſe vtile interdictum habebit. Sed eam actionem, ſicut fructus inquit, quos perceperit, venditi iudicio præſtaturum. Cum igitur tunc recedatur ab emptione, vbi pure contrahitur: vel tunc non impleatur, vbi ſub conditione fit, cum melior conditio ſit allata: ſi falſus emptor ſubiectus ſit, eleganter ſcribit Sabinus priori rem eſſe emptam: quia non videtur melior conditio allata eſſe, non exiſtente vero emptore. Sed, &, ſi exiſtat alius verus emptor, meliorem tamen conditionem non afferat: æque dicẽdum erit, perinde haberi, ac ſi non exiſteret. Melior autem conditio afferri videtur, ſi pretio ſit additum. Sed, & ſi pretio nihil addatur, ſolutio tamen offeratur facilior pretij, vel maturior, melior cõditio afferri videtur. Præterea, ſi loc⁹ opportunior ſoluẽdo pretio adijciatur, ęque melior cõditio

" allata videtur. & ita Pomponius libro VIII ad Sa" binum ſcribit. Idem ait, & ſi perſona idonεior accedat ad emptionem, æque videri meliorem conditionem allatam eſſe. Proinde, ſi quis accedat eiuſdem pretij emptor, ſed, qui leuioribus emat cõditionibus, vel qui ſatiſdationem nullam exigat: melior cõditio allata videbitur. Ergò idem erit probandum, & ſi viliori pretio emere ſit paratus, ea tamen remittat, quæ venditori grauia erant in priore emptione.

5 QVICQVID enim ad vtilitatem vẽditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet. POMP.

6 ITEM, quod dictum eſt, fructus interea captos emptorem priorem ſequi, toties verum eſt, quoties nullus emptor exiſtit qui meliorem conditionem afferat, vel falſus exiſtat. Si vero exiſtat emptor poſterior, fructus refundere priorem debere conſtat ven" ditori. & ita Iulianus libro XLVIII Digeſtorum ſcribit. Si quis extiterit, qui meliorem conditionem afferat: deinde prior emptor aduerſus eum lici" tatus ſit, & penes eum emptorem manſerit: dubitari poterit, vtrum fructus ipſe habeat, quaſi nulla meliore conditione allata, an vero venditoris ſint: licet eadem ſit perſona, quæ meliorem conditionem attulerit. Quod ratio facere videtur. intererit tamen, " quid actum ſit. & ita Pomponius ſcribit. VLP.

7 LICET autem venditori meliore allata conditione addicere poſteriori, niſi paratus ſit plus adijcere prior. POMP.

8 NECESSE autem habebit venditor meliore conditione allata, priorem certiorem facere emptorem: vt, ſi quid alius adijcit, ipſe quoq; adijcere poſſit.

" 9 SABINVS ſcribit licere venditori meliorem cõditionem allatam abijcere, & ſequi primã quaſi me- VLP.

liorem: & ita vtimur. Quid tamen, ſi hoc erat nominatim actum, vt liceret emptori reſilire meliore conditione allata? Dicendum erit diſſolutam priorem emptionē, etiam ſi venditor ſequentē non admittat.

IVL. 10 SED, SI proponatur à creditore, pignus in diē addictum: non poteſt videri bona fide negotium agi, niſi addictio recipiat. Quid ergo eſt, ſi inops eſt emptor, & impediendæ tantummodo venditionis cauſa interuenit? Poteſt creditor ſine periculo priori emptori addicere.

VLP. » 11 QVOD AVTEM Sabinus ſcribit fundum in diem addici non poſſe, rurſus, qui ſemel fuerit in diē addictus, ratione eiuſmodi defendit: quia prioris (inquit) emptoris ſtatim fit: ſcilicet, quaſi non videatur melior conditio allata, ſi non ſecure ſecundo emptori fundus addicatur, ſed alia licitatio proſpiciatur » Sed Iulianus libro decimoquinto Digeſtorū ſcribit, intereſſe multum quid inter cōtrahentes actum ſit: nec impedire quicquam vel hoc agi, vt ſæpius collocetur fundus, dum vel prima, vel ſecunda, vel tertia addictione res à venditore diſcedat. Item, quod » Sabinus ait, ſi tribus vendentibus duo poſteriori adixerint, vnus nō admiſerit addictionem: huius partem priori emptori, duorū poſteriori emptam, ita demū verū eſt, ſi varijs pretijs partes ſuas diſtraxerint:

PAVL. 12 ET SI diſpares partes vendentium fuerint.

VLP. 13 QVOD, SI vno pretio vendiderint, dicendum eſt totam priori emptam manere: quemadmodum ſiquis mihi totum fundum ad diē addixiſſet, poſtèa vero adiecto pretio dimidium alij addixerit. Cel» ſus quoq; libro VIII. dig. refert Mutium, Brutum, » Labeonémque, & Sabinum exiſtimare, Ipſe quoq; » Celſus idem probat, & adijcit, mirari ſe, à nemine

animaduerſum, etſi prior emptor ita contraxerit, vt,niſi totum fundum emptũ nolet habere, nõ habere eũ eam partẽ emptam,quam vnus ex ſocijs poſteriori emptori addicere voluit. Verum eſt autem, vel vnum ex venditoribus poſſe meliorem afferre conditionem. Emere enim cum tota re etiam noſtrã partem poſſumus.

SI VENDITOR ſimulauerit meliorem allatam conditionem, cum minoris, vel etiam tantidem alij venderet, vtrique emptori in ſolidum erit obligatus. Sed, ſi emptor alium non idoneum ſubiecit, eiq; fundus addictus eſt: nõ video (inquit) quemadmodum priori ſit emptus: cũ alia venditio, & vera poſtea ſubſecuta ſit. Sed verum eſt, venditorem deceptũ ex vendito actionem habere cum priore emptore, quanti ſua interſit id nõ eſſe factũ. per quam actionẽ & fructus, quos prior emptor perceperit, & quo deterior res culpa, vel dolo malo eius facta ſit, recipiet venditor. & ita Labeoni & Neruæ placet. Sed &, ſi neuter ſubiecit emptorem, maiori autem pretio addictum eſt prædium ei, qui ſoluendo non eſt: abitum eſt à priore emptione: quia ea melior intelligitur, quam vẽditor approbauit, cui licuit non addicere. Sed, & ſi pupillus poſtea ſine tutoris authoritate pluris emerit: conſentiente venditore abitur à priore emptione. Idem eſt & in ſeruo alieno: aliter atquè ſi ſeruo ſuo, vel filio, quem in poteſtate habet, vel domino rei per errorem id addixerit: quia non eſt emptio his caſibus. Quòd, ſi alieno ſeruo, quem putauit liberum eſſe, addixerit: contrà ſe habebit, & erit hic ſimilis egenti emptori, qui meliorem conditionem attulerit. Præter corpus nihil ſequitur, quod venierit. Non tamen ideò, ſi tantundem PAVL.

pretij alius det, hoc ipſo, quòd fructus eum non ſequãtur, qui ſecuturi eſſent priorem emptorem, melior conditio videtur allata: quia non id agitur inter emptorem, & venditorem.

POMP. ¶ SI, PRAEDIO in diem addicto, ante diẽ venditor mortuus ſit, ſiue poſt diem hæres ei exiſtat, ſiue omnino non exiſtat, priori emptori prædium emptum eſt: quia melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non poteſt, cum ꝗs, qui vẽdat, non exiſtat. Quòd, ſi intra diem addictiõis hæres exiſtat, melior ei conditio afferri poteſt. Si fundus in diem addictus fuerit pluris, vt quædam ei accedant, quæ non acceſſerint priori emptori: ſi non minoris ſint hæ res, quàm, quo pluris poſtea fundus venierit, venditio prior valet: quaſi melior conditio allata nõ ſit, ſi minoris non ſit res. Idémque exiſtimandum eſt, ſi dies longior pretij ſoluendi data fuerit: vt quæratur, quantũ ex vſura eius temporis capi poterit.

VLP. „ ¶ IMPERATOR Seuerus reſcripſit, Sicut fructus in diem addictæ domus, cum melior conditio fuerit allata, venditori reſtitui neceſſe eſt: ita rurſus quæ prior emptor medio tempore neceſſario probauerit erogata, de redditu retineri, vel ſi non ſufficiat, „ ſolui æquum eſt. Et credo ſenſiſſe principem de empti, & venditi actione.

VLP. ¶ CVM DVO ſerui duobus ſeparatim denis in diem addicti ſunt, & extiterit qui pro vtroque x x x det, refert, vni⁹ pretio x, an ſingulorum quina adijciat. ſecundum adiectionem ſuperiorem, is ſeruus inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuerit. ſecundum poſteriorem adiectionem, vterque ad poſteriorem emptorem pertinebit. Quòd, ſi incertum ſit, an ad vtriuſque pretiũ addiderit: à priore emptio-

» ne non videtur eſſe diſceſſum.

18 CVM IN diem duobus ſocijs fundus ſit addi- AFRIC.
ctus, vno ex his pretium adijciente, etiam pro ipſi9
» parte à priore vẽditione diſcedi rectius exiſtimatur.

19 FVNDO IN diem addicto, ſi poſtea pretium IABOL.
adiectum eſt, & venditor alio fundo applicito eum ipſum fundum poſteriori emptori addixerit, & id ſine dolo malo fecerit: priori emptori obligatus non erit. Nam, quanuis non id tantum, quod in diem addictum erat, ſed aliud quoque cum eo venierit: tamen, ſi venditor dolo caret, prioris emptoris cauſa abſoluta eſt. Id enim ſolum intuendum eſt, an priori venditori bona fide facta ſit addictio.

20 PRIOR EMPTOR poſt meliorem conditionem allatam, ob pecuniam in exordio venditori de pretio ſolutam, contra ſecundum emptorem citrà delegationem iure ſtipulationis interpoſitam agere non poteſt. PAP.

DE LEGE COMMISSORIA.

I FVNDVS commiſſoria lege venierit, magis eſt, vt ſub conditione reſolui emptio, quàm ſub conditione contrahi videatur. VLP.

CVM VENDITOR fundi in lege ita cauit, POMP.
Si ad diem pecunia ſoluta non ſit, vt fundus inemptus ſit: ita accipitur inẽptus fundus eſſe, ſi venditor
» inemptũ eũ eſſe velit: quia id vẽditoris cauſa cauet.
» Nam, ſi aliter acciperetur, exuſta villa, in poteſtate

emptoris futurum eſſet, vt nō dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuiſſet.

VLP. NAM LEGEM commiſſoriam, quę in vēditio„nibus adijcitur, ſi volet, venditor exercebit, non etiam inuitus.

SI FVNDVS lege cōmiſſoria venierit, hoc eſt, vt niſi intra certum diem pretium ſit exſolutum, inemptus fieret: videamus quemadmodum vēditor agat tam de fundo, quàm de ijs, quæ ex fundo percepta ſunt: itē quid, ſi deterior fundus effectus ſit facto emptoris. Et quidem finita eſt emptio: ſed iam deciſa quęſtio eſt, ex vendito actionem competere, vt reſcri„ptis imperatorum Antonini, & diui Seueri declara„tur. Sed, quod ait Neratius, habet rationem: vt interdum fructus emptor lucretur, cum pretium, quod „numerauit, perdiderit. Igitur ſententia Neratij tunc „habet locū, quæ eſt humana, quando emptor aliquā „partem pretij dederit. Eleganter Papinian9 libro „III Reſpōſorū ſcribit, ſtatim, atque cōmiſſa lex eſt, ſtatuere venditorem debere, vtrum commiſſoriam velit exercere, an potius pretium petere: nec poſſe, ſi commiſſoriam elegerit, poſtea variare. In commiſſoria etiam hoc ſolet conuenire, vt, ſi venditor eundem fundum venderet, quanto minoris vendiderit, id à priori emptore exigat, erit itaque aduerſus eum ex „vendito actio. Marcellus libro XX Digeſtorum dubitat vtrū commiſſoria tunc locū habeat, ſi interpellatus non ſoluat: an vero, ſi non obtulerit. Et magis arbitror offerre eum debere, ſi vult ſe à legis cōmiſſorię poteſtate ſoluere. quòd, ſi non habeat, cui offerat, poſſe eum eſſe ſecurum.

NERAT. LEGE fundo vendito dicta, vt, ſi intra certum tempus pretium ſolutum non ſit, res inempta ſit:

de fructibus, quos interim emptor percepiſſet, hoc agi intelligendum eſt, vt emptor interim eos ſibi, ſuóque iure percipiat. Sed, ſi fundus reueniſſet, Ariſto exiſtimauit venditori de his iudicium in emptorem dandum eſſe: quia nihil penes eũ reſidere oporteret ex re, in qua fidem fefelliſſet.

DE LEGE commiſſoria interrogat⁹, ita reſpõdi, ſi per ẽptorẽ factũ ſit, quominus legi pareret, & ea lege vti venditor velit, fundos inemptos fore: & id quod arræ, vel alio nomine datum eſſet, apud vẽditorem remanſurum. Idem reſpondi, ſi ex lege cõmiſſoria inempti ſint fundi, nec id, quod acceſſurum dictum eſt, emptori deberi. Poſt diem lege commiſſoria comprehenſum, venditor legem dictam nõ exercuit, ſed partem reliquæ pecuniæ accepit. Reſpondi, ſi poſt ſtatutum diem reliquæ pecuniæ venditor legem dictam nõ exercuiſſet, ſed partem reliqui debiti accepiſſet, videri receſſum à cõmiſſoria. SCAEV.

POST DIEM commiſſoriæ legi præſtitutum ſi venditor pretium petat, legi commiſſoriæ renunciare videtur, nec variare. & ad hanc redire poteſt. HERM.

MVLIER fundos Caio Seio vendidit, & acceptis arræ nomine certis pecunijs, ſtatuta ſunt tempora ſolutionis reliquæ pecuniæ: quibus ſi non paruiſſet emptor, pactus eſt vt arram perderet, & inemptæ villæ eſſent. Die ſtatuto emptor teſtatus eſt ſe pecuniam omnem reliquam paratum fuiſſe exſoluere, & ſacculum cum pecunia ſignatorum ſignis obſignauit: defuiſſe autem venditricem. Poſteriore autem die nomine fiſci teſtato[4] conuentum emptorem, ne ante mulieri pecuniam exſolueret, quàm fiſco ſatiſfaceret. Quæſitum eſt, an fundi non ſint in ea cauſa, vt à venditrice vendicari debeant ex con-

uentione venditionis. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, non commiſiſſe in legem venditionis emptorem.

DE HAEREDITATE VEL ACTIONE VENDITA.

POMP. I HAEREDITAS venierit eius, qui
8 viuit, aut nullus ſit: nihil eſt actum: quia in rerum natura non ſit, quod venierit.

VLP. VENDITOR hæreditatis ſatiſdare de euictione non debet: cum inter ementem, & vendentem agatur, vt neque amplius, neque minus iuris emptor habeat, quàm apud hæredem futurum eſſet. Planè de facto ſuo venditor ſatiſdare cogendus eſt.

In hæreditate vendita vtrum ea, quantitas ſpectetur, quæ fuit mortis tempore: an ea, quę fuit, cum » aditur hæreditas: an ea, quæ fuit, cum hæreditas venundatur, videndum erit. Et verius eſt, hoc eſſe ſeruandum, quod actum eſt. Pleruncp autem hoc agi videtur, vt, quod ex hæreditate peruenit, in id tempus, quo vẽditio fit, id videatur veniſſe. Illud poteſt quæri, ſi impuberi ſit ſubſtitutus is, qui vendidit hęreditatem teſtatoris, an etiam id, quod ex impuberis hæreditate ad eum, qui vendidit hæreditatem teſtatoris peruenit: exempto actioni locum faciat. Et magis eſt, ne veniat: quia alia hæreditas eſt. Licet enim vnum teſtamentum ſit: alia tamen, atque alia hæreditas eſt. Planè, ſi hoc actum ſit, dicẽdum erit, etiam impuberis hæreditatem in venditionem venire, maxime ſi iam delata impuberis hæreditate venierit hæreditas. Perueniſſe ad venditorem hæreditatis quomodo videatur, quæritur. Et ego puto, antè

quàm quidem corpora rerum hæreditariarum na-
» ctus venditor fuerit, eatenus perueniſſe ad eum videri, quatenus mandare poteſt earum rerum perſecutiones, actionéſque tribuere. Enimvero, vbi corpora nactus eſt, vel debita exegit, plenius ad eum videri perueniſſe. Sed, & ſi rerum venditarum ante hæreditatem venditã pretia fuerit conſecutus, palàm eſt ad eum pretia rerum perueniſſe. Illud tenendum eſt, cum effectu videri perueniſſe, non prima ratione. Idcirco, quòd legatorum nomine quis prꝍſtiterit, nõ videtur ad eũ perueniſſe. Sed, & ſi quid æris alieni eſt, vel cuius alterius oneris hæreditarij: perueniſſe merito negabitur. Sed & rerum ante vẽditionem donatarum pretia præſtari æquitatis ratio exigit. Non tantum autem, quod ad venditorem hæreditatis peruenit, ſed &, quod ad hæredem eius ex hæreditate peruenit: emptori reſtituendum eſt. Et non ſolum, quod iam peruenit, ſed etiam, quod quandocũque peruenerit, reſtituendum eſt. Sed, & ſiquid dolo malo eorum factum eſt, quo minus ad eos perueniat: & hoc emptori præſtandum eſt. Feciſſe autem dolo malo, quo minus perueniat, videtur, ſiue alienauit aliquid, vel accepto etiam, quem liberauit, vel id egit dolo malo ne hꝍreditati acquireret, vel ne eam poſſeſſionẽ adipiſceretur, quàm poſſet adipiſci. Sed, & ſi non dolo malo, ſed lata culpa amiſerit aliquid, vtique tenebitur. Deperdita autem, & diminuta ſine dolo malo venditoris nõ præſtabũtur. Illud quꝍſitum eſt, an venditor hæreditatis ob debitum à filio ſuo, qui in poteſtate eius eſſet, ſeruóve eius, cuius hæreditatẽ vendidiſſet, prꝍſtare debeat emptori. Et viſũ eſt, quicquid dũtaxat de peculio filij, ſeruíve, aut in ſuã rẽ verſum inueniatur, prꝍſtare eũ debere.

Solet quęri, an etiam, ſiquid lucri occaſione hæreditatis venditor ſenſerit, emptori reſtituere id debeat. Et eſt apud Iulianum hęc quęſtio tractata libro VI Digeſtorum, & ait, quod non debitum exegerit, retinere hæredem: & quod non debitũ ſoluerit, non reputare: nam hæc ſeruari, vt hæres emptori nõ præſtet, quod non debitum exegerit, neque ab eo conſequatur, quod non debitum præſtiterit. Sinautem condemnatus præſtiterit, hoc ſolum hęredi ſufficit, eum eſſe condemnatum ſine dolo malo ſuo: etiam, ſi maxime creditor non fuerit is, cui condemnatus eſt hæres. quæ ſententia mihi placet. Non ſolum autem hęreditarias actiones, ſed etiam eas obligationes, quas ipſe hæres conſtituit, dicendum eſt præſtari emptori debere. Itaque, & ſi fideiuſſorem acceperit ab hæreditario debitore: ipſam hanc actionem, quã habet, hæres pręſtare emptori debebit. Sed, & ſi nouauerit, vel in iudicium deduxerit actionem: præſtare emptori debebit hanc ipſam actionem, quam hæres nactus eſt. Sicuti lucrum omne ad emptorem hæreditatis reſpicit, ita damnum quoque debet ad eundem reſpicere. Denique, ſi rem hæreditariam hæres vendiderit, ac per hoc fuerit condemnatus; non habet contra emptorem actionem: quia non ideo condemnatur, quòd hæres eſſet, ſed quòd vendiderit. Sed, ſi pretium rei diſtractæ emptori hæreditatis dedit, videamus, an locus ſit ex vendito actioni. Et puto eſſe. Siue ipſe venditor dederit aliquid pro hæreditate, ſiue procurator eius, ſiue alius quis pro eo, dũ negotium eius gerit: locus erit ex vendito actioni, dummodo aliquid abſit venditori hæreditatis. Cæterum, ſi nihil abſit venditori, conſequens erit dicere, non competere ei hanc actionem.

» Apud Iulianum ſcriptum eſt, ſi venditor hære-ditatis exceperit ſeruum ſine peculio, & eius nomine cum eo fuerit actum de peculio, & de in rem verſo: id dúntaxat eum conſequi, quod præſtiterit eius peculij nomine, quod emptorem ſequi debeat, aut quod in rem defuncti verſum eſt. his enim caſibus æs alienum emptoris ſoluit: ex cęteris cauſis ſuo nomine condemnatur. Quid ergo, ſi ſeruum cum peculio exceperit venditor hæreditatis, conuentúſque de » peculio, pręſtiterit? Marcellus libro VI Digeſtorũ nõ repetere eum ſcripſit, ſi modo hoc actum eſt, vt, quod ſuperfuiſſet ex peculio, hoc haberet. at, ſi contrà actũ eſt, rectè repetere eum poſſe ait. ſi verò nihil expreſſim inter eos conuenit, ſed tantummodo peculij mentio facta eſt, ceſſare ex vẽdito actionem conſtat. Si venditor hæreditatiş ædes ſibi exceperit, quarum nomine damni infecti promiſſum fuerat, intereſt, quid actum ſit. Nam, ſi ita exceperit, vt damni quoque infecti ſtipulationis onus ſuſtineret, nihil ab emptore conſequetur. ſi verò id actum ſit, vt emptor æs alienum exſolueret, ad illum onus ſtipulationis pertinebit. Si non appareat, quid actum ſit, veriſimile erit id actum, vt eius quidẽ damni nomine, quod ante vẽditionem datum fuerit, onus ad emptorem: alterius verò tẽporis, ad hęredem pertineat. Si Titius Meuij hæreditatem Seio vendiderit, & à Seio hæres inſtitutus eam hæreditatẽ Titio vendiderit: an ex priore venditione hæreditatis » cum Titio agi poſſit? Et ait Iulianus, Quod venditor hæreditatis petere à quolibet extraneo hærede potuiſſet, & id ab hæreditatis emptore cõſequetur. Et certè ſi Seio alius hæres extitiſſet: quicquid venditor Meuianæ hæreditatis eo nomine præſtitiſſet,

id ex vendito actione cõſequi ab eo potuiſſet. Nam, & ſi duplam hominis à Seio ſtipulatus fuiſſem, & ei hæres extitiſſem, eámque hæreditatem Titio vendidiſſem: euicto homine rem à Titio ſeruarem.

Si quid publici vectigalis nomine præſtiterit venditor hæreditatis, cõſequens erit dicere agnoſcere emptorem eius hoc debere: nanque hæreditaria onera etiam hæc ſunt. Et ſi fortè tributorum nomine aliquid dependerit, idem erit dicendum. Quòd, ſi funere facto hæres vẽdidiſſet hæreditatem, an impenſam funeris ab emptore conſequatur? Et ait Labeo emptorem etiam impẽſam funeris præſtare debere: quia & eam inquit impẽſam hæreditariã eſſe. cuius ſentẽtiam & Iabolenus putat eſſe verã, & ego arbitror. Cum quis debitori ſuo hæres extiterit, cõfuſione creditor eſſe deſinit. ſed, ſi vẽdiderit hæreditatem, æquiſſimum videtur, emptorem hæreditatis vicem hæredis obtinere, & idcirco teneri venditori hæreditatis: ſiue, cum moriatur teſtator, debuit, quãuis poſt mortem debere deſijt adita à venditore hæreditate: ſiue quid in diem debebat: ſiue ſub conditione, & poſtea conditio extitiſſet: ita tamen, ſi eius debiti aduerſus hæredem actio eſſe poterat, ne fortè etiam ex his cauſis, ex quibus cum hærede actio nõ eſt, cum emptore agatur. Et, ſi ſeruitutes amiſit hæres inſtitutus adita hæreditate, ex vẽdito poterit experiri aduerſus emptorem, vt ſeruitutes ei reſtituantur. Sed, & ſi quid venditor nondum præſtiterit, ſed quoquo nomine obligatus ſit propter hæreditatem: nihilo minus agere poteſt cum emptore.

POMP. SI VENDITOR hæreditatis exactam pecuniam ſine dolo malo, & culpa perdidiſſet: non placet eum emptori teneri.

» SI NOMEN ſit diſtractum, Celſus libro x. Di- VLP.
geſtorum ſcribit, locupletem eſſe debitorem nō de-
» bere præſtare, debitorem autem eum eſſe præſtare
debere: niſi aliud conuenit.

ET QVIDEM ſine exceptione quoque: niſi in PAVL.
contrarium actum ſit. Sed, ſi certæ ſummæ debitor
dictus ſit: in eam ſummam tenebitur venditor: ſi in-
certæ, & nihil debeat: quanti interſit emptoris.

EMPTORI nominis etiam pignoris perſecu-
tio præſtari debet, eius quoque, quod poſtea vēditor
accepit. Nam beneficium venditoris prodeſt em-
ptori.

CVM HAEREDITATEM aliquis vendide-
rit, eſſe debet hæreditas, vt ſit emptio. Nec enim a-
» lea emitur, vt in venatione, & ſimilibus, ſed res: quę
ſi non eſt, non contrahitur emptio, & ideò pretium
condicetur.

QVÒD, SI nulla hæreditas ad venditorem per- IABOL.
tinuit: quantum emptori præſtari debeat, ita diſtin-
gui oportebit: vt, ſi eſt quidem aliqua hæreditas, ſed
ad venditorem non pertinet, ipſa æſtimetur: ſi nulla
eſt, de qua actum videatur, pretium dūntaxat, et ſi
quid in eam rem impenſum eſt, emptor à venditore
conſequatur:

ET SI quid emptoris intereſt. PAVL.

QVÒD, SI in venditione hæreditatis id actum IABOL.
eſt, ſi quid iuris eſſet venditoris, venire, nec poſtea
» quicquam præſtitum iri: quanuis ad vēditorem hæ-
reditas non pertinuerit, nihil tamen ab eo præſta-
bitur: quia id actum eſſe manifeſtum eſt, vt, quem-
admodum emolumētum negotiationis, ita & per-
iculum ad emptorem pertineret.

VLP. NAM HOC modo admittitur eſſe venditionẽ, ſi qua ſit hæreditas, eſt tibi empta, & quaſi ſpes hæreditatis·ipſum enim incertum rei veneat, vt in rhetibus.

CAIVS. HOC AVTEM ſic intelligendũ eſt, niſi ſciens ad ſe non pertinere, ita vendidit· nam tunc ex dolo tenebitur.

PAVL. QVOD, SI ſit hæreditas, & nõ ita conuenit, vt, quicquid iuris habet venditor, haberet emptor: tũc hæredem ſe eſſe præſtare debebit. Illo verò adiecto liberabitur venditor, etſi ad eum hæreditas non pertineat.

» QVI FILII FAMIL. nomĩa vẽdiderit, actiones quoque, quas cum patre habet, præſtare debet. Si hæreditas venierit, venditor res hæreditarias tradere debet. Quãta autẽ hæreditas eſt, nihil intereſt:

CAIVS. NISI DE ſubſtantia eius affirmauerit.

PAVL. SI QVASI hæres vendideris hæreditatẽ, cum tibi ex ſenatuſcõſulto Trebelliano reſtituta eſſet hęreditas: quanti interſit emptoris, teneberis.

VLP. NOMINA eorum, qui ſub conditione, vel in diem debent, & emere & vendere ſolemus·ea enim res eſt, quæ emi, & venire poteſt.

SI EX pluribus hęredib9 vnus antè, quàm cęteri adirent hæreditatem, pecuniam, quæ ſub pœna debebatur à teſtatore, omnem ſoluerit, & hæreditatem vendiderit, nec à cohæredibus ſuis propter egeſtatem eorum quicquam ſeruare potuerit: cum emptore hęreditatis vel ex ſtipulatu, vel ex vendito rectè experietur· Omnem enim pecuniam hæreditario nomine datam, eo manifeſtius eſt, quòd in iudicio familiæ Herciſcundæ deducitur: per quod nihil amplius vnuſquiſque à cohæredibus ſuis conſequi

poteſt, quàm quod tanquam hæres impenderit.

MVLTVM intereſt, an ſub conditione aliqua obligatio vêneat, an cum ipſa obligatio ſub cõditione contracta ſit, pure vêneat. Priore enim caſu deficiente conditione, nullam eſſe venditionem. poſteriore verò ſtatim venditionem conſiſtere. Nam, ſi tibi Titius ·x· aureos ſub conditione debeat, & ego abs te nomen eius emam: cõfeſtim ex empto, & vẽdito agere potero, vt vel acceptum ei facias.

SI HAEREDITATEM mihi Lucij Titij vẽdideris, ac pòſt debitori eiuſdem hęres exiſtas: actione ex empto teneberis. Quod ſimplicius in illa propoſitione procedit, cum quis ipſe creditori ſuo hæres extiterit, & hæreditatem vendiderit. AFRIC.

VENDITOR, ex hæreditate interpoſita ſtipulatione rem hæreditariam conſecutus, alij vendidit. quæritur quid ex ſtipulatione præſtare debeat. nam bis vtique nõ committitur ſtipulatio, vt & rem, & pretium debeat. Et quidem, ſi poſtea, quàm rem vẽdiderit hæres, interceſſerit ſtipulatio, credimus pretium in ſtipulationem veniſſe. Quòd, ſi anteceſſit ſtipulatio, deinde rem nactus eſt: tũc rem debebit. Si ergo hominem vendiderit, & is deceſſerit, an pretium eius debeat? non enim deberet Stichi promiſſor, ſi eum vẽdidiſſet, mortuo eo: ſi nulla mora præceſſiſſet. Sed, vbi hæreditatem vendidi, & poſtea ex ea rem vendidi: poteſt videri, vt ipſius negotium potius agam, quàm hæreditatis. Sed hoc in re ſingulari non poteſt credi. Nam, ſi eundem hominem tibi vendidero, & necdum tradito eo, alij quoque vendidero, pretiumq; accepero: martuo eo, videamus ne nihil tibi debeam ex empto, quoniã moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis venditi, non PAVL.

ex re, ſed propter negotiationem percipitur: & ſic, fit, quaſi alij non vendidiſſem: tibi enim rem debebam, non actionem. At, cum hæreditas venit, tacitè hoc agi videtur, vt, ſi quid tãquam hæres feci, id præſtem emptori, quaſi illius negotium agam: quemadmodum fundi venditor fructus præſtaret bonæ fidei ratione: quanuis ſi neglexiſſet, vt alienum, nihil ei imputari poſſet: niſi culpa eius argueretur. Quòd ſi rem, quam vendidi, alio poſſidente petij, & litis æſtimationem accepi: vtrum pretium illi debeo, an rem? Vtique rem: non enim actionẽ ei, ſed rem præſtare debeo. Sed ſi vi deiect⁹, vel propter furti actionem duplum abſtulero: nihil hoc ad emptorẽ pertinebit. Nam, & ſi ſine culpa deſijt poſſidere vẽditor, actiones ſuas præſtare debebit, non rem, & ſic æſtimationem quoque. nam & aream tradere debet exuſto ædificio.

SCAEV. HAEREDITATIS venditæ pretium pro parte accepi, reliquum emptore non ſoluente. Quæſitũ „ eſt, an corpora hæreditaria pignoris nomine teneantur. Reſpondi, nihil proponi, cur non teneantur.

HERMO. VENDITOR actionis, quam aduerſus reum principalem habet, omne ius, quod ex ea cauſa ei cõpetit tam aduerſus ipſum reum, quàm aduerſus interceſſores eius debiti, cedere debet: niſi aliud actum eſt. Nominis venditor, quicquid vel compenſatione, vel exactione fuerit conſecutus: integrum emptori reſtituere compellitur.

LABEO. HAEREDITATEM Cornelij vendidiſti: deinde Titius, cui à te hẹrede Corneli⁹ legauerat, pri⁹, quàm legatũ ab emptore perciperet, te fecit hẹredẽ. Rectè puto ex vẽdito te acturum, vt tibi præſtetur, quo ideò minoris hæreditas venierit, vt id legatum

præſtaret emptor. Nec quicquã intersit, vtrũ Titio, qui te hæredẽ fecit, pecunia debita ſit, an legatario.

SI EXCEPTO fundo hæreditario veneat hæreditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid acquiſierit: debet id præſtare emptori hæreditatis. » Paulus. Immò ſemper quæritur in ea re quid actum fuerit. ſi autẽ id nõ apparebit, præſtare eam rem debebit emptori venditor. nam id ipſum ex ea hæreditate ad eum perueniſſe videbitur, non ſecus, àc ſi eũ fundum in hæreditate vendenda non excepiſſet.

DE RESCINDENDA VENDITIONE, ET QVANDO LICEAT AB EMPTIONE DISCEDERE.

» CELSVS Offilius putabat, ſi vẽdidiſſet mihi filiuſfamil. rem peculiarẽ, etiam, ſi conueniat, vt abeatur ab ea venditione, inter patrem, & filium, & me conuenire debere: ne, ſi cũ patre ſolo pactus ſim, fili⁹ nõ poſſit liberari. Et quærit, vtrũ ne nihil agatur ex ea pactiõe, an verò ego quidem liberer, fili⁹ maneat obligat⁹: ſicuti ſi pupill⁹ ſine tutoris authoritate paciſcat, ipſe quidẽ liberatur, » non etiã, qui cũ eo pactus eſt. Nã, quod Ariſto dixit, » poſſe ita paciſci, vt vnus maneat obligatus, nõ eſt verum: quia pro vna parte cõtrahentiũ abiri pacto ab emptione nõ poſſit. Et ideò, ſi ab vna parte renouatus ſit contractus, dicitur non valere huiuſmodi pactionem. Sed dicendum eſt, patre paciſcente, & liberato aduerſario, filium quoque obiter liberari. POMP.

2 SI QVAM rem à te emi, eandẽ rurſus à te pluris, minoríſve emero: diſceſſim⁹ à priore emptione. Poteſt enim, dum res integra eſt, conuentione no-

ſtra, infecta fieri emptio: atque ita cōſiſtit poſterior emptio, quaſi nulla præceſſerit. Sed non poterimus eadem ratione vti poſt pretium ſolutum emptione repetita: cum poſt pretium ſolutum infectam emptionem facere non poſſimus.

PAVL. 3 EMPTIO, & venditio ſicut conſenſu contrahitur, ita cōtrario cōſenſu reſoluitur antè, quàm res fuerit ſecuta. Ideóque quæſitum eſt, ſi emptor fideiuſſorem acceperit, vel venditor ſtipulatus fuerit, an „ nuda voluntate reſoluatur obligatio. Iulianus ſcripſit, ex empto quidem agi non poſſe, quia bonæ fidei iudicio exceptiones pacti inſunt. An autē fideiuſſori vtilis ſit exceptio, vidēdum eſt. Et puto, liberato reo & fideiuſſorem liberari. Item vēditorem ex ſtipulatu agentem exceptione ſummoueri oportet. Idémque iuris eſt, ſi emptor quoque rem in ſtipulationem deduxerit.

4 SI EMPTIO contracta ſit, togæ puta, aut lancis: & pactus ſit venditor, ne alterutrius emptio maneat: puto reſolui obligationem, huius rei nomine dúntaxat.

IVL. 5 CVM EMPTOR venditori, vel venditor emptori acceptum faciat: voluntas vtriuſque oſtenditur, id agentis, vt à negotio diſcedatur, & perinde „ habeatur, ac ſi conueniſſet inter eos, vt neuter ab altero quicquam peteret. Sed, vt euidentius appare„ at, acceptilatio in hac cauſa non ſua natura, ſed poteſtate conuentionis valet. Emptio nuda conuentione diſſoluitur, ſi res ſecuta non fuerit. Mortuo autem homine, perinde habenda eſt venditio, ac ſi traditus fuiſſet: vtputa, cum venditor liberetur, & emptori homo pereat. Quare, niſi iuſta cōuentio interuenerit, actiones ex empto, & vendito manebunt.

SI CONVENIT, vt res, quæ vēnit, ſi intra certum tempus diſplicuiſſet, redderetur: ex empto actio eſt, vt Sabinus putat, aut proxima empti actioni, in factum datur. PAVL.

SI ID, quod purè emi, ſub conditione rurſus emam: nihil agitur poſteriore emptione. Si pupilli pſona interueniat, qui antè ſine tutoris authoritate, deinde tutore authore emit: quanuis venditor iam ei obligatus fuerit, tamen, quia pupillus nō tenebatur, renouata vēditio efficit vt inuicē obligati ſint. Quòd, ſi antè tutoris authoritas interuenerit, deinde ſine tutore authore emit: nihil actum eſt poſteriore emptione. Idem poteſt quæri, & ſi ſine tutoris authoritate pactus fuerit, vt diſcedatur ab emptione: an perinde ſit, atquè ſi ab initio ſine tutoris authoritate emiſſet, vt ſcilicet ipſe non teneatur, ſed agente eo retentiones competāt. Sed nec illud ſine ratione dicetur, quoniam ab initio rectè emptio ſit contracta, vix bonæ fidei conuenire, eo pacto ſtari, quod alteri captioſum ſit: & maxime ſi iuſto errore ſit deceptus.

TITIVS Seij procurator defuncto Seio ab eo ſcriptus hæres, cum ignoraret, fundum vendente ſeruo hereditario, quaſi procurator ſubſcripſit. Quæſitum eſt, an cognito eo prius, quàm emptio perficeretur, à venditione diſcedere poſſit. Reſpondi, Titium, ſi non ipſe vendiderit, non idcirco ciuilibus actionibus teneri, quòd ſeruo vendente ſubſcripſerit: ſed ſerui nomine pretoria actione teneri. SCAEV.

FVNDVS, qui Lucij Titij erat, ob vectigal reip. vēnit: ſed, cū Lucius Titius debitor profeſſus eſſet paratum ſe eſſe vectigal exoluere ſolitū, cū minoris vēniſſet fundus, quàm debiti ſumma eſſet: Præſes

prouinciæ reſcindi venditionẽ, eúmque reſtitui iuſſit Lucio Titio. Quæſitum eſt, an poſt ſententiam Præſidis antè, quàm ei reſtitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus eſſet. Reſpõdi, nõ prius, quàm emptori pretium eſſet illatum, vel, ſi pretium non„ dum eſſet ab emptore ſolutum, in vectigal ſatiſfactum eſſet.

SEIVS à Lucio Titio emit fundum lege dicta, vt, ſi ad certum diem pecuniam non ſoluiſſet, res inempta fieret. Seius parte pretij præſenti die ſoluta, defuncto venditore, filijs eius pupillaris ætatis & ipſe tutor cum alijs datus, neque contutoribus pretiũ ſecundum legem numerauit, nec rationibus tutelæ retulit. Quæſitum eſt, an irrita emptio facta eſſet. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, inemptam videri. Emptor prædiorum cum ſuſpicaretur Numeriam, & Semproniam ei controuerſiam moturas, pactus eſt cum venditore, vt ex pretio aliqua ſumma apud ſe remaneret, donec emptori fideiuſſor daretur à venditore. poſtea venditor eam legem inſeruit, vt, ſi ex die pecunia omnis ſoluta non eſſet, & „ venditor ea prædia vẽniſſe nollet, inuendita eſſent. Interea de aduerſarijs alteram mulierem venditor „ ſuperauit, cum altera tranſegit, ita vt ſine vlla quæſtione emptor prædia poſſideret. Quæſitum eſt, cũ neque fideiuſſor datus eſt, neque omnis pecunia ſecundum legem ſuis diebus ſoluta ſit, an prædia in„ uendita ſint. Reſpondi, ſi conueniſſet, vt non prius pecunia ſolueretur, quàm fideiuſſor vẽditi cauſa daretur, nec id factum eſſet, cum per emptorem non ſtaret, quò minus fieret: non poſſe poſteriorem legis partem exerceri.

DE PERICVLO ET COMMODO REI VENDITAE.

„ ⁊c. i. 1 S I VINVM venditum acuerit, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit, emptoris erit damnũ: quemadmodũ, ſi vinum eſſet effuſum, vel vaſis contuſis, vel qua alia ex cauſa. Sed, ſi venditor ſe periculo ſubiecerit, in id tempus periculum ſuſtinebit, quoad ſe ſubiecit. Quòd, ſi nõ deſignauit „ tempus, eatenus periculum ſuſtinere debet, quoad deguſtetur vinum: videlicet quaſi tũc pleniſſime vẽneat, cum fuerit deguſtatum. Aut igitur conuẽnit, quoad periculum vini ſuſtineat: & eatenus ſuſtinebit· aut non conuẽnit: & vſque ad deguſtationem ſuſtinebit. Sed, ſi non ſint deguſtata, ſignata tamen ab emptore vaſa, vel dolia: cõſequenter dicemus, adhuc periculum eſſe venditoris, niſi aliud conuẽnit. Sed „ & cuſtodiam ad diem menſuræ venditor præſtare „ debet· Priuſquam enim admetiatur vinum, propè „ quaſi nondum vẽnit. Poſt menſuram factam vendi„ toris deſinit eſſe periculum: & ante menſurã factam „ periculo liberatur, ſi nõ ad menſurã vẽdidit, ſed for„ tè amphoras, vel etiã ſingula dolia. Si doliũ ſignatũ „ ſit ab emptore, Trebatius ait traditũ id videri, Labeo „ contrá, quod & verum eſt· magis enim, ne ſubmitte„ retur, ſignari ſolere, quàm, vt traditum videatur. Licet autem venditori vel effundere vinum, ſi diem ad metiendum præſtituit, nec intra diem admenſum eſt. Effundere autem non ſtatim poterit, prius quàm teſtato denuntiet emptori, vt aut tollat vinũ, aut ſciat futurũ, vt vinum effunderetur. Si tamen, cũ poſſit effundere, nõ effundit, laudandus eſt potius. VLP.

Ea propter mercedem quoque doliorum poteſt exigere: ſed ita demũ, ſi interfuit eius, inania eſſe vaſa: in quibus vinum fuit: veluti ſi locaturus ea fuiſſet, „ vel ſi neceſſe habuit alia conducere dolia. Commodius eſt autem conduci vaſa, nec reddi vinum, niſi quanti cõduxerit, ab emptore reddatur: aut vẽdere vinum bona fide, id eſt quantum ſine ipſius incõmodo fieri poteſt, operam dare, vt quàm minimo detrimento ſit ea res emptori. Si doliare vinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit: id videtur actum, vt antè euacuarentur, quàm ad vindemiam opera eorum futura ſit neceſſaria. Quòd ſi non ſint „ euacuata, faciendum eſt, quod veteres putauerunt, „ per corbes venditorem menſuram facere, & effun„ dere. Veteres enim hoc propter menſuram ſuaſerũt, ſi quanta menſura eſſet, non appareat: videlicet vt appareret, quantum emptori perierit.

CAIVS 2 HOC ITA verum eſt, ſi is eſt venditor, cui ſine noua vindemia non ſint iſta vaſa neceſſaria. Si verò mercator eſt, qui emere vina, & vendere ſolet, is dies ſpectandus eſt, quo ex cõmodo venditoris tolli poſſint. Cuſtodiam autem antè admetiendi diem qualem præſtare venditorem oporteat, vtrum plenam, vt & diligentiam præſtet, an verò dolum duntaxat, videamus. Et puto eam diligentiam venditorem ex„ hibere debere, vt fatale damnum, vel vis magna ſit excuſata.

PAVL. 3 CVSTODIAM autem venditor talem præſtare debet, quam præſtant ij, quibus res cõmodata eſt: „ vt & diligentiam præſtet exactiorem, quam in ſuis rebus adhiberet.

VLP. 4 SI QVIS vina vendiderit, & intra diem certũ deguſtanda dixerit: deinde per venditorem ſteterit,

quò minus deguſtarentur, vtrum præteritum dún» taxat periculum acoris, & mucoris vẽditor præſtare debeat, an verò etiam die præterito: vt, ſi forté corru pta ſint poſtea, quàm dies deguſtãdi præterierit, periculum ad vẽditorem pertineat: an verò magis emptio ſit ſoluta: quaſi ſub cõditione venierint, hoc eſt, ſi ante diẽ illum fuiſſent deguſtata? Et intererit, quid actum ſit. Ego autem arbitror, ſi hoc in occulto ſit, debere dici emptionem manere: periculum autem ad vẽditorem reſpicere, etiam vltra diem deguſtando præfinitum: quia per ipſum factum eſt. Si in » aduerſione vinum vẽnit, cuſtodia tantum præſtãda eſt. Ex hoc apparet, ſi nõ ita vinum vẽnit, vt degu» ſtaretur, neque acorem, neque mucorem venditorẽ præſtare debere: ſed omne periculum ad emptorem pertinere. Difficile autem eſt, vt quiſquam ſic emat, vt non deguſtet. Quare, ſi dies deguſtationis adiectus non erit, quandocunque deguſtare emptor po» terit: &, quoad deguſtauerit, periculũ acoris, & mucoris ad venditorem pertinebit. Dies enim deguſtationi præſtitutus meliorem cõditionem emptoris fa» cit. Vino autem per aduerſionẽ vendito, finis cuſtodiæ eſt auehendi tempus. Quod ita erit accipiendũ, ſi adiectum tempus eſt. Cæterum, ſi non ſit adiectũ, videndum eſt ne infinitam cuſtodiã non debeat vẽ» ditor. Et eſt verius, ſecundum ea, quæ ſuprà oſtendimus, aut intereſſe quid de tẽpore actũ ſit, aut denũtiare ei, vt tollat vinum. Certè antè, quàm ad vindemiam fuerint dolia neceſſaria, debet auehi vinum.

¶ SI PER emptorẽ ſteterit, quò minus ad diẽ vinũ tolleret: poſtea, niſi quod dolo malo vẽditoris interceptum eſt, nõ debet ab eo præſtari: ſi verbi gratia, amphorę centũ ex eo vino, quod in cella eſſet, ve- PAVL.

nierint, ſi id admẽſum eſt, donec admetiatur: omne periculum vẽditoris eſt: niſi id per emptorem fiat.

POMP. „ 6 SI VINA emerim, exceptis acidis, & mucidis: & mihi expediat acida, & mucida quoque accipere: „ Proculus ait, quãuis id emptoris cauſa exceptũ ſit, tamen acida, & mucida non vẽniſſe. nam, quæ inuitus emptor accipere nõ cogeretur, iniquum eſſet nõ permitti venditori vel alij ea vendere.

PAVL. 7 ID, QVOD poſt emptionem fundo acceſſit per „ alluuionem, vel perijt, ad emptoris cõmodum, incõ„ modúmq; pertinet. Nã, & ſi totus ager poſt emptionem flumine occupatus eſſet, periculũ eſſet emptoris. Sic igitur & cõmodũ eius eſſe debet. Quòd venditur, in modũ agri cedere debet: niſi id actum ſit, ne cederet. At, quod non vẽnit, in modum cedẽdum eſt, ſi id ipſum actũ eſt, vt cederet: veluti viæ „ publicæ, limites, luci, qui fundũ tangunt. Cum verò neutrum dictum eſt, cedere non debent: & ideò nominatim caueri ſolet, vt luci, viæ publicæ, quæ in fundo ſunt, totæ in modum cedant.

8 NECESSARIO ſciendum eſt, quãdo perfecta ſit emptio: tũc enim ſciemus, cuius periculũ ſit: nam perfecta emptione periculũ ad emptorẽ reſpicit. Et ſi id, quod venierit, appareat, quid, quale, quãtúmve ſit, & pretium, & purè vẽnit: perfecta eſt emptio. Quòd, ſi ſub conditione res venierit, ſi quidem defecerit cõditio, nulla eſt emptio, ſicuti nec ſtipulatio. „ quòd, ſi extiterit, Proculus, & Octauenus emptoris „ eſſe periculum aiunt. Idem Pomponius libro VIII. Digeſtorum probat. Quòd, ſi pendente conditione emptor, vel vẽditor deceſſerit: cõſtat, ſi extiterit cõditio, hæredes quoq; obligatos eſſe, quaſi iam cõtracta emptione in præteritũ. quòd, ſi pẽdente conditione

res tradita ſit, emptor nõ poterit eam vſucapere pro emptore: &, quod pretij ſolutũ eſt, repetetur: & fructus medij temporis vẽditoris ſunt. Planè, ſi pẽdente cõditione res interierit, perimitur emptio: ſicuti ſtipulationes, & legata cõditionalia perimũtur, ſi pendente cõditione res extincta fuerit. Sanè ſi res extet, licet deterior effecta, poteſt dici damnũ eſſe emptoris. Si ita res venierit, Eſt ille ſeruus emptus, ſiue nauis ex Aſia venerit, ſiue non venerit: Iulianus putat ſtatim perfectã eſſe venditionẽ, quoniã certũ ſit eam contractã eſſe. Cum vſumfructũ mihi vẽdis, intereſt vtrũ ius vtẽdi fruẽdi, quod ſolũ tuũ ſit, vẽdas: an verò in ipſum corpus, quod tuũ ſit, vſumfructũ mihi vẽdas. Nam priore caſu, etiã ſi ſtatim morieris, nihil mihi hæres tuus debebit: hæredi autem meo debebitur, ſi tu viuis. Poſteriore caſu, hæredi meo nihil debebitur, hæres tuus debebit.

SI POST inſpectum prędium antè, quàm emptio contraheretur, arbores ventorum vi deiectæ ſunt: an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur. Et reſponſum eſt, nõ debere, quia eas non emit, cum antè, quàm fundum emerit, deſierint fundi eſſe. Sed, ſi ignorauit emptor deiectas eſſe arbores: venditor autem ſciuit, nec admonuit: quãti emptoris interfuerit, rem ęſtimandam eſſe, ſi modo vẽnit. CAIVS.

SI IN venditione conditionali hoc ipſum conueniſſet, vt res periculo emptoris ſeruaretur, puto pactum valere. In libro VII Digeſtorum Iuliani ſentẽtiam Scæuola notat. Fundi nomine emptor agere nõ poteſt, cum prius, quàm menſura fieret, inundatione aquarum, aut chaſmate, aliòve quo caſu pars fundi interierit. POMP.

SI VENDITA inſula combuſta eſſet, cũ in- VLP.

» cendium ſine culpa fieri non poſſit, quid iuris ſit? Reſpondi, quia ſine patriſfamil. culpa fieri poteſt, neque, ſi ſeruorum negligentia factum eſt, continuo dominus in culpa erit. Quam ob rem, ſi diligentiam vẽditor eam adhibuiſſet in inſula cuſtodiẽda, quam debent homines frugi, & diligẽtes præſtare, ſi quid accidiſſet, nihil ad eum pertinebit.

PAVL. 12 LECTOS emptos Ædilis, cum in via publica poſiti eſſent, conſcidit. ſi traditi eſſent emptori, aut per eum ſtetiſſet, quò minus traderentur: emptoris eſſe periculum placet:

VLP. 13 CVMQVE eum Ædili, ſi id non iure feciſſet, habiturum actionem legis Aquiliæ: aut certè cum venditore ex empto agendum eſſe, vt is actiones ſuas, quas cum Ædili habuiſſet, ei præſtaret.

PAVL. 14 QVÒD, SI neque traditi eſſent, neque emptor in mora fuiſſet, quò minus traderentur: venditoris periculum erit. Materia empta ſi furto periſſet, poſt quàm tradita eſſet: emptoris eſſe periculum reſpondi: ſi minus, venditoris. Videri autem trabes traditas, quas emptor ſignaſſet.

PAVL. 15 SI VINA, quæ in dolijs erant, venierint, eáque antè, quàm ab emptore tollerentur, ſua natura corrupta fuerint, ſi quidem de bonitate eorum affirmauit venditor, tenebitur emptori. quòd, ſi nihil affirmauit, emptoris erit periculũ: quia ſiue non deguſtauit, ſiue deguſtando male probauit, de ſe quæri debet. Planè, ſi cum intelligeret venditor non duraturam bonitatẽ eorum vſque in eum diem, quo tolli deberent, nec admonuit emptorem, tenebitur ei, quanti eius intereſſet admonitum fuiſſe.

IABOL. 16 SERVI emptor, ſi eum cõductum rogauit, donec pretium ſolueret: nihil per eum ſeruũ acquirere

poterit: quoniam non videtur traditus is, cuius poſſeſſio per locationem retinetur à venditore. Periculum autem eius ſerui ad emptorem pertinet, quod tamen ſine dolo venditoris interuenerit.

¶ ILLVD ſciendum eſt, cum moram emptor adhibere cœperit: iam non culpam, ſed dolum malum tantum præſtandum à venditore. Quòd, ſi per emptorem, & venditorem mora fuerit, Labeo quidem ſcribit emptori potius nocere quàm venditori, moram adhibitam. Sed videndum eſt, ne poſterior mora ei dãnoſa ſit. Quid enim, ſi interpellauero vẽditorem, & nõ dederit id, quod emerã: deinde poſtea offerente illo, ego non acceperim? Sanè hoc caſu nocere mihi debere. Sed, ſi per emptorem mora fuiſſet, deinde cum omnia integra eſſent, moram venditor adhibuerit, cũ poſſet ſe abſoluere: æquũ eſt poſteriorem moram venditori nocere. POMP.

¶ HABITATIONVM oneribus morte finitis libertorum, emptor domus ob eam cauſam venditori non tenebitur, ſi nihil aliud conuenit, quàm, vt habitationes ſecundum defuncti voluntatem ſuper pretium libertis præſtarentur. Ante pretiũ ſolutum dominij quæſtione mota, pretium emptor ſoluere nõ cogitur, niſi fideiuſſores idonei à venditore eius euictionis nomine offerantur. PAP.

¶ VENDITORI, ſi emptor in pretio ſoluendo moram fecerit, vſuras dũtaxat præſtabit, nõ omne omnino, quod venditor mora non facta cõſequi potuit: veluti ſi negotiator fuerit, & pretio ſoluto, ex mercibus pluſquam ex vſuris quærere potuit. HERM.

357.

DE SERVIS EXPORTANDIS, VEL SI MANCIPIVM ITA VENIERIT, VT MANVMITTATVR, VEL CONTRA.

VLP. SI FVERIT diſtractus ſeruus, ne aliquo loci moraretur: qui vendidit, in ea conditione eſt, vt poſſit legem remittere: & Romæ ipſum retinere. quod & Papinianus libro III reſpondit. Propter domini enim, inquit, ſecuritatem cuſtoditur lex, ne periculum ſubeat.

MART. EXPORTANDVS, ſi venierit, ab Italia, in prouincia morari poteſt: niſi ſpecialiter prohibitũ fuerit.

PAVL. SI QVIS hac lege vẽnit, vt intra certum tempus manumittatur, ſi non ſit manumiſſus, liber fit: ſi tamen is, qui vendidit, in eadem voluntate perſeueret. Hęredis enim voluntatẽ non eſſe exquirendã.

MARC. SI MINOR XX annis ſeruum tibi in hoc vendiderit, & tradiderit, vt eum manumitteres: nullius momenti eſt traditio: quanquam ea mente tradiderit, vt, cum XX annos ipſe expleſſet, manumitteres. Non enim multum facit, quod diſtulit libertatis pręſtationem. lex quippe conſilio eius quaſi parum firmo reſiſtit.

PAP. CVI PACTO vẽditionis pomœrio cuiuſlibet ciuitatis interdictum eſt, vrbe etiam interdictum eſſe videtur. Quod quidem aliàs, cum principum mandatis præciperetur, etiam naturalem habet intellectum: ne ſcilicet, qui caret minoribus, fruatur maioribus.

SI VENDITOR ab emptore cauerit, ne ſerua manumitteretur, néve proſtituatur: & aliquo facto contrà, quàm fuerat exceptũ, euincatur, aut libera

iudicetur, & ex ſtipulatu pœna petatur: doli exce-
» ptionem quidam obſtaturam putant, Sabinus non putat. Sed ratio fauet, vt iure non teneat ſtipulatio, ſi, vt non manumitteretur, exceptum eſt. Nam incredibile eſt, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficij cogitatũ. Cæterum, ſi ne proſtituatur, exceptum eſt: nulla ratio occurrit, cur pœna peti, & exigi non debeat: cum & ancillam contumelia affecerit, & venditoris affectionem, fortè ſimul & verecundiam læſerit. Etenim aliàs remota quoque ſtipulatione placuit ex vẽdito eſſe actionem. Si quid emptor contrà, quàm lege venditionis cautum eſt, feciſſet, aut non feciſſet: nobis aliquando placebat, non aliàs ex vendito propter pœnam homini irrogatam agi poſſe, quàm ſi pecunię ratione vẽditoris intereſſet: veluti quòd pœnam promiſiſſet. cæterũ bono viro non conuenire, credere venditoris intereſſe,
» quod animo ſeruientis ſatiſfactum non fuiſſet. Sed
» in contrarium me vocat Sabini ſententia, qui vtiliter agi ideò arbitratus eſt, quoniam hoc ipſo minoris homo videatur veniſſe.

SERVVS ea lege vẽnit, ne in Italia eſſet. quod ſi aliter factum eſſet, conuẽnit citra ſtipulationem, vt pœnã pręſtaret emptor. Vix eſt, vt eo nomine vindictæ ratione venditor agere poſſit, acturus vtiliter, ſi non ſeruata lege in pœnam, quam alij promiſit, inciderit. Huic conſequẽs erit, vt hactenus agere poſſit, quatenus alij præſtare cogetur. Quicquid enim
» excedit, pœna, nõ rei perſecutio eſt. Quòd, ſi vt manumitteretur, vel ne pœnæ cauſa exportaretur, cõuẽnit: etiã affectiõis ratione recte agetur. Nec vidẽtur
» hęc inter ſe cõtraria eſſe: cũ beneficio affici hominẽ, interſit hominis. Enimuero pœnæ non irrogatæ in-

dignatio ſolam duritiam continet.

QVAESITVM eſt, ſi quis propriũ ſeruũ vẽdidiſſet, & vt manumitteretur intra certũ tẽpus præcepiſſet, ac poſtea mutaſſet voluntatem, & emptor nihilo minus manu miſiſſet, an aliquam eo nomine actionẽ haberet. Dixi ex vẽdito actionẽ, manumiſſo ſeruo, vel mutata venditoris volũtate euanuiſſe.

PAVL. TITIVS ſeruum vendidit ea lege, vt, ſi Romæ moratus eſſet, liceret manus inijcere: emptor alij eadem lege vendidit, & ſeruus fugit à ſecũdo emptore, & Romæ moratur. Quæro, an ſit manus iniectio, & cui. Reſpondi, in fugitiuo non eſſe dubitandum, nihil contra legem factum videri, quia nec domino auferre ſe poteſt: nec, qui in fuga eſt, ibi moratur. Quòd, ſi ex voluntate ſecundi emptoris contra legẽ moratus ſit, potior habendus eſt, qui author fuit legis: & poſterior magis admonendi emptoris, & liberandi ſe cauſa eandem legem repetierit: nec poterit aliquo modo auferre legem ſui vẽditoris, cuius conditio iam extitit. Nam, & ſi pœnam promiſiſſet, teneretur, licet ipſe quoq; ſtipulatus eſſet. Sed in pœna promiſſa duæ actiones ſunt, manus autem iniectio in ſeruum competit. Quòd, ſi prior ita vẽdidit, vt proſtituta libera eſſet, poſterior, vt manum inijcere liceret: potior eſt libertas, quàm man⁹ iniectio. Planè, ſi prior lex manus habet iniectionem, poſterior libertatem: fauorabilius dicetur liberam fore, quoniam vtraque cõditio pro mancipio additur: & ſicut man⁹ iniectio, ita libertas eximit eã ab iniuria.

SCAEV. CVM VENDERET Pamphilam, & Stichum, venditioni inſeruit pactum conuentum, vt ne eadẽ mãcipia, Pamphila, & Stichus, quos numerato pretio vendidit, alterius ſeruitutem, quam Seij pateren

tur, poſt mortémque eius in libertate morarentur. Quæſitum eſt, an hæc mancipia, de quibus inter emptorem, & venditorem conuênit, poſt mortem emptoris, iure ipſo liberata ſint. Reſpondi, ſecundum » conſtitutionem diui Adriani ſuper hoc prolatam, Pamphilã & Stichum, de quibus quæreretur, ſi ma » numiſſi non ſint, liberos non eſſe. Claudius. Diuus » Marcus, ex lege dicta libertatis in vendendo, quan» uis nõ manumiſſos, fore liberos, in ſemeſtribus conſtituit: licet in mortis tẽpus emptoris diſtulerit venditor libertatem.

LIBRI XVIII FINIS.

DE ACTIONIBVS EMPTI, ET VEND.

LIBER XIX.

VLP. SI RES VENDITA non tradatur, in id, quod intereſt emptoris, agitur, hoc eſt, quod rem habere in-
8 tereſt emptoris. Hoc autem interdũ pretium egreditur, ſi pluris intereſt, quàm res valeat, vel empta eſt. Venditor, ſi, cum ſciret deberi ſeruitutem, cælauit, non euadet ex empto actionem, ſi modo eam rem emptor ignorauit. Omnia enim, quæ cõtra bonam fidem fiunt, veniũt in empti actionem. Sed ſcire venditorem, & cælare ſic accipiemus, non ſolum ſi non admonuit, ſed etiã ſi negauit ſeruitutẽ iſtã deberi, cum eſſet ab eo quæſitum. Sed, & ſi proponas eum ita dixiſſe, nulla quidem ſeruitus debetur, verùm, ſi emergat inopinata ſeruitus, nõ teneor: puto eum ex empto teneri, quia ſeruitus debeatur & hoc ita, ſi ſciſſet. Sed, & ſi id egit, ne cognoſceret emptor aliquam ſeruitutem deberi: opinor eum ex empto teneri. Et generaliter dixerim, ſi improbato more verſatus ſit in cælãda ſeruitute, debere eum teneri: non, ſi ſecuritati ſuæ proſpectum voluit. Hæc ita vera ſunt, ſi emptor ignorauit ſeruitutes: quia nõ videtur eſſe cælatus, qui ſcit,
» nec certiorari debuit, qui non ignorauit.

PAVL. SI IN emptione modus dictus eſt, & non præſtatur, ex empto actio eſt. Vacua poſſeſſio emptori tradita non intelligitur, ſi alius in ea legatorũ, fideíve commiſſorum ſeruandorum cauſa, poſſeſſione ſit, aut creditores bona poſſideant. Idem di-
» cendum eſt: ſi venter in poſſeſſione ſit. nam & ad hoc pertinet vacui appellatio.

RATIO poſſeſſionis, quę à vẽditore fieri debet, talis eſt, vt, ſi quis eam poſſeſſionem iure auocauerit, tradita poſſeſſio non intelligatur. Si emptor vacuam poſſeſſionem tradi ſtipulatus ſit, & ex ſtipulatu agat, fructus non venient in eam actionem: quia & qui fundũ tradi ſtipulatur, vacuam quoque poſſeſſionem tradi oportere ſtipulari intelligitur, nec tamen fructuum præſtatio ea ſtipulatione continetur. neque rurſus plus debet eſſe in ſtipulatione, ſed ex empto ſupereſſe ad fructuũ præſtationẽ. Si iter, actum, viam, & aquæ ductum per tuum fundum emero: vacuæ poſſeſſionis traditio nulla eſt. itaque cauere debes per te nõ fieri, quò minus vtar. Si per venditorem vini mora fuerit, quò minus traderetur: condẽnari eum oportet, vtro tempore pluris vinum fuerit, vel quo venit, vel quo lis in condẽnationem deducitur. Item, quo loco pluris fuit, vel quò venit, vel vbi agatur. Quòd, ſi per emptorem mora fuiſſet, æſtimari oportet pretium, quod ſit, cum agatur, & quo loco minoris ſit. Mora autem videtur eſſe, ſi nulla difficultas venditorem impediat, quò minus traderet, præſertim ſi omni tẽpore paratus fuerit tradere. Item non tantum oportet eius loci pretia ſpectari, in quo agatur, ſed eius vbi vina tradi oportet. Nam, quod à Brunduſio vinum venit, & ſi venditio alibi facta ſit, Brunduſij tradi oportet. POMP.

SI SERVVM mihi ignoranti ſciens furem, vel noxium eſſe vendideris, quamuis duplam promiſeris, teneris mihi ex empto, quanti mea intererit ſciſſe: quia ex ſtipulatu eo nomine agere tecum non poſſum antè, quàm mihi quid abeſſet. Si modus agri minor inueniatur, pro numero iugerum PAVL.

bere:ex empto tecũ agam,ſi minus præſtes. Sed, ſi vas mihi vendideris ita,vt affirmares integrum:ſi id integrum non ſit, etiam id,quod eo nomine perdiderim,præſtabis mihi. Si verò non id actum ſit,vt integrum præſtes,dolum malum dúntaxat præſtare te debere. Labeo contrà putat:& illud ſolum obſeruandum, vt,(niſi in contrarium actum ſit) id omnimodo integrum prȩſtari debeat. & eſt verũ. Quòd & in locatis dolijs præſtandum,Sabinum reſpondiſſe Mutius refert. Si tibi iter vendidero, ita demum authorẽ me laudare poteris,ſi tuus fuerit fundus,cui acquirere ſeruitutem volueris. Iniquum eſt enim teneri me, ſi propter hoc acquirere ſeruitutẽ non potueris,quia dominus vicini fundi non fueris. Sed,& ſi fundum tibi vẽdidero, & ei fundo iter acceſſurum dixero,omnimodo tenebor itineris nomine:quia vtriuſque rei quaſi vnus venditor obligatus ſum. Si filiuſ famil.rem vendiderit mihi,& tradiderit, ſicut paterfamil.tenebitur. Si dolo malo aliquid fecit venditor in re vendita, ex empto eo nomine actio emptori competit.nam & dolum malum eo iudicio æſtimari oportet, vt id,quod præſtaturum ſe eſſe pollicitus ſit venditor,emptori præſtari oporteat. Si vẽditor ſciens obligatũ aut alienum vendidiſſet, & adiectũ ſit,ne eo nomine quid prȩſtaret:æſtimari oportet dolum malũ eius: quem ſemper abeſſe oportet in iudicio empti, eò,quòd bonæ fidei ſit.

FVNDVM mihi cum vẽderes deducto vſufructu dixiſti eum vſumfructum Titij eſſe, cũ is apud te remanſurus eſſet.ſi cœperis eum vſumfructum vẽdicare,reuerti aduerſus te nõ potero, donec Titius viuat,nec in ea cauſa eſſe cœperit,vt etiam ſi eius v-

ſuſfructus eſſet, amiſſurus eum fuerit: nam tunc, id eſt ſi capite diminutus, vel mortu⁹ fuerit Titius, reuerti potero ad te venditorem. idémque iuris eſt ſi dicas eum vſumfructum Titij eſſe, cum ſit Seij.

PAVL. SI TIBI liberum prædium tradidero, cũ ſeruiens tradere deberem: etiam cõdictio incerti cõpetit mihi, vt patiaris eam ſeruitutem, quam debuit, imponi. Quod, ſi ſeruum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui: ex empto habebis actionem remittendæ eius ſeruitutis gratia, quam pati non debeas.

POMP SI IS, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos » nolit, ex vendito agi cum eo poteſt, vt eos tollat.

VLP. NON EST nouũ, vt duæ obligationes in eiuſdem perſona de eadem re cõcurrant. Cum enim is, qui venditorẽ obligatum habebat, ei hæres extiterit qui eundem venditorem obligatum habebat, conſtat duas eſſe actiões in eiuſdẽ perſona cõcurrentes, propriam, & hæreditariã, & debere hæredẽ inſtitutum, ſi velit ſeparatim duarũ actionũ cõmodo vti, ante aditam hæreditatem proprium venditorẽ conuenire, deinde adita hæreditate hæreditariũ. Quod ſi prius adierit hæreditatem, vnam quidem actionẽ mouere poteſt, ſed ita, vt per eam vtriuſque contractus ſentiat commodum. Ex cõtrario quoque, ſi vẽditor venditori hæres extiterit, palàm eſt duas euictiones eum præſtare debere.

EX EMPTO actione is, qui emit, vtitur. Et in primis ſciendũ eſt, in hoc iudicio id demum deduci, quod preſtari cõuenit. Cũ enim bonæ fidei iudicium ſit, nihil magis bonæ fidei cõgruit, quàm id preſtari quod inter cõtrahentes actũ ſit. Quod, ſi nihil cõuenit, tũc ea præſtabũtur, quæ naturaliter inſunt, hui⁹

iudicij poteſtate. Et in primis ipſam rem præſtare venditorem oportet, id eſt tradere. Quæ res, ſi quidẽ dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum· ſi non fuit, tamen euictionis nomine venditorem obligat: ſi modo pretium eſt numeratũ, aut eo nomine ſatiſ factum. Emptor autem nummos vẽditoris facere cogitur. Redhibitionem quoque contineri empti iudicio & Labeo, & Sabinus putant, & nos probamus. Animalium quoque venditor cauere debet, ea ſana præſtari. Et, qui iumenta vendit, ſolet ita promittere, eſſe, bibere, vt oportet. Si quis virginem ſe emere putaſſet, cum mulier vẽniſſet, & ſciens errare eum vẽditor paſſus ſit: redhibitionem quidem ex hac cauſa non eſſe, veruntamen ex empto competere actionem ad reſoluendam emptionem, vt pretio reſtituto mulier reddatur. Is, qui vina emit, arræ nomine certam ſummam dedit· poſtea conuenerat, vt emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi poſſe ait, vt arra reſtituatur, vtilémque eſſe actionem ex empto etiam ad diſtrahendam, inquit, emptionem. Ego illud quæro, ſi anulus datus ſit arræ nomine, & ſecuta emptione, pretióq; numerato, & tradita re, anulus nõ redatur, qua actione agendũ eſt: vtrũ cõdicatur, quaſi ob cauſam datus ſit, & cauſa finita ſit: an verò ex empto agendum ſit. & Iulianus dicit, ex empto agi poſſe. Certè etiam cõdici poterit, quia iam ſine cauſa apud venditorem anulus eſt. Etiam ſi ignorans vẽdiderit: fugitiuum non eſſe prȩſtari emptori oportere Neratius ait. Idem Neratius, etiam ſi alienum ſeruum vendideris, furtis noxíſque ſolutum præſtare debere, ab omnibus receptũ ait: Et ex empto actionẽ eſſe, vt habere licere emptori caueatur,

„ ſed etiã,vt tradatur ei poſſeſſio.Idẽ ait non tradentẽ, quanti emptoris interſit,cõdemnari:ſatis autem nõ dantem, quanti plurimo actorem periclitari opor„ tet. Idem Neratius ſcribit, propter hæc omnia ſatis eſſe,quod plurimum eſt præſtari,id eſt,vt ſequentibus actionibus deducto eo,quod præſtitũ eſt,lis æſti„ metur.Idem rectè ait,ſi quid horum non præſtetur, cum cætera facta ſint: nullo deducto condemnationem faciendam.

EMPTOREM noxali iudicio condemnatũ ex empto actione id tantum conſequi,quanti minimo „ defungi potuit.Idémq; putat,& ſi ex ſtipulatu agat, ſiue defendat noxali iudicio,ſiue non: quia manifeſtum fuit noxium ſeruum fuiſſe,nihilo minus vel ex ſtipulatu, vel ex empto agere poſſe. Idem Ne„ ratius ait,venditorẽ in re tradenda debere præſtare emptori, vt in lite de poſſeſſione potior ſit. Sed Iu„ lianus libro xv. Digeſtorum probat nec videri traditum,ſi ſuperior in poſſeſſione emptor futurus nõ ſit.erit igitur ex empto actio,niſi hoc præſtetur.

„ Caſſius ait eum,qui ex duplæ ſtipulatione litis ęſtimationem conſecutus eſt,aliarũ rerum nomine, de quibus in venditionibus caueri ſolet, nihil con„ ſequi poſſe.Iulianus deficiente dupla ex empto agẽ„ dum putauit. Denique apud Mutium libro x. ait,ſi quis ea conditione ſeruum vendiderit,vt intra xxx dies dupla promitteretur, poſtea verò ne quid præſtaretur, & emptor hoc fieri intra diem nõ deſyderauit:ita demum nõ teneri venditorẽ, ſi ignorans alienum vendidit:tũc enim hoc fieri, vt per ipſum,& per hæredem eius emptorem habere liceret. Qui autem alienum ſciens vendiderit, dolo, inquit, non caret, & ideo empti iudicio tenebitur. Senten-

» tiam Iuliani veriſſimam eſſe arbitror in pignoribus quoque. Nam, ſi iure creditoris vendiderit, deinde hęc fuerint euicta, non tenetur nec ad pretium reſtituẽdum ex empto actione creditor. hoc enim multis cõſtitutionibus effectũ eſt. Dolum planè venditor præſtabit: denique etiam repromittit de dolo. Sed, & ſi non repromiſerit, ſciens tamen ſibi non obligatam, vel non eſſe eius, qui ſibi obligauit, vendiderit, tenebitur ex empto: quia dolum eum præſtare debere oſtẽdimus. Si quis rem vendiderit, & ei acceſſurum quid dixerit: omnia quidem, quæ diximus in re diſtracta, in hoc quoque ſequenda ſunt: vt tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, ſed in hoc tantum obligetur, vt emptori rem habere liceat, & non ſolum per ſe, ſed per omnes. Qui autẽ habere licere vẽdiderit, videamus quid debeat præſtare. Et multum intereſſe arbitror, vtrum hoc polliceatur, per ſe, venientéſque à ſe perſonas non fieri, quò minus habere liceat, an verò per omnes. nam, ſi per ſe, non videtur id præſtare debere, ne alius euincat. Proinde, ſi euicta res erit, ſiue ſtipulatio interpoſita eſt, ex ſtipulatu non tenebitur: ſiue non eſt » interpoſita, ex empto non tenebitur. Sed Iulianus libro XV. Digeſtorum ſcribit, etiam ſi aperte venditor pronuntiet, per ſe, hæredémque ſuum non fieri, quò minus habere liceat: poſſe defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris intereſt, veruntamen, vt pretium reddat, teneri. Ibidẽ ait idem eſſe dicendum, & ſi aperte in vẽditione cõprehendatur, nihil euictionis nomine præſtitum iri: » pretium quidem deberi re euicta, vtilitatem nõ deberi. Neque enim bonæ fidei contractus hanc patitur cõuentionem, vt emptor rem amitteret, & præ-

» tium venditor retineret· niſi forte, inquit, ſi quis omnes iſtas ſuprascriptas conuentiones recipiat: quẽadmodum recipitur, vt venditor nummos accipiat, quamuis merx ad emptorem nō pertineat: veluti cū futurum iactum retis à piſcatore emimus, aut indaginem plagis impoſitis à venatore, vel panthera ab aucupe· nam etiam, ſi nihil capit, nihilo minus emptor pretium præſtare neceſſe habebit· Sed in ſuprascriptis cōuentionibus contrà erit dicendū: niſi fortè ſciens alienum vendidit· tunc enim ſecundum ſuprà à nobis relatam Iuliani ſententiam dicēdum eſt ex empto eum teneri, quia dolo facit.

CELS. SI IACTVM retis emero, & iactare rete piſcator noluerit, incertum huius rei æſtimādum eſt. Sed, ſi, quod extraxerit piſcium, reddere mihi noluerit, id æſtimari debet, quod extraxit.

VLP. IVLIANVS libro XV Digeſtorum inter eum, qui ſciens quid, aut ignorans vendit, differentiā facit in condemnatione ex empto. Ait enim, qui pecus morboſum, aut tignum vitioſum vēdidit, ſi quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione præſtaturum, quanto minoris eſſet empturus, ſi id ita eſſe ſciſſet· ſi verò ſciens reticuit, & emptorē decepit: omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor contraxerit, præſtaturū ei. Siue igitur ædes vitio tigni corruerint, ædium æſtimationem: ſiue pecora cōtagione morboſi pecoris perierint, quod interfuit idonee vēniſſe, erit prꝯſtādum. Item, qui furē vendidit, aut fugitiuum, ſi quidem ſciens, prꝯſtare debebit, quanti emptoris interfuit non decipi· ſi verò ignorans vēdiderit, circa fugitiuum quidem tenetur, quanto minoris empturus eſſet, ſi eum fugitiuum eſſe ſciſſet: circa furem non tenetur. Differentiæ ratio eſt, quia

fugitiuum quidem habere nõ licet, & quaſi euictio‑nis nomine tenetur venditor: furem autem habere poſſumus. Quod autem diximus, quanti emptoris interfuit nõ decipi, multa continet, & ſi alios ſecum ſolicitauit, vt fugerent, vel res quaſdam abſtulit. " Quid tamen, ſi ignorauit quidem furem eſſe, aſſeue‑rauit autem bonæ frugi, & fidum, & quare etiam vendidit? Videamus an ex empto teneatur. & puto teneri. Atqui ignorauit: ſed non debuit facile, quæ ignorabat, aſſeuerare. Inter hunc igitur, & eum, qui ſcit, intereſt: quoniam, qui ſcit, præmonere debuit furem eſſe, hic non debuit facilis eſſe ad temerari‑am indicationem. Si venditor dolo fecerit, vt rem pluris venderet, puta de artificio mentitus eſt, aut de peculio: empti eum iudicio teneri, vt præſtet emptori, quanto pluris ſeruum emiſſet, ſi ita pecu‑σ. liatus eſſet, vel eo artificio inſtructus. Per cõtrarium » quoque idem Iulianus ſcribit, cum Terẽtius Victor deceſſiſſet, relicto hærede fratre ſuo, & res quaſdam de hæreditate, & inſtrumenta, & mancipia villicus quidam ſubtraxiſſet, quibus ſubtractis, facilè, qua‑ſi minimo valeret hæreditas, vt ſibi ea venderetur, perſuaſit. an venditi iudicio teneri poſſit? Et ait Iu‑» lianus competere actionem ex vendito in tantum, quanto pluris hæreditas valeret, ſi hæ res ſubtractæ » non fuiſſent. Idem Iulianus dolum ſolere à ven‑ditore præſtari etiam in huiuſmodi ſpecie oſtẽdit, ſi, cum vẽditor ſciret fundũ pluribus municipijs lega‑ta debere, in tabula quidem cõſcripſerit, vni muni‑cipio deberi: verùm poſtea legem conſignauerit, ſi qua tributorum, aut vectigalis, indictioníſve quid nomine, aut ad viæ collationẽ præſtare oporteret,

id emptorem dare, facere, præſtaréque oportere: ex empto eum teneri, quaſi decepiſſet emptorem. Quæ ſententia vera eſt. Sed, cum in facto proponeretur, tutores hoc idem feciſſe, qui rem pupillarem vendebant: quæſtionis eſſe ait, an tutorũ dolum pupillus præſtare debeat. Et, ſi quidem ipſi tutores vendiderint, ex empto eos teneri nequaquam dubium eſt: ſed, ſi pupillus authoribus eis vendidit, intantum tenetur, inquantum locupletior ex eo factus eſt, tutoribus in reſiduum perpetuò condemnandis: quia nec tranſfertur in pupillũ poſt pubertatẽ hoc, quod dolo tutorum factum eſt. Offerri pretium venditori ab emptore debet, cum ex empto agitur. & ideò, ſi partem pretij offerat, nondũ ex empto actio eſt. Vẽditor enim, quaſi pignus, retinere poteſt eam rem, quam vendidit. Vnde quæritur, ſi pars ſit pretij ſoluta, & res tradita, poſtea ſit euicta: vtrũ eius rei conſequatur integrum pretium ex empto agens, an verò, quod numerauit. Et puto magis id, quod numerauit, propter doli exceptionem. Si fructibus iam maturis ager diſtractus ſit: etiã fructus emptori cedere, niſi aliud conuenit, exploratum eſt. Sed, ſi locatus ager fuit, pẽſiones vtique ei cedere debent, qui locauerit. Idẽ eſt & in prædijs vrbanis, niſi quid nominatim conueniſſe proponatur. Sed, & ſi quid præterea rei vẽditæ nocitum eſt, actio emptori præſtanda eſt, dãni forte infecti: vel aquæ pluuiæ arcendæ, vel Aquiliæ, vel interdicti, quod vi aut clàm. Itẽ, ſi quid ex operis ſeruorũ, vel vecturis iumentorũ, vel nauiũ quæſitũ eſt, emptori pręſtabitur: &, ſi quid de peculio eorũ acceſſit, nõ tamẽ, ſi quid ex re venditoris. Si Titius fundum, in quo nonaginta iugera

erant, vendiderit, & in lege emptionis dictum eſt,
in fundo c. eſſe iugera: & antè, quàm modus mani-
feſtetur, x. iugera alluuione accreuerint: placet mihi
» Neratij ſententia, exiſtimantis, vt, ſi quidem ſciens
vendidit: ex empto actio competat aduerſus eum:
quamuis x iugera accreuerint: quia dolo fecit, nec
dolus purgatur: ſi verò ignorans vendidit, ex empto
actionem nõ competere. Si fundum mihi alie-
» num vẽdideris, & is ex cauſa lucratiua meus factus
ſit: nihilominus ex empto mihi aduerſus te actio cõ-
petit. In ijs autem, quæ cum re empta præſtari
ſolent, non ſolum dolum, ſed etiam culpam prçſtan
» dam arbitror. Nam & Celſus libro VIII Digeſto-
rum ſcribit, cum conuenit, vt venditor præteritam
mercedem exigat, & emptori præſtet, nõ ſolum do-
lum, ſed & culpã eum præſtare debere. Idem
» Celſus eodem libro ſcribit, Fundi, quem cum Titio
communem habebas, partẽ tuam vẽdidiſti, & an-
tè, quàm traderes, coactus es communi diuidundo
iudiciũ accipere. ſi ſocio fundus fuerit adiudicatus,
quantum ob eam rem à Titio conſecutus es, id tan-
tum emptori præſtabis. Quòd, ſi tibi fundus totus
adiudicatus eſt, totum inquit eum emptori trades,
ſed ita, vt ille ſoluat, quod ob eam rem Titio condẽ-
natus es: & ob eam quidem partem, quam vendidi-
ſti, pro euictione cauere debes: ob alterã autẽ tantũ
de dolo malo promittere. Æquum eſt enim eãdem
eſſe conditionem emptoris, quæ futura eſſet, ſi cum
ipſo actum eſſet communi diuidundo. Sed, ſi certis
regionibus fundum inter te, & Titium iudex diui-
ſit: ſine dubio partem, quæ tibi adiudicata eſt, em-
ptori tradere debes. Si quid ſeruo diſtracto ven-
ditor donauit ante traditionem, hoc quoque reſtitui

debet. hæreditates quoque per ſeruum acquiſitæ, & legata omnia. nec diſtinguendum eſt, cuius reſpectu iſta ſint relicta. Item, quod ex operis ſeruus præſtitit venditori, emptori reſtituendum eſt: niſi ideò dies traditionis ex pacto prorogatus eſt, vt ad venditorem operæ pertinerent. Ex vendito actio venditori competit ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore præſtari oportet. Veniunt autem in hoc iudicio infra ſcripta, in primis pretium, quãti res vẽnit, item vſuræ pretij poſt diem traditionis: nam, cũ re emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum vſuras pretij péndere. Poſſeſſionem autem traditam accipere debemus, & ſi precaria ſit poſſeſſio. Hoc enim ſolũ ſpectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. Præterea ex vendito agendo conſequetur etiam ſumptus, qui facti ſunt in re diſtracta, vt puta ſi quid in ædificia diſtracta erogatum eſt. ſcri„bit enim Labeo, & Trebatius eſſe ex vendito hoc nomine actionẽ. Idem eſt, & ſi in ægri ſerui curationem quid impenſum eſt ante traditionem: aut ſi quid in diſciplinas, in quas veriſimile erat etiã emptorem velle impendi, impenſum eſt. Hoc amplius „Labeo ait, & ſi quid in funus mortui ſerui impenſum ſit, ex vendito conſequi oportere: ſi modo ſine culpa venditoris mortem obierit. Item, ſi conuenerit, cum res veniret, vt locuples ab eo emptore reus detur: ex vendito agi poſſe, vt id fiat. Si inter emptorem prædiorum, & venditorem conueniſſet, ſi ea prædia emptor hæréſve eius pluris vendidiſſet, eius partem dimidiam venditori præſtaret: & hæres emptoris pluris ea prędia vendidiſſet: venditorem ex vendito agendo, partem eius, quo pluris vendidiſſet, conſecuturum. Si procurator

rem vendiderit, & cauerit emptori: quæritur, an domino, vel aduerſus dominum actio dari debeat. » Papinianus libro IIII reſponſorum putat cum domino ex empto agi poſſe vtili actione ad exemplum inſtitoriæ actionis: ſi modo rem vendendam mandauerit. ergo & per contrarium dicendum eſt vtilem ex empto actionem domino competere.

» Idem Papinianus reſpondiſſe ſe refert, ſi conuenerit, vt ad diem pretio non ſoluto venditori, duplum præſtaretur, in fraudem conſtitutionum videri adiectum id, quod vſuram legitimam excedit: diuerſámque cauſam commiſſoriæ legis eſſe ait: cum » ea ſpecie, inquit, non fœnus illicitum contrahatur, ſed lex contractui non improbata adijciatur.

Si quis colludēte procuratore meo ab eo emerit, an poſſit agere ex empto? Et puto hactenus agendum, vt aut ſtetur emptioni, aut diſcedatur. Sed, & ſi quis minorem XXV annis circunuenerit, & huic hactenus dabimus actionem ex empto, vt diximus in ſuperiori caſu. Si quis à pupillo ſine tutoris authoritate emerit: ex vno latere conſtat contractus: nam, qui emit, obligatus eſt pupillo, pupillum autem ſibi non obligat. Si venditor habitationē exceperit, vt inquilino liceat habitare, vel colono perfrui liceat ad certum tempus: magis eſſe » Seruius putabat ex vendito actionem. Denique Tu» bero ait, ſi iſte colonus damnum dederit: ex empto emptorem agentē cogere poſſe venditorē, vt ex locato cū colono experiatur: vt inde quicquid fuerit cōſecutus, emptori reddat. Ædibus diſtractis, vel legatis ea eſſe ędiū ſolem⁹ dicere, quæ quaſi pars » ędium, vel propter ędes habentur: vtputa putealia, » ID EST id, quo puteus operitur.

POMP.

VLP. FVNES, & labra, ſalientes, fiſtulæ quoque, quæ ſalientibus iunguntur, quanuis longe excurrant extra ædificium, ædium ſunt. Item canales. Piſces autē, » qui ſunt in piſcina, non ſunt ædium, nec fundi,

POMP. NON MAGIS, quàm pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo ſunt.

VLP. FVNDI nihil aliud eſt, niſi quod intra ſe tenet. Ædium autem multa eſſe, quæ ædibus affixa non » ſunt, ignorari nō oportet: vt puta feras, claues, clauſtra. Multa etiam defoſſa eſſe, neque tamen fundi, » aut villæ haberi: vt puta vaſa vinaria, torcularia: quoniam hæc inſtrumenta magis ſunt, etiam ſi ædificio » cohæreant. Sed & vinum, & fructus perceptos villæ » non eſſe conſtat. Fundo vendito, vel legato ſterquilinium & ſtramenta emptoris, & legatarij ſunt: ligna autem venditoris, vel hæredis: quia nō ſunt fundi, tametſi ad eam rem comparata ſunt. In ſterqui» linio autē diſtinctio Trebatij probāda eſt, vt, ſi qui» dem ſtercorandi agri cauſa comparatum ſit, empto» rem ſequatur: ſi vendendi, venditorem: niſi aliud eſt actum. nec intereſt, in ſtabulo iaceat, an aceruus ſit. Quæ tabulæ pictæ pro tectorio includuntur, » item cruſtæ marmoreæ, ædium ſunt. Reticula circa » columnas, plutei circa parietes, itē cilicia vela, ædiū non ſunt. Item, quod inſulæ cauſa paratū eſt, ſi nondum perfectum eſt, quāuis poſitum in ædificio ſit, » non tamen videtur ædium eſſe. Si ruta cæſa excipiantur in venditione, ea placuit eſſe ruta, quę eru» ta ſunt, vt arena, creta, & ſimilia: cæſa ea eſſe, vt ar» bores cæſas, & carbones, & his ſimilia. Gallus autē » Aquilius, cuius Mela refert opinionem, rectè ait, fru» ſtra in lege vēditionis de rutis & cęſis contineri: quia ſi non ſpecialiter venierint, ad exhibendum de his

agi poteſt. Neque enim magis de materia cæſa, aut
de cæmentis, aut de arena cauendum eſt venditori,
» quàm de cæteris, quæ ſunt pretioſiora. Labeo ge-
» neraliter ſcribit ea, quæ perpetuí vſus cauſa in ædifi-
» cijs ſunt, ædificij eſſe: quę verò ad pręſens, nõ eſſe ędi
» ficij: vt puta fiſtulæ temporis quidem cauſa poſitæ,
non ſunt ædium: veruntamen ſi perpetuò fuerint
» poſitæ, ędium ſunt. Caſtella plumbea, putealia, epi-
» ſtomia fiſtulis applumbata, aut, quæ terra continen
» tur, quanuis nõ ſint affixa, ædium eſſe conſtat. Item
» conſtat ſigilla, colũnas quoque, & perſonas, ex qua-
rum roſtris aqua ſalire ſolet, villę eſſe. Ea quoque, quę
ex ædificio detracta ſunt, vt reponãtur, ædificij ſunt.
At, quæ parata ſunt, vt imponãtur, nõ ſunt ædificij.
» Pali, qui vineæ cauſa parati ſunt, antè quàm collocẽ-
» tur, fundi non ſunt. ſed, qui exempti ſunt, ac mente,
vt collocentur, fundi ſunt.

GRANARIA, quę ex tabulis fieri ſolent, ita IABOL.
ædiũ ſunt, ſi ſtipites eorũ in terrã defoſſi ſunt: quòd
» ſi ſupra terrã ſunt, rutis & cęſis cedũt. Tegulę, quę
nondum ædificijs impoſitæ ſunt, quãuis tegẽdi gra-
» tia allatæ ſunt, in rutis & cæſis habẽtur. Aliud iuris
eſt in iis, quæ detractę ſunt, vt reponerẽtur: ædibus
enim accedunt.

VETERES emptionum, vẽditionúmque ap- CAIVS
pellationibus promiſcue vtebantur.

IDEM EST & in locatione, & in cõductione.

SI STERILIS ancilla ſit, cuius partus vẽnit, PAVL.
vel maior annis quinquaginta, cum id emptor igno
rauerit: ex empto venditor tenetur. Si prædij
venditor non dicat de tributo ſciens, tenetur ex em-
pto: quod ſi ignorans non prædixerit, quòd fortè hæ-
reditarium prædiũ erat, non tenetur. Quanuis

ſuprà diximus, cũ in corpore conſentiamus, de qualitate autem diſſentiamus, emptionem non eſſe: tamen venditor teneri debet, quanti intereſt emptoris deceptum non eſſe, etiam ſi venditor quoque neſciat, veluti ſi mẽſas quaſi citreas emat, quæ nõ ſunt.

Cum per venditorem ſteterit, quò minus rem tradat: omnis vtilitas emptoris in æſtimationem venit, quæ modo circa rem conſiſtit. Neque enim, ſi potuit ex vino puta negotiari, & lucrum facere, id æſtimandum eſt: non magis, quàm ſi triticum emerit, & ob eam rem, quòd non ſit traditum, familia eius fame laborauerit. Nam pretium tritici, non ſeruorũ fame necatorũ conſequitur. Nec enim maior fit obligatio, quòd tardius agitur: quãuis ęſtimatio creſcat, ſi vinum hodie pluris ſit. merito, quia ſiue datum eſſet, hoc haberet emptor, ſiue non: quoniam ſaltem hodie dandum eſt, quod iam olim dari oportuit.

Si tibi fundum vendidero, vt eum conductum certa ſumma haberem: ex vendito eo nomine mihi actio eſt, quaſi in partẽ pretij ea res ſit. Sed, & ſi ita tibi fundũ vendidero, vt nulli alij eũ, quàm mihi venderes: actio eo nomine ex vendito eſt, ſi alij vendideris. Qui domum vendebat, excepit ſibi habitationẽ, donec viueret, aut in ſingulos annos decẽ. emptor primo anno maluit præſtare x, ſecundo anno habitationẽ præſtare. Trebatius ait mutandæ voluntatis poteſtatem eum habere, ſinguliſque annis alterutrum præſtare poſſe: &, quãdiu paratus ſit alterutrum præſtare, tandiu petitionem non eſſe.

VLP. SI IN qualitate fundi venditor mentitus ſit, non in modo eius: tenetur tamẽ emptori. Pone enim dixiſſe eum, quinquaginta iugera vineæ eſſe, & quinquaginta prati: & in vineis minus, in prato plus in-

ueniri, eſſe tamen omnia centum iugera.

SI QVIS ſeruum, quem cum peculio vendiderat, manumiſerit: non ſolum peculij nomine, quod ſeruus habuit tẽpore, quo manumittebatur, ſed eorum, quæ poſtea acquirit, tenetur. Et præterea cauere debet, quicquid ex hęreditate liberti ad eũ peruenerit, reſtitutũ iri. Marcellus notat. Illa præſtare vẽditor ex empto debet, quæ haberet emptor, ſi homo manumiſſus nõ eſſet. Nõ continebuntur igitur ea, quę, ſi manumiſſus nõ fuerit, acquiſiturus non eſſet.

SI SERVVS, in quo vſuſfruct⁹ tu⁹ erat, fundũ emerit, & antè quàm pecunia nũeraretur, capite minut⁹ fueris: quãuis pretiũ ſolueris, tamẽ actionẽ ex empto nõ habebis propter talẽ capitis diminutionẽ: ſed indebiti actionẽ aduerſus vẽditorẽ habebis. Ante capitis autẽ diminutionẽ nihil intereſt, tu ſoluas, an ſeru⁹ ex eo peculio, quod ad te pertinet. Nã vtroque caſu actionẽ ex empto aduerſus venditorẽ habebis. Seruum tuũ imprudens à fure bona fide emi: iſq; ex peculio, quod ad te pertinebat, hominẽ cõparauit, qui mihi tradit⁹ eſt. Poſſe te hominẽ eum mihi cõdicere, Sabin⁹ dixit. Sed, & ſi quid mihi abeſſet ex negotio, quod is geſſiſſet, inuicẽ me tecũ actu rũ de peculio, Caſſi⁹ verã opinionẽ Sabini retulit, in qua ego quoq; ſum. Seruo vẽdente hominẽ, fideiuſſor vẽditiõis omnia pręſtare debet, in quę obligaretur, ſi pro libero fideiuſſiſſet. Nã & in dominũ actio ſic datur, vt emptor eádem conſequatur, quæ libero vendente conſequi debuiſſet: ſed vltra peculij taxationem dominus non condemnabitur. IVL.

QVI pendentẽ vindemiam emit, ſi vuã legere prohibeatur à venditore, aduerſus eũ petentem pretium exceptione vti poterit, ſi ea pecunia, de qua

ua auctum peculium fuiſſet:tamen in propoſito & retentionem me habiturum: &,ſi omne peculiũ penes te ſit,vel quaſi plus debito ſoluerim,poſſe me cõdicere. Secundum quę dicẽdum eſt, Si nũmos,quos ſeruus iſte mihi ſurripuerat,tu ignorans furtiuos eſſe,quaſi peculiares ademeris, & conſumpſeris: condictio eo nomine mihi aduerſus te competet, quaſi res mea ad te ſine cauſa peruenerit. Si ſciens alienam rem mihi ignoranti vendideris:etiam prius, quàm euincatur, vtiliter me ex empto acturum putaui in id,quãti mea interſit meã eſſe factam. quanuis enim alioquin verum ſit, venditorem hactenus teneri, vt rem emptori habere liceat,nõ etiã,vt eius faciat:quia tamẽ dolum malum abeſſe præſtare debeat,teneri eum,qui ſciens alienam; non ſuam,ignoranti vẽdiderit. Idem eſt maxime, ſi manumiſſuro, vel pignori daturo vendiderit.

SI EA res quam ex empto prętare debebam, vi mihi adẽpta fuerit:quanuis eam cuſtodire debuerim,tamẽ proprius eſt, vt nihil ampli9,quàm actiones perſequendæ eius præſtari à me emptori oporteat,quia cuſtodia aduerſ9 vim parũ proficit. Actiones autem eas non ſolum arbitrio, ſed etiã periculo tuo tibi præſtare debeo: vt omne lucrum, ac diſpendium te ſequatur. Et non ſolũ,quod ipſe per eum acquiſiui, præſtare debeo, ſed etiã id,quod emptor iam tũc ſibi tradito ſeruo acquiſiturus fuiſſet. Vterque noſtrum eandem rem emit à nõ domino,cum emptio,venditioq; ſine dolo malo fieret: traditáque eſt. ſiue ab eodem emimus, ſiue ab alio, atque alio, is ex nobis tuẽdus eſt,qui prior ius eius apprehẽderit,hoc eſt,cui primùm tradita ſit. ſed,ſi alter ex no- NERAT

bis à domino emiſſet, is omnimodo tuendus eſt.

VLP. SI QVIS à me oleũ, quod emiſſet, adhibitis iniquis ponderibus accepiſſet, vt in modo me falleret: vel emptor circunſcriptus ſit à venditore põderibus „ minoribus: Pomponius ait poſſe dici, venditorem, ſibi dari oportere, quod plus eſt, petere. quod habet rationem. Ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus eſſe poſſit.

ET SI vno pretio res plures emptę ſint, de ſingulis ex empto, & vendito agi poteſt.

SI FVNDO vendito, in qualitate iugerum captio eſt: ex empto erit actio.

SI QVIS fundum emerit, quaſi per eum fundum eundi agendi ius nõ eſſet, & interdicto de itinere actúque priuato victus ſit: ex empto habebit actionem. licet enim ſtipulatio de euictione non cõmittatur, quia non eſt de iure ſeruitutis per in rem actionem pronuntiatum: tamen dicendũ eſt ex empto actionem competere.

PAVL. VENDITOR domus antè, quàm eam tradat, damni infecti ſtipulationẽ interponere debet: quia antè, quàm vacuam poſſeſſionẽ tradat, cuſtodiam, & diligentiam præſtare debet: & pars eſt diligẽtiæ, cuſtodiæq; hanc interponere ſtipulationem. & ideò ſi id neglexerit, tenebitur emptori.

SICVT æquum eſt, bonæ fidei emptori alterius dolum non nocere, ita non eſt æquum, eidem perſonæ venditori ſui dolum prodeſſe.

CELS. SI VENDITOR hominis dixerit peculiũ eũ habere .x, nec quicquam adempturũ: &, ſi plus habeat, totum pręſtet, niſi hoc actum eſt, vt duntaxat .x. pręſtaret: ſi minus eſt, pręſtet decem, & talem eſſe ſeruum, vt tantum peculij habeat. Si per emptorẽ

ſteterit, quò minus traderetur pro cibarijs, per arbi- » trum indemnitatem poſſe ſeruari Sextus Ælius, » & diuus Seuerus dixerunt: quorum & mihi videtur » iuſtiſſima ſententia. Firmius à Proculo quæſi- » uit, ſi de plumbeo caſtello fiſtulæ ſub terram miſſæ aquam ducerent in ſpecum lateribus circunſtructũ, » an ædium eſſent: an vt ruta cæſa iniuncta fixáque, ædium non eſſent. Ille reſcripſit, referre quid actum eſſet. Quid ergo, ſi nihil de ea re neque emptor, neq; , venditor, cogitauerit, vt plerunque in eiuſmodi re- bus euenire ſolet? nónne propius eſt, vt inſerta, & incluſa ædificio partem eius exiſtimemus?

QVAERO, ſi quis fundum ita vendiderit, vt id MOD. venundatum eſſe videatur, quod intra terminos ip- ſe poſſedit: ſciens tamen aliquam partem certam ſe » non poſſidere, non certiorauit emptorem: an ex em- pto iudicio teneatur, cum hæc generalis adiectio ad ea, quæ ſpecialiter nouit, qui vendidit, nec excepit, pertinere nõ debeat: ne alioquin emptor capiatur, qui, fortaſſe ſi hoc cognouiſſet, vel empturus non eſ- » ſet, vel minoris empturus eſſet, ſi certioratus de cer- to loco fuiſſet: cum hoc & apud veteres ſit rela- tum in eius perſona, qui ſic exceperat ſeruitutes, Si quæ debentur, vel debebuntur: etenim iuris autho- res reſponderunt, ſi certus venditor quibuſdam per- ſonis certas ſeruitutes debere, non admonuiſſet em- ptorem, ex empto eum teneri debere: quoniam hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ venditor nouit, quǽque ſpecialiter excipere potuit, & debuit, ſed ad ea, quæ ignorauit, & de quibus » emptorem certiorare nequiuit. Herennius Mode- ſtinus reſpondi, Si quid circunueniendi emptoris

cauſa venditor in ſpecie,de qua quæritur, fecit: ex empto actione conueniri poſſe.

POMP. „ QVINTVS Mutius ſcribit,Dominus fundi de „ prædio arbores ſtãtes vẽdiderat;& pro his rebus pecuniam acceperat: & cum tradere nolebat, emptor quærebat,quid ſe facere oporteret: & verebatur, ne „ hæ arbores eius non viderentur factæ. Pomponius, Arborum,quæ in fundo cõtinentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo:& ideò vt dominus,ſuas ſpecialiter arbores vendicare emptor non poterit, ſed ex empto habebit actionem.

PAP. IN VENDITIONE domus ſuper annua pẽſione pro aquæductu intra domum Romæ conſtitutam nihil commemoratum eſt.deceptus ob eam rem, ex empto habebit actionem. itaque,ſi conueniatur ob pretium ex vendito,ratio improuiſi oneris habebitur.

VLP. SI DVORVM fundorum venditor, ſeparatim de modo cuiuſque pronuntiauerit, & ita vtrunque vno pretio tradiderit,& alteri aliquid deſit,quanuis in altero exuperet: fortè,ſi dixerit vnum.c.iugera, alterum.cc.habere:non proderit ei,quòd in altero .ccx.inueniantur, ſi in altero.x.deſint. & de his ita „ apud Labeonem relatũ eſt.Sed,an exceptio doli mali venditori profutura ſit,poteſt dubitari·vtiq;,ſi exiguus ſyluæ modus deſit, & plus in vineis habeat, quàm repromiſſum eſt: an non faciat dolo, qui iure perpetuo vtitur?Nec enim id,quod amplius in modo agri inuenitur,quàm alioquin dictum eſt, ad cõpendium vẽditoris,ſed emptoris pertinet:& tũc tenetur venditor,cum minor modus inuenitur.Videamus tamen,ne nulla querela ſit emptoris in eodem

fundo, ſi plus inueniatur in vinea, quàm in prato: cum vniuerſus modus conſtet. Similis quæſtio eſſe poteſt ei, quæ in duobus fundis agitata eſt, & ſi quis » duos ſtatuliberos vno pretio vendat, & dicat vnum x. dare iuſſum, qui x v dare debeat: alterum x, qui v. debeat: nam & hic tenebitur ex empto actione, quãuis emptor à duobus x x accepturus ſit. Sed rectius eſt, in omnibus ſuprà ſcriptis caſibus lucrum cum damno compenſari: &, ſi quid deeſt emptori ſiue pro modo, ſiue pro qualitate loci, hoc ei reſarciri.

TITIVS, cum decederet, Seiæ Stichum, Pamphilum, & Arethuſam per fideicõmiſſum reliquit, eiúſque fidei commiſit, vt omnes ad libertatem poſt annum perduceret. Cum legataria fideicommiſſum ad ſe pertinere noluiſſet, nec tamen hæredem à ſua petitione liberaſſet, hæres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla commemoratione fidei commiſſæ libertatis facta. Emptor, cum pluribus annis mãcipia ſupraſcripta ſibi ſeruiſſent, Arethuſam manumiſit: & cum cæteri quoque ſerui cognita voluntate defuncti fideicõmiſſariam libertatem petijſſent, hæredémque ad Prætorem perduxiſſent: iuſſu Prætoris ab hærede ſunt manumiſſi. Arethuſa quoque nolle ſe emptorem patronũ habere reſpondebat. Cum emptor pretium à venditore empti iudicio Arethuſæ quoq; nomine repeteret, lectum eſt in auditorio, » Domitij Vlpiani reſponſum, quo cõtinebatur Arethuſam pertinere ad reſcriptum ſacrarum conſtitutionum, ſi nollet emptorem patronum habere: emptorem tamen nihil poſſe poſt manumiſſionem à vẽ» ditore conſequi. Ego cum meminiſſem Iulianũ in ea ſententia eſſe, vt exiſtimaret poſt manumiſſionem quoque empti actionem durare: quęro, quæ ſenten- PAVL.

tia vera eſt. Illud etiam in eadem cognitione nomine emptoris deſyderabatur, vt ſumptus, quos in vnum ex his, quem erudierat, fecerat, ei reſtituerentur. Item quæro, Arethuſa, quæ recuſauit emptorem patronum habere, cuius ſit liberta conſtituta: an poſſit vel legatariam, quæ non liberauit, vel hæredem patronum habere. Nam cæteri duo ab hærede manumiſſi ſunt. Reſpondi, Semper probaui Iu-
» liani ſententiam dicentis manumiſſione non amitti eo modo ex empto actionem. De ſumptibus verò, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum eſt. Nam empti iudicium ad eam quoque ſpeciem ſufficere exiſtimo. Non enim pretium continet tantum, ſed omne, quod intereſt emptoris Seruum non euinci. Planè, ſi in tantũ pretium exceſſiſſe proponas, vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma: veluti ſi proponas agitatorem poſtea factum, vel pãtomimum euictum eſſe eum, qui minimo venijt pretio: iniquum videtur, in tam magnã quantitatem obligari venditorem,

AFRIC. » CVM ET fortè idem mediocrium facultatum ſit: & non vltra duplum periculum ſubire eum oportet.

PAVL. » IDEMQVE & Iulianũ agitaſſe Africanus refert. quod iuſtum eſt. ſicut minuitur præſtatio, ſi ſeruus deterior apud emptorem effectus ſit, cum euincitur. Illud expeditius videbatur, ſi mihi alienã aream vendideris, & in ea ego ædificauero, atque ita dominus eam euincat. Nam, quia poſſum petentem dominum, niſi impenſam ædificiorũ ſoluat, doli mali exceptione ſummouere: magis eſt, vt ea res ad periculum venditoris non pertineat. Quod & in ſeruo dicẽdum eſt, ſi in ſeruitutem, non in libertatẽ euin-

ceretur: vt dominus mercedes, & impenſas præſtare debeat. Quòd, ſi emptor non poſſideat ædificium, vel ſeruum, ex empto habebit actionem. In omnibus tamen his caſibus, ſi ſciens quis alienum vendiderit, omnimodo teneri debet. Supereſt tertia deliberatio, cuius debeat eſſe liberta Arethuſa, quæ recuſat emptorem. Et non ſine ratione dicetur, eius debere effici libertam, à quo vendita eſt, id eſt hæredis: quia & ipſe ex empto actione tenetur. Sed hoc „ ita, ſi non Arethuſa elegerit emptoris patronatum. tunc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem nõ habet: quia nihil eius intereſt, cum eam libertam habeat.

SI QVIS alienam rem vendiderit, & medio tẽpore hæres domino rei extiterit: cogetur implere venditionem.

LVCIVS Titius accepta pecunia ad materias vendendas ſub pœna certa, ita, vt ſi non integras res pręſtiterit intra ſtatuta tẽpora, in pœnã cõueniatur: partim datis materijs deceſſit. Cum igitur teſtator in pœnã cõmiſerit, neq; eius hæres reliquam materiam exhibuerit: an & in pœnam, & in vſuras conueniri poſſit: præſertim cum emptor mutuatus pe„ cuniam vſuras grauiſſimas expendit? Paulus. reſpõdi, Ex contractu, de quo quæritur, etiam hæredẽ vẽditoris in pœnam conueniri poſſe: in actione quoq; ex empto, officio iudicis poſt moram intercedẽtem vſurarum pretij rationem haberi oportere.

TITIVS hæres Sempronij fundum Septitio vẽdidit ita, Fundus Sempronianus, quicquid Sempronij iuris fuerit, erit tibi emptus tot nummis, vacuámq; poſſeſſionẽ tradidit, neq; fines eius demonſtrauit. quæritur an empti iudicio congẽdus ſit oſtẽ- SCAEV.

dere ex inſtrumentis hæreditarijs, quid iuris defunctus habuit, & fines oſtēdere. Reſpōdi, id ex ea ſcriptura præſtandum, quod ſenſiſſe intelliguntur. quod ſi non appareat, debere venditorem & inſtrumenta fundi, & fines oſtendere. hoc etenim contractui bonæ fidei conſonat.

ERM. QVI PER colluſionem imaginarium colonum circunueniendi emptoris cauſa ſupponit, ex empto tenetur: nec defenditur, ſi quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum, & quinquennij pēſiones in ſuam fidē recipiat. Pretij ſorte licet poſt moram ſoluta, vſuræ peti nō poſſunt: cum hæ non ſint in obligatione, ſed officio iudicis præſtentur.

IABOL. BONA fides non patitur, cum emptor alicuius legis beneficio pecuniā rei venditæ debere deſijſſet antè, quàm res ei traderetur, vt venditor tradere cōpellatur, & re ſua carere. poſſeſſione autem tradita futurum eſt, vt rem venditor æque amitteret: vtpote cum petenti eam rem emptor exceptionem rei venditæ, & traditæ objiciat: vt perinde habeatur, àc ſi petitor ei neque vendidiſſet, neque tradidiſſet.

SI ET per emptorem, & venditorē mora fuiſſet quò minus vinum traderetur, & preberetur: perinde eſſe ait, quaſi per emptorem ſolum ſtetiſſet. nō enim poteſt videri moram per venditorem emptori factam eſſe, ipſo moram faciente emptore.

Quòd ſi fundū emiſti ea lege, vt ei des pecuniā Calendis Iulijs: etſi ipſis Calendis per venditorē eſſet factum, quò minus pecunia ei ſolueretur, deinde per te ſtaret, quò minus ſolueres, vti poſſe aduerſus te lege ſua venditorem dixi: quia in vendendo hoc ageretur, vt quandocunque per emptorem factū ſit, quò minus pecuniā ſoluat, legis pœnā patiatur. Hoc

ita verũ puto, niſi ſi quid in ea re vẽditor dolo fecit.

CREDITOR fundum ſibi obligatũ, cuius chirographa tributorũ à debitore retro ſolutorũ apud ſe depoſita habebat, vendidit ea lege Meuio, vt, ſi quid tributorum nomine debitum eſſet, emptor ſolueret. idem fundus ob cauſam eorum tributorũ, quę iam ſoluta erant, à conductore ſaltus, in quo idem fundus eſt, vẽnit, eúmque idẽ Meuius emit, & pretium ſoluit. quæſitum eſt, an empti iudicio, vel aliqua actione emptor à venditore conſequi poſſit, vt ſolutionum ſupraſcriptarum chirographa ei dentur. Reſpondi, poſſe emptorem empti iudicio cõſequi, vt inſtrumẽta, de quibus quæreretur, exhibeãtur. SCAEV.

Prædium æſtimatum in dotem à patre filiæ ſuæ nomine datum, obligatum creditori deprehẽditur. quæſitum eſt, an filius, qui hæreditatem patris retinet, cum ab ea ſe filia abſtinuiſſet dote contenta, » actione ex empto teneatur à creditore luere, & marito liberum præſtare. Reſpondi teneri. Inter venditorem, & emptorem militiæ ita conuenit, vt ſalarium, quod debebatur ab illa perſona, emptori cederet. quæſitum eſt, emptor militiæ, quam quantitatem & à quo exigere debet, & quid ex huiuſmodi pacto venditor emptori prętare debeat. Reſpondi, venditorẽ actiones extraordinarias eo nomine, quas haberet, præſtare debere. Ante domum mari iunctam, molibus iactis pilam conſtituit: &, vti ab eo poſſeſſa domus fuit, Caio Seio vẽdidit. quęro an pila, quæ ab authore domui coniuncta erat, ad emptorem quoque iure emptiõis pertineat. Reſpondi, eodem iure fore venditam domũ, quo fuiſſet prius, quàm vẽniret.

SI MERCEDEM inſulæ acceſſuram eſſe em- IABOL.

ptori dictum eſt:quanti inſula locata eſt, tantū em„ptori præſtetur. Paulus, Immo ſi inſulam totā vno nomine locaueris, & amplioris cōductor locauerit, & in vendenda inſula mercedē emptori acceſſuram eſſe dixeris:id accedit, quod tibi totius inſulæ cōductor debebit. Si eum fundum vendidiſti, in quo ſepulchrum habuiſti, nec nominatim tibi ſepulchrū „ excepiſti: parum eſt eo nomine tibi cautū. Paulus, Minime, ſi modo in ſepulchrum iter publicum trāſit. Si habitatoribus habitatio lege venditionis recepta eſt:omnibus in ea habitantibus, præter do„minum, rectè recepta habitatio eſt. Paulus, Immo, ſi cui in ea inſula, quam vendideris, gratis habitationē dederis, & ſic receperis, habitatorib9, aut, in quam quiſque diē conductā habeat:parū caueris·nominatim enim de his recipi oportuit.itaque eos habitatores emptor inſulę ab habitatiōe impune prohibebit.

SI SERVVS tuus, quem vendideras, iuſſu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit, ita demum ea res tuo periculo nō eſt, ſi id imperaſti, quod ſolebat ante venditionem facere, ſed ſi id imperaſti, quod etiā „ non vendito ſeruo imperaturus eras. Paulus, Minime·Nam, etſi periculoſam rem ante venditionē facere ſolitus eſt, culpa tua id factum eſſe videbitur. „ puta enim eum fuiſſe ſeruum, qui per catadromum deſcendere, aut in cloacam demitti ſolitus eſſet·Idē iuris erit, ſi eam rē imperare ſolitus fueris, quā prudens, & diligēs paterfamiliâs imperaturus ei ſeruo non fuerit. quòd, ſi hoc exceptum fuerit, non potes ei ſeruo nouam rē imperare, quam imperaturus nō fuiſſes, ſi nō vēniſſet·veluti ſi ei imperaſti, vt ad em„ptorem iret, qui peregre eſſet· nam certè ea res tuo „ periculo eſſe non debet:itaque tota ea res ad dolum

malum duntaxat, & culpam venditoris dirigenda eſt. Si dolia LXXX accedere fundo, quæ in foſſa eſſent, dictum erit, & plura erant, quàm ad eũ numerũ: dabit emptori ex omnibus, quæ vult, dum modo integra det. Si ſola LXXX ſunt, qualiacũque ſint, emptorem ſequẽtur: nec pro nõ integris quicquam ei venditor præſtabit.

SI SERVVS qui emeretur, vel promitteretur, POMP. » in hoſtium poteſtate ſit: Octauenus magis putat valere emptionẽ, & ſtipulationẽ: quia inter ementẽ & vendentẽ eſſet cõmerciũ. Potius enim difficultatẽ in præſtãdo eo ineſſe, q̃ in natura: etiam ſi officio iudicis ſuſtinẽda eſſet ei⁹ præſtatio, donec prẹſtari poſſit.

LOCATI, ET CONDVCTI.

LOCATIO, & conductio, cum naturalis ſit, & omnium gentium, non verbis, ſed conſenſu contrahitur: ſicut emptio, & venditio. PAVL.

LOCATIO, & cõductio proxima eſt emptiõi, & vẽditiõi: eiſdémq; iuris regulis cõſiſtit. Nã, vt emptio, & vẽditio cõtrahitur, ſi de pretio cõuenerit: ſic & locatio, & cõductio cõtrahi intelligitur, ſi de mercede cõuenerit. Adeò autẽ familiaritatẽ aliquã habere vidẽtur emptio, & vẽditio, itẽ locatio, & cõductio, vt in quibuſdã quẹri ſoleat, vtrũ emptio, & vẽditio ſit: an locatio, & cõductio. Vt ecce, ſi cũ aurifice mihi conuenerit, vt is ex auro ſuo anulos mihi faceret certi põderis, certæq; formẹ, & acceperit verbi gratia trecẽta: vtrũ emptio, & venditio: an locatio, & cõductio ſit? Sed placet vnum eſſe negotiũ, & magis emptionem, & venditionẽ. Quòd, ſi ego aurum dedero, mercede pro opera conſtituta: CAIVS

dubium non eſt quin locatio, & conductio ſit.

POMP. 3 CVM FVNDVS locetur, & æſtimatum inſtru-
„ mentum colonus accipiat: Proculus ait id agi, vt inſtrumentum emptũ habeat colonus: ſicut fieret, cum quid æſtimatum in dotem daretur.

4 LOCATIO, precariíve rogatio ita facta, quo-
„ ad is, qui eam locaſſet, dediſſetve, vellet: morte eius qui locauit, tollitur.

5 SI TIBI habitationem locauero, mox penſionem remittam: ex locato, & conducto agendũ erit.

CAIVS. 6 IS, QVI rem conduxit, non cogitur reſtituere id, quod rei nomine furti actione conſecutus eſt.

PAVL. 7 SI TIBI alienam inſulam locauero quinquaginta, túque eandem L X Titio locaueris, & Titius à domino prohibitus fuerit habitare: agẽtem te ex cõducto L X conſequi debere placet: quia ipſe Titio tenearis in L X.

TRIPH. 8 NOS VIDEAMVS, ne non L X pręſtãda, nec L ſint, ſed, quanti intereſt perfrui conductione: tantum denique conſequatur medius, quantũ pręſtare debeat ei, qui à ſe conduxit: quoniam emolumentum conductionis ad comparationẽ vberioris mercedis computatũ, maiorẽ efficit condẽnationem: & tamen primus locator reputationẽ habebit L, quæ ab illo perciperet, ſi dominus inſulę habitare nouiſſimum conductorẽ non vetuiſſet. quo iure vtimur.

VLP. 9 SI QVIS domum bona fide emptam, vel fundum locauerit mihi, íſque ſit euictus ſine dolo ma-
„ lo, & culpa eius: Pomponius ait nihilominus teneri eum ex conducto ei, qui conduxit, vt ei præſtetur, frui, quod conduxit, licere. Planè, ſi dominus non patiatur, & locator paratus ſit aliam habitationem nõ
„ minus cõmodam præſtare: æquiſſimum eſſe ait ab-

ſolui locatorem. Hic ſubiungi poteſt, quod Mar-
» cell⁹ libro VI Digeſtorũ ſcribit, ſi fructuarius loca-
uerit fundum in quinquennium, & deceſſerit, hęre-
dem eius in quinquennium non teneri, vt frui præ-
ſtet: non magis, quàm inſula exuſta teneretur loca-
tor conductori. Sed an ex locato teneatur cõductor,
vt pro rata temporis, quo fruitus eſt, penſionem pr-
» ſtet, Marcellus quærit: quemadmodum præſtaret, ſi
fructuarij ſerui operas conduxiſſet, vel habitationẽ.
Et magis admittit teneri eum: & eſt æquiſſimum.
» Idem quærit, ſi ſumptus fecit in fundũ, quaſi quin-
» quennio fruiturus: an recipiat. Et ait non recepturũ:
quia hoc euenire poſſe, proſpicere debuit. Quid ta-
men, ſi non quaſi fructuarius ei locauerit, ſed quaſi
fundi dominus? Videlicet tenebitur. decepit enim
» cõductorẽ. & ita imperator Antoninus cũ diuo Ve-
ro reſcripſit. In exuſtis quoque ędibus eius tẽporis,
quo ædificiũ ſtetit, mercedẽ præſtandam reſcripſit.
SI QVIS fundum locauerit ea lege, vt etiam IVL.
ſi quid vi maiore accidiſſet, hoc ei præſtaretur: pa-
cto ſtandum eſſet. Si colonis prædiorum lege
locationis, vt innocentem ignem habeant, denun-
tiatum ſit: ſi quidem fortuitus caſus incendij cau-
ſam intulerit, non præſtabitur periculum locatori:
ſi verò culpa locatoris, quam præſtare neceſſe eſt,
damnum fecerit: tenebitur. Imperator Anto-
» ninus cum patre ſuo, cum grex eſſet abactus, quem
quis conduxerat, ita reſcripſit, Si capras latrones ci-
tra tuam fraudẽ abegiſſe probari poteſt, iudicio loca-
ti caſum præſtare non cogêris: atque temporis, quod
inſecutum eſt, mercedes vt indebitas recuperabis.
» Celſus etiam imperitiam culpæ annumeran-
dam, libro VIII Digeſtorũ ſcribit, Si quis vitulos

paſcendos, vel ſarciendum quid, poliendúmve conduxit, culpam eum præſtare debere: &, quòd imperitia peccauit, culpam eſſe: quippe, vt artifex, inquit, cõduxit. Si alienam domum mihi locaueris, eáque mihi donata, vel legata ſit: nõ teneri me tibi ex locato ob penſionem. Sed de præterito tempore videamus. Si quid ante legati diem, penſionis debet: puto ſoluendum.

IVL. 1 ET EGO ex cõducto rectè agam, vel in hoc, vt me liberes.

VLP. 2 VIDEAMVS, an & ſeruorũ culpam, & quoſcunque induxerit, præſtare conductor debeat: & quatenus prꝑſtare, vtrũ vt ſeruos noxę dedat, an verò ſuo nomine teneatur: & aduerſus eos, quos induxerit, vtrum præſtabit tantum actiones, an quaſi ob propriam culpam tenebitur. Mihi itaque placet, vt culpam etiam eorũ, quos induxerit, præſtet ſuo nomine, etiam ſi nihil cõuênit: ſi tamen culpam in inducendis admiſit, quòd tales habuerit vel ſeruos, vel hoſpites. & ita Pomp. libro LXIII ad edictũ probat. Si hoc in locatione conuênit, ignem ne habeto, & habuit: tenebitur, etiam, ſi fortuitus caſus admiſit incendium: quia non debuit ignem habere. Aliud enim eſt ignem innocentẽ habere, aliud omnino non habere. Permittitur enim habere, ſed innoxium ignem. Item proſpicere debet cõductor, ne in aliquo vel ius rei, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur. Qui vinum de Campania tranſportandum conduxiſſet, deinde mota à quodã controuerſia ſignatum ſuo, & alterius ſigillo in apothecam depoſuiſſet, ex locato tenetur, vt locatori poſſeſſionẽ vini ſine controuerſia reddat: niſi culpa conductor careat. Inter conductorem, & locatorem con-

uenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur, conductor compoſuit: deinde ſeruus igne illato ſuccendit. ait Labeo teneri cõductorem ex locato: quia ipſe cauſam prębuit, inferendo contra conductionẽ.

13 SED, ET ſi quilibet extraneus ignem iniecerit, HERMO. damni iudicio locati habebitur ratio.

14 ITEM quæritur, ſi ciſſiarius, id eſt carrucarius, VLP. dum cęteros trãſire contendit, ciſſium euertit: & ſeruum quaſſauit, vel occidit. Puto ex locato eſſe in eũ actionem. tẽperare enim debuit. Sed & vtilis Aquiliæ dabitur. Si nauicularius onus Minturnas vehendum conduxerit, & cum flumen Minturnenſe nauis ea ſubire non poſſet, in aliam nauim merces trãſtulerit, eáque nauis in oſtio fluminis perierit: tenetur prior nauicularius. Labeo, ſi culpa caret, non teneri ait. Cæterum, ſi vel inuito domino fecit, vel quo non debuit tempore, aut ſi minus idoneæ naui impoſuit: tunc ex locato agendum. Si magiſter nauis ſine gubernatore in flumen nauem immiſerit, & tempeſtate orta temperare non potuerit, & nauem perdiderit: vectores habebunt aduerſus eum ex locato actionẽ. Si quis ſeruum docendum cõduxerit, eúmque duxerit peregre, & aut ab hoſtibus captus ſit, aut perierit: ex locato eſſe actionem placuit: ſi modo non ſic conduxerit, vt peregre duceret. Item Iulianus libro LXXXI Digeſtorum ſcribit, ſi ſutor puero parum bene facienti formã calcei tam vehementer ceruicem percuſſerit, vt ei oculus effoderetur, ex locato eſſe actionem patri eius. quamuis enim magiſtris læuis caſtigatio conceſſa ſit, tamen hunc, modum non tenuiſſe. Sed & Aquilia, vt ſuprà diximus, Iniuriarum autẽ actionem cõpetere Iulianus negat: quia non iniurię faciendæ cauſa hoc

fecerit, ſed præcipiendi. Si gemma includenda, aut inſculpenda data ſit, eáque fracta ſit: ſi quidem vitio materię factum ſit, non erit ex locato actio: ſi imperitia facientis, erit locati actio. Huic ſententiæ addendum eſt, niſi periculum quoque in ſe artifex receperit: tūc enim, & ſi vitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio. Si fullo veſtimenta polienda acceperit, eáque mures roſerint, ex locato tenetur, quia debuit ab hac re cauere. Et ſi pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit: ex locato actione tenebitur, etiā ſi ignarus fecerit. Exercitu veniente migrauit conductor: deinde ex hoſpitio milites feneſtras, & cætera ſuſtulerunt. Si domino non denuntiauit, & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo autem, ſi reſiſtere potuit, & non reſtitit, teneri ait. quæ ſentētia, vera eſt. Sed, ſi denuntiare non potuit, nō puto eum teneri. Si quis menſuras cōduxerit, eáſque magiſtratus frangi iuſſerit: ſi quidem iniquę fuerint, Sabinus diſtinguit, vtrum ſcit conductor, an non: ſi ſcit, eſſe ex locato actionem: ſi minus, nō. quòd, ſi æquę ſint, ita demum eum teneri, ſi culpa eius id fecerit ędilis. & ita Labeo, & Mela ſcribūt. Duo rei locationis in ſolidum eſſe poſſunt. Si in lege operis locandi comprehenſum eſſet, vt ſi ad diem effectum non eſſet, alij locare id liceret, non aliàs prior conductor ex locato tenebitur, quàm ſi eadē lege relocatum eſſet. Necantè relocari id poteſt, quàm dies efficiēdi prę teriiſſet. Qui impleto tēpore cōductionis remāſit in cōductione, nō ſolum re conduxiſſe videbitur, ſed etiam pignorum videtur durare obligatio. Sed hoc ita verum eſt, ſi non alius pro eo in priore cōductione res obligauerat: huius enim nouus conſenſus erit neceſſarius. Eadem cauſa erit, et ſi reipub. prędia

locata fuerint. Quod autem diximus, taciturnitate vtriuſque partis colonum recõduxiſſe videri, ita accipiendum eſt, vt in ipſo anno, quo tacuerint, videãtur eandem locationem renouaſſe, non etiam in ſequentibus annis, & ſi luſtrum fortè ab initio fuerat conductioni præſtitutum. Sed, & ſi ſecundo quoque anno poſt finitum luſtrum nihil fuerit contrarium actum: eandem videri locationem in illo anno permanſiſſe· hoc enim ipſo, quod tacuerint, conſenſiſſe videntur. & hoc deinceps in vnoquoque anno obſeruandum eſt. In vrbanis autẽ prædijs alio iure vtimur, vt, provt quiſque habitauerit, ita & obligetur: niſi in ſcriptis certum tempus conductionis comprehenſum eſt.

QVI AD certum tempus conducit, finito quoque tẽpore colonus eſt· Intelligitur enim dominus, » cum patitur colonum in fundo eſſe, ex integro loca» re. Et huiuſmodi contractus neq; verba, neque ſcri» pturam vtique deſyderant, ſed nudo conſenſu conualeſcũt. Et ideò ſi interim dominus furere cœperit, » vel deceſſerit: fieri non poſſe Marcellus ait, vt locatio redintegretur· & hoc verum eſt.

EX CONDVCTO actio conductori datur. cõpetit autem ex his cauſis ferè, vtputa, ſi re, quam conduxit, frui ei nõ liceat, fortè, quia poſſeſſio ei aut totius agri, aut partis non præſtatur, aut villa non reficitur, vel ſtabulum, vel vbi greges eius ſtare oporteat: vel ſi quid in lege conductionis conuenit, ſi hoc non præſtatur, ex conducto agetur. Si vis tempeſtatis calamitoſę contigerit, an locator cõductori » aliquid pręſtare debeat, videamus. Seruius omnẽ vim, cui reſiſti nõ poteſt, dominũ colono pręſtare debere » ait, vtputa fluminũ, graculorũ, ſturnorũ, &, ſi quid

ſimile acciderit, aut, ſi incurſus hoſtium fiat. Si qua tamẽ vitia ex ipſa re oriãtur, hęc damno coloni eſſe: „ veluti ſi vinũ acuerit, ſi raucis, aut herbis ſegetes cor„ ruptæ ſint. Sed, & ſi labes facta ſit: omnémque fructum tulerit, damnũ coloni non eſſe: ne ſupra damnum ſeminis amiſſi, mercedes agri pręſtare cogatur. „ Sed, & ſi vredo fructum oleæ corruperit, aut ſolis feruore non aſſueto id acciderit: damnum domini futurum eſſe. Si verò nihil extra conſuetudinem acciderit, damnum coloni eſſe. Idémque dicendum eſt, ſi exercitus præteriens, per laſciuiam aliquid abſtulerit. Sed, & ſi ager terræmotu ita corruerit, vt nuſquam ſit: damnũ domini eſſe· oportet enim præſtari agrum conductori, vt frui poſſit. Cum quidam incẽdium fundi allegaret, & remiſſionẽ deſyderaret, *ita* „ ei reſcriptum eſt, Si prædiũ coluiſti, propter caſum „ incendij repẽtini nõ immerito ſubueniendũ tibi eſt.

PAP. SI VNO anno remiſſionem quis colono dederit ob ſterilitatem, deinde ſequentibus annis conti„ gerit vbertas, nihil obeſſe domino remiſſionem: ſed „ integram pẽſionem etiam eius anni, quo remiſerit, „ exigendam. Hoc idem & in vectigali damno reſpõ„ dit. Sed, & ſi verbo donationis dominus ob ſterilitatem anni remiſerit, idem erit dicendum: quaſi nõ ſit donatio, ſed tranſactio. Quid tamen, ſi nouiſſimus erat annus ſterilis, in quo ei remiſerit? Verius dicetur, & ſi ſuperiores vberes fuerint, & ſcit locator, nõ debere eum ad computationẽ vocari. Cum quidam de fructuum exiguitate quereretur, nõ eſſe ra„ tionem eius habendam reſcripto diui Antonini continetur. Item alio reſcripto ita cõtinetur: Nouam rẽ deſyderas, vt propter vetuſtatẽ vinearũ remiſſio tibi detur. Item, cum à quodam naue amiſſa vectu-

ra, quam pro vehendo acceperat, repeteretur: reſcri-
» ptum eſt ab Antonino Auguſto, nõ immerito pro-
curatorem Cæſaris hanc ab eo vecturam repetere,
cum munere vehendi functus non ſit. Quod in om-
nibus perſonis ſimiliter obſeruandum eſt. Vbi-
cunque tamen remiſſionis ratio habetur ex cauſis
ſuprà relatis, non id, quod ſua intereſt, conductor
conſequitur, ſed mercedis exonerationem pro rata
temporis. Suprà denique, damnum ſeminis amiſſi
ad colonum pertinere declaratur. Planè ſi fortè do-
minus frui non patiatur, vel cum ipſe locaſſet, vel
cum alius alienum, vel quaſi procurator, vel quaſi
» ſuum: quod intereſt, præſtabitur. Et ita Proculus
in procuratore reſpondit. Interdum ad hoc ex
» locato agetur, vt quis locatione liberetur, Iulianus
ſcribit: vtputa fundum Titio locaui, iſque pupillo
hærede inſtituto deceſſit: & cum tutor conſtituiſſet
abſtinere pupillum hæreditate, ego fundum pluris
locaui: demum pupillus reſtitutus eſt in bona pa-
terna. ex conducto nihil amplius eum conſecuturũ,
quàm vt locatione liberetur: mihi enim iuſta cauſa
fuit locandi:

18 CVM EO tempore in pupillum actiones nullæ VLP.
darentur.

19 TVTELAE tamen cum tutore iudicio, inquit, VLP.
agetur, ſi abſtinere eum non debuit.

20 IN QVO etiam inerit hoc, quòd ex conductio- IVL.
ne fundi lucrum facere potuit.

21 SED ADDES hoc Iuliani ſententiæ, vt, ſi col- VLP.
luſi ego cum tutore, ex conducto tenear in id, quod
pupilli interfuit. Si quis dolia vitioſa ignarus lo-
cauerit, deinde vinũ effluxerit: tenebitur in id, quod
» intereſt, nec ignorantia eius erit excuſata. & ita Caſ-

ſius ſcribit. aliter, atquè ſi ſaltum paſcuum locaſti, in quo herba mala naſcebatur· hic enim ſi pecora vel demortua ſint, vel etiã deteriora facta: quod intereſt præſtabitur, ſi ſciſti· ſi ignoraſti, penſionem non pe» tes. & ita Seruio, Labeoni, & Sabino placuit. Illud nobis videndũ eſt, ſi quis fundum locauerit, quę ſoleat inſtrumenti nomine cõductori præſtare, quæ ſi non præſtet, ex locato teneatur. Et eſt epiſtola Ne» ratij ad Ariſtonem, dolia vtique colono eſſe præſtan» da, & prælum, & trapeta inſtructa funibus· ſin mi» nus, dominum inſtruere ea debere. ſed & pręlum, & trapetum vitiatum dominum reficere debere. Quòd, ſi culpa coloni quid eorum corruptum ſit, ex locato eum teneri. Fiſcos autẽ, quibus ad premendã oleam» vtimur, colonũ ſibi parare debere Neratius ſcripſit. Quòd, ſi regulis olea prematur: & prælum, & ſucu» lam, & regulas, & tympanum: & trochlæas, quibus releuatur prælum, dominũ præſtare oportere. Item ahenum, in quo olea calida aqua lauatur, vt cætera vaſa olearia, dominum præſtare oportere: ſicuti do» lia vinaria, quæ ad præſentem vſum colono præſta» re oportebit. Hæc autem omnia ſic ſunt accipienda, niſi quid aliud ſpecialiter actum ſit. Si dominus exceperit in locatione, vt frumenti certum modum certo pretio acciperet, & dominus nolit frumẽtum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: po» teſt quidẽ totam ſummã ex locato petere. Sed vtiq; conſequens eſt exiſtimare, officio iudicis hoc conue» nire haberi rationem, quanti conductoris intererat in frumento potius, quàm in pecunia ſoluere pẽſio» nis exceptam portionem. Simili modo & ſi ex con» ducto agatur, idem erit dicendũ. Si inquilinus oſtiũ vel quædam alia ædificio adiecerit: quæ actio locum

» habeat? Et eſt verius, quod Labeo ſcribit, compete-re ex conducto actionem, vt ea tollere liceat: ſic ta-mē, vt damni infecti caueat: ne, dū aufert, in aliquo deteriorē cauſam ædium faciat, ſed vt priſtinam fa-» ciem ædibus reddat. Si inquilinus arcam came-ratam in ædes contulerit, & ædium aditum coāgu-ſtauerit dominus: verius eſt, ex conducto eum tene-ri, & ad exhibendum actione, ſiue ſcit, ſiue ignora-uerit. Officio enim iudicis continetur, vt cogat eum aditum, & facultatem inquilino præſtare ad arcam tollendam, ſumptibus ſcilicet locatoris. Si quis, cum in annum habitationem conduxiſſet, penſio-nem totius anni dederit: deinde inſula poſt ſex men-ſes corruerit, vel incendio conſumpta ſit: penſionem » reſidui temporis rectiſſime Mela ſcribit ex condu-cto actione repetiturum, non quaſi indebitum con-dicturum. Non enim per errorem dedit plus, ſed, vt ſibi in cauſa conductionis proſpiceret. Aliter, atque, ſi quis, cum decem conduxiſſet, x v ſoluerit. hic e-nim, ſi per errorē plus ſoluerit, dum putat ſe x v cō-duxiſſe: ex conducto actionem non habebit, ſed ſo-lam condictionem. Nam inter eum, qui per errorem ſoluit, & eum, qui penſionem integram prærog-uit, multum intereſt. Si quis mulierem vehen-» dam naui conduxiſſet, deinde in naue infans natus » fuiſſet: probādum eſt, pro infante nihil deberi, cum » neque vectura eius magna ſit, neque iis omnibus vtatur, quæ ad nauigantium vſum parantur. Ex cō-ducto actionem etiam ad hæredem tranſire palàm » eſt. Cum quidam exceptor operas ſuas locaſſet, deinde is, qui eas conduxerat, deceſſiſſet: imperator » Antoninus cum Diuo Vero reſcripſit ad libellum » exceptoris in hæc verba, Cum per te non ſtetiſſe

» proponas, quò min⁹ locatas operas Antonino Aqui- » lio ſolueres, ſi eodem anno mercedes ab alio non ac- » cepiſti, fidem contractus impleri æquum eſt.

PAP. „ 22 DIEM functo legato Cæſaris, ſalarium comiti- bus reſidui temporis præſtandum: modo ſi nō poſt- ea comites cum alijs eodem tempore fuerint.

PAVL. „ 23 SICVT emptio, ita & locatio ſub conditione » fieri poteſt: ſed donationis cauſa contrahi non po- teſt. Interdum locator non obligatur, conductor obligatur: veluti cum emptor fundum cōducit, do- nec pretium exoluat.

IABOL. 24 CVM VENDEREM fundum, conuenit, vt, do- nec pecunia omnis peſolueretur, certa mercede em- ptor fundum conductum haberet. an ſoluta pecu- nia, merces accepta ferri debeat? Reſpondi, Bona fi- des exigit, vt, quod conuênit, fiat: ſed non amplius præſtat is venditori, quàm pro portione eius tempo- ris, quo pecunia numerata non eſſet.

PAVL. 25 ITEM, SI pretio non ſoluto inempta res facta ſit, tunc ex locato erit actio. Quoties autem facien- dum aliquid datur, lacatio eſt. Cum inſulam ædificandam locauero, vt ſua impenſa conductor omnia faciat: proprietatem quidem eorum ad me trāſfert, & tamen locatio eſt. Locat ei artifex ope- ram ſuam, id eſt faciendi neceſſitatem. Quem- admodum in emendo, & vendēdo naturaliter con- ceſſum eſt, quod pluris ſit, minoris emere: & quod » minoris ſit, pluris vendere, & ita inuicem ſe circun- ſcribere, idem in locationibus quoque, & cōductio- nibus iuris eſt.

HERM. 26 ET IDEO prætextu minoris penſionis loca- tione facta, ſi nullus dolus aduerſarij probari poſſit, reſcindi locatio non poteſt.

27 SI IN lege locationis comprehenſum eſt, vt arbitratu domini opus approbetur, perinde habetur, ac ſi viri boni arbitrium comprehẽſum eſſet. Idémque ſeruatur, ſi alterius cuiuſlibet arbitrium comprehenſum ſit. Nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præſtetur, quale viro bono cõuenit, ideóque arbitrium ad qualitatem operis, nõ ad tempus prorogandum, quod lege finitum ſit, pertinet: niſi idipſum lege comprehenſum ſit. Quibus cõſequens eſt, vt irrita ſit approbatio dolo conductoris facta, vt ex locato agi poſſit. Si colonus locauerit fundum: res poſterioris conductoris domino nõ obligantur, ſed fructus in cauſa pignoris manent: quemadmodum eſſet, ſi primus colonus eos percepiſſet. Si domus, vel fundus in quinquennium penſionibus locatus ſit: poteſt dominus, ſi deſeruerit habitationem, vel fundi culturã colonus, vel inquilinus, cum eis ſtatim agere. Sed & de iis, quæ præſenti die præſtare debuerint, veluti vt opus aliquod efficerẽt, vel propagationes facerent, agere ſimiliter poteſt. PAVL.

Colonus, ſi ei frui non liceat, totius quinquennij nomine ſtatim rectè aget, etſi reliquis annis dóminus fundi eum frui patiatur. Nec enim ſemper liberatur dominus eò, quòd ſecundo, vel tertio anno patiatur fundo frui. Nam &, qui expulſus à conductione, in aliam ſe coloniam contulit, non ſuffecturus duabus: neque ipſe penſionum nomine obligatus erit, &, quantum per ſingulos annos compendij facturus erat, conſequetur. Sera eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore, quo frui colonus aliis rebus illigatus nõ poteſt. Quòd, ſi paucis diebus prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniá

que colono integra ſunt : nihil ex obligatione paucorum dierum mora minuet. Item vtiliter ex cōducto aget is, cui ſecundum conuentionē non præſtantur, quæ conuenerant, ſiue prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo, quē dominus prohibere poteſt.

Qui in plures annos fundum locauerat, teſtamento ſuo damnauit hæredem, vt conductorem liberaret. Si non patiatur hæres eum reliquo tempore frui, eſt ex conducto actio. quod, ſi patiatur, nec mercedes remittat: ex teſtamento tenetur.

CAIVS. 25 SI MERCES promiſſa ſit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi nō videtur. ſin autem, quanti Titius æſtimauerit, ſub hac conditione ſtare locationem, vt ſiquidem ipſe, qui nominatus eſt, mercedem definierit, omnino ſecūdum eius æſtimationem & mercedē perſolui oporteat, & cōductionem ad effectum peruenire. ſin autem ille vel noluerit, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo eſſe conductionem, quaſi nulla mercede ſtatuta. Qui fundum fruendum, vel habitationem alicui locauit, ſi aliqua ex cauſa fundum, vel „ ædes vendat, curare debet, vt apud emptorem quo„ que eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat. alioquin prohibitus is aget cum eo ex conducto. Si vicino ædificante obſcurentur lu„ mina cœnaculi, teneri locatorē inquilino. Certè, quin „ liceat colono, vel inquilino relinquere conductionē, „ nulla dubitatio eſt. De mercedibus quoque ſi cum eo agatur, reputationis ratio habēda eſt. Eadem in„ telligimus, ſi oſtia, feneſtráue nimiū corruptas locator non reſtituat. Conductor omnia ſecundum legem conductionis facere debet. Et ante omnia co-

lonus curatæ debet, vt opera ruſtica ſuo quæque tē-
„ pore faciat, ne intempeſtiua cultura deteriorē fun-
dum faceret. præterea villarum curam agere debet,
vt eas incorruptas habeat. Culpæ autem ipſius
„ etiam illud annumeratur, ſi propter inimicitias eius
vicinus arbores exciderit. Ipſe quoque ſi exciderit,
non ſolum ex locato tenetur, ſed etiam lege Aqui-
„ lia, & ex lege XII TAB. arborū furtim cæſarū &
interdicto, quòd vi aut clàm. Sed vtique iudicis, qui
ex locato iudicat, officio cōtinetur, vt cæteras actio-
nes locator omittat. Vis maior, quam Græci
„ θεόθεν appellant, non debet conductori damno eſ-
ſe, ſi plus quàm tolerabile eſt, læſi fuerint fructus.
alioquin modicum damnum æquo animo ferre de-
„ bet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur.
Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pe-
„ cuniam numeratam conduxit. alioquin partiarius
colonus quaſi ſocietatis iure & damnum, & lucrum
cū domino fundi partiatur. Qui columnā trāſ-
portandam conduxit, ſi ea dum tollitur, aut porta-
tur, aut reponitur, fracta ſit: ita id periculū præſtat,
ſi qua ipſius eorúmque, quorum opera vteretur, cul-
pa acciderit. Culpa autē abeſt, ſi omnia facta ſunt,
quæ diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet.
Idem ſcilicet intelligemus, & ſi dolia, vel tignum
tranſportandum aliquis conduxerit. idémque etiam
ad cæteras res transferri poteſt. Si fullo, aut ſar-
„ cinator veſtimenta perdiderit, eóque nomine ſatiſ-
fecerit domino: neceſſe eſt domino, vendicationem
eorum, & condictionem cedere.

29 IN OPERIS, duobus ſimul locatis conuenit VLP.
priori conductori antè ſatiſfieri.

30 HABITATORES non, ſi paulò minus com- ALPH.

mode aliqua parte cęnaculi vterentur, ſtatim deductionē ex mercede facere oportet. Ea enim cōditione habitatorē eſſe, vt, ſi quid aduerſarium incidiſſet, quāobrē dominū aliquid demoliri oporteret, aliquā partē paruulā incōmodi ſuſtineret: nō ita tamen, vt eā partē cęnaculi dominus aperuiſſet, in qua magnā partē vſus habitator haberet. Iterū interrogatus eſt, ſi quis timoris cauſa migraſſet, an deberet mercedē, necne? Reſpondi, ſi iuſta cauſa fuiſſet, cur periculū timeret, quāuis periculū verè non fuiſſet, tamē nō debere mercedem: ſed, ſi cauſa timoris iuſta non fuiſſet, mercedem nihilo minus eum debere.

LAB. 31 QVOD, ſi domus habitatione conductor æque vſus fuiſſet: etiā eius dom⁹ mercedē, quę vitiū feciſſet, deberi putat. Idē iuris eſt, ſi poteſtatē cōducendi habebat, vt pretiū cōductiōis pręſtaret. Et, ſi locator cōductori poteſtatē conducēdę domus non feciſſet, & is, in qua habitaret, cōduxiſſet, tantū ei pręſtandū putat, quantū ſine dolo malo pręſtitiſſet. Cæterū, ſi gratuitā habitationē habuiſſet, pro portione temporis ex locatione domus deducendum eſſe.

ALPH. 32 IN LEGE locationis ſcriptū erat, Redemptor ſyluam ne cædito, néve cingito, néve deurito, néve quē cædere, cingere, vrere ſinito. Quærebatur, vtrū redēptor, ſi quē quid earū rerum facere vidiſſet, prohibere deberet: an etiā ita ſyluā cuſtodire, ne quis id facere poſſet. Reſpondi, verbū ſinere vtrāque habere ſignificationē: ſed locatorē potius id videri voluiſſe, vt redēptor non ſolum, ſi quem caſu vidiſſet ſyluā cædere, prohiberet, ſed vti curaret dare operam, ne quis cæderet.

33 QVI inſulā XXX cōduxerat, ſingula cænacula ita locauit, vt XL ex omnibus colligerētur. domi-

nus inſulę, quia ædificia vitiū facere dicerentur, demolierat eā. Quæſitū eſt, quāti lis æſtimari deberet, ſi is, qui totā cōduxerat, ex cōducto ageret? Reſpon» di, ſi vitiatū ædificium neceſſario demolitū eſſet, pro » portione, quāti domin⁹ prædiorū locaſſet, quod eius tēporis habitatores habitare nō potuiſſent, in rationē deduci, & tāti litē æſtimari. Si autem nō fuiſſet neceſſe demoliri, ſed, quia melius ædificare vellet, id feciſſet: quāti conductoris intereſſet, habitatores ne migrarent, tanti condēnari oportere. Ædilis in municipio balnea cōduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarētur. poſt tres mēſes incendio facto cō» buſta ſunt. Reſpondi, poſſe agi cum balneatore ex conducto, vt pro portione tēporis, quo lauationem non præſtitiſſet, pecuniæ contributio fieret.

Qui mulas ad certū pondus oneris locarat, cū » maiore onere conductor eas rupiſſet, conſulebat de actione. Reſpōdi, vel lege Aquilia, vel ex locato rectè eū agere: ſed lege Aquilia tantū cū eo agi poſſe, » qui mulas agitaſſet: ex locato, etiā ſi alius eas rupiſſet, cū conductore rectè agi poſſe. Qui ædē faciendā locauerat, in lege dixerat: quod in opus, lapidis opus erit, pro lapide & manu pretio dominus redemptori in pedes ſingulos ſeptem dabit. quęſitū eſt, vtrum factum opus, an etiam imperfectum metiri oporteret. Reſpondi, etiam imperfectū. Colonus hac lege villas acceperat, vt incorruptas redderet pręter vim, & vetuſtatem. coloni ſeruus villas incēdit, nō fortuito caſu. Non videri eam vim exceptā, reſpondi: nec id pactum eſſe, vt, ſi aliquis domeſticus eas incendiſſet, ne præſtaret: ſed extraneā vim vtroſque excipere voluiſſe.

341 IN NAVE Saupheli cōplures frumentū cōfu-

derãt·Sauphelus vni ex his frumentũ reddiderat de cõmuni:eaque nauis perierat. Quęſitũ eſt, an cęteri pro ſuaparte frumẽti cũ nauta agere poſſint oneris aduerſi actione? Reſpondi, rerũ locatarum duo ge» » nera eſſe, vt aut idem redderetur, ſicuti cum veſti» » menta fulloni curanda locarentur: aut eiuſdem ge» » neris redderẽtur, veluti cum argentum puſtulatum fabro daretur, vt vaſa fierent, aut aurum, vt anuli. ex ſuperiore caſu rem domini manere: ex poſteriore in » creditum iri. Idem iuris eſt in depoſito· Nam, ſi quis pecuniam numeratã ita depoſuiſſet, vt neque clau» ſam, neque obſignatam traderet, ſed vt numeraret: nihil aliud eũ debere, apud quem depoſita eſſet, ni» ſi tantundem pecuniæ ſoluere. ſecundum quę vide» ri triticum factum Saupheli, & rectè datum. Quòd ſi ſeparatum tabulis, aut peronibus, aut in alia cup» pa clauſum vniuſcuiuſque triticum fuiſſet ita, vt internoſci poſſet, quod cuiuſque eſſet, non potuiſſe nos permutationem facere: ſed tunc poſſe eum, cu» ius fuiſſet, triticum, quod nauta ſoluiſſet, vendicare: & ideò ſe improbare actiões oneris aduerſi, quia, ſi» ue eius generis eſſent merces, quæ nautę traderẽtur, » vt continuo eius fierent, & mercator in creditũ iret: nõ videretur onus eſſe aduerſum: quippe quod nau tæ fuiſſet· ſiue eadem res quæ tradita eſſet, reddi de» beret, furti eſſe actionem locatori: & ideò ſuperua» cuum eſſe oneris aduerſi iudicium. Sed, ſi ita datum eſſet, vt in ſimili re ſolui poſſit, cõductorem culpam dũntaxat debere. nã in re, quæ vtriuſque cauſa con» traheretur, culpam deberi: neque culpam eſſe omni» modo, quod vni tradidiſſet ex frumento: quoniam alicui primùm reddere eum neceſſe fuiſſet, tametſi meliorem eius cõditionem faceret, quàm cęterorũ.

35 QVI FVNDVM colendum in plures annos lo- IVL.
» cauerat, deceſſit, & eum fundũ legauit. Caſſius ne-
gauit poſſe cogi colonum, vt eum fundum coleret,
quia nihil hæredis intereſſet. quòd, ſi colonus vellet
colere, & ab eo, cui legatus eſſet fundus, prohibere-
tur: cum hęrede actionem habere colonum, & hoc
detrimentum ad hęredẽ pertinere. ſicuti, ſi quis rem,
quam vendidiſſet, necdum tradidiſſet, alij legaſſet:
hæres eius emptori, & legatario eſſet obligatus.

36 SI FVNDVS, quem mihi locaueris, publica- AFRIC.
tus ſit, teneri te ex conducto actione, vt mihi frui li-
ceat: quanuis per te non ſtet, quò minus id præſtes.
quemadmodum, inquit, ſi inſulam ædificandam lo-
caſſes, & ſolum corruiſſet, nihilo minus teneberis.
Nam, & ſi vẽdideris mihi fundũ, iſque prius quàm
vacuus traderetur, publicatus eſſet: teneris ex em-
pto. quod hactenus erit verum, vt pretiũ reſtituas,
non etiam vt pręſtes, ſi quid pluris mea interſit eum
vacuum mihi tradi. Similiter ergo & circa cõductio-
nem ſeruandum puto, vt mercedem, quam præſti-
» terim, mihi reſtituas, eius ſcilicet temporis, quo frui-
tus nõ fuerim. nec vltra actionem ex conducto pręſ-
ſtare cogêris. nam, & ſi colonus tuus fundo frui à te,
aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere ne id faci-
at poſſis, tantum ei præſtabis, quanti eius interfuit
frui. in quo etiam lucrum eius continebitur. Sin ve-
rò ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter
vim maiorem, aut potentiam eius non potueris: ni-
hil amplius ei quàm mercedem remittere, aut rẽd-
dere debebis,

37 PERINDE ac ſi latronũ in curſu id acciderit. CAIVS

» 38 ET HAEC diſtinctio conuenit illi, quæ à Seruio AFRIC.
introducta, & ab omnibus ferè probata eſt, vt, ſi ad-

uerſione inſulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui poſſit, effecerit: animaduertatur, neceſſario necne id opus demolitus eſt. Quid enim intereſt, vtrum locator inſulæ propter vetuſtatē cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius, quem prohibere non poſſit? Intelligēdum eſt autē nos hac diſtinctione vti de eo, qui & ſuū prędium fruendum locauerit, & bona fide negotium contraxerit: nō de eo, qui alienum prędium per fraudem locauerit, nec reſiſtere domino poſſit, quò minus is colonū frui prohibeat. Cum fundum communem habuimus, & inter nos conuênit, vt alternis annis certo pretio eundem conductū haberemus, tu, cum annus tuus exiturus eſſet, conſultò fructum ſequentis anni corrupiſti. agam tecum duadus actionibus, vna ex conducto, altera ex locato. Locati enim iudicio mea pars propria, conducti autē actione tua dúntaxat pars propria in iudicium veniet. Deinde ita notat, Nonne id, quod ad meam partem pertinebit, communi diuidundo iudicio præſtabitur à te mihi damnum? Rectè quidē
» notat, ſed tamen etiam Seruij ſententiam veram eſſe puto, in eo ſcilicet, vt cum alterutra actione rem ſeruauerim, altera perimatur. Quod ipſum ſimplicius ita quęremus, ſi proponatur, inter duos, qui ſingulos proprios fundos haberent, conueniſſe, vt alter alterius fundum ita conductum haberet, vt fructus mercedis nomine penſarentur.

FLOR. OPVS, quod aduerſione locatū eſt, donec approbetur, cōductoris periculo eſt. Quod verò ita cōductum ſit, vt in pedes menſurâſve præſtetur, eatenus conductoris periculo eſt, quatenus admenſum
» non ſit. & in vtraque cauſa nociturum locatori, ſi

per eũ ſteterit, quò minus opus approbetur, vel ad-
metiatur. Si tamen vi maiore opus prius intercide-
rit, quàm approbaretur: locatoris periculum eſt, ni-
ſi aliud actum ſit. Non enim amplius locatori præ-
ſtari oportet, quàm quod ſua cura, atque opera cõ-
ſecuturus eſſet.

40 SI PRIVS, quàm locatori opus approbaretur, IABOL.
in aliqua ſui parte cõſumptũ eſt: detrimentũ ad loca-
torẽ ita pertinet, ſi tale op⁹ fuit, ꝙ probari deberet.

41 QVI operas ſuas locauerit, totius tẽporis mer- PAVL.
cedẽ accipere debet, ſi per eũ nõ ſteterit, quò minus
operas ſuas pręſtaret. Aduocati quoque, ſi per eos
» non ſteterit, quò minus cauſam agãt, honoraria red-
dere non debent.

42 NON SOLET locatio dominium mutare. VLP.

43 QVI mercedem accepit pro cuſtodia alicuius CAIVS.
rei, is huius periculum pro cuſtodia præſtat.

44 SED ET de dãno ab alio dato agi cũ eo nõ poſ- VLP.
» ſe, Iul. ait. Qua enim cuſtodia cõſequi potuit, ne dã-
» num iniuria ab alio dari poſſit? Sed Marcellus inter-
dum agi poſſe ait, ſiue cuſtodire potuit ne damnum
daretur, ſiue ipſe cuſtos damnum dedit. quę ſenten-
» tia Marcelli probanda eſt.

45 SI LOCATVM tibi ſeruũ ſurripias, vtrũque iu- PAVL.
diciũ aduerſus te eſt exercẽdũ, locati actiõis, & furti.

46 SI VVLNERAVERIS ſeruũ tibi locatum,
» eiuſdem vulneris nomine legis Aquilię, & ex locato
actio eſt: ſed alterutra cõtent⁹ actor eſſe debet. idq;
officio iudicis cõtinetur, apud quẽ ex locato agetur.

» 47 LOCARE ſeruitutem nemo poteſt. VLP.

48 SI TIBI domũ locauero, & ſerui mei tibi dã- PAVL.
num dederint, vel furtum fecerint: nõ teneor tibi ex
cõducto, ſed noxali actione. Si hominẽ tibi loca-

uero, vt habeas in taberna, & is furtũ fecerit: dubitari poteſt, vtrũ ex cõducto actio ſufficiat, quaſi longe ſit à bona fide actũ, vt quid patiaris detrimenti per eam rem, quam conduxiſti: an adhuc dicendum ſit, extra cauſam conductionis eſſe furti crimen, & in propriam perſecutionẽ cadere hoc delictũ· quod magis eſt.

VLP. SI QVIS conduxerit nummo vno, conductio nulla eſt, quia & hoc donationis inſtar inducit.

MARC. CVM APPAREBIT emptorem, conductorémve pluribus vendentem vel locantem, ſingulorum inſolidum intuitum perſonam: ita demum ad præſtationem partis ſinguli ſunt compellendi, ſi cõſtabit eſſe omnes ſoluẽdo· quãquam fortaſſe iuſtius ſit, etiam ſi ſoluendo omnes erunt, electionem conueniendi, quem velit, non eſſe auferendam actori, ſi actiones ſuas aduerſus cæteros præſtare nõ recuſet.

SI CVI locauero faciendum, quod ego conduxeram, cõſtabit habere me ex locato actionem. Qui ſeruum conductum, vel aliam rem non reſtituerit: quanti in litem iuratum fuerit, damnabitur.

Modeſtinus libro VI excuſationũ. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι, ἢ κουράτωρες, πρὶν ἐκτίσαι τὸ τοῖς μηδαμῶσ ⋆, μισθωταὶ καίσαρος γενέσθαι, κωλύονται· καὶ ἄν τις ἀποκρυψάμενος τοῦτο, προσέλθῃ τῇ μισθώσει τῶν τοῦ καίσαρος χωρίων, ὡς παραποιήσας κολάζεται. τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβηρός. κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐγχειρίζοντες ἐπιτροπίας ἢ κουρατωρίας, εἶεν ἂν κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμείου.

SI IGNORANS quis militi quaſi pagano locauerit, exigere illum poſſe probandũ eſt· non enim contemnit diſciplinam, qui ignorauit militem

EA LEGE fundum locaui, vt, ſi non ea lege co- IABOL.
» leretur, relocare eũ mihi liceret, &, quo minoris lo-
caſſem, hoc mihi præſtaretur: nec cõuenit, vt, ſi plu-
ris locaſſem, hoc tibi præſtaretur. &, cũ nemo fundũ
colebat, pluris tamen locaui. quæro, an hoc ipſum
pręſtare debeã. Reſpõdi, In huiuſmodi obligationi-
bus id maxime ſpectare debemus, quod inter vtrã-
que partẽ cõuenit. videtur autẽ in hac ſpecie id ſilẽ-
» tio cõueniſſe, ne quid pręſtaretur, ſi ampliore pecu-
nia fundus eſſet locatus, id eſt, vt hęc conuentio pro
locatore tantũmodo interponeretur. Locaui opus
» faciẽdũ ita, vt pro opere redẽptori certã mercedẽ in
dies ſingulos darẽ. opus vitioſum factũ eſt. an ex lo-
cato agere poſſim? Reſpondi, ſi ita opus locaſti, vt
bonitas eius tibi à cõductore approbaretur, tametſi
cõuenit, vt in ſingulas operas certa pecunia daretur,
pręſtari tamẽ tibi à cõductore debet, ſi id opus vitio-
ſum factum eſt. Nõ enim quicquã intereſt, vtrũ vno
pretio opus, an in ſingulas operas certa pecunia lo-
caretur, ſi modo vniuerſitas cõſummationis ad cõ-
ductorẽ pertinuit. Poterit itaque ex locato cum eo
agi, qui vitioſum opus fecerit, niſi ideò in operas ſin-
gulas merces cõſtituta erat, vt arbitrio domini opus
efficeretur. tunc enim nihil conductor præſtare do-
mino de bonitate operis videtur.

SI DECEM tibi locem fundum, tu autem exi- POMP.
ſtimes quinque te conducere: nihil agitur. Sed, & ſi
ego minoris me locare ſenſero, tu pluris te condu-
» cere: vtique non pluris erit conductio, quàm quanti
ego putaui.

QVI FIDEIVSSOR extitit apud mancipẽ PAP.
pro colono publicorũ pręediorũ, quæ mãceps ei co-
lono locauit: reipub. nõ tenetur, ſed fructus in eadẽ

cauſa pignoris manent.

PAVL. 50 QVAERO, an fideiuſſor conductionis etiam in vſuras non illatarũ penſionũ nomine teneatur, nec proſint ei cõſtitutiones, quibus cauetur eos, qui pro alijs pecuniam exoluerint, ſortis ſolummodo dam„num agnoſcere oportere. Paulus reſpondi, ſi in omnem cauſam conductionis etiam fideiuſſor ſe obligauit, eum quoque exemplo coloni tardius illatarũ per moram coloni penſionũ pręſtare debere vſuras. Vſurę enim in bonę fidei iudicijs etſi non tã ex obligatione proficiſcantur, quàm ex officio iudicis applicentur, tamen cum fideiuſſor in omnem cauſam ſe applicuit, æquũ videtur, ipſum quoque agnoſcere onus vſurarum: àc, ſi ita fideiuſſiſſet, in quantum illum condemnari ex bona fide oportebit, tantũ ſide tua eſſe iubes? vel ita, indemnem me præſtabis?

Inter locatorem fundi, & conductorem conuênit, ne intra tempora locationis eius, conductor de fundo inuitus repelleretur: &, ſi pulſat⁹ eſſet, pœnam decem præſtet Titius locator Seio conductori: vel Seius conductor, ſi intra tempora locationis diſcedere vellet, æque decem Titio locatori præſtaret. quod inuicem de ſe ſtipulati ſunt. Quæro, cũ Seius conductor biennij continui penſionem non ſolue„rit, an ſine metu pœnæ expelli poſſit. Paulus reſpondi, quanuis nihil expreſſum ſit in pœnali ſtipulatione de ſolutione penſionũ: tamen veriſimile eſſe, ita conueniſſe de non expellendo colono intra tẽpora præfinita, ſi pẽſionibus paruerit, & vt oportet, coleret: & ideò, ſi pœnã petere cœperit is, qui pẽſionibus ſatis non fecit, profuturã locatori doli excep„tionem. Paulus reſpondi, Seruus, qui æſtimatus colonæ adſcriptus eſt, ad periculum colonę per-

tinebit: & ideò æſtimationem eius defuncti ab hærede colonæ præſtari oportebit.

DOMINVS horreorum effractis, & cõpilatis horreis non tenetur, niſi cuſtodiam eorum receperit. Serui tamen eius, cũ quo contractum eſt, propter ædificiorũ notitiam in quæſtionẽ peti poſſunt.

In cõducto fundo ſi cõductor ſua opera aliquid neceſſario, vel vtiliter auxerit, vel ędificauerit, vel inſtituerit, cũ id nõ cõueniſſet ad recipiẽda ea, quę impẽdit, ex cõducto cũ domino fundi experiri poteſt.

Qui contra legẽ cõductionis fundũ ante tẽpus ſine iuſta ac probabili cauſa deſeruerit, ad ſoluendas totius temporis penſiones ex cõducto cõueniri poteſt, quatenus locatori in id, quod eius intereſt, indẽnitas ſeruetur.

CVM DOMINI horreorũ inſularũmq; deſyderãt, diu nõ apparẽtibus, nec eius tẽporis penſionẽ exoluẽtibus cõductoribus, aperire, & ea, quę ibi ſunt, deſcribere, à publicis perſonis, quorũ intereſt, audiẽdi ſunt. Tempus autem in huiuſmodi re biennij debet obſeruari.

QVI DOMVM habebat, aream iniunctam ei domui vicino proximo locauerat. is vicinus, cũ ædificaret in ſuo, terram in eam aream amplius, quàm fundamenta cæmentitia locatoris erant, congeſſit: ea terra aſſiduis pluuijs inundata, parieti eius, qui locauerat, humore præſtito, ædificia corruerunt. IABOL.
» Labeo ex locato tantũmodo actionem eſſe ait, quia non ipſa congeſtio, ſed humor ex ea cõgeſtione poſtea dãno fuerit. damni autẽ iniuriæ actio ob ea ipſa fit, per quæ non extrinſecus alia cauſa oblata damno quis affectus eſt. & hoc probo.

INSVLAM vno pretio emiſti, totámq; locaſti, IABOL.

& eã vẽdidiſti ita, vt emptori mercedes inquilinorũ accederent. Quanuis eam conductor pretio maiore locaret, tamen id emptori accedit, quod tibi conductor debuit. In operis locatione erat dictum ante, quam diem effici deberet: deinde, ſi ita factũ non eſſet, quanti locatoris interfuiſſet, tantam pecuniam conductor promiſerat. Eatenus eam obligationem cõtrahi puto, quatenus vir bonus de ſpatio temporis æſtimaſſet: quia id actum apparet eſſe, vt eo ſpatio abſolueretur, ſine quo fieri non poſſit. Quidam in municipio balneũ præſtandum x x annuis „ nummis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fiſtularum, ſimiliúmque rerum centum nũmi vt prę ſtarentur ei, conuenerat. conductor centum nũmos petebat. Ita ei deberi dico, ſi in earum rerũ refectio„ nem ſe eam pecuniam impendere ſatiſdaret.

IABOL. 61 MARTIVS domum faciendam à Flacco conduxerat. deinde, operis parte effecta, terræmotu cõ„ cuſſum erat ædificium. Maſurius Sabinus ait, ſi na„ turali vi, veluti terræmotu hoc acciderit, Flacci eſſe periculum.

62 CVM IN plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, vt non ſolum habitare cõductor „ poſſit ex calendis cuiuſque anni, ſed etiam, ſi locare „ habitator alijs velit, ſuo tempore poſſit. Itaque, ſi ea domus ex calendis Ianuarijs fracta in calendas Iunij permanſiſſet, ita vt nec habitare quiſquam, nec oſtendere alicui poſſet: nihil locatori conductorem pręſtaturum; adeò, vt nec cogi quidem poſſit, ex calẽdis Iunijs refecta domo habitare: niſi paratus fuiſſet locator commodam ei domum ad habitandum dare. Hæredẽ coloni, quanuis colonus non eſt, nihilo minus domino poſſidere exiſtimo. Veſti-

menta tua ſi fullo perdidit, & habes vnde petas, nec repetere vis: agis nihilo minus ex locato cum fullone. ſed iudicem æſtimaturum, an poſſis aduerſus furem magis agere, & ab eo tuas res conſequi, fullonis videlicet ſumptibus. Sed, ſi hoc tibi impoſſibile eſſe proſpexerit, tunc fullonem tibi quidem condẽnabit, tuas autem actiones te ei præſtare compellet. Lege dicta domus facienda locata erat ita, vt probatio, aut improbatio locatoris, aut hæredis eius eſſet. redẽptor ex voluntate locatoris quædam in opere permutauerat. Reſpondi, opus quidem ex lege dicta non videri factum, ſed, quoniam ex volũ„ tate locatoris permutatum eſſet, redemptorem ab„ ſolui debere. Mandaui tibi, vt excuteres, quanti villam ædificare velles. renuntiaſti mihi ducento„ rum impenſam excutere. certa mercede opus tibi locaui. poſtea comperi non poſſe minoris CCC eam villam conſtare. data autem tibi erant centum, ex quibus cum partẽ impendiſſes, vetui te opus facere. „Dixi, ſi opus facere perſeueraueris, ex locato tecum „ agere, vt pecuniæ mihi reliquũ reſtituas. Meſſem inſpiciente colono, cum alienam eſſe non ignorares, ſuſtuliſti. condicere tibi frumentum dominũ „ poſſe Labeo ait, & vt id faciat, colonum ex conducto cum domino acturum. Locator horrei propoſitum habuit, ſe aurum, argentum, & margaritas non recipere ſuo periculo: deinde, cum ſciret has res inferri, paſſus eſt. perinde eum futurum tibi obligatum dixi, ac ſi propoſitum fuerit remiſſum.

Seruum meum mulionem conduxiſti. negligentia eius mulus tuus perijt. ſi ipſe ſe locaſſet, ex peculio dúntaxat, & in rem verſo damnum me tibi præſtaturum locati iudicio. Si autem ego ipſe

Xx.iij.

eum locaſſem, nõ vltrà me tibi præſtaturum, quàm dolum malum, & culpam meam abeſſe. Quòd, ſi ſine diſtinctione perſonæ mulionem à me conduxiſti, & ego eum tibi dediſſem, cuius negligentia iumentum tuum perierit, illam quoque culpam me tibi præſtaturum ait, quòd eum elegiſſem, qui huiuſmodi damno te afficeret. Vehiculum conduxiſti, vt onus tuum portaret, & ſecum iter faceres. & cum pontem trãſiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat. quærebatur, an etiam pro ipſa ſola rheda portorium daturus fuerit. puto,
» ſi portorium mulio non ignorauit, & ſe ea tranſi-
» turum cum vehiculum locaret, mulionem præſta-
» re debere. Rerum cuſtodiam, quam horrearius conductoribus præſtare deberet, locatorem totorũ
» horreorum horreario præſtare non debere puto, niſi in locando aliter conuenit.

SCAEV. 67 COLONVS, cum lege locationis nõ eſſet comprehenſum, vt vineas poneret, nihilo minus in fundo vineas inſtituit, & propter earum fructus denis amplius aureis annuis is ager locari cœperat. Quæſitum eſt, ſi dominus iſtum colonũ fundo eiectum penſionum debitarum nomine conueniat, an ſumptus vtiliter factos in vineis inſtituendis computare poſſit, oppoſita doli mali exceptione. Reſpon-
» di, vel expenſas conſecuturum, vel nihil amplius præſtaturum eſſe. Nauem conduxi, vt de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauigaret olei metretis tribus impoſitis, & frumẽti modijs octo milibus certa mercede. Sed euenit, vt onerata nauis in ipſa prouincia IX menſibus retineretur, & onus impo-
» ſitum commiſſo tolleretur. Quæſitum eſt, an vectu- ras, quas conuênit, à conductore ſecundum locatio-

nem exigere nauis poſſit. Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, poſſe.

64 SI RIVVM, quem faciendum conduxeras & feceras, antè, quàm eum probares, labes corrupit: » tuum periculum eſt. Paulus. Immò ſi ſoli vitio id accidit, locatoris erit periculum: ſi operis vitio id accidit, tuum erit detrimentum. LABEO

DE AESTIMATORIA ACTIONE.

A CTIO DE æſtimato proponitur tollendæ dubitationis gratia. fuit enim magis dubitatũ, cũ res ęſtimata vendenda datur, vtrum ex vendito ſit actio propter æſtimationẽ. an ex locato, quaſi rem vendendam locaſſe videar: an ex cõducto, quaſi operas conduxiſſem: an mandati. Melius itaque viſum eſt hanc actionem proponi. Quoties enim de nomine cõtractus alicuius am» bigeretur, conueniret tamen aliquam actionem da» ri: dandam æſtimatoriam pręſcriptis verbis actionem. Eſt enim negotium ciuile geſtum, & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent, quæ in bonæ fidei iudicijs diximus. Æſtimatio autem periculum facit eius, qui ſuſcepit rem. Aut igitur ipſam rem debebit incorruptã reddere, aut æſtimationem, de qua conuenit. VLP.

HAEC ACTIO vtilis eſt, & ſi merces interuenit. PAVL.

DE RERVM PERMVTATIONE.

PAVL. SICVT aliud eſt vẽdere, aliud emere, alius emptor, alius venditor: ita aliud pretiũ, aliud merx. At in permutatione diſcerni non poteſt, vter emptor, vter venditor ſit. Multúmque differunt eorum pręſtationes. Emptor enim, niſi fecerit nummos accipientis, tenetur ex vendito. Venditori verò ſufficit ob euictionem ſe obligare, poſſeſſionémque tradere, & purgari dolo malo. Itaque, ſi euicta res non ſit, nihil debet. In permutatione verò, ſi vtrunque pretium eſt, vtriuſque rem fieri oportet: ſi merx, neutrius. Sed, cum debeat & res, & pretium eſſe, non poteſt inueniri, quid eorum merx, & quid pretium ſit. Nec ratio patitur, vt vna eadémque res & vẽneat, & pretium ſit emptionis. Vnde, ſi ea res, quam acceperim, vel dederim, poſtea euincatur: in factum dandam actionem reſpondetur. Item emptio, ac venditio, nuda conſentientium voluntate contrahitur: permutatio autem ex re vtrinque tradita initium obligationi præbet. Alioquin, ſi res nondum tradita ſit, » nudo conſenſu cõſtitui obligationẽ dicemus. Quod in ijs dũtaxat receptum eſt, quę nomen ſuum habent, vt in emptione, venditione, conductione, mãdato. » Ideóque Pedius ait alienam rem dantẽ, nullam contrahere permutationem. Igitur ex altera parte traditione facta, ſi alter rem non velit tradere: non in hoc agemus, quod intereſt noſtra, illam rem accepiſſe, de qua conuẽnit: ſed, vt res noſtra nobis reddatur, condictioni locus eſt, quaſi re non ſecuta.

ARISTO ait, quoniam permutatio vicina eſt emptioni, ſanum quoque, furtis noxiſque ſolutum, & non fugitiuum, ſeruum præſtandum, qui ex cauſa permutationis daretur.

DE PRAESCRIPTIS VERBIS, ET IN FACTVM ACTIONIBVS.

NONNVNQVAM euenit, vt ceſſantibus iudicijs proditis, & vulgaribus actionibus, cum proprium nomen inuenire nõ poſſumus, facile deſcẽdamus ad eas, quæ in factum appellantur. Sed, ne res exemplis egeat, paucis agam. Domino mercium in magiſtrum nauis, ſi ſit incertum vtrum nauem conduxerit, an merces vehendas locauerit, ciuilem actionẽ in factum eſſe dandam, Labeo ſcripſit. Item, ſi quis pretij explorãdi gratia rem tradat: neque depoſitum, neque commodatum erit: ſed non exhibita fide, in factũ ciuilis ſubijcitur actio. PAP.

NAM, CVM deficiunt vulgaria, atque vſitata actionum nomina: præſcriptis verbis agendum eſt. CELS.

IN QVAM neceſſe eſt confugere quoties contractus exiſtũt, quorum appellationes nullo iure ciuili proditæ ſunt. IVL.

NATVRA enim rerum inductum eſt, vt plura ſint negotia, quàm vocabula. VLP.

NATVRALIS meus filius ſeruiebat tibi, & tuus filius mihi. conuenit inter nos, vt & tu meum manumitteres, & ego tuum. ego manumiſi, tu verò non manumiſiſti. qua actione mihi tenearis, quæſitum eſt. In hac quæſtione, totius ob rem dati tractatus ius inſpici poteſt, quod in his cõpetit ſpeciebus. PAVL.

Aut enim do tibi vt des, aut do,vt facias, aut facio, vt des, aut facio,vt facias. in quibus quæritur, quæ obligatio naſcatur. Et,ſi quidem pecuniã dem, vt rem accipiam: emptio, & venditio eſt. Si autem do rem,vt rem accipiam: quia non placet permutationem rerum emptionem eſſe,dubium non eſt naſci ciuilem obligationem: in qua actione id eueniet, non vt reddas id,quod acceperis, ſed vt damneris mihi,quanti intereſt mea,illud,de quo conuenit,accipere. vel ſi meum recipere velim, repetam quod datum eſt, quaſi ob rem datum, re non ſecuta. Sed, ſi ſcyphos tibi dedi,vt Stichum mihi dares,periculo meo Stichus erit, ac tu dûntaxat culpam præſtare debes. Explicatus eſt articulus ille, do,vt des.

At,cum do,vt facias, ſi tale ſit factum, quod locari ſoleat, puta,vt tabulas pingas pecunia data, locatio erit: ſicut in ſuperiori caſu emptio.ſi res ſit, non erit locatio, ſed naſcetur vel ciuilis actio in hoc, quod mea intereſt,vel ad repetendum condictio. Quòd ſi tale eſt factum,quod locari non poſſit, puta vt ſeruum manumittas,ſiue certum tempus adiectum eſt, intra quod manumittatur, ídque,cum potuiſſet manumitti,viuo ſeruo tranſierit: ſiue finitum non fuerit, & tantum temporis conſumptum ſit, vt potuerit, debuerítque manumitti: condici ei poteſt, vel præſcriptis verbis agi. quod ijs,quæ diximus, cônuenit. Sed,ſi dedi tibi ſeruum,vt ſeruum tuum manumitteres,& manumiſiſti: & is,quem dedi, euictus eſt: ſi ſciens dedi,de dolo in me dandam „ actionem Iulianus ſcribit: ſi ignorans, in factum ciuilem. Quòd,ſi faciam,vt des, & poſtea,quàm feci,ceſſas dare: nulla erit ciuilis actio: & ideò de dolo dabitur. Sed,ſi facio,vt facias,hæc ſpecies tra-

ctatus plures recipit. nam ſi pacti ſumus, vt tu à meo debitore Carthagine exigas, ego à tuo Romæ, vel tu in meo, ego in tuo ſolo ædificem, & ego ædificaui, & tu ceſſas: in priore ſpecie mandatum quodammodo interueniſſe videtur, ſine quo exigi pecunia alieno nomine non poteſt. Quanuis enim & impendia ſequantur, tamē mutuum officium præſtamus. Et poteſt mandatum ex pacto etiam naturam ſuam excedere. Poſſum enim tibi mandare, vt & cuſtodiam mihi præſtes, & non plus impendas in exigendo, quàm decem. Et ſi eandem quantitatem impenderimus, nulla dubitatio eſt. Si autem aliter feceris: vt & hic mandatum interueniſſe videatur, quaſi refundamus inuicem impēſas. neque enim de re tua tibi mando. Sed hoc tutius erit, & in inſulis fabricandis, & in debitoribus exigēdis præſcriptis verbis dari actionem quæ actio ſimilis eſt mandati actioni: quemadmodum in ſuperioribus caſibus emptioni, & locationi. Si ergo hæc ſunt, vbi de faciendo ab vtroque conuenit, & in propoſita quæſtione idem dici poteſt: & neceſſario ſequitur, vt eius fiat condemnatio, quanti intereſt mea ſeruum habere, quem manumiſi: an deducendum erit, quòd libertum habeo? Sed hoc non poteſt æſtimari.

INSVLAM hoc modo, vt aliam reficeres, vendidi. Reſpondi, nullam eſſe venditionem: ſed ciuili actione incerti agendum eſſe. NERAT.

SI TIBI decem dedero, vt Stichū manumittas, & ceſſaueris: confeſtim agam præſcriptis verbis, vt ſoluas, quanti mea intereſt: aut, ſi nihil intereſt, cōdicam tibi, vt decem reddas. PAP.

SI DOMINVS ſeruum, cum furti argueretur,

quæſtionis habendæ cauſa æſtimatum dediſſet, neq; de eo compertum fuiſſet, & is nō redderetur: eo nomine ciuiliter agi poſſe: licet aliquo caſu ſeruum retenturus eſſet, qui traditum accepiſſet. Poteſt enim retinere ſeruum, ſiue dominus pro eo pecuniam elegiſſet, ſiue in admiſſo deprehēſus fuiſſet. tunc enim & datam æſtimationem reddi à domino oporteret. Sed quæſitum eſt, qua actione pecunia, ſi eam dominus elegiſſet, peti poſſet. Dixi, tametſi quid inter eos ageretur, verbis quoque ſtipulationis cōcluſum non fuiſſet: ſi tamen lex contractus non lateret, præſcriptis verbis incerti & hic agi poſſe: nec videri nudum pactū interueniſſe, quoties certa lege dari probaretur.

OB EAM cauſam accepto liberatus, vt nomen „ Titij debitoris delegaret, ſi fidem contractus non „ impleat, incerti actione tenebitur. Itaque iudicis officio non vetus obligatio reſtaurabitur, ſed promiſſa præſtabuntur, vt condemnatio ſequatur.

IABOL. PARTIS tertiæ vſumfructū legauit quis vxori. hæredis bona ab eius creditoribus diſtracta ſunt: & pecuniā, quæ ex æſtimatione tertiæ partis fiebat, mulier accepit fruendi cauſa, & per ignorantiam ſtipulatio prætermiſſa eſt. Quero, an ab herede mulieris pecunia, quæ fruendi cauſa data eſt, repeti poſſit, & qua actione. Reſpōdi, in factum actionem dari debere.

POMP. QVIA ACTIONVM nō plenus numerus eſt, ideò plerunque actiones in factū deſyderantur. Sed eas actiones, quæ legibus proditæ ſunt, ſi lex iuſta ac neceſſaria ſit, ſupplet Prætor in eo, quod legi deeſt: quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in fa-

ctum accõmodatas legi Aquiliæ: idque vtilitas eius legis exigit.

SI VIR vxori ſuæ fundos vẽdiderit, & in venditione comprehenſum eſt, cõueniſſe inter eos, ſi ea nupta ei eſſe deſijſſet, vt eos fũdos, ſi ipſe vellet, eodem pretio mulier trãſcriberet: viro in factum exiſtimo iudicium eſſe reddẽdum. idque & in alijs perſonis obſeruandum eſt. PROC.

SI TIBI rem vendendam certo pretio dediſſem, vt, quo pluris vẽdidiſſes, tibi haberes: placet neque mandati, neque pro ſocio eſſe actionem, ſed in factum, quaſi alieno negotio geſto: quia & mandata gratuita eſſe debent, & ſocietas nõ videtur in eo cõtracta, qui te non admiſit ſocium diſtractionis, ſed ſibi pretium certum recepit. VLP.

SI TIBI areæ meæ dominiũ dedero ea lege, vt inſula ædificata mihi partem reddas, neque emptionem eſſe, quia pretij loco partem rei meæ recipio: neque mandatum, quia non eſt gratuitum: neque ſocietatem, quia nemo ſocietatem cõtrahendo rei ſuæ dominus eſſe deſinit. Sed, ſi puerum docendum, vel pecus paſcendum tibi dedero, vel puerum nutriendum, ita, vt ſi poſt certos annos veniſſet, pretium inter nos communicaretur: abhorrere hoc ab area, eò, quòd hic dominus eſſe non deſinit, qui prius fuit. competit ergo pro ſocio actio. Sed, ſi fortè puerũ dominij tui fecero, idem eſſe, quod in area, dicturum: quia dominium deſinit ad primũ dominum pertinere. Quid ergo eſt? in factum putat actionem Iulianus dãdam, id eſt præſcriptis verbis. Ergo, ſi quis areæ dominium nõ tranſtulerit, ſed paſſus ſit te ſic ædificare, vt communicaretur vel ipſa, vel pretiũ eius: erit ſocietas. Idémq; & ſi partis areæ IVL.

dominium tranſtulit, partis non, & eadem lege ædificare paſſus ſit.

QVI SERVANDARVM mercium ſuarum » cauſa alienas merces in mare proiecerit, nulla tenetur actione. ſed, ſi ſine cauſa id feciſſet, in factum ſi dolo, de dolo tenetur. Sed, & ſi ſeruum quis alienum ſpoliauerit, iſque frigore mortuus ſit: de veſtimentis quidem furti agi poterit, de ſeruo verò in factum agendum, criminali pœna aduerſus eum ſeruata. Sed, & ſi calicem argenteum quis alienum in profundum abiecerit damni dandi cauſa, non lucri » faciendi: Pomponius libro XXVI ad Sabinum ſcribit, neque furti, neque damni iniurię actionem eſſe: in factum tamen agendum. Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eámque ego immiſſo » pecore depaſcam, Ariſto ſcribit non tibi occurrere legitimam actionem, qua experiri poſſis. nam neque » ex lege XII TAB. de paſtu pecoris, quia non in tuo paſcitur: neque de pauperie, neque damni iniuriæ agi poſſe. in factum itaque erit agendum.

SOLENT, qui nouerũt ſeruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis, vbi celentur: quæ res » non facit eos fures. Solent etiam mercedem huius rei accipere, & ſic indicare. Nec videtur illicitum eſſe hoc, quod datur. Quare, qui acceperit, quia ob cauſam accepit, nec improbam cauſam, non timet condictionem. Quòd, ſi ſolutum quidẽ nihil eſt, ſed pactio interceſſit ob indicium, hoc eſt, vt, ſi indicaſſet, apprehenſúſque eſſet fugitiuus, certum aliquid daretur, videamus, an poſſit agere. Et quidem conuen» tio iſta nõ eſt nuda, vt quis dicat ex pacto actionem non oriri: ſed habet in ſe negotiũ aliquod. ergo ciuilis actio poteſt oriri, id eſt pręſcriptis verbis: niſi quis

& in hac ſpecie de dolo actionem competere dicat, vbi dolus aliquis arguatur.

PERMISISTI mihi cretam eximere de agro tuo, ita vt eum locũ, vnde exemiſſem, replerem: exemi, nec repleo. quæſitum eſt, quam habeas actionẽ: ſed certum eſt ciuilem actionem incerti competere. Si autem vendidiſti cretam, ex vendito ages. Quòd, ſi poſt exemptionem cretæ repleuero, nec patiaris me cretam tollere: tunc agam ad exhibẽdum, quia mea facta eſt, cum voluntate tua exempta ſit. POMP.

Permiſiſti mihi, vt ſererem in fundo tuo, & fructus tollerem: ſi nec patiaris me fructus tollere, nullam iuris ciuilis actionem eſſe Ariſto ait: ſed an in factum dari debeat, deliberari poſſe. ſed de dolo erit.

SI GRATVITAM tibi habitationem dedero: an commodati agere poſſim? & Iulianus ait poſſe: ſed eſt vtilius pręſcriptis verbis agere. Si margaritas tibi æſtimatas dedero, vt eaſdem mihi afferres, aut pretiũ earum: deinde hæ perierint ante venditionem: cuius periculum ſit? Et ait Labeo, quod & Pomponius ſcribit: ſi quidem ego te vẽditorem rogaui, meum eſſe periculũ: ſi tu me rogaſti, tuum eſſe: ſi neuter noſtrum, ſed dúntaxat conſenſimus: teneri te hactenus, vt dolum, & culpam mihi præſtes. actio autẽ ex hac cauſa vtiq; erit præſcriptis verbis. VLP.

SI REM tibi inſpiciendã dedi, & dicas te perdidiſſe: ita demum mihi præſcriptis verbis actio cõpetit, ſi ignorem, vbi ſit. Nam, ſi mihi liqueat apud te eſſe, furti agere poſſum, vel condicere, vel ad exhibendum agere. Secundũ hæc, ſi cui inſpiciendum dedi, ſiue ipſius cauſa, ſiue vtriuſq;: & dolũ, & culpam mihi pręſtandam eſſe dico, propter vtilitatem: periculum non. ſi verò mei dúntaxat cauſa datum PAP.

eſt, dolum ſolum: quia prope depoſitũ hoc accedit.
Si, cum vnum bouem haberē, & vicinus vnum, „ placuerit inter nos, vt per denos dies ego ei, & ille mihi, bouem commodaremus, vt opus faceret, & apud alterum bos perijt: commodati non competit actio: quia non fuit gratuitum commodatũ: verùm præſcriptis verbis agēdum eſt. Si, cum mihi veſtimenta venderes, rogauero, vt ea apud me relinquas, vt peritioribus oſtenderē: mox hæc perierint vi ignis, aut alia vi maiore: me minime periculũ præſtaturum. ex quo apparet vtique cuſtodiam ad me pertinere. Si quis ſponſionis cauſa anulos acceperit, nec reddit victori: præſcriptis verbis actio in „ eum competit. Nec enim recipienda eſt Sabini opinio, qui cōdici, & furti agi ex hac cauſa putat. Quēadmodum enim rei nomine, cuius neque poſſeſſionem, neque dominium victor habuit, aget furti? Planè, ſi inhoneſta cauſa ſponſionis fuit, ſui anuli dūntaxat repetitio erit.

SI APVD te pecuniam depoſuerim, vt dares Titio ſi fugitiuũ meum reduxiſſet, nec dederis, quia non reduxit: ſi pecuniam mihi non reddas, melius eſt præſcriptis verbis agere. non enim ambo pecuniam, ego & fugitiuarius depoſuimus, vt quaſi apud ſequeſtrem ſit depoſitum.

ROGASTI me vt nummos tibi mutuos darem. ego, cum non haberem, dedi tibi rem vendendam, vt pretio vtereris. ſi non vendidiſti: aut vendidiſti quidem, pecuniam autem non accepiſti mutu„ am: vtilius eſt ita agere, vt Labeo ait, præſcriptis verbis, quaſi negotio quodam inter nos geſto proprij contractus. Si prædium pro te obligauero, „ deinde placuerit inter nos, vt mihi fideiuſſorē præ-

ſtares, nec facias: melius eſſe dico præſcriptis verbis agi: niſi merces interueniat. Nam, ſi interuenit, ex locato eſſe actionem.

» APVD LABEONEM quæritur, ſi tibi equos venales experiēdos dedero, vt, ſi in triduo diſplicuiſ» ſent, redderes: túque deſultor in his cucurreris, & viceris, deinde emere nolueris: an ſit aduerſus te ex vendito actio. Et puto verius eſſe præſcriptis verbis agendū: nam inter nos hoc actū eſt, vt experimentū gratuitū acciperes, non vt etiam certares. Item » apud Melam quæritur, ſi mulas tibi dedero, vt experiaris, & ſi placuiſſent, emeres: ſi diſplicuiſſent, vt in dies ſingulos aliquid præſtares: deinde mulæ à graſſatoribus fuerint ablatæ intra dies experimenti: quid eſſet pręſtādum, vtrum pretium & merces, an » merces tātum? Et ait Mela intereſſe, vtrum emptio iam erat cōtracta, an futura: vt, ſi facta, pretium petatur: ſi futura, merces petatur. ſed non exprimit de actionibus. Puto autem, ſi quidem perfecta fuit emptio, competere ex vēdito actionem: ſi verò nondū perfecta eſſet, actionem talem, qualem aduerſus deſultorem, dari. Si, cum emere argentum velles, » vaſcularius ad te detulerit, & reliquerit: & cum diſplicuiſſet tibi, ſeruo tuo referendum dediſti, & ſine » dolo malo & culpa tua perierit, vaſcularij eſſe detrimentum: quia eius quoque cauſa ſit miſſum. Certè culpam eorum, quibus cuſtodiendū, perferēdúmve » dederis, te præſtare oportere Labeo ait: & puto pręſcriptis verbis actionem in hoc competere.

QVOTIES deficit actio vel exceptio, vtilis actio vel exceptio danda eſt.

SI TIBI polienda, ſarciendáve veſtimēta dederim: ſi quidem gratis hanc operam te ſuſcipiente, CAIVS.

mandati eſt obligatio:ſi verò mercede data, aut conſtituta, locationis, conductioníſque negotium geritur. Quod, ſi neque gratis hanc operam ſuſceperis, neque protinus aut data, aut conſtituta ſit merces: ſed eo animo negotium geſtum fuit, vt poſtea tantũ mercedis nomine daretur, quantum inter nos ſtatutum ſit: placet quaſi de nouo negotio in factũ dandum iudicium eſſe, id eſt præſcriptis verbis actionẽ.

VLP. DVO SECVNDVM Tyberim cum ambularent, alter eorũ ei, qui ſecũ ambulabat, rogatus anulum oſtẽdit vt reſpiceret. illi éxcidit anulus: & in Tyberim deuolutus eſt. Reſpondi, poſſe agi cum eo in factum actione.

AFRIC. TITIVS Sempronio XXX dedit, pactíque ſunt, vt ex reddіtu eius pecuniæ tributum, quod Titius impendere debet, Sempronius præſtet, computatis vſuris ſemiſſibus: & quanto minus tributorum nomine præſtitum foret, quàm earum vſurarum quantitas eſſet, vt id Titio reſtitueret: & quod amplius præſtitum eſſet, id ex ſorte decederet: aut, ſi & ſortem & vſuras ſumma tributorum exceſſiſſet, id, quod amplius eſſet, Titius Sempronio pręſtaret: neque de ea re vlla ſtipulatio interpoſita eſt. Titius cõſulebat, id, quod amplius ex vſuris Sempronius redegiſſet, quàm tributorum nomine præſtitiſſet, qua actione ab eo conſequi poſſet. Reſpondi, pecuniæ quidem creditæ vſuras niſi in ſtipulationem deductas non deberi: verùm in propoſito videndum, ne non tam fœnerata pecunia intelligi debeat, quàm quaſi mandatum inter eos contractum: niſi quid vltra ſemiſſem conſecuturus eſſet. Sed nec ipſius quidem ſortis petitionem pecuniæ creditæ fuiſſe: quãdo, ſi Sempronius eam pecuniam ſine dolo malo vel

amiſiſſet, vel vacuam habuiſſet, dicendum nihil eo nomine præſtare debuiſſe, tutiúſque eſſe præſcriptis verbis in factum actionem dari, præſertim cum illud quoque cõueniſſet, vt quod amplius præſtitum eſſet, quàm ex vſuris redigeretur, ſorti decederet: quod ipſum, ius & cauſam pecuniæ creditæ excedit.

SI OPERAS fabriles quis ſerui ſui, vice mutua dediſſet, vt totidem reciperet: poſſe eum pręſcriptis verbis agere: ſicuti, ſi penulas dediſſet, vt tunicas acciperet. Nec eſſe hoc contrarium, quòd, ſi per errorem operę indebitæ datæ ſint, ipſæ repeti non poſſunt. nam aliud dando, vt aliud reddatur, obligari iure gentium poſſumus: quod autem indebitum datur, aut ipſũ repeti debet, aut tantũdem ex eodẽ genere. quorum neutro modo operæ repeti poſſunt. MARC.

SI TIBI ſcyphos dedi, vt eoſdem mihi redderes: cõmodati actio eſt. ſi vt pondus argẽti redderes, quantum in illis eſſet, tantundem ponderis: petitio eſt per actionem præſcriptis verbis tam boni argenti, quàm illi ſcyphi fuerunt. ſed, ſi vt vel hos ſcyphos, vel vt eiuſdem ponderis argentum dares, conuẽnit: idem dicendum eſt. POMP.

LIBRI XIX FINIS.

DE PIGNORIBVS ET HYPOTHECIS: ET QVALITER EA CONTRAHANTVR: ET DE PACTIS EORVM.

LIBER VIGESIMVS.

PAP. lex. i. CONVENTIO generalis in pignore dando bonorum, vel poſtea quæſitorũ, recepta eſt. In ſpeciem autem alienæ rei collata cõuentione, ſi non fuerit ei, qui pignus dabat, debita: poſtea debitori dominio quæſito, difficilius creditori, qui non ignorauit alienum, vtilis actio dabitur: ſed facilior erit creditori poſſidẽti retentio. Seruo pignori dato, peculium eius creditor citra conuentionem ſpecialiter ſuper eo cõceptam fruſtra diſtrahit: nec intereſt, quãdo ſeruus domino peculium acquiſierit. Cum prædium pignori daretur, nominatim vt fructus quoque pignori eſſent, cõuenit eos conſumptos bona fide, » emptor vtili Seruiana reſtituere nõ cogetur. Pignoris etenim cauſam nec vſucapione perimi placuit: quoniam quæſtio pignoris ab intentione dominij ſeparatur. Quod in fructibus diſſimile eſt, qui nunquam debitoris fuerũt. Pacto placuit, vt ad diẽ vſuris non ſolutis fructus hypothecarum in vſuris compenſarentur. Niſi legitimę vſurę ſua die ſoluan» tur, quanuis in exordio minores in ſtipulatum venerint, non eſſe tamen irritam conuentionem placuit: cum ad diem minore fœnore nõ ſoluto, legitimę maiores vſuræ ſtipulanti rectè promitti potuerunt.

Cum prædium vxor viro donaſſet, idque prædium vir pignori dediſſet: poſt diuortiũ mulier poſ-

ſeſſionem ſui prædij recuperauit, & idem prædium ob debitũ viri pignori dedit. In ea dũtaxat pecunia rectè pign⁹ à muliere contractũ apparuit, quàm offerre viro debuit, meliore prædio facto: ſcilicet ſi maiores ſumptus, quàm fructus fuiſſent, quos vir ex prædio percepit: etenim in ea quãtitate propriũ mulier negotium geſſiſſe, non alienũ ſuſcepiſſe videtur.

FIDEIVSSOR, qui pignora, vel hypothecas ſuſcepit, atque ita pecunias ſoluit, ſi mandati agat, vel cum eo agatur: exemplo creditoris etiam culpam æſtimari oportet. cæterum iudicio, quod de pignore dato proponitur, conueniri non poteſt.

SI SVPERATVS ſit debitor, qui rem ſuam vẽdicabat, quod ſuam nõ probat: æque ſeruãda erit creditori actio Seruiana probãti rem in bonis eo tẽpore, quo pignus cõtrahebatur, illius fuiſſe. Sed &, ſi victus eſt debitor vendicans hęreditatẽ, iudex actionis Seruianæ neglecta de hæreditate dicta ſentẽtia, pignoris cauſam inſpicere debebit. Atqui aliud in legatis, & libertatibus dictũ eſt, cũ ſecundũ eum, qui legitimam hæreditatẽ vẽdicabat, ſententia dicta eſt. Sed creditor non bene legatarijs per omnia cõparatꝰ: cũ legata quidẽ aliter valere nõ poſſint, quàm ſi teſtamẽtum ratũ eſſe cõſtaret. Enimuerò fieri poteſt, vt & pignus rectè ſit acceptũ, nec tamẽ ab eo lis bene inſtituta. Per iniuriã victus apud iudiciũ, rem, quam petierat, poſtea pignori obligauit. non plus habere creditor poteſt, quàm habeat, qui pignus dedit. ergò ſummouebitur rei iudicatæ exceptione: tametſi maxime nullam propriam, qui vicit, actionem exercere poſſit. Non enim, quod ille non habuit, ſed quod in ea re, quæ pignori data eſt, debitor habuerit, conſyderandum eſt.

CAIVS CONTRAHITVR hypotheca per pactũ conuentum, cum quis paciſcatur, vt res eius propter aliquam obligationem ſint hypothecę nomine obligatæ. Nec ad rem pertinet, quibus fiat verbis: ſicuti eſt & in ijs obligationibus, quæ conſenſu cõtrahuntur. Et ideò ſine ſcriptura, ſi conuenit, vt hypotheca ſit, & probari poterit, res obligata erit, de qua cõuenit. Fiunt enim de his ſcripturæ: vt, quod actum eſt, per eas facilius probari poſſit. & ſine his autẽ valet, quod actum eſt ſi habeat probationem: ſicuti & nuptiæ ſunt, licet teſtationes in ſcriptis habitæ non ſint.

MARC. RES HYPOTHECAE dari poſſe ſciendum eſt pro quacunque obligatione: ſiue mutua pecunia detur, ſiue dos, ſiue emptio, vel venditio contrahatur, vel etiam locatio & conductio, vel mandatum: & ſiue pura eſt obligatio, vel in diem, vel ſub conditione: & ſiue in præſenti contractus eſt, ſiue etiam præcedat. Sed & futuræ obligationis nomine dari poſſunt. Sed & non ſolum ſoluendæ omnis pecuniæ cauſa, verumetiã de parte eius: & vel pro ciuili obligatione, vel honoraria, vel tãtum naturali. Sed & in cõditionali obligatione nõ aliàs obligãtur, niſi cõditio extiterit. Inter pign⁹ autẽ, & hypothecam tantũ nominis ſonus differt. Dare autẽ quis hypothecam poteſt, ſiue pro ſua obligatione, ſiue pro aliena.

VLP. OBLIGATIONE generali rerum, quas quis habuit, habiturúſve ſit, ea non continebuntur, quæ veriſimile eſt quenquam ſpecialiter obligaturum nõ fuiſſe: vtputa ſupellex. item veſtis relinquẽda eſt debitori, & ex mãcipijs, quæ in eo vſu habebat, vt certum ſit eum pignori daturum nõ fuiſſe. Proinde de miniſterijs eius perquam ei neceſſarijs, vel, quæ ad affectionem eius pertineant,

7 VEL QVAE in vſum quotidianum habentur, Seruiana non competit.

8 DENIQVE concubinam, filios naturales, alūnos, conſtat generali obligatione non contineri: & ſi qua alia ſunt huiuſmodi miniſteria. VLP.

9 SED ET quo ad eas res, quas eo tempore, quo paciſcebatur, in bonis habuit, idē obſeruari debet. CAIVS

Quod emptionem venditionémque recipit, etiā pignorationem poteſt recipere.

10 SI DEBITOR res ſuas duobus ſimul pignori obligauerit, ita, vt vtriq; inſolidū obligatæ eſſent: ſinguli inſolidū aduerſus extraneos Seruiana vtentur. inter eos autem ſi quæſtio moueatur, poſſidentis meliorem eſſe conditionem. Dabitur enim poſſidenti hæc exceptio, ſi non conuenit, vt eadem res mihi quoque pignori eſſet inſolidum. Si autem id actum fuerit, vt pro partibus res obligarentur, vtilem actionem competere & inter ipſos, & aduerſus extraneos: per quam dimidiam partem poſſeſſionis apprehendant ſinguli. VLP.

11 SI IS, qui bona reip. iure adminiſtrat, mutuam pecuniam pro ea accipiat: poteſt rem eius obligare. MARC.

Si antichreſis facta ſit, & in fundum, aut in ædes aliquis inducatur: eouſq; retinet poſſeſſionē pignoris loco, donec illi pecunia ſoluatur, cum in vſuras fructus percipiat, aut locando, aut ipſe percipiēdo, habitandóque. Itaque ſi amiſerit poſſeſſionem, ſolet in factum actione vti. Vſuſfructus an poſſit pignori, hypothecæve dari, quæſitum eſt, ſiue dominus proprietatis conuenerit, ſiue ille, qui ſolum vſumfructū habet. Et ſcribit Papinianus libro XI reſponſorum, tuendum creditorem: & ſi velit cum creditore proprietarius agere, non eſſe ei ius

vtifrui inuito ſe, tali exceptione eum Prætor tuebitur, ſi non inter creditorē, & eum, ad quem vſuſfructus pertinet, conuenerit, vt vſuſfructus pignori ſit. Nam & cū emptorē vſuſfructus tuetur Prætor, cur nō & creditorem tuebitur? Eadē ratione & debitori obijcietur exceptio. Iura prædiorum vrbanorum pignori dari non poſſunt: igitur nec conuenire poſſunt, vt hypothecæ ſint.

PAVL. 12 SED AN viæ, itineris, actus, aquæductus pignoris conuentio locum habeat, vidēdum eſt. Pomponius ait, vt talis pactio fiat, quandiu pecunia ſoluta nō ſit, his ſeruitutibꝰ creditor vtatur, ſcilicet ſi vicinum fundū habeat: & ſi intra certū diē pecunia ſoluta non ſit, vendere eas vicino liceat. Quæ ſentētia propter vtilitatem contrahentium admittenda eſt.

MART. 13 GREGE pignori obligato, quę poſtea naſcuntur, tenētur. Sed & ſi prioribꝰ capitibus decedētibus totus grex fuerit renouatꝰ, pignori tenebitur. Statuliber quoq; dari hypothecæ poterit, licet cōditione exiſtēte euaneſcat pignus. Cū pignori rē pignoratam accipi poſſe placuerit, quatenus vtraq; pecunia debetur, pignꝰ ſecūdo creditori tenetur: & tam exceptio, quàm actio vtilis ei dāda eſt. Quod ſi dominus ſoluerit pecuniā, pignꝰ quoq; perimitur. Sed poteſt dubitari, nūquid creditori nummorū ſolutorū nomine vtilis actio dāda ſit, an nō. Quid enim, ſi res ſoluta fuerit? Et verū eſt, quod Pōponius lib. VII ad edictū ſcribit, ſi quidē pecuniā debet is, cuius nomē pignori datū eſt, exactā à creditore ſe cōpenſaturū: ſi verò corpꝰ is debuerit, & ſoluerit, pignoris loco futurum apud ſecūdum creditorem. Et in ſuperficiarijs legitime conſiſtere creditor poteſt aduerſus quemlibet poſſeſſorem, ſiue tātum pactū conuentū

de hypotheca interuenerit, ſiue etiam poſſeſſio tradita fuerit, deinde amiſſa ſit. Etiam ſi creditor iudicatum debitorē fecerit, hypotheca manet obligata: quia ſuas cōditiones habet hypothecaria actio, id eſt, ſi ſoluta eſt pecunia, aut ſatiſfactū eſt, quibus ceſſantibus tenet. Si cum defenſore in perſonam egero, licet is mihi ſatiſdederit, & dānatus ſit, æque hypotheca manet obligata. multo magis ergo, ſi in perſonam actum ſit ſiue cum reo, ſiue cum fideiuſſore, ſiue cum vtriſque pro parte, licet dānati ſint, hypotheca manet obligata: nec per hoc videtur ſatiſfactum creditori, quòd habeat iudicati actionem.

Si ſub cōditione debiti nomine obligata ſit hypotheca, dicendum eſt ante conditionem non rectè agi, cum nihil interim debeatur. Sed, ſi ſub cōditione debiti cōditio euenerit, rurſus agere poterit. Sed, ſi præſens ſit debitum, hypotheca verò ſub cōditione, & agatur ante conditionem hypothecaria: verū quidem eſt, pecuniam ſolutam non eſſe, ſed auferri hypothecam iniquum eſt. Ideóque arbitrio iudicis cautiones interponendæ ſunt, ſi conditio extiterit, nec pecunia ſoluatur, reſtitui hypothecam, ſi in rerū natura ſit. Propter vſuras quoque ſi obligata ſit hypotheca, vſuræ ſolui debent. Idem & in pœna dicemus.

¶ QVAESITVM eſt, ſi nondum dies pēſionis venit, an & medio tempore perſequi pignora permittendum ſit. Et puto dandam pignoris perſecutionē: quia intereſt mea: & ita Celſus ſcribit. Ex quibus cauſis naturalis obligatio cōſiſtit, pignus perſeuerare conſtat. VLP.

¶ ET, QVAE nondum ſunt, futura tamen ſunt, hypothecæ dari poſſunt, vt fructus pendentes, par- CAIVS.

tus ancillæ, fœtus pecorum, & ea,quæ naſcuntur: ſunt hypothecæ obligata. idque ſeruandum eſt, ſiue dominus fundi conuenerit aut de vſufructu, aut de iis,quæ naſcuntur, ſiue is,qui vſum fructum habet, ſicut Iulianus ſcribit. Quod dicitur, creditorē probare debere,cū côueniebat,rem in bonis debitoris fuiſſe,ad eam conuētionem pertinet,quę ſpecialiter facta eſt, nō ad illam,quæ inſeri quotidie ſolet cautionibus, vt ſpecialiter rebus hypothecæ nomine datis,cætera etiam bona teneantur debitoris, quæ nunc habet, & quę poſtea acquiſierit, perinde atque ſi ſpecialiter hę res fuiſſent obligatæ. Qui res ſuas iam obligauerunt, & alij ſecundo obligant creditori, vt effugiant periculū,quod ſolent pati,qui ſæpius eaſdem res obligant,prædicere ſolēt, alij nulli rem obligatam eſſe,quàm fortè Lucio Titio: vt in id,quod excedit priorem obligationem, res ſit obligata, vt ſit pignori hypothecæve id,quod pluris eſt, aut inſolidum, cū primo debito liberata res fuerit. De quo videndum eſt, vtrū hoc ita ſe habeat,ſi côueniat, an & ſi ſimpliciter conuenerit de eo,quod excedit,vt ſit hypothecæ, & ſolida res ineſſe conuētioni videatur, cum à primo creditore fuerit liberata: an adhuc pars. Sed illud magis eſt, quod prius diximus.

MARC. 16 SI FVNDVS hypothecæ datus ſit, deinde alluuione maior factus eſt: tot⁹ obligabitur. Si neſciente domino res eius hypothecæ data ſit, deinde poſtea dominus ratum habuit: dicendum eſt hoc ipſo,quòd ratum habet, voluiſſe eum retro currere ratihabitionem ad illud tempus,quo conuenit. Voluntas autem ferè eorū demū ſeruabitur, qui & pignori dare poſſunt. Si res hypothecę data poſt-

ea mutata fuerit, æque hypothecaria actio competit: veluti de domo data hypothecæ, & orto facto. Idem, ſi de loco conuenit, & domus facta ſit. Item ſi de loco dato conuenit, deinde vineis in eo poſitis. In vendicatione pignoris quæritur, an rem, de qua actum ſit, poſſideat is, cum quo actum eſt: nam ſi non poſſideat, nec dolo fecit, quò minus poſſideat, abſolui debet: ſi verò poſſideat, & aut pecuniam ſoluat, aut rem reſtituat, æque abſoluēdus eſt: ſi verò neutrū horū faciat, condēnatio ſequetur. Sed, ſi velit reſtituere, nec poſſit, fortè quia res abeſt, & longe eſt, vel in prouinciis: ſolet cautionibus res explicari: nā, ſi cauerit ſe reſtituturū, abſoluitur: ſi verò dolo quidē deſijt poſſidere, ſumma autē ope niſus nō poſſit rē ipſam reſtituere, tāti condēnabitur, quanti actor in litem iurauerit: ſicut in cæteris in rē actionibus. Nam, ſi tanti condemnatus eſſet, quantum deberetur: quid prodeſſet in rem actio, cū & in perſonam agendo idem conſequeretur? Interdum etiā de fructibus arbitrari debet iudex, vt, ex quo lis inchoata ſit, ex eo tempore etiam in fructibus condemnet. Quid enim, ſi minoris ſit prædium, quàm quod debetur? nam de antecedentibus fructibus nihil poteſt pronuntiare, niſi extent res. Creditor hypothecam ſibi per ſententiam adiudicatamq́, quemadmodum habiturus ſit, quæritur: nam dominium eius vendicare nō poteſt. ſed hypothecaria agere poteſt, vt, ſi exceptio abijciatur à poſſeſſore iudicati, replicet, ſi ſecundum eum iudicatum non eſt. Si pluris condemnatus ſit debitor, non reſtituendo pignus, quàm computatio ſortis, & vſurarum faciebat: an ſi tantum ſoluerit, quantum debeat, exoneretur hypotheca? quod ego quidem

quantum ad ſubtilitatem legis, & authoritatē ſententiæ, non probo. Semel enim cauſa tranſire videtur ad condēnationem, & inde pecunia deberi. Sed humanius eſt, non amplius eum, quàm, quod re vera debet, dando, hypothecam liberare. Aliena res vtiliter poteſt obligari ſub cōditione, ſi debitoris facta fuerit. Si duo pariter de hypotheca paciſcantur: in quantum quiſque obligatam hypothecam habeat, vtrum pro quātitate debiti, an pro partib⁹ dimidijs, quæritur. Et magis eſt, vt pro quātitate debiti pignus habeāt obligatum. Sed vterque ſi cum poſſeſſore agat, quemadmodum? vtrū de parte quiſque: an de toto, quaſi vtrique in ſolidum res obligata ſit? Quod erit dicendum, ſi eodem die pignus vtrique datum eſt ſeparatim. Sed, ſi ſimul illi & illi: ſi hoc actum eſt, vterque rectè inſolidū aget: ſi minus, aget vnuſquiſque pro parte. Poteſt ita fieri pignoris datio, hypothecæve, vt, ſi intra certum tempus non ſit ſoluta pecunia, iure emptionis poſſideat rem iuſto pretio tunc æſtimandam. hoc enim caſu videtur quodammodo conditionalis eſſe venditio. & ita diui Verus, & Antoninus reſcripſerunt.

VLP. 17 PIGNORIS perſecutio in rem parit actionem creditori.

PAVL. 18 SI AB EO, qui Publiciana vti potuit, quia dominium non habuit, pignora accepi: ſic tuetur me per Seruianam Prętor, qnemadmodum debitorem per Publicianam.

VLP. 19 QVI PIGNORI res plures accepit, non cogitur vnam liberare, niſi accepto vniuerſo, quantum debetur.

20 CVM CONVENIT, vt is, qui ad refectionem ædificij credidit, de penſionibus iure pignoris ipſe

creditum recipiat: etiã actiones vtiles aduerſus inquilinos accipiet, cautionis exemplo, quam debitor creditori pignori dedit.

21 SI INTER colonum, & procuratorem meum conuenerit de pignore, vel ratam habente me conuentionem, vel mandante: quaſi inter me, & colonum meum conueniſſe videtur. Si debitor ſeruum, quem à non domino bona fide emerat, & pignorauit, & pignoratum teneat: Seruianæ locus eſt: &, ſi aduerſus eum agat creditor, doli replicatione exceptionẽ elidet. & ita Iulianus ait, & habet rationem. Quicquid commodi pignori ſiue incommodi fortuitò acceſſerit, id ad debitorem pertinet.

Si res pignorata non reſtituatur, lis aduerſus poſſeſſorem erit ęſtimanda: ſed vtique aliter aduerſus ipſum debitorem, aliter aduerſus quenuis poſſeſſorem: nam aduerſus ipſum debitorem non pluris, quàm, quantum debet, quia non pluris intereſt: aduerſus cæteros poſſeſſores etiam pluris intereſt, quia, quod amplius debito conſecutus creditor fuerit, reſtituere debet debitori pignoratitia actione.

22 SI TITIO, qui rem meam ignorante me creditori ſuo pignori obligauerat, hæres extitero: ex poſtfacto pignus directo quidem non conualeſcit, ſed vtilis pignoratitia dabitur creditori. MOD.

23 CREDITOR prędia ſibi obligata ex cauſa pignoris locare rectè poterit. Pignoris obligatio etiam inter abſentes rectè ex contractu obligatur.

24 IN QVORVM finibus emere quis prohibetur, pignus accipere non prohibetur.

25 CVM VITIOSE, vel inutiliter contractus pignoris intercedat, retentioni locus nõ eſt: nec, ſi bona creditoris ad fiſcum pertineant.

26 FIDEIVSSOR impetrauit à poteſtate, vt antè, quàm ſolueret, pignora ipſe poſſideat, quaſi ſatiſfacturus creditoribus, nec ſatiſfecit, modo hęres debitoris paratus eſt ſoluere creditoribus. quæro an » pignora fideiuſſor reſtituere cogendus ſit. Modeſtinus reſpondi, cogendum eſſe. Pater Seij emancipato filio facile perſuaſit, vt, quia mutuam quantitatem acciperet à Septitio creditore, chirographũ perſcriberet ſua manu filius eius, quòd ipſe impeditus eſſet ſcribere, ſub commemoratione domus ad filium pertinentis pignori dandæ. Quærebatur, an Seius inter cætera bona etiam hanc domum iure optimo poſſidere poſſit. cum partis ſe hæreditate abſtinuerit: nec metuere ex hoc ſolo, quòd mandãte patre manu ſua ſcripſit inſtrumentum chirographi, cum neque conſenſum ſuum accommodauerit patri aut ſigno ſuo, aut alia ſcriptura. Modeſti» nus reſpondi, Cum ſua manu, pignori domũ ſuam futuram Seius ſcripſerat, conſenſum ei obligationi dediſſe, manifeſtum eſt. Lucius Titius prædia, & mancipia, quæ in prædijs erant, obligauit, hæredes eius, prædijs inter ſe diuiſis, illis mancipijs deſunctis alia ſubſtituerunt. creditor poſtea prædia cum mancipijs diſtraxit. Quæritur, an ipſa mancipia, quæ ſunt modo in prædijs conſtituta, hoc eſt in hypothecis, emptor vendicare rectè poſſit. Mode» ſtinus reſpondi, ſi neque pignorata ſunt ipſa mancipia, neque ex pignoratis ancillis nata, minime creditoribus obligata eſſe.

MARC. 27 SERVVM, quem quis pignori dederat, ex leuiſſima offenſa vinxit, mox ſoluit: &, quia debitor non ſatiſfaciebat, creditor minoris ſeruum vendidit. an aliqua actio creditori in debitorem conſti-

tuenda ſit, quia crediti ipſius actio non ſufficit ad id, quod deeſt, perſequendum. Quid ſi eum interfeciſſet, aut eluſcaſſet? Vbi quidẽ interfeciſſet, ad exhibendum tenetur: vbi autem eluſcaſſet, quaſi dãni iniuriæ dabimus actionem ad id, quantum intereſt. Quòd, ſi debilitando, aut vinciendo perſecutionem pignoris exinanierit (fingamus nullam crediti nomine actionem eſſe, quia fortè cauſa ceciderat) non exiſtimo indignam rem animaduerſione, & auxilio Pretoris. Vlpianus notat, ſi, vt creditori noceret, vinxit, tenebitur: ſi merentem, non tenebitur.

28 SI LEGATI conditionalis nomine relicti filiofamiliâs pater ab hærede rem propriam eius pignori acceperit, &, mortuo patre, vel emancipato filio conditio legati extiterit: incipit filio legatum deberi, & neque pater poteſt pignus vendicare, neque filius, qui nunc habere cœpiſſet actionẽ, nec ex prȩcedẽti tempore poteſt quicquam iuris habere in pignore: ſicut in fideiuſſore dicitur. PAVL.

29 PAVLVS reſpondit generalem quidem conuentionem ſufficere ad obligationem pignorum: ſed ea, quæ ex bonis defuncti non fuerunt, ſed poſtea ab hærede eius ex alia cauſa acquiſita ſunt, vendicari non poſſe à creditore teſtatoris. Si mancipia in cauſam pignoris ceciderunt: ea quoque, quȩ ex his nata ſunt, eodem iure habenda ſunt. Quod tamen diximus etiam nata eodem iure teneri, ſiue ſpecialiter de his conuenerit, ſiue non, ita procedit, ſi dominium eorũ ad eum peruenit, qui obligauit, vel hæredem eius. cæterum, ſi apud alium dominum pepererint, non erunt obligata. Domus pignori data exuſta eſt, eámque aream emit. Lucius Titius, & extruxit. quæſitum eſt de iure

» pignoris. Paulus reſpondi, pignoris perſecutionem perſeuerare, & ideò ius ſ óli ſuperficiem ſecutam videri, id eſt cũ iure pignoris: ſed bonę fidei poſſeſſores nõ aliter cogendos creditoribus ædificium reſtituere, quàm ſi ſumptus in extructionẽ erogatos, quatenus pretioſior res facta eſt, reciperent. Si ſciẽte & conſentiente domino, ſeruus, vt omnia bona domini pignori obligata eſſent, cõuenit: ipſum quoque, qui cauit, obligatum eſſe pignoris iure.

30 PERICVLVM pignorum nominis venditi ad emptorem pertinere: ſi tamen probetur eas res obligatas fuiſſe.

SCAEV. 31 LEX VECTIGALI fundo dicta erat, vt, ſi poſt certum tempus vectigal ſolutum non eſſet: is fundus ad dominũ redeat. poſtea is fundus à poſſeſſore pignori datus eſt. Quæſitum eſt, an rectè pi» gnori datus eſt. Reſpondi, ſi pecunia interceſſiſſet, pignus eſſe. Item quæſitum eſt, ſi, cum in exolutione vectigalis tam debitor, quàm creditor ceſſaſſent, & propterea pronuntiatum eſſet, fundum ſecũdum » legem domini eſſe, cuius potior cauſa eſſet? Reſpondi, ſi, vt proponeretur, vectigali non ſoluto iure ſuo dominus vſus eſſet, etiam pignoris ius euanuiſſe.

32 DEBITOR pactus eſt, vt, quæcunque in prædia pignori data, inducta, inuecta, importata, ibi nata, partáve eſſent, pignori eſſent. eorum prædiorũ pars ſine colonis fuit, eámque actori ſuo colendã debitor ita tradidit, aſſignatis ei ſeruis culturæ neceſſarijs. Quęritur, an & Stichus villicus, & cęteri ſerui ad culturã miſſi, & Stichi vicarij obligati eſſent? » Reſpondi, eos dũtaxat, qui hoc animo à domino inducti eſſent, vt ibi perpetuo eſſent, non temporis cauſa accommodarentur, obligatos eſſe.

33 IS, QVI promiſit tibi, aut Titio, ſolutum quidem Titio repetere non poteſt, ſed pignus ei datum & ante ſolutionem repetit. TRYPH.

34 CVM TABERNAM debitor creditori pignori dederit, quęſitum eſt, vtrum eo facto nihil egerit, an tabernæ appellatione merces, quæ in ea erãt, obligatæ videãtur: & ſi eas merces per tempora diſtraxerit, & alias comparauerit, eáſque in eam tabernam intulerit, & deceſſerit, an omnia, quę ibi deprehenduntur, creditor hypothecaria actione petere poſſit: cum & mercium ſpecies mutatæ ſint, & » res aliæ illatæ. Reſpondi, Ea, quæ mortis tempore » debitoris in taberna inuenta ſunt, pignori obligata » eſſe vidẽtur. Idẽ quæſijt, cũ epiſtola talis emiſſa eſſet. Δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρακαλῶ σε, μὴ βεβαίωσιν ἀλλ' ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβεῖν. οἶδας γὰρ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ ταβέρνα, καὶ οἱ δοῦλοί μου οὐδενὶ κατέχονται ἢ σοι, ὡς εὐσχημόνι ἀνθρώπῳ πιστεύσας. an pignus contractum ſit: an verò epiſtola nullius momenti ſit, cum » ſine die & conſule ſit? Reſpondi, cum conueniſſe de pignoribus videatur, non idcirco obligationem pignorũ ceſſare, quòd dies & Cõſules additi, vel tabulæ ſignatæ nõ ſint. Creditor pignori accepit à debitore quicquid in bonis haberet, habiturúſve eſſet. Quæſitum eſt, an corpora pecuniæ, quam idem debitor ab alio mutuã accepit, cum in bonis eius facta ſint, obligata creditori pignori eſſe cœperint. Re» ſpondi, cœpiſſe. SCAEV.

35 SI INSVLA, quam tibi ex pacto conuento licuit vẽdere, combuſta eſt, deinde à debitore tuo reſtituta eſt: idem in noua inſula iuris habes. LAB.

IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS VEL HYPOTHECA TACITE CONTRAHATVR.

PAP. SENATVS CONSVLTO, quod ſub Marco imperatore factũ eſt, pign⁹ inſulæ creditori datũ, qui pecuniã ob reſtitutionẽ ædificij inſtruendi mutuam dedit, ad eum quoque pertinebit, qui redemptori domino mãdante nummos adminiſtrauit.

MARC. » POMPONIVS libro XL variarũ lectionum ſcribit, Non ſolũ pro penſione, ſed, & ſi deteriorem habitationem fecerit culpa ſua inquilinus, quo nomine ex locato cũ eo erit actio, inuecta & illata pignori erunt obligata.

VLP. SI HORREVM fuerit conductum, vel diuerſorium, vel area: tacitam conuẽtionem de inuectis, » & illatis etiam in his locum habere putat Neratius quod verius eſt.

NERAT. EO IVRE vtimur, vt quę in prędia vrbana inducta illatáve ſunt, pignori eſſe credantur, quaſi id tacitè conuenerit. In ruſticis prędijs contrà obſeruatur. Stabula, quæ nõ ſunt in cõtinentibus ædificijs, quorum prædiorum ea numero habenda ſint, dubitari poteſt. Et quidem vrbanorũ ſine dubio nõ ſunt, cum à cæteris ædificijs ſeparata ſint. quod ad cauſam tamẽ taciti pignoris pertinet, non multũ ab vrbanis prædijs differunt.

MARC. » POMPONIVS ſcribit, Si gratuitã habitationẽ cõductor mihi præſtiterit, inuecta à me domino in» ſulæ pignori nõ eſſe. Itẽ illud, inquit, videndũ eſt, an volũtate domini induci pignus ita poſſit, vt in partẽ

debiti ſit obligatũ. Si quis fideiubeat, cũ res il- li9 à debitore,pro quo fideiuſſit, pignori data ſit:ve- riſimile intelligitur hoc ipſo, quod fideiubet,quodã- modo mãdare res ſuas eſſe obligatas. Sanè,ſi poſtea ſint eius res hypothecæ datæ,non erunt obligatæ.

LICET in prædijs vrbanis tacitè ſoleat cõuen- tum accipi,vt perinde teneãtur inuecta & illata, ãc ſi ſpecialiter cõueniſſet: tamẽ certè libertati huiuſ- » modi pignus non officit.idque & Pomp.probat.ait enim manumiſſioni non officere ob habitationem obligatum mancipium. VLP.

IN PRAEDIIS ruſticis fructus,qui ibi naſcũ- tur,tacitè intelliguntur pignori eſſe domino fundi locati,etiã ſi nominatim id nõ cõuenerit. Vidẽdum eſt,ne non omnia illata,vel inducta·ſed ea ſola,quę, vt ibi ſint,illata fuerint,pignori ſint.quod magis eſt. POMP.

CVM DEBITOR gratuita pecunia vtatur, poteſt creditor de fructibus rei ſibi pignoratæ ad modum legitimum vſuras retinere. PAVL.

EST DIFFERENTIA obligatorũ propter penſionẽ,& eorũ,quę ex conuentione manifeſta pi- gnoris nomine tenẽtur:quia manumittere mãcipia » obligata pignori nõ poſſum9: inhabitãtes autẽ ma- numittim9,ſcilicet antè quàm pẽſionis nomine præ- cludantur:tum enim pignoris nomine retenta mã- » cipia non liberabimus. Et deriſus eſt Nerua iuriſcõ- ſultus, qui per feneſtram monſtrauerat ſeruos de- tentos ob penſionem,liberari poſſe. VLP.

TVTORIS hæres cum hærede pupilli tranſ- actione facta, cũ ex ea maiorẽ partẽ ſoluiſſet,in reſi- duã quantitatem pignus obligauit. Quæſitũ eſt,an in veterẽ contractũ iure res obligata eſſet? Reſpon- di,ſecundũ ea,quæ proponerentur, obligatam eſſe. SCAEV.

QVAE RES PIGNORI VEL HYPOTHECAE OBLIGARI NON POSSVNT.

MARC. *lex. 1.* PVPILLVS ſine tutoris authoritate hypothecam dare non poteſt. Si filiusfami. pro alio rem peculiarẽ obligauerit, vel ſeruus, dicendũ eſt eam non teneri, licet liberam peculij ſui adminiſtrationem habeant: ſicut nec donare eis conceditur. non enim vſquequaque habent liberam adminiſtrationẽ. Facti tamẽ eſt quæſtio, ſi quæratur quouſque ei permiſſum videatur peculiũ adminiſtrare. Eam rẽ, quam quis emere non poteſt, quia commercium eius nõ eſt, iure pignoris accipere non poteſt, vt diuus Pius Claudio Saturnino reſcripſit. Quid ergò, ſi prædiũ quis litigioſum pignori acceperit, an exceptione ſit ſubmouendus? Et Octauenus putabat etiam in pignoribus locũ habere exceptionẽ. quod ait Scæuola libro III variarũ quæſtionum procedere, vt in rebus mobilibus exceptio locum habeat.

CAIVS. 2 SI ALIVS pro muliere, quæ interceſſit, dederit hypothecam, aut pro filiofamiliâs, cui contra ſenatuſconſultũ creditum eſt, an eis ſuccurratur, quæritur. Et in eo quidẽ, qui pro muliere obligauit rem ſuam, facilius dicitur ſuccurri ei: ſicut fideiuſſori huius mulieris eadem datur exceptio. Sed in eo, qui pro filiofamiliâs rem ſuam obligauit, eadem dicẽda erũt, quæ tractantur & in fideiuſſore eius.

PAVL. 3 ARISTO Neratio Priſco ſcripſit, etiam, ſi ita contractum eſt, vt antecedens dimitteretur, nõ aliter in ius pignoris ſuccedet, niſi conuenerit, vt ſibi eadẽ res eſſet obligata. Neque enim in ius pignoris

ſuccedere debet, qui ipſe nihil conuenit de pignore. Quo caſu emptoris cauſa melior efficitur. Denique, ſi antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interpoſuit, poſterior autẽ creditor de diſtrahendo omiſit, non per obliuionem, ſed, cum hoc ageretur, ne poſſet vendere: videamus an dici poſſit hucuſque tranſire ad eum ius pignoris, vt diſtrahere pignus huic liceat. Quod admittẽdum exiſtimo. Sæpe enim, quod quis ex ſua perſona non habet, hoc per extraneum habere poteſt.

4 TITIVS cum mutuam pecuniã accipere vellet à Meuio, cauit ei, & quaſdam res hypothecæ nomine dare deſtinauit, deinde, poſtquam quaſdã ex his rebus vendidiſſet, accepit pecuniam. Quæſitum eſt, an & prius res venditæ creditori tenerẽtur. Reſpondi, cum in poteſtate fuerit debitoris poſt cautionem interpoſitam pecuniam non accipere, eo tẽpore pignoris obligationẽ cõtractã videri, quo pecunia numerata eſt: & ideò inſpiciendum, quas res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tẽpore habuerit.

5 CREDITOR qui ſciens filiumfam. à parente pignori accepit, relegatur.

QVI POTIORES IN PIGNORE, VEL HYPOTHECA HABEANTVR ET DE IIS, QVI IN PRIORVM CREDITORVM LOCVM SVCCEDVNT.

QVI DOTEM pro muliere promiſit, pignus ſiue hypothecã de reſtituenda ſibi dote accepit· ſubſecuta deinde pro parte numeratione, maritus eandẽ rem pignori alij dedit· mox reſiduę quãtitatis numeratio ĩpleta eſt. Quæ- PAP.

rebatur de pignore. Reſpõſum eſt, Cũ ex cauſa promiſſionis ad vniuerſę quãtitatis exolutionẽ, qui dotẽ promiſit, cõpellitur, nõ vtique ſolutionũ obſeruãda ſunt tẽpora, ſed dies cõtractæ obligationis. nec probè dici poteſt in poteſtate ei9 eſſe, ne pecuniã reſiduã redderet, vt minus dotata mulier eſſe videatur. Alia cauſa eſt ei9, qui pignus accepit ad eã ſummã, quam intra diem certum numeraſſet, ac fortè prius, quàm numeraret, alij res pignori data eſt.

2 QVI GENERALITER bona debitoris pignori accepit, eo potior eſt, cui poſtea prædiũ ex his bonis pignori datur, quãuis ex cæteris pecuniã ſuã redigere poſſit. quòd, ſi ea conuentio fuit prioris, vt ita demũ cętera bona pignori haberẽtur, ſi pecunia de his, quæ generaliter accepit, ſeruari nõ potuiſſet: deficiẽte ſecũda cõuentione, ſecũdus creditor in pignore poſtea dato nõ tam potior, q̃ ſol9 inuenitur.

3 CREDITOR acceptis pignorib9, quæ in ſecũda cõuentione ſecũdus creditor accepit, nouatione poſtea facta, pignora pignoribus addidit. Superioris tẽporis ordinẽ manere primo creditori placuit, tanquam in ſuũ locũ ſuccedẽti. Cũ ex cauſa mãdati prędiũ Titio, cui9 negotiũ fuerat geſtũ, deberetur, pri9, quàm ei poſſeſſio traderetur, id pignori dedit: ac poſt traditã poſſeſſionẽ, idẽ prędiũ alij denuo pignori dedit. prioris cauſam eſſe potiorẽ apparuit, ſi nõ creditor ſecũdus prętium ei, qui negotiũ geſſerat, ſoluiſſet, verum in ea quãtitate, quã ſoluiſſet, eiúſq; vſuris potiorẽ fore conſtaret, niſi fortè prior ei pecuniã offerat. q̃, ſi debitor pecuniã aliũde ſoluiſſet, priorẽ pręferẽdũ. Poſt diuiſionẽ regionib9 factã, inter fratres cõuenit, vt, ſi frater agri portionẽ pro indiuiſo pignori datã à creditore ſuo nõ liberaſſet, ex diui-

ſione quęſitæ partis partē dimidiā alter diſtraheret. Pign⁹ intelligi cōtractū exiſtimaui, ſed priorē ſecū- do nō eſſe potiorē, quoniā ſecundū pign⁹ ad eā partem directum videbatur quā vltra partē ſuā frater non conſentiente ſocio non potuit obligare.

4 SI DEBITOR antè, quàm à priore creditore pignus liberaret, illud idē ob pecuniā creditā alij pignori dediſſet: & antè, quàm vtriq; creditori ſolueret debitū, rē aliā priori creditori vēdiderit, creditúmq; cōpenſauerit cū pretio rei vēditę: dicendū eſt perinde haberi debere, ac ſi priori creditori pecunia ſoluta eſſet· nec enim intereſt, ſoluerit, an cōpenſauerit. & ideò poſterioris creditoris cauſa eſt potior. POMP.

5 INTERDVM poſterior creditor potior eſt priore, vt puta, ſi in rē ipſam cōſeruandam impēſum eſt, quod ſequens credidit: veluti ſi nauis fuit obligata, & ad armandam eam, vel reficiendā ego credidero. VLP.

6 HVIVS enim pecunia ſaluā fecit toti⁹ pignoris cauſā. Quod poterit quis admittere, & ſi in cibaria nautarū fuerit creditū, ſine quib⁹ nauis ſalua peruenire non poterat. Itē, ſi quis in merces ſibi obligatas crediderit, vel vt ſaluę fiant, vel vt naulū exoluatur, » potior erit, licet poſterior ſit· nā & ipſū naulū potēti⁹ eſt. Tantūdē dicetur & ſi merces horreorū vel areę vel vecturę iumētorū debetur· nā & hic potior erit.

7 IDEMQVE eſt, ſi ex nūmis pupilli fuerit res cōparata. Quare, ſi duorū pupillorū nummis res fuerit cōparata, ambo in pignus cōcurrēt pro ijs portionibus, quę in pretiū rei fuerint expēſæ. Quod, ſi res nō in totū ex nūmis cuiuſdā cōparata eſt, erit cōcurſus vtriuſq; creditoris, ideſt & antiquioris, & ei⁹ cui⁹ nūmis cōparata eſt. Si tibi, quę habitur⁹ ſum, obliga- » uerim, & Titio ſpecialiter fundū, ſi in dominiū meū

peruenerit,mox dominiũ ei⁹ acquiſiero:putat Mar-
» cellus cõcurrere vtrunq; creditorẽ in pignore. Non
enim multũ facit,quod de ſuo nũmos debitor de-
derit: quippe,cũ res ex nũmis pignoratis empta nõ
ſit pignorata,ob hoc ſolũ ꝙ pecunia pignorata erat.

SI PIGNVS ſpecialiter reſpublica accepit, di-
cendũ eſt pręferri eã fiſco debere, ſi poſtea fiſco de-
bitor obligatus eſt:quia & priuati pręferuntur.

AFRIC. QVI BALNEVM ex calẽdis proximis cõdu-
xerat,pact⁹ erat,vt Heros pignori locatori eſſet, do-
nec mercedes ſoluerẽtur.Idẽ ante Calen.Iulias eun-
dẽ Herotẽ alij ob pecuniã creditã pignori dedit.Cõ-
ſultus,an aduerſus hũc creditorẽ petẽtem Herotẽ,
» locatorẽ Prętor tueri deberet, reſpondi debere.licet
enim eo tẽpore homo pignori datus eſſet,quo non-
dum quicquã pro cõductione deberet: quoniã tamẽ
iã tunc in ea cauſa Heros eſſe cœpiſſet,vt inuito lo-
catore ius pignoris in eo ſolui nõ poſſet:potiorẽ eius
cauſam habẽdam. Ampli⁹,etiã ſub cõditione cre-
ditorẽ tuendũ putabat aduerſus eũ,cui poſtea quic-
quã deberi cœperit:ſi modo nõ ea conditio ſit, quæ
» inuito debitore impleri nõ poſſit. Sed,& ſi hęres ob
ea legata,quę ſub cõditione data erãt,de pignore rei
ſuę cõueniſſet, & poſtea eadẽ ipſa ob pecuniã credi-
tã pignori dederit,ac poſtea cõditio legatorũ extite-
rit:hic quoque tuendũ eum,cui prius pign⁹ datum
eſſet,exiſtimaui. Titia prędiũ alienũ Titio pi-
gnori dedit,poſtea Meuio: deinde domina eius pi-
gnoris facta marito ſuo in dotẽ ęſtimatũ dedit.ſi Ti-
tio ſoluta ſit pecunia, nõ ideò magis Meuij pignus
cõualeſcere placebat.tũc enim priore dimiſſo ſequẽ-
tis cõfirmatur pignus,cũ res in bonis debitoris inue-
niatur. In propoſito autẽ marit⁹ emptoris loco eſt:

atque ideò,quia neque tunc, cū Meuio obligaretur,
neque,cum Titio ſolueretur,in bonis mulieris fuit,
nullum tempus inueniri,quo pignus Meuio conua•
leſcere poſſit.hoc tamē ita,ſi bona fide in dotē æſti•
matum prædium maritus acceperit,id eſt ſi ignora•
uerit Meuio obligatum eſſe.

SI ET iure iudicatum eſt, & pignus in cauſam VLP.
iudicati ex authoritate eius,qui iubere potuerit, ca•
ptum eſt: priuilegijs temporis potior eſt hæres eius,
in cuius perſonam pignus conſtitutum eſt.

POTIOR eſt in pignore,qui prius credidit pe• CAIVS.
cuniam, & accepit hypothecam , quamuis cum alio
antè conuenerat,vt,ſi ab eo pecuniam acceperit, ſit
ei res obligata:licet ab hoc poſtea acceperit: poterat
enim,licet antè conuenit, non accipere ab eo pecu•
niam. Videamus,an idem dicendum ſit, ſi ſub con•
ditione ſtipulatione facta , hypotheca data ſit : qua
pendente alius credidit pure, & accepit eandem hy•
pothecam,tunc deinde prioris ſtipulationis exiſtat
conditio, vt potior ſit,qui poſtea credidiſſet. Sed ve•
reor, nūm hic aliud ſit dicendum. Cum enim ſemel
conditio extitit, perinde habetur, àc ſi illo tempore,
quo ſtipulatio interpoſita eſt, ſine conditione facta
eſſet.Quod & melius eſt. Si colonus cōuenit, vt
inducta in fundū, illata, ibi nata, pignori eſſent, &
antè,quàm inducat,alij rem hypothecæ nomine ob•
ligauerit,tunc deinde eam in fundum induxerit,po
» tior erit,qui ſpecialiter pure accepit: quia non ex cō•
» uentione priori obligatur , ſed ex eo,quod inducta
res eſt : quod poſterius factum eſt. Si de futura
re cōuenerit,vt hypothecę ſit,ſicuti eſt de partu,hoc
quæritur,an ancilla conuentionis tempore in bonis
fuerit debitoris:&,de fructibus ſi cōuenit,vt ſint pi•

gnori, æque quęritur, an fundus vel ius vtendi fruẽdi, conuentionis tempore debitoris fuerit. Si paratus eſt poſterior creditor priori creditori ſoluere, quod ei debetur, vidẽdum eſt an competat ei hypothecaria actio, nolẽte priore creditore pecuniam accipere. Et dicimus priori creditori inutilẽ eſſe actionem, cum per eum fiat, ne ei pecunia ſoluatur.

MARC. CREDITOR, qui prior hypothecam accepit, ſiue poſſideat eam, & alius vẽdicet hypothecaria actione: exceptio priori vtilis eſt, ſi nõ mihi ãte pignoris, hypothecæve nomine ſit res obligata: ſiue ab alio poſſidente prior creditor vendicet hypothecaria actione, & ille excipiat, ſi non conuenit, vt ſibi res ſit obligata, hic in modũ ſupra relatum replicabit. Sed, ſi cum alio poſſeſſore creditor ſecundus agat, rectè aget, & adiudicari ei poterit hypotheca: vt tamen prior cum eo agendo, auferat ei rem. Si, quando non reſtituebat rem pignoratam poſſeſſor, condemnatus ex præfatis modis, litis æſtimationẽ exolverit, an perinde ſecundo creditori teneatur, àc ſi ſoluta ſit pecunia priori creditori, quæritur. Et rectè puto hoc admittendũ eſſe. Si primus, qui ſine hypotheca credidit, poſt ſecundum, qui vtrunque fecit, ipſe hypothecam accepit: ſine dubio poſterior in hypotheca eſt. Vnde, ſi in diẽ de hypotheca cõuenit, dubium non eſt, quin potior ſit, licet ante diem cũ alio creditore pure de eadem cõuenit. Si idem bis, id eſt ante ſecundum, & poſt eum credidit: in priore pecunia potior eſt ſecundo, in poſteriore tertius eſt.

Si tecũ de hypotheca paciſcatur debitor: deinde idem cum alio tua volũtate: ſecundus potior erit. pecunia autem ſoluta ſecundo, an rurſus teneatur

tibi, rectè quæritur. Erit igitur facti quęſtio agitãda, quid inter eos actum ſit, vtrum, vt diſcedatur ab hypotheca in totum, cum prior conceſſit creditor alij obligari hypothecam: an vt ordo ſeruetur, & prior creditor ſecundo loco conſtituatur.

SI PRIOR creditor poſtea nouatione facta eadem pignora cũ alijs accepit: in ſuum locum eum ſuccedere. ſed, ſi ſecundus non offerat pecuniam, poſſe priorem vendere, vt primam tantum pecuniã expenſam ferat, non etiam, quam poſtea credidit: &, quod ſuperfluum ex anteriore credito accepit, hoc ſecundo reſtituat. Sciendum eſt ſecundo creditori rem teneri, etiam inuito debitore, tam in ſuum debitum, quàm in primi creditoris, & in vſuras ſuas, &, quas primo creditori ſoluit: ſed tamen vſurarum, quas primo creditori ſoluit, vſuras nõ conſequetur. non enim negotium alterius geſſit, ſed magis ſuum. & ita Papinianus libro III reſponſorum ſcripſit, & verum eſt. Si ſimpliciter conueniſſet ſecundus creditor de hypotheca: ab omni poſſeſſore eam auferre poterit, præter priorem creditorem, &, qui ab eo emit. A Titio mutuatus pactus eſt cũ illo, vt ei prædium ſuum pignori, hypothecæve eſſet: deinde mutuatus eſt pecuniam à Meuio, & pactus eſt cum eo, vt, ſi Titio deſierit prædium teneri, ei teneatur. tertius deinde aliquis dat mutuam pecuniam tibi, vt Titio ſolueres, & paciſcitur tecum vt idem prædium ei pignori, hypothecæve ſit, & locum eius ſubeat. num hic medius tertio potior eſt, qui pactus eſt, vt Titio ſoluta pecunia impleatur cõditio, & tertius de ſua negligẽtia queri debeat? Sed tamen & hic tertius creditor, ſecũdo pręferẽdus eſt. PAP.

Si tertius creditor pignora ſua diſtrahi permittat, ad hoc, vt priori pecunia ſoluta in aliud pignus „ priori ſuccedat: ſucceſſurum eum Papinianus libro XI reſpõſorum ſcripſit. & omnino ſecundus creditor nihil aliud iuris habet, niſi vt ſoluat priori, & loco eius ſuccedat. Si prior de hypotheca non vẽdenda conuenerit, poſterior verò de hypotheca vendenda conuenerit: verius eſt priorem potiorem eſſe. Nam & in pignore placet, ſi prior conuenerit de pignore, licet poſteriori res tradatur, adhuc potiorem eſſe priorem.

PAVL. INSVLAM tibi vẽdidi, & dixi prioris anni pẽſionem mihi, ſequentiũ tibi acceſſurã, pignorúmque ius ab inquilino datorum vtrunque conſecuturum. „ Narua, & Proculus, niſi ad vtranque penſionem pignora ſufficerent; ius omnium pignorum primum ad me pertinere: quia nihil aperte dictũ eſſet, an cõmuniter ex omnibus pignoribus ſumma pro rata „ ſeruetur: ſi quid ſupereſſet, ad te. Paulus. Facti quæſtio eſt: ſed veriſimile eſt id actũ, vt primam quanque penſionem, pignorum cauſa ſequeretur.

SI NON dominus duobus eandem rem diuerſis temporibus pignorauit, prior potior eſt: quanuis, ſi à diuerſis non dominis pignus accipiamus, poſſeſſor melior ſit.

ETIAM ſuperficies in alieno ſolo poſita, pignori dari poteſt: ita tamen, vt potior cauſa domini „ ſit ſoli, ſi non ſoluatur ei ſalarium.

PAVL. CLAVDIVS Felix eundem fundũ tribus obligauerat, Eutychianæ primùm, & deinde Turboni, tertio loco alij creditori. cũ Eutychiana de iure ſuo doceret, ſuperata apud iudicem à tertio creditore, „ non prouocauerat: Turbo apud aliũ iudicem victus

appellauerat. Quærebatur, vtrum tertius creditor etiam Turbonem ſuperare deberet, qui primã creditricem expulerat: an ea remota Turbo tertiũ excluderet. Planè,cum tertius creditor primum de ſua pecunia dimiſit,in locũ eius ſubſtituetur in ea quantitate,quam ſuperiori exſoluit. Fuerunt ergo,qui dicerent,hic quoque tertium creditorem potiorem eſſe debere:mihi nequaquam hoc iuſtũ eſſe videbatur.
» Ponè primam creditricem in iudicio conueniſſe tertium creditorem,& exceptione,aliòve quo modo à tertio ſuperatam:nunquid aduerſus Turbonem,qui ſecũdo loco crediderat, tertius creditor,qui primam vicit,exceptione rei iudicatæ vti poterit? Aut cõtrà, ſi poſt primum iudicium,in quo prima creditrix ſuperata eſt à tertio creditore,ſecundus creditor à tertio obtinuerit, poterit vti exceptione rei iudicatæ, aduerſus primã creditricẽ? Nullo modo, vt opinor. Igitur nec tertius creditor ſucceſſit in eius locũ,quẽ excluſit. Nec inter alios res iudicata alij prodeſſe, aut nocere ſolet:ſed ſine præiudicio prioris ſentẽtiæ totum ius alij creditori integrum relinquitur.

QVI À debitore ſuo prædium obligatum comparauit,eatenus tuendus eſt, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecuniæ peruenit.

LVCIVS Titius pecuniam mutuã dedit ſub vſuris,acceptis pignoribus:eidémque debitori Meuius ſub iiſdem pignoribus pecuniam mutuam dedit.Quæro, an Titius non tantum ſortis, & earum vſurarum nomine,quæ acceſſerunt antè,quàm Meuius crederet, ſed etiam earum,quæ poſtea acceſſerunt,potior eſſet. Reſpondi, Lucium Titium in omne, quod ei debetur, potiorem eſſe. 8 CAEV.
»

MVLIER in dotem dedit marito prædium pi-

gnori obligatum: & teſtamento maritum, & liberos ex eo natos, item ex alio, hæredes inſtituit. creditor, cum poſſet hæredes conuenire idoneos, ad fundum venit. Quæro, an, ſi ei iuſtus poſſeſſor offerat, compel-» lendus ſit ius nominis cedere? Reſpondi, poſſe videri non iniuſtum poſtulare.

TRYPH. QVAERERATVR, ſi poſt primum contractum tuum, antè, quàm aliam pecuniam tu crederes, eidem debitori, Seius credidiſſet quinquaginta, & hypothecam eius rei, quæ tibi pignori data eſſet, debitor obligaſſet: deinde tu eidem debitori crederes fortè quadraginta, quod plus eſt in pretio rei, quàm primo credidiſti, vtrum Seio ob quinquaginta, an tibi in quadraginta cederet pignoris hypotheca? Finge Seium paratũ eſſe offerre tibi ſummã primo ordine creditam: dixi conſequens eſſe, vt Seius potior ſit in eo, quod amplius eſt in pignore: & oblata ab eo ſumma primo ordine credita, vſurarúmque eius, poſtponatur primus creditor in ſumma, quam poſtea eidem debitori credidit.

SCAEV. TITIVS Seiæ ob ſummã, qua ex tutela ei condẽnatus erat, obligauit pignori omnia bona ſua, quę habebat, quæque habiturus eſſet. poſtea mutuatus à fiſco pecuniam, pignori res ſuas ei omnes obligauit, & intulit Seiæ partem debiti, & reliquam ſummam nouatione facta eidem promiſit. in qua obligatione ſimiliter, vt ſuprà, de pignore cõuenit. Quęſitum eſt, an Seia præferẽda ſit fiſco, & in illis rebus, quas Titius tempore prioris obligationis habuit, item in iis rebus, quas poſt priorem obligationẽ acquiſiuit, donec vniuerſum debitũ ſuum cõſequatur. Reſpõdi, nihil proponi, cur nõ ſit pręferẽda. Negotiatori marmorũ creditor ſub pignore lapidum,

quorũ pretia vẽditores ex pecunia creditoris accepe-rant, numerauit. idem debitor conductor horreorũ Cæſaris fuit: ob quorum penſiones aliquot annis nõ ſolutas procurator exactioni Præpoſitus, ad lapidũ venditionem officiũ ſuum extendit. Quæſitum eſt, » an iure pignoris eos creditor retinere poſſit. Reſpon-di, ſecundum ea, quæ proponerentur, poſſe.

DE DISTRACTIONE PIGNORVM, VEL HYPOTHECARVM.

lex. i. CREDITOR, qui prędia pignori ac-cepit, & poſt alium creditorem, qui pignorum conuentionem ad bona debitoris contulit, ipſe quoque ſimi-le pactum bonorum ob alium con-tractum interpoſuit ante ſecundum creditorem di-miſſum, nullo iure cætera bona titulo pignoris ven-didit: ſed ob eam rem in perſonam actio contra eum creditori, qui pignora ſua requirit, non compe-tit, nec vtilis danda eſt: nec furti rerum mobiliũ gra-tia rectè conuenietur: quia propriam cauſam ordi-nis errore ductus perſecutus videtur, præſertim, cũ alter creditor furto poſſeſſionem, quę non fuit apud eum, non amiſerit. ad exhibendum quoque fruſtra litem accipiet, quia neque poſſidet, neq; dolo fecit, vt deſineret poſſidere: ſequitur, vt ſecundus creditor poſſeſſores interpellare debeat. PAP.

2. FIDEIVSSOR conuentus, officio iudicis aſſe-cutꝰ eſt vt emptionis titulo prædiũ creditori pigno-ri datum ſuſciperet. nihilo minus alteri creditori, qui poſtea ſub eodẽ pignore contraxit, offerendæ pecu-» niæ, quam fideiuſſor dependit, cum vſuris medij tẽ-

poris, facultas erit. Nam huiuſmodi venditio tranſ-
ferendi pignoris cauſa neceſſitate iuris fieri ſolet.
3 CVM PRIOR creditor pignus iure conuentio-
nis vendidit, ſecundo creditori non ſupereſſe ius of-
ferendæ pecuniæ conuenit. ſi tamen debitor nō in-
teruenientе creditore pignus vendiderit, eiúſq; pre-
tium priori creditori ſoluerit: emptori poterit offerri,
quod ad alium creditorem de nummis eius perue-
nit, & vſuræ medij tēporis. Nihil enim intereſt, debi-
tor pignus datū vēdidit, an denuo pignori obliget.
4 CVM SOLVENDAE pecuniæ dies pacto cō-
fertur: conueniſſe videtur, ne prius vendēdi pigno-
ris poteſtas exerceatur.
MART. 5 CVM SECVNDVS creditor oblata priori pe-
cunia in locum eius ſucceſſerit, venditionem ob pe-
cuniam ſolutam, & creditam rectè facit. Si ſe-
cūdus creditor, vel fideiuſſor ſoluta pecunia pigno-
ra ſuſceperit: rectè eis offertur, quanuis emptionis ti-
tulo ea tenuerint.
MOD. 6 CVM POSTERIOR creditor à priore pignus
emit, non tam acquirendi dominij, quàm ſeruandi
pignoris ſui cauſa intelligitur pecuniam dediſſe: &
ideò offerri ei à debitore poteſt.
MARC. 7 SI CREDITOR pignus, vel hypothecam vē-
diderit hoc pacto, vt liceat ſibi reddere pecuniam,
& pignus recuperare: an, ſi paratus ſit debitor red-
» dere pecuniam, conſequi id poſſit? Et Iulianus libro
XI Digeſtorum ſcribit rectè quidē diſtractum eſſe
pignus: cæterum agi poſſe cum creditore, vt, ſi quas
actiones habeat, eas cedat debitori. Sed, quod Iulia-
» nus ſcribit in pignore, idem & circa hypothecam
eſt. Illud inſpiciēdum eſt, an liceat debitori, ſi hypo-
theca venierit, ſoluta pecunia, eam recuperare. Et, ſi

quidem ita venierit, vt, ſi intra certum tempus à debitore pecunia ſoluta fuerit, emptio reſcindatur: intra illud tempus pecunia ſoluta, recipit hypothecam. Si verò tempus præterierit, aut, ſi non eo pacto res venierit: non poterit reſcindi venditio, niſi minor ſit annis x x v debitor, aut pupillus, aut reipub. cauſa abſens, vel in aliqua earum cauſarum erit, ex quibus edicto ſuccurritur. Quæritur, ſi pactum ſit à creditore, ne liceat debitori hypothecam vẽdere, vel pignus, quid iuris ſit: & an pactio nulla ſit talis, quaſi cõtra ius ſit poſita, ideóque iure venire poſſit. Et certum eſt nullam eſſe venditionem, vt pactioni ſtetur.

CREDITORIS arbitrio permittitur, ex pignoribus ſibi obligatis, quibus velit diſtractis, ad ſuum commodum peruenire. MOD.

QVAESITVM eſt, ſi creditor ab emptore pignoris pretium ſeruare non potuiſſet, an debitor liberatus eſſet. Putaui, ſi nulla culpa imputari creditori poſſit, manere debitorem obligatũ: quia ex neceſſitate facta vẽditio nõ liberat debitorem, niſi pecunia percepta. Pomponius autem lectionum libro I I ita ſcripſit, Quod in pignoribus dãdis adijci ſolet, vt quo minus pignus veniſſet, reliquũ debitor redderet, ſuperuacuum eſt: quia ipſo iure ita ſe res habet, etiam non adiecto eo. PAVL.

ETSI is, qui lege pignoris emit, ob euictionem rei redire ad venditorem non poteſt: tamen non eſſe audiendum creditorem, qui fundum vendidit, ſi velit eiuſdem rei ex alia cauſa quæſtionem mouere.

ARBITER diuidendæ hæreditatis cum corpora hæreditaria diuiſiſſet, nomina quoque cõmunium debitorum ſeparatim ſingulis inſolidum aſ- SCAEV.

ſignauit. Quęſitũ eſt, an debitoribꝰ ceſſantibus, pro
» ſolido pignus vẽdere quiſq; poſſet. Reſpondi, poſſe.

TRYPH. 12 RESCRIPTVM eſt ab imperatore, libellos
» agente Pap. creditorem à debitore pignus emere
poſſe, quia in dominio manet debitoris. Si aliena
res pignori data fuerit, & creditor eam vendiderit:
videamus, an pretiũ, quod percepit creditor, liberet
» debitorem perſonali actione pecuniæ creditę. Quod
verè reſponderetur, ſi ea lege vendidit, ne euictionis
nomine obligaretur: quia ex cõtractu qualiquali ob-
ligatione à debitore interpoſita, certè ex occaſione
eiꝰ redactũ id pretiũ, ęquiꝰ proficeret debitori, quàm
creditoris lucro cederet: ſed quãtum quidẽ ad credi-
torẽ, debitor liberatur: quantũ verò ad dominũ rei, ſi
necdũ pignꝰ euictũ eſt, vel ad emptorẽ, poſt euictio-
nẽ ipſe debitor vtili actione tenetur, ne ex aliena ia-
ctura ſibi lucrũ acquirat. Nã, & ſi maiores fructꝰ for-
te petens à fideiuſſore creditor abſtulit vniuerſos, in
» quãtitatem debitam accepto ferre debebit. Et cum
per iniuriã iudicis domino rem, quę debitoris nõ fui-
ſet, abſtuliſſet creditor quaſi obligatã ſibi, & quære-
retur, an ſoluto debito, reſtitui eã oporteret debito-
» ri: Scæuola noſter reſtituendã probauit. Quod, ſi nõ
ita vẽdidit, vt certũ ſit omnimodo apud eũ pretiũ re-
mãſurũ, verùm obligatꝰ eſt ad id reſtituendũ: arbi-
tror interim quidẽ nihil à debitore peti poſſe, ſed in
» ſuſpẽſo haberi liberationẽ. Verũ, ſi actione ex ẽpto
cõuẽtꝰ pręſtitiſſet creditor emptori debitũ, perſequi
eũ à debitore poſſe: quia apparuit nõ eſſe liberatũ.

PAVL. 13 CREDITOR, qui iure ſuo pignus diſtrahit, ius
ſuum cedere debet: &, ſi pignus poſſidet, tradere
vtique debet poſſeſſionem.

SCAEV. 14 ARBITRI diuidundæ hæreditatis inter hęre-

des, cũ corpora hęreditaria diuiſiſſent, nomina quoque communium debitorum ſeparatim diuiſa ſingulis inſolidum aſſignauerunt. Quęſitũ eſt, an vnuſquiſque eorum, debitore ſibi addicto ceſſante in ſolutione, pro ſolido pignus ſub eo nomine obligatum » vendere poſſit. Reſpondi, poſſe.

QVIBVS MODIS PIGNVS, VEL HYPOTHECA SOLVITVR.

DEBITORIS abſentis amicus negotia geſſit, & pignora citra emptionem pecunia ſua liberauit. ius priſtinum domino reſtitutũ videtur. igitur, qui negotium geſſit, vtilem Seruianã dari ſibi nõ rectè deſyderabit. ſi tamẽ poſſideat, exceptione doli defenditur. Cũ creditor numerata ſibi parte pretij prędiũ, quod venierat, pignori accepiſſet, ac poſtea reſiduũ pretiũ ẽptori literis ad eũ miſſis donaſſet, eóq; defuncto donationẽ quibuſdã modis inutilẽ eſſe cõſtabat: iure pignoris fiſcũ fruſtra petere prędium, qui ſucceſſerat in locũ vẽditoris, apparuit. cui⁹ pignoris ſolutũ eſſe pactũ prima volũtate donatoris cõſtabat: quoniã inutilẽ pecunię donationẽ lex facit, cui nõ eſt locus in pignore liberãdo. Defenſor abſentis, cautionẽ iudicatũ ſolui pręſtitit. in dominũ iudicio poſtea tranſlato, fideiuſſores ob rem iudicatã, quos denfenſor dedit, nõ tenebuntur, nec pignora, quæ dederunt. PAP.

SI CREDITOR Seruiana actiõe pign⁹ à poſſeſſore petierit: & poſſeſſor, litis ęſtimationẽ obtulerit, & ab eo debitor rem vendicet: non aliter hoc facere conceditur, niſi prius ei debitum offerat. CAIVS

SI RES diſtracta fuerit ſic, niſi intra certũ diem VLP.

meliorem conditionem inueniſſet, fuerítque tradita, & fortè emptor antè quàm melior cõditio offeretur, hanc rem pignori dediſſet: Marcellus libro v Digeſtorũ ait finiri pign⁹, ſi melior cõditio fuerit allata: quãquam, vbi res ſic diſtracta eſt, niſi emptori diſplicuiſſet, pignus finiri non putet.

SI DEBITOR, cui⁹ res pignori obligatę erãt, ſeruum, quem emerat, redhibuerit: an deſinat Seruianæ locus eſſe? Et magis eſt, ne deſinat: niſi ex voluntate creditoris hoc factum eſt. Si in venditione pignoris conſenſerit creditor, vel vt debitor, hanc rem permutet, vel donet, vel in dotẽ det, dicẽdũ erit pignus liberari, niſi ſalua cauſa pignoris ſui cõſentiret: nam ſolẽt multi cauſa pignoris cõſentire. Sed, & ſi ipſe vendiderit creditor, ſic tamẽ venditionem fecit, ne diſcederet à pignore, niſi ei ſatiſfiat: dicendũ erit exceptionẽ ei nõ nocere. Sed, & ſi nõ conſenſerit pignus venũdari, ſed ratã habuit vẽditionẽ, idẽ erit probandũ eum velle. Quæritur, ſi fortè vẽditio rei ſpecialiter obligatæ non valeat, an nocere hæc res creditori debeat, quòd conſenſit, vt puta, ſi qua ratio iuris venditionem impediat, Dicendum eſt pignus valere.

MART. SOLVITVR hypotheca, & ſi ab ea diſcedatur, aut paciſcatur creditor, ne pecuniam petat: niſi quis dicat pactum interpoſitum eſſe, vt à perſona non petatur: & quidem, ſi hoc actum ſit, cum fortè alius hypothecam poſſidebat. Sed, cum pactũ conuentum exceptionem perpetuam pariat: eadem & in hoc caſu poſſunt dici, vt & ab hypotheca diſcedatur. Si paciſcatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur de hypotheca quoque idem pactus eſſe. Si conuenerit, vt pro hypotheca fi-

deiuſſor daretur, & datus ſit: ſatiſfactum videbitur, vt hypotheca liberetur. Aliud eſt, ſi ius obligationis vendiderit creditor, & pecuniã acceperit: tunc enim manent omnes obligationes integræ: quia pretij loco id accipitur, non ſolutionis nomine. Satiſfactum creditori intelligitur, & ſi iuſiurandum delatum datum eſt, hypothecæ non eſſe rem obligatam.

ITEM liberatur pignus, ſiue ſolutũ eſt debitũ, ſiue eo nomine ſatiſfactum eſt. Sed, & ſi tempore finitum pignus eſt, idem dicere debemus: vel ſi qua alia ratione obligatio eius finita eſt. Qui paratus eſt ſoluere, merito pignus videtur liberaſſe. qui verò nõ ſoluere, ſed ſatiſfacere paratus eſt, in diuerſa cauſa eſt. ergo ſatiſfeciſſe prodeſt, quia ſibi imputare debet creditor, qui ſatiſfactionem admiſit vice ſolutionis. At, qui non admittit ſatiſfactionem, ſed ſolutionem deſyderat, culpandus non eſt. In ſatiſdatione autem nõ vtimur Attilicini ſententia, qui putabat, ſi ſatiſdetur alicui certæ pecuniæ, recedere eũ à pignoribus debere. VLP.

SI CONSENSIT venditioni creditor, liberatur hypotheca. Sed in his pupilli conſenſus non debet aliter ratus haberi, quàm ſi præſente tutore authore conſenſerit, aut etiam ipſe tutor conſenſerit, ſcilicet ſi commodum aliquod illis ſit: & ſatiſfieri ex eo iudex exiſtimauerit. Videamus, ſi procurator omnium bonorum conſenſerit, vel ſeruus actor, cui & ſolui poteſt, & in id præpoſitus eſt, an teneat conſenſus eorum. Et dicendũ eſt non poſſe, niſi ſpecialiter hoc eis mandatum eſt. Sed, ſi cum debitoris procuratore conuenerit, ne ſit res obligata: dicendũ eſt id debitori per doli exceptionem prodeſſe. Cum autem cum ſeruo eius conuenerit, per ipſam pacti CAIVS.

conuenti exceptionem prodeſſe debet. Si conuenerit de parte pro indiuiſo alienanda, ſi certa res eſt, quæ venit, poteſt dici, de reliqua parte ab initio agi pro ſolido oportere, nec obſtat exceptio. Illud tenendum eſt, ſi quis communis rei partem pro indiuiſo dederit hypothecæ: diuiſione facta cum ſocio, non vtique eam partem creditori obligatā eſſe, quæ ei obtingit, qui pignori dedit, ſed vtriuſque pars pro indiuiſo pro parte dimidia manebit obligata.

MARC. SICVT RE corporali extincta, ita & vſufructu extincto, pignus hypothecáve perit. Creditor, ne pignori hypothecáve ſit res, paciſci poteſt. & ideò, ſi hæredi pactus fuerit: ei quoque proderit pactum, cui reſtituit hæreditatem ex ſenatuſconſulto Trebelliano. Si procurator debitoris in rem ſuam, pactus ſit: non puto dubitari debere, quin pactum noceat creditori. Itē, ſi à parte creditoris procurator in rem ſuam extiterit: paciſcendo inutilem ſibi faciet hypothecariam actionem: intantum, vt putem rectè dici etiam dominis litis hoc caſu nocere hanc exceptionem. Si conuenerit, ne pars dimidia pro indiuiſo pignori ſit: quæcunque eius fundi pars à quolibet poſſeſſore petatur, dimidia non rectè petetur. Si plures rem communem dederint pro indiuiſo, & cum vno creditor paciſcatur, ne hypothecæ ſit, deinde ab eo petat: etiam ſi is, cum quo pactus eſt, ſolidum fundum poſſideat pro indiuiſo, quia de parte conueniſſet, non repellet eum à toto. An paciſci poſſint filiuſfam. & ſeruus, ne res pignori ſit, quam peculiariter hypothecæ acceperint, & habent liberam peculij adminiſtrationem, videamus: an, quemadmodum donare non poſſunt, ita nec paciſci, ne res pignori ſit;

poſſint? Sed dicendum eſt,vt concedere poſſint,ſcilicet ſi pretium pro actione accipiant, quaſi vendant. Si voluntate creditoris fundus alienatus eſt: inuerecunde applicari ſibi eum creditor deſyderat,ſi tamen effectus ſit ſecutus vẽditionis. Nam, ſi non venierit, non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quòd voluerit venire. Superuacuum eſt credere, agrum ſpecialiter hypothecæ datum, permiſſu creditoris veniſſe, ſi ipſe debitor rem poſſideat:niſi quod poteſt fieri,vt debitor permiſſu creditoris vendiderit, deinde poſtea bona fide redemerit ab eodem, vel ab alio,ad quem per ſucceſſionem ea res pertinere cœpiſſet, aut,ſi ipſe debitor emptori hæres extiterit. veruntamen,cum pecunia ſoluta non ſit,doli mali ſuſpicio inerit,tranſlata ad pręſens tempus, vt poſſit creditor replicationem doli mali obijcere. Illud videamus,ſi Titius debitor voluntate creditoris ſui vendiderit Meuio, vel ei, à quo Meuius emerat,& poſtea Meuius Titio hęres extiterit, & creditor ab eo petat: quid iuris ſit. Sed iniquum eſt auferri ei rem à creditore,qui nõ ſucceſſionis iure, ſed alio modo rem nactus eſt. Poteſt tamen dici,cum Titij dolus in re verſaretur,ne creditor à poſſeſſore pecuniam recipiat,iniquiſſimum eſſe ludificari eum.Quod,ſi is fundus à Meuio alicui obligatus poſſideatur,cui nondum ſatiſfactum erit, tunc rurſus æquum erit excipi,ſi non voluntate creditoris venit. Licet enim dolus malus debitoris interueniat,qui nõ ſoluit, tamẽ ſecundus creditor,qui pignori accepit, potior eſt. Tutius tamen eſt,ſi debitor à creditore petat, vt ei permittatur pignus vẽdere,quo magis ſatiſfaciat: aut cautionem accipere ab eo,qui rem empturus erit, vt pretium rei ven-

ditæ vſque ad ſummã debiti creditori ſoluatur.

Venditionis autem appellationem generaliter » accipere debemus: vt & ſi legare permiſit, valeat, quod conceſſit. Quod ita intelligemus, vt, & ſi legatum repudiatum fuerit, conualeſcat pignus. Si debitor vendiderit rem, nec tradiderit, an nõ repellatur creditor, cum adhuc res in bonis ſit debitoris, an verò, cũ teneatur ex empto, pignus extinguatur? Quod magis eſt. Sed quid, ſi pretium venditor conſecutus non ſit, nec paratus ſit emptor dare? Tantumdem poteſt dici. Sed, ſi permiſerit creditor vendere, debitor verò donauerit: an exceptione creditor illum ſummoueat? an facti ſit magis quæſtio, nunquid ideò venire voluerit, vt pretio accepto, ipſi quoque res expediat? Quo caſu non nocebit cõſenſus. Quòd, ſi in dotem dederit, vendidiſſe in hoc caſu rectè videtur, propter onera matrimonij. In contrarium, ſi conſenſerit donare, & vẽdiderit debitor, repelletur creditor: niſi quis dicat ideò conſenſiſſe donari, quòd amicus erat creditoris is, cui donabatur. Quòd, ſi conſenſerit decẽ vendere, ille quinque vendiderit: dicendum eſt non eſſe repellendum creditorem. In contrarium, non erit quærendum, quin rectè vendiderit, ſi pluris vendiderit, quàm conceſſit creditor. Non videtur autem cõſenſiſſe creditor, ſi ſciente eo debitor rem vendiderit, cum ideò paſſus eſt venire, quòd ſciebat vbique pignus ſibi durare. Sed, ſi ſubſcripſerit, fortè in tabulis emptionis, conſenſiſſe videbitur, niſi manifeſte appareat eũ deceptũ eſſe. Quod obſeruari oportet, & ſi ſine ſcriptis conſenſerit. Si debitori conceſſum ſit, & hæres eius vendiderit: poteſt facti quæſtio eſſe, quid intellexerit creditor. Sed rectè veniſſe dicendum eſt.

Hæ enim ſubtilitates à iudicibus nõ admittũtur.

Si debitor fortè, conceſſa venditione, rem deſi-erit poſſidere, & nouus poſſeſſor vendiderit: an du-ret pign⁹, quaſi perſonæ permiſerit creditor? Quod magis eſt. Nam, & ſi nouo poſſeſſori, non debitori, à quo hypothecam accepit, conceſſit creditor vende-re: dicendum eſt nocere ei exceptionem. Sed ſi intra annum, aut biennium conceſſerit creditor vendere, & poſt hoc tempus vendendo nõ aufert pignus cre-ditori. Si creditor hypothecaria vſus, à poſſeſſore li-tis æſtimationem conſecutus fuerit, & à debitore petat debitum: puto doli mali exceptionem ei ob-ſtaturam.

TITIVS Sempronio fundũ pignori dedit, & eundem fundum poſtea Caio Seio pignori dedit: atque ita idem Titius Sempronio, & Caio Seio fun- MOD.
» dum eundem in aſſem vendidit, quibus pignori an-tè dederat inſolidum ſingulis. Quæro, an venditio-ne interpoſita, ius pignoris extinctum ſit, ac per hoc ius ſolum emptionis apud ambos permanſerit? Mo-
» deſtinus reſpondi, dominium ad eos, de quibus quę-ritur, emptionis iure pertinere: &, cum conſenſum mutuo venditioni dediſſe proponantur, inuicem pi-gnoratitiam actionem eos non habere. Titius Seio pecuniam ſub pignore fundi dederat. qui fun-dus cum eſſet reip. antè obligatus, ſecundus creditor pecuniam reip. exoluit. ſed Meuius extitit, qui dice-bat ante remp. ſibi fundum obligatum fuiſſe. Inue-niebatur autem Meuius inſtrumẽto cautionis cum rep. facto à Seio interfuiſſe, & ſubſcripſiſſe: quo ca-uerat Seius fundum nulli alij eſſe obligatum. Quæ-ro, an actio aliqua in rem Meuio competere poteſt.
» Modeſtinus Reſpondi, Pignus, cui is, de quo quæ-

titur, conſenſit, minime eum retinere poſſe.

PAVL. VOLVNTATE creditoris pignus debitor vẽ» didit, & poſtea placuit inter eum & emptorem, vt à venditione diſcederent. Ius pignorum ſaluum erit creditori· nam ſicut debitori, ita & creditori priſtinũ ius reſtituitur. neque omnimodo creditor pignus re• miſit, ſed ita demũ, ſi emptor rem retineat, nec red• dat venditori. & ideò, ſi iudicio quoq; accepto ven• ditor abſolutus ſit, vel quia rem non tradebat, in id, quod intereſt, condemnatus: ſaluum fore pignus cre• ditori dicendum eſt· Hoc enim accidere potuiſſet, etiam ſi nõ voluntate creditoris vendidiſſet. Credi• tor quoque, ſi pignus diſtraxerit, & à venditione re• » ceſſum fuerit, vel homo redhibitus fuerit: dominiũ ad debitorem reuertitur. Idémque eſt in omnibus, ſi cui conceſſum eſt rem alienam vendere· Non enim, quia dominiũ tranſferũt, ideò ab emptore ius do• minij recipiunt, ſed in priſtinam cauſam res redit, reſoluta venditione.

LVCIVS Titius cum eſſet vxori ſuæ Caię Seiæ debitor ſub pignore ſiue hypotheca prædiorum: ea• dem prædia cum vxore ſua Seiæ Septitiæ commu• nis filiæ nomine Sẽpronio marito eius futuro in do• tem dedit· poſtea defuncto Lucio Titio Septitia fi• lia abſtinuit ſe hæreditate paterna. Quæro, an ma• » ter eius hypothecam perſequi poſſit. Paulus reſpõ• di, pignoris quidem obligationem prædiorum Ca• iam Seiam, quę viro pro filia communi in dotem ea• dem danti conſenſit, cum communis filiæ nomine darentur, remiſiſſe videri. obligationem autem per• ſonalem perſeueraſſe, ſed aduerſus eam, quæ patris ſe hæreditate abſtinuit, actionem non eſſe dandam.

» PAVLVS reſpondi, Sempronium antiquiorem

creditorem cõſentientem, cum debitor eandem rem Titio creditori obligaret, ius ſui pignoris remiſiſſe videri, non etiam tertium in locũ eius ſucceſſiſſe: & ideò medij creditoris meliorem cauſam effectam. Idem obſeruandum eſt, & ſi reſp. tertio loco crediderit. Qui pignoris iure rem perſequũtur, à vẽdicatione rei eos remoueri ſolere, ſi qualiſcũque poſſeſſor offerre vellet: neque enim debet quæri de iure poſſeſſoris, cum ius petitoris remoueatur ſoluto pignore.

SI DEFERENTE creditore iurauit debitor ſe dare non oportere, pignus liberatur: quia perinde habetur, atque ſi iudicio abſolutus eſſet: nam etſi à iudice, quanuis per iniuriam, abſolutus ſit debitor: tamen pignus liberatur. TRYPH.

» CVM COLONO tibi conuenit, vt inuecta, importata, pignori eſſent, donec merces tibi ſoluta, aut ſatiſfactum eſſet: deinde mercedis nomine fideiuſſorem à colono accepiſti. Satiſfactum tibi videri exiſtimo, & ideò illata pignori eſſe deſiiſſe. LAB.

PRIMI creditoris, qui pignori prædia acceperat, & poſterioris, cui quidam ex eiſdem fundis dati erant, ad eandem perſonam hæreditas deuenerat: debitor offerebat, quantũ à poſteriore creditore mu- » tuatus fuerat. Reſpondi, cogendum accipere ſaluo iure pignoris prioris contractus. SCAEV.

LIBRI XX FINIS.

DE AEDILITIO EDICTO, ET REDHIBITORIA, ET QVANTO MINORIS ACTIONE.

LIBER VIGESIMVS PRIMVS.

VLP. » LABEO ſcribit, edictum Ædilium
curulium de vẽditionibus rerum
eſſe, tam earũ, quę ſoli ſunt, quàm
earum, quæ mobiles, aut ſe mouẽ-
tes ſunt. Aiunt Ædiles, Qui man-
» cipia vendunt, certiores faciant emptores, quid mor-
» bi, vitiíve cuiq; ſit: quis fugitiuus, erróve ſit, noxáve
» ſolutus non ſit, eadem omnia, cum ea mancipia ve-
» neunt, palàm ac rectè pronuntiando. Quòd, ſi man-
» cipium aduerſus ea veniſſet, ſiue aduerſus, quod di-
» ctum promiſſúmve fuerit, cũ veniret, fuiſſet: quod
» eius nomine præſtari oportere dicetur, emptori, om-
» nibúſque, ad quos ea res pertinet, iudicium dabi-
» mus, vt id mancipiũ redhibeatur. Si quid autẽ poſt
» venditionem, traditionémq; deterius emptoris ope-
» ra, familiæ, procuratoríſve eius factũ erit: ſiue quid
» ex eo poſt venditionem natum, acquiſitum fuerit,
» & ſi quid aliud in venditione ei acceſſerit, ſiue quid
» ex ea re fructus peruenerit ad emptorem, vt ea om-
» nia reſtituat. Item, ſi quas acceſſiones ipſe præſtite-
» rit, vt recipiat. Item, ſi quod mancipium capitalem
» fraudem admiſerit, aut mortis conſciſcẽdæ ſibi cau-
» ſa quid fecerit, vel in arenam depugnandi cauſa ad
» beſtias intromiſſus fuerit, ea omnia in venditione
» pronuntient. ex his enim cauſis iudicium dabimus.
» Hoc amplius, ſi quis aduerſus ea ſciẽs dolo malo vẽ-
didiſſe dicetur, iudicium dabimus. Cauſa huius

» edicti proponendi eſt, vt occurratur fallacijs vendē-
tium, & emptoribus ſuccurratur, quicunque dece-
pti à venditoribus fuerint: dummodo ſciamus ven-
ditorem, etiam ſi ignorauit ea, quæ ædiles prę̄ſtari iu-
bent, tamen teneri debere. nec eſt hoc iniquum: po-
tuit enim ea nota habere venditor: neque enim in-
tereſt emptoris, cur fallatur, an ignorantia vendito-
ris, an calliditate. Illud ſciēdum eſt, edictum hoc nō
» pertinere ad venditiones fiſcales. Si tamen reſp. ali-
quam faciat venditionem, edictum hoc locum ha-
bebit. In pupillaribus quoq; venditionibus erit edi-
cto locus. Si intelligatur vitium, morbúſve manci-
pij, vt plerunque ſignis quibuſdam demonſtrari ſo-
lent vitia: poteſt dici edictum ceſſare: hoc enim tan-
» tum intuendum eſt, ne emptor decipiatur. Sed ſcien-
» dum eſt morbum apud Sabinum ſic definitum eſſe,
» habitum cuiuſque corporis contra naturam, qui v-
» ſum eius ad id faciat deteriorem, cauſa cuius natura
nobis eius corporis ſanitatem dedit. Id autem aliàs
in toto corpore, aliàs in parte accidere ſolet. nanq;
» toti⁹ corporis morb⁹ eſt, puta pthiſis, febris: partis,
veluti cæcitas, licet homo ita natus ſit. Vitiúmque à
morbo multum differre: puta ſi quis balbus ſit: nam
» hunc vitioſum eſſe magis, quàm morboſum. Ego pu-
» to ædiles tollēdæ dubitationis gratia, bis ἐκ παραλ-
λήλου idē dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet. Pro-
inde, ſi quid tale fuerit vitij, ſiue morbi, quod vſum
miniſteriúmq; hominis impediat, id dabit redhibi-
tioni locū, dūmodo meminerimus nō vtiq; quodli-
» bet quàm leuiſſimū efficere, vt morboſus vitioſúſq;
habeatur. Proinde leuis febricula, aut vetus quarta-
» na, quæ tamen iam ſperni poteſt, vel vulnuſculū mo-
dicum, nullum habet in ſe delictum, quaſi pronun-

tiatum non ſit· contemni enim hæc potuerunt. Exẽpli itaque gratia referamus, qui morboſi, vitioſíque
» ſint. Apud Iulianum quæritur, ſi ſeruus inter fanaticos, non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus
» eſſet, an nihilo min⁹ ſanus videretur. Et ait Iulianus
» nihilo minus hunc ſanũ eſſe· Neq; enim inquit nos
» minus animi vitio aliquos ſanos eſſe intelligere debere. alioqui inquit futurum, vt in infinitum hac ratione multos ſanos eſſe negaremus: vtputa leuem, ſuperſtitioſum, iracundũ, contumacẽ, & ſiqua ſimilia ſunt animi vitia· magis enim de corporis ſanitate, quàm de animi vitijs repromitti. Interdum tamen inquit vitium corporale vſq; ad animum per-
» uenire, & eum vitiare: veluti cõtingit in phrenetico, quia id ei ex febribus acciderit. Quid ergo, ſi quod ſit animi vitium tale, vt id à venditore excipi oporteret, neque id venditor, cum ſciret, pronuntiaſſet? Ex
» empto eum teneri· Idem Iulianus ait, quamuis aliquando quis circa fana bacchatus ſit, & reſponſa reddiderit, tamen, ſi nunc hoc non faciat, nullum vitium eſſe, neque eo nomine, quod aliquando id fecit, actio erit: ſicuti ſi aliquando febrem habuit. Cæterum, ſi nihilo minus maneret in eo vitio, vt circa fana bacchari ſoleret, & quaſi demẽs reſpõſa daret: etiam ſi per luxuriam id factum eſt, vitium tamen id eſſe animi, non corporis: ideóque redhiberi non poſſe, quoniam ædiles de corporalibus vitijs loquuntur: attamen ex empto actionem admittit. Idẽ dicit etiam in ijs, qui præter modum timidi, cupidi, auaríque ſunt, aut iracundi,

CAIVS VEL melancholici,

PAVL. » VEL PROTERVI, vel gibberoſi, vel curui, vel pruriginoſi, vel ſcabioſi: item muti, & ſurdi.

OB QVAE vitia negat redhibitionem eſſe, ex empto tamen dari actionem. Sed, ſi vitium corporis vſque ad animum penetrat, fortè ſi propter febrem loquantur aliena, vel per vicos more inſanorum deridenda loquantur, in quo, ſi animi vitium ex corporis vitio acciderit, redhiberi poſſe. Item aleatores, & » vinarios non contineri edicto, quoſdam reſpondiſſe » Pomponius ait: quemadmodũ nec guloſos, nec im» poſtores, aut mẽdaces, aut litigioſos. Idem Pomponius ait, quanuis non valde ſapientem ſeruum venditor præſtare debeat, tamen ſi ita fatuum, vel mo» rionem vendiderit, vt in eo vſus nullus ſit, videri vitium. Et videmur hoc iure vti, vt vitij morbíque ap» pellatio non videatur pertinere niſi ad corpora. Ani» mi autem vitium ita demum præſtabit venditor, ſi promiſit: ſi minus, non; & ideò nominatim de er» rone, & fugitiuo excipitur: hoc enim animi vitium » eſt, non corporis. vnde quidam iumenta pauida, & » calcitroſa morboſis nõ eſſe annumeranda dixerũt. animi enim, non corporis hoc vitiũ eſſe. In ſumma, » ſi quidem animi tantum vitium eſt, redhiberi non » poteſt: niſi dictũ eſt hoc abeſſe, & non abeſt. ex empto tamẽ agi poteſt, ſi ſciẽs id vitiũ animi reticuit. ſi autem corporis ſolius vitium eſt, aut & corporis, & animi miſtum vitium: redhibitio locum habebit. Il» lud erit adnotandũ, quod de morbo generaliter ſcri» ptum eſt, non de ſontico morbo: nec mirum hoc vi» deri Pomponius ait. nihil enim ibi agitur de ea re, » cui hic ipſe morbus obſtet. Idem ait non omnẽ morbum dare locum redhibitioni: vtputa leuis lippitudo, aut leuis dentis, auriculæve dolor, aut mediocre vlcus: non denique febriculam quantanlibet ad cauſam huius edicti pertinere. VLP.

PAVL. ET, QVANTVM intereſt inter vitia, quæ Grę-
» ci κακοήθειαν, & quæ πάθος, aut νόσον appellant,
tãtum inter alia vitia, & eum morbum, ex quo quis
minus aptus vſui ſit, differt.

VLP. » POMPONIVS rectè ait, non tantum ad per-
» petuos morbos, verùm ad temporales quoque edi-
» ctum hoc pertinere. Trebatius ait impetiginoſum
» morboſum non eſſe, neque vitioſum: ſi eo membro,
» vbi impetigo eſſet, æque rectè vtatur. Et mihi vera
» videtur Trebatij ſentẽtia. Spadonem morboſum nõ
eſſe, neque vitioſum, verius mihi videtur, ſed ſanum
eſſe, ſicuti illum, qui vnum teſticulum habet: qui eti-
am generare poteſt.

PAVL. SI AVTEM quis ita ſpado eſt, vt tam neceſ-
» ſaria pars corporis ei penitus abſit: morboſus eſt.

VLP. SI CVI lingua abſciſſa ſit, an ſanus eſſe videa-
» tur, quæritur. Et extat hæc quæſtio apud Offilium
» relata, apud eum in equo: ait enim hunc videri non
eſſe ſanum.

» MVTVM morboſum eſſe Sabinus ait. Morbo-
ſum enim eſſe, ſi ſine voce apparet. Sed, qui grauiter
» loquitur, morboſus non eſt, neque qui ἀσαφῶς. Pla-
» nè qui ἀσήμος loquitur, hic vtique morboſus eſt.

» IDEM Offilius ait, ſi homini digitus ſit abſciſ-
ſus, membríve quid laceratum, quanuis cõſanaue-
rit, ſi tamen ob eam rem eo minus vti poſſit: non vi-
» deri ſanum eſſe. Catonem quoque ſcribere lego, cui
digitus de manu, aut pede præciſus ſit, eum morbo-
ſum eſſe. quod verum eſt, ſecundum ſupraſcriptam
diſtinctionem. Sed, ſi quis plures digitos habeat, ſiue
in manibus, ſiue in pedibus: ſi nihil impeditur nu-
mero eorum, nõ eſt in cauſa redhibitionis: propter
quod nõ illud ſpectandum eſt, quis numerus ſit di-

gitorum, ſed an ſine impedimento, vel pluribus, vel
paucioribus vti poſſit. De hydropico quęſitum eſt,
an ſanus eſſet. Et puto eum redhiberi poſſe. Sed &
» myopa morboſum eſſe cõſtat. Idem, vbi homo neq;
» matutino tẽpore videt, neque veſpertino: quod ge-
» nus morbi, Græci νυκτάλωπας vocant. Luſcitionẽ
» eã quidã eſſe putãt, vbi homo lumine adhibito ni-
» hil videt. Quæſitum eſt an balbus, & bleſus, & aty-
» pus, iſque, qui tardius loquitur, & varus, & vatiꝰ ſa-
nus ſit. Et opinor eos ſanos eſſe.

CVI DENS abeſt, non eſt morboſus. Magna enim pars hominum aliquo dente caret, neq; ideò morboſi ſunt, prę ſertim cũ ſine dẽtibus naſcamur, nec ideò minus ſani ſimus, donec dentes habeamus. alioquin nullus ſenex ſanus eſſet. PAVL.

» QVI CLAVVM habet, morboſus eſt: ſed & po- VLP.
» lypoſus. Eũ, qui alterũ oculũ, aut alterã maxillã maio-
» rẽ habet: ſi rectè vtatur, ſanũ videri Pediꝰ ſcribit. Ait
enim inęqualitatẽ maxillarũ, oculorũ, brachiorum,
ſi nihil ex miniſterio prę ſtãdo ſubtrahitur, extra red-
hibitionẽ eſſe. Sed & latus, vel crus breuiꝰ poteſt af-
ferre impedimentũ. ergo & hic erit redhibendus. Si
» quis natura gutturoſus ſit, aut oculos eminẽtes ha-
» beat, ſanus videtur. Item ſciendũ eſt, ſcęuã non eſſe
morboſũ, vel vitioſum, pręterq̃ ſi imbecillitate dex-
tre validiꝰ ſiniſtra vtatur. ſed hũc nõ ſcęuã, ſed man-
cũ eſſe. Is, cui os oleat, an ſanꝰ ſit quęſitũ eſt. Treba-
» tius ait nõ eſſe morboſũ, os alicui olere, veluti hirco-
» ſum tragonta. hoc enim ex illuuie oris accidere ſole-
» re. ſi tamẽ ex corporis vitio id accidit, veluti q; iecur,
» vel pulmo, aut aliud quid ſimile oleat, morboſus eſt.

ITEM CLAVDVS morboſus eſt. CAIVS.

QVAERITVR de ea muliere, quę ſemper mor- VLP.

» tuos parit, an morboſa ſit. Et ait Sab. ſi vuluæ vitio hoc contingit, morboſam eſſe. Si mulier prægnans venierit, inter omnes cõuenit ſanã eſſe eã. Maximũ enim, ac præcipuũ munus fœminarum eſt cõcipere, ac tueri cõceptum. Puerperam quoq; ſanam eſſe, ſi modo nihil extrinſecus accidit, quod corpus eius in
» aliquã valetudinẽ immitteret. De ſterili Cęliũ diſtin-
» guere Trebatius dixit, vt, ſi natura ſterilis ſit, ſana ſit: ſi vitio corporis, contrà. Item de eo, qui vrinam
» facit, quæritur. Et Pedius ait, non ob eam rem ſanum nõ eſſe, quòd in lecto ſomno vinóque preſſus, aut etiã per pigritiam ſurgẽdi vrinã faciat. ſinautem vitio veſicæ collectum humorẽ cõtinere non poteſt, nõ quia in lecto vrinã faciat, ſed quia vitioſam veſi-
» cam habet, redhiberi poſſe & verius eſt, quod Pedius
» ait. Idẽ ait, ſi vua in gutture alicuius præciſa ſit, tollere magis, quàm pręſtare redhibitionem, quia morbus minuitur. Ego puto, ſi morbus deſinit, non eſſe redhibitioni locum. ſi autem vitium perſeueret, redhibitionem locum habere. Si quis digitis coniunctis naſcatur, non videtur ſanus eſſe, ſed ita demũ, ſi in-
» commodatur ad vſum manus. Mulierẽ ita arctam,
» vt mulier fieri non poſſit, ſanam non videri conſtat.
5. Si quis habebat antiadas, an redhiberi poſſit quaſi
» vitioſus, quæritur. Et ſi antiades ſunt, quas exiſtimo, id eſt inueterati, &, qui iam diſcuti non poſſint, faucium tumores, qui antiadas habet, vitioſus eſt. Si venditor nominatim exceperit de aliquo morbo, & de cætero ſanum eſſe dixerit, aut promiſerit: ſtandum eſt eo, quod conuenit. Remittentibus enim actiones ſuas, nõ eſt regreſſus dandus, niſi ſciẽs vẽditor morbum cõſultò reticuit. tũc enim dandam eſſe de dolo malo replicationẽ. Si nominatim morbus exceptus

non ſit, talis tamen morbus ſit,qui omnibus potuit
apparere: vt puta ſi cæcus homo venibat,aut qui ci-
catricẽ euidentẽ, & periculoſam habebat vel in ca-
pite,vel in alia parte corporis: eius nomine nõ tene-
» ri Cęlius ait, perinde àc ſi nominatim morbus exce-
ptus fuiſſet. Ad eos enim morbos, vitiáque pertine-
re edictum Ædilium probandum eſt, quæ quiſque
ignorauit,vel ignorare potuit.

QVAE BIS in menſe purgatur, ſana non eſt. PAVL.
Item quæ non purgatur, niſi per ætatem accidit.

QVOD ITA ſanatum eſt, vt in priſtinum ſta- POMP.
tum reſtitueretur,perinde habendũ eſt, quaſi nun-
quam morboſum eſſet.

» QVIS SIT fugitiuꝰ, definit Offilius. Fugitiuus VLP.
» eſt qui extra domini domũ fugæ cauſa, quò ſe à do-
» mino celaret,manſit. Cælius autẽ fugitiuum eſſe ait
eũ,qui ea mente diſcedit, ne ad dominũ redeat, ta-
metſi mutato conſilio ad eũ reuertatur. nemo enim
tali peccato, inquit, pœnitẽtia ſua nocens eſſe deſi-
» nit. Caſſius quoq; ſcribit fugitiuũ eſſe,qui certo pro-
» poſito dominum relinquit. Item apud Iulianum re-
» latum eſt,fugitiuum ferè ab affectu animi intelligẽ-
» dum eſſe,nõ vtique à fuga. nam eum,qui hoſtẽ, aut
» latronẽ,incendiũ, ruinámve fugeret, quanuis fugiſ-
ſe verum eſt, non tamen fugitiuum eſſe. Item nec
eum quidem,qui à pręceptore,cui in diſciplinam tra-
ditus erat,aufugiſſet,fugitiuum eſſe,ſi fortè ideò fu-
» git,quia immoderatę eo vtebatur. Idémque probat,
& ſi ab eo fugerit,cui erat commodatus, ſi propter
» eandem cauſam fugerit. Idem probat Iulianus & ſi
ſeuerius cum eo agebat. hoc ita, ſi eum fugiſſet,
& ad dominum veniſſet. cæterum ſi non ad domi-
num veniſſet, ſine vlla dubitatione fugitiuum vi-

„ deri ait. Idem ait interrogat⁹ Proculus de eo, qui do-
mi latuiſſet, in hoc ſcilicet, vt fugæ nactus occaſionē,
ſe ſubtraheret ait enim, tametſi fugere nō potuiſſet,
„ videri, qui domi mãſiſſet, tamē eum fugitiuũ fuiſſe.
„ ſi autē in hoc tantum latuiſſet, quoad iracũdia do-
minorũ efferueſceret, fugitiuum non eſſe: ſicuti nec
eum quidē, qui, cum dominũ animaduerteret verbe-
ribus ſe afficere velle, proripuit ſe ad amicũ, quē ad
precandum perduceret. Nec eũ quidē fugitiuum eſ-
ſe, qui in hoc progreſſus eſt, vt ſe præcipitaret. Cęte-
rum etiã eum quis fugitiuũ diceret, qui domi in al-
tum locum ad pręcipitandum ſe aſcendiſſet: magiſ-
que hunc mortem ſibi cōſciſcere voluiſſe. Illud enim,
quod plerunque ab imprudētibus, inquit, dici ſolet,
eum eſſe fugitiuũ, qui nocte aliqua ſine volũtate do-
„ mini emãſiſſet, non eſſe verum, ſed ab affectu animi
„ cuiuſque ęſtimandũ. Idem Iul. ait, ſi à magiſtro puer
receſſit, & rurſus ad matrē peruenit: cũ quæreretur
num fugitiuus eſſet, ſi celãdi cauſa, ne ad dominum
reuerteretur, fugiſſet: fugitiuum eſſe. ſi verò vt per
matrē faciliorem deprecationē haberet delicti alicu-
„ ius, nō eſſe fugitiuum. Cęlius quoque ſcribit, ſi ſeruũ
emeris, qui ſe in Tyberim deiecit, ſi moriendi dũnta-
xat conſilio concepto, à domino diſceſſiſſet, nō eſſe
fugitiuũ. ſed, ſi fugę prius conſiliũ habuerit, deinde
mutata voluntate in Tyberim ſe proiecit: manere
„ fugitiuum. Eadem probat & de eo, qui de ponte ſe
„ præcipitauit. Hæc omnia vera ſunt, quæ Cælius ſcri-
„ bit. Idem ait, ſi ſeruus tuus fugiens, vicarium ſuum
ſecum abduxerit, ſi vicarius inuitus aut imprudens
ſecutus eſt, neque occaſionem ad te redeũdi nactus
prætermiſit, non videri fugitiuum fuiſſe. ſed, ſi aut
olim, cum fugeret, intellexit, quid ageretur: aut po-

ſtea cognouit,quid actum eſſet, & redire ad te,cum
» poſſet,noluit, contrà eſſe.Idem putat dicendum de
» eo,quem plagiarius abduxit.Idē Cęlius ait,ſi ſeruus,
cum in fundo eſſet, exiſſet de villa ea mente,vt pro•
fugeret,& quis eum prius, quàm ex fundo tuo exiſ•
ſet,comprehendiſſet,fugitiuum videri·animū enim,
» fugitiuum facere. Idem ait nec eum,qui ad fugam
gradum vnum,alterúmve promouit, vel etiam cur•
rere cœpit, ſi dominum ſequentem non poteſt eua•
» dere;nō eſſe fugitiuum. Idem rectè ait libertatis cu•
» iuſdam ſpeciem eſſe,fugiſſe:hoc eſt, à poteſtate do•
minica in pręſenti liberatum eſſe.Pignori datus ſer•
uus debitorem quidem dominum habet, ſed ſi po•
ſtea,quàm ius ſuū exercuit creditor, ei ſe ſubtraxit,
» poteſt fugitiuus videri.Apud Labeonem,& Cęlium
quęritur,ſi quis in aſylum confugerit, aut eò ſe con•
ferat,quò ſolēt venire,qui ſe venales poſtulant:an fu•
gitiuus ſit.Ego puto nō eſſe fugitiuū eum,qui id fa•
cit,quod publice facere licere arbitratur.Nec eū qui•
» dē,qui ad ſtatuā Cæſaris confugit,fugitiuū arbitror·
non enim fugiēdi animo hoc facit. Idem puto & in
eo,qui in aſylū,vel aliud quid ſimile cōfugit,quia nō
fugiendi animo hoc facit.ſi tamē antè fugit, & po•
ſtea ſe contulit:nō ideò magis fugitiuus eſſe deſinit.
» Item Cęlius ſcribit,placere eum quoque fugitiuum
eſſe,qui eò ſe conferat,vnde eū dominus recuperare
nō poſſit:multóque magis illū fugitiuū eſſe,qui eò ſe
σ· cōferat,vnde abduci nō poſſit. Erronem ita definit
» Labeo,puſillū fugitiuū eſſe·& ex diuerſo,fugitiuum
» magnū erronem eſſe. Sed proprie erronē ſic defini•
» mus,qui nō quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa
» vagatur, & tēporibus in res nugatorias conſumptis
» ſerius ad dominū redit. Apud Cæliū ſcriptū eſt, Li•

berti apud patronũ habitantis ſic, vt ſub vna claue, tota ei⁹ habitatio eſſet, ſeru⁹ ea mẽte, ne rediret ad eũ, extra habitationẽ liberti fugit, ſed intra ædes pa» troni tota nocte oblituit. Videri eſſe fugitiuũ Cælius ait. Planè ſi talẽ cuſtodiã ea habitatio nõ habuit, & in ea cella libertus habitauit, cui cõmune & promiſcuum pluriũ cellarum iter eſt: cõtrà placere debere » Cælius ait, & Labeo probat. Idem Cælius ait ſeruũ in prouinciã miſſum à domino, cum eũ mortuũ eſſe, & teſtamẽto ſe liberum relictũ audiſſet, & in eodem officio permãſiſſet, tantũq; pro libero ſe gerere cœpiſſet: nõ eſſe fugitiuũ. Nec enim mentiẽdo ſe liberũ inquit, fugitiu⁹ eſſe cœpit: quia ſine fugę cõſi» lio id fecit. Quod aiũt Ædiles, noxa ſolut⁹ nõ ſit, ſic intelligendũ eſt, vt nõ hoc debeat pronũtiari nullã eũ noxã cõmiſiſſe, ſed illud, noxa ſolutũ eſſe, hoc eſt noxali iudicio ſubiectũ nõ eſſe. Ergo, ſi noxã cõmiſit, nec permanet noxa: ſolut⁹ videtur. Noxas accipere debemus priuatas, hoc eſt eas, quęcunq; cõmittũtur ex delictis, nõ publicis criminibus, ex quibus agitur iudicijs noxalib⁹. Deniq; ſpecialiter cauetur infra de capitalibus fraudib⁹. Ex priuatis autẽ noxijs oritur damnũ pecuniariũ, ſi quis fortè noxę dedere noluerit, ſed litis ęſtimationẽ ſufferre. Si quis talis ſit ſeru⁹, qui omnino manumitti nõ poſſit ex cõſtitutionib⁹, vel ſi ſub pœna vinculorũ diſtract⁹ ſit à domino, vel ab aliqua poteſtate dãnatus, vel ſi exportãdus: ęquiſſimum erit etiã hoc prædici. Si quis affirmauerit aliquid adeſſe ſeruo, nec adſit: vel abeſſe, & adſit: vt puta ſi dixerit furem non eſſe, & fur ſit: ſi dixerit artificẽ eſſe, & non ſit: hi, quia quod aſſeuerant, nõ pręſtant, aduerſus dictũ, promiſſumve facere videtur.

CAIVS SI QVID vẽditor de mãcipio affirmauerit, id»

que nō ita eſſe emptor queratur: aut redhibitorio, aut ęſtimatorio, id eſt quanto minoris, iudicio agere poteſt. verbi gratia, ſi conſtantem, aut laborioſum, aut curacem, aut vigilacem eſſe, aut ex frugalitate ſua peculium acquirentem affirmauerit, & is ex diuerſo leuis, proteru9, deſidioſus, ſomniculoſus, piger, tard9, comeſſator inueniatur: hæc omnia videntur eò pertinere, ne id, quod affirmauit vēditor, amarè ab eo exigatur, ſed cū quodā tēperamēto, vt, ſi fortè cōſtantē eſſe affirmauerit, non exacta grauitas & conſtantia, quaſi à philoſopho, deſyderetur. Et, ſi laborioſum, & vigilacē affirmauerit eſſe, nō cōtinuus labor per dies noctéſq; ab eo exigatur: ſed hæc omnia ex bono & æquo modicè deſyderētur. Idē & in cæteris, quæ vēditor affirmauerit, intelligem9. Vēditor, qui optimū coquū eſſe dixerit, optimū in eo artificiū præſtare debet. qui verò ſimpliciter coquum eſſe dixerit, ſatiſfacere videtur, etiā ſi mediocrē coquū præſtet. Idem & in cæteris generibus artificiorum. Æque ſi quis ſimpliciter dixerit peculiatū eſſe ſeruum, ſufficit, ſi is vel minimum habeat peculium.

SCIENDVM tamen eſt, quædā, & ſi dixerit, præſtare eum non debere, ſcilicet ea, quæ ad nudam laudē ſerui pertinēt: veluti ſi dixerit frugi, probū, dicto audientē. Vt enim Pedi9 ſcribit, multū intereſt, commēdandi ſerui cauſa quid dixerit, an verò præſtaturum ſe promiſerit, quod dixit. Planè ſi dixerit aleatorem non eſſe, furem non eſſe, ad ſtatuam nunquam cōfugiſſe: oportet eum id pręſtare. Dictum à promiſſo ſic diſcernitur. Dictum accipimus, quod verbo ten9 pronūtiatū eſt, nudóq; ſermone finitur. Promiſſum autē poteſt referri & ad nudā promiſſionem, ſiue pollicitationē, vel ad ſponſionē. Secūdum VLP.

quod, incipiet is, qui de huiuſmodi cauſa ſtipulanti
ſpopondit, & ex ſtipulatu poſſe cõueniri. Et redhibi-
torijs actionibus eũ teneri non eſt nouũ. Nam, & qui
ex empto poteſt cõueniri, idem etiam redhibitorijs
» actionibus cõueniri poteſt. Ea autem ſola dicta, ſiue
» promiſſa admittenda ſunt, quæcunq; ſic dicuntur,
vt præſtentur, nõ vt iactẽtur. Illud ſciendum eſt, ſi
quis artificẽ promiſerit, vel dixerit, non vtique per-
fectũ eum præſtare debet, ſed ad aliquẽ modũ peri-
tum: vt neque eũ ſummę ſciẽtię accipias, neque rur-
ſus indoctũ eſſe in artificio. Sufficiet ergo talem eſſe,
quales vulgò artifices dicũtur. Deinde aiunt Ædi-
les, Emptori, omnibúſque, ad quos ea res pertinet,
iudiciũ dabimus. Pollicẽtur emptori actionẽ, & ſuc-
ceſſoribus eius, qui in vniuerſum ius ſuccedũt. Em-
ptorẽ eum accipere debemꝰ, qui pretio emit. Sed, ſi
quis permutauerit, dicẽdum eſt vtrũque emptoris,
& venditoris loco haberi, & poſſe vtrunque ex hoc
edicto experiri. Tẽpus autẽ redhibitionis ſex men-
ſes vtiles habet. Si autẽ mãcipium nõ redhibeatur,
ſed, quanto minoris agitur: annus vtilis eſt: ſed tem-
pus redhibitionis ex die vẽditionis currit, aut ſi di-
ctum promiſſúmve quid eſt, ex eo, ex quo dictum,
promiſſúmve quid eſt.

CAIVS. SI VERÒ ante vẽditionis tempus, dictum in-
terceſſerit, deinde poſt aliquot dies interpoſita fue-
» rit ſtipulatio: Cælius Sabinus ſcribit, ex priore cau-
ſa, quæ ſtatim inquit, vt venit id mãcipium, cœpit,
eo nomine poſſe agere.

VLP. » REDHIBERE eſt facere, vt rurſus habeat vẽ-
» ditor, quod habuerat. & quia reddendo id fiebat, id-
» circo redhibitio eſt appellata, quaſi redditio. Cũ red-
ditur ab emptore mancipiũ venditori, de dolo malo

» repromitti oportere ei, Pomponius ait: & ideò cautiones neceſſarias eſſe, ne fortè aut pignori datus ſit ſeruus ab emptore, aut iuſſu eius damnũ, ſiue furtũ » alicui datũ ſit. Idem Pōponius ait, interdum etiam dupliciter cautiones interponi debere, aliàs in præteritum, aliàs in futurum: vtputa ſi eius ſerui nomine, qui redhibetur, emptor, procuratórve eius iudicium accepit, vel quod cũ eo ageretur, vel quod ipſe eius nomine ageret. Cauēdum autem eſſe ait, ſi quidem ſine dolo malo emptor condemnatus fuerit, aut dederit, his rebus rectè præſtari: vel ſi quid ex eo, quod egerit, ad eũ peruenerit, dolóve malo, vel culpa eius factum ſit, quò minus perueniret, iiſdem de rebus reddi. Idem ait futuri tēporis nomine cautionem ei, qui ſciens vendidit, fieri ſolere. Si in fuga homo eſt ſine culpa emptoris, nihilo minus cōdemnatur vēditor. Tunc enim cauere oportere, vt emptor hominem perſequatur, & in ſuam poteſtatem redactum venditori reddat:

ET NEQVE per ſe, neque per hæredem ſuum futurum, quò minus eum venditor habeat. CAIVS.

CVM AVTEM redhibitio fit, ſi deterius mancipium ſiue animo, ſiue corpore ab emptore factum eſt, præſtabit emptor venditori: vtputa ſi ſtupratum fuerit, aut ſeuitia emptoris fugitiuum eſſe cœperit. VLP.
» Et ideò inquit Pomponius, ex quacunque cauſa deterius factum ſit, id arbitrio iudicis æſtimetur, & vēditori præſtetur. Quòd, ſi ſine iudice homo redhibit9 ſit, reliqua autem, quæ diximus, nolit emptor reddere: ſufficit venditori ex vendito actio. Iubent Ædiles reſtitui &, quod venditioni acceſſit, &, ſi quas acceſſiones ipſe præſtiterit: vt vterq; reſoluta emptione, nihil amplius conſequatur, quàm haberet, ſi vē-

ditio facta non eſſet. Excipitur etiam ille, qui capi-
» talem fraudem admiſit. Capitalē fraudem admit-
» tere, eſt tale aliquid delinquere, propter quod capi-
» te puniendus ſit. Veteres enim fraudem pro pœna
ponere ſolebant. Capitalem fraudem admiſiſſe acci-
piemus dolo malo, & per nequitiam· cæterū, ſi quis
errore, ſi quis caſu fecerit, ceſſabit edictū. Vnde Pom-
» ponius ait, neque impuberem, neque furioſum, ca-
pitalem fraudem videri admiſiſſe. Excipitur & ille,
qui mortis ſibi conſciſcendæ cauſa quid fecit. Ma-
lus ſeruus creditus eſt, qui aliquid facit, quo magis
ſe rebus humanis extrahat: vtputa laqueum torſit,
ſiue medicamentū pro veneno bibit, præcipitémve
ſeſe ex alto miſerit, aliúdve quid fecerit, quo facto
ſperauerit mortem peruenturam: tanquam nihil nō
in alium auſurus, qui hæc aduerſus ſe auſus eſt. Si
ſeruus ſit, qui vendidit, vel filiuſfam. in dominum,
vel patrem de peculio Ædilitia actio cōpetit· quan-
uis enim pœnales actiones videantur, tamen, quo-
niam ex contractu veniunt, dicendum eſt eorum
quoq; nomine, qui in aliena poteſtate ſunt, compe-
tere. Proinde, & ſi filiafam. vel ancilla diſtraxit: æque
dicendum eſt actiones Ædilitias locum habere. Hæ
actiones, quæ ex hoc edicto oriuntur, etiam aduer-
ſus hęredes omnes competunt. Et ſi bona fide nobis
ſeruiant liberi forte homines, vel ſerui alieni: qui vē-
diderunt, poteſt dici etiam hos hoc edicto contineri.
» Iulianus ait, iudicio redhibitorię actionis vtrunque,
id eſt emptorē, & vēditorem, quodammodo in inte-
grum reſtituere debere. Quare, ſiue emptori ſeruus
furtum fecerit, ſiue alij cuilibet, ob quod furtū em-
ptor aliquid præſtiterit, nō aliter cogetur hominem
vēditori reſtituere, quàm ſi eum indemnem præſti-

» terit. Quid ergo, inquit Iulianus, ſi noluerit venditor hominem recipere? Non eſſe cogendũ ait quicquam præſtare, nec amplius, quàm in pretio condemnabitur: & hoc detrimẽtum ſua culpa paſſurum emptorem, qui, cum poſſet hominẽ noxæ dedere, maluerit litis æſtimationem ſufferre. & videtur mihi Iuliani ſententia humanior eſſe. Cum redhibetur mancipium, ſi quid ad emptorem peruenit, vel culpa eius non peruenit, reſtitui oportet: nón ſolum ſi ipſe fructus percepit, mercedéſve à ſeruo, vel conductore ſerui accepit: ſed etiam ſi à venditore fuerit idcirco conſecutus, quòd tardius ei hominem reſtituit: cum etſi à quouis alio poſſeſſore fructus accepit, emptor reſtituere eos debebit. Sed, & ſi quid fructuũ nomine cõſecutus eſt, id præſtet. Item ſi legatum, vel hæreditas ſeruo obuenerit. Neque refert, potuerit hoc conſequi venditor, an non potuerit, ſi ſeruum non vendidiſſet. Ponamus enim talem eſſe, qui capere aliquid ex teſtamento non potuerit: nihil hæc res nocebit.
» Pedius quidem etiam illud non putat eſſe ſpectandum, cuius contemplatione teſtator ſeruum hæredẽ ſcripſerit, vel ei legauerit: quia, & ſi venditio remanſiſſet, nihil hæc res emptori proderat. Et per contrarium, inquit, ſi contemplatione venditoris inſtitutus proponeretur: tamen diceretur reſtituere emptorem non debere venditori, ſi nollet eum redhibere. *

ET GENERALITER dicendum eſt, quicquid extra rem emptoris per eum ſeruum acquiſitum eſt, id iuſtum videri reddi oportere. CAIVS

AEDILES etiam hoc præſtare emptorem volunt, ſi in aliquo deterior factus ſit ſeruus: ſed ita demum, ſi poſt venditionẽ, traditionẽmque factus ſit. VLP.

Cæterum, ſi antè fuerit, nõ pertinet ad hoc iudiciũ: quod antè factum eſt. Siue ergo ipſe deteriorem eum fecit, ſiue familia eius, ſiue procurator, tenebit actio.
» Familię appellatione omnes, qui in ſeruitio ſũt, cõti»
» nentur, etiã liberi homines, qui bona fide ei ſeruiũt, vel alieni. Accipe eos quoque, qui in poteſtate eius ſunt. Procuratoris fit mẽtio in hac actione. Sed Ne»
» ratius procuratorem hic eum accipiendum ait, non
» quenlibet, ſed cui vniuerſa negotia, aut ipſum, pro»
» pter quod deterius factum ſit, mãdatum eſt. Pedius ait æquum fuiſſe id dũtaxat imputari emptori ex facto procuratoris & familiæ, quod non fuit paſſu» rus ſeruus, niſi ei veniſſet. Quod autẽ paſſurus erat, etiam ſi non veniſſet, in eo concedi emptori ſerui ſui noxæ deditionem: & ex eo, inquit, quòd procura» tor commiſit, ſolum actionum præſtandarum neceſ» ſitatem ei iniungi. Quid ergò, ſi culpa, nõ etiam do» lo emptoris ſeruus deterior factus ſit? æque cõdem» nabitur. Hoc autem, quod deterior eſt factus ſeruus, non ſolum ad corpus, ſed etiam ad animi vitia refe»
» rendum eſt: vtputa ſi imitatione conſeruorum apud
» emptorẽ talis factus eſt, aleator fortè, vel vinarius,
» vel erroneus ſit. Sed notandũ eſt, quod non per»
» mittitur emptori ex huiuſmodi cauſis noxæ dedere ſeruum ſuum. nec enim factum ſeruorum ſuorum, itemque procuratoris præſtat. Item ſciendum eſt, hæc omnia quæ exprimuntur edicto ædilium, præ» ſtare eum debere, ſi ante iudicium acceptum facta ſint. idcirco enim neceſſe habuiſſe ea enumerari, vt, ſi quid eorum ante litem conteſtatam contigiſſet, præſtaretur. Cæterum poſt iudicium acceptum, tota cauſa ad hominem reſtituendum in iudicio verſatur: & tam fructus veniũt, quàm id, quo deterior factus

eſt, cæteráque veniunt· Iudici enim ſtatim, atque iudex factus eſt, omnium rerum officium incumbit, quæcunque in iudicio verſantur, ea autem, quæ ante iudicium contingunt, non valde ad eum pertinent, niſi fuerint ei nominatim iniuncta. Præterea in edicto adijcitur ſic, & quanta pecunia pro eo homine ſoluta, acceſſioniſve nomine data erit, nõ reddetur: cuiúſve pecuniæ quis eo nomine obligatus erit, non liberabitur. Ordinẽ fecerũt Æediles, vt antè vẽditori emptor ea omnia, quæ ſupraſcripta ſunt, præſtet, ſic deinde pretium conſequatur.

VIDEAMVS tamen, ne iniquum ſit emptorẽ compelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati admitti, ſi interdum nihil præſtatur propter inopiã venditoris: Et potius res ita ordinãda ſit, vt emptor caueat, ſi intra certum tẽpus pecunia ſibi ſoluta ſit, ſe mancipium reſtituturum. PAVL.

DEBET autem recipere pecuniam, quam dedit pro eo homine, vel ſi quid acceſſionis nomine dederit. Dari autẽ non id ſolũ accipiemus, quod numeratur venditori: vtputa pretium, & vſuras eius: ſed & ſi quid emptionis cauſa erogatum eſt. Hoc autem ita demum deducitur, ſi ex voluntate venditoris datur· cæterum, ſi quid ſua ſponte datũ eſſe proponatur, nõ imputabitur· Neque enim debet, quod quis ſuo arbitrio dedit, à venditore exigere. Quid ergo, ſi fortè vectigalis nomine datũ eſt, quod emptorem fortè ſequeretur? Dicemus hoc quoque reſtituẽdum· Indemnis enim emptor diſcedere debet. VLP.

SI VENDITOR de ijs, quæ edicto æciliũ continentur, nõ caueat: pollicentur aduerſus eum iudicium redhibitorium intra duos menſes, vel, quanti emptoris interſit, intra ſex menſes. CAIVS.

VLP. ILLVD ſciendum eſt, ſi emptor venditori hæc non præſtet, quæ deſyderantur in hac actione, non poſſe ei venditorem condemnari. ſi autem emptori venditor iſta non præſtet, condemnabitur ei. Item emptori præſtandum eſt, vt pecunia, cuius nomine obligatus erit, liberetur, ſiue ipſi venditori obligatus ſit, ſiue etiam alij. Cōdemnatio autem fit, quanti ea res erit. Ergo excedat pretium, an non, videamus. Et quidem continet condemnatio pretium, acceſſionéſque. An & vſuras pretij conſequatur: quaſi, quod ſua interſit, debeat accipere, maxime cum fructus quoque ipſe reſtituat? Et placet conſecuturum. Si quid tamē damni ſenſit, vel, ſi quid pro ſeruo impendit, conſequetur arbitrio iudicis: ſic tamen, non vt ei horum nomine venditor condemnetur, vt ait
» Iulianus: ſed ne aliàs compellatur hominem venditori reſtituere, quàm ſi eum indemnem præſtet.

PAVL. ITEM, SI ſerui redhibendi nomine emptor iudicium accepit, vel ipſe eius nomine dictauit: cauēdum ex vtraque parte erit, vt, ſi quidē ſine dolo malo condemnatus ſit, vel, ſi quid ex eo, quod egerit, ad eum peruenerit, dolóve malo eius factū ſit, quò minus perueniret: id reddat. Quas impenſas neceſſario in curandum ſeruum poſt litem cōteſtatam emptor fecerit, imputabit: præcedentes autem impenſas nominatim comprehendendas Pedius ait. Sed cibaria
» ſeruo data non eſſe imputanda Ariſto ait: nam nec ab ipſo exigi, quòd in miniſterio eius fuit.

VLP. QVÒD, SI nolit venditor hominem recipere, non in maiorem ſummam inquit, quàm in pretiū, ei condemnandum. Ob hæc ergo, quæ propter ſeruum damna ſenſit, ſolam dabimus ei corporis retētionem. Cæterum poterit euitare præſtationem vē-

ditor, ſi nolit hominẽ recipere, quo facto pretij præſtationem, eorúmq́, quæ pretium ſequuntur, ſolam non euitabit. Si venditor pronuntiauerit, vel promiſerit furem non eſſe, tenetur ex ſua promiſſione, ſi furtum ſeruus facit. Eſſe enim hoc caſu furem, non tantum eum, qui extraneo, ſed etiam eum, qui domino ſuo res ſubtraxerit, intelligendum eſt. Si ancilla redhibeatur: & quod ex ea poſt venditionem natum erit, reddetur, ſiue vnus partus ſit, ſiue plures. Sed, & ſi fortè vſuſfruct⁹ proprietati accreuerit, indubitate hic quoq; reſtituetur. Si peculium quæſiuit apud emptorẽ, quid de hoc dicemus? Et, ſi quidem ex re emptoris acceſſit, dicendum eſt apud ipſum relinquendum· ſi aliunde accreuit, vẽditori reſtituendum eſt. Si plures hæredes ſint emptoris, an omnes ad redhibendum conſentire debeant, » videamus. Et ait Pomponius omnes conſentire debere ad redhibendũ, daréque vnum procuratorem: ne fortè vẽditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis: alij non in partem pretij condemnãtur, ſed, quanto minoris is homo ſit. Idẽ ait, homine mortuo vel etiam redhibito, ſingulos pro ſuis portionibus rectè agere. pretium autẽ, & acceſſiones pro parte recipient. Sed & fructus, & acceſſiones, et ſi quo deterior homo factus eſt, pro parte præſtabitur ab ipſis: niſi fortè tale ſit, quod diuiſionem nõ recipiat: vtputa ancillæ partus· in hoc enim idem ſeruandum eſt, quod in ipſa matre vendita, quam pro parte redhiberi poſſe negauim⁹. Marcel» lus quoque ſcribit, ſi ſeruus cõmunis ſeruum emerit, & ſit in cauſa redhibitionis: vnum ex dominis pro parte ſua redhibere ſeruum non poſſe,

non magis, inquit, quàm ſi, cum emptori plures hæredes extiterint, non omnes ad redhibendum cō-
» ſentiant. Idem Marcellus ait, non poſſe alterum ex dominis cōſequi actione ex empto, vt ſibi pro parte venditor tradat, etſi pro portione pretium dabit. & hoc in emptoribus ſeruari oportere ait· nam venditor pignoris loco, quod vēdidit, retinet, quoad em-
» ptor ſatiſfaciat. Pōponius ait, ſi vnus ex hæredibus emptoris, vel familia eius, vel procurator, culpa vel dolo fecerit rem deteriorem: æquum eſſe, inſolidum eum teneri arbitrio iudicis. Hoc autem expeditius eſſe, ſi omnes hæredes vnum procuratorem ad agēdum dederint· tūc etenim, ſi quo deterior ſeruus culpa vnius hæredū factus eſt, & hoc ſolutum eſt: cæteri familiæ herciſcundæ iudicium aduerſus eum habebunt: quia propter ipſum damnum ſentiunt, impediuntúrque redhibere. Si venditori plures extiterint hæredes: ſingulis pro portione hæreditaria poterit ſeruus redhiberi. Et, ſi ſeruus plurium venierit, idem erit dicēdum· nam, ſi vnus à pluribus, vel plures ab vno, vel plura mancipia ab vno emantur: verius eſt dicere, ſi quaſi plures rei fuerint venditores, ſingulis inſolidum redhibendū. ſi tamen plures partes emptæ ſunt à ſingulis, rectè dicetur alteri quidē poſſe redhiberi, cum altero autem agi, quāto minoris. Item, ſi plures ſinguli partes ab vno emant, tunc pro parte quiſque eorum experietur. ſed, ſi inſolidū emant, vnuſquiſque eorum inſolidum redhibebit. Si mancipium, quod redhiberi oporteret, mortuum erit: hoc quæritur, nunquid culpa emptoris, vel familiæ eius, vel procuratoris, homo mortuus ſit· nam, ſi culpa eius deceſſit, pro viuo habendus eſt, vt præſtentur ea omnia, quæ præſtarentur, ſi viueret· Cul-

pam enim omnem accipiemus nõ vtique latã. Propter quod dicendũ eſt, quãcunque occaſionẽ mortis emptor prȩſtiterit, debere eũ teneri. etiam, ſi non adhibuerit medicum, vt ſanari poſſit, vel malũ adhibuit, ſed culpa ſua. Sed hoc dicemus, ſi ante iudicium acceptum deceſſerit. Cȩterum, ſi poſt iudicium acceptum deceſſiſſe proponatur, tunc in arbitrium iudicis veniet, qualiter mortuus ſit. Vt enim & Pe-
» dio videtur, ea, quæcunque poſt litem conteſtatam contingunt, arbitrium iudicis deſyderant. Quod in procuratore diximus, idem & in tutore & curatore dicendum erit, cæteríſque, qui ex officio pro alijs in-
» terueniunt. & ita Pedius ait, & adijcit: quibus adminiſtratio rerum permiſſa eſt, eorum culpam abeſſe præſtare non inique dominum cogi. Idem Pe-
» dius ait, familiæ appellatione & filioſfam. demonſtrari. Facta enim domeſticorum, redhibitoria agentem præſtare voluit. Si quis egerit, quanto minoris propter ſerui fugam, deinde agat propter morbum: quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem ſȩpius agi poſſe, quanto minoris, dubium non eſt. Sed ait
» Iulianus id agendum eſſe, ne lucrum emptor faciat, & bis eiuſdem rei æſtimationem conſequatur. In factum actio competit ad pretium recuperandum, ſi mancipium redhibitum fuit. in qua non hoc quæritur, an mancipium in cauſa redhibitionis fuerit: ſed hoc tantum, an ſit redhibitum · nec immerito· iniquum eſt enim poſtea, quàm venditor agnouit recipiendo mancipium eſſe id in cauſa redhibitionis, tunc quæri, vtrum debuerit redhiberi, an nõ debuerit, nec de tempore quæritur, an intra tempora redhibitum eſſe videatur. Illud planè hæc actio exigit, vt ſit redhibitum · cæterum, niſi fuerit redhibitum,

deficit iſta actio etiam, ſi nudo cõſenſu placuerit, vt redhibeatur. Conuẽtio ergo de redhibendo nõ facit locum huic actioni, ſed ipſa redhibitio. Reſtitui autem debet per hanc actionem etiam, quod ei ſeruo in venditione acceſſit. Quia aſſidua eſt duplæ ſtipulatio, idcirco placuit etiam ex empto agi poſſe, ſi de dupla venditor mancipij non caueat. Ea enim, quæ ſunt moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudicijs debent venire. Qui mancipia vendunt, na-
» tionem cuiuſque in venditione pronũtiare debent.
» Plerunque enim natio ſerui aut prouocat, aut deterret emptorem. idcirco intereſt noſtra ſcire nationem. Præſumptum etenim eſt, quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia nationis ſunt non infamatę: quoſdam malos videri, quia ea natione ſunt, quæ magis infamis eſt. Quod, ſi de natione ita pronuntiatum non erit, iudicium emptori, omnibúſque, ad quos ea res pertinebit, dabitur, per quod emptor redhibeat mãcipium. Si quid ita venierit, vt, niſi placuerit, intra præfinitum tempus, redhibeatur: ea conuentio rata habetur. ſi autem de tempore nihil conuenerit, in factum actio intra L X dies vtiles accommodatur emptori ad redhibendum, vltrà non. Si verò conuenerit, vt in perpetuum redhibitio fiat, puto hanc conuentionem valere. Item, ſi tempus L X dierum præfinitum redhibitioni præterierit, cauſa cognita iudicium dabitur. In cauſæ autem cognitione hoc verſabitur, ſi aut mora fuit per venditorem: aut nõ fuit præſens, cui redderetur: aut aliqua iuſta cauſa interceſſit, cur intra diem redhibitum mancipium non eſt, quòd ei magis diſplicuerit. In his autem actionibus eadem erunt obſeruanda, quę de partu, fructibus, acceſſionibúſque, & quæ de mortuo redhibẽ-

do dicta ſunt. Quod emptioni accedit, partem eſſe venditionis prudentibus viſum eſt.

ITAQVE ſicut ſuperius venditor de morbo vitióve, & cæteris, quæ ibi comprehenſa ſunt, prædicere iubetur: & præterea in his cauſis nõ eſſe mãcipium, vt promittat, præcipitur: ita & cum accedat alij rei homo, eadem & prædicere, & promittere compellitur. Quod non ſolum hoc caſu intelligendum eſt, quo nominatim adijcitur acceſſurum fundo hominem Stichum: ſed etiam, ſi generaliter omnia mãcipia, quæ in fundo ſunt, accedãt venditioni. CAIVS

» PROINDE Pomponius ait, iuſtam cauſam eſſe, vt, quod in venditione acceſſurum eſſe dictum eſt, tam integrum præſtetur, quàm illud pręſtari debuit, quod principaliter venit. Nam iure ciuili, vt integra ſint, quæ acceſſura dictum eſt, ex empto actio eſt: veluti ſi dolia fundo acceſſura dicta fuerint. Sed hoc ita, ſi certum corpus acceſſurum fuerit dictum. Nam, ſi ſeruus cum peculio venierit, ea mancipia, » quæ in peculio fuerint, ſana eſſe præſtare venditor » non debet: quia non dixit certum corpus acceſſurum, ſed peculiũ tale præſtare debere. Et, quemadmodum certam quantitatem peculij præſtare non » debet, ita nec hæc. Eandem rationem facere Pomp. ait, vt etiam, ſi hæreditas, aut peculium ſerui venierit, locus edicto ædilium non ſit circa ea corpora, quę ſunt in hæreditate, aut in peculio. Idem probat, & ſi fundus cum inſtrumẽto venierit, & in inſtrumento mancipia ſint. Puto hanc ſententiã veram, niſi aliud ſpecialiter actum eſſe proponatur. Si vẽdita res redhibeatur, ſeruus quoque, qui ei rei acceſſit, licet nullum in eo vitium ſit, redhibetur. VLP.

CVM EIVSDEM generis plures res ſimul AFRIC.

ptum eſt enim ea mancipia, quæ rudia ſunt, & ſimpliciora eſſe, & ad omnia miniſteria aptiora, & dociliora, & ad omne miniſterium habilia: trita verò mancipia, & veterana difficile eſſe reformare, & ad ſuos mores formare. Quia igitur venalitiarij ſciunt facile decurri ad nouitiorum emptionem, idcirco interpolant veteratores, & pro nouitijs vendũt: quod ne fiat, hoc edicto ædiles denuntiant· & ideò, ſi quid ignorante emptore ita venierit, redhibebitur.

AEDILES aiunt, Qui iumenta vendunt, palàm rectè dicant, quid in vnoquoque eorum morbi vitiique ſit: vtique optime ornata vendendi cauſa fuerint, ita emptoribus tradantur. Si quid ita factũ non erit, de ornamẽtis reſtituendis, iumenti ſve ornamentorum nomine redhibendis, in diebus LX, morbi autẽ vitiive cauſa inemptis faciendis, in VI menſibus, vel quãto minoris, cum venirent, fuerint, in anno iudicium dabimus. Si iumenta paria ſimul venierint, & alterum in ea cauſa fuerit, vt redhiberi debeat: iudicium dabimus, quo vtrunque redhibeatur. Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis. Cauſa autem huius edicti eadẽ eſt, quæ & mancipiorum redhibendorum: & ferè eadẽ ſunt in his, quæ in mancipijs, quod ad morbum vitiũm ve attinet. Quicquid igitur illic diximus, huc erit transferendum: etſi mortuum fuerit iumẽtum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium poteſt. Iumentorum autem appellatione an omne pecus contineatur, videamus. Et difficile eſt vt contineatur· nam aliud ſignificat iumentũ, aliud ſignificatur pecoris appellatione. idcirco elogium huic edicto ſubiectũ eſt, cuius verba hæc ſunt: Quæ de iumentorum ſanitate diximus, de cætero quo-

que pecore omni venditores faciant. Vnde dubitari deſijt, an hoc edicto boues quoque contineantur. etenim iumentorum appellatione non cõtineri eos verius eſt: ſed pecoris appellatione continebuntur. Sed enim ſunt quædam, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeó: vtputa ſi mulus caſtratus eſt, neque morbi, neque vitij quid habere videtur: quia neque de fortitudine quid eius detrahitur, neque de vtilitate, cum ad generandum » nunquam ſit habilis. Cælius quoque ſcribit, nõ omnia animalia caſtrata ob ipſum vitioſa eſſe, niſi propter ipſam caſtrationem facta ſint imbecilliora: & » ideò mulũ non eſſe vitioſum. Idem refert Offilium exiſtimaſſe, equum caſtratum ſanũ eſſe: ſicuti ſpado quoque ſanus eſt. Sed, ſi emptor ignorauit, venditor ſcit: ex empto eſſe actionẽ. & verum eſt, quod Offilius ait. Quæſitum eſt, ſi mula talis ſit, vt tranſ» iungi non poſſit: an ſana ſit. Et ait Pomponius ſa» nam eſſe: pleraſque denique carrucarias tales eſſe, vt non poſſint trãſiungi. Idem ait, ſi nata ſit eo inge» nio, aut corpore, vt alterum iugum non patiatur: ſanam non eſſe. Non tantum autem ob morbum, vitiúmve redhibitio locum habebit in iumentis: verumetiam ſi cõtra dictum, promiſſũmve erit, locus redhibitioni ſit, exemplo mancipiorum. Vendendi » autem cauſa ornatum iumentum videri Cælius ait, non ſi ſub tempore venditionis, hoc eſt biduo ante venditionem, ſed in ipſa venditione ornatum ſit: aut ideò, inquit, venale cum eſſet, ſit ornatum, vt inſpiceretur. ſempérque, cum de ornamentis agitur, & in actione, & in edicto adijciendum eſt, vendendi cauſa ornata ducta eſſe. poterit enim ornatum iumentum itineris cauſa duci, deinde venire.

Si plura iumenta venierint, non omnia erunt redhibenda propter vnius ornamentum. Nam etſi vitioſum ſit vnum iugum, nō tamen propter hoc cætera iuga redhibebuntur. Si fortè iugum mularum ſit, quarum altera vitioſa eſt: non ex pretio tantum vitioſæ, ſed ex vtriuſque, erit componendum, quanto minoris ſit. Cum enim vno pretio vtręque venierint, non eſt ſeparādum pretium: ſed quanto minoris, cum veniret, vtrunque fuit, non alterum, quod erat vitioſum. Cum autem iumenta paria veneunt: edicto expreſſum eſt, vt, cum alterū in ea cauſa ſit: vt redhiberi debeat, vtrunque redhibeatur. in qua re tam emptori, quàm venditori cōſulitur, dum iumenta non ſeparantur. Simili modo, & ſi triga venierit, redhibenda erit tota: & ſi quadriga, redhibeatur. Sed, ſi duo paria mularum ſint: & vna mula vitioſa ſit, vel par: ſolum par redhibebitur, alterum non. Si tamen nondum ſint paria conſtituta, ſed ſimpliciter quatuor mulę vno pretio venierint: vnius erit mulæ redhibitio, non omnium. Nam, & ſi polia venierit, dicemus vnum equum, qui vitioſus eſt, non omnem poliam redhiberi oportere. Hoc & in hominibus dicemus pluribus vno pretio diſtractis, niſi ſeparari non poſſint: vt puta ſi tragœdi, vel mimi,

VEL FRATRES ſint. PAVL.

HI ENIM non erunt ſeparandi. Deinde aiūt ædiles, Ne quis canem, verrem, vel minorem aprū, lupum, vrſum, pantheram, leonem, VLP.

ET GENERALITER, aliúdve, quod noceret animal, ſiue ſoluta ſint, ſiue alligata, aut contineri vinculis, quo minus damnum ferant, non poſſint, PAVL.

VLP. QVA VVLGO iter fiat, ita habuiſſe velit, vt cuiquam nocere, damnúmve dare poſſit. Si aduerſus ea factum erit, & homo liber ex ea re perierit: ſolidi ducenti præſtabuntur. ſi nocitum homini libero eſſe dicetur, quanti bonum & æquum iudici videbitur, condemnabitur. cæterarum rerum, quantum damnum datum factúmve ſit, dupli.

PAVL. BOVEM, qui cornu petit, vitioſum eſſe plerique dicunt. item mulas, quæ peſſundant. Ea quoque iumenta, quæ ſine cauſa turbantur, & ſemetipſa eripiunt: vitioſa eſſe dicuntur. Qui ad amicum domini deprecaturus confugit, non eſt fugitiuus: im» mo etiam, ſi ea mente ſit, vt non impetrato auxi» lio, domum non reuertatur, nondum fugitiuus » eſt: quia non ſolum conſilij, ſed & facti fugere eſt. Qui perſuaſu alterius à domino receſſit, fugitiuus eſt, licet id non fuerit facturus citra conſilium eius, qui perſuaſit. Si ſeruus meus bona fide tibi ſeruiens fugerit, vel ſciens ſe meum eſſe, vel ignorans, fugitiuus eſt: niſi animo ad me reuertēdi id fecit. Mortis conſciſcendæ ſibi cauſa facit, qui propter nequitiam, malóſque mores, flagitiúmve aliquod admiſſum, mortem ſibi conſciſcere voluerit: niſi dolorem corporis ſuſtinendo id fecerit. Si quis ſeruum emerit, & rapto eo, vi bonorum raptorum actione quadruplum cōſecutus eſt, deinde ſeruum redhibeat: reddere debebit, quod accepit. Sed, ſi per eum ſeruum iniuriam paſſus, iniuriæ nomine egerit: non reddet venditori: aliter forſitan, atquè ſi loris ab aliquo cæſo, aut quæſtione de eo habita, emptor egerit. Aliquādo etiam redhiberi mā» cipium debebit, licet æſtimatoria, id eſt quanto minoris agamus. Nam, ſi adeo nullius ſit pretij,

vt ne expediat quidem tale mancipium habere domino: veluti ſi furioſum, aut lunaticum ſit: licet æſtimatoria actum fuerit, officio tamen iudicis continebitur, vt reddito mancipio pretium recipiatur. Si quis, cum conſilium iniſſet fraudandorum creditorum, redhibuerit, nō redhibiturus aliàs, niſi vellet eos fraudare: tenetur creditoribus propter mancipium venditor. Pignus manebit obligatum, etiam ſi redhibitus fuerit ſeruus: quemadmodum ſi eum alienaſſet, aut vſumfructum eius, non rectè redhibeatur, niſi redemptum ſit, & pignore liberato redhibeatur. Si ſub cōditione homo emptus ſit, redhibitoria actione ante conditionem exiſtentem inutiliter agitur: quia nondum perfecta emptio arbitrio iudicis perfecta fieri nō poteſt· & ideò, ſi ex empto, vel vēdito, vel redhibitoria antè actum fuerit: expleta conditione iterum agi poterit. Interdum etiam, ſi pura ſit venditio, propter iuris conditionem in ſuſpēſo eſt: veluti ſi ſeruus, in quo alterius vſuſfructꝰ, alterius proprietas eſt, aliquid emerit· nam, dum incertum eſt, ex cuius re pretium ſoluat, pendet, cui ſit acquiſitum: et ideò neutri eorum redhibitoria competit.

IVSTISSIME Ædiles noluerunt hominem ei rei, quæ minoris eſſet, accedere: ne qua fraus aut » edicto, aut iuri ciuili fieret, vt ait Pedius, propter dignitatem hominum· alioquin eādem rationem fuiſſe in cæteris rebus· Ridiculum nanque eſſet, tunicæ fundum accedere. Cæterū hominis venditioni quiduis adijcere licet· nam & plerūque plus in peculio eſt quàm in ſeruo: & nōnunquam vicarius, qui accedit, pluris eſt, quàm is ſeruus, qui venit. Proponitur actio ex hoc edicto in eū, cuius maxima pars in ven-

ditione fuerit: quia plerũq; venalitiarij ita ſocietatem coëunt, vt, quicquid agunt, in commune videãtur agere. Equum enim ædilibus viſum eſt, vel in vnum ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor eſſet, ædilitias actiones cõpetere: ne cogeretur emptor, cum multis litigare: quanuis actio ex empto cũ ſingulis ſit pro portione, qua ſocij fuerunt: nam id genus hominum ad lucrum potius, vel turpiter faciendum pronius eſt. In redhibitoria, vel æſtimatoria poteſt dubitari, an qui alienum ſeruum vẽdidit, & ob euictionem, & propter morbum forte, vel fugam ſimul teneri poteſt. Nam poteſt dici, nihil intereſſe emptoris ſanum eſſe, fugitiuum nõ eſſe eum, qui euictus ſit: ſed interfuit emptoris ſanum poſſediſſe propter operas, ne ex poſtfacto decreſcat obligatio. Statim enim, vt ſeruus traditus eſt, committitur ſtipulatio quanti intereſt emptoris.

CAIVS. REDHIBITORIA actio duplicẽ habet condemnationẽ. modo enim in duplũ, modo in ſimplũ condẽnatur vẽditor. nã, ſi neq; pretiũ, neq; acceſſionem ſoluat, neq; eũ, qui eo nomine obligat⁹ erit liberet: dupli pretij, & acceſſionis condẽnari iubetur. ſi verò reddat pretiũ, & acceſſiones, vel eũ, *qui eo nomine* obligat⁹ eſt liberet, ſimpli iubetur condẽnari.

POMP. CVM MIHI redhibeas, furtis noxiiſq; ſolutũ eſſe promittere non debes, præterquam quod iuſſu tuo fecerit, aut eius, cui tu eum alienaueris.

PAVL. SI HOMINEM emptũ manumiſiſti, & redhibitoriam, & quanto minoris denegandam tibi Labeo ait: ſicut duplæ actio periret. ergo &, quod aduerſus dictũ, ꝓmiſſumve ſit, actio peribit. Poſt mortem hominis, ædilitiæ actiones manent.

POMP. SI TAMEN ſine culpa actoris, familiæve ei⁹,

vel procuratoris mortu9 ſit:audiēdus eſt is,qui de vitio,vel morbo ſerui quęrens retinere eum velit. Non nocebit emptori ſi, VI menſium exceptione redhibitoria excluſus,velit intra annū æſtimatoria agere. Ei,qui ſeruum vinctum vēdiderit, ædilitium edictū remitti æquum eſt. Multo enim amplius eſt id facere, quàm pronūtiare in vinculis fuiſſe. In ædilitijs actionibus exceptionē opponi æquum eſt, ſi emptor ſciret de fuga,aut vinculis, aut cæteris rebus ſimilibus:vt venditor abſoluatur. Ædilitię actiones & hęredi, & in hæredē cōpetūt: vt tamē & facta hæredū, qui poſtea acceſſerint, & qui experiri potuerint, quęrantur. Nō ſolū de mācipijs, ſed de omni animali hæ cōpetūt:ita vt etiā ſi vſumfruct. in homine emerim, cōpetere debeant. Cū redhibitoria actione de ſanitate agitur, permittendum eſt de vno vitio agere, & prædicere,vt,ſi quid aliud poſtea apparuiſſet, de eo iterum ageretur. Simplariarum vēditionum cauſa ne ſit redhibitio,in vſu eſt.

ETIAM in fundo vendito redhibitionē procedere, nequaquam incertū eſt: veluti ſi peſtilens fundus diſtractus ſit. nam redhibendus erit. Et benignū eſt dicere, vectigalis exactionē futuri temporis poſt redhibitionem aduerſus emptorem ceſſare. VLP.

VARICOSVS ſanus non eſt. VLP.

CVM MANCIPIVM morboſum, vel vitioſū ſeruus emat, & redhibitoria, vel ex empto dominus experiatur: omnimodo ſciētiam ſerui, non domini ſpectandam eſſe ait: cum tūc nihil interſit, peculiari, an domini nomine emerit: & certū, incertúmve mandante eo emerit: quia tunc & illud ex bona fide eſt, ſeruum, cum quo negotium ſit geſtum, deceptum non eſſe: & rurſus delictum eiuſdem, quod in AFRIC.

contrahendo admiſerit, domino nocere debet. Sed ſi ſeruus mandato domini hominem emerit, quem dominus vitioſum eſſe ſciret: non tenetur venditor. Circa procuratoris perſonam, cum quidem ipſe ſciret morboſum, vitioſúmve eſſe: non dubitandum, quin quanuis ipſe domino mãdati, vel negotiorum geſtorum actione ſit obſtrictus: nihilo magis eo nomine agere poſſit. At, cũ ipſe ignorans eſſe vitioſum, mandato domini, qui id ſciret, emerit, & redhibitoria agat ex perſona domini: vtilem exceptionem ei non putabat opponendam.

MARC. SI FVRTVM domino ſeruus fecerit, nõ eſt neceſſe hoc in venditione ſerui prædicere: nec ex hac cauſa redhibitio eſt. Sed, ſi dixerit hunc furem non eſſe: ex illa parte tenebitur, quod dixit, promiſítve.

IABOL. QVI TERTIANA, aut quartana febre, aut podagra vexarentur, quíve comitialem morbum haberent: ne ijs quidem diebus, quibus morbus vacaret, rectè ſani dicentur.

PAP. ACTIONI redhibitorię non eſt locus, ſi mancipium bonis conditionibus emptum fugerit, quod antè non fugerat.

CVM SEX mẽſes vtiles, quibus experiundi poteſtas fuit, redhibitoriæ actioni præſtantur: non videbitur poteſtatem experiundi habuiſſe, qui vitium fugitiui latens ignorauit: non idcirco tamen diſſolutam ignorantiam emptoris excuſari oportebit.

PAVL. LATINVS Largus quæro, an fideiuſſori emptoris redhiberi mãcipium poſſit. Reſpondeo, ſi in vniuerſam cauſam fideiuſſor ſit accept⁹: putat Marcellus poſſe & fideiuſſori redhiberi.

SI SERVVS mancipiũ emit, & dominus redhibitoria agat: nõ aliter ei vẽditor daturus eſt, quàm

ſi omnia præſtiterit,quæ huic actioni continentur: & quidem ſolida, non peculio tenus· Nam,& ſi ex empto dominus agat:niſi pretium totum ſoluerit, nihil conſequitur.Quod,ſi ſeruus, vel filius vendiderit:redhibitoria in peculium competit.In peculio autem & cauſa redhibitionis cõtinebitur.Nec nos moueat,quod antè quàm reddatur ſeruus,nõ eſt in peculio· Non enim poteſt eſſe in peculio ſeruus, qui adhuc emptoris eſt:ſed cauſa ipſius redhibitionis in peculio computatur. Igitur,ſi ſeruus decem milibus emptus,quinque milium ſit:hæc quoque in peculio eſſe dicemus.Hoc ita, ſi nihil domino debeat, aut ſi ademptum peculium non eſt.Quòd,ſi plus domino debeat : eueniet,vt hominem præſtet, & nihil conſequatur.

QVAERO an,ſi ſeruus apud emptorem fugit, & in cauſa redhibitionis eſſe pronuntiatus fuerit: num prius venditori reſtitui debeat, quàm rerũ ablatarum à ſeruo æſtimationẽ præſtiterit. Paulus reſpondi, venditorem cogendum non tantum pretiũ ſerui reſtituere,ſed etiam rerum ablatarum æſtimationem:niſi pro his paratus ſit,ſeruum noxæ nomine relinquere.Item quæro, ſi nolit æſtimationem & pretia rerum reſtituere, an ſeruus reſtituendus aut retinendus ſit, & danda ſit actio de peculio, vel de pretio redhibiti ſerui ex duplæ ſtipulatione. Paulus reſpondi, de pretio ſerui repetẽdo competere actionem etiam ex duplæ ſtipulatione.De rebus per furtum ablatis iam reſponſum eſt. Seruum dupla emi, qui rebus ablatis mox fugit· inuentus præſentibus honeſtis viris interrogatus,an in venditoris domum fugiſſet,reſpondit fugiſſe. quæro an ſtandum ſit reſpõſo ſerui. Paulus reſpondi,ſi & alia indicia prioris

fugæ non deficiunt, tunc etiam ſerui reſponſo credendum eſt.

VLP. CVM IN ea cauſa eſt venditum mancipium, vt redhiberi debeat: iniquum eſt venditorem pretium redhibendæ rei conſequi. Si quis duos homines vno pretio emerit, & alter in ea cauſa ſit, vt redhibeatur, deinde petatur pretium totũ: exceptio erit obijcienda. ſi tamẽ pars pretij petatur, magis dicetur nõ noſcere exceptionem: niſi fortè ea ſit cauſa, in qua propter vitium alterius, vtrunque mancipium redhibẽdum ſit.

PAVL. FACTA redhibitione, omnia in integrum reſtituuntur, perinde àc ſi neque emptio, neque venditio interceſſiſſet.

VLP. QVOTIES de ſeruitute agitur, victus tantum debet præſtare, quanto minoris emiſſet, emptor ſi ſciſſet hanc ſeruitutem impoſitam.

MOD. AD RES donatas edictum ædilium curulium non pertinere dicendum eſt. Quid enim ſe reſtituturum donator repromittat, quando nullum pretiũ interuenit? Quid ergo, ſi res ab eo, cui donata eſt, melior facta ſit? nunquid, quanti eius, qui meliorem fecerit, intereſt, donator cõueniatur? Quod minime dicẽdum eſt: ne eo caſu liberalitatis ſuæ donator pœnam patiatur. Itaque, ſi qua res donetur, neceſſe non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles „ repromitti iubent. Sanè de dolo donator obligare ſe „ & debet, & ſolet: ne, quod benigne contulerit, fraudis conſilio reuocet.

VLP. SCIENDVM eſt ad venditiones ſolas hoc edictum pertinere, nõ tantum mancipiorũ, verùm cæterarum quoque rerum. Cur autem de locationibus nihil edicatur, mirũ videbatur. hęc tamen ratio red-

ditur, vel quia nunquam iſtorum de hac re fuerit iuriſdictio: vel quia non ſimiliter locationes, & venditiones fiunt.

» LABEO ſcribit, ſi vno pretio plures ſeruos emiſti, & de vno agere velis: in eſtimatione ſeruorum perinde fieri debere, atquè fieret in æſtimatione bonitatis agri, cum ob euictam partem fundi agatur. POMP.
» Idem ait, ſi vno pretio plures ſeruos vendidiſti, ſanóſque eſſe promiſiſti, & pars dúntaxat eorum minus ſana ſit: de omnibus aduerſus dictum promiſſúmve, rectè agi. Ibidem ait errare, aut fugere iumē» tum poſſe: nec tamen erronem, aut fugitiuum eſſe agi poſſe.

ANIMI potius, quàm corporis vitium eſt, veluti ſi ludos aſſidue velit ſpectare, aut tabulas pictas ſtudioſè intueatur, ſitve etiam mendax, aut ſimili» bus vitijs teneatur. Quoties morbus ſonticus no» minatur, eum ſignificari Caſſius ait, qui noceat: no» cere autem intelligi, qui perpetuus eſt, non qui tem» pore finiatur. Sed morbū ſonticum eum videri, qui » inciderit in hominem poſt, quàm ſanatus ſit. Sontes » etenim nocentes dicuntur. Seruus tam veterator, » quàm nouitius dici poteſt. Sed veteratorem nō ſpa» tio ſeruiendi, ſed genere, & cauſa æſtimandum Cæ» lius ait. Nam, quicunque ex venalitio nouitiorū em» ptus alicui miniſterio præpoſitus ſit: ſtatim eum è » veteratorum numero eſſe. Nouitium autem nō ty» rocinio animi, ſed conditione ſeruitutis intelligi: nec ad rem pertinere, latine ſciat, nécne: nec ob id veteratorem eum eſſe, ſi liberalibus ſtudijs eruditus ſit. VENVL.

62

DE EVICTIONIBVS ET DVPLAE STIPVLATIONIBVS.

VLP. SIVE TOTA res euincatur, ſiue ei⁹ pars, habet regreſſum emptor in vẽditorem. Sed, cum pars euincitur, ſi quidem pro indiuiſo euincatur: regreſſum habet pro quantitate euictæ partis· quòd, ſi certus locus ſit euictus, non pro indiuiſo portio fundi: pro bonitate loci erit regreſſus· Quid enim, ſi, quod fuit in agro pretioſiſſimum, hoc euictum eſt: aut, quod fuit in agro viliſſimum? Æſtimabitur loci qualitas, & ſic erit regreſſus.

PAVL. SI DVPLA non promitteretur, & eo nomine ageretur: dupli condemnandus eſt reus.

CVM IN venditione ſerui peculium ſemper exceptum eſſe intelligitur, is homo ex peculio ſummã quandam ſecum abſtulerat. Si propter hanc cauſam furti cum emptore actum ſit, nõ reuertetur emptor ad venditorem ex ſtipulatione duplæ: quia furtis, noxiiſque ſolutum eſſe, præſtari debet venditionis tempore. hic autem actio poſtea eſſe cœpit.

VLP. ILLVD quæritur, an is, qui mancipium vendidit, debeat fideiuſſorem ob euictionem dare, quem „ vulgò authorem ſecundum vocant. Et eſt relatum, non debere: niſi hoc nominatim eſt actum. Si impuberis nomine tutor vendiderit, euictione ſecuta Pa„ pinianus ait libro III reſponſorum dari in eum, cuius tutela geſta ſit, vtilem actionem. ſed adijcit, in id „ demum, quod ex rationibus eius acceptolatum eſt. Sed an in totum, ſi tutor ſoluẽdo non ſit: videamus. Quod magis puto· neq; enim male cõtrahitur cum tutoribus.

SERVI venditor peculium acceſſurum dixit. PAVL.
Si vicarius euictus ſit, nihil venditorem pręſtaturum
» Labeo ait: quia, ſiue non fuit in peculio, non acceſſit:
» ſiue fuit, iniuriam à iudice emptor paſſus eſt: aliter,
atquè, ſi nominatim ſeruum accedere dixiſſet: tunc
enim præſtare debebit in peculio eum eſſe.

SI FVNDVS venierit: ex conſuetudine eius re- CAIVS.
gionis, in qua negotium geſtum eſt, pro euictione
caueri oportet.

QVI A PVPILLO ſubſtitutum ei ſeruum VLP.
emerit: agere cum ſubſtituto ex empto poteſt, & ex
» ſtipulatu de euictione, cum neutram earum actio-
num aduerſus pupillum habere potuerit.

VENDITOR hominis emptori præſtare de-
bet, quanti eius intereſt hominem venditoris fuiſſe.
Quare ſiue partus ancillæ, ſiue hæreditas, quã ſeruus
iuſſu emptoris adierit, euicta fuerit: agi ex empto
poteſt. & ſicut obligatus eſt venditor, vt præſtet, lice-
re habere hominem, quem vendidit, ita ea quoque,
quæ per eum acquiri potuerint, præſtare debet em-
ptori, vt habeat.

SI VENDIDERIS mihi ſeruum Titij, dein- PAVL.
» de Titius hæredem me reliquerit: Sabinus ait amiſ-
ſam actionem pro euictione, quoniam ſeruus non
poteſt euinci: ſed ad ex empto actionem decurren-
dum eſt.

SI QVIS per fundum, quẽ cum alio commu- CELS
nem haberet, quaſi ſolus dominus ei9 eſſet, ius eun-
di agendive mihi vendiderit, & ceſſerit: tenebitur
mihi euictionis nomine cæteris non cedentibus.

LVCIVS Titi9 prædia in Germania trãs Rhe- PAVL.
num emit, & partem pretij intulit: cũ in reſiduam
quantitatẽ hæres emptoris cõueniretur, quæſtionẽ

DD. j.

retulit, dicẽs has poſſeſſiones ex præcepto principali partim diſtractas, partim veteranis in præmia aſſignatas. Quæro an huius rei periculũ ad venditorem „ pertinere poſſit. Paulus reſpondi, futuros caſus euictionis poſt contractam emptionem ad venditorem non pertinere. & ideò ſecundũ ea, quæ proponerentur, pretium prædiorum peti poſſe. Ex his verbis ſtipulationis duplæ vel ſimplæ, eum hominem, de quo agitur, noxa eſſe ſolutum: venditorem conueniri non poſſe propter eas noxas, quę publice coerceri ſolent.

SCAEV. QVIDAM ex parte dimidia hæres inſtitutus, vniuerſa prædia vendidit: & cohæredes pretium acceperunt. Euictis his, quæro an cohæredes ex empto actione teneantur. Reſpondi, ſi cohæredes præſentes affuerũt, nec diſſenſerunt, videri vnumquenque partem ſuam vendidiſſe.

PAVL. BONITATIS æſtimationem faciendam, cum „ pars euincitur, Proculus rectè putabat, quæ fuiſſet venditionis tempore, non, cum euinceretur res.

VLP. NON IN dimidiam quantitatem pretij.

PAVL. SED, SI quid poſtea alluuione acceſſerit: tempus, quo accedit, inſpiciendum eſt. Si vſuſfructus euincatur, pro bonitate fructuum æſtimatio facienda eſt. Sed, ſi ſeruus euincatur: quanto minoris ob id prędium eſt, lis æſtimanda eſt.

POMP. EVICTA re vendita, ex empto erit agendum de eo, quod acceſſerit: quemadmodũ ea, quæ empto fundo nominatim acceſſerunt, ſi euicta ſint, ſimplũ pręſtatur. Duplæ ſtipulatio cõmitti dicitur tunc, cum res reſtituta eſt petitori, vel damnatus eſt in litis æſtimationem, vel poſſeſſor ab emptore conuentus abſolutus eſt. Si ſeruus, cuius nomine du-

plam ſtipulati ſumus, euictus fuerit: an ob id, quod fugitiuus ſit, vel ſanus non fuerit, agere nihilo mi-
» nus poſſimus, quæritur. Proculus videndum ait, ne id quoque interſit, vtrũ tunc euictus ſit, cum meus factus non eſſet: an tunc, cum meus factus eſſet. In eo enim caſu, quo meus factus eſt, ſtatim mea intereſt, quanto ob id deterior eſt. Et quam actionem ſemel ex ſtipulatu habere cœpi, eam nec ob euictionem, nec morte, nec manumiſſione, nec fuga ſerui, nec vlla ſimili cauſa amitto. At, ſi in bonis
» meis factus non ſit: nihil ob id, quòd fugitiuus ſit, pauperior ſum, vtputa cum in bonis meis non ſit. Quòd, ſi ſanum eſſe, erronem non eſſe ſtipulatus eſſem: tantum mea intereſſe, quantum ad præſentem vſum pertineret, tametſi id in obſcuro eſſet, vtputa ignorantibus nobis, quandiu eum habiturus eſſem: & an futurum eſſet, vt eum quiſquam aut à me, aut ab eo, cui vendidiſſem, cuive ſimiliter promiſiſſem, euinceret. Summam autem opinionis ſuæ hanc eſſe, vt tantum ex ea ſtipulatione conſequar, quãti mea interſit, vel poſt ſtipulationem interfuerit, eum ſeruum fugitiuum non eſſe.

VENDICANTEM venditorem rem, quam ipſe vendiderit, exceptione doli ſummoueri poſſe nemini dubium eſt: quanuis alio iure dominiũ quæſierit. Improbe enim rem à ſe diſtractam euincere conatur. Eligere autem emptor poteſt, vtrum rem velit retinere, intẽtione per exceptionẽ eliſa: an potius re ablata, ex cauſa ſtipulationis duplũ cõſequi. VLP.

SED, ET SI exceptio omiſſa ſit, aut oppoſita ea nihilo minus euictus ſit: ex duplæ quoque ſtipulatione, vel ex empto poteſt conueniri. PAVL.

SED, ET ſi ſtipulatio nulla fuiſſet interpoſita, VLP.

de exempto actione idem dicemus. Si homo liber qui bona fide ſeruierat, venierit mihi à Titio, Titiúſque eũ hæredem ſcripſerit, quaſi liberum, & ipſe mihi ſui faciat controuerſiã: ipſum de ſe obligatum habebo.

POMP. FVNDVM meum obligaui, deinde alienaui tibi, vt eo nomine non obligareris. Si eum poſtea abs te emam, & ſatis pro euictione mihi des, excipiendum eſt à cautione, quod pro me obligatus ſit: quia etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te doli mali exceptione ſummoueri poſſim.

VLP. SI SERVVS venditus deceſſerit antè, quàm euincatur: ſtipulatio non committitur: quia nemo eum euincat, ſed fatum humanæ ſortis. de dolo tamen poterit agi, ſi dolus interceſſerit. Vnde Iulianus libro XLIII Digeſtorum eleganter definit duplæ ſtipulationem tunc committi, quoties res ita amittitur, vt eã emptori habere nõ liceat propter ipſam euictionem. & ideò ait, ſi emptor hominis mota ſibi controuerſia venditorem dederit procuratorem, iſque victus litis æſtimationem ſuſtulerit: ſtipulationem duplæ non committi: quia nec mandati actionem procurator hic, idémque venditor habet, vt ab emptore litis æſtimationem conſequatur. Cum igitur neque corpus, neque pecunia emptori abſit, non oportet committi ſtipulationẽ: quanuis ſi emptor ipſe iudicio accepto victus eſſet, & litis æſtimationem ſuſtuliſſet, placeat committi ſtipulationem, vt & ipſe Iulianus eodem libro ſcripſit. Neque enim habere licet eum, cuius ſi pretium quis non dediſſet, ab aduerſario auferretur. Propè enim hunc ex ſecunda emptione, id eſt ex litis æſtimatione emptori habere licet, non ex priſtina. Idem

» Iulianus eodem libro ſcribit, Si lite conteſtata fugerit homo culpa poſſeſſoris: damnandus quidem erit poſſeſſor, ſed non ſtatim eum ad venditorem regreſſurum, & ex duplæ ſtipulatione acturum: quia interim non propter euictionem, ſed propter fugam ei hominem habere non licet. Planè inquit, cum apprehenderit poſſeſſionem fugitiui, tunc committi
» ſtipulationē Iulianus ait. Nam, & ſi ſine culpa poſſeſſoris fugiſſet, deinde cautionibus interpoſitis abſolutus eſſet: non aliàs committeretur ſtipulatio, quàm ſi apprehenſum hominē reſtituiſſet. Vbi igitur litis æſtimationem obtulit, ſufficit apprehendere. vbi cauit, non, niſi prius reſtituerit.

SI PRO re pupilli, quam emit, litis æſtimationem tutor non ex pecunia pupilli, ſed ex ſuo præſtiterit: ſtipulatio de euictione pupillo aduerſus vēditorem committitur. POMP. Si pro euictione fundi, quem emit, mulier ſatis accepiſſet, & eundem fundum in dotem dediſſet, deinde aliquis eum à marito per iudiciū abſtuliſſet: poteſt mulier ſtatim agere aduerſus fideiuſſorem euictionis nomine: quaſi minorem dotem habere cœpiſſet, vel etiam nullam, ſi tantum maritus obtuliſſet, quanti fundus eſſet.

SED, ET ſi poſt mortem mulieris euincatur, regreſſus erit ad duplæ ſtipulationem. quia ex promiſſione maritus aduerſus hæredes mulieris agere poteſt, & ipſi ex ſtipulatu agere poſſunt. VLP.

NON TAMEN ei conſequens eſt, vt, ſi ipſi domino nuptura, in dotem eum dederit, committi ſtipulationem dicamus: quanuis æque indotata futura ſit mulier. quoniam quidem, etſi verum ſit, habere ei non licere ſeruum, illud tamen verum non AFRIC.

DD.iij.

ſit, Iudicio eum euictum eſſe. Ex empto tamen contra venditorem mulier habet actionem.

VLP. SI SERVVM, cuius nomine duplam ſtipulatus ſis, manumiſeris, nihil ex ſtipulatione conſequi poſſis: quia non euincitur, quò minus habere tibi liceat, quem ipſe antè voluntate tua perdideris.

PAVL. SED HOC nomine, quòd libertum quis non habeat, ex vendito actionem habet, ſi ſcierit venditor alienum ſe vendere. Sed, & ſi ex cauſa fideicommiſſi emptor coactus fuerit eum manumittere: ex empto actionem habebit.

POMP. HOC IVRE vtimur, vt exceptiones ex perſona emptoris obiectæ, ſi obſtant, venditor ei non teneatur: ſi verò ad perſonam venditoris reſpiciant, contrà. Certè nec ex empto, nec ex ſtipulatione duplæ, nec ſimplæ actio competit emptori, ſi exceptio ei ex facto ipſius oppoſita obſtiterit.

VLP. SED, ET SI ex vtriuſque perſona, & authoris, & emptoris, exceptiones obijcientur: intererit, propter quam exceptionem iudex contrà iudicauerit, & ſic aut committetur ſtipulatio, aut non.

POMP. SI REM, quam mihi alienam vendideris, à „ domino redemerim, falſum eſſe, quod Nerua reſpondiſſet, te à me pretium conſequi ex vendito „ agentem, quaſi habere mihi rem liceret, Celſus filius aiebat: quia non bonæ fidei conueniret, & ego ex alia cauſa rem haberem. Si duplæ ſtipulator ex poſſeſſore petitor factus, victus ſit, quā rem ſi poſſideret, retinere potuerit, petere autem vtiliter non potuerit: vel ipſo iure promiſſor duplæ tutus erit, vel certè doli mali exceptione ſe tueri poterit: ſed ita, ſi culpa vel ſponte duplæ ſtipulatoris poſſeſſio amiſſa

fuerit. Quolibet tempore venditori denuntiari poteſt, vt de ea re agenda adſit: quia non præfinitur certum tempus in ea ſtipulatione, dum tamen ne propè ipſam condemnationem id fiat.

SI EMPTORI, qui ſtipulatus ſit furtis, noxiiſque ſolutum eſſe, hęres extiterit is, cui ſeru9 furtum fecerit: incipit ex ſtipulatu is actionē habere, quemadmodum, ſi ipſe alij præſtitiſſet.

SI ITA quis ſtipulanti ſpondeat, ſanum eſſe, furem non eſſe, veſpertilionem non eſſe, & cętera, inutilis ſtipulatio quibuſdam videtur: quia, ſi quis eſt in hac cauſa, impoſſibile eſt, quod promittitur: ſi non eſt, fruſtra eſt. Sed ego puto verius hanc ſtipulationem, furem non eſſe, ſanum eſſe, veſpertilionem non eſſe, vtilem eſſe: hoc enim continere quod intereſt horum quid eſſe, vel horum quid non eſſe. Sed, & ſi quid horum fuerit adiectum, pręſtari, multo magis valere ſtipulationem: alioquin ſtipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, inutilis erit: quod vtique nemo ſanus probabit. VLP.

QVIA DICITVR, quoties plures res in ſtipulationem deducuntur, plures eſſe ſtipulationes: an & in duplæ ſtipulatione hoc idem ſit, videamus: cum quis ſtipulatur furem non eſſe, fugitiuum non eſſe, erronem non eſſe & cætera, quę » ex edicto ædilium curulium promittuntur: vtrum vna ſtipulatio eſt, an plures. Et ratio facit, vt plu» res ſint. Ergo & illud procedit, quod Iulianus li» bro XX Digeſtorum ſcribit, Egit inquit, quanto minoris propter fugam ſerui, deinde agit propter morbum: id eſt, agendū inquit, ne lucrū faciat emptor, & bis eiuſdē vitij æſtimationem conſequatur.

Fingamus emptum eſſe decem, minoris autem empturum fuiſſe duobus, ſi tãtum fugitiuum eſſe ſciſſet emptor: hoc conſecuturum propter fugam. mox comperiſſe, quòd non eſſet ſanus, ſimiliter duobus minoris empturum fuiſſe, ſi de morbo non ignoraſſet: rurſus conſequi debebit duo. nam, & ſi de vtroque ſimul egiſſet, quatuor eſſet conſecuturus, quia eum fortè, qui neque ſanus, & fugitiuus eſſet, ſex tantum eſſet empturus. Secundum hoc, ſæpius ex ſtipulatu agi poterit. neque enim ex vna ſtipulatione, ſed ex pluribus agitur.

SI SERVVM emero, & eundem vendidero, deinde emptori ob hoc fuero condemnatus, quia tradere non potui euictum: committitur duplæ ſtipulatio.

POMP. SI MANCIPIVM ita emeris, ne proſtituatur, & cum proſtitutum fuiſſet, vt liberum eſſet: ſi contra legem venditionis faciente te, ad libertatem peruenerit, tu videris quaſi manumiſiſſe: & ideò nullum aduerſus venditorem habebis regreſſum.

Si communi diuidundo mecum actum eſſet, & aduerſario ſeruus adiudicatus ſit, quia probauit eum communem eſſe: habebo ex duplæ ſtipulatione actionem: quia non intereſt, quo genere iudicij euincatur, vt mihi habere non liceat. Duplæ ſtipulatio euictionem non vnam continet, ſi quis dominium rei petierit, & euicerit: ſed, & ſi Seruiana actione experiatur.

PAVL. EVICTVS autem à creditore tunc videtur, cum ferè ſpes habendi abſciſſa eſt. Itaque, ſi Seruiana actione euictus ſit, committitur quidem ſtipulatio: ſed quoniam ſoluta à debitore pecunia poteſt ſeruum habere, ſi ſoluto pignore venditor con-

uenìatur, poterit vti doli exceptione.

NAVE, AVT domo empta, ſingula cæmenta,
vel tabulæ emptæ non intelliguntur: ideóq; neque
euictionis nomine obligatur venditor, quaſi euicta
parte.

EMPTORI duplam promitti à vẽditore opor- VLP.
tet, niſi aliud conuenit: non tamen, vt ſatiſdetur, niſi
ſpecialiter id actum proponatur, ſed vt repromitta-
tur. Quòd autem diximus duplam promitti oporte-
re, ſic erit accipiendum, vt non ex omni re id acci-
piamus, ſed de iis rebus, quæ pretioſiores eſſent: ſi
margarita fortè, aut ornamenta pretioſa, vel veſtis
ſerica, vel quid aliud non cõtemptibile venierit. Per
» edictum autem curulium etiam de ſeruo cauere vẽ-
ditor iubetur. Si ſimplam pro dupla per errorẽ em-
ptor ſtipulatus ſit, re euicta conſecuturum eum ex
» empto Neratius ait, quanto minus ſtipulatus ſit, ſi
modo omnia facit emptor, quæ in ſtipulatione con-
tinentur: quod ſi nõ fecerit, ex empto id tantum cõ-
ſecuturum, vt ei promittatur, quod minus in ſtipu-
lationem ſuperiorem deductum eſt.

IN CREDITORE, qui pignus vendidit, tra-
ctari poteſt, an re euicta vel ad hoc teneatur ex em-
pto, vt, quam habet aduerſus debitorem actionem,
eam præſtet: habet autem cõtrariam pignoratitiam
actionẽ. Et magis eſt vt præſtet. Cui enim nõ æquũ
videbitur vel hoc ſaltem conſequi emptorem, quod
ſine diſpendio creditoris futurum eſt?

MINOR XXV annis fundum vendidit Titio, IVL.
& eum Titius Seio. minor ſe in ea vẽditione circun-
ſcriptum dicit, & impetrat cognitionem, non tan-
tum aduerſus Titium, ſed etiam aduerſus Seium.
Seius poſtulabat apud Prætorem, vtilem ſibi de eui-

ctione ſtipulationem in Titium dari. Ego dandam putabã. Reſpõdi, Iuſtam rem, Seius poſtulat. Nam ſi ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit, ęquũ erit, per eundem Prætorem & euictionem reſtitui.

Si ſeruus tuus emerit hominem, & eundem vendiderit Titio, eiúſq; nomine duplam promiſerit: & tu à venditore ſerui ſtipulatus fueris, ſi Titius ſeruũ petierit, & de eo victus ſit, quod ſeruus tuus in tradendo ſine voluntate tua proprietatẽ hominis trãſferre non potuiſſet: ſupererit Publiciana actio, & propter hoc duplæ ſtipulatio ei nõ cõmittetur. quare venditor quoque tuus agẽtem te ex ſtipulatu poterit doli mali exceptione ſummouere. aliàs autem, ſi ſeruus hominem emerit, & duplam ſtipuletur, deinde eum vendiderit, & ab emptore euictus fuerit: domino quidem aduerſus vẽditorem inſolidum competit actio, emptori verò aduerſus dominum dúntaxat de peculio. Denuntiare verò de euictione emptor ſeruo, non domino debet. ita enim euicto homine, vtiliter de peculio agere poterit. ſinautem ſeruus deceſſerit, tunc domino denuntiandum eſt.

„ Si à me beſſem fundi emeris, à Titio triẽtem, deinde partem dimidiam fundi à te quis petierit: ſi
„ quidẽ ex beſſe, quem à me acceperas, ſemis petitus fuerit, Titius nõ tenebitur. ſi verò triens, quẽ Titius
„ tibi tradiderat, & ſextans ex beſſe, quem à me acceperas, petitus fuerit: Titius quidem pro triente, ego pro ſextante euictionem tibi præſtabimus. Pater ſciens, filium ſuum, quem in poteſtate habebat, ignoranti emptori vendidit. Quæſitum eſt, an euictionis nomine teneatur. Reſpondi, Qui liberũ hominem ſciens vel ignorans, tanquam ſeruum vendidit, euictionis nomine tenetur. Quare etiã pater, qui

ſilium ſuum tanquam ſeruum vendiderit, euictionis
» nomine obligatur. Qui ſtatuliberum tradiderit, niſi dixerit eum ſtatuliberũ eſſe, euictionis nomine perpetuò obligatur. Qui ſeruum venditum tradit, & dicit vſumfructũ in eo Sei eſſe, cum ad Sempronium pertineat: Sempronio vſumfructũ petẽte perinde tenetur, ác ſi in tradẽdo dixiſſet vſuſfructus nomine aduerſus Seium non teneri. Et ſi re vera Sei vſuſfructus fuerit, legatus autem ita, vt, cũ ad Seium pertinere deſijſſet, Sempronij eſſet: Sẽpronio vſumfructum petente, tenebitur: Seio agente, rectè defugiet.

SI IS, qui ſatis à me de euictione accepit, fundum à me hærede legauerit: confeſtim fideiuſſores liberabuntur: quia etiam, ſi euictus fuerit ab eo, cui legatus fuerat, nulla aduerſus fideiuſſores actio eſt.

SI EI, cui vendidi, & duplam promiſi, cum ipſe eadem ſtipulatione mihi cauiſſet, hęres extiterim: euicto homine, nulla parte ſtipulatio committitur. Neque enim mihi euinci videtur, cum vendiderim eum, neque ei, cui me promiſſorem præſtarem, quoniam parum cõmode dicar ipſe mihi duplam præſtare debere. Itẽ ſi domino ſerui hæres extiterit emptor: quoniam euinci ei non poteſt, nec ipſe ſibi videtur euincere, non committitur duplæ ſtipulatio. His igitur caſibus ex empto agendum erit. Si is, qui fundum emerit, & ſatis de euictione acceperit, & eundem fundum vendiderit, & emptori ſuo hæres extiterit, vel ex contrario, emptor venditori hæres extiterit: an euicto fundo cum fideiuſſoribus agere poſſit, quæritur. Exiſtimo autẽ vtroq; caſu fideiuſſores teneri: quoniam &, cum debitor creditori ſuo hæres extiterit, actio quædam inter hære- PAVL.

dem,& hæreditatem proponitur,& intelligitur maior hæreditas ad debitorem peruenire, quaſi ſoluta pecunia,quæ debebatur hæreditati: & per hoc minus in bonis hæredis eſſe. Et econtrario,cum creditor debitori ſuo hæres extitit, minus in hæreditate habere videtur,tanquam ipſa hæreditas hæredi ſoluerit. Siue ergo is,qui de euictione ſatis acceperat, emptori,cui ipſe vendiderat,ſiue emptor venditori ſuo hæres extiterit,fideiuſſores tenebuntur. Et,ſi ad eundem venditoris, & emptoris hæreditas reciderit:agi cum fideiuſſoribus poterit.

PAVL. SI PREGNANS ancilla vẽdita, & tradita ſit: euicto partu venditor non poteſt de euictione conueniri,quia partus venditus non eſt.

IVL. VACCAE emptor,ſi vitulus,qui poſt emptionẽ natus eſt,euincatur,agere ex duplæ ſtipulatione nõ poteſt:quia nec ipſa,nec vſuſfructus eius euincitur. Nam,quod dicimus vitulum fructum eſſe vaccæ:nõ ius,ſed corpus demonſtramus: ſicuti prædiorũ frumenta, & vinum,fructum rectè dicimus,cum conſtet eadem hæc non rectè vſumfructum appellari.

ALPH. „ SCAPHAM non videri nauis,partem eſſe reſpondi,nec quicquam coniunctum habere.Nam ſcapham ipſam per ſe paruam nauiculam eſſe, omnia autem,quæ coniuncta naui eſſent, veluti gubernacula,malus,antennę, velum,quaſi mẽbra nauis eſſe.

VLP. QVI FVNDVM tradiderat iugerum C, fines multo amplius emptori demonſtrauerat. ſi quid ex his finibus euinceretur, pro bonitate eius emptori præſtãdum ait:quanuis id,quod relinqueretur,centum iugera haberet.

AFRIC. FVNDVM, cuius vſuſfructus Titij erat, mihi

vendidiſti: nec dixiſti vſumfructum Titij eſſe. ego hunc Meuio detracto vſufructu tradidi. Titio capite minuto, non ad me, ſed ad proprietatem vſumfructũ redire ait· neque enim potuiſſe cõſtitui vſumfructum eo tempore, quo alienatus eſſet: ſed poſſe me venditorem de euictione conuenire, quia æquũ ſit, eandẽ cauſam meam eſſe, quæ futura eſſet, ſi tũc vſuſ fructus alienus non fuiſſet. Si per alienum fundum mihi viam conſtitueris, euictionis nomine te obligari ait· Etenim, quo caſu, ſi per proprium cõſtituentis fundum conceſſa eſſet via, recte cõſtitueretur, eo caſu, ſi per alienum concederetur, euictionis obligationem contrahi. Cum tibi Stichum venderem, dixi eum ſtatuliberum eſſe, ſub hac cõditione manumiſſum, ſi nauis ex Aſia venerit: is autem, ſi Titius cõſul factus fuerit, manumiſſus erat. Quærebatur ſi pri9 nauis ex Aſia venerit, ac pòſt Titius Conſul fiat, atque ita in libertatẽ euictus ſit: an euictionis nomine teneatur. Reſpondi, nõ teneri eum· Etenim dolo malo emptorem facere, cum prius extiterit ea conditio, quàm euictionis nomine exolueret. Item, ſi poſt biennium liberum fore dixi, qui poſt annum libertatem acceperat, & poſt biennium in libertatem euincatur: vel decem dare iuſſum, dixerim quinque, & is decem datis ad libertatem peruenerit: magis eſſe, vt his quoque caſibus nõ teneatur.

SI DVOS ſeruos quinis à te emam, & eorum alter euincatur: nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto acturus ſim: quanuis alter x dignus ſit: nec referre, ſeparatim ſingulos, an ſimul vtrunque emerim.

CVM FVNDVS, vti optimus maximúſque eſt, emptus eſt, & alicuius ſeruitutis euictæ nomine ali- NERAT

quid emptor à vẽditore cõſecutus eſt, deinde totus fundus euincitur: ob eam euictionem id præſtari debet, quod ex duplo reliquum eſt. Nam, ſi aliud obſeruabimus, ſeruitutibus euictis aliquib9, & mox proprietate euicta, amplius duplo emptor, quàm emit, conſequeretur.

PAVL. SI AB emptore vſuſfructus petatur, perinde is vẽditori denũtiare debet, atquè is, à quo pars petit.

VLP. SI PIGNORA veneant per apparitores Prætoris extra ordinem ſententiam exequentes: nemo vnquam dixit dandam in eos actionem re euicta. Sed, ſi dolo rem viliori pretio proiecerint, tũc de dolo actio datur aduerſus eos domino rei.

SI PER imprudentiam iudicis, aut errorem emptor rei victus eſt: negamus authoris damnum eſſe debere. Nam quid refert, ſordibus iudicis, an ſtultitia res perierit? Iniuria enim, quæ emptori fit, authorem non debet contingere. Si Titius Stichum poſt mortem ſuam liberum eſſe iuſſum vendiderit: mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit: an ſtipulatio de euictione interpoſita teneat? Et ait Iulianus cõmitti ſtipulationem. *quanuis enim Titio hoc caſu denuntiari pro euictione non potuiſſet, hæredi tamen eius denuntiari potuiſſet.* Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab hærede ſuo voluntate emptoris, in eo ſepultus fuerit: actio de euictione intercidit. hoc caſu enim emptor proprietatem amittit. Non mirum autem eſt, vt euicto homine de euictione teneatur hæres, quãuis defunctus nõ ſimiliter fuerit obſtrictus: cũ & alijs quibuſdam caſibus plenior aduerſus hæredem, vel hæredi competat obligatio, quàm competierat defuncto: vt, cum ſeruus poſt mortem em-

ptoris hæres inſtitutus eſt, iuſſuque hæredis emptoris adijt hæreditatem. nam actione ex empto præſtare debet hæreditatem, quanuis defuncto in hoc tantum fuit vtilis ex empto actio, vt ſeruus traderetur. Si plures mihi inſolidum pro euictione teneantur, deinde poſt euictionem cum vno fuero expertus, ſi agam cum cæteris, exceptione me eſſe repel» lendum Labeo ait.

SCIENDVM eſt nihil intereſſe, ex qua cauſa duplæ ſtipulatio fuerit interpoſita, vtrum ex cauſa emptionis, an ex alia, vt committi poſſit.

SI FVNDO vendito pars euincatur, ſi ſingula venierint certo pretio, tunc non pro bonitate, ſed, quanti ſingula venierint, quæ euicta fuerint, præſtãdum: etiam ſi ea, quæ meliora fuerint, euicta ſint. Si, cum poſſet emptor authori denuntiare, non denuntiaſſet, idémque victus fuiſſet, quoniam parum inſtructus eſſet: hoc ipſo videtur dolo feciſſe, & ex ſtipulatu agere non poteſt. PAVL.

QVI ALIENAM rem vendiderit, poſt longi temporis præſcriptionem, vel vſucapionem deſinit emptori de euictione teneri. Si hæres ſtatuliberum, qui ſub cõditione pecuniæ dandæ liber eſſe iuſſus eſt, vendiderit: & maiorem pecuniam in conditione eſſe dixerit, quàm dare iuſſus eſt ſeruꝰ: ex empto tenetur, ſi modo talis eſt cõditio, vt ad emptorẽ tranſiret, id eſt, ſi hæredi dare iuſſus eſt ſeruus. Nam, ſi alij dare iuſſus eſt, quanuis veram pecuniæ quantitatem dixerit, tamen, ſi non admonuerit alij dare iuſſum, euictionis nomine tenebitur. CAIVS

SI IDEO contra emptorem iudicatum eſt, quòd defuerit: non committitur ſtipulatio. Magis enim propter abſentiã euictus videtur, quàm, quòd VLP.

malam cauſam habuerit. Quid ergo, ſi ille quidē, cōtra quem iudicatū eſt, ad iudicium non adfuit: alius autem adfuit, & cauſam egit: quid dicemus? vtputa acceptum quidem cum pupillo tutore authore fuit iudicium, ſed abſente pupillo tutor cauſam egit, & iudicatum eſt contra tutorem. quare non dicemus committi ſtipulationem? etenim actam cauſam eſſe palàm eſt. Et ſatis eſt, ab eo, cui ius agendi fuerit, cauſam eſſe actam. Præſenti autem vēditori denuntiandum eſt. Siue autē abſit, ſiue præſens ſit, & per eum fiat, quò minus denuntietur: cōmittetur ſtipulatio.

PAVL. SI DICTVM fuerit in vendēdo, vt ſimpla promittatur, & duplum, vel triplum, aut quadruplum promitteretur: ex empto perpętua actione agi poterit. Non tamen, vt vulgus opinatur, etiam ſatiſdare debet, qui duplā promittit: ſed ſufficit nuda repromiſſio, niſi aliud conuenerit. Si compromiſero, & contra me data fuerit ſententia: nulla mihi de euictione actio danda eſt aduerſus venditorem. Nulla enim neceſſitate cogente id feci. In ſtipulatione duplæ, cum homo venditur, partis adiectio neceſſaria eſt: quia non poteſt videri homo euictus, cum pars eius euicta eſt. Si, cum poſſet vſucapere emptor, nō vſuceperit, culpa ſua hoc feciſſe videtur: vnde, ſi euictus eſt ſeruus, nō tenetur vēditor. Si præſente promiſſore, qui de euictione promiſit, & non ignorāte, procuratori denuntiatū ſit, nihilo minus promiſſor tenetur. Simili modo tenet. &, qui curauit, ne ſibi denūtiari poſſit. Sed, & ſi nihil vēditore faciēte, emptor cognoſcere, vbi eſſet, nō potuit, nihilo minus cōmittitur ſtipulatio. Pupillo autē etiam ſine tutoris authoritate poſſe denūtiari, ſi tutor nō appareat, ex duplę „ ſtipulatione benignius receptum eſſe Trebatius ait.

HABERE licere rem videtur emptori, & ſi is, qui emptorem in euictione rei vicerit, antę ablatam, vel abductã rem ſine ſucceſſore deceſſerit, ita, vt neque ad fiſcum bona peruenire poſſint, neque priuatim à creditoribus diſtrahi: tunc enim nulla competit emptori ex ſtipulatu actio, quia rem ei habere licet. Quod cum ita eſt, videamus, num & ſi ab eo, qui vicerit, donata legatáve res fuerit emptori, ęque dicendum ſit ex ſtipulatu actionem non naſci, ſcilicet ſi antè, quàm abduceret, vel auferret, donauerit aut legauerit: alioquin ſemel commiſſa ſtipulatio reſolui non poteſt. CAIVS.

HAERES ſeruum non nominatim legatũ tradidit, & de dolo repromiſit: poſtea ſeru9 euictus eſt. agere cum hærede legatarius ex teſtamento poterit, quanuis hæres alienum eſſe ſeruum ignorauit. IABOL.

SI RES, quam à Titio emi, legata ſit à me: non poteſt legatarius conuentus à domino rei venditori meo denuntiare, niſi ceſſæ ei fuerint actiones, vel quodam caſu hypothecas habeat. POMP.

SI IN venditione dictũ non ſit, quantum vẽditorem pro euictione præſtare oporteat: nihil venditor præſtabit pręter ſimplam euictionis nomine, & ex natura ex empto actionis hoc, quod intereſt. IABOL.

SI ID, quod à te emi, Titio vendidi, & voluntate mea Titio tradideris: de euictione te mihi teneri, ſicuti ſi acceptam rem tradidiſſem, placet. MARC.

SI REM, quæ apud te eſſet, vendidiſſem tibi: quia pro tradita habetur, euictionis nomine me obligari placet. Si ei, qui mihi vendiderit, plures hæredes extiterint, vna de euictione obligatio eſt: omnibúſque denuntiari, & omnes defendere debent: & ſi de induſtria non venerint in iudicium, vnus ta- CELS.

men ex his liti ſubſiſtit: propter denuntiationis vigorem, & prædictam abſentiã omnibus vincit, aut vincitur, rectéque cum cęteris agam, quòd euinctionis nomine victi ſint. Si fundum, in quo vſuſfructus Titij erat, qui ei relictus eſt, quoad viueret, detracto vſufructu ignoranti mihi vẽdideris, & Titius capite
» diminut9 fuerit, & agat ius ſibi vtẽdi fruẽdi eſſe: cõpetit mihi aduerſus te ex ſtipulatione de euictione actio: quippe ſi verũ erat, quod mihi dixiſſes in venditione, rectè negarem Titio ius eſſe vtẽdi fruendi.

MOD. » HAERENNIVS Modeſtinus reſpondi, nõ obeſſe ex empto agenti, quòd denũtiatio pro euictione interpoſita non eſſet, ſi pacto ei remiſſa eſſet denuntiandi neceſſitas. Caia Seia fundum à Lucio Titio emerat, & quæſtione mota fiſci nomine, authorem laudauerat, & euictione ſecuta fundus ablatus, & fiſco adiudicatus eſt venditore præſente.
» Quæritur, cum emptrix non prouocauerit, an ven
» ditorem poterit conuenire. Herennius Modeſtinus reſpondi, ſiue quòd alienus fuit, cum veniret, ſiue quòd tunc obligatus euictus eſt, nihil proponi, cur emptrici aduerſus venditorem actio non competat. Herennius Modeſtinus reſpondi, Si emptor appellauit, & bonam cauſam vitio ſuo ex præſcriptione perdidit, ad authorem reuerti non poteſt.

PAP. EX MILLE iugeribus traditis, C C flumen abſtulit: ſi poſtea pro indiuiſo C C euincãtur, duplę ſtipulatio pro parte quinta, non quarta præſtabitur. Nam, quod perijt, damnũ emptori, non vẽditori attulit. Si totus fundus, quem flumen diminuerat, euictus ſit, iure non diminuetur euictionis obligatio: non magis, quàm ſi incuria, fundus aut ſeruus traditus, deterior factus ſit. Nam & ecõtrario nõ auge-

tur quantitas euictionis, ſi res melior fuerit effecta. Quod,ſi modo terræ integro, qui fuerat traditus c c iugera per alluuionem acceſſerint, ac poſtea pro indiuiſo pars quinta toti9 euicta ſit: perinde pars quinta præſtabitur, àc ſi ſola c c de illis mille iugeribus, quæ tradita ſunt, fuiſſent euicta: quia alluuionis periculũ nõ præſtat vẽditor. Quæſitũ eſt, ſi mille iugeribus traditis, deperiſſent c c, mox alluuio per aliã partem fundi c c attuliſſet, & poſtea pro indiuiſo quinta pars euicta eſſet: pro qua parte author teneretur. Dixi cõſequens eſſe ſuperioribus, vt neq; pars quinta mille iugerũ, neque quarta debeatur euictionis nomine, ſed perinde teneatur author, àc ſi de octingentis illis reſiduis ſola centum L X fuiſſent euicta: nam reliqua X L, quæ de vniuerſo fundo deceſſerunt, pro rata nouæ regionis eſſe intelligi. Cęterum, cum pro diuiſo pars aliqua fundi euincitur, tametſi certus numerus iugerum traditus ſit, tamen non pro modo, ſed pro bonitate regionis præſtatur euictio. Qui vnum iugerum pro indiuiſo ſolum habuit, & tradidit, ſecundum omnium ſententiã, non totum dominium tranſtulit, ſed partem dimidiam iugeri: quemadmodum ſi locũ certum, aut fundum ſimiliter tradidiſſet.

REM HAEREDITARIAM pignori obligatam hęredes vendiderunt, & euictionis nomine pro partib9 hęreditarijs ſpoponderũt: & cũ alter pignus pro parte ſua liberaſſet, rẽ creditor euicit. Quęrebatur, an vterq; hęredũ cõueniri poſſit: idque placebat, propter indiuiſam pignoris cauſam: nec remedio locus eſſe videbatur, vt per doli exceptionẽ actiones ei, qui pecuniã creditori dedit, pręſtarẽtur, quia nõ duo rei facti proponerẽtur: ſed fam. Herc. iudiciũ eo no-

mine vtile eſſe. Nam quid intereſt, vnus ex hæredibus in totũ liberauerit pignus, an verò pro ſua dũtaxat portione, cum cohæredis negligentia damnoſa non debeat eſſe alteri?

SI, CVM venditor admonuiſſet emptorem, vt » Publiciana potius, vel ea actione, quæ de fundo vectigali propoſita eſt, experiretur, emptor id facere ſuperſederit: omnimodo nocebit ei dolus ſuus, nec » committitur ſtipulatio. Non idem in Seruiana quoque actione probari poteſt. Hæc enim, etſi in rem actio eſt, nudam tamen poſſeſſionẽ aduocat, & ſoluta pecunia venditori diſſoluitur pignus: vnde fit, vt emptori ſuo nomine non competat. Si is, qui » reipub. cauſa abfuit, fundũ petat, vtilis poſſeſſori pro euictione competit actio. Item, ſi priuatus à milite petat, eadem æquitas eſt emptori reſtituendæ pro euictione actionis. Si ſecundus emptor venditorem eundémq; emptorem ad litem hominis dederit procuratorem, & non reſtituto eo condemnatio fuerit ſecuta: quodcunque ex cauſa iudicati pręſtiterit procurator, vt in rem ſuam datus, ex ſtipulatu conſequi non poterit: ſed, quia damnũ euictionis ad perſonam pertinuit emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus eſt, non inutiliter ad percipiẽdam litis æſtimationem aget ex vendito. Diuiſione inter cohæredes facta, ſi procurator abſentis interfuit, & dominus ratã habuerit: euictis prędijs in dominum actio dabitur, quæ daretur in eum, qui negotium abſentis geſſit: vt, quãti ſua intereſt, actor conſequatur, ſcilicet vt melioris agri, aut deterioris facti cauſa, finem pretij, quo fuerat tempore diuiſionis æſtimatus, diminuat vel excedat.

EMPTORI poſt euictionem ſerui, quẽ domi-

nus abduxit, venditor eundem ſeruum poſt tempus offerendo, quò minus pręſtet, quod emptoris intereſt, non rectè defenditur.

CVM EA cõditione pignus diſtrahitur, ne quid euictione ſecuta creditor pręſtet, quanuis pretium emptor non ſoluerit, ſed venditori cauerit: euictione ſecuta nullã emptor exceptionem habebit, quò minus pretium ſoluat. Creditor, qui pro pecunia nomẽ debitoris per delegationem ſequi maluit: euictis pignoribus, quæ prior creditor accepit, nullam actionem cum eo, qui liberatus eſt, habebit.

QVI LIBERTATIS cauſam excepit in vẽditione, ſiue iam tunc, cum traderetur, liber homo fuerit, ſiue conditione, quæ teſtamẽto propoſita fuerit, impleta, ad libertatem peruenerit: non tenebitur euictionis nomine. Qui autem in tradẽdo ſtatuliberum dixit, intelligitur hanc ſpeciem dúntaxat libertatis excipere, quæ ex teſtamento impleta conditione ex præterito poſſit obtingere. Et ideò, ſi pręſens teſtamento libertas data fuerit, & venditor ſtatuliberum pronũtiauit: euictionis nomine tenetur. Ruſus, qui ſtatuliberum tradidit, ſi certam conditionem pronuntiauerit, ſub qua dicit ei libertatem datam, deteriorem conditionem ſuam feciſſe exiſtimabitur: quia non omnem cauſam ſtatutæ libertatis, ſed eam dũntaxat, quam pronuntiauerit, excepiſſe videbitur: veluti ſi quis hominem dixerit x dare iuſſum, iſque poſt annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, Stichus poſt annum liber eſto: euictionis obligatione tenebitur. Quid ergo, ſi quis iuſſum x dare, pronuntiat xx dare debere, nónne in conditione mentitur? Et verum eſt hunc quoque in conditione mentiri. SCAEV.

& ideò quidam exiſtimauerunt hoc quoque caſu, euictionis ſtipulationem contrahi. Sed authoritas » Seruij præualuit exiſtimantis hoc caſu ex empto actionem eſſe, videlicet quia putabat eum, qui pronuntiaſſet ſeruum viginti dare iuſſum, conditionem excepiſſe, quæ eſſet in dando. Seruus rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt: hunc hæres tradidit, & dixit c dare iuſſum. ſi nulla reliqua ſunt, quæ ſeruus dare debeat, & propter hoc adita hæreditate liber factus eſt: obligatio euictionis contrahitur, eò, quòd liber homo tanquam ſtatuliber traditur. Si c in reliquis habet, poteſt videri hæres non eſſe mentitus: quoniam rationes reddere iuſſus, intelligitur ſummam pecuniæ, quæ ex reliquis colligetur, iuſſus dare. Cui conſequens eſt, vt, ſi minus quàm c in reliquis habuerit, veluti ſola quinquaginta, &, cum eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit: de reliquis quinquaginta actio ex empto competat. Sed, & ſi quis in venditione ſtatuliberum per» functorie dixerit, conditionem autem libertatis celauerit: empti iudicio tenebitur, ſi id neſcierit emptor. Hic enim exprimitur, eum, qui dixerit ſtatuliberum, & nullam conditionem pronũtiauerit, euictionis quidem nomine non teneri, ſi cõditione impleta ſeruus ad libertatem peruenerit, ſed empti iudicio, ſi modò conditionem, quam ſciebat propoſitam eſſe, celauit: ſicuti qui fundum tradidit, & cum » ſciebat certam ſeruitutem deberi, perfunctorie dixit, Itinera, actúſque, quibus ſunt, vtique ſunt: recte recipitur, quod euictionis quidem nomine ſe liberat, ſed, quia decepit emptorem, empti iudicio tenetur. In fundo vendito, cum modus pronuntiatus deeſt, ſumitur portio ex pretio, quod totum

colligendum eſt ex omnibus iugeribus dictis.

EVICTA re ex empto actio non ad pretium dúntaxat recipiendum, ſed ad id, quod intereſt competit. Ergo & ſi minor eſſe cœperit, damnum emptoris erit. PAVL.

PATER filiæ nomine fundum in dotem dedit, euicto eo, an ex empto actio, vel duplæ ſtipulatio committatur, quaſi pater damnum patiatur, nõ immerito dubitatur. Non enim, ſicut mulieris dos eſt, ita patris eſſe dici poteſt, nec conferre fratribus cogitur dotem à ſe profectam manente matrimonio. Sed videamus, ne probabilius dicatur, committi hoc quoque caſu ſtipulationem. Intereſt enim patris filiam dotatam habere, & ſpem quandoque recipiendæ dotis, vtique ſi in poteſtate ſit. Quòd, ſi emancipata eſt, vix poterit defendi, ſtatim committi ſtipulationem, cum vno caſu dos ad eum regredi poſſit. Nunquid ergo tunc demum agere poſſit, cum mortua in matrimonio filia, potuit dotẽ repetere, ſi euictus fundus non eſſet? an & hoc caſu intereſt patris, dotatam filiam habere, vt ſtatim conuenire promiſſorem poſſit? Quod magis paterna affectio inducit.

CVM PLVRES fundi ſpecialiter nominatim vno inſtrumento emptionis interpoſito venierint: non vtique alter alterius fundi pars videtur eſſe, ſed multi fundi vna emptione continentur. Et quemadmodum, ſi quis com plura mancipia vno inſtrumento emptionis interpoſito vendiderit, actio euictionis in ſingula capita mancipiorũ ſpectatur: & ſicut, cũ aliarũ quoq; rerũ cõpluriũ vna emptio facta ſit, inſtrumentũ quidẽ emptionis interpoſitum vnũ eſt, euictionũ autẽ tot actiones ſũt, quot & ſpecies CALL.

terum ſunt, quæ emptione comprehenſæ ſunt : ita & in propoſito non vtique prohibetur emptor, euicto ex his vno fundo, venditorem conuenire, quòd vna cautione emptionis complures fundos mercatus comprehenditur.

PAVL. SEIA FVNDOS Meuianum, & Seianum, & cæteros doti dedit. eos fundos vir Titius viua Seia ſine controuerſia poſſedit. Poſt mortem deinde Seiæ Sempronia hæres Seiæ quæſtionẽ pro prędij proprietate facere inſtituit. Quęro, cum Sempronia ipſa ſit hæres Seiæ, an iure controuerſiam facere poſſit. » Paulus reſpondi, iure quidem proprio, non hæreditario Semproniam, quæ Seiæ, de qua quæritur, hęres extiterit, controuerſiam fundorum facere poſſe: ſed euictis prædijs eandem Semproniam hæredem Seiæ conueniri poſſe, vel exceptione doli mali ſummoueri poſſe.

HEREN. SI PLVS, vel minus, quàm pretij nomine da» tum eſt, euictione ſecuta dari conuenerit: placitum cuſtodiendum eſt. Et ſi iuſſu iudicis rei iudicatę pignus captum per officium diſtrahatur, pòſt euincatur: ex empto contra eum, qui pretio liberatus *eſt*, non quanti intereſt, ſed de pretio dúntaxat, *eiúſque* vſuris, habita ratione fructuum dabitur, ſcilicet ſi » hos ei, qui euicerit, reſtituere non habeat neceſſe. Mota queſtione, interim non ad pretium reſtituendum, ſed ad rem defendendam venditor conueniri poteſt. Qui nomen, quale fuit, vendidit, dúntaxat vt ſit, non vt exigi etiam aliquid poſſit, & dolũ pręſtare cogitur.

VENVL. QVOD AD ſeruitutes prædiorum attinet, ſi tacite ſecutæ ſunt, & vendicentur ab alio, Quintus » Mutius, & Sabinus exiſtimant venditorem ob eui-

ctionem teneri non poſſe. Nec enim euictionis nomine quenquam in eo iure teneri, quod tacite ſoleat accedere, niſi, vt optimus, maximúſque eſſet, traditus fuerit fundus: tunc enim liberum ab omni ſeruitute præſtandum. Si verò emptor petat viam, vel actum: venditorem teneri nõ poſſe, niſi nominatim dixerit acceſſurum iter, vel actum: tunc enim teneri eum, qui ita dixerit. Et vera eſt Quinti Mutij ſententia, vt, qui optimum, maximúmque fundum tradidit, liberum præſtet: non etiam deberi alias ſeruitutes, niſi ſpecialiter ab eo acceſſum ſit.

SI ALIENAM rem mihi tradideris, & eandẽ pro derelicto habuero, amitti authoritatem, id eſt actionem pro euictione, placet.

DE EXCEPTIONE REI VENDITAE, ET TRADITAE.

MARCELLVS ſcribit, ſi alienũ fundum vendideris, & tuum poſtea factum petas: te exceptione rectè repellendum. Sed, & ſi dominus fundi hæres venditori exiſtat, idem erit dicendum. Si quis rem meam mandato meo vendiderit, vendicanti mihi rem venditam nocebit hæc exceptio: niſi probetur me mandaſſe, ne traderetur antè, quàm pretium ſoluatur. Celſus ait, Si quis rem meam vendiderit minoris, quàm ei mandaui, nõ videtur alienata: &, ſi petam eam, non obſtabit mihi hæc exceptio. quod verũ eſt. Si ſeruus merces peculiariter emerit, deinde dominus eũ prius, quàm proprietatem rerum nanciſceretur, teſtamento liberum eſſe iuſſerit, eique peculiũ prælegauerit, & ven- VLP.

ditor à ſeruo merces petere cœperit: exceptio in factum locũ habebit, quia is tũc ſeruus fuiſſet, cũ contraxiſſet. Si quis rem emerit, non autem fuerit ei tradita, ſed poſſeſſionem ſine vitio fuerit nactus: habet exceptionem contra venditorem, niſi fortè iuſtam cauſam habeat, cur rem vẽdicet. Nam, & ſi tradiderit poſſeſſionem, fuerit autem iuſta cauſa vẽdicandi: replicatione aduerſus exceptionem vtetur.

POMP. SI A TITIO fundum emeris, qui Sempronij erat, íſque traditus tibi fuerit, pretio autẽ ſoluto Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem fundum Meuio vendiderit, & tradiderit: Iulianus ait, æquius eſſe priorem te tueri, quia, & ſi ipſe Titius fundum à te peteret, exceptione ſummoueretur: &, ſi ipſe Titius eum poſſideret, Publiciana peteres.

HERM. EXCEPTIO rei venditæ, & traditæ, non tantum ei, cui res tradita eſt, ſed ſucceſſoribus etiã eius, & emptori ſecundo, etſi res ei nõ fuerit tradita, proderit. Intereſt enim emptoris primi ſecundo rem nõ euinci. Pari ratione, venditoris etiam ſucceſſoribus nocebit: ſiue in vniuerſum ius, ſiue in eam dũntaxat rem ſucceſſerint.

LIBRI XXI FINIS.

DE VSVRIS, ET FRVCTIBVS, ET CAVSIS, ET OMNIBVS ACCESSIONIBVS, ET MORA.

LIBER VIGESIMVS SECVNDVS.

CVM in iudicio bonæ fidei diſceptatur, arbitrio iudicis vſurarum » modus ex more regionis, vbi con» tractum eſt, cõſtituitur: ita tamẽ, vt legem nõ offendat. Socius ſi ideò condemnãdus erit, quòd pecuniam commu» nem inuaſerit, vel in ſuos vſus conuerterit: omnimodo, etiam mora nõ interueniente, præſtabũtur vſuræ. Nec tamen iudex iudicio bonæ fidei rectè iubebit interponi cautiones, vt, ſi tardius ſententiæ condemnatus paruerit, futuri temporis pendantur vſuræ: cum in poteſtate ſit actoris iudicatum exigere. » Paulus notat. Quid enim pertinet ad officium iudicis, poſt condemnationem futuri temporis tractus? » Papinianus ait, Circa tutelæ reſtitutionem, pro fauore pupillorum, latior interpretatio facta eſt. Nemo enim ambigit hodie, ſiue iudex accipiatur in diẽ ſententiæ, ſiue ſine iudice tutela reſtituatur: in eum diem, quo reſtituitur, vſuras præſtari. Planè, ſi tutelę iudicio nolentem experiri tutor vltrò conuenerit, & pecuniam obtulerit, eámque obſignatam depoſuerit: ex eo tempore non præſtabit vſuras. VLP.

VVLGO receptum eſt, vt, quanuis in perſonam actum ſit, poſt litem tamen conteſtatam cauſa præſtetur. Cuius opinionis ratio redditur, quoniam, quale eſt, cum petitur, tale dari debet: ac pro-

pterea poſtea captos fructus, partúmque editum reſtitui oportet.

IN FIDEICOMMISSI perſecutione, cum poſt iudicis ſententiam moram feciſſet hæres, iuſſit » imperator Marcus Antoninus, intermiſſo legitimo tempore, quod condemnatis præſtatur, vt vſque ad ſententiã cõmoda fideicõmiſſarius accipiat. Quod decretũ ita accipi oportet, ſi ante iudicis ſententiam mora non interuenit: tametſi nõ facile euenire poſſit, vt mora non præcedente perueniatur ad iudicẽ: ſed puta Falcidiæ legis rationem interueniſſe. Cæterum, ſi antè, quàm ad iudicem perueniretur, in mora hæres fuit, & inde fructuum præſtandorum neceſſitate aſtrictus eſt: qua tandem ratione, quoniam ex ſententia victus eſt, legitimi temporis ſpatio fructibus liberabitur: cum ea temporis intercapedo iudicato dilationem dare, non lucrum afferre debeat? In ijs quoque iudicijs, quæ non ſunt arbitraria, nec bonæ fidei, poſt litem cõteſtatam actori omnis cauſa præſtanda eſt in eum diem, quo ſententia dicitur. » Certè poſt rem iudicatam tempus à fructibus depẽdendis immune eſt. Nonnunquam euenit, vt, quanquam fructus hæreditatis, aut pecuniæ vſura nominatim relicta non ſit, nihilo minus debeatur: vtputa ſi quis rogetur, poſt mortem ſuam quicquid ex bonis ſupererit, Titio reſtituere. vt enim ea, quæ bona fide diminuta ſunt, in fideicommiſſi cauſa non comprehenduntur, ſi pro modo cæterorum quoque bonorum diminuãtur: ita, quod ex fructibus ſupererit, iure volũtatis reſtitui oportebit. Cum Pollidius à propinqua ſua hæres inſtitutus, rogatus fuiſſet filiæ mulieris, quicquid ex bonis eius ad ſe perueniſſet, cum certam ætatem puella cõpleſſet, reſtituere, idq;

ſibi mater ideò placuiſſe teſtamento comprehendiſſet, ne filiæ tutoribus, ſed potius propinquorum neceſſitudini res committeretur, eundémque Pollidiũ fundum retinere iuſſiſſet: Præfectis prætorio ſuaſi, fructus, qui bona fide à Pollidio ex bonis defuncte percepti eſſent, reſtitui debere: ſiue quòd fundum ei tantum prælegauerat, ſiue quòd lubrico tutelę fideicommiſſi remedium mater prętulerat. Si auro, vel argento facto per fideicommiſſum relicto, mora interuenerit: an vſurarum æſtimatio faciẽda ſit, tractari ſolet. Planè, ſi materiam iſtam ideò reliquit, vt ea diſtracta, pecuniáque refecta, fideicommiſſa ſoluerentur, aut alimenta præſtarentur: non oportere » fruſtrationem eſſe impunitam, reſponderi oportet. Quòd, ſi fortè ideò reliquit, vt his vaſis vteretur: nõ ſine rubore deſyderabuntur vſuræ, ideóque non exigentur.

4 SI STIPVLATVS ſis rem dari, vacuámque poſſeſſionem tradi: fructus poſtea captos, actione incerti, ex ſtipulatu propter inferiora verba conſecuturum te ratio ſuadet. An idem de partu ancillæ reſpõderi poſſit, conſyderandũ eſt. Nam, quod ad verba ſuperiora pertinet, ſiue factum rei promittendi, ſiue effectum per traditionem dominij tranſferendi continet, partus non continetur. Verùm, ſi emptor à venditore nouandi animo ita ſtipulatus eſt, factũ tradendi ſtipulatus intelligitur: quia nõ eſt veriſimile, plus venditorem promiſiſſe, quàm iudicio empti præſtare compelleretur. Sed tamen propter illa verba, Vacuámque poſſeſſionem tradi: poteſt dici partus quoque ratione committi incerti ſtipulationem. Etenim ancilla tradita, partum poſtea editũ in bonis ſuis reus ſtipulandi habere potuiſſet. Si verò poſt cõ

tractam emptionem, ante interpoſitam ſtipulationē partus editus, aut aliquid per ſeruum venditori acquiſitum eſt, quod ex ſtipulatu conſequi non potuerit: iudicio empti cōſequetur. Id enim, quod nō transfertur in cauſam nouationis, iure priſtino peti poteſt.

GENERALITER obſeruari conuenit, bonæ fidei iudicium non recipere præſtationem, quæ contra bonos mores deſyderetur.

CVM DE in rem verſo cum hærede patris, vel domini ageretur, & vſurarum quæſtio moueretur: » imperator Antoninus ideò ſoluēdas vſuras iudicauit, quòd eas ipſe dominus, vel pater longo tempo» re præſtitiſſet. Imperator quoque noſter Seuerus fi» liæ Flauij Athenagoræ, cuius bona fuerant ſubiugata fiſco, ideò numerari decies centena dotis nomine iuſſit, quòd de ea parte præſtitiſſe patrem dotis vſuras allegaſſet.

» DEBITOR vſurarius creditori pecuniam obtulit, & eam, cum accipere noluiſſet, obſignauit, & depoſuit. ex eo die ratio non habebitur vſurarum. quòd, ſi poſtea conuentus, vt ſolueret, moram fece» rit: nummi ſteriles ex eo tempore non erunt.

E QVIS PER fideicōmiſſum relictis, poſt moram fœtus quoq; præſtabitur, vt fructus: ſed & fœtus ſecundus, vt cauſa, ſicut partus mulieris.

» PECVNIAE fœnebris intra diem certum de» bito non ſoluto, dupli ſtipulatum, in altero tanto ſu» pra modū legitimæ vſuræ reſpondi nō tenere. Quare pro modo cuiuſcunq; temporis ſuperfluo detracto, ſtipulatio vires habebit. Vſurarum ſtipulatio, quanuis debitor non conueniatur, committitur: nec inutilis legitimæ vſuræ ſtipulatio videtur ſub ea conditione concepta, ſi minores ad diem ſolutæ nō

fuerint. Non enim pœna, ſed fœnus vberius iuxta rationem ſortis promittitur. Si tamen poſt mortem creditoris nemo fuit, cui pecunia ſolueretur, eius tē-poris inculpatam eſſe moram conſtitit. Ideóque, ſi » maiores vſuræ prioribus petantur, exceptio doli nō inutiliter opponetur.

10 PARTVM poſt litem conteſtatam editum re-ſtituere poſſeſſor debet, quem non deberet reſtitue-re, ſi cū mater peteretur, iam natuſ fuiſſet: niſi ſpe-cialiter & pro hóc egiſſet. PAVL.

11 CAIVS Seius, qui rem publicā gerebat, fœne-rauit pecuniam publicam ſub vſuris ſolitis. Fuit au-tem conſuetudo, vt, intra certa tempora non illatis » vſuris, grauiores infligerentur. Quidam debitores ceſſauerunt in ſoluendis vſuris, quidam plus intule-runt: & ſic effectum eſt, vt omne, quod vſurarum no-mine competebat, etiam pro iis, qui ceſſauerant, in vſuris ſuppleatur. Quæſitum eſt, an illud, quod am-plius ex conſuetudine pœnæ nomine à quibuſdam exactum eſt, ipſi Seio proficere deberet, an reipub. lucro cederet. Reſpondi, ſi Caius Seius à debitori-bus vſuras ſtipulatus eſſet, eas ſolas reipub. præſtari oportere, quę ſecundum formam ab his exigi ſolēt, etiam ſi omnia nomina idonea ſint. Quòd, ſi ſeruus publicus obligationem vſurarum reipub. acquiſi-uit, æquum eſt, quanuis ipſo iure reipub. debean-tur, tamen pro defectis nominibus compenſationes maiorum vſurarū fieri: ſi non ſit parata reſpub. vni-uerſorum debitorum fortunā ſuſcipere. Eadem fe-» rè in tutoribus Marcellus refert.

12 SEIA mutuam pecuniam accepit à Septitio: de vſuris ita conuenit, niſi ſua quaque die vſuræ ſu-praſcriptæ exoluerentur, vel poſt tertium menſem,

tunc in maiores vſuras Seia teneretur: & deinceps per ſingulas penſiones, ſi conditione data vſuræ nõ ſoluerentur, ea conditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita hoc nomine exolueretur. Quæro an hæc verba, & deinceps per ſingulas penſiones, Si cõditione data vſuræ non ſoluantur, ea conditio obſeruaretur, eò pertineant, vt, quanuis commiſſa ſit fortè prima ſtipulatio, non in ampliorẽ tamen quantitatem vſurarum conueniri poſſit, quàm eius penſionis nomine, quæ egreſſa eſt diem præſtitutum.
» Paulus reſpondi, plures conditiones continere eam ſtipulationem, quæ de grauioribus vſuris præſtandis ſubiecta eſt, id eſt, vt per ſingulas penſiones conditio expectaretur non illatarum ſuis temporibus leuiorum vſurarum: & ideò poſſe euitari pœnam ſequẽtium penſionum.

SCAEV. » 13 QVI SEMISSES vſuras promiſit, per multos » annos minores præſtitit· hæres creditoris ſemiſſes petit. cũ per debitorem non ſteterit, quò minus minores ſoluat, quęro an exceptio doli, vel pacti obſtet.
» Reſpondi, ſi in exoluendis ex more vſuris per tanta tempora mora per debitorem non fuit, poſſe ſecundum ea, quæ proponerentur, obſtare exceptionem.

Quæſitum eſt, an iudicio negotiorum geſtorum vel mandati pro pecunia otioſa vſuras præſtare de» beat, cum dominus nullam pecuniam fœnerauit.
» Reſpõdi, ſi eam pecuniam depoſitam habuiſſet, idque ex conſuetudine mandantis feciſſet: nõ debere quicquam vſurarum nomine præſtare.

PAVL. » 14 PAVLVS reſpondi, mora in ſoluendo fideicõmiſſo facta, partus quoque ancillarum reſtituendos. Hæres rogatus erat poſt mortem ſuam ſine redditu hæreditatem reſtituere. Quæſitum eſt, an partus an-

cillarum etiam viuo hærede nati reſtituendi eſſent, propter verba teſtamenti, quibus de redditu ſolo
» deducendo teſtator ſenſit. Paulus reſpondi, ante diẽ fideicommiſſi cedentem, partus ancillarũ editos fi-
» deicommiſſo non contineri. Neratius libro primo ita refert, eum, qui ſimiliter rogatus eſſet, vt mulierem reſtitueret, partum eius reſtituere cogendum non eſſe: niſi tunc editus eſſet, cum in fideicommiſſo reſtituendo morã feciſſet. Neque intereſſe exiſtimo, an ancilla ſpecialiter, an hæreditas in fideicommiſſo ſit.

NEQVE eorum fructuum, qui poſt litem conteſtatam officio iudicis reſtituendi ſunt, vſuras præſtare oportere: neque eorum, qui prius percepti, quaſi à male fidei poſſeſſore condicuntur.

» LIBERALITATIS in rem publicam factę vſuræ non exiguntur. Cum vſuræ pretij fundi ab eo, qui à fiſco emerat, peterẽtur, & emptor negaret tra-
» ditam ſibi poſſeſſionem: Imperator decreuit ini-
» quum eſſe, vſuras ab eo exigi, qui fructus non percepiſſet.

CVM QVIDAM cauiſſet, ſe quotannis quin-
» cunces vſuras præſtaturum, & ſi quo anno non ſoluiſſet, tunc totius pecuniæ ex die, qua mutuatus eſt, ſe-
» miſſes ſe ſoluturũ: & redditis per aliquot annos vſu-
» ris, mox ſtipulatio cõmiſſa eſſet: diuus Marcus For-
» tunato ita reſcripſit, Pręſidem prouincię adi, qui ſti-
» pulationem, de cuius iniquitate queſtus es, ad modũ iuſtæ exactionis rediget. Hæc conſtitutio ad infinitũ modũ excedit. Quid ergo? Sic temperanda res eſt, vt in futurũ dũntaxat ex die ceſſationis creſcant vſurę.
» Diuus Pius ita reſcripſit, Parum iuſtè vſuras
» pręteritas petis, quas omiſiſſe te longi tẽporis inter-

uallũ indicat, qui eas à debitore tuo, vt gratior apud eum videlicet eſſes, petẽdas non putaſti. In tacito fideicõmiſſo omne emolumentũ hæredi auferendũ, „ & fiſco præſtandũ diuus Pius reſcripſit. ergo & vſurarũ emolumentum aufertur hęredi. Si pupillo non habẽti tutorẽ fideicõmiſſum ſolui nõ potuit, nõ „ videri morã per hęredẽ factã diuus Pius reſcripſit. ergo nec ei debetur, qui reip. cauſa abfuit: vel ex alia „ iuſta cauſa impeditus, ex qua reſtitutio indulgetur, petere non potuit. Quid enim poteſt imputari ei, qui ſoluere, etiã ſi vellet, nõ potuit? Nec ſimile videri poſſe, quod placuit, minoribus etiã in iјs ſuccurri, quæ nõ acquiſierũt. Vſuræ enim nõ propter lucrum „ petentiũ, ſed propter morã non ſoluentiũ infligun- tur. Ex locato qui cõuenitur, niſi cõuenerit, vt tardius pecunię illatæ vſuras deberet, nõ niſi ex mo- „ ra vſuras præſtare debet. Fiſcus ex ſuis contractibus „ vſuras non dat, ſed ipſe accipit: vt ſolet à fornicarijs, qui tardius pecuniã inferunt. item ex vectigalibus. Cum autẽ in locũ priuati ſucceſſit, etiã dare ſolet. Si „ debitores, qui minores ſemiſſibus præſtabãt vſuras, fiſci eſſe cœperint: poſtquam ad fiſcũ tranſierint, ſemiſſes cogẽdi ſunt præſtare. Eos, qui ex adminiſtra- „ tione rerũ ciuitatũ conueniuntur, vſuris obnoxios eſſe ſatis notũ eſt. Idẽmq; obſeruatur in operũ curatorib⁹, ſi pecunia apud eos remãſit. Sed in ea, quã redemptorib⁹ cõmiſerunt, etiã ſi neglig̃eter dederint, vſura eis remittitur. Hęc autẽ ita ſunt, ſi nulla fraus arguitur: alioquin etiã vſuræ applicabuntur. Si dies non ſit ab iјs, qui ſtatuas, vel imagines ponendas le- „ gauerunt, præfinitus: à pręſide tempus ſtatuendum eſt: & niſi poſuerint hæredes, vſuras reip. vſque ad tertiam centeſimę pendent.

EVICTIS agris, ſi initio conuenit, vt venditor pretium reſtitueret: vſurę quoq; poſt euictionem præſtabuntur: quanuis emptor poſt dominij litem inchoatam fructus aduerſario reſtituerit· nã incommodum medij tẽporis, emptoris damnum eſt.

Poſt traditam poſſeſſionẽ defuncto venditore, cui ſucceſſor incert⁹ fuit, medij quoq; temporis vſurę pretij, quod in cauſa depoſiti nõ fuit, pręſtabũtur.

VIDEAMVS an in omnibus rebus petitis, in fructus quoque condẽnetur poſſeſſor· Quid enim, ſi argentum, aut veſtimentum, aliámve ſimilem rem? quid præterea, ſi vſumfructũ, aut nudã proprietatẽ, cũ alienus vſuſfructus ſit, petierit? Neque enim nudę proprietatis, quod ad proprietatis nomen attinet, fructus vllus intelligi poteſt: neq; vſuſfructus rurſus fructus eleganter cõputabitur. Quid igitur, ſi nuda proprietas petita ſit, ex quo perdiderit fructuarius vſumfructũ? Æſtimabũtur in petitione fruct⁹. Itẽ, ſi » vſuſfructus petitus ſit, Procul⁹ ait in fructus perce» » ptos condẽnari. Pręterea Gallus Ælius putat, ſi veſtimenta, aut ſcyphus petita ſint, in fructu hæc enumerãda eſſe: quod locata ea re, mercedis nomine capi potuerint. Iter quoque, & actus ſi petitus ſit, vix eſt vt fructus vlli poſſint æſtimari· niſi quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus eſſet petitor, ſi ſtatim eo tempore, quo petiſſet, ire agere non prohiberetur· quod admittendum eſt. CAIVS

» VSVRAS illicitas ſorti miſtas ipſas tantũ non deberi conſtat, cæterum ſortem non vitiare. PAVL.

SCIENDVM eſt, nõ omne, quod differẽdi cauſa optima ratione fiat, moræ adnumerandũ· Quid enim, ſi amicos adhibendos debitor requirat, vel expediendo debito, vel fideiuſſoribus rogandis? vel VLP.

exceptio aliqua allegetur? Mora facta non videtur:

PAVL. 22 SI MODO idipſum non fraudandi cauſa ſimuletur.

VLP. 23 SED, ET ſi reipub. cauſa abeſſe ſubito coactus ſit, vt defenſionem ſui mandare non poſſit, moram facere nõ videbitur: ſiue in vinculis, hoſtiúmve poteſtate eſſe cœperit. Aliquãdo etiam in rem morã eſſe decerni ſolet, ſi fortè nõ extat, qui cõueniatur.

PAVL. 24 SI QVIS ſolutioni quidem morã fecit, iudiciũ » autem accipere paratus fuit: non videtur feciſſe moram: vtique ſi iuſtè ad iudicium prouocauit. Cũ reus moram facit, etiam fideiuſſor tenetur. Mora videtur creditori fieri, ſiue ipſi, ſiue ei, cui mãdauerat, ſiue ei, qui negotia eius gerebat, mora facta ſit. Nec hoc caſu per liberam perſonã acquiri videtur, ſed officium impleri: ſicuti cum quis furtum mihi facientem deprehendit negotium meum agens, manifeſti furti actionem mihi parat. Item, cum procurator interpellauerit promiſſorem hominis, perpetuã fecit ſtipulationem, & ſi mortuus ſit homo promiſſus.

VLP. 25 QVI SCIT fundũ cum alio ſibi cõmunem eſſe, fructus, quos ex eo perceperit inuito, vel ignorante ſocio, nõ maiore ex parte ſuos facit, quàm ex qua dominus prædij eſt. Nec refert, ipſe, an ſocius, an vterque eos ſeuerit: quia omnis fructus non iure ſeminis, ſed iure ſoli percipitur. Et, quemadmodum, ſi totum fundum alienum quis ſciens poſſideat, nulla ex parte fructus ſuos faciet, quoquomodo ſati fuerint: ita, qui communem fundum poſſidet, nõ faciet ſuos fructus pro ea parte, qua fundus ad ſociũ eius pertinebit. In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum ſeuit. an Titius bonæ fidei emptor perceptos fructus ſuos faciat? Reſpon-

» di, quò ad fructus, qui ex fundo percipiuntur, intelligi debet propius eis accedere, quæ ſerui operis ſuis acquirunt: quoniam in percipiẽdis fructibus magis corporis ius, ex quo percipiuntur, quàm ſeminis, ex » quo oriuntur, aſpicitur. & ideò nemo vnquam dubi» tauit, quin, ſi in meo fundo frumentum tuum ſeuerim, ſeges, & quod ex meſſibus collectum fuerit, meũ fieret. Porrò bonæ fidei poſſeſſor in percipiẽdis fructibus id iuris habet, quod dominis prędiorum tributũ eſt. Præterea, cum ad fructuarium pertineãt fructus à quolibet ſati, quanto magis hoc in bonę fidei poſſeſſorib⁹ recipiendũ eſt, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent: cum fructuarij quidem non fiant antè, quàm ab eo percipiantur: ad bonę fidei autem pòſſeſſorem pertineant, quoquo modo à ſolo ſeparati fuerint: ſicut eius, qui vectigalem fundũ habet, fructus fiũt, ſimul atquè à ſolo ſeparati ſunt. Bonæ fidei emptor ſeuit, & antè, quàm fructus perciperet, cognouit fundũ alienum eſſe. an perceptio» ne fructus ſuos faciat, quæritur. Reſpondi, Bonæ fidei emptor, quò ad percipiẽdos fructus, intelligi debet quãdiu euictus fundus non fuerit. Nã & ſeruus alienus, quem bona fide emero, tandiu mihi ex re mea, vel operis ſuis acquirit, quandiu à me euictus non fuerit.

26 VENATIONEM fructus fundi negauit eſſe, niſi fructus fundi ex venatione conſtet.

27 CVM PATRIFAMILIAS mora facta ſit, iam in hęrede eius non quæritur mora. nam tũc hęredi proximo hæreditario iure ea competit. ideòque ad cæteros quoque deinceps tranſmittetur. AFRIC.

28 IN PECVDVM fructu etiã fœt⁹ eſt: ſicut lac, » & pilus, & lana. Itaq; agni, & hœdi, & vituli ſtatim CAIVS.

pleno iure ſunt bonæ fidei poſſeſſoris, & fructuarij. Partus verò ancillæ in fructu non eſt: itaque ad dominum proprietatis pertinet. Abſurdum enim videbatur, hominem in fructu eſſe, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparauerit.

MART. 29 PLACVIT, ſiue ſupra ſtatutum modum quis vſuras ſtipulatus fuerit, ſiue vſurarum vſuras, quod illicitè adiectum eſt, pro non adiecto haberi, & licitas poſſe peti.

PAVL. 30 ETIAM ex nudo pacto debentur ciuitatibus vſuræ creditarum ab eis pecuniarum.

VLP. 31 QVOD IN ſtipulatione ſic adiectum eſt, Et vſuras, ſiquæ competierint: nullius eſſe momēti, ſi modus certus non adijciatur.

MARC. 32 MORA FIERI intelligitur non ex re, ſed ex perſona, id eſt ſi interpellat⁹ opportuno loco nō ſoluerit: quod apud iudicem examinabitur. Nam, vt Pomponius libro XII epiſtolarum ſcripſit, difficilis eſt huius rei definitio. Diuus quoq; Pius Tullio Balbo reſcripſit, an mora facta intelligatur, neque conſtitutione vlla, neque iuris authorū quæſtione decidi poſſe, cū ſit magis facti, quàm iuris quæſtio. Et nō ſufficit ad probationem moræ, ſi ſeruo debitoris abſentis denuntiatum eſt à creditore, procuratoréve eius: cum etiam ſi ipſi, inquit, domino denuntiatū eſt. Cæterum, ſi poſtea, cum is ſui poteſtatē faceret, omiſſa eſſet repetendi debiti inſtantia: non protinus per debitorem mora facta intelligitur. In bonæ fidei cōtractibus ex mora vſuræ debētur. Quid ergo, ſi & filiuſfamiliâs, & pater ex perſona ei⁹ teneatur, ſiue iuſſu eius cōtractum eſt, ſiue in rem verſum eſt patris, vel in peculium: cuius perſona circa moram

ſpectabitur? Et, ſi quidem pater dúntaxat conueniatur ex mora ſua, non tenetur: in filium tamen dabitur actio in hoc, vt, quod minus à patre actor conſecutus eſt, filius præſtet. Quòd, ſi filius morã fecerit, tunc actor vel cũ ipſo inſolidũ, vel cum patre dúntaxat de peculio habebit actionẽ. Sed, ſi duo rei promittendi ſint, alterius mora alteri non nocet. Item, ſi fideiuſſor ſolus moram fecerit, non tenetur, ſicut ſi Stichum promiſſum occiderit: ſed vtilis actio in hunc dabitur.

33 SI BENE collocatæ ſunt pecuniæ publicæ, in ſortem inquietari debitores non debent, & maxime ſi pariant vſuras. ſi nõ pariant, proſpicere reip. ſecuritati debet Pręſes prouinciæ: dummodo non acerbum ſe exactorem, nec cõtumelioſum prębeat, ſed moderatum, & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum. Nam inter inſolentiã curioſam, & diligentiam non ambitioſam multũ intereſt. Pręterea proſpicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur ſine pignoribus idoneis, vel hypothecis. VLP.

34 VSVRAE vicem fructuum obtinent, & meritò non debent à fructibus ſeparari: & ita in legatis, & fideicommiſſis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudicijs bonæ fidei ſeruatur. hoc idem igitur in cęteris obuentionibus dicemus.

35 LITE CONTESTATA vſuræ currunt. PAVL.

36 PRAEDIORVM vrbanorum penſiones pro fructibus accipiuntur. VLP.

37 ET IN contraria negotiorum geſtorum actione vſuræ veniunt, ſi mutuatus ſum Pecuniam, vt creditorem tuũ abſoluã, qui aut in poſſeſſionẽ mittendus erat bonorũ tuorũ, aut pignora venditurus.

quod ſi domi habens, propter eandē cauſam ſolui: puto verum, ſi liberaui te ex magno incommodo, debere dici vſuras venire. Eas autem, quæ in regione frequentantur, vt eſt in bonæ fidei iudicijs conſtitutum. Sed, ſi mutuatus dedi, eæ venient vſuræ, quas ipſe pendo: vtique ſi plus tibi præſtiterim commodi, quàm vſuræ iſtæ colligunt.

PAVL. 38 VIDEAMVS generaliter, quando in actione, quæ eſt in perſonam, etiam fructus veniant. Et quidem, ſi fundus ob rem datus ſit, veluti dotis cauſa, & renuntiata ſit affinitas: fructus quoque reſtituendi ſunt: vtique ij qui percepti ſunt eo tempore, quò ſperabatur affinitas. Sed & poſteriores, ſi in rem mora fuerit, ab illo, qui reddere debeat, omnímodo reſtituēdi ſunt. Sed, & ſi per mulierem ſtetit, quo minus nuptiæ contrahantur, magis eſt, vt debeat fructus recipere. Ratio autem hæc eſt, quòd, ſi ſponſus non conueniebatur reſtituere fructus, licuerat ei negligere fundum. Item, ſi indebitum fundum ſolui, & repeto: fructus quoque repetere debeo. Idémque eſt, ſi mortis cauſa fundus ſit donatus, & conualuerit, qui donauit: atque ita condictio naſcatur. In Fa„ uiana quoque actione, & Pauliana, per quam quæ „ in fraudem creditorum alienata ſunt, reuocantur, fructus quoque reſtituuntur. Nam Prætor id agit, vt perinde ſint omnia, atque ſi nihil alienatum eſſet „ quod non eſt iniquum. Nam & verbum reſtituas, „ quod in hanc rem Prætor dixit, plenam habet ſignificationem, vt fructus quoque reſtituantur. Et ideò, cum reſtitui Prætor vult, veluti interdicto vnde vi: etiam fructus ſunt reſtituendi. Item, ſi vi, metúſve cauſa rem tradam: non aliter mihi reſtituere videtur, quàm ſi fructus mihi reſtituat: nec

mora mea mihi aliquid aufert. Si actionem habeam ad id conſequendum, quod meum non fuit, veluti ex ſtipulatu: fructus non conſequar, etiam ſi mora facta ſit. Quòd, ſi acceptum eſt iudicium: tunc Sa» binus, & Caſſius ex æquitate fructus quoq; poſt acceptum iudicium præſtandos putant, vt cauſa reſtituatur. quod puto rectè dici. Ex cauſa etiã emptionis fructus reſtituendi ſunt. Sed & in ſocietatibus fructus cõmunicandi ſunt. Si poſſeſſionem naturalem reuocẽ, proprietas mea manet. Videamus de fructibus. Et quidem in depoſito, & commodato fructus quoque præſtãdi ſunt, ſicut diximus. Interdicto quoq;, Quod vi, aut clàm, magis eſt, vt omnis cauſa, & fructus reſtituantur. Ante matrimonium » quoque fructus percepti, dotis fiunt, & cum ea reſtituuntur. Eadem ratio eſt in fructibus prædiorum vrbanorum. Item, ſi diuidere tecum fundum velim, tu nolis, & colam: an fructus diuidi debeãt poſt deductionem impenſarum? Et puto diuidendos. In cæteris quoque bonæ fidei iudicijs fructus omnimodo præſtantur. Si dos prælegata fuerit: ante nuptias percepti fructus in cauſã legati veniunt.

39 EQVIS per fideicommiſſum legatis, poſt moram hæredis fœtus quoque debentur. Equitio autem legato, etiã ſi mora non intercedat, incremento gregis fœtus accedunt. MOD.

40 IN EVM diem, quo creditor pignora diſtraxit, rectè vſuræ fiet reputatio.

41 TVTOR cõdemnatus per appellationem pro» traxerat executionem ſententiæ. Herennius Mode» ſtinus reſpondi, eum, qui de appellatione cognouit, » potuiſſe, ſi fruſtratoriam morandi cauſa appellationem interpoſitam animaduerteret, etiam de vſuris

medij tẽporis eum condẽnare. Lucius Titius,cũ
„ centum,& vſuras aliquãti temporis deberet, mino-
rem pecuniam,quam debebat,obſignauit.quæro an
Lucius Titi⁹ pecunię,quam obſignauit,vſuras præ-
ſtare debeat. Modeſtinus reſpõdi,ſi nõ hac lege mu-
tua pecunia data eſt,vti liceret,& particulatim,quod
acceptum eſt, exoluere: non retardari totius debiti
vſurarum præſtationem,ſi,cum creditor paratus eſ-
ſet totum ſuſcipere,debitor,qui in exolutione totius
ceſſabat,ſolam partem depoſuit.Ab Aulo Augerio
Caius Seius mutuam quandam quantitatem acce-
pit hoc chirographo,Ille ſcripſit me accepiſſe,& ac-
„ cepi ab illo mutuos & numeratos decẽ,quos ei red-
„ dam calendis illis proximis cum ſuis vſuris placitis
inter nos. quæro an ex eo inſtrumento vſuræ peti
„ poſſint,& quę.Modeſtinus reſpõdi,ſi non appareat,
de quibus vſuris cõuentio facta ſit,peti eas nõ poſſe.

„ HERENNIVS Modeſtinus reſpondi,fructus,
qui poſt acquiſitum ex cauſa fideicõmiſſi dominium
ex terra percipiuntur, ad fideicommiſſarium perti-
nere: licet maior pars anni ante diem fideicommiſſi
cedentem præterijſſe dicatur.

„ HERENNIVS Modeſtinus reſpondi,eius tẽ-
poris,quod ceſſit pòſt,quàm fiſcus debitum perce-
perit, eum,qui mandatis à fiſco actionibus experi-
tur,vſuras,quæ in ſtipulatum deductæ non ſunt,pe-
tere poſſe.

„ POENAM pro vſuris ſtipulari nemo ſupra lici-
„ tum modum vſurarum poteſt.

POMP. FRVCTVS,percipiendo vxor,vel vir ex re do-
nata,ſuos facit illos tantum,quos ſuis operis acqui-
ſierit, veluti ſerendo.nam,ſi pomum decerpſerit,vel
ex ſylua ceciderit, non fit eius, ſicuti nec cuiuſlibet

bonæ fidei poſſeſſoris: quia non ex facto eius is fructus naſcitur.

QVOD IN fructus redigendos impenſum eſt, non ambigitur ipſos fructus diminuere debere. VLP.

PARATVM iudiciū accipere, ſi ab aduerſario » eius ceſſatum eſt, moram facere non videri. SCAEV.

MARITVS vxori ſuæ vſumfructū tertiæ partis, & cū liberos habuiſſet, proprietatē legauit· eam vxorem hæredes, falſi teſtamenti, & aliorum criminum accuſauerūt: quare impedita eſt legatorū petitio· interea & filius mulieri natus eſt, ideoque conditio legati extitit. Quæſitum eſt, cum teſtamentū falſum non eſſe apparuerit, an fructus etiam mulieri » præſtari debeant. Reſpondi, præſtandos.

FRVCTVS rei eſt vel pignori dare licere. IABOL.

DE NAVTICO FOENORE.

» TRAIECTITIA pecunia eſt, quæ trās mare vehitur· Cæterū, ſi eodē loco conſumatur, non erit traiectitia. Sed videndum, an merces ex ea pecunia comparatæ in ea cauſa habeantur. Et intereſt, vtrum etiam ipſe periculo creditoris nauigent· tunc enim traiectitia pecunia fit. MOD.

» LABEO ait, ſi nemo ſit, qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit, id ipſum teſtatione cōplecti debere: vt pro petitione id cederet. POMP.

IN NAVTICA pecunia ex eo die periculum » ſpectat ad creditorem, ex quo nauem nauigare conueniat. MOD.

PAP. NIHIL intereſt, traiectitia pecunia ſine periculo creditoris accepta ſit: an poſt diem præſtitutũ, & conditionem impletam, periculum eſſe creditoris » deſierit. vtrobique igitur maius legitima vſura fœn⁹ non debebitur: ſed in priore quidẽ ſpecie ſemper, in altera verò diſcuſſo periculo. Nec pignora, hypothecæve titulo maioris vſuræ tenebũtur pro operis ſerui traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuti. Quod in ſingu» los dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem centeſimæ non vltra duplũ debetur. In ſtipulatione fœnoris poſt diem periculi ſeparatim interpoſita, quod in ea legitime vſuræ deerit, per alteram ſtipulationẽ operarum ſupplebitur.

SCAEV. PERICVLI pretium eſt, & ſi conditione qua» uis pœnali nõ exiſtente, recepturus ſis, quod dederis, & inſuper aliquid præter pecuniam: ſi modo in aliam ſpeciem non cadat, veluti ea, ex quibus conditiones naſci ſolent, vt ſi manumittas, ſi non illud facias, ſi non conualuero &c. nec dubitabis, ſi piſcatori erogaturo in apparatum, plurimũ pecuniæ dederis, vt, ſi cepiſſet, redderet: & athletæ, vnde ſe exhiberet, exercerêtque, vt, ſi viciſſet, redderet. In his autem omnibus & pactum ſine ſtipulatione ad augẽdam obligationem prodeſt.

PAVL. FOENERATOR pecuniam ſub vſuris maritimis mutuam dando, quaſdam merces in naui pignori accepit: ex quibus ſi non potuiſſet totum debitum exolui, aliarum mercium alijs nauibus impoſitarum, propriiſque fœneratoribus obligatarum ſi quid ſuperfuiſſet, pignori accepit. Quæſitum eſt, naue propria perempta, ex qua totum ſolui potuit, an id damnum ad creditorem pertineat, intra præſtitutos dies amiſſa naue: an ad cæterarum nauium

» ſuperfluum admitti poſſit. Reſpondi, Aliàs quidē pignoris diminutio ad damnum debitoris, non etiā creditoris, pertinet: ſed, cum traiectitia pecunia ita detur, vt non aliàs petitio eius creditori competat, quàm ſi ſalua nauis intra ſtatuta tempora peruenerit, ipſius crediti obligatio non exiſtente conditione defeciſſe videtur: & ideò pignorū quoque perſecutio perempta eſt, etiam eorum, quæ non ſunt amiſſa. Si nauis intra præſtitutos dies perijſſet, & cōditionem ſtipulationis defeciſſe videri: & ideò ſine cauſa de pignorū perſecutione, quæ in alijs nauibus fuerunt, quæri. Quando ergò ad illorum pignorum perſecutionem creditor admitti poterit? ſcilicet tūc cum conditio extiterit obligationis: & alio caſu pignus amiſſum fuerit, vel vilius diſtractum: vel ſi nauis poſtea perierit, quàm dies præfinitus periculo exactus fuerit.

IN QVIBVSDAM contractibus etiam vſuræ debentur, quemadmodum per ſtipulationem. Nam ſi dedero decem traiectitia, vt ſalua naue ſortē cum certis vſuris recipiam: dicendum eſt poſſe me ſortē cum vſuris recipere.

» SERVIVS ait, pecuniȩ traiectitiæ pœnam peti non poſſe, ſi per creditorem ſtetiſſet, quò minus eam intra certum tempus conſtitutum accipiat. VLP.

SI TRAIECTITIAE pecuniæ pœna, vti ſolet, promiſſa eſt: quanuis eo die, qui primus ſoluendæ pecuniȩ fuerit, nemo vixerit, qui pecuniam deberet: tamen perinde committi pœna poteſt, ac ſi fuiſſet hæres debitoris. IABOL.

DE PROBATIONIBVS ET PRAESVMPTIONIBVS.

PAP. QVOTIES quæritur, genus, vel gẽtem quis haberet, nécne: eum probare oportet.

PAVL. » EI INCVMBIT probatio, » qui dicit, non ei, qui negat.

PAP. CVM TACITVM fideicommiſſum ab eo datur, qui tam in primo quàm in ſecũdo teſtamẽto pro eadem parte, vel poſtea pro maiore hæres ſcribitur: probatio voluntatis mutatæ ei debet incũbere, qui conuenitur: çum ſecreti ſuſcepti ratio plerunque dominis rerũ perſuadeat eos ita hæredes ſcribere, quorum fidem elegerunt.

PAVL. EMPTOREM probare debere eum ſeruum, de quo quæritur, antè, quàm emeret, fugiſſe.

AB EA parte, quæ dicit aduerſarium ſuum ab aliquo iure prohibitum eſſe ſpecialiter lege, vel conſtitutione, id probari oportere. Idem reſpõdi, ſi quis negat emancipationem rectè factam, ipſum præſtare debere probationem.

SCAEV. PATRONVS manifeſte docere debet libertũ in fraudẽ ſuam aliquid dediſſe, vt partem eius, quod in fraudem datum eſſet, poſſet auocare.

PAVL. CVM PROBATIO prioris fugæ deficit, ſerui quæſtioni credendum eſt: in ſe enim interrogari, nõ pro domino, aut in dominium videtur.

SI FILIVS in poteſtate patris ſe eſſe neget, Prætor cognoſcit, vt prior doceat filius: quia & pro pietate, quam patri debet præſtare, hoc ſtatuendum eſt, &, quia ſe liberum eſſe quodammodo contendit.

Ideò enim &,qui proclamat ad libertatē, prior docere iubetur.

SI PACTVM factum ſit,in quo hæredis mentio non fiat,quæritur,an id actū ſit,vt ipſius duntaxat perſona coarctaretur. Sed,quanuis verū ſit,quòd, qui excipit,probare debeat,quod excipitur: attamē de ipſo duntaxat,ac nō de hærede eius quoq; conueniſſe, petitor,nō,qui excipit,probare debet:quia pleruq; tā hæredib⁹ noſtris,quàm noſmetipſis cauem⁹. CELS.

CENSVS, & monimenta publica potiora teſtibus eſſe Senatus cenſuit. MARC.

NON EST neceſſe pupillo probare fideiuſſores pro tutore datos, cum accipiebantur, idoneos non fuiſſe:nam probatio exigenda eſt ab ijs,quorum officij fuit prouidere,vt pupillo idonee caueretur. CELS.

QVINGENTA teſtamēto tibi legata ſunt. Idē ſcriptū eſt in codicillis poſtea ſcriptis. Refert,duplicare legatū voluerit, an repetere: & an oblitus,ſe in teſtamento legaſſe,id fecerit. Ab vtro ergo probatio eius rei exigēda eſt? Prima fronte æquius videtur,vt petitor probet,quod intēdit:ſed nimirū probationes quædam à reo exigūtur. Nam,ſi creditum petam,ille reſpōdeat ſolutam eſſe pecuniā: ipſe hoc probare cogendus eſt. Et hic igitur,cum petitor duas ſcripturas oſtendit, hæres poſteriorem inanem eſſe dicat: hæres ipſe id probare iudici debet.

CVM DE ætate hominis quæreret, Cæſar noſter in hæc verba reſcripſit. Et durū, & iniquum eſt, cū de ſtatu ætatis alicuius quæritur, & diuerſæ profeſſiones proferuntur,ei potiſſimū ſtare quæ noceat: ſed cauſa cognita veritatem excuti oportet; & ex eo potiſſimum annos computari, ex quo præcipuam fidem in ea re conſtare credibilius videtur.

VLP. CIRCA eum, qui ſe ex libertinitate ingenuum dicat, referẽdum eſt, quis actoris partibus fungatur. » Et quidem, ſi in poſſeſſione libertinitatis fuit, ſine dubio ipſum oportebit ingenuitatis cauſam agere, docereque ſe ingenuum eſſe. Si verò in poſſeſſione ingenuitatis ſit, & libertinus eſſe dicatur, ſcilicet eius, qui controuerſiã mouet: hoc probare debet, qui eum dicit libertũ ſuum. Quid enim intereſt, ſeruũ ſuum quis, an libertum contendat? Si quis autem fiducia ingenuitatis ſuæ vltrò in ſe ſuſcipiat probationes, ad hoc vt ſententiam ferat pro ingenuitate facientem, hoc eſt vt ingenuus eſſe pronuntietur: an obtemperari ei debeat, tractari poteſt. Et non ab re eſſe opinor, morem ei geri probandi ſe ingenuum, & ſentẽtiam ſecundum ſe dandam, cum nulla captio intercedat iuris.

MOD. QVIDAM quaſi ex Seia ſuſceptus à Caio Seio, cum Caius fratres haberet, hæreditatem Caij inuaſit: & fratribus eiuſdem, quaſi ex mandato defuncti fideicommiſſa ſoluit, & cautionem accepit. qui poſtea, cognito, quòd filius fratris eorum nõ fuiſſet, quærebant, an cum eo de hæreditate fratris poſſint propter emiſſam manum ab eis, quaſi filio, agere. » Modeſtinus reſpondi, » cautione exoluti fideicõmiſſi, ſtatum eius, qui probari poteſt à fratribus defuncti filius mortui non eſſe, minime confirmatum eſſe: ſed hoc ipſum à fratribus probari debet.

HEREN. ETIAM matris profeſſio filiorum recipitur. ſed & auiæ recipienda eſt.

CELS CVM DE lege Falcidia quæritur, hæredis probatio eſt locum habere legem Falcidiam. quod dum probare non poteſt, meritò condemnabitur.

VLP. QVOTIES operæ quaſi à liberto petuntur,

probationes ab eo, qui ſe patronum dicit, exigũtur. » & ideò Iulianus ſcripſit, licet in præiudicio poſſeſſor patronus eſſe videatur, veruntamen partibus actoris non libertum fungi debere, ſed eũ, qui ſe patronũ eſſe contendit. Qui dolo dicit factum aliquid, licet in exceptione, docere dolũ admiſſum debet. Interrogationis factæ probationem actori imponi debere, id eſt ei, qui in iure interrogatũ dixit reſpondiſſe ſe ſolum hæredem eſſe: vel ſi tacuiſſe dicatur interrogatus. Æque tantundem erit dicendum impoſita probatione, non ei, qui excepit ſe non reſpondiſſe, ſed actori.

IN EXCEPTIONIBVS dicendum eſt reũ partibus actoris fungi oportere, ipſúmque exceptionem velut intentionem implere: vtputa ſi pacti conuenti exceptione vtatur, docere debet pactum conuentũ factum eſſe. Cum quis promiſiſſet iudicio ſe ſiſti, & reipub. cauſa abfuiſſe dicatur, & ob id nõ ſtetiſſe, vel dolo malo aduerſarij factum, quò minus ſiſteretur, vel valetudinem ſibi impedimento fuiſſe, vel tempeſtatẽ: probare eũ id oportet. Sed, & ſi procuratoria quis exceptione vtatur, eò quòd nõ licuiſſet aduerſario dare, vel fieri procuratorẽ: id probare oportet obijcientẽ exceptionem. Idem erit dicendũ, & ſi ea pecunia petatur, quæ cõpenſata dicitur. Hoc amplius, ſi iudicatæ rei, vel iuriſiurãdi cõditio delata dicatur de eo, quod nunc petitur, ſiue in alea geſtum eſſe contendatur: eũ implere probationes oportet. IVL.

SI QVIS liberum hominem vi rapuerit, & in vinculis habuerit, is indigniſſime commodum poſſeſſoris conſequetur: quia probari non poterit, hominem eo tempore, quo primum lis ordinaretur, in libertate fuiſſe. IVL.

MARC. VERIVS eſſe exiſtimo ipſum,qui agit,id eſt legatarium probare oportere, ſciſſe defunctum alienam rem, vel obligatam legare: non hæredem probare oportere, ignoraſſe alienam rem, vel obligatam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi, qui agit.

VLP. EVM, QVI voluntatem mutatam dicit, probare hoc debere.

MART. ANTE OMNIA probandum eſt, quòd inter agentem,& debitorem conuenit,vt res pignori, hypothecǽve ſit.Sed,& ſi hoc probet actor, illud quoque implere debet,rem pertinere ad debitorem eo tempore,quo conuênit de pignore,aut cuius voluntate hypotheca data ſit.

MOD. SI CHIROGRAPHVM cancellatum fuerit, licet præſumptione debitor liberatus eſſe videatur: in eam tamen quãtitatem,quam manifeſtis probationibus creditor ſibi adhuc deberi oſtenderit, rectè debitor conuenitur.

PAVL. CVM DE indebito quæritur,quis probare debeat non fuiſſe debitum,res ita temperanda eſt:vt ſi quidem is,qui accepiſſe dicitur rem, vel pecuniã indebitam, hoc negauerit, & ipſe,qui dedit, legitimis probationibus ſolutionem approbauerit: ſine vlla diſtinctione, ipſum,qui negauit ſeſe pecuniam accepiſſe, ſi vult audiri, compellendum eſſe ad probationes præſtandas, quòd pecuniam debitam accepit. Etenim abſurdum eſt, eum,qui ab initio negauit pecuniam accepiſſe, pòſt quàm fuerit conuictus eam accepiſſe, probationem non debiti ab aduerſario exigere. Si verò ab initio confiteatur quidem ſuſcepiſſe pecunias,dicat autem non indebitas ei fuiſſe ſolutas:præſumptionem videlicet pro eo eſ-

ſe,qui accepit,nemo dubitat·Qui enim ſoluit, nun-
» quam ita reſupin⁹ eſt, vt facile ſuas pecunias iactet,
& indebitas effundat: & maxime ſi is,qui indebitas
dediſſe ſe dicit,homo diligens eſt, & ſtudioſus pater-
fam. cuius perſonam incredibile eſt in aliquo facilè
erraſſe.Et ideò eum,qui dicit indebitas ſoluiſſe,com-
pelli ad probationes, quòd per dolum accipientis,
vel aliquam iuſtam ignorantiæ cauſam indebitum
ab eo ſolutum eſt:& niſi hoc oſtẽderit, nullam eum
repetitionem habere. Si autem is,qui indebitum
queritur, pupill⁹,vel minor ſit, vel mulier, vel fortè
» vir quidẽ perfectæ etatis, ſed miles, vel agricultor,
& forẽſium rerum expers, vel alia ſimplicitate gau-
dens, & deſidiæ deditus: tunc eum,qui accepit pe-
cunias, oſtendere bene eas accepiſſe, & debitas ei
fuiſſe ſolutas,& ſi non oſtenderit,eas redhibere:ſed
hoc ita, ſi totam ſummam indebitam fuiſſe ſolutam
is,qui dedit,cõtendat. Si autem pro parte quæritur,
quòd pars pecuniæ ſolutæ debita non eſt, vel quòd
ab initio quidem debitum fuit,ſed vel diſſoluto de-
bito, poſtea ignarus iterum ſoluit: vel exceptione
tutus, errore eas pecunias dependit: ipſum omni-
no hoc oſtendere, quòd vel plus debito perſoluit,
vel iam ſolutam pecuniam per errorem repetita ſo-
lutione dependit: vel tutus exceptione, ſuam ne-
ſciens proiecit pecuniam: ſecundum generalem re-
gulam, quæ eos,qui opponendas eſſe exceptiones
affirmant, vel ſoluiſſe indebita contendunt, hoc o-
ſtendere exigit.In omnibus autem iuſſionibus,quas
propoſuimus, licentia concedenda eſt ei,cui onus
probationis incumbit, aduerſario ſuo de rei veri-
tate iuſiurandum inferre, prius ipſo pro calum-

nia iurante: vt iudex, iuramenti fidem ſecutus, ita ſuam ſententiam poſſit formare: iure referendæ religionis ei ſeruando. Sed hoc, vbi de ſolutione indebiti quæſtio eſt. Sin autem cautio indebiti ei expoſita eſſe dicatur, & indiſcrete loquitur, tunc eũ, in quẽ cautio expoſita eſt, compelli, debitum eſſe oſtendere, quod in cautionẽ deduxit: niſi ipſe ſpecialiter, qui cautionem expoſuit, cauſas explanauit, pro quibus eandem conſcripſit. Tunc enim ſtare eum oportet ſuæ cõfeſſioni: niſi euidẽtiſſimis probationib⁹ in ſcriptis habitis oſtendere paratus ſit ſeſe hoc indebite promiſiſſe.

PAP. PROCVLA, cum magnæ quãtitatis fideicommiſſum à fratre ſibi debitũ poſt mortem eius in ratione cũ hęredibus cõpenſare vellet: ex diuerſo autẽ allegaretur, nunquã id à fratre, quãdiu vixit, deſyderatum, cũ varijs ex cauſis ſæpe in rationẽ fratris pecuniã ratio Proculæ ſoluiſſet: diuus Cõmodus, cũ ſuper eo negotio cognoſceret, non admiſit cõpenſationẽ: quaſi tacite fideicõmiſſũ fratri fuiſſet remiſſum.

SCAEV. QVI TESTAMENTVM faciebat, ei, qui vſq; ad certum modũ capere poterat, legauit licitã quantitatẽ: deinde ita locutus eſt, Titio centum do lego, quę mihi pertulit: quæ ideò ei non caui, quòd omnẽ fortunam & ſubſtantiã, ſi quam à matre ſuſceperat, in ſinu meo habui ſine vlla cautione. Item eidẽ Titio reddi, & ſolui volo de ſubſtãtia mea CL, quæ ego ex redditibus prędiorũ eius, quorũ ipſe fructus percepi, detraxi. Item de calendario, ſi qua à matre receperat Titius, in rem meã conuerti. Quęro, an Titius ea exigere poteſt. Reſpondi, ſi Titi⁹ ſupra ſcripta ex ratione ſua ad teſtatorem perueniſſe probare potuerit, exigi. Videtur enim ex eo, quod ille plus

capere non poterat, in fraudem legis hæc in teſtamento adieciſſe.

SI ARBITER animaduertere debeat, an operis facti memoria extet, hoc ei quærendũ eſt, an » aliquis meminerit id opus factum eſſe. Paul⁹, Immo cum ab arbitro quæritur, memoria facti operis extet, nécne, nõ hoc quæritur, num aliquis meminerit quo die, aut quo Cõſule factum eſt: ſed num hoc aliquo modo probari poſſit, quãdo id opus factum ſit: » & hoc Greci ἐν πλάτει dicere ſolẽt, poteſt enim hoc memoria teneri, intra annum puta factum, cum interim nemo ſit eorum, qui meminerit, quibus Conſulibus id viderit. Sed cum omnium hæc eſt opinio, nec audiſſe, nec vidiſſe, cum id opus fieret: neque ex ijs audiſſe, qui vidiſſent, aut audiſſent: & hoc infinite ſimiliter ſurſum verſus acciderit: tum memoriam operis facti non extare. LABEO.

» IMPERATORES Antonin⁹ & Ver⁹ Auguſti claudio Apollinari reſcripſerunt in hęc verba, Probationes, quæ de filijs dantur, nõ in ſola affirmatio» ne teſtium conſiſtere, ſed & epiſtolas, quæ vxoribus » miſſæ allegarentur, ſi de fide earũ conſtiterit, nõnullam vicẽ inſtrumentorũ obtinere decretũ eſt. Mulier grauida, & à marito repudiata, enixa filium abſente marito, vt ſpuriũ in actis profeſſa eſt. Quęſitũ eſt, an is in poteſtate patris ſit: & matre mortua inteſtata, iuſſu eius hæreditatẽ matris adire poſſit, nec obſit profeſſio à matre irata facta. Reſpondi, veritati locũ ſuperfore. Si ancilla fuerit, ad libertatẽ perductam non videri, neque fideicommiſſi relicti ſibi probationem, nec quòd alimẽta ſint vti nutrici præ» ſtita. Idem libro 11 ad Maſurium Sabinum. SCAEV.

COMMEMORATIONEM in chirographo

pecuniarum, quæ ex alia cauſa deberi dicantur, factam, vim obligationis non habere.

DE FIDE INSTRVMENTORVM.

PAVL. 1 INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda ſunt, quibus cauſa inſtrui poteſt: & ideò tam teſtimonia, quàm perſonę inſtrumentorum loco habentur.

2 QVICVNQVE à fiſco conuenitur, non ex indice, & exemplo alicuius ſcripturæ, ſed ex authentico conueniendus eſt: ita, ſi contractus fides poſſit oſtendi. Cæterum calumnioſam ſcripturam vim in iudicio obtinere non conuenit.

3 REPETITA quidem die cautionem interponi non debuiſſe, ſed falſi crimen quãtum ad eos, qui in hoc cõſenſerint, cõtractum non videri: cum inter præſentes, & conuenientes res actitata ſit, magiſque debitor, quàm creditor deliquerit.

CAIVS. 4 IN RE hypothecæ nomine obligata ad rem nõ pertinet, quibus ſit verbis: ſicuti eſt in ijs obligationibus, quæ conſenſu contrahuntur. Et ideò, & ſi ſine ſcriptura conuênit, vt hypothecæ ſit, & probari poterit: res obligata erit, de qua conuenerit. Fiũt enim de his ſcripturæ, vt, quod actum eſt, per eas facilius probari poſſit. Et ſine his autem valet, quod actum eſt, ſi habet probationem: ſicut & nuptiæ ſunt, licet teſtatio ſine ſcriptis habita eſt.

CALL. 5 SI RES geſta ſine literarum quoque cõſignatione veritate factum ſuum probet, non ideò minus valebit, quòd inſtrumentum nullum de ea interceſſit.

SI DE tabulis teſtamenti deponēdis agatur, & dubitetur,cui eas deponi oporteat: ſemper ſeniorem iuniori, & amplioris honoris inferiori, & marē fœminę, & ingenuum libertino pręferemus. VLP.

DE TESTIBVS.

TESTIMONIORVM vſus frequens, ac neceſſarius eſt: & ab iſs pręcipue exigendus, quorum fides non vacillat. Adhiberi quoque teſtes poſſunt, non ſolum in criminalibus cauſis ſed etiam in pecuniarijs litibus, ſicubi res poſtulat, & ij, quibus non interdicitur teſtimonium, nec vlla lege à dicendo teſtimonio excuſantur. Quanquam quibuſdam legibus ampliſſimus numerus teſtium definitus ſit, tamen ex conſtitutionibus principum hęc licentia ad ſufficiētem numerum teſtium coarctatur, vt iudices moderentur, & eum ſolum numerum teſtium, quem neceſſarium eſſe putauerint, euocari patiantur: ne effrenata poteſtate ad vexandos homines ſuperflua multitudo teſtium protrahatur. ARCH.

IN TESTIBVS autem fides, dignitas, mores, grauitas examinanda eſt: & ideò teſtes, qui aduerſus fidem teſtationis ſuæ vacillant, audiendi non ſunt. MOD.

TESTIVM fides diligēter examinãda eſt: ideóque in perſona eorũ explorãda erũt, in primis cõditio cuiuſq; vtrũ quis decurio, an plebei⁹ ſit: & an honeſtę & inculpatę vitę, an verò notat⁹ quis & reprę- CALL.

henſibilis: & an locuples, vel egens ſit, vt lucri cauſa quid facile admittat: vel an ei inimicus ſit, aduerſus quem teſtimoniũ fert, vel amicus ei ſit, pro quo teſtimoniũ dat. Nam, ſi careat ſuſpicione teſtimonium, vel propter perſonam, à qua fertur, quòd honeſta ſit, vel propter cauſam, quòd neque lucri, neq; gratiæ, neque inimicitiæ cauſa ſit: admittendus eſt.

» Ideóq; diuus Adrianus Iunio Varo legato prouinciæ Ciliciç reſcripſit, eũ, qui iudicat, magis poſſe ſcire, quanta fides habenda ſit teſtibus. verba epiſtolæ hæc ſunt. Tu magis ſcire potes, quanta fides habẽda ſit teſtibus, qui, & cuius dignitatis, & cuiꝰ exiſtimationis ſint: & qui ſimpliciter viſi ſint dicere: vtrum vnum eundémque pręmeditatum ſermonẽ attulerint, an ad ea, quæ interrogaueris, ex tempore veriſimilia reſponderint. Eiuſdem quoque principis
» extat reſcriptũ ad Valeriũ Varum de excutienda fide teſtium, in hæc verba: Quæ argumenta, ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiant, nullo certo modo ſatis definiri poteſt. Sicut non ſemper, ita ſępe ſine publicis monimẽtis cuiuſque rei veritas deprehenditur: aliàs numerus teſtiũ, aliàs dignitas, & authoritas, aliàs veluti cõſentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo ſolum reſcribere poſſum ſummatim, nõ vtique ad vnam probationis ſpeciẽ cognitionẽ ſtatim alligari debere, ſed ex ſentẽtia animi tui te æſtimare oportere, quid aut credas, aut parũ probatũ tibi opineris. Idem diuus Adria-
» nus Iunio Rufino proconſuli Macedoniæ reſcripſit, teſtibus ſe, non teſtimonijs crediturum. verba epiſtolæ ad hanc partem pertinentia hæc ſunt. Noſti, quæ crimina obiecerit apud me Alexander Apro: quem, quia nõ probabat, nec teſtes producebat, ſed

teſtimonijs vti volebat, quibus apud me locus non eſt (nam ipſos interrogare ſoleo) remiſi ad prouinciæ Præſidem, vt is de fide teſtium quæreret: & niſi » impleſſet, quod intẽdebat, relegaretur. Sabino quoq; » Maximo in hæc verba idẽ princeps reſcripſit. Alia eſt authoritas præſentium teſtium, alia teſtimoniorum, quę recitari ſolẽt. Tecum ergo delibera, vt, ſi retinere eos velis, des eis impendia. Lege Iulia de » vi cauetur, ne hac lege in reum teſtimonium dicere » liceat ei, qui ſe ab eo, parentéve eius liberauerit, quíve impubes erit, quíque iudicio publico damnatus erit, quíve eorum in integrum reſtitutus non erit, quíve in vinculis, cuſtodiáve publica erit, quívé, cũ beſtijs vt depugnaret, ſe locauerit, quíve palàm quęſtum facit, fecerítve, quíve ob teſtimoniũ dicendũ vel non dicẽdum pecuniam accepiſſe iudicatus, vel conuictus erit. Nam quidam propter reuerentiam » perſonarum, quidam propter lubricum conſilij ſui, » alij verò propter notam, & infamiam vitæ ſuæ admittendi non ſunt ad teſtimonij fidem. Teſtes non temerè euocandi ſunt per longum iter: & multo minus milites auocandi ſunt à ſignis, vel mune» ribus perhibẽdi teſtimonij cauſa. Idq; diuus Adria» nus reſcripſit. Sed & diui fratres reſcripſerũt, Quod » ad teſtes euocãdos pertinet, diligentiæ iudicantis eſt » explorare, quæ cõſuetudo in ea prouincia, in qua iu» dicat, fuerit: nam, ſi probabitur ſæpe in aliam ciuitatem teſtimonij gratia pleróſque euocatos, nõ eſt dubitandum, quin euocãdi ſint, quos neceſſarios in ipſa cognitione deprehenderit, qui iudicat.

» LEGE IVLIA, & Papia iudiciorum publico» rum cauetur, ne alicui inuito denuntietur, vt teſti» monium dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricũ, PAVL.

„ priuignum, ſobrinum, ſobrinam, ſobrino ſobrináve
„ natũ, eóſve, qui propiore gradu ſint. Itẽ nec liberto
„ ipſius, liberorúmve eius, parentum, viri, vxoríſve.
„ Item ne patroni, & patronæ aduerſus libertos: neq;
liberti aduerſus patronos cogãtur teſtimoniũ dicere.

CAIVS IN LEGIBVS, quibus excipitur, ne gener, aut ſocer inuitus teſtimonium dicere cogeretur, generi
„ appellatione ſponſum quoque filiæ contineri placet.
„ Item ſoceri ſponſæ patrem.

IVL. IDONEI non videntur eſſe teſtes, quibus im-
„ perari poteſt, vt teſtes fiant.

MOD. SERVI reſponſo tunc credẽdum eſt, cum alia probatio ad eruendam veritatem non eſt.

SCAEV. INVITI teſtimonium dicere nõ coguntur ſenes, valetudinarij, milites: vel illi, qui cũ magiſtratu reipub. cauſa abſunt, vel quibus venire non licet.

PAVL. „ TESTIS idoneus pater filio, aut filius patri non eſt.

POMP. NVLLVS idoneus teſtis in re ſua intelligitur.

CAIVS. AD FIDEM rei geſtæ faciendam etiã non rogatus teſtis intelligitur.

VLP. VBI NVMERVS teſtium non adijcitur, etiam
„ duo ſufficiunt. Pluralis enim locutio duorum numero contenta eſt.

PAP. QVAESITVM ſcio, an in publicis iudicijs calumniæ damnati teſtimoniũ iudicio publico perhi-
„ bere poſſint. Sed neque lege Rhemnia prohibentur,
„ & lex Iulia de vi, & repetundarum, & peculatus eos
„ homines teſtimonium dicere non vetuerunt: veruntamen, quod legibus omiſſum eſt, non omittetur religione iudicantium: ad quorum officium pertinet, eius quoque teſtimonij fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere.

SCIO QVIDEM tractatum eſſe, an ad teſtamentum faciendum adhiberi poſſit adulterij damnatus. Et ſane iuſtè teſtimonij officium ei interdictũ exiſtimo. Ergo neque iure ciuili teſtamentum valere, ad quod huiuſmodi teſtis proceſſit, neque iure prætorio, quod ius ciuile ſubſequitur: vt neque hæreditas adiri, neque bonorum poſſeſſio dari poſſit. IVL.

REPETVNDARVM damnatus nec ad teſtimonium, nec ad teſtamentum adhiberi poteſt. Hermaphroditus an ad teſtamentũ adhiberi poſſit, qualitas ſexus incaleſcentis oſtendit. PAVL.

QVI FALSÒ, vel varie teſtimonia dixerint, vel vtrique parti cauſam prodiderint, à iudicibus cõpetenter puniuntur.

PATER, ET filius, qui in poteſtate eius eſt: itẽ duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes vtrique in eodem teſtamento, vel eodem negotio fieri poſſunt: quoniam nihil nocet ex vna domo plures teſtes alieno negotio adhiberi. VLP.

EX EO, quòd prohibet lex Iulia de adulterijs teſtimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur etiam mulieres teſtimonium in iudicio dicendi ius habere. PAVL.

INVITI teſtimonium in iudicio non dicunt publicani. Item is, qui nõ detrectãdi teſtimonij cauſa aberit. Item is, qui exercitui aliquid præbendum conduxerit. Sed nec pupillis teſtimonium denunciari poteſt. VLP.

IN TESTIMONIVM accuſator citare non debet eum, qui iudicio publico reus erit, aut, qui minor XX annis erit. VENVL.

OB CARMEN famoſum damnatus inteſtabilis fit. Illud quoque incunctabile eſt, vt, ſi res exigat, ARCH.

non tantū priuati, ſed etiam magiſtratus, ſi in præſenti ſint, teſtimonium dicant. Item ſenatus cenſuit » Prætorem dare debere teſtimoniū in iudicio adulte» rij cauſa. Si ea rei cōditio ſit, vbi arenarium teſtem, » vel ſimilem perſonam admittere cogimur: ſine tormentis teſtimonio eius credendū non eſt. Si teſtes omnes eiuſdē honeſtatis, & exiſtimationis ſint, & negotij qualitas, ac iudicis motus cum his cōcurrat: ſequenda ſunt omnia teſtimonia. Si verò ex his quidā eorū aliud dixerint, licet impari numero, credendum eſt, quod naturę negotij conuenit, &, quod inimicitiæ, aut gratiæ ſuſpicione caret, cōfirmabítq; iudex motum animi ſui ex argumentis, & teſtimonijs, quæ & rei aptiora, & vero proximiora eſſe comperit. Non enim ad multitudinem reſpici oportet, ſed ad ſynceram teſtimoniorum fidem, & teſtimonia, quibus potius lux veritatis aſſiſtit.

VENVL. CVRENT magiſtratus cuiúſque loci teſtari volētibus & ſeipſos, & alios teſtes, vel ſignatores præbere, quò facilius negotia explicētur, & probatiò rerum ſalua ſit.

PRODVCI teſtis non poteſt, qui antè in eum reum teſtimonium dixerit.

PAVL. » TESTES eos, quos accuſator dē domo produxerit, interrogari non placuit.

ARCH. MANDATIS cauetur, vt Præſides attendant, ne patroni in cauſa, cui patrocinium præſtiterint, teſtimonium dicant. quod & in executoribus negotiorum obſeruandum eſt.

GNORANTIA, vel facti, vel iuris eſt. Nam, ſi quis neſciat deceſſiſſe eũ, cuius bonorum ei poſſeſſio defertur, non cedit ei tempus. Sed, ſi ſciat quidem defunctum eſſe cognatum, neſciat autem proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem ſibi deferri: aut ſe ſciat ſcriptum hæredem, neſciat autem, quòd ſcriptis hæredibus bonorũ poſſeſſionem Prætor promittit, cedit ei tempus: quia in iure errat. Idem eſt, ſi frater conſanguineus defuncti credat matrem potiorẽ eſſe. Si quis neſciat ſe cognatum eſſe, interdũ in iure, interdũ in facto errat: nam, ſi & liberũ ſe eſſe, & ex quibus natus ſit ſciat, iura autem cognationis habere ſe neſciat, in iure errat. At, ſi quis fortè expoſitus, quorum parentum eſſet, ignoret, fortaſſe & ſeruiat alicui, putans ſe ſeruũ eſſe: in facto magis, quàm in iure, errat. Item, ſi quis ſciat alij quidem bonorum poſſeſſionẽ delatam eſſe, neſciat autem ei tẽpus præterijſſe bonorum poſſeſſionis: in facto errat. Idem eſt, ſi putet eum bonorũ poſſeſſionem accepiſſe. Sed, ſi ſciat eum non petijſſe, tempúſque ei pręterijſſe, ignoret autẽ ſibi ex ſucceſſorio capite bonorum competere poſſeſſionem: cedit ei tempus: quia in iure errat. Idem dicemus, ſi ex aſſe hæres inſtitutus non putet ſe bonorũ poſſeſſionẽ petere poſſe ante apertas tabulas. quòd, ſi neſciat eſſe tabulas, in facto errat. PAVL. 1

IN OMNI parte error in iure non eodem loco, quo facti ignorantia, haberi debebit: cum ius finitũ & poſſit eſſe, & debeat, facti autem interpretatio, plerunque etiam prudentiſſimos fallat. MART.

POMP. PLVRIMVM intereſt vtrum, quis de alterius cauſa, & facto non ſciat: an de iure ſuo ignoret. Sed » Caſſius ignorantiam Sabinum ita accipiendã exiſtimaſſe refert, nõ deperditi, & nimiũ ſecuri hominis.

IVRIS ignorantia in vſucapione negatur prodeſſe: facti verò ignorantiam prodeſſe conſtat.

NERAT. INIQVISSIMVM videtur cuiquam ſcientiã alterius, quàm ſuam, nocere: vel ignorantiam alterius alij profuturam.

VLP. » NEC SVPINA ignorantia ferẽda eſt factum ignorantis, nec ſcrupuloſa inquiſitio exigẽda. Scientia enim hoc modo æſtimanda eſt, vt neque negligẽtia craſſa, aut nimia ſecuritas ſatis expedita ſit, neq; delatoria curioſitas exigatur.

PAP. IVRIS ignorantia non prodeſt acquirere volẽtibus, ſuum verò petentibus non nocet.

ERROR facti ne maribus quidem in damnis, vel compendijs obeſt. Iuris autem error nec fœminis in compendijs prodeſt. Cæterum omnibus iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet.

PAVL. » REGVLA eſt, Iuris quidem ignorantiam cuiq; nocere. facti verò ignorantiam non nocere. Videamus igitur, in quibus ſpeciebus locũ habere poſſit, eo antè præmiſſo, quòd minoribus XXV annis ius ignorare permiſſum eſt: quod & in fœminis in qui» buſdam cauſis propter ſexus infirmitatem dicitur. Et ideò, ſicubi non eſt delictum, ſed iuris ignorantia: nõ læduntur. Hac ratione, ſi minor XXV annis filiofam. crediderit: ſubuenitur ei, vt non videatur filiofam. crediſſe. Si filiuſfam. miles à commilitone hęres inſtitutus, neſciat ſibi etiã ſine patre licere adire: per conſtitutiones principales ius ingnorare » poteſt, & ideò ei dies aditionis non cedit. Sed

facti ignorantia ita demum cuiquam non nocet, ſi non ei ſumma negligentia obijciatur. Quid enim, ſi omnes in ciuitate ſciāt, quod ille ſolus ignorat? Et re» ctè Labeo definit, ſcientiam neque curioſiſſimi, neq; » negligentiſſimi hominis accipiēdam, verùm eius, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere poſ» ſit. Sed iuris ignorantiam nō prodeſſe, Labeo ita accipiendum exiſtimat, ſi iuriſconſulti copiam haberet, vel ſua prudentia inſtructus ſit: vt, cui facile ſit ſcire, ei detrimentum ſit iuris ignorantia. quod rarò accipiēdum eſt. Qui ignorauit rei dominum eſſe venditorē, plus in re eſt, quàm in æſtimatione mentis: & ideò, tametſi exiſtimet ſe non à domino emere, tamē ſi à domino ei tradatur, dominus efficitur.

Si quis ius ignorans lege Falcidia vſus non ſit, » nocere ei dicit epiſtola diui Pij. Sed & imperatores » Verus, & Antoninus in hæc verba reſcripſerunt, Quod ex cauſa fideicommiſſi indebitum datum eſt, ſi non per errorem ſolutum eſt, repeti non poteſt. » Quam ob rem Cargiliani hæredes, qui cū ex teſta» mento eius pecuniam ad opus aquæductus reipub. » Cyrenenſium relictam ſoluerint, non ſolum cautiones nō exegerūt, quæ interponi ſolent, vt, quod amplius accepiſſent municipes, quàm per legem Falcidiam licuiſſet, redderēt: verùm etiam ſtipulati ſunt, ne ea ſumma in alios vſus conuerteretur, & ſcientes prudentéſque paſſi ſunt eam pecuniā in opus aquæductus impendi: fruſtra poſtulāt reddi ſibi à repub. Cyrenenſium, quaſi plus debito dederint: cum ſit vtrunque iniquum, pecuniam, quæ ad opus aquæ» ductus data eſt, repeti, & rempublicam ex corpore » patrimonij ſui impendere in id opus, quod totum alienæ liberalitatis gloriam repræſentet. Quòd, ſi

" ideò repetitionem eius pecuniæ habere credunt,
" quod imperitia lapſi legis Falcidiæ beneficio vſi non
" ſunt: ſciant ignorãtiam facti, non iuris prodeſſe, nec
" ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errãtibus. Et licet municipum mẽtio in hac epiſtola fiat, tamen & in quálibet perſona idem obſeruabitur. Sed nec, quòd in opere aquæductus relicta eſſe pecunia proponitur, in hunc ſolum caſum ceſſare repetitionem dicendũ eſt. Nam initium cõſtitutionis generale eſt. demonſtrat enim, ſi non per errorem ſolutum ſit fideicommiſſum: quod indebitum fuit, nõ poſſe repeti. Item & illa pars æquè generalis eſt, vt, qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio vſi non ſint, nec poſſint repetere. Et ſecundum hoc poſſit dici, etiam ſi pecunia, quæ per fideicommiſſum relicta eſt, quǽque ſoluta eſt, non ad aliquid faciendum relicta ſit, & licet conſumpta nõ ſit, ſed extet apud eum, cui ſoluta eſt: ceſſare repetitionem.

PAP. IMPVBERES ſine tutore agentes, nihil poſſe vel ſcire intelliguntur.

LIBRI VIGESIMI SECVNDI FINIS.

DE SPONSALIBVS.

LIBER XXIII.

» SPONSALIA ſunt mentio & re- FLOR.
» promiſſio futurarum nuptiarum.

SPONSALIA autē dicta ſunt VLP.
» à ſpondendo: nam moris fuit vete-
ribꝰ ſtipulari, & ſpondere ſibi vxo-
res futuras.

» VNDE ET ſponſi, ſpōſæq; appellatio nata eſt. FLOR.

» SVFFICIT nudus conſenſus ad conſtituenda VLP.
» ſponſalia. Denique conſtat & abſenti abſentem de-
ſponderi poſſe, & hoc cotidie fieri.

HAEC ITA, ſi ſcientibus ijs, qui abſunt, ſpon- POMP.
ſalia fiant, aut poſtea ratum habuerint.

SI PVELLAE tutores ad infringenda ſponſa- VLP.
lia nuntium miſerint, non putarem ſuffecturum ad
diſſoluendam nuptiarum ſpem hunc nuntium, non
magis, quàm ſponſalia poſſe eos ſolos conſtituere:
» niſi fortè omnia iſta ex voluntate puellæ facta ſint.

IN SPONSALIBVS nihil intereſt, vtrū te- PAVL.
» ſtatio interponatur, an aliquis ſine ſcriptura ſpon-
deat. In ſponſalibus etiam conſenſus eorum ex-
» igendus eſt, quorum in nuptijs deſyderatur. Intelli-
» gi tamen ſemper filię patrem conſentire, niſi euidē-
» ter diſſentiat, Iulianus ſcribit.

FVROR quin ſponſalibus impedimento ſit, CAIVS.
plus quàm manifeſtum eſt: ſed poſtea interueniens
ſponſalia non infirmat.

» QVAESITVM eſt apud Iulianum, an ſponſa- VLP.
lia ſint, ante XII annos ſi fuerint nuptiæ collatę.
» Et ſemper Labeonis ſententiam probaui exiſtimā-

„ tis, ſi quidem præceſſerint ſponſalia, durare ea: quã„ uis in domo nupta eſſe cœperit. Si verò non præ„ ceſſerint, hoc ipſo, quòd in domum deducta eſt, non „ videri ſponſalia facta. quam ſententiam Papinianus quoque probat.

10 IN POTESTATE manẽte filia, pater ſponſo nuntium remittere poteſt, & ſponſalia diſſoluere. Enimuerò, ſi emancipata eſt, non poteſt neque nuntium remittere, neque, quę dotis cauſa data ſunt, cõdicere: ipſa enim filia nubendo efficiet dotem eſſe, condictionémque extinguet, quæ cauſa non ſecuta naſci poterit: niſi fortè quis proponat ita dotem patrem pro emancipata filia dediſſe, vt, ſi nuptijs non conſentiret, vel contractis vel non cõtractis repeteret, quæ dederat: tunc enim habebit repetitionem.

IVL. 11 SPONSALIA, ſicut nuptiæ, conſenſu cõtrahentium fiunt: & ideò, ſicut nuptijs, ita ſponſalibus filiamfamilias conſentire oportet.

VLP. 12 SED EA, quæ patris voluntati non repugnat, conſentire intelligitur. Tunc autẽ ſolum diſſentiendi à patre licentia filiæ conceditur, ſi indignum moribus, vel turpem ſponſum pater ei eligat.

PAVL. „ 13 FILIOFAMILIAS diſſentiente ſponſalia eius nomine fieri non poſſunt.

MOD. 14 IN SPONSALIBVS contrahendis ætas cõtrahentiũ definita non eſt, vt in matrimonijs. Quapropter à primordio ætatis ſponſalia effici poſſunt: ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur, id eſt ſi non ſint minores, quàm ſeptem annis.

15 TVTOR factam pupillam ſuam nec ipſe vxorem ducere, nec filio ſuo in matrimonium adiungere poteſt. Scias tamen, quæ de nuptijs tractamus, & ad ſponſalia pertinere.

» 16 ORATIO imperatorum Antonini, & Cōmodi, quæ quaſdam nuptias in perſona ſenatorum inhibuit, de ſponſalibus nihil locuta eſt: rectè tamē dicitur etiam ſponſalia in his caſibus ipſo iure nullius eſſe momenti, vt ſuppleatur, quod orationi deeſt. VLP.

17 SAEPE iuſtæ, ac neceſſariæ cauſæ non ſolū annum, vel biennium, ſed etiā triennium, & quadriēnium, & vlterius trahunt ſponſalia, veluti valetudo ſponſi ſponſæve, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt. CAIVS.

18 IN SPONSALIBVS conſtituendis parui refert, per ſe & corám, an per internuntium vel per epiſtolam, an per aliud hoc factū eſt. & ferè plerunque conditiones interpoſitis perſonis expediuntur. VLP.

DE RITV NVPTIARVM.

» 1 NVPTIAE ſunt coniunctio maris, & fœminę, cōſortiū omnis vitę, diuini & humani iuris cōmunicatio. MOD.

2 NVPTIAE conſiſtere nō poſſunt, niſi conſentiant omnes, id eſt, qui coëunt, quorúmque in poteſtate ſunt. PAVL.

4 SI NEPTEM ex filio, & nepotem ex altero » filio in poteſtate habeam: nuptias inter eos me » ſolo authore contrahi poſſe Pomponius ſcribit, & verum eſt.

4 MINOREM annis XII nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cum apud virum impleſſet XII annos. POMP.

5 MVLIEREM abſenti per literas ei⁹ vel nuntiū poſſe nubere placet, ſi in domū ei⁹ deduceretur.

eam verò, quæ abeſſet, ex literis, vel nuntio ſuo duci à marito non poſſe: deductione enim opus eſſe in mariti, non in vxoris domum, quaſi in domicilium matrimonij.

VLP. » 6 DENIQVE Cinna ſcribit, Eum, qui abſentem accepit vxorem, deinde rediens à cœna iuxta Tyberim perijſſet, ab vxore lugendũ eſſe, reſponſum eſt.

PAVL. 7 IDEÓ QVE poteſt fieri, vt in hoc caſu aliqua virgo & dotem, & de dote habeat actionem.

POMP. 8 LIBERTINVS libertinam matrẽ, aut ſororẽ ſuam vxorem ducere non poteſt, quia hoc ius mo»ribus, non legibus introductum eſt.

VLP. 9 SI NEPOS vxorem velit ducere: auo furente, omnimodo patris authoritas erit neceſſaria. Sed, ſi pater furiat, auus ſapiat: ſufficit aui voluntas.

Is, cuius pater ab hoſtibus captus eſt, ſi non intra triennium reuertatur, vxorem ducere poteſt.

PAVL. 10 SI ITA pater abſit, vt ignoretur, vbi ſit, & an ſit: quid faciendum ſit, meritò dubitatur. Et, ſi quidem triẽnium effluxerit pòſt quàm apertiſſime fuerit pater ignotus, vbi degit, & an ſuperſtes ſit: non prohibentur liberi eius vtriuſque ſexus matrimonium, vel nuptias legitimas contrahere.

IVL. 11 SI FILIVS eius, qui apud hoſtes eſt, vel abſit, ante trienniũ captiuitatis, vel abſentiæ patris, vxorem duxerit, vel filia nupſerit: puto rectè matrimoniũ, vel nuptias contrahi, dummodo eam filius du» cat vxorem, vel filia tali nubat, cuius conditionẽ cer» tum ſit patrem non repudiaturum.

VLP. 12 SI QVA mihi vxor fuit, deinde à me repudiata nupſit Seio, quem ego poſtea arrogaui: non ſunt » nuptiæ inceſtæ. Inter me, & ſponſam patris mei nuptiæ non poſſunt contrahi, quãquam nouerca mea

non proprie dicatur. Sed & per contrarium, ſponſa mea patri meo nubere non poterit, quanuis nurus non proprie dicatur. Si vxor mea poſt diuortiū alij „ nupſerit, & filiam ſuſceperit, putat Iul. hanc quidem „ priuignam meam non eſſe, veruntamē nuptijs eius abſtinendū. Adoptiuæ ſororis filiā poſſum vxorem „ ducere. cognata enim mea non eſt, filia eius: quia „ auunculus nemo fit per adoptionem: & eæ demum cognationes contrahuntur in adoptionibus, quæ legitimæ eſſent, id eſt, quæ agnatorum ius haberent. „ Pari ratione & ſororem patris mei adoptiui poſſum ducere, ſi non fuit eodem patre nata.

„ SI PATRONA tam ignobilis ſit, vt ei honeſtæ ſint vel liberti ſui nuptiæ, officio iudicis ſuper hoc cognoſcentis hæ prohiberi non debent.

ADOPTIVVS filius, ſi emancipetur: eā, quę patris adoptiui vxor fuit, ducere nō poteſt: quia nouercæ locū habet. Item, ſi quis filium adoptauerit: vxorem eiuſdem, quæ nurus loco eſt, ne quidē poſt emancipationem filij ducere poteſt: quoniam aliquando nurus ei fuit. Seruiles quoque cognationes in hoc iure obſeruandæ ſunt. igitur ſuam matrem „ manumiſſus non ducet vxorem. Tantundem iuris „ eſt & in ſorore, & ſororis filia. Idem econtrario dicēdum eſt, vt pater filiam non poſſit ducere, ſi ex ſeruitute manumiſſi ſunt, & ſi dubitetur patrem eum eſſe. Vnde nec vulgò quæſitam filiam pater naturalis poteſt vxorem ducere: quoniam in contrahendis „ matrimonijs naturale ius, & pudor inſpiciēdus eſt: Contra pudorem eſt autem, filiam vxorem ducere. Idem tamen, quod in ſeruilibus cognationibus conſtitutum eſt, & in ſeruilibus affinitatibus ſeruādum „ eſt: veluti vt eam, quæ in contubernio patris fuerit, PAVL.

quaſi nouercam, non poſſim vxorem ducere: & contrà eam, quę in contubernio filij fuerit, pater, quaſi
» nurum, non ducere. ęque nec matrem eius, quã quis
» in ſeruitute habuit vxorem, quaſi ſocrum. Cũ enim cognatio ſeruilis intelligitur, quare non & affinitas intelligatur? Sed in re dubia certi⁹, & modeſtius eſt huiuſmodi nuptijs abſtinere. Nunc videamus quomodo nouerca, priuigna, & ſocrus, & nurus intelligantur: vt ſciamus, quas nõ liceat ducere. Et qui-
» dem nouercã per ſe patris vxorẽ, & nurũ filij vxo-
» rẽ, & priuignã vxoris ex alio marito filiã intelligũt. Et, quod ad hanc cauſam, verius eſt nec aui, nec proaui vxorẽ duci poſſe. Duas ergo, vel plures nouercas ducere non poterit. nec mirum. nam & is, qui adoptiuus eſt, nec naturalis patris, nec adoptiui vxorem ducere poteſt. Sed & ſi plures vxores pater habuerit, nullam earum ducere poſſum. Itaque ſocrus ap-
» pellatione non tantũ vxoris meę mater, ſed & auia,
» & proauia intelligitur: vt nullam earum ducere poſ-
» ſim. Nurus quoque appellatione non tantum filij
» vxor, ſed & nepotis, & pronepotis continetur: licet
» quidã has pronurus appellẽt. Priuigna quoque nõ
» ſolum ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia eſt,
» ſed & neptis, & proneptis, vt nullam earum ducere
» poſſim. Item eius matrem, quã ſponſam habui, non
» poſſe me vxorem ducere Auguſtus interpretat⁹ eſt. fuiſſe enim eam ſocrum meam.

PAP. VXOREM quondam priuigni coniungi matrimonio vitrici non oportet, nec in matrimonium conuenire nouercã eius, qui priuignę maritus fuit.

PAVL. » ORATIONE diui Marci cauetur, vt, ſi ſenato-
» ris filia libertino nupſiſſet, nec nuptiæ eſſent, quã & SEN. CONS. ſecutum eſt. Nepoti vxorem ducenti

» & filius conſentire debet. Neptis verò ſi nubat, vo-
» luntas & authoritas aui ſufficiat. Furor cõtrahi ma-
trimonium non ſinit, quia conſenſu opus eſt, ſed re-
ctè contractum non impedit.

» 17 PER ADOPTIONEM quæſita fraternitas CAIVS.
» eouſq; impedit nuptias, donec manet adoptio. ideó-
» que eam, quam pater meus adoptauit, & emancipa-
uit, potero vxorem ducere. Æque, & ſi me emanci-
pato illam in poteſtatem retinuerit, poterimus iun-
gi matrimonio. Itaque volenti generum adoptare,
» ſuadetur, vt filiam emancipet. Similiter ſuadetur ei,
» qui nurum velit adoptare, vt emancipet filiũ. Ami-
» tam quoque, & materteram, item magnam quoque
» amitam, & materteram magnam prohibemur vxo-
» rem ducere: quanuis magna amita, & matertera ma-
» gna quarto gradu ſint. Vtique autem materteram
magnam, & amitã magnam prohibemur vxorem
ducere, etſi per adoptionem nobis coniunctæ ſint.

18 NVPTIAE inter eaſdem perſonas niſi volenti- IVL.
» bus parentibus, renouatæ, iuſtæ non videntur.

19 QVI LIBEROS quos in poteſtate habent, MART.
iniuria prohibuerint vxorem ducere, vel nubere, vel,
qui dotem dare noluerint, ex conſtitutione diuorũ
» Veri, & Antonini per proconſules, præſideſq; pro-
» uinciarum coguntur in matrimoniũ collocare, &
» dotare. Prohibere autem videtur, & qui conditio-
nem non quærit.

20 SCIENDVM eſt, ad officiũ curatoris non per- PAVL.
tinere, nubat pupilla, an non: quia officiũ eius in ad-
miniſtratione negotiorũ conſtat. & ita Verus & An-
» toninus reſcripſerũt in hęc verba. Ad officium cura-
» toris adminiſtratio pupillę pertinet: Nubere autem
» pupilla ſuo arbitrio poteſt.

HERM. »21 NON COGITVR filiuſfam. vxorem ducere.

CELS. 22 SI PATRE cogente ducat vxorem, quam non duceret, ſi ſui arbitrij eſſet, contraxit tamen matrimonium, quod inter inuitos non contrahitur: maluiſſe hoc videtur.

IVL. 23 LEGE Papia cauetur, omnibus ingenuis, præ» ter ſenatores, eorúmq; liberos, libertinas vxores habere licere.

MOD. 24 IN LIBERAE mulieris conſuetudine non cõ» cubinatus, ſed nuptiæ intelligendæ ſunt: ſi non corpore quæſtum fecerit.

25 FILIVS emãcipatus, etiã ſine conſenſu patris vxorẽ ducere poteſt, & ſuſceptus filius ei hæres fit.

26 REAS ADVLTERII factas nec ante dãnationem viuente marito vxores duci poſſe.

VLP. 27 SI QVIS in ſenatorio ordine agẽs, libertinam habuerit vxorem: quanuis interim vxor non ſit, atta» men in ea conditione eſt, vt, ſi amiſerit dignitatem, vxor eſſe incipiat.

MART. »28 INVITAM libertam vxorem ducere patronus non poteſt.

VLP. »29 QVOD & Atteius Capito conſulatu ſuo fertur decreuiſſe. hoc tamen ita obſeruandum eſt, niſi pa» tronus ideò eam manumiſit, vt vxorem eam ducat.

CAIVS 30 SIMVLATAE nuptiæ nullius momenti ſunt.

VLP. 31 SI SENATORI indulgentia principis fuerit permiſſum libertinam iuſtam vxorem habere, poteſt iuſta vxor eſſe.

MART. 32 SCIENDVM eſt, libertinũ, qui ſe ingenuo dedit arrogandum, quanuis in eius familia ingenui iura ſit conſecutus, vt libertinum tamen, à ſenatorijs nuptijs repellendum eſſe.

33 PLERIQVE opinantur, cum eadem mulier

ad eundem virum reuertatur, id matrimoniũ idem eſſe·quibus aſſentio, ſi non multo tempore interpoſito reconciliati fuerint, nec inter moras aut illa alij nupſerit, aut hic aliam duxerit, maxime ſi nec dotem vir reddiderit.

14 GENERALI mandato quærendi mariti filiæfamiliâs, non fieri nuptias, rationis eſt. itaque perſonam eius patri demonſtrari, qui matrimonio cõſenſerit, vt nuptiæ cõtrahantur, neceſſe eſt. Ream adulterij, quam vir iure mariti poſtulauit, non prohibetur poſt abolitionem vxorem denuo ducere. Sed, ſi non iure mariti ream poſtulauit, iure contractũ ma» trimonium videbitur. Inter priuignos contrahi nu» ptiæ poſſunt, & ſi fratrem communem ex nouo parentum matrimonio ſuſceptum habeant. Filiam ſenatoris, nuptias libertini ſecutam patris caſus non » facit vxorem · nam quæſita dignitas liberis propter crimen patris auferenda non eſt. PAP.

15 FILIVSFAM. miles matrimonium ſine patris voluntate non contrahit.

16 TVTOR, vel curator adultam vxorem ducere » non poteſt, niſi à patre ſponſa deſtinata, teſtamentóve nominata conditione nuptias ſecuta fuerit. PAVL.

17 LIBERTVM curatoris puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

18 SI QVIS officium in aliqua prouincia admini» ſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem » vxorem ducere non poteſt, quanuis ſponſare non » prohibeatur, ita ſcilicet, vt, ſi poſt officiũ depoſitum » noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc fa» cere, arris tantummodo redditis, quas acceperit.

Veterem ſponſam in prouincia, quam quis admini» ſtrat, vxorem ducere poteſt, & dos data non fit ca-

duca. Qui in prouincia aliquid adminiſtrat, in ea „ prouincia filias ſuas matrimonio collocare, & dotē conſtituere non prohibetur.

PAVL. SORORIS proneptē nō poſſum ducere vxorem, quoniā parentis loco ei ſum. Si quis ex ijs, quas „ legibus, aut moribus prohibemur vxores ducere, „ duxerit, inceſtum dicitur committere.

POMP. „ ARISTO reſpondit, priuignæ filiam non magis vxorem ducere poſſe, quàm ipſam priuignam.

MART. „ STVPRVM intelligitur etiam in ijs mulieribus „ eſſe, quæ turpiter viuerent, vulgóque quæſtum face„ rent, etiam ſi nō palàm. Et ſi qua ſe in concubinatū „ alterius, quam patroni tradidiſſet, matriſfam. honeſtatem non habuiſſe eam dico.

MOD. SEMPER in coniunctionibus non ſolum quid „ liceat, cōſyderandum eſt, ſed & quid honeſtum ſit. Si ſenatoris filia, neptis, proneptis libertino, vel ei, „ qui artem ludicram exercuit, cuiúſve pater, matér„ ve id fecerit, nupſerit: nuptiæ non erunt.

VLP. „ PALÀM quæſtum facere dicemus non tantū „ eam, quæ in lupanario ſe proſtituit, verum etiam ſi „ qua, vt aſſolet, in taberna, caupona, vel, quæ aliàs pu„ dori ſuo nō parcit. Palàm autem ſic accipimus, paſ„ ſim, hoc eſt ſine delectu, non ſi qua adulteris, vel ſtu„ pratoribus ſe cōmittit, ſed quæ vicem proſtitutæ ſuſtinet. Item, quæ cum vno, & altero pecunia accepta commiſcuit, non videtur palàm corpore quæſtū fa„ cere. Octauenus tamē rectiſſime ait, etiam eam, quæ „ ſine quæſtu palàm ſe proſtituerit, debuiſſe his con„ numerari. Non ſolum autem ea, quæ facit, verùm ea „ quoque, quæ fecit, & facere deſijt, lege notatur. Neq; „ enim aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt. „ Non eſt ignoſcendum ei, quæ obtentu paupertatis

» turpiſſimam vitam elegit. Lenociniũ facere non mi» nus eſt, quàm corpore quæſtum exercere. Lenas au» tem eas dicimus, quæ mulieres quæſtuarias proſti» tuunt. Lenam accipimus & eam, quę alterius nomine hoc vitæ genus exercet. Si qua cauponam exercens, in ea quæſtuaria corpora habeat, vt multæ aſſolent ſub prætextu inſtrumenti cauponij proſtitutas mulieres habere: dicendum eſt hanc quoque lenæ appellatione contineri. Senatus cenſuit, nõ » conueniens eſſe vlli ſenatori, ducere vxorem, aut re» tinere damnatam publico iudicio: quo iudicio cuilibet ex populo experiri licet, niſi ſi cui lege aliqua accuſandi publico iudicio non eſt poteſtas. Si qua calumniæ iudicio damnata ſit ex cauſa publici iudicij, » & quæ præuaricationis cauſa damnata eſt, publico iudicio damnata non videtur. Quæ in adulterio deprehenſa eſt, quaſi publico iudicio damnata eſt. Proinde, ſi adulterij damnata eſſe proponatur, non tantum, quia deprehenſa eſt, erit notata; ſed, quia publico iudicio damnata eſt. Quod, ſi non ſit deprehenſa, damnata autem: idcirco notatur, quia publico iudicio damnata eſt. Si deprehenſa quidem ſit, damnata autem non ſit, notata erit. Ego puto, & ſi abſoluta ſit poſt deprehenſionem, adhuc tamen notam illi obeſſe debere: quia verum eſt eam » in adulterio deprehenſam, quia factum lex, non ſen» tentiam notauerit. Nec adijcitur hic, vti in lege Iulia de adulterijs, à quo, vel vbi deprehenſa ſit. Proinde ſiue maritus, ſiue quis alius deprehendiſſe eam proponatur, videtur notata. Sed, & ſi non in domo mariti, vel patris ſui deprehenſa ſit, erit notata ſecundum verba legis.

» LEGE Iulia ita cauetur, Qui ſenator eſt, quive PAVL.

» filius, nepos, pronepóſve ex filio, vel ex filia natus:
» cuius eorũ eſt, erítve, ne quis eorum ſponſam, vxo-
» rémve ſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam,
» quæ ipſa, cuiúſve pater, matérve artem ludricam fa-
» cit, fecítve, néve ſenatoris filia, neptíſve ex filio, pro-
» neptíſve ex nepote filio nato nata, libertino, eíve,
» qui ipſe cuiúſve pater, matérve artem ludricam facit,
» fecítve, ſponſa nuptáve ſciens dolo malo eſto, néve
» quis eorum dolo malo ſciens ſpõſam vxorémve eam
habeto. Hoc capite prohibetur ſenator liberti-
nam ducere, eámve, cuius pater, matérve artem lu-
dicram fecerit: item libertinus ſenatoris filiam duce-
re. Nõ autem obeſt auum, & auiam artem ludicram
feciſſe. Nec diſtinguitur, pater in poteſtate habeat fi-
liam, nécne: tamen iuſtum patrem intelligendum
» Octauenus ait: matrem etiam, ſi vulgò conceperit.
Item nihil refert, naturalis ſit pater, an adoptiuus.
An & is noceat, qui antè, quàm adoptaret, artem lu-
dicram fecerit: atquè, ſi naturalis pater antè, quàm
filia naſceretur, fecerit: & ſi huius notæ homo ado-
ptauerit, deinde emancipauerit, an non poſſit duci,
ac ſi talis pater naturalis deceſſiſſet? Sed de hoc caſu
» contrariam legis ſententiam eſſe Pomponius rectè
» putat, vt eis non connumeretur. Si poſtea ingenuæ
» vxoris pater, matérve artẽ ludicram facere cœpe-
» rit: iniquiſſimum eſt dimittere eam debere, cum
nuptiæ honeſtæ cõtractæ ſunt, & fortaſſe iam libe-
ri procreati ſunt. Planè, ſi ipſa artem ludicram face-
re cœperit, vtique dimittenda erit. Eas, quas inge-
nui cæteri prohibentur ducere vxores, ſenatores
non ducent.

VLP. » IN EO iure, quod dicit inuito patrono libertã,
» quæ ei nupta eſt, alij nubere nõ poſſe: patronum ac-

» cipimus(vt reſcripto imperatoris noſtri, & diui pa-
r tris eius continetur)& eum,qui hac lege emit,vt ma
numittat: quia manumiſſa liberta emptoris habe-
tur. Qui autem iurauit ſe patronum, hoc idem non
habebit. Nec is quidem debet habere, qui non ſuis
nummis comparauit. Planè, ſi filiuſfam. miles eſſe
proponatur: non dubitamus, ſi caſtrenſis peculij an-
cillam manumiſerit, competere ei hoc ius. eſt enim
patronus ſecundũ conſtitutiones, nec patri eius hoc
ius competit. Hoc caput ad nuptam tãtum li-
bertam pertinet, ad ſponſatam non pertinet. Et ideò,
inuito patrono nuntium ſponſa liberta ſi miſerit,
cum alio connubiũ habeat. Deinde ait lex, In-
» uito patrono. Inuitum accipere debemus eum, qui
» non conſenſit ad diuortium. Idcirco neque à furioſo
diuertendo, ſoluit ſe huius legis neceſſitate: nec ſi ab
» ignorante diuerterit. Rectius enim hic inuitus dici-
» tur, quàm qui diſſenſit. Si ab hoſtibus patronus ca-
ptus eſſe proponatur, vereor, ne poſſit dici iſtam con-
» nubium habere nubendo, quemadmodum haberet:
» ſi mortuus eſſet. Et, qui Iuliani ſententiam probant,
dicerent non habituram cõnubium. Putat enim Iu-
» lianus durare eius libertæ matrimoniũ etiam in ca-
ptiuitate propter patroni reuerentiã. Certè, ſi in aliã
ſeruitutem patronus ſit deductus, proculdubio diſ-
ſolutum eſſet matrimonium.

» ILLVD dubitationis eſt, an &, qui communẽ CAIVS.
libertam vxorem duxerit, ad hoc ius admittatur. Ia-
» bolenus negauit, quia nõ propriè videtur eius liber-
ta, quæ etiam alterius ſit. Alijs cõtrà viſum eſt, quia
libertã eius eſſe negari nõ poteſt, licet alterius quoq;
ſit liberta. Quam ſententiam plerique rectè pro-
bauerunt.

PAVL. SENATORIS filia, quæ corpore queſtum, vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico damna» » ta fuerit, impune libertino nubit, nec honor ei ſerua» tur, quæ ſe in tantum ſcelus deduxerit.

HEREN. FILIO patroni in libertã paternam, eandémq; vxorem idẽ iuris, quod ipſi patrono daretur, ex ſen» tentia legis accõmodatur. Idémque dicendum erit, & ſi alterius patroni filius viuo altero libertam eorũ vxorem duxerit. Si ignominioſam libertã ſuam patronus vxorem duxerit: placet, quia contra legẽ maritus ſit, non habere eum hoc legis beneficium. Si vni ex filijs aſſignatam alter vxorẽ duxerit, non idem ius, quod in patrono tribuendum eſt. Ni» hil enim iuris habebit, quia ſenatus omne ius liber» torum aſſignatorum ad eum tranſtulit, cui id pater tribuit.

MART. OBSERVANDVM eſt, vt inferioris gradus homines ducant vxores eas, quas ij, qui altioris di» » gnitatis ſunt, ducere legibus propter dignitatẽ pro» » hibentur. at contrà, antecedẽtis gradus homines nõ » poſſunt eas ducere, quas ijs, qui inferioris dignitatis ſunt, ducere non licet.

PROXIME conſtitutum dicitur, vt, cum quis libertam ſuam duxerit vxorem, quam ex fideicom» miſſi cauſa manumiſerit, liceat libertæ inuito eo nu» ptias cõtrahere: puto, quia non erat ferendus is, qui ex neceſſitate manumiſit, non ſuo arbitrio. magis enim debitam libertatem præſtitit, quàm vllum be» neficium in mulierem contulit.

LVCI. MATRIMONII cauſa ancilla manumiſſa, à nullo alio vxor duci poteſt, quàm à quo manumiſſa » eſt: niſi patronus matrimonio eius renuntiauerit. Si autem filiuſfam. matrimonij cauſa iuſſu patris an»

» cillam manumiſerit, Iulianus putat perinde haberi eam, atquè ſi à patre eius manumiſſa eſſet· & ideò poteſt eam vxorem ducere.

» INCESTAE nuptiæ neque dotem habent, & ideò omne,quod perceptum eſt,licet fructuum no» mine, auferetur. PAVL.

NVPTIAE conſiſtere non poſſunt inter eas » perſonas,quę in numero parentũ,liberorúmve ſunt, » ſiue proximi, ſiue vlterioris gradus ſint, vſque ad infinitum. CAIVS.

ET NIHIL intereſt,ex iuſtis nuptijs cognatio deſcendat,an verò non:nam & vulgò quæſitam ſo» »rorem quis vetatur vxorem ducere. SCAEV.

QVIN ETIAM nefas exiſtimatur,eam quoq; » vxorem ducere, quæ per adoptionem filia neptíſve » eſſe cœperit, intantũ,vt,ſi per emãcipationem ado» » ptio diſſoluta ſit, idē iuris maneat. Item patris ado» » ptiui mei matrem,aut materterã, aut neptem ex filio vxorem ducere non poſſum, ſcilicet ſi in familia eius ſim·alioqui ſi emãcipatus fuerim ab eo,ſine du» » bio nihil impedit nuptias: ſcilicet quia poſt emanci» pationem extraneus intelligor. CAIVS

ETIAM ſi concubinam quis habuerit ſororis » filiam,licet libertinam;inceſtum committitur. VLP.

QVI IN prouincia officium aliquod gerit, pro» » hibetur etiam conſentire filio ſuo vxorem ducenti. MARC.

» In libro II de adulterijs Pap. Martianus notat.

» Diuus Marcus, & Lucius imperatores Flauiæ Tertulliæ per menſorem libertum ita reſcripſerunt, Mouemur & tēporis diuturnitate, quo ignorantia » iuris in matrimonio auunculi tui fuiſti,& quòd ab » auia tua collocata es,& numero liberorum veſtrorũ· idcircóque, cum hæc omnia in vnum concurrant,

» confirmamus ſtatum liberorum veſtrorū in eo ma» trimonio quæſitorum, quod ante annos XL cōtra» ctum eſt, perinde, atque ſi legitime cōcepti fuiſſent.

MART. A DIVO Pio reſcriptum eſt, ſi libertina ſenatorem deceperit, quaſi ingenua, & ei nupta eſt: ad exē» plum Prætoris edicti dandam in eam actionē: quia » ex dote nullum lucrum habet, quæ nulla eſt.

GAIVS. SENATVSCONSVLTO, quo cautum eſt, » ne tutor pupillam vel filio ſuo, vel ſibi nuptui collocet, etiam nepos ſignificatur.

SI QVIS tutor quidem non ſit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat, an ſentētia orationis contineatur: veluti ſi pupilla ab hoſtibus capta fue» rit, aut falſis allegationibus à tutella ſe excuſauerit, vt ex ſacris conſtitutionibus periculum ad eum pertineat. Et dicendū eſt eos quoque ad SEN. CONS. pertinere. Nam & huiuſmodi periculum in numerum trium tutelarum computari cōprobatum eſt. Sed, & ſi propter alterius perſonam periculum ad eum peruenit, videamus ne extra ſentētiam SEN. CONS. ſit: veluti ſi magiſtratus in tutelæ periculū inciderit, vel fideiuſſerit quis pro tutore, vel curato» re: quia nec in numerum trium tutelarum hæc imputantur. Et conſequēs eſt probare. Quid ergo, ſi honoris cauſa tutor datus ſit, quatenus nec huiuſmodi tutela in numerum trium computatur, nunquid idem ſit? Sed ratio in contrarium ducit, quod dictū » eſt, & honorarium tutorem periculum ſolere pati, ſi male paſſus ſit adminiſtrari tutelam. Quin autē ille, qui cū datus eſt tutor, ceſſat in adminiſtratione, pertineat ad orationem, non eſt dubitandum: quia » perinde tenetur ex ſacris conſtitutionibus, atque ſi geſſiſſet. Quid ergo, ſi, cum ſe vellet excuſare aliquo

titulo, nec in promptu probationes haberet, excuſationis negotiũ fuerit dilatũ, & inter moras pupilla adoleuerit: an ad SEN. CONS. pertineat? Quæſtio in eo eſt, an & poſt pubertatem officio finito, excuſationem eius recipi oporteat. Nam, & ſi recipiatur, & excuſauerit ſe, impune poteſt ducere. Si verò non debeat recipi poſt officium finitum, nõ rectè ducit.
» Et ait Papinianus libro. v. reſponſorum officio fini-
» to excuſationem recipi non oportere: & ideò exacti temporis periculũ ad eum pertinere. Sed mihi hoc
» nequaquam placet. Iniquum eſt enim propter dilationem, quæ fortè non dolo, ſed ex neceſſitate contigerit, nõ excuſari, vel nuptias impediri excuſatione perempta. Quanuis verbis orationis cautũ ſit,
» ne vxorem tutor pupillam ſuam ducat: tamẽ intel-
» ligendum eſt, ne deſponderi quidẽ poſſe. Nam, cum qua nuptiæ contrahi non poſſunt, hæc plerunque nec quidẽ deſponderi poteſt. Nam, quæ duci poteſt, iure deſpondetur. Quid ergo, ſi adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicité, poſteáque emancipa-
» tus fuerit? Credendum eſt de adoptiuis emancipatis
» ſenatum non ſenſiſſe: quia poſt emancipationem in totum adoptiuæ familię obliuiſcuntur. Naturales li-
» beri licet in adoptionem dati fuerint, SEN. CONS. continentur. Quid ergo, ſi tutor datus prouocauerit, & poſtea hæres eius victus eſt? Præteriti tẽporis periculum præſtare debet. An verò, ſi filius hæres fuerit, & victus eſt, ad orationẽ pertineat? Et cõſequens eſt hoc probare: quoniam rationem debet reddere.

DOTE PROPTER illicitum matrimonium
» caduca facta, exceptis impenſis neceſſarijs, quę dotem ipſo iure minuere ſolent: quod iudicio de dote redditurus eſſet maritus, ſoluere debet. PAP.

II.ſ.

QVANQVAM in arbitrio matris eſſe pater voluerit, cui nuptui filia cõmunis collocaretur: fruſtra tamen ab ea tutor datus eligetur. Neq; enim intelligitur pater de perſona tutoris cogitaſſe, cum ideò maxime matrem prætulerit, ne filiæ nuptias tutori
» committeret. Mulier liberto viri ac patroni ſui mala ratione coniungitur. Tutor, qui rationes curatori reddere debuit, pupillam ſuam ante conſtitutum
» tempus ætatis eius vxorem ducere, nec matrem ex alio matrimonio factam poteſt.

PRAEFECTVS cohortis, vel equitum, aut tribunus, ſi contra interdictum, eius prouinciæ duxit
» vxorem, in qua officium gerebat: matrimoniũ non
» erit. quę ſpecies pupillæ comparanda eſt, cum ratio
» potẽtatus nuptias prohibuerit. Sed an, huic quoq;, ſi virgo nupſit, non ſit auferendum, quod teſtamento relictum eſt, deliberari poteſt. Exemplo tamẽ pupillæ nuptæ tutori, quod relictum eſt, poteſt mulier conſequi: pecuniam tamen in dotem datam, mulieris hæredi reſtitui neceſſe eſt.

CALL. LIBERTVM, eundémque tutorẽ pupillę, eò quòd in matrimonium collocata ipſi tutori ſuo, vel
» filio eius eſt, ſenatus relegandũ cenſuit. Senatusconſulti, quo prohibentur tutores, & filij eorum pupillas ſuas ducere, puto hæredem quoque tutoris extraneum ſententia apprehendi: cum ideò prohibuerit huiuſmodi nuptias, ne puellæ in re familiari cir-
» cunſcribantur ab ijs, qui rationes geſtę tutelæ reddere compelluntur. Tutor autem pupilli non prohibetur filiam ſuam collocare pupillo ſuo in matrimonium.

PAVL. EOS, QVI in patria ſua militant, nõ videri con-
» tra mandata ex eadẽ prouincia vxorem ducere: idq;

» etiam quibuſdam mandatis cōtineri, idē reſpondit. Mihi placet, etſi cōtra mandata contractum ſit matrimonium in prouincia, tamen, poſt depoſitum officium ſi in eadem voluntate perſeuerat, iuſtas nuptias effici: & ideò poſtea liberos genitos, ex iuſto matrimonio legitimos eſſe.

NON EST matrimonium, ſi tutor, vel curator » pupillam ſuam intra vigeſimumquintum annū non » deſponſatam à patre, neque teſtamento deſtinatam ducat vxorem, vel eam filio ſuo iungat: quo facto, » vterque infamatur, & pro dignitate pupillæ extra ordinem coërcetur. Nec intereſt, filius ſui iuris, an in patris poteſtate, tutoris, vel curatoris ſit. Libertum eam pupillam, cuius patronus res adminiſtrat, vxorem ducere ſatis inciuile eſt.

NON SOLVM viuo tutore, ſed & poſt mortem eius, filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obſtrictus pater fuit. Nec puto intereſſe, extiterit hæres filius, an abſtinuerit paterna hæreditate, an nec hæres fuerit, fortè exhæredatus, aut præteritus, aut emancipatus. Nam & fieri poteſt, vt per fraudem in eum collata bona patris, propter tutelam reuocari oporteat. De vno dubitari poteſt, ſi auus tutelam geſſit neptis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare poſſit, ſiue emancipato, ſiue manenti in po» teſtate: quia par affectionis cauſa ſuſpicionem fraudis amouet. Sed, etſi SEN. CONS. ſtricto iure contra omnes tutores nititur, attamen ſummæ affectionis auitæ intuitu huiuſmodi nuptiæ concedendæ ſunt. Sed, & ſi filiuſfamiliâs tutor puellæ, vel curator fuit: puto magis patri eius non oportere eam nubere. Nunquid nec fratri, qui eſt in eiuſdem TRYPH.

poteſtate? Sed videam⁹, ſi Titij filius duxerit vxorē eam, quæ tua pupilla fuit, deinde Titium, vel filiū eius adoptaueris, an perimantur nuptiæ, vt in genero adoptiuo dictū eſt: an adoptio impediatur. quod magis dicendum eſt, & ſi curator, dum gerit curam, adoptauerit maritum eius puellæ, cuius curator eſt. Nam, finita iam tutela, & nupta puella alij, vereor ne longum ſit adoptionē mariti eius impediri, quaſi propter hoc interponatur, vt ratio tutelæ reddendæ cohibeatur: quam cauſam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio diui Marci continet. Et, ſi quis curator ventri, boniſque datus ſit: prohibitionem eiuſdē SEN. CONS. inducit. Nam & hic debet rationē reddere. Neq; ſpatium adminiſtrationis mouere nos debet: quia nec in tutore, nec in curatore diſcrimē maioris, aut minoris tēporis, quo in huiuſmodi munere quis fuerit, habitū eſt. Si puelæ tutelam Titius adminiſtrauerit, vel curator negotia geſſerit, eaque nondum recepta ratione deceſſerit filia hærede relicta: quæritur an eā filio ſuo Titius poſſit collocare in matrimonium. Dixi poſſe, quia ratio hæreditaria eſſet, & ſic ſimplex debitum. alioqui omnis debitor eā, cui obligatus eſſet ex aliqua ratione, prohiberetur ſibi, filioque ſuo coniun-
» gere. Sed & is, qui pupillā abſtinuit bonis patris ſui, rationem eius rei præſtare debet: & ſic fieri poteſt, vt, ſi inconſultus hoc fecerit, & hoc nomine condēnari debeat. Sed, Et ſi optimo conſilio, vſus ſit auxi-
» lio prætoriæ iuriſdictionis, quia non ſoluendo pater eius deceſſerat: nihilo minus tamen, quia in iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiæ. Nam &, qui bene tutelam, & ex fide adminiſtrauit, nihilo minus prohibetur.

IVRE GENTIVM inceſtum committit, qui PAVL.
» ex gradu aſcendentium, vel deſcendentium, vel ex
» latere venientium vxorem duxerit, quam vetatur,
» vel affinem, quā impeditur. & ſi quidem palàm fecerit, leuius: ſi clàm hoc commiſerit, grauius punitur. cuius diuerſitatis illa ratio eſt circa matrimonium, quòd palàm delinquētes, vt errantes, maiore pœna: clàm committentes, vt contumaces plectuntur.

DE IVRE DOTIVM.

DOTIS cauſa perpetua eſt: & cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt ſemper apud maritum ſit. PAVL.

» REIPVBLICAE intereſt mulieres dotes ſuas ſaluas habere, propter quas nubere poſſint.

DOTIS appellatio non refertur ad ea matrimonia, quę conſiſtere non poſſunt. Neque enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt. Vbicunque igitur matrimonij nomen non eſt, nec dos eſt. VLP.

SI PROPRIETATI nudæ in dotem datæ vſuſfruct⁹ acceſſerit, incrementū videtur dotis, nō alia dos: queadmodum, ſi quid alluuione acceſſiſſet. PAVL.

PROFECTITIA dos eſt, quę à patre, vel parente profecta eſt de bonis, vel facto eius. Siue igitur parēs dederit dotē, ſiue procurator eius, ſiue iuſſerit aliū dare, ſiue, cū quis dediſſet eius negotium gerēs, parēs ratum habuerit: profectitia dos eſt. Quid, & ſi VLP.
» quis patri donaturus, dotē dedit? Marcell⁹ libro VI Digeſtorū ſcribit hāc quoq; à patre profectā eſſe. & eſt verū. Sed, & ſi curator furioſi, vel prodigi, vel cuiuſuis alterius dotē dederit: ſimiliter dicem⁹ dotem profectitiā eſſe. Sed, & ſi proponas prætorē. vel præ

ſidē decreuiſſe, quantū ex bonis patris vel ab hoſti-
bus capti, vel à latronibus oppreſſi, filię eius in dotē
» detur: hāc quoq; profectitiā eſſe. Si pater repudiaue-
rit hęreditatē dotis cōſtituēdę cauſa, fortè quòd ma-
rit⁹, aut ſubſtitut⁹ erat, aut potuit ab inteſtato hęre-
» ditatē vēdicare: dotē profectitiā nō eſſe Iul. ait. Sed,
& ſi legatū in hoc repudiauerit pater, vt apud gene-
» rū hęredē remaneat, dotis cōſtituēdę cauſa: Iul. pro-
bat nō eſſe profectū id de bonis: quia nihil erogauit
de ſuo pater, ſed nō acquiſiuit. Si pater nō quaſi pa-
ter, ſed alio dotē promittēte fideiuſſit, & quaſi fide-
» iuſſor ſoluerit: Nerati⁹ ait nō eſſe ꝓfectitiā dotē: q̄uis
pater ſeruare à reo id, quod ſoluit, non poſſit. Sed, ſi
pater dotē promiſit, & fideiuſſorē, vel reū pro ſe de-
dit: ego puto profectitiam eſſe dotē. Sufficit enim, ꝗ
pater obligat⁹ ſit ſiue reo, ſiue fideiuſſori. Si filiuſfam.
mutuat⁹ creditorē delegauerit, vt daret pro filia ſua
dotē: vel etiā ipſe accepit, & dedit: videri dotem ab
» auo profectā Neratius ait eaten⁹, quaten⁹ auus eſſet
» dotatur⁹ neptē ſuā. id enim in rē aui videri verſū. Si
quis certā quātitatem patri donauerit ita, vt hāc pro
» filia daret: non eſſe dotē profectitiā Iul. libro XVII
Digeſtorū ſcribit. obſtrictus eſt enim, vt det: aut ſi nō
dederit, cōdictione tenetur. Hoc & in matre iuris eſ-
ſe ait. Si forte ſub ea conditione vxor marito det, vt
pro filia genero in dotē daret: nec videri vxorē ma-
rito donaſſe. Rectiſſime ergo ait, vt nō ſit interdictā
donatio iure ciuili. Non enim ad hoc dedit, vt ipſe
habeat, ſed vt genero pro filia expēdat. deniq; ſi nō
dederit, condictione tenetur, eſſe igitur dotē iſtā ad-
» uentitiā Iul. ait, & ita vtimur. Si filiuſfam. dotē pro-
miſerit, & ſui iuris factus dederit: profectitiā eſſe do-
tem. nō enim pro hęreditate patris ęs alienū ſoluit,

ſed ſuũ ęs alienũ, ſuſceptũ, dum filiusfam. eſſet, paterfam. fact⁹ exonerauit. Si pater pro filia emãcipata » dotẽ dederit, profectitiã nihilo minus dotẽ eſſe nemi » ni dubiũ eſt: quia nõ ius poteſtatis, ſed parẽtis nomẽ » dotẽ profectitiã facit: ſed ita demũ, ſi vt parẽs dederit. Cęterũ, ſi, cũ deberet filię, volũtate eius dederit, » aduentitia dos eſt. Papinianus libro x queſtionum ait, cum pater curator ſuę filię iuris ſui effectæ dotem pro ea cõſtituiſſet: magis eũ quaſi patrem, quàm quaſi curatorem id feciſſe videri.

¶ ADOPTIVVM quoq; patrẽ, ſi ipſe dotẽ dede- IVL. » rit, habere ei⁹ repetitionẽ Iul. ait. Si quis pro aliena filia dotẽ promiſerit, & promiſſori pater hęres ex- » titerit: Iul. diſtinguit intereſſe, an ante nuptias pater hęres extiterit, & dotẽ dederit, an poſtea. ſi antè, videri dotẽ ab eo profectã. potuit enim nũtiũ remittẽ- » do ſoluere dotẽ. q; ſi poſt nuptias, nõ eſſe profectitiã.

» ¶ IVRE SVCCVRSVM eſt patri, vt filia amiſ- POMP. » ſa ſolatij loco ſuccederet, ſi redderetur ei dos ab ipſo profecta: ne & filiæ amiſſæ, & pecuniæ damnũ ſentiret. Si pater alienum fundũ bona fide emptum in dotem dedit: ab ipſo profectus intelligitur. Si in dote danda circunuentus ſit alteruter: etiã maiori annis x x v ſuccurrẽdum eſt: quia bono & æquo non conuenit aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum ſentire pro alterius lucro.

¶ DOTIS fructus ad maritum pertinere debere VLP. » æquitas ſuggerit. cum enim ipſe onera matrimonij » ſubeat, æquum eſt eum etiam fructus percipere. Si » fructus cõſtante matrimonio percepti ſunt, dotis nõ » erũt. ſi verò ante nuptias percepti fuerint, in dotem cõuertuntur: niſi fortè aliud inter maritũ futurũ, & deſtinatã vxorem conuẽnit. tunc enim quaſi dona-

tione facta, fructus nō reddūtur. Si vſuſfruct. in dotem datus ſit, videamus vtrū fructus reddendi ſint, „ necne. Et Celſus libro x Digeſtorū ait intereſſe, quid „ actum ſit: & niſi appareat aliud actū, putare ſe ius „ ipſum in dotē eſſe, nō etiā fructus, qui percipiūtur. Si res in dotē datę ſint: puto in bonis mariti fieri, acceſſionémq; tēporis marito ex perſona mulieris cō„ cedendā. Fiūt autē res mariti, ſi conſtāte matrimonio in dotē dentur. Quid ergo? Si ante matrimonium ſic quidē dedit mulier, vt ſtatim ei⁹ fiāt, eius efficiūtur. Enimuerò, ſi ea cōditione dedit, vt tūc efficiātur, cū nupſerit: ſine dubio dicemus tūc eius fieri, cū ſecutę fuerint nuptię. Proinde, ſi fortè nuptię nō ſequātur, nūtio remiſſo: ſi quidē ſic dedit mulier, vt ſtatim viri res fiant, cōdicere eas debebit remiſſo nūtio. enimuerò, ſi ſic dedit, vt ſecutis nuptijs incipiāt eius eſſe, nūtio remiſſo ſtatim eas vēdicabit. Sed, ante nuntiū remiſſum ſi vendicabit, exceptio poterit nocere vēdicanti, aut doli, aut in factū. Doti etenim deſtinata non debebunt vendicari.

CALL. SED NISI hoc euidenter actū fuerit, credendum eſt hoc agi, vt ſtatim res ſponſi fiant: &, niſi nuptiæ ſecutę fuerint, reddantur.

VLP. SI EGO Seiæ res dedero, vt ipſa ſuo nomine in dotē det: efficientur eius, licet non in dotē ſint datę: ſed condictione tenebitur. quòd, ſi pro ea res ego dem, ſi quidem ante nuptias, intereſt, qua cōditione dedi: vtrū vt ſtatim fiant accipientis, an ſecutis nuptijs. ſi ſtatim, nūtio miſſo cōdicā. ſi verò nō ſtatim, potero vēdicare, quia meę res ſunt. Quare, & ſi ſequi nuptiæ non poſſunt propter matrimonij interdictionem: ex poſteriore caſu res meæ remanebunt. Si res alicui tradidero, vt nuptijs ſecutis dotis ef-

ficiantur, & ante nuptias deceſſero: an ſecutis nuptijs dotis eſſe incipiant? Et vereor, ne non poſſint in dominio eius effici, cui datæ ſunt: quia poſt mortem incipiat dominium diſcedere ab eo, qui dedit, quia pendet donatio in diem nuptiarum: &, cum ſequitur cōditio nuptiarum, iam hæredis dominium eſt, à quo diſcedere non poſſe rerum dominium inuito eo, fatendum eſt. Sed benignius eſt fauore dotium neceſſitatem imponi hæredi conſentire ei, quod defunctus fecit: aut, ſi diſtulerit, vel abſit, etiam nolēte eo dominium ad maritum ipſo iure tranſferri, ne mulier maneat indotata. Dotis autē cauſa data accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Cæterum, ſi res dentur in ea, quæ Græci parapherna dicunt, » quǽque Galli peculium appellant: videamus, an ſtatim efficiantur mariti. Et puto, ſi ſic dentur, vt eius fiant, effici mariti: &, cum diſtractum fuerit matrimonium, vendicari non oportet, ſed condici, nec dotis » actione peti, vt diuus Marcus, & Imperator noſter cū diuo patre reſcripſerūt. Planè, ſi rerum libellus marito detur, vt Romæ vulgò fieri videmus: nā » mulier res, quas ſolet in vſu habere in domo mariti, » neque in dotem dat, in libellū ſolet conferre, eúmq; » libellum marito offerre, vt is ſubſcribat, quaſi res acceperit: & velut chirographum eius vxor retinet, res, quæ libello continentur, in domum eius ſe intuliſſe. Hæ igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto: non, quòd ei non tradantur, quid enim intereſt, inferantur voluntate eius in domum eius, an ei tradantur? Sed, quia non puto hoc agi inter virum, & vxorem, vt dominium ad eum tranſferatur: ſed magis, vt certum ſit, in domum eius illatas, ne, ſi quando ſeparatio fiat, negetur. Et, quia plerunque cuſto-

diam earum maritus repromittit, niſi mulieri commiſſæ ſint, videamus, earum rerũ nomine, ſi nõ reddantur, vtrum rerum amotarũ, an depoſiti, an mãdati, mulier agere poſſit. Et, ſi cuſtodia marito competierit, depoſiti, vel mandati agi poterit· ſi minus, agetur rerum amotarum, ſi amouentis animo maritus eas retineat: aut ad exibendum, ſi non amouere eas conniſus ſit.

PLERVNQVE intereſt viri, res non eſſe æſtimatas, idcirco, quod nec periculũ rerum ad eum pertineat, maxime, ſi animalia in dotem acceperit, vel veſtem, qua mulier vtitur· Eueniet enim, ſi æſtimata ſit, & eam mulier attriuit, vt nihilo minus maritus æſtimationem eius præſtet. Quoties igitur non æſtimatæ res in dotem dantur, & meliores & deteriores mulieri fiunt. Si prædijs ineſtimatis aliquid acceſſit, hoc ad compẽdium mulieris pertinet: ſi aliquid deceſſit, mulieris damnum eſt. Si ſerui ſobolem edi„ derint, mariti lucrũ non eſt: ſed fœtus dotalium pe„ corum ad maritum pertinent, quia in fructibus cõputantur: ſic tamen, vt ſuppleri proprietatem prius oporteat, & ſummiſſis alijs in locum demortuorũ capitum ex agnatis, reſiduum in fructibus maritus habeat: quia fructus dotis ad eum pertinẽt. Si ante matrimonium æſtimatæ res dotales ſint, hæc eſtimatio quaſi ſub conditione eſt, nanque hanc habet conditionem, ſi matrimonium fuerit ſecutum. ſecutis igitur nuptijs, æſtimatio rerum perficitur, & fit vera venditio. Inde queri poteſt, ſi ante nuptias mancipia æſtimata deperierint, an mulieris damnum ſit. Et hoc conſequens eſt dicere· nam, cum ſit conditionalis venditio, pendẽte autem conditione mors cõtingens extinguat venditionem: conſequens eſt di-

cere, mulieri periſſe, quia nondum erat adimpleta venditio:quia æſtimatio vera vẽditio eſt. Si res in dotem datæ fuerint, quanuis æſtimatæ, verùm conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res præſtentur: ſi quidem fuerit adiectum, vtrum mulier velit, ipſa eliget, vtrũ malit petere rem, an æſtimationẽ. verùm, ſi ita fuerit adiectum, vtrum maritus velit: ipſius erit electio. at, ſi nihil de electione adijciatur, electionem habebit maritus, vtrum malit res offerre, an pretiũ earũ. Nam, & cum illa, aut illa res promittitur: rei electio eſt, vtram præſtet. ſed, ſi res non extet, æſtimationem omnino maritus præſtabit.

SANE ET deteriorẽ factam reddere poterit. PAVL.

SI RES æſtimata poſt contractum matrimonium donationis cauſa approbetur, nulla eſt ęſtimatio: quia nec res diſtrahi donationis cauſa poteſt, cũ effectum inter virum & vxorẽ donatio nõ habeat. res igitur in dotẽ remanebit. Sed, ſi ante matrimonium: magis eſt, vt in matrimonij tẽpus collata donatio videatur, atque ideò non valeat. Si mulier ſe dicat circunuentam minoris rem æſtimaſſe, vtputa ſeruum: ſi quidẽ circunuẽta eſt in hoc, quòd ſeruum dederit: non in hoc tantum, quòd minoris æſtimauerit, ſed etiam in eo acturam, vt ſeruus ſibi reſtituatur. Enimuero, ſi in æſtimationis modo circunuenta eſt: erit arbitrium mariti, vtrum iuſtam æſtimationem, an potius ſeruum præſtet. & hoc, ſi ſeruus viuit. quòd, ſi deceſſit, Marcellus ait magis æſtimationem præſtandam, ſed nõ iuſtam, ſed eam, quæ facta eſt: quia in hoc boni viri arbitrium conſulere mulieri debet, quod fuit æſtimatum. Cæterum, ſi ſimpliciter dediſſet, proculdubio periculo eius moreretur, non mariti. Idémque & in mino-

» re circunuenta Marcellus probat. Planè, ſi emptorem habuerit mulier iuſti pretij, tunc dicendum eſt, iuſtam æſtimatiouem præſtandam. ídque dúntaxat » vxori minori annis præſtandum Marcellus ſcribit. » Scæuola autem in marito notat, ſi dolus eius adfuit, » iuſtam æſtimationem præſtandam. Et puto verius, » quod Scæuola ait. Si cum marito debitore mulier pacta ſit, vt id, quod ei debeat, in dotem habeat: dotis actionem ſcilicet eam agere poſſe exiſtimo. Licet enim ipſo iure priore debito liberatus non ſit, tamen exceptionem habere poteſt.

MOD. SI MVLIER poſt diuortium antè, quàm ex ſtipulatu de dote agat, ad eundem virum fuerit reuerſa: conſtantius dicetur, per doli exceptionẽ ineſficacem fieri ex ſtipulatu actionem vſque, dum matrimonium durat.

VLP. SI REM æſtimatam mulier in dotem dederit, deinde ea moram faciẽte in traditione, in rerum natura eſſe deſierit: actionem eam habere non puto.

POMP. QVÒD, SI per eam non ſtetiſſet, perinde pretium aufert, àc ſi tradidiſſet: quia, quod euenit, emptoris periculo eſt.

PAP. QVOTIES res æſtimata in dotem datur: euicta ea virum ex empto contra vxorem agere poſſe, &, quicquid eo nomine fuerit cõſecutus, dotis actione ſoluto matrimonio ei præſtare oportet. Quare, & ſi duplum fortè ad virum peruenerit, id quoque ad mulierem redigetur. Quæ ſententia habet æquitatẽ: quia nõ ſimplex venditio ſit, ſed dotis cauſa: nec debeat maritus lucrari ex damno mulieris. Sufficit enim maritum indemnem præſtari, non etiam lucrum ſentire.

PAVL. IN REBVS dotalibus virum præſtare oportet

tam dolum, quàm culpam: quia cauſa ſua dotẽ ac- cepit. Sed etiam diligentiam præſtabit, quam in ſuis rebus exhibet. Si re æſtimata data nuptiæ ſecutæ nõ ſint: videndum eſt, quid repeti debeat, vtrum res, an æſtimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum æſtima- tio rata ſit, ſi nuptiæ ſequantur: quia nec alia cauſa contrahẽdi fuerit. res igitur repeti debet, nõ pretiũ.

SI MANCIPIA in dotẽ æſtimata accepiſti, POMP.
» & pactum conuentum factum eſt, vt tantidem æſti- mata diuortio facto redderes: partum eorum apud » te manere Labeo ait, quia & mancipia tuo pericu- lo fuerint.

ETIAM, SI alij iuſſu mariti dos detur, nihilo VLP.
minus maritus de dote obligatur.

» IVLIANVS ſcribit valere talem ſtipulationẽ, PAVL.
Cum morieris, dotis nomine ... dari: quia & paciſci ſoleat, ne ea viua excipiatur. quod non eſſe ſimile ac- cepi. Aliud eſt enim differre exactionẽ, aliud ab ini- tio in id tempus ſtipulari, quo matrimonium futurũ » non ſit. idque & Ariſtoni, & Neratio, & Pomponio placet.

STIPVLATIONEM, quæ propter cauſam VLP.
dotis fit, conſtat habere in ſe conditionẽ hanc, ſi nu- ptiæ fuerint ſecutæ: & ita demum ex ea agi poſſe, quamuis non ſit expreſſa conditio, ſi nuptiæ cõſtant. Quare, ſi nuntius remittatur, defeciſſe conditio ſti- pulationis videtur.

ET, LICET poſtea eidem nupſerit, non cõua- PAVL.
leſcit ſtipulatio.

QVOD AVTEM in ſtipulatione non eſt ne- VLP.
ceſſaria dotis adiectio, etiam in donatione tantun- dem dicimus.

SI FILIAFAM. nuptura, ex peculio, cuius POMP.

adminiſtrationem habet, dotem viro dederit: deinde, cum in eadem cauſa peculium eius eſſet, diuortium fecerit: dos ei recte ſoluitur, quaſi à quolibet peculiari debitore.

PAVL. SI EI nuptura mulier, qui Stichũ debeat, ita cũ eo pacta eſt, Pro Sticho, quẽ mihi debes, x tibi doti erunt: ſecundum id, quod placuit, rem pro re ſolui poſſe, & liberatio cõtingit, & x in dotẽ erunt, quia & permutatio dotium conuentione fieri poteſt.

MOD. ITA CONSTANTE matrimonio permutari poſſe dotẽ dicimus, ſi hoc mulieri vtile ſit: vt ex pecunia in rem, aut ex re in pecuniã, idq; probatũ eſt.

VLP. QVOD SI fuerit factum, fundus vel res dotalis efficitur.

PAVL. POST NVPTIAS pater non poteſt deteriorẽ cauſam filiæ facere: quia nec reddi ei dos inuita filia poteſt.

VLP. CVM PATER dotẽ pro filia promittit, & dotem legat: ſi quidẽ marito legauit, videndũ eſt, an legatũ valeat. Et nõ puto valere. Nã, cũ creditori debitor legat id, quod debet, nullũ legatũ eſt. Quòd, ſi filiæ legauit, valet legatum. Dos enim ex promiſſione marito debetur, & legatũ filiæ. Et, ſi quidẽ hoc animo teſtatorẽ eſſe filia oſtenderit, vt duplicaret ei legatũ: habebit vtrũq;, dotẽ, quam maritus cõſecutus fuerit, & legatũ ex cauſa legati. Quòd, ſi alterutrũ voluerit habere: ſi mulier legatum petat, oppoſita doli exceptione nõ aliàs cogetur ei hæres legatũ ſoluere, quàm ſi cauerit indemnẽ hoc nomine hæredẽ futurum aduerſus maritũ ex promiſſione agentẽ. Sed, ſi maritus agat, nihil de indemnitate cauere eum oportebit: verùm mulier poſt eum agens, exceptione repelletur, quia ſemel dos præſtita eſt.

DOTEM, quæ in prius matrimonium data eſt, non aliter conuerti in poſterius matrimonium dicẽdum eſt, quàm, cum hoc agitur: dum hoc agi ſemper interpretemur, niſi probetur aliud conueniſſe. PAVL.

QVOD, SI non diuortium, ſed iurgium fuit, dos eiuſdem matrimonij manebit. PAP.

SI EX lapicidinis dotalis fundi lapides, vel ar» bores, quæ fructus non eſſent, ſiue ſuperficiem ædificij dotalis mulieris voluntate vendiderit: nummi ex ea venditione recepti ſunt dotis. POMP.

SI EXTRANEVS ſit, qui dotẽ promiſit, iſq́; VLP.
» defectus ſit facultatibus antè, quàm dotẽ daret: im»
» putabitur marito, cur eum non conuenerit: maxime,
» ſi ex neceſſitate, non ex voluntate dotem promiſe»
» rit. nam, ſi donauit, vtique parcẽdum eſt marito, qui eum non præcipitauit ad ſolutionem qui donaret, quẽmque in id, quod facere poſſet, ſi conueniſſet, cõ»
» demnaret. hoc enim diuus Pius reſcripſit, eos, qui ex
» liberalitate cõueniuntur, in id, quod facere poſſunt, condemnandos. Sed, ſi vel pater, vel ipſa promiſerit,
» Iulianus quidem libro XVI Digeſtorũ ſcribit, etiam
» ſi pater promiſerit, periculum reſpicere ad maritũ.
» quod ferendum non eſt. Debebit ergo mulieris eſſe periculum. Nec enim quiſquam iudex propitijs auribus audiet mulierem dicentem, cur patrem, qui de ſuo dotem promiſit, non vrſerit ad exolutionẽ, multo minus, cur ipſam non conuenerit. Rectè itaque
» Sabinus diſpoſuit, vt diceret, quod pater vel ipſa mulier promiſerit, id viri periculo nõ eſſe: quod debitor mulieris, id viri eſſe periculo: quod alius ſcilicet donaturus, eius periculo eſſe, cui acquiritur. acquiri autem mulieri accipiemus, ad quam rei commodum reſpicit.

MATER, cum filiæ aurum dediſſet vtendum, pater puellæ id aurum in dotem viro appendit: deinde mortua eſt mater. Si inſcia, inuitáve vxore vir id aurum in dotem dediſſet: manet id aurum hæredis matris, vendicaríq; poteſt, & omnino rem in dotem viro datam non eſſe placuit: &, quia res euicta eſt, marito competit aduerſus ſocerum actio.

DOTEM à patre, vel à quouis alio promiſſam, ſi vir nouandi cauſa ſtipuletur, cœpit viri eſſe periculum: cum antè mulieris fuiſſet.

DEBITOR mulieris iuſſu eius pecuniam viro expromiſit, deinde vir acceptam eam iuſſu mulieris fecit: res mulieri perijt. hoc quomodo accipim⁹, vtrū dotis nomine, an & ſi alia ex cauſa? Et videtur de eo debitore dictū, qui dotis nomine promiſit. Illud adhuc ſubeſt, vtrum ante nuptias, an poſt nuptias id factum ſit. multum enim intereſſe videtur. Nam, ſi ſecutis nuptijs id factum eſt, dote iam conſtituta: » maritus accepto ferendo perdit dotem. ſi autem antè, quàm nuptiæ ſequerentur: nihil videtur doti cōſtitutum eſſe.

PAVL. NON ENIM aliàs perit mulieri actio, quàm ſi nuptiæ ſecutæ fuerint. Nam, ſi ſecutæ nō ſunt, debitor mulieri obligatus eſt.

VLP. SANE videndum eſt, an marito mulier, quæ iuſ» ſit accepto ferre, obligetur. Et putem obligari mādati actione: & hoc ipſum in dotem cōuerti, quod mulier mādati iudicio obligata eſt. Et, quod dicitur rem mulieri perire, conſequens eſt. nam, ſi cœperit velle cum debitore de dote agere, ipſa ſecum debebit cōpenſare iuſſum ſuum.

SI SERVA ſeruo quaſi dotem dederit: deinde conſtante coniunctione, ad libertatem ambo perue-

nerint, peculio eis non adempto, & in eadem con-iunctione permanſerint: ita res moderetur, vt, ſi qua ex rebus corporalibus velut in dotem tempore ſer-uitutis datis extiterint, videantur ea tacite in dotem conuerſa, vt earum æſtimatio mulieri debeatur.

Si ſpadoni nupſerit mulier: diſtinguendum ar-bitror, caſtrat⁹ fuerit, necne: vt in caſtrato dicas do-» tem non eſſe: in eo, qui caſtratus nõ eſt, quia eſt ma-» trimonium, & dos, & dotis actio eſt.

» DIVVS Seuerus reſcripſit Pontio Luciano in hæc verba, Si mulier, quæ dotẽ dederat, poſt diuor-tium, rurſus in matrimonium rediit, non reuocatis inſtrumentis: non dubitabit is, apud quem res age-tur, ſecundum voluntatem mulieris, quæ vtique nõ indotata redire in matrimonium voluit, partibus ſuis fungi, quaſi renouata dote.

PROMITTENDO dotem omnes obligãtur, PAVL. cuiuſcunque ſexus conditioniſque ſint. Sed, ſi nuptiæ ſecutæ non fuerint, ex ſtipulatu agi non poteſt. Ma-» gis enim res, quàm verba intuẽda ſũt. Acceptilatio-ne quoque dos conſtituitur, cum debitori marito ac-» ceptum feratur dotis conſtituendæ cauſa. Si à debi-tore mulieris ſub conditione dos promittatur, & an-» tè quàm maritus petere poſſit, debitor ſoluendo eſ-ſe deſierit: magis periculum ad mulierem pertinere placet. Nec enim proderit maritum nomẽ conſecu-tum eo tẽpore, quo exigere nõ potuerit. Quòd, ſi iam tunc debitor, cũ ſub conditione promitteret, ſoluẽ-» do nõ fuerit: periculũ viri eſſe, quòd ſciẽs tale nomẽ cõſecutus videretur, quale in obligatione fuerit. Si debitor mulieris dotem promiſerit, & mulierem hę-» redẽ reliquerit: Labeo perinde habendum ait, àc ſi mulier ipſa dotem promiſiſſet. Cuius ſententiam

» Iulianus quoque probat. Nec enim æquum eſſe ait, vt ei damnetur eius pecuniæ nomine, quam ipſa debeat: & ſatis eſſe acceptilatione eam liberari.

CAIVS. RES IN dotem datæ, quæ pondere, numero, » menſurâve cõſtant, mariti periculo ſunt: quia in hoc » dantur, vt eas maritus ad arbitriũ ſuum diſtrahat: & quãdoque ſoluto matrimonio, eiuſdem generis, & qualitatis alias reſtituat vel ipſe, vel hæres eius.

VLP. LICET ſoleat dos per acceptilationem cõſtitui, ſi tamen ante matrimonium acceptilatio fuerit » interpoſita, nec nuptię ſecutę, Scęuola ait matrimonij cauſa acceptilationem interpoſitam non ſecutis nuptijs nullam eſſe: atque ideò ſuo loco manere obligationem. quæ ſententia vera eſt. Quoties autẽ extraneus accepto fert debitori dotis conſtituẽdę cauſa: ſi quidem nuptiæ inſecutæ non fuerint, liberatio non ſequetur: niſi fortè ſic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum eſt » breui manu acceptum à muliere, & marito datum. Cæterum mulieri per liberam perſonam condictio acquiri non poteſt. Planè ſecutis nuptijs mulier ſoluto matrimonio dotis exactionem habebit: niſi fortè ſic accepto tulit extrane9, vt ipſe, quoquo modo ſolutum fuerit matrimonium, condictionem habeat. tunc enim non habebit mulier actionẽ. Secundum quæ, conſtituta dote per acceptilationẽ, & ſecutis nuptijs, is effectus erit dotis exactioni, vt, ſi quidem pura ſit obligatio, quæ accepto lata eſt, non ipſa iam reſtituenda ſit, ſed ſoluenda dos ſecundum ſua tempora. ſi verò obligatio in diem fuerit, nec ante ſolutum matrimonium dies obligationis præterierit: reſtituenda erit in diem priſtinum obligatio. » Et, ſi debitum cum ſatiſdatione fuerit, ſatiſdatio re-

nouanda eſt. Similique modo, & ſi conditionalis fuerit obligatio, quæ in dotem conuerſa eſt, & pendente obligatione diuortium fuerit ſecutum: verius eſt obligationem ſub eadem conditione reſtitui debere. Sed, ſi conditio extiterit conſtante matrimonio, ex die diuortij tempora exactionis numerantur.

SI PATER filiæ nomine dotem promiſiſſet, & eam ante nuptias emancipaſſet: non reſoluitur promiſſio. Nam, & ſi ante nuptias pater moreretur, nihilo minus hæredes eius ex promiſſione obligati manebunt. Quæ debitorem filiumfamiliâs habet, ſi patri eius ita dotem promiſerit, Quòd mihi debes, vel quod mihi filius tuus debet, doti tibi erit: non obligatur, ſed efficitur vt id, quod actione de peculio ſeruari à patre poterat, in dotem ſit. Marcellus ait, Siue igitur cum filio poſt hoc, ſiue cum patre agere inſtituerit: exceptione pacti conuenti ſummouebitur. actione autē de dote ſi experiatur, cōſequetur, quod in peculio fuiſſe apparuerit eo tēpore, quo dos promittebatur: vtique ſi poſt ſecutas nuptias. ſi verò ante nuptias promiſſa eſt, eius temporis peculium æſtimari debet, quo nuptiæ fierent. CALL.

QVOD, SI nuptura debitori ſuo filiofamiliâs actionem duntaxat de peculio promiſit: id, quod ex ea cauſa ſibi deberetur nuptiarum tempore, inſpicitur. Si verò alij nuptura iuſſit filiumfamiliâs debitorem de peculio dotem promittere: tempus inſpicitur, quo dos promiſſa eſt: vt tantum in peculio eſſe æſtimaretur. TRYPH.

QVEMADMODVM inuito domino ſeru⁹ ſtipulatus acquirit, ita, ſi dotem domini nomine ſibi promitti patiatur, obligatio domino acquiritur. Sed neque periculum dominus præſtare debet, ſi for- IVL.

tè debitor mulieris dotem promiſerit: neque culpã.
Traditione quoque rei dotalis in perſona ſerui, vel
filijſfamiliâs facta, dos cõſtituitur, ità, vt neque peri•
culum, neque culpã dominus, aut pater pręſtet. Igi•
» tur hãc dotẽ periculo mulieris eſſe dico: quoad do•
» minus, vel pater ratam promiſſionẽ, vel traditionem
habuerit·ideóque etiam manente matrimonio, res,
quas tradiderit, condictione repeturã. hoc item in•
certi condictione conſecuturã, vt promiſſione libe•
retur. Si debitori ſuo mulier nuptura, ita dotẽ pro•
miſiſſet, Quod mihi debes, aut fundus Sempronia•
nus doti tibi erit: vtrum mulier vellet, id in dotem
erit. Et, ſi quidem debitum maluiſſet dotis nomine
apud virum remanere, poteſt ea exceptione ſe tueri
aduerſus petentem fundum·quod ſi fundum dediſ•
ſet, pecuniam à marito condicet. Pater, etiam, ſi fal•
ſò exiſtimans ſe filiæ ſuæ debitorem eſſe, dotem pro•
miſiſſet, obligabitur.

SI SERVO in dotem ante nuptias dato, do•
natũ aliquid, vel legatum ante nuptias fuiſſet, am•
» pliatur dos, ſicut ex fructibus fundi, qui ante nu•
ptias traditus eſt.

TALI FACTA ſtipulatione, decem in anno
proximo dotis nomine dare ſpondes? quæſitum eſt,
annus ex quo tempore eſſet numerandus: vtrũ ex
die ſtipulationis factæ, an ex eo die, quo dos eſſe po•
» tuiſſet, id eſt nuptiarum. Et reſpõſum eſt, ex die nu•
» ptiarum annum eſſe numerandum: ne, ſi aliter ob•
ſeruarem⁹, ſi intra annũ nuptiæ factæ non ſint, vi•
deri poſſit dos ex ea obligatione nõ deberi. Socer ge•
nero ſuo ſic legauerat, Lucio Titio filię meę nomi•
» ne centum hæres meus damnas eſto dare. hanc pe•
cuniam generũ petere debere, & exactã acceptam

legatis referre: ſed, diuortio facto, de dote actionem
» mulieri reddendã Proculus reſpondit, & nihilo mi-
» nus dotis eſſe factam Iulianus notat. immò nec fi-
liæ ſuæ, ſi voluerit, deneganda eſt huiuſmodi actio.

VIR AB eo, qui vxori eius dotem facere vole-
bat, certam pecuniam eo nomine ſtipulatus eſt: de-
» inde acceptam eam fecit. quærebatur, eſſétne ea pe-
» cunia in dotem. Reſpondi, ſi acceptam non feciſ-
» ſet, & promiſſor ſoluendo eſſe deſiiſſet: quæremus
an culpa mariti ea pecunia in dotem exacta nõ eſ-
» ſet. Cum verò acceptam fecit, omnino ad eum peri-
culum pertinebit. Perinde enim eſt, àc ſi acceperit
pecuniam, & eandem promiſſori donauerit.

QVAE FVNDVM in dotem habebat, diuortio AFRIC.
facto, cum in matrimonium rediret, pacta eſt cum
viro, vti x in dotẽ acciperet, & fundũ ſibi reſtitue-
ret: ac datis decem, prius, quàm fundus ei reſtituere-
tur, in matrimonio deceſſit. Illud ex bona fide eſt, &
negotio contracto conuenit, vt fundus is, quaſi ſine
cauſa penès maritum eſſe cœperit, condicatur. Et
hoc euidentius circa actionem pignoratitiam appa-
rebit. Etenim, ſi cum fundum Cornelianum pigno-
ris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione
fundum Titianum in hoc tibi tradiderim, vt Cor-
nelianum mihi reſtitueres: minime puto dubitan-
dum, quin ſtatim rectè pignoratitia ad recipiẽdum
Cornelianum agere poſſim.

SI RES, quas filiæ emancipatæ pater dona- VLP.
uit, ex voluntate eius poſtea pro ea in dotem da-
» tæ ſunt: à filia dotem, non à patre videri datam
fuiſſe.

NON SOLVM, ſi æſtimatus fundus, ſed etiam, MART.
ſi non æſtimatus in dotẽ datus eſt, & aliàs cum ne-

ceſſe nõ habeat mulier duplum promittere, promiſit: quia ipſe fundus eſt in dotem, quodcunque propter eum conſecutus fuerit à muliere maritus, quãdoque reſtituet mulieri de dote agenti.

NERAT. CVM VIR vxori donare vellet, debitor mulie„ris, qui ſoluendo non erat, dotem ei promiſit ad id „dúntaxat, ad quod ſoluendo fuit. Viri periculo ea res eſt. Et, ſi quid debitori ad ſoluendum facultatis acceſſerit, periculum ad eam ſummam, quæ acceſſerit, creſcet, permanebítque etiam, ſi rurſus pauperior factus erit: quia neque tũc, cum dos promitteretur, donatio facta eſt, niſi eius pecuniæ, quæ à debitore ſeruari non poterat: neque, cum ſoluendo eſſe cœperit, donationis cauſa permanet: cum eo loco res ſit, quo eſſet, ſi tunc quoque, cum promitteretur dos, locuples fuiſſet.

PAVL. RES, QVAE ex dotali pecunia ſunt comparatæ, dotales eſſe videntur

CVM DOTIS cauſa aliquid expromittitur: fideiuſſor eo nomine datus tenetur.

SI IS, qui Stichum mulieri debet, in dotẽ delegatus ſit: & antè, quàm ſolueret debitor, Stichus deceſſerit, cum neque per debitorem ſtetiſſet, quò minus ſolueret, neque maritus in agẽdo morã feciſſet: periculo mulieris Stichus moritur· quãquam etiã, ſi moram maritus fecerit in exigendo, ſi tamen etiã apud maritũ moriturus Stichus fuerit, actione dotis „maritus non teneatur. Ibi dos eſſe debet, vbi matrimonij onera ſunt. Poſt mortẽ patris, ſtatim onera matrimonij filium ſequuntur, ſicut liberi, ſicut vxor. Quod dicitur, neceſſarias impenſas ipſo iure dotem minuere, non eò pertinet, vt, ſi fortè fundus in dotẽ ſit, deſinat aliqua ex parte dotalis eſſe: ſed, niſi impẽ-

ſa reddatur, aut pars fundi, aut totus retineatur. Sed, ſi tantum in fundum dotalē impenſum ſit per partes, quanti fundus eſt: deſinere eum dotalem eſſe » Scæuola noſter dicebat, niſi mulier ſponte marito intra annum impenſas obtulerit. Si pecunię, & fundus in dotem ſint, & neceſſarię impenſæ in fundum » factæ: Nerua ait dotem pecuniarum minui. Quid ergo, ſi mulier impenſas marito ſoluerit? vtrum creſcet dos, an ex integro data videbitur? cuius rei ma» nifeſtior iniquitas in fundo eſt ſecundum Scęuolæ noſtri ſententiam. Nam, ſi deſinit dotalis eſſe, poterit alienari. Rurſus quemadmodum poterit fieri dotalis data pecunia? an etiam iam data pecunia in dotem eſſe videbitur? Et magis eſt, vt ager in cauſam dotis reuertatur: ſed interim alienatio fundi inhibeatur.

NVPTVRA filiofamiliâs ſi ſocero dotem ita promiſerit, Quòd filius tuus mihi debet, id doti tibi erit: intereſſe puto, vtrum filij obligatio, an patris perſecutio, & in rem verſum promiſſione contineatur. Nam, ſi id, quod filium dare oportet, ſignificatum eſt: tota pecunia, in quam filius obligatus eſt, promiſſione dotis continebitur. Sinautem id, quod patrem de peculio, vel de in rem verſo præſtare oportet: æſtimari debebit, quantum ſit eò tempore id, quod promittitur: vt ea ſumma dotis eſſe videatur, qua patrem eo tempore filij nomine cōdemnari oportebit. Quòd, ſi non euidenter apparuerit, de cui9 mulier obligatione ſenſerit: prȩſumptionem ad filij debitum ſpectare veriſimile eſt, niſi euidentiſſime contrarium approbetur. IABOL.

SI SPONSALIBVS nondum factis, Titio dotem Seiæ nomine promiſeris, cum ea nubere ei CELS.

nollet:tamen,ſi poſtea nupſerit,dotem debebis: niſi aliæ nuptiæ mediæ interueniſſent. Si mulier ancillã Pamphilam à Titio ſtipulata, deinde ei nuptura, quod is ſibi debeat,doti habere promiſerit: etiam,ſi non erit viri Pamphila,ipſa tamen Pamphila in dotem,& mulieris periculo erit. An &,quod ea peperit,reddi mulieri debebit? quia,ſi in ſua cauſa prior ſtipulatio manſiſſet, non redderetur·niſi fortè refe-rat,habuerit rem,quam debebat,vir,quo tempore dos conſtituebàtur (nam ita poterit videri res ipſa ad eum perueniſſe) an non habuerit·Nam,ſi nõ habuerit, magis eſt,vt liberatio obligationis potius, quàm res ipſa ad eũ iam perueniſſe videatur: ideóque partus eius non debetur.

MART. SI MVLIER ita dotem promiſerit, Decẽ tibi,aut Titio doti erunt:hoc caſu dici poteſt vel Titio dari poſſe:ſed de dote virũ teneri,quemadmodũ, ſi Titio iuſſiſſet dari.nec mirũ,cum etiã promiſſam viro dotẽ poſſit delegãte eo alteri promittere:etſi dici ſolet,alij quàm marito dotis nomine mulierẽ non poſſe obligari· his enim caſibus viro dos quæritur· Non enim exiſtimauimus illã ita promiſiſſe, vt vel „ de Titij nuptijs cogitaret. Ex aſſe hæres inſti„ tutus, rogatúſque mulieri dodrantem hæreditatis reſtituere,iuſſu eius,quod debet, doti promiſit marito. Vereor,ne non ſit obligatus· Nam mulieri in hoc tenetur, vt hæreditatem reſtituendo tranſferat actiones &,quas habet, &,quibus eſt obſtrictus: quas tranſferre ad alium,quàm,cui debet,fideicommiſſum, hæres non poteſt. Aliquis dixerit incerti cum eo agi poſſe, vt fideicommiſſi præſtet æſtimationem.Huic ego conſentire non poſſum·Nam obligari mulieris debitorem ita æquum eſt, ſi accipere

id ipſum, quod ei debetur, vir poteſt. Sed ne indotata mulier eſſe videatur: dicendum eſt, ipſi mulieri ex » Trebelliano reſtituendã eſſe partem hereditatis, quæ ei relicta eſt, vt ea ſuo marito pro dote eam ſoluat: quia & ad eam fideicommiſſum, & onera eius pertinent: delegatione propter nimiam ſubtilitatem, & caſus neceſſitatem minime obtinente. Eius nomine, quę libera videbatur, decem in dotem dediſti: eo caſu habebis condictionem, quo habere potuiſſes, ſi mulieris liberæ nomine dediſſes, nec nuptiæ ſecutæ eſſent. Si autem manumiſſa nupſerit, ita demũ dos erit, ſi ea mente dediſti, vt quãdoque ſecutis nuptijs dos eſſet. Igitur, ſi mulieri donaturus dediſti, dominus cõdicet: quemadmodum, ſi eum, qui ſibi donaturus eſſet, mulieri ipſe donare iuſſiſſet.

QVAERO quantæ pecuniæ dotem promittenti adultæ mulieri curator conſenſum accommodare » debeat? Reſpõdi, Modus ex facultatibus, & dignitate mulieris, maritique ſtatuendus eſt, quouſque ratio patitur. CELS.

SIVE generalis curator, ſiue dotis dandæ cauſa conſtitutus ſit, & amplius doti promiſſum eſt, quàm facultates mulieris valent: ipſo iure promiſſio » non valet: quia lege rata nõ habetur authoritas dolo malo facta. Quærẽdum eſt tamen, vtrum tota obligatio, an, quod amplius promiſſum eſt, quàm promitti oportuit, infirmetur. Et vtilius eſt dicere id, quod ſuperfluum eſt, tantummodo infirmari. Iſte autem curator res dotis nomine tradere debet, non etiam, vt vẽdat cuilibet, & pretium eius in dotem det. Dubitari autem poteſt, an hoc verum ſit: Quid enim, ſi aliter honeſte nubere non poſſit, quàm vt pecuniã in dotem det, idque ei magis expediat? Atqui poſ- NERA.

ſunt res in dotem datæ plerunque alienari, & pecunia in dotem conuerti. Sed, vt expediatur quæſtio, ſi quidem res in dotem maritus accipere maluerit, nihil amplius quærendũ eſt. ſinautem nõ aliter cõtrahere matrimoniũ vir patitur, niſi pecunijs in dotem datis: tunc officium curatoris eſt, apud eundem intrare iudicem, qui eum conſtituit: vt iterum ei cauſa cognita etiam viro abſente permittat rerum venditione celebrata dotem conſtituere.

MOD. TITIA, cum eſſet minor XXV annis, quartã hæreditatis matris ſuæ cõmunem ſibi cũ fratribus permutauit, & accepit pro ea parte fundũ, quaſi emptione inter ſe facta. hunc fundũ cũ alijs rebus doti dedit. quæro ſi in integrũ reſtituatur, & partẽ ſuam accipiat quartam, & reddat fundũ, quid debeat maritus facere: an contentus eſſe debeat alijs rebus in dotem datis. Item, quæro, ſi hæc deceſſerit, & hæredes eius in integrum reſtitutionem ex perſona eius petierint, & ipſi petant quartam partem, & illi fundum: an maritus cogatur reſtituere fundum, contẽtus in retentionem lucri dotis cæteris rebus. Modeſtinus reſpondi, nihil proponi, cur marito dos auferenda ſit: ſed in meram æſtimationem prædij mulier, vel eius hæredes condemnãdi ſunt, in hoc tempus referendam, quo in dotem datus eſt.

STIPVLATIO de dote reddenda ab extraneo interpoſita, facto diuortio ſtatim committitur: nec redintegrato matrimonio actio ex ſtipulatu quęſita intercidit. Denuo igitur cõſentiente ſtipulatore dos conſtituenda eſt, ne ſequenti matrimonio mulier indotata ſit: ſi modo ea dos non ab ipſa profecta ſit, quam alius permiſſu eius ſtipulatus eſt. tunc enim conſenſus eius non eſt neceſſarius.

POST DIVORTIVM mulieri, ſi de dote maritus nihil cauit, & cũ alij nupſiſſet, poſtea ad priorem virum redijt: tacite dos ei redintegratur. IABOL.

SI EX legato, aut hæreditate aliquid ſeruo dotali obuenit, quod teſtator noluerit ad maritũ pertinere: id ſoluto matrimonio reddendum eſt mulieri. POMP.

SI VSVSFRVCT. fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi à domino proprietatis detur: difficultas erit poſt diuortiũ circa reddendum ius mulieri, quoniã diximꝰ vſumfruct. à fructuario cedi nõ poſſe, niſi domino proprietatis: & ſi extraneo cedatur, id eſt ei, qui proprietatem non habebat, nihil ad eum trãſire, ſed ad dominum proprietatis reuerſurum vſumfructum. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum eſſe, vt vel locet hunc vſumfruct. mulieri maritus, vel vendat nummo vno: vt ipſum quidem ius remaneat penès maritum, perceptio verò fructuum ad mulierem pertineat.

» PROCVLVS Nepoti ſuo ſalutem. Ancilla, quæ nupſit, dotíſq; nomine pecuniam viro tradidit, ſiue ſciat ancillã ſe eſſe, ſiue ignoret, nõ potuit eã pecuniã viri facere: eáque nihilo minus mãſit eius, cuius fuerat antè, quàm eo nomine viro traderetur, niſi fortè vſucapta eſt: nec poſtea, quàm apud eundẽ virũ libera facta eſt, eius pecuniæ cauſam mutare potuit. itaque ne facto quidẽ diuortio, aut dotis iure, aut per condictionem repetere rectè poteſt: ſed is, cuius pecunia eſt, rectè vendicat eam. Quòd, ſi vir eam pecuniam pro ſuo poſſidendo vſuceperit, ſcilicet, quia exiſtimauit mulierem liberam eſſe: propius, eſt vt exiſtimem eum lucrifeciſſe: vtique, ſi antè, quàm matrimonium eſſe cœperit, vſucepit. & in eadem PROC.

opinione ſum, ſi quid ex ea pecunia comparauit antè, quàm ea dos fieret:ita,vt nec poſſideat eam, nec dolo fecerit, quò minus eam poſſideret.

PAP. DOTIS promiſſio nō ideò minus valebit, quòd ignorāte in initio patre nuptiæ factæ fuerint, ſi poſt ea conſenſerit:cum omnis dotis promiſſio futuri matrimonij tacitā cōditionē accipiat. Nam,& ſi minor annis duodecim,vt maior, ducta ſit: tunc primùm petetur,cum maior annis apud eundem eſſe cœperit. Quod enim vulgatum eſt,dotis promiſſionem in primis dúntaxat nuptijs deſtinari,neque durare obligationem, ſi poſt alterius matrimonium ei nubat, cui dotem promiſerit:tunc locum habet,cum interceſſerint aliæ nuptiæ.

CVM POST diuortiū viro ſciēte mulier in poſſeſſione prædiorū,quæ in dotem promiſit, longo tēpore fuerit,tacite cōueniſſe videtur,ne dos,quæ promiſſa fuerat,petatur:&,ſi petere eam cœperit,pacti exceptione à muliere repelletur. Mulier,ſi pecuniā ſibi debitam à Seio cum vſuris futuri tēporis in dote promittenda demonſtrauit, eas quoq; dotis portio„ nem eſſe, quarum dies poſt nuptias ceſſit, rationis „ eſt. Vſuras dotis in ſtipulatum cum dote poſt diuortium deductas, ex die ſecundi matrimonij non eſſe præſtandas placuit, quia nec ſortis exactio locū habere cœpit:medij autem temporis debebuntur.

In domum abſentis vxore deducta, nullis in eam interea ex bonis viri ſumptibus factis:ad exhi„ bitionem vxoris promiſſas vſuras reuerſus vir improbè petit. Gener à ſocero dotem arbitratu ſoceri certo die dari,non demonſtrata re, vel quantitate, ſtipulatus fuerat. arbitrio quoque detracto ſtipulationem valere placuit:nec videri ſimile,quòd fundo

non demonſtrato, nullum eſſe legatum, vel ſtipulationem fundi conſtaret: cũ inter modum cõſtituendæ dotis, & corpus ignotum differentia magna ſit. Dotis etenim quantitas pro modo facultatum, & dignitate natalium rectè per tutorem cõſtitui poteſt. Nuptijs ex voluntate patris puellæ cum filio tutoris » iure contractis: dos pro modo facultatum, & digni» tate nataliũ rectè per tutorem conſtitui poteſt. Pa» trona dotem pro liberta iure promiſſam, ſi extiterit ingrata, non retinebit. Cum res in dotem æſtimatas ſoluto matrimonio reddi placuit, ſumma declaratur, nõ venditio cõtrahitur. ideóque rebus euictis, ſi mulier bona fide eas dederit, nulla eſt actio viro: alioqui de dolo tenetur. In dotem rebus æſtimatis, & traditis, quanuis eas mulier in vſu habeat, viri dominium factum videtur. Partus dotaliũ ancilla» rum dotis eſſe portionem conuẽnit: ideóq; fruſtra » paciſci virum, vt inter vxorem, & ſe partus communis ſit.

IN AMBIGVIS, pro dotibus reſpondere melius eſt. PAVL.

CVM DOTEM mulieris nomine extrane⁹ promiſit, mulieris periculum eſt. ſed, ſi maritus nomẽ ſecutus, vſuras exegerit, periculum eius futurum reſpondetur.

MVLIER bona ſua omnia in dotẽ dedit. quæro, an maritus, quaſi hæres oneribus hæreditarijs re» ſpondere cogatur. Paulus reſpondi, eum quidem, qui ex tota promiſſione dotis bona mulieris retinuit, à creditoribus eius conueniri non poſſe: ſed non plus eſſe in promiſſione bonorum, quàm quod ſupereſt deducto ære alieno.

IN REBVS dotalibus etiam patrẽ mariti do- PAVL.

» lum, & culpam præſtare debere.

SI MVLIER de ſuo dotē dedit, & adhibuit matrem, quæ ſtipularetur: potuiſſe eam poſtea inſtrumentum dotale mutare.

» MVTVS, ſurdus, & cæcus dotis nomine obligā-
» tur: quia & nuptias contrahere poſſunt. Manente
» matrimonio, nō perdituræ vxori ob has cauſas dos reddi poteſt, vt ſeſe ſuóſque alat, vt fundum idoneū emat, vt in exilium, vel in inſulam relegato parenti præſtet alimoniam, aut vt egentē virum, fratrem, ſororémve ſuſtineat.

HERM. SI SPONSA dotem dederit, nec nupſerit: vel minor XII annis, vt vxor habeatur: exēplo dotis, condictioni fauoris ratione priuilegium, quod inter perſonales actiones vertitur, tribui placuit.

TRYPH. QVANVIS in bonis mariti dos ſit, mulieris tamen eſt. Et meritò placuit, vt, ſi in dotem fundum
» inæſtimatum dedit, cuius nomine duplę ſtipulatione cautū habuit, iſq; marito euictus ſit: ſtatim eam ex ſtipulatione agere poſſe. Porrò, cuius intereſt nō eſſe euictum, quod in dotem fuit, quódque ipſa euictione pati creditur ob id, quod eum in dotē habere deſijt: huius etiam conſtante matrimonio, quanuis apud maritum dominium ſit, emolumenti poteſtatem eſſe creditur: cuius etiam matrimonij onera maritus ſuſtinet.

SI PATER mulieris mortis ſuæ cauſa dotem promiſerit, valet promiſſio. Nam, & ſi in tēpus, quo ipſe moreretur, promiſiſſet, obligaretur. Sed, ſi conualuerit, cur ei non remittatur obligatio per condictionē: atquè, ſi ſtipulāti quiduis aliud promiſiſſet, aut dotem alicui⁹ nomine? Nam, vt corporis, vel pecuniæ tranſlatæ, ita obligationis conſtitutæ mortis

cauſa condictio eſt. Non idem dicendum eſt in perſona mulieris, ſi mulier mortis ſuæ cauſa dotē promiſerit: quia niſi matrimonij oneribus ſeruiat, dos nulla eſt.

SI MVLIER debitori ſuo, qui ſub vſuris debebat, nuptura dotem promiſiſſet, quod is ſibi deberet: poſt contractas nuptias ſecuti temporis vſuras non eſſe dotales: quia illa obligatio tota tolleretur, perinde àc ſi ſolutum debitum mulieri, in dotem ab ea datum eſſet.

CVM IN fundo mariti habens mulier vſumfr. dotis cauſa marito eum dedit: quanuis ab ea vſuſfructus deceſſerit, maritus tamen non vſumfr. habet, ſed ſuo fundo quaſi dominus vtitur, conſecutus per dotem plenam fundi proprietatem non ſeparatam ab vſufructu: nec eſt, quòd non vtendo maritus amittat. Diuortio autem facto conſtituet in eodem fundo vſumfr. mulieri. Quòd, ſi in matrimonio deceſſerit vxor, nihil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia, & ſi vxorem eam non duxiſſet, tamen fructuariæ morte finitus vſuſfr. ad proprietatem rediret: ideóque nec in funus conferet mulieris. Planè, ſi pater filiæ nomine, qui in fundo generi vſumfr. habebat, dotis conſtituendæ gratia eum dederit, & in matrimonio mortua fuerit: habebit ex ſua perſona vſuſfr. petionem. Quòd, ſi mulier in ſuo fundo marito vſumfr. dotis cauſa conſtituerit: tūc ex mariti perſona erit vſuſfr. proprie, qui & nō vtēdo ipſi pereat. Quod ſi acciderit, videamus an etiā nunc dotata ſit mulier. &, ſi quidē dominiū apud mulierē eſt fundi, ad quem reuerſus eſt vſuſfr. nihil iam in dotem habet, quod actione dotis conſe-

quatur ab eo, cui,quòd non vtendo amiſit vſumfr. imputari non poteſt,ex quo iam ipſa lucrum habet: ideóque indotata erit.Quod,ſi vxor alienauerit proprietatem,quæ ſine vllo mulieris emolumento plenior facta eſt,adhuc dotata eſt:quia dotis actione teneri debet maritus,qui,quando licuit vſufr.vti,amiſit eum, non vtendo. Nam ſi habere perſeueraſſet vſumfr. vſque ad diuortiũ,cõmodo mulieris cederet eius reſtitutio: quia,etſi nõ protinus ad ipſam transiret,tamen vel pretio, vel beneficio ſine incommodo mulieris ad proprietatem reuerteretur. Si autem vſumfr.maritus nõ amiſerit, morte mulieris non finitur vſuſfr.apud maritum. Diuortio autem facto, primò videamus & in hac,&.in ſuperiore ſpecie, an pro rata temporis eius anni diuidãtur fructus:quod probandum eſt.Ipſius autem reſtitutio ita fiet,vt habenti mulieri fundũ, vſufr. cedatur,& ita cum proprietate conſolidetur. Sed,& ſi nõ ſit fundi domina, nihilo minus competit dotis actio, vt dimittat à ſe maritus vſumfr. Nam vel ex empto actione adhuc, vt vſumfr.præſtet,mulier tenetur:aut pretium eius conſequi ſperat: aut cuiuis magis gratiam præſtare, quàm relinquere apud inimicũ ius ad ſe tranſlatũ, » licere ei ciuile eſt. Vxor viro vſumfr. dotis nomine dedit. manente matrimonio eidem fundum vendidit.quæſitum eſt, diuortio facto,quid dotis iudicio » recipere debeat.Dixi referre,quãti fundus vẽniſſet. Nam,ſi nudæ proprietatis æſtimatio facta fuiſſet, mulier dotis iudicio pretium vſuſfr. recipere debet. Quid ergo eſt,ſi vir ante litem cõteſtatam mortuus fuiſſet?hæredes eius nihil prçſtaturos.Nam,& ſi quilibet alius emptor proprietatis extitiſſet: hæres viri

nihil mulieri præſtaret, ſcilicet vſufructu reuerſo ad proprietatem. Cæterũ, ſi fundus totus veniſſet, quãti debet venire, non detracto vſufructu: intelligi mulierem dotẽ matrimonio manente recepiſſe. Si fundus communis in dotem datus erit, & ſocius egerit „ cum marito cõmuni diuidundo, adiudicatúſq; fundus ſocio fuerit: in dotem erit quantitas, qua ſocius marito damnatus fuerit: aut, ſi omiſſa licitatione, extraneo addictus fundus fuerit, pretij portio, quo diſtractus eſt: ſed ita, vt non vice corporis habeatur, „ nec diuortio ſecuto præſenti die, quod in numerato eſt, reſtituatur: ſed ſtatuto tẽpore ſolui debeat. Quòd, ſi marito fundus fuerit adiudicatus, pars vtique data in dotem dotalis manebit. Diuortio autem facto, ſequetur reſtitutionem, propter quam ad maritum peruenit etiam altera portio, ſcilicet vt recipiat tantum pretij nomine à muliere, quantũ dedit ex con„ demnatione ſocio. Nec audiri debebit alteruter eam æquitatem recuſans, aut mulier in ſuſcipienda parte altera quoque, aut vir in reſtituenda. Sed an conſtante matrimonio non ſola pars dotalis ſit, quæ data fuit in dotem, ſed etiam altera pars, videamus. Iu„ lianus de parte tantũ dotali loquitur, & ego dixi in „ auditorio illam ſolam dotalem eſſe. Si marito dotis nomine ſtipulanti promiſerit per errorem is, qui exceptione tutus erat, nec ſoluat: cogetur ei ſoluere: & habebit condictionẽ aduerſus mulierem, aut patrem, vter eorum delegauit, ob id, quod indebitum marito promiſit, aut ſoluit.

AVVS neptis nomine ex filio natæ genero do„ tem dedit, & moritur. negat Seruius dotem ad pa„ trem reuerti: & ego cum Seruio ſentio, quia non poteſt videri ab eo profecta, quia nihil ex bonis ſuis ha- LAB.

dotis induxerit generum : &,cum ſciret ſe præſtare dotem non poſſe,id egerit,vt genero inſidiaretur?

FVNDVM filiæ nomine pater in dotem dede-rat- huius hæredi filiæ ex aſſe, creditoribus vrgenti-bus patris, vtilius videtur potius fundum,qui dota-lis eſt,diſtrahere,quòd minus fructuoſus ſit,& alios hæreditarios vberiore redditu retinere-maritus con-ſenſit, ſi nulla in ea re captio ſit futura . Quæro, an ea pars dotis,quæ in hoc fundo eſt,mulieri manente » matrimonio rectè ſoluatur. Reſpondi,ſi pretiũ cre-ditori ſoluatur,rectè ſolutum. SCAEV.

DE PACTIS DOTALIBVS.

PACISCI poſt nuptias,etiam ſi ni-hil antè conuenerit,licet. Pacta,quę de reddenda dote fiunt,inter om-nes fieri oportet,qui repetere dotẽ poſſunt,& à quibus repeti poteſt:ne ei,qui non interfuit,apud arbitrum cognoſcentẽ pa-ctum non proſit. IABOL.

2 SI CONVENERIT, vt,quoquo modo diſſo-lutum ſit matrimonium , liberis interuenientibus » dos apud virum remaneret:Papinianus Iuliano prę » tori reſpondit , morte mariti finito matrimonio, » neque conueniſſe videri dotem remanere, &,ſi con-» ueniſſet, non eſſe ſeruandum pactum cõtra dotem, cum mariti mortalitas interuenit. VLP.

» 3 PACTA conuenta,quæ in diuortij tempus col-» lata ſunt,non facto diuortio locum non habent. PAVL.

VLP. SI CONVENERIT, vt fructus in dotê con» uerterentur, an valeat conuentio? Et Marcellus ait » libro VIII Digeſtorum conuentionem non valere. » prope enim indotatam mulierem hoc pacto fieri. Sed ita diſtinguit, vt, ſi quidem fundum in dotem dedit mulier, ita, vt maritus fructus redderet: nõ eſſe ratum pactum: idémque eſſe, & ſi vſumfructũ in dotem hoc pacto dedit. Quòd, ſi conueniſſet de fructibus reddẽdis, hoc eſt, vt in dotem fructus eſſent: quos percepiſſet: & fundus, vel vſusfructus in hoc traditus eſt, non vt fundus, vel fructus fieret dotalis, ſed, vt fructus perciperet dotis futuros: cogendũ de dote actione fructus reddere. Erunt igitur in dotem fructus, & fruetur iſte vſuris, quæ ex fructibus colle» ctis, & in ſortem redactis percipi poſſunt. Ego vtrobique arbitror intereſſe, qua contemplatione dos ſit data: vt, ſi ob hoc ei maiorem dotem mulier dedit, quia fructus volebat eſſe dotis: contento marito ea pecunia, quæ ex vſuris redditũum colligitur, poſſit dici conuentionem valere. Nec enim videtur ſterilis eſſe dos. finge quadringẽta annua eſſe reddit⁹ apud eum, qui non acciperet in dotem, niſi hoc cõueniſ» ſet, plus trecentis: ſed vti boni conſuleret, tam vberem dotẽ conſecutus eſt. Et quid dicemus, ſi tale pactum interuenit, vt maritus fructus in dotem conuerteret, & mulier ſe ſuóſque aleret, tueretúrve, & vniuerſa onera ſua expediret? quare non dicas conuentionem valere?

PAVL. CONVENIRE non poteſt, nec illa quidem pacta ſeruanda ſunt, ne ob res donatas, vel amotas » agatur: quia altero pacto ad furandum mulieres inuitantur, altero ius ciuile inpugnatur. Et, ſi conuenerit, ne ob impenſas neceſſarias ageretur, tale pa-

ctum non eſt ſeruãdum: quia tales impenſæ dotem ipſo iure minuunt.

» POMPONIVS ait maritum non poſſe paciſci, vt dolum ſolummodo in dotem præſtet, videlicet propter vtilitatem nubentium: quanuis paciſci poſſit, ne ſit periculo eius nomen debitoris, qui ei dotem promiſit: nam &, vt ſit dos periculo mulieris, paciſci eum poſſe probat: & per contrarium, vt ea dos, quæ periculo mulieris eſt, ſit periculo mariti. VLP.

CVM DOS filiæ nomine datur, optimum eſt, » pactum conuentum cum vtroque generum facere: quanquam in initio dotis dandæ, legem, quam velit etiam citra perſonam mulieris is, qui dat, dicere poſſit. Si verò poſt datam dotem paciſci velit, vtriuſque perſona in paciſcendo neceſſaria eſt, quoniam iam acquiſita mulieri dos eſſet. Quo caſu, ſi ſolus pater pactus eſſet ſine filia, ſiue ſolus agat, ſiue adiuncta filiæ perſona, ei ſoli nocebit, & proderit pactum conuentum. nec, ſi ſola filia egerit, neq; proderit, neque nocebit ei. Si verò filia ſola pacta fuerit, quo pacto conditio melior patris fieret: proderit etiam patri, quoniam per filiam patri acquiri poteſt, per patrem filiæ non poteſt. Si verò ſic pacta ſit filia, vt noceat ipſi: quandoque filiæ agenti nocebit pactum, patri verò nullo modo nocebit, niſi adiecta quoque filiæ perſona experiatur. Dicendum eſt enim, paciſcendo filiam conditionem patris deteriorem facere nõ poſſe eo caſu, quo mortua ea in matrimonio dos ad patrem reuerſura eſt. POMP.

QVOTIES patre furente, vel ab hoſtib⁹ capto filiuſfamiliâs ducit vxorem, filiáque familiâs nubit: neceſſario etiam pactio cum ipſis dúntaxat dotis nomine fieri potuit. PAVL.

POMP. SI ITA conueniat, vt, ſi viuo ſocero mortua ſit filia, ipſi ſocero: ſi mortuo eo, filio quoque eius defuncto, totum ſuo hæredi reddatur: benigna interpretatione poteſt defendi, vtilem ſtipulationẽ eſſe.

AVVS PACTVS eſt cum dotem pro nepte ſuſcepiſſet, ne à ſe, néve à filio dos peteretur: ab alio verò, quàm filio, hærede vt dos peteretur. Exceptionem conuentionis filius tuendus erit: quippe hæredi noſtro cauere conceſſum eſt: nec quicquam obſtat, quò minus certæ perſonæ, ſi hæres erit ſibi, caueri poſſit, quod non idem & cæteris hæredibus caueatur. & ita Celſus ſcribit.

VLP. CVM PATER dotem pollicitus fuerit, & paciſcatur, ne ſe viuo petatur, néve conſtante matrimonio dos petatur: ita pactum interpretandum „ diuus Seuerus conſtituit, quaſi adiectum eſſet, ſe viuo: hoc enim ita accipiendũ eſſe contẽplatione paternæ pietatis, & contrahentium voluntatis: vt poſterior quoque pars conuentionis ad vitam patris relata videatur, ne diuerſa ſententia fructus dotis ab oneribus matrimonij ſepararet: quòdque indigniſſimum eſt, inducat, vt non habuiſſe dotem exiſtimetur. Quo reſcripto hoc effectum eſt, vt, ſi quidem viuo patre deceſſerit filia, aut ſine culpa ſua diuerterit, omnino dos peti non poſſit: cõſtante autem matrimonio mortuo patre peti poſſit.

PAVL. SI PATER dotem dederit, & pactus ſit, vt mortua in matrimonio filia dos apud virum remaneret: puto pactum ſeruandum, etiam ſi liberi non interueniãt. Ex pactis conuentis, quæ ante nuptias, vel poſt nuptias interponi ſolent, alia ad voluntatem pertinent, vt mulier de dote promiſſa ſe alat, & donec nupta ſit, dos ab ea non petatur, aut cer-

tam ſummam viro prę̃ſtet, & ab eo alatur, & his ſimilia: Alia ad ius pertinent, veluti quando dos petatur, quemadmodum reddatur, in quibus non ſemper voluntas contrahentium ſeruatur. Cæterum, ſi » conuenerit, ne omnino dos petatur, indotata erit mulier. Si mulier pacta ſit, ne amplius, quàm pars dimidia dotis à ſe petatur, & pœnam ſtipu» lata ſit: Mela ait alterutro eam contentam eſſe oportere: vel exceptione pacti, & acceptam facere pœnę obligationem: vel ſi ex ſtipulatu agat, denegandam ei exceptionem. Si fundo æſtimato in dotem dato pacta ſit mulier, vt, quanto pluris venierit, id » in dotem ſit, Mela ait id ſeruandum eſſe: cum ex contrario conuenire poſſit, vt, ſi minoris venierit, ipſa debeat. Si pacta ſit mulier, vt ſiue pluris, ſiue minoris fundus æſtimatus venierit, pretium, quanti res venierit, in dotem ſit: ſtari ei pacto oportet. Sed, ſi culpa mariti minoris venierit, idipſum mulierem conſequi.

ITEM, SI non venierit, æſtimatio præſtari debebit. IVL.

DE DIE reddendæ dotis hoc iuris eſt, vt liceat paciſci, qua die reddatur, dum̃ ne mulieris deterior conditio fiat: PAVL.

IDEST, vt citeriori die reddatur. CAIVS.

VT AVTEM longiori die ſoluatur dos, conuenire non poteſt, non magis, quàm ne omnino reddatur. PAVL.

» ATTILICINVS Proculo ſuo ſalutem. Cum inter virum, & vxorem pactum conuentum ante nuptias factum ſit, vt, quibus diebus dos data eſſet, iiſdẽ diuortio facto redderetur: poſt quinquẽnium, PROC.

LL.iiij.

quàm nuptię factæ ſunt, vxor viro dotem dedit. Diuortio facto, quæro vtrum quinquennij die vir vxori dotem reddet, an ſtatuto legibus tempore. Proculus reſpondi, Quod ad diem reddēdæ dotis attinet, » pacto exiſtimo meliorem conditionem mulieris fieri poſſe, deteriorem non poſſe. Itaque, ſi cautum eſt, vt priore tempore, quàm legibus conſtitutum eſt, reddatur: ſtari ei pacto debere: ſi vt longiore, nec valere id pactum conuentum. cui ſententiæ conueniēs eſt dicere, vt, ſi pacto conuento cautum eſt, vt, quanto ſerius quoque & poſt nuptias data fuerit, tanto ſerius poſt diuortium reddatur: ſi priore tēpore, quàm in reddenda dote conſtitutum eſt, data ſit, valere pactum conuentum: ſi longiore, non valere.

IVL. LICET manente matrimonio non poſſit inter virum, & vxorem conuenire, vt longiore die dos reddatur poſt diuortium: tamen ſi iuſta cauſa conuentionis fuerit, id pactum debet cuſtodiri.

VLP. ALIVD eſt, ſi pater pro filia dotem promiſerit, vt annua, bima, trima, quadrima die, quinto anno dos à ſe redderetur, & cōuēnit, vt iiſdem diebus ſoluto matrimonio dos redderetur: hoc enim pactum ita valet, ſi patri filia hæres extitiſſet, & interueniente ea pactum conuentum fuerit.

PAVL. OB RES quoque donatas, vel amotas, vel impenſas factas tūc facta pactio valebit, id eſt poſt diuortium. Si extraneus de ſuo datur⁹ ſit dotem: quicquid vult paciſci, etiam ignorante muliere, ſicut ſtipulari poteſt: legem enim ſuę rei dicit. poſtquam verò dederit, paciſci conſentiente muliere debet. Si conuenerit ne à muliere, néve à patre dos petatur, hæres non habebit exceptionem. Sed, ſi conuenerit, ne manēte matrimonio, viuo patre petatur: mortuo

patre ſtatim exigitur. & ſi non petierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine, ſi dos exigi potuerit: niſi fortè antè diremptum ſit matrimonium, quàm facultatem petendi haberet.

SI MVLIER dotis cauſa promiſerit certam ſummam: & pro ea pecunia mancipia in dotem dederit ea conditione, vt periculo eius eſſent, & ſi quid ex his natum eſſet, ad eam pertineat: ſtari pacto cõuento oportebit: Nam conſtat poſſe inter virum, & vxorem conuenire, vt dos, quæ in pecunia numerata ſit, permutetur, & tranſferatur in corpora, cũ mulieri prodeſt. IVL.

QVIDAM fundum dotis cauſa ab vxore ſua acceperat, intérque eos cõuenerat, vt mercedes eius fundi vir vxori annui nomine daret: deinde eum fundum vir matri mulieris certa penſione colendum locauerat: eáque cũ mercedes eius fundi deberet, deceſſerat, & filiam ſuam ſolam hæredem reliquerat: & diuortium factum erat: vir deinde petebat à muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari non debere, ác ſi inter ſe, & virum non cõueniſſet, vt hæ mercedes ſibi alimẽtorum nomine darentur: cum futurum ſit, vt quodammodo donationes inter virum, & vxorem confirmentur: » nam, quod annui nomine datur, ſpecies donationis eſt.

PATER cum filiæ ſuæ nomine dotem daret, pactus eſt, vt, mortua filia, vno pluribúſve liberis ſuperſtitibus, deducta parte tertia, reliqua ſibi dos, aut poſt mortẽ ſuam illi, aut illis filijs, quos in poteſtate habebat, reddatur: deinde hoc ita fieri ſtipulatus eſt: poſt mortem eius mulier in matrimonio deceſſerat relictis filijs. quæſitum eſt, an ex ſtipulatione AFRIC.

„ duas partes illi petere poſſint. Reſpondi, poſſe. Etenim vim eius ſtipulationis hanc eſſe, vt, ſi in matrimonio mortua eſſet, dos patri redderetur: & perinde habēdum, àc ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet, Si nauis ex Aſia venerit, mihi, aut poſt mortem meā Lucio Titio dare ſpōdes? nam &, ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet, hæredi dari debere.

FLOR. SI INTER virum, & vxorem pactum eſt, vt certa pars dotis, vel tota ob vnum, vel plures liberos interuenientes retineatur: etiam eorum libero„rum nomine, qui antè nati ſunt, quàm dos daretur, „ aut ampliaretur, conuentio rata eſt. nam ſufficit eos „ ex eo matrimonio naſci, in quo dos data eſt.

VLP. QVOD DE reddenda dote, ſi data fuiſſet, mortua in matrimonio filia, conuēnit: id quoq; reſpondi, de non petenda dote videri conueniſſe: ac patrem pacti conuenti exceptionem nactum, ad hæredem ſuum tranſmiſiſſe.

PAVL. INTER ſocerum, & generum conuēnit, vt, ſi filia mortua ſuperſtitem anniculum filium habuiſſet, dos ad virum pertineret. quòd, ſi viuente matre filius obijſſet, vir dotis portionem vxore in matrimonio defuncta, retineret. Mulier naufragio cum anniculo filio perijt: quia veriſimile videbatur ante ma„trem infantem perijſſe, virum partem dotis retinere placuit. Vir dotem, quam ex pacto filiæ nomine retinere potuit, ſi lapſus errore nō retinuit: filiam, quæ patri ſola, matri pro parte hæres extiterit, apud arbitrum diuiſionis non improbè dotis perperam à patre matri ſolutæ perceptionem deſyderare conſtitit. Cum inter patrem puellæ, & generum cōuenit, vt in matrimonio ſine liberis defuncta filia, dos patri reſtituatur: id actum inter contrahentes

Intelligi debet, vt liberis ſuperſtitibus filia defuncta, dos retineatur: nec ſeparabitur portio dotis, quæ eſt » data additamenti cauſa, ſi poſtea nihil aliud conueniat. Conuênit, vt mulier viri ſumptibus veheretur, quocunque iret, vel veheretur: atque ideò mu» lier pactum ad literas viri ſecuta, prouinciam, in qua centurio merebat, petit. Non ſeruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competat, vtilis tamen danda eſt in factum. Cum pro ſe filia dotem promitteret, pepigit, vt, ſi in matrimonio ſine liberis deceſſiſſet, matri ſuæ dos ſoluatur. ex pacto filiæ nulla quæritur matri actio. ſi tamẽ hæres puellæ matri pecuniam dotis ſoluerit: viro contra placita petenti dotem obſtabit exceptio. Pater, ſi filia nupta mortem obijſſet, dotem dari ſtipulatus eſt: conſtante matrimonio capitali crimine damnatus eſt. diuortio ſecuto, vel morte viri ſoluto matrimonio, ſtipulationis conditio deficit. Quòd, ſi mulier in matrimonio deceſſerit: ex ſtipulatu fiſco dotis actio quæritur. Poſt verum autem diuortium renouatis nuptijs non committitur fiſco ſtipulatio, licet defuncta ſit in matrimonio filia: quoniam ad primas nuptias pertinet.

SI LIBERIS ſublatis reuerſa poſt iurgiũ per diſſimulationem mulier, veluti venali concordia, ne dotata ſit, conueniat: conuentio ſecundum ordinem rei geſtæ moribus improbanda eſt.

QVAERIS, ſi pacta ſit mulier, vel ante nuptias, vel poſt nuptias, vt ex fructibus fundi, quẽ dedit in dotem creditor mulieris dimittatur, an valeat pactum. Dico, ſi ante nuptias id conuenerit, valere pactum, eóque modo minorẽ dotem cõſtitutam: PAVL.

poſt nuptias verò, cum onera matrimonij fructus releuaturi ſunt, iam de ſuo maritus paciſcitur, vt dimittat creditorem: & erit mera donatio.

SCAEV. CVM MARITVS, qui æſtimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus eſt cir- » cunſcribendæ mulieris gratia, vt prædia inæſtimata eſſent, vt ſine periculo ſuo ea deteriora faceret: quæſitum eſt, an ſecundum priores dotales tabulas prædia æſtimata remanerent, & periculum eorũ ad ma- » ritum pertineret. Reſpondi, non idcirco id pactum, de quo quæritur, impediri, quòd in matrimonio factum eſſet: ſed, ſi deteriore loco dos non eſſet, & nihilo minus, eo pacto admiſſo, ſi deteriora prædia faceret, etiã dotis eum actione teneri. Titius mulieris nomine dotem dedit, & ſtipulatus eſt in caſum mortis, & diuortij. diuortio ſecuto non repetita dote Titius deceſſit: mulier ex volũtate hæredis eius redintegrauit matrimonium. quæſitum eſt, an ex ſti- » pulatu dotem repetere poſſit. Reſpondi, hæredem Titij, ſi conſenſiſſet, vt ea quantitas, quam ex ſtipulatu conſequi poterat, dotis reconciliato matrimonio fieret, poſſe pacti exceptione ſummoueri. Mulier de dote, quam dedit, pacta eſt, vt, ſi in matrimonio deceſſiſſet, fratri eius redderetur: iſque in eum caſum ſtipulatus eſt. mulier decedens quaſdam res dotales marito legauit, & alijs, & quoſdam ex dotalibus ſeruis manumiſit. quęſitum eſt, an maritus earum rerũ nomine, quas legauit mulier, & ſeruorum, quos ma- » numiſit, fratri teneatur. Reſpondi, nihil proponi, cur non teneatur: cũ etiam hæredes defunctæ tam » legatarijs, quàm libertatibus obnoxij ſint.

TRYPH. BEBIVS Marcellus Bebio Marillo dotis filiæ ſuæ nomine centena promiſerat: & conuenerat in-

ter eos, ne ea dos conſtante matrimonio ſine liberis à filia peteretur: vel, ſi poſt mortem patris in matrimonio ſine liberis filia deceſſiſſet, vt dimidia dos apud Marillum remaneret, dimidia fratri mulieris reſtitueretur: eáque ita in ſtipulationem deducta erāt. mortuo Marcello, filio & filia ſuperſtitib⁹, dote vniuerſa filiæ prælegata Marillus nata filia diuerterat, & mulier deceſſerat, fratre ſuo, & filia ex partibus æquis hæredibus relictis. Apud Petronium Magnū prætorem Marillus ab hærede filio Marcelli ex dotis promiſſione vniuerſam dotē petebat ex filiæ cōiectura, quaſi inter duos placuiſſet, nullo filiorū extante mortua muliere, partē dotis remanere apud maritum: magis autem conueniſſet vtique dotem totam eſſe eius, ſi filium, filiámve habuiſſet. Ex diuerſo reſpondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionē etiā hæredi proficere: ſed in ſpecie, quæ proponitur, non quaſi mulieris hæres ex perſona defunctę ſe exceptione pacti tuebatur: ſed & ipſe erat ille, qui etiā viua muliere, ſi ab eo dos peteretur, potuiſſet ea exceptione Marillum, quia diuortium factū erat, ſummouere: eandémque defenſionem etiam poſt mortē ſororis ſuæ retinebat. Itaque placuit eum ab ea petitione abſolui, nulla ex hac ſententia facta derogatione fideicōmiſſi petitioni, quam iure hæreditario per filiam hæres vxoris Marillus in parte dimidia habebat.

SI INTER virum, & vxorem conuenerit, vt extremi anni matrimonij fructus nondum percepti mulieris lucro fiant: huiuſmodi pactum valet. SCAEV.

VXOR VIRO fundum ęſtimatum centum in dotem dederat: deinde cum viro pactum conuentū fecerat, vt diuortio facto, eodē pretio vxori vir fun- IABOL.

dum reſtitueret poſteavolente vxore vir eum fundũ
„ vẽdiderat ducentis, & diuortiũ erat factum. Labeo
putat viro poteſtatẽ fieri debere, vtrũ velit CC, vel
fundum reddere, neque ei pactũ conuentũ remitti
„ oportere. Idcirco puto hoc Labeonẽ reſpõdiſſe, quo-
niam volũtate mulieris fundus venierit: alioqui om-
nimodo fundus erat reſtituendus. Si pater filiæ no-
mine pecuniam certam in dotem promiſerat, & pa-
ctus eſt, ne inuitus eam ſolueret, nihil ab eo exigen-
dum puto: quia id, quod pacto conuento, ne inuitus
exigeretur, cõuenit: in dotis cauſam eſſe nõ videtur.

DE FVNDO DOTALI

PAVL. 1 INTERDVM lex Iulia de fũdo dotali ceſſat, ſi ob id, quod maritus dãni infecti nõ cauebat, miſſus ſit vicinus in poſſeſſionẽ dotalis prædij, deinde iuſſus ſit poſſidere: hic enim dominus vicinus fit, quia hæc alienatio nõ eſt voluntaria. Sed & per vniuerſitatẽ tranſit prędium, ſecundum quod poſſibile eſt, ad alterũ, veluti ad hęredem mariti, cum ſuo tamen iure, vt alienari non poſſit.

VLP. 2 SI MARITVS fuerit in ſeruitutem redactus, an dominus alienare hunc fundum non poſſit? quod puto eſſe verius. quare, & ſi ad fiſcum peruenerit, nihilo minus venditio fundi impeditur, quanuis fiſcus ſemper idoneus ſucceſſor ſit, & ſoluendo.

PAVL. 3 FVNDVS dotalis ſeruo legatus, ad legem Iuliã pertinet, & eſt quaſi dotalis. Toties autem non poteſt alienari fundus, quoties mulieri actio de dote competit, aut omnimodo competitura eſt.

CAIVS. 4 LEX Iulia, quæ dotali prædio proſpexit, ne id marito liceat obligare, aut alienare, plenius inter-

pretãda eſt, vt etiam de ſponſo idem iuris ſit, quod de marito.

» § IVLIANVS libro XIII Digeſtorum ſcribit, » neque ſeruitutes fundo debitas poſſe maritũ amittere, neque ei alias imponere. VLP.

§ SED NEC libertas ſeruitutis vrbano prædio dotali debitæ competit, ne per hoc deterior cõditio dotalis prædij vrbani fiat.

§ SI MARITVS fundum Titij ſeruitutem dotali prædio debentem acquiſierit, ſeruitus confunditur. Et, ſi eundem fundum Titio poſtea reddiderit ſine reſtauratione ſeruitutis, hoc imputabitur marito. & hoc caſu maritus litis æſtimationẽ præſtabit. Quòd, ſi maritus ſoluendo non erit, vtiles actiones aduerſus Titium mulieri ad reſtaurandam ſeruitutem dantur. Sed, cum vxor fundum, cui prædia viri ſeruitutem debebãt, in dotem dedit: fundus ad maritum peruenit amiſſa ſeruitute, & ideò non poteſt videri per maritum ius fundi deterius factum. Quid ergo eſt? Officio de dote iudicantis continebitur, vt redintegrata ſeruitute iubeat fundum mulieri, vel hæredibus eius reddi. IVL.

» § VIR IN fundo dotali vxoris rogatu oliuetum ſucciderat ad hoc, vt nouellum reponeret: poſtea vir mortuus erat, & vxori dotem legauerat. Ligna, quæ ex oliueto ſucciſa eſſent, oportere reddi mulie» ri, vel eius hæredi reſpondi. ALPH.

§ SI MARITO debitori fundi id, quod debebat, doti mulier promiſerit: dotalem fundum effici. Quòd, ſi ei promittat, qui fundũ, aut decem debuit: in arbitrio eſſe mariti, quid in dotẽ ſit, vtrũ x, an fund⁹. Quòd, ſi Stichũ, aut fundũ debuit marit⁹, & quod debuit, doti ei promiſſum ſit: Sticho mor- AFRIC.

tuo, fundum in dotem eſſe. His conſequens eſſe ait, ſi Cornelianum fundum debēti, aut Sempronianū, id, quod debet, doti promiſſum ſit: vtrum eorum eſſe dotalem malit, hūc dotis eſſe. Planè, ſi fundum illum, aut illum mulieri debuit, &, quod deberet, in dotem promiſſum ſit: vtrum velit, alienaturum: alterum alienare non poſſe. ſi tamen alienatum rurſus redimat, adhuc in eius poteſtate eſt, an eum, quem retinuiſſet, alienare velit.

PAVL. „ 16 ERIT ERGO poteſtas legis ambulatoria, quia dotalis fuit obligatio. Nunquid ergo etiam illo nondum redempto, alterum quoq; alienare poſſit, quia poteſt alterum redimere? an hoc non debet recipi, vt nullus in dotem ſit? Certè ex poſtfacto videbitur rectè alienatus illo poſtea redempto.

AFRIC. 17 QVÒD, SI fundus in dotem æſtimatus datus ſit, vt electio eſſet mulieris: negaui alienari fundum poſſe. quòd, ſi in arbitrio mariti ſit, contrà eſſe.

PAP. 12 ETIAM DIREMPTO matrimonio dotale prædium eſſe intelligitur. Soceri voluntas in diſtrahendo prædio dotali nulla eſt.

VLP. 13 DOTALE prædiū accipere debemus tam vrbanum, quàm ruſticum: ad omne enim ædificiū lex „ Iulia pertinebit. Prædij appellatione etiam pars cōtinetur. Proinde ſiue totum prædium in dotē mihi ſit datum, ſiue pars prædij: alienari non poterit. & hoc iure vtimur. Dotale prædiū ſic accipimus, cum dominium marito quæſitum eſt: vt tunc demū alienatio prohibeatur. Hæredi quoque mulieris idem auxilium præſtabitur, quod mulieri præſtabatur. Si vxore hęrede inſtituta fundus dotalis fuerit legatus: ſi quidem deductis legatis mulier quantitatem dotis in hæreditatem habitura eſt, valet legatum: ſin mi-

» nus, an non valeat, quæritur. Scæuola reſpondit nõ valere: ſed, ſi tot⁹ fundus ex hęreditate retineri poſſit, ſolidum legatum deberi. ſed, ſi non totus, ſed aliqua pars ex eo vendicari poſſit: ſi modo aliqua pars ad dotem ſupplendam deſit, id duntaxat ex eo apud mulierem remanere ait, quod quantitati dotis deeſt.

SI NVPTVRA Titio voluntate eius fundum dotis nomine Meuio tradidit: dos eius conditionis erit, cuius eſſet, ſi ipſi Titio fundum tradidiſſet. Si mulieris nomine quis fundũ in dotem dederit: dotalis fundus erit · propter vxorem enim videtur is fundus ad maritum perueniſſe. Si fundum alienum mulieri debeat maritus, eúmq; mulier ei dotis no» mine promiſit, in pendenti erit: & tunc fiet dotalis, cum ad eum peruenerit. Si fundũ legatum ſibi dotis cauſa mulier repudiauerit: vel etiam ſubſtituto viro, omiſerit hæreditatem, vel legatum, erit dotalis fundus. PAVL.

DOTALE prędium, cuius vir poſſeſſionem retinuit poſt literas ad vxorem emiſſas, quibus dotis » non fore prædiũ declarauit, in matrimonio defun» cta muliere virũ retinere placuit: quia mulier actionem ex pacto non habuit. PAP.

SI FVNDVM, quẽ Titius bona fide poſſidebat, & longi temporis poſſeſſione poterat ſibi quęrere, mulier vt ſuum marito dederit in dotem, eúmque petere neglexerit vir, cum id facere poſſet: rem peri» culi ſui fecit · Nam, licet lex Iulia, quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiuſmodi acquiſitionem: non tamen interpellat eam poſſeſſionem, quæ per longum fiat tempus, ſi antè, quàm conſtitueretur dotalis fundus, iam eſſe cœperat. Pla- TRYPH.

MM.j.

ne,ſi pauciſſimi dies ad perficiendam longi tempo- ris poſſeſſionem ſuperfuerint, nihil erit, quod impu- tabitur marito.

MART. 17 FVNDVM dotalem maritus vendidit, & tradi- dit. ſi in matrimonio mulier deceſſerit, & dos lucro mariti ceſſerit: fundus emptori auelli non poteſt.

IABOL. 18 VIR IN fundo dotali lapicidinas marmoreas aperuerat. diuortio facto quæritur, marmor, quod cęſum eſt, neque exportatum eſt, cuius eſſet: & im- pẽſas in lapicidinas factas mulier, an vir pręſtare de- „ beret. Labeo marmor viri eſſe ait. Cæterum viro ne- „ gat quicquam præſtandum eſſe à muliere: quia nec „ neceſſaria ea impenſa eſſet, & fundus deterior eſſet factus. Ego non tantum neceſſarias, ſed etiam vtiles „ impenſas præſtandas à muliere exiſtimo: nec puto „ fundum deteriorem eſſe, ſi tales ſunt lapicidinæ, in quibus lapis creſcere poſſit. Si per mulierem mora fieret, quò min⁹ æſtimationem partis fundi viro ſol- ueret, & fundum reciperet: cum hoc pactum erat, „ fructus interim perceptos, ad virũ pertinere ait La- „ beo. Puto potius pro portione fructus virũ habitu- rũ, reliquos mulieri reſtituturũ: & hoc iure vtimur.

LIBRI XXIII FINIS.

DE DONATIONIBVS INTER VIRVM ET VXOREM.

LIBER XXIIII.

MORIBVS apud nos receptum eſt, ne inter virum, & vxorē donationes valerēt. hoc autem » receptum eſt, ne mutuo amore » inuicem ſpoliarētur donationibus non tēperantes, ſed profuſa erga ſe facilitate vtētes, » NEC eſſet eis ſtudiū liberos potiꝰ educādi. VLP.

Sextꝰ » Æliꝰ & illā cauſā adijciebat, quia ſępe futurū eſſet, vt diſcuterētur matrimonia, ſi nō donaret is, qui poſſet: atq; ea ratione euētur ū, vt venalia matrimonia eſſēt. PAVL.

» HAEC ratio ex oratione imperatoris noſtri An» tonini auguſti electa eſt· nā ita ait, Maiores noſtri in» ter virū, & vxorē donationes prohibuerūt, amorē ho» neſtū ſolis animis ęſtimātes, famę etiā cōiunctorum » cōſulētes, ne cōcordia pretio cōciliari videretur, néve » melior in paupertatē incideret, & deterior ditior fieret. VLP.

Videamꝰ inter quos ſint prohibitę donationes. Et quidē ſi matrimoniū moribꝰ, legibúſq; noſtris conſtat: donatio non valebit· ſed, ſi aliquod impedimentum interueniat, ne ſit omnino matrimoniū: valebit donatio. Ergo ſi Senatoris filia libertino cōtra SEN. CONS. nupſerit, vel prouincialis mu» lier ei, qui ibi maneret, contra mandata: valebit do» natio, quia nuptię non ſunt: ſed fas non eſt eas dona» tiones ratas eſſe, ne melior ſit conditio eorum, qui » deliquerunt. Diuus tamen Seuerus in liberta Pontij Paulini ſenatoris contrà ſtatuit: quia non erat affectione vxoris habita, ſed magis concubinę. Qui in eiuſdem poteſtate ſunt, prohibentur ſibi inuicem

donare: vtputa frater mariti, qui eſt in poteſtate ſo-
„ ceri. Verbum poteſtatis, non ſolum ad liberos tra-
himus, verùm etiam ad ſeruos. Nam magis eſt, vt ij
quoque, qui alieno iuri ſubiecti ſunt, marito donare
„ non poſſint. Secundum hoc, ſi mater filio, qui in pa-
„ tris poteſtate eſt, donet: nullius momenti erit dona-
„ tio, quia patri quęritur. Sed ſi in caſtra eunti filio de-
„ derit, videtur valere: quia filio quęritur, & eſt caſtrē-
ſis peculij. Quare, & ſi filius, vel priuignus, vel quis
„ alius poteſtati mariti ſubiectus, de caſtrenſi ſuo pe-
„ culio donauit: non erit irrita donatio. Prohibetur
igitur & vxori, & nurui donare etiam is, qui eſt in
ſoceri poteſtate, ſi modo maritus ſit in patris pote-
ſtate. Ab vxoris, nurúſve parte prohibitũ eſt dona-
„ ri viro, vel ſocero. Sed & ijs, qui ſũt in eorundē pote-
„ ſtate, ſi fuerit donatũ, vel in quorũ ſunt poteſtate, nõ
valebit donatio: ſi modo vir, & ſocer in eiuſdē ſint
poteſtate, vel vir in ſoceri. Cęterũ, ſi in alia familia eſt
marit9, neque ſocero, neque ei, qui eſt in eiuſdē pote-
ſtate, neq; ei, in cui9 eſt poteſtate, donare eſt interdi-
ctũ. Socrui, ac nurui, vel cõtrà donari nõ eſt prohibi-
tũ: quia ius poteſtatis hic nõ vertitur. Si ſeruus meus,
cuius vſuſfruct. alien9 eſt, donet vxori meę ex eo pe-
culio, quod ad me nõ pertinebat, vel liber homo bo-
na fide mihi ſeruiēs: an valeat donatio, quęritur. Et
in libera quidem perſona vbicunque admitti poteſt
donatio. cęteræ enim perſonę alienationē peculij, vt
donent, non habent. Non tantum autē per ſe mari-
„ tus, & vxor, cæteræque perſonæ donare nõ poſſunt,
ſed nec per alias interpoſitas perſonas. Scien-
dum autem eſt ita interdictam inter virum, & vxo-
rem donationem eſſe, vt ipſo iure nihil valeat, quod
actũ eſt. proinde, ſi corpus ſit, quod donatur, nec tra-

ditio quicquam valet. Si ſtipulanti promiſſum ſit, vel acceptolatum: nihil valet. Ipſo enim iure, quę inter virum, & vxorē donationis cauſa geruntur, nullius momenti ſunt. Si quis igitur nūmos vxori dederit, nō fieri eius apparet, quia nihil eius corporis fieri palàm eſt. Sed, ſi debitorē ſuū ei ſoluere iuſſerit, hoc quæritur, an nummi fiant eius, debitórque » liberetur. Et Celſus libro XV Digeſtorum ſcribit videndum eſſe, ne dici poſſit, & debitorem liberatū, & nummos factos mariti, non vxoris. Nam, ſi donatio iure ciuili non impediretur, eū rei geſtæ ordinē futurū, vt pecunia ad te à debitore tuo, deinde à te ad mulierem perueniret: nā celeritate coniungendarū inter ſe actionum vnam actionem occultari. Cęterum debitorem creditori dare, & creditorem vxori: Nec nouum, aut mirum eſſe, quod per alium accipias, te accipere. Nam, & ſi is, qui ſe procuratorem tui creditoris eſſe ſimulauerit, à debitore tuo iubente te pecuniam acceperit: & furti actionem te habere conſtat, & ipſam pecuniam tuam eſſe. Huic ſen» tentiæ conſequēs eſt, quod Iulianus libro XXV Di» geſtorū ſcribit, ſi donaturū mihi iuſſero vxori meæ » dare: ait enim Iulian9 nullius eſſe momenti: perinde enim habēdum, atquè ſi ego acceptā, & rem meam factam vxori meæ dediſſem. quæ ſentētia vera eſt.

IDEMQVE eſt, & ſi mortis cauſa traditurum mihi, iuſſerim vxori meæ tradere: nec refert, cōualuerit donator, an mortuus ſit. Neque exiſtimandū eſt, ſi dixerim9 valere donationē, non fieri me pauperiorē: quia ſiue cōualuerit donator, ei condictione tenebor: ſiue mortu9 fuerit, rem, quā habitur9 erā, in bonis meis deſinam propter donationē habere. IVL.

SI SPONSVS ſponſæ donatur9 tradiderit Ti- VLP.

tio, vt is ſponſæ daret deinde Titius tradiderit poſt
» nuptias ſecutas, ſi quidẽ eũ interpoſuerit maritꝰ, do-
» nationẽ non valere, quæ poſt nuptias cõtractas per-
ficiatur ſi verò mulier eũ interpoſuerit, iamdudum
perfecta donatio eſt, hoc eſt ante nuptias. atq; ideò,
quãuis cõtractis nuptijs Titiꝰ tradiderit, donationẽ
valere. Si maritꝰ duos reos habeat, Titiũ, & mulierẽ,
» & mulieri accepto tulerit donationis cauſa: neuter li
» beratur: quia acceptilatio non valet & hoc Iul. libro
VII Digeſtorũ ſcribit. Sanè, ſi mihi proponas, Titio
acceptolatũ, ipſe quidẽ liberatur, mulier verò mane-
bit obligata. Generaliter tenendũ eſt, quod inter
» ipſos, aut, qui ad eos pertinent, aut per interpoſitas
» perſonas donationis cauſa agatur, nõ valere. quòd, ſi
aliarũ extrinſecus rerũ, perſonarúmve cauſa cõmiſta
ſit: ſi ſeparari non poteſt, nec donationẽ impediri: ſi
ſeparari poteſt, cætera valere, id, quod donatũ ſit, nõ
valere. Si debitor viri pecuniam iuſſu mariti vxori
promiſerit, nihil agitur. Si vxor viri creditori dona-
» tionis cauſa promiſerit, & fideiuſſorẽ dederit: neque
» virũ liberari, neq; obligari mulierẽ, vel fideiuſſorem
» eius Iul. ait: perindéq; haberi, ac ſi nihil promiſiſſet.
» Circa venditionẽ quoq; Iulianꝰ quidẽ minoris factã
» venditionẽ nulliꝰ eſſe momẽti ait. Neratius autẽ, cu-
» ius opinionem non improbat Pomp. venditionem
donationis cauſa inter virũ, & vxorẽ factam nullius
eſſe momẽti ait: ſi modo, cũ animũ vendẽdi maritus
nõ haberet, idcirco venditionẽ cõmentus ſit, vt do-
» naret. Enimuero, ſi cũ animũ haberet vendendi, ex
» pretio ei remiſerit: venditionẽ quidẽ valere, remiſſio-
nẽ autẽ hactenꝰ nõ valere, quatenꝰ locupletior facta
eſt. Itaq;, ſi res quindecim venierit quinq;, nunc autẽ
ſit x: quinq; tantũ prǽſtanda ſunt, quia locupletior

videtur facta. Si donatiõis cauſa vir, vel vxor ſeruitute nõ vtatur, puto amitti ſeruitutẽ: verũ poſt diuortiũ cõdici poſſe. Si vxor, vel marit⁹ exceptione quadã donationis cauſa ſummoueri voluerit, facta à iudice abſolutione, valebit quidẽ ſententia, ſed cõdicetur ei, cui donatũ eſt. Cõceſſa donatio eſt ſepulturę cauſa. Nã ſepulturę cauſa locũ marito ab vxore vel cõtrà donari poſſe cõſtat: Et, ſi quidẽ mortuũ intulerit, faciet locũ religioſũ. Hoc autẽ ex eo venit, quòd definiri ſolet, eã demũ donationem impediri ſolere, quę & donantẽ pauperiorẽ, & accipientẽ faciat locupletiorẽ. Porrò hic nõ videtur fieri locupletior in ea re, quam religioni dedicauit. nec mouet quicquam, quòd emeret, niſi à marito accepiſſet: nã, etſi pauperior ea fieret, niſi marit⁹ dediſſet, nõ tamẽ idcirco fit locupletior, quòd non expẽdit. Hęc res & illud ſuadet, vt, ſi vxori marit⁹ ſepulturę cauſa donauerit: ita demũ locũ fieri intelligam⁹ mulieris, cũ corpus humatur. Cęterum antè, quàm fiat religioſus, donãtis manet. Proinde, ſi diſtraxerit mulier, manet loc⁹ donatoris. Secundũ hęc, ſi vxori ſuę monimentũ purũ maritus magni pretij donauerit, valebit donatio, ſic tamẽ vt, cũ ſit religioſus, valeat. Sed, & ſi ipſa fuerit illò illata, licet morte ei⁹ finitũ eſt matrimoniũ, fauorabiliter tamẽ dicetur locũ religioſum fieri. Proinde, & ſi marit⁹ ad oblationẽ dei vxori donauerit locũ, in quo opus publicũ, quod promiſerat, faceret, vel vt ędẽ publicã dedicaret: fiet loc⁹ ſacer. Sed, & ſi quid ei detur, vt donũ deo detur, vel cõſecretur: dubiũ non eſt, quin debeat valere. Quare & ſi oleum pro ea in ædes ſacras poſuerit, valet donatio. Si maritus hęres inſtitutus repudiet hæreditatem donationis cauſa: Iulian⁹ ſcribit libro XVI Digeſtorũ donationẽ vale-

re. Neque enim pauperior fit qui non acquirit, ſed qui de patrimonio ſuo depoſuit. Repudiatio autem mariti mulieri, prodeſt, ſi vel ſubſtituta mulier ſit, vel etiam ab inteſtato hæres futura. Simili modo & ſi legatum repudiet: placet nobis valere donationẽ, ſi mulier ſubſtituta ſit in legato, vel etiam, ſi propo- nas eam hæredem inſtitutã. Si quis rogatus ſit per- cepta certa quantitate vxori ſuæ hæreditatem reſti- » tuere, & is ſine deductione reſtituerit: Celſus libro » x Digeſtorum ſcribit, magis, pleniore officio præ- ſtandæ fidei functum maritum, quàm donaſſe vide- » ri. & rectam rationem huic ſententiæ Celſus adie- » cit, quod plerique magis fidem exoluunt in hoc ca- ſu, quàm donationem: nec de ſuo putant proficiſci, quod de alieno plenius reſtituunt, voluntatem de- functi ſecuti. nec immerito. ſępe enim credimus ali- quid defunctum voluiſſe, & tamẽ non rogaſſe. Quæ ſententia habet rationem, & magis in eo, qui nõ erat deducta quarta reſtituere rogatus, & tamen inte- gram fidem præſtitit, omiſſo SEN. CON. commo- do. Hic enim verè fidem exoluit, voluntatem teſta- toris ſecutus. Hoc ita, ſi non per errorem calculi fe- cit. Cæterum indebiti fideicommiſſi eſſe repetitio- nem, nulla dubitatio eſt. Cum igitur nihil de bonis » erogatur, rectè dicitur valere donationem. Vbicũque » igitur non diminuit de facultatibus ſuis, qui dona- » uit, valet: vel etiam, ſi diminuit, locupletior tamen » non ſit, qui accepit, donatio valet.

MARC. SI MVLIER acceptam à marito pecuniam in ſportulas pro cognato ſuo ordini erogauerit: an do- natio valeat? Et ait valere, nec videri locupletiorem mulierem factam, quãuis mutuam pecuniã eſſet ac- ceptura, & pro affine erogatura. In donationib9 au-

tem iure ciuili impeditis hactenus reuocatur donū
ab eo, vel ab ea, cui donatum eſt, vt, ſi quidem extet
res, vendicetur: ſi conſumpta ſit, cōdicatur eatenus,
quatenus locupletior quis eorum factus eſt.

QVIA, QVOD ex non conceſſa donatione re- CAIVS
tinetur, id aut ſine cauſa, aut ex iniuſta cauſa retine-
ri intelligitur: ex quibus cauſis condictio naſci ſolet.

QVOD autē ſpectetur tēpus, an locupletiores VLP.
ſint facti? vtrū tēpus litis cōteſtatæ, an rei iudicatæ?
Et verū eſt litis cōteſtatę tēpus ſpectari oportere. idq;
» Imperator noſter cū patre reſcripſit. Si marit⁹ pecu-
niā vxori in vnguēta dederit, eáq; pecuniā creditori
ſuo ſoluerit, mox de ſua pecunia emerit vnguēta: nō
» videri locupletiorē factā Marcell⁹ libro VII Dige-
» ſtorum ſcribit. Ideóque, & ſi lancem ob eandē cau-
ſam ei dederit, eáque lancem retinuerit, de ſua autē
pecunia vnguenta emerit: vendicationem ceſſare,
quia non eſt locupletior, quæ tantundem in re mor-
tua impendit. Si vir, & vxor inuicem ſibi donaue-
rint, & maritus ſeruauerit, vxor conſumpſerit: rectē
» placuit compenſationem fieri donationum. & hoc
» diuus Adrianus conſtituit. Idem ait, ſi vir vxo-
ri pecuniam donanerit, ex eáque prædium emerit:
æſtimari oportere, inquantum locupletior facta ſit
mulier. Proinde, & ſi prædia hodie viliſſima ſunt, cō-
ſequenter dicemus litis conteſtatæ tempore æſtima-
tionem eorum ſpectandā. Planè, ſi magni pretij præ-
dia ſunt, ſumma tantū numerata erit reſtituēda, nō
etiā vſuræ pretij. Elegāter tractabitur, ſi mulier XV
prædia emerit, & maritus non totū pretiū ei nume-
rauerit, ſed duas partes pretij, hoc eſt X, vxor de ſuo
V: deinde hæc prędia valeāt nūc X: maritus quantū
cōſequatur? Et magis eſt, vt cōſequi debeat duas par-

tes x:vt,quod perijt ex pretio,vtriq; perierit,& ma-
rito,& vxori. Si maritus æſtimationem rerum,quas
in dotem acceperit, dicat ſe donationis cauſa auxiſ-
» ſe:remedium monſtrauit imperator noſter cum di-
» uo patre ſuo reſcripto, cuius verba ſunt hæc, Cum
donationis cauſa pretium auctum affirmes : qui ſu-
per ea re cogniturus erit, ſi pecuniæ modum recu-
ſauerit, ipſa prædia reſtitui debere ſumptuum de-
» ductis rationibus arbitrabitur. In arbitrio igitur ma-
riti erit, quod præſtitum malit. Idem iuris eſt, &,ſi
è contrario mulier de minore æſtimatione queratur.
nec aliud in commodato æſtimato dato obſeruari ſo-
» let, vt Pomponius libro IIII variarum lectionum
ſcripſit. Si vxor à marito ſuo prædia,quæ ob dotem
pignori acceperat,emerit,eáque emptio donationis
cauſa facta dicatur : nullius eſſe momenti, pignoris
» tamen obligationem durare Imperator noſter cum
» patre ſuo reſcripſit. Cuius reſcripti verba ideò retuli,
vt appareat vẽditionem inter virum & vxorẽ bona
fide geſtam non retractari, Si tibi maritus pignora
propter dotem, & pecuniam creditam datam, non
donationis cauſa vendiderit:quod bona fide geſtum
eſt, manebit ratum. at,ſi titulus donationis quæſitus
oſtenditur, atque ideò venditionem irritam eſſe cõ-
ſtabit,iure publico cauſam pignorum integram ob-
tinebis.Si vxor rem emerit, & maritus pretium pro
ea numerauerit,interdũ dicendum eſt totum à mu-
liere repetendum,quaſi locupletior ex ea inſolidum
facta ſit: vtputa ſi emerit quidem mulier, & debe-
at pecuniam, maritus autem à venditore eam libe-
rauerit. quid enim intereſt, creditori ſoluat, an ven-
ditori? Vxori quis donauit ſeruum, ita vt eum intra
annum manumitteret. an,ſi mulier non obtempe-

» re et voluntati, conſtitutio diui Marci imponat ei li-
bertatē, ſi vir viuit, vel etiā diē ſuum obierit? Et ait
» Papinianus, cū Sabini ſit ſentētia recepta, qui putat
tūc fieri ſeruū ei⁹, cui donaretur, cū libertas cœperit
imponi, ideóq; nec, ſi velit mulier, poſt exactū tēpus
poſſit manumittere: rectè dici nō eſſe cōſtitutioni lo-
cum, nec voluntatē mariti poſſe conſtitutioni locū
facere, cū propriū ſeruum poſſit manumittere. quæ
ſentētia mihi quoq; probatur, quia vēditor, ſiue do-
nator nō ſibi legē vult imponi, nec poſſit, ſed ei, qui
accepit. Dominio igit apud ſe remanēte, nequaquā
effectū habebit cōſtitutio. Manumiſſionis cau-
» ſa donatio facta valet, licet nō hoc agatur, vt ſtatim
ad libertatē, ſed quandoq; perducatur. Proindè, ſi, vt
poſt certum tēpus manumittat, vxori ſuæ tradide-
rit: tunc demū eius fiet, cum tēpore impleto manu-
mittere cœperit. quare antè manumittēdo nihil agit.
Nam & illud ſciendū eſt, ſi vxori quis ſuæ donaue-
rit, vt intra annū manumittat, deinde nō manumi-
ſerit ea intra annū: poſtea manumittēdo nihil agit.

SI ANTE, quàm ſeru⁹ manumittatur, morte, CAIVS
aut diuortio ſolutum fuerit matrimonium: reſolui-
tur donatio. ineſſe enim conditio donationi videtur,
vt manente matrimonio manumittatur.

SI EVM ſeruum vxori maritus donet, qui eius VLP.
erat conditionis, ne vnquam ad libertatem perduci
poſſit: dicendum eſt omnino nihil agi hac donatio-
ne. Si pecunia accepta mulier manumiſerit, vel ope-
» ras ei impoſuerit: ait Iulianus operas quidē licito iu-
re eam impoſiturā, & tenere obligationē, nec videri
mulierē ex re viri locupletiorē fieri, cum eas libertus
promittat. Quòd, ſi pretiū ob manumiſſionē accepe-
rit mulier: & ſic manumiſerit: ſiquidē ex peculio ſuo

ſeruus dederit, nummos mariti manere. ſi verò ali-
us pro eo dederit, fient nummi mulieris. quæ ſenten-
tia rectè ſe habet. Inter virum, & vxorē mortis cau-
ſa donationes receptæ ſunt:

CAIVS QVIA IN hoc tēpus excurrit donationis euē-
tus, quo vir, & vxor eſſe deſinunt.

VLP. SED INTERIM res non ſtatim fiunt eius, cui
donatæ ſunt, ſed tunc demum, cum mors inſecu-
ta eſt. medio igitur tempore dominium apud eum
remanet, qui donauit. Sed, quòd dicitur mortis
» cauſa donationē inter virum, & vxorē valere, ita ve-
rum eſt, vt non ſolum ea donatio valeat ſecundum
» Iulianum, quæ hoc animo fit, vt tūc res fiant vxoris,
vel mariti, cum mors inſequatur, ſed omnis mortis
cauſa donatio. Quando itaq; nō retro agitur dona-
» tio, emergūt vitia, vt Marcellus animaduertit in ſpe-
cie huiuſmodi. Maritus vxori mortis cauſa donatū
voluit. interpoſuit mulier filiūfam. qui à marito acci-
peret, eiq; traderet. deinde, cū moritur maritus, pa-
terfam. inuenitur. an valeat traditio? Et ait cōſequēs
eſſe dici traditionē valere, quia ſui iuris effectus eſt
eo tēpore, ad quod traditio redigitur, id eſt, cū mari-
» tus moriebatur. Idem ait, Placuiſſe ſcio Sabinianis,
ſi filiæfam. vxori maritus tradiderit, donationē eius
cū omni ſuo emolumento fieri, ſi viuo adhuc marito
» ſui iuris fuerit effecta, quod & Iul. lib. VII Digeſt.
probat. Proinde, & ſi vxor marito ſuo filiofam. mor-
tis cauſa tradiderit, & is ſui iuris effectus ſit: ſine du-
bio dicemus ipſiꝰ fieri. Per contrarium quoq;, ſi vxor
donauerit mortis cauſa patrifam. marito, & mortis
eius tempore filiuſfam. inueniatur, patri erit tunc
» emolumentum quæſitum. Conſequenter Scæuola
» apud Marcellum notat, ſi interpoſuerit ſeruum mu-

lier, vt ei tradatur mortis cauſa, iſque adhuc ſeruus dederit mulieri, deinde mortis tempore liber inue-
» niatur: tantundem eſſe dicendum. Idem Marcellus tractat, ſi is, qui interpoſitus eſt, poſtea quàm dederit mulieri, deceſſerit viuo adhuc donatore, donationem euaneſcere, quia debeat aliquo momento interpoſito eius fieri, & ſic ad mulierẽ tranſire. Quod ita procedit, ſi ea, cui donabatur, eum interpoſuerit, nõ is, qui donabat. Porrò, ſi à marito eſt interpoſitus, res ipſius ſtatim facta eſt: & ſi ante mortem mariti tradiderit, & deceſſerit, traditio eius egit aliquid, vt tamen hæc traditio pendeat, donec mors ſequatur. Si vxor rem Titio dederit, vt is marito mortis cauſa traderet, eáque defuncta, inuitis hæredibus eius Titius marito dederit: intereſt, vtrum à muliere ſit interpoſitus Titius, an verò à marito, cui donabatur. Si à muliere interpoſitus eſt, obligauit ſe conditione, ſi marito tradiderit. Si autem à marito ſit interpoſitus: mortua muliere confeſtim fundus efficietur eius, quem maritus interpoſuerit, & actionẽ ipſe maritus cum eo habebit. Si vxor rem, quam à marito ſuo mortis cauſa acceperat, viuo eo alij tradiderit: nihil agitur ea traditione, quia nõ ante vltimum tẽpus vitę mulieris fuerit. Planè, in quibus caſibus placeat retro agi donationẽ, etiam ſequẽs traditio à mu-
» liere facta in pendenti habebitur. Si maritus vxori donauerit mortis cauſa, eáque diuerterit: an diſſol-
» uatur donatio? Scribit Iulianus infirmari donationẽ,
» nec eam in pendenti eſſe. Idem ait, ſi diuortij cauſa facta ſit donatio, valere donationem:

QVAE TAMEN ſub ipſo diuortij tempore, nõ quæ ex cogitatione quandoque futuri diuortij fiat. PAVL.

SED, SI mors ſit inſecuta, non videri factas res VLP.

mulieris, quia donatio in alium caſum facta eſt. Proinde, & ſi mortis cauſa vxori donauerit, & deportationem paſſus eſt, an donatio valeat, videamus. Et aliàs placet in caſum deportationis donationem factam valere, queadmodum in cauſa diuortij. Cum igitur deportatione matrimoniũ minime diſſoluatur, & nihil vitij mulieris incurrit: humanum eſt donationem, quæ mortis cauſa ab initio facta eſt, tali exilio ſubſecuto confirmari, tanquam ſi mortuo marito rata habeatur: ita tamen vt non adimatur licentia marito eam reuocare, quia & mors eius expectāda eſt, vt tunc pleniſſimam habeat firmitatē, quando ab hac luce fuerit ſubtractus, ſiue reuerſus fuerit, ſiue adhuc in pœna conſtitutus. Cum quis acceperit, vt in ſuo ædificet, condici ei id non poteſt, quia magis ei donare videtur. quæ ſententia Neratij quoque fuit: ait enim datum ad villam extruendam, vel agrum ſerendum, quod alioqui facturus non erat is, qui accepit, in ſpeciem donationis cadere. Ergo inter virum, & vxorem hæ ſunt interdictæ.

PAVL. QVOD, SI vir vxori, cuius ædes incendio conſumptæ ſunt, ad refectionem earum pecuniam donauerit, valet donatio intantum, inquantum ædificij extructio poſtulat.

VLP. EX ANNVO, vel menſtruo, quod vxori maritus præſtat, tunc, quod ſupereſt, reuocabitur, ſi ſatis immodicũ eſt, id eſt ſupra vires dotis. Si maritus vxori donauerit pecuniam, eáque vſuras ex donata pecunia perceperit, lucrabitur. hoc ita Iulianus in marito libro XVIII Digeſtorum ſcribit.

TRYPH. QVID ERGO, ſi ex centum, quæ vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorē ex his perierint, & alia quinquaginta duplicata vxor habet? Nō plus

quinquaginta ei⁹ donationis nomine maritus ab ea conſequetur.

DE FRVCTIBVS quoque videam⁹, ſi ex fru-ctibus prædiorum, quæ donata ſunt, locupletata ſit, » an in cauſam donationis cadant. Et Iulianus ſcribit fructus quoque, vt vſuras, licitam habere donatio-nem. Sed, ſi quid ſeruus donatus acquiſiuit, ad eum, qui donauit, pertinebit. VLP.

SI VIR vxoris, aut vxor viri ſeruis, aut veſti-mentis vſus, vel vſa fuerit, vel in ædibus eius gratis habitauerit: valet donatio. POMP.

SI VXOR filio donauerit ſeruum, qui in patris mariti ſit poteſtate, deinde is ſeruus ancillam acce-perit: dominium mulieri quæritur. nec intereſſe Iu-» lianus ait, ex cuius pecunijs hæc ancilla empta ſit: quia nec ex re ſua quicquam acquiri poteſt per eum, qui donatur, ei, cui donatur. hoc enim bonæ fidei poſſeſſoribus conceſſum eſt: virum autem ſcientem alienum, bona fide non poſſidere. Idem quærit, ſi ex re mariti ancilla comparata ſit, an aduerſus mu-lierem agentem de dote maritus pretium poſſit per exceptionem retinere. Et dicendum eſt poſſe mari-tum & exceptionem habere, ſi dos ab eo petatur, » ſecundum Marcelli ſententiam: & ſi ſoluerit, ſecun-» dum Iulianum condicere poſſe. VLP.

SI IS ſeruus, qui vxori mortis cauſa donatus eſt, prius, quàm vir decederet, ſtipulatus eſt: in pen-» denti puto eſſe cauſam obligationis, donec vir aut moriatur, aut ſuſpicione mortis, propter quam do-nauit, liberetur. Quicquid autem eorum inciderit, quod donationem aut perimat, aut confirmet, id quoque cauſam ſtipulationis aut confirmabit, aut reſoluet. IABOL.

VLP. SI QVIS pro vxore ſua vectigal,quod in itinere præſtari ſolet, ſoluiſſet: an,quaſi locupletiore ea facta,exactio fiat,an verò nulla ſit donatio? Et magis puto non interdictum hoc eſſe, maxime ſi ipſius „ cauſa profecta eſt.Nam & Papinianus libro IIII „ Reſpõſorum ſcribit,vecturas vxoris, & miniſterio„ rum eius virum itineris ſui cauſa datas repetere non poſſe·Iter autem fuiſſe videtur viri cauſa,cum vxor ad virũ peruenit. Nec intereſt,an aliquid de vecturis in contrahendo matrimonio conuenerit· Non enim donat, qui neceſſarijs oneribus ſuccurrit. Ergo,& ſi conſenſu mariti profecta eſt mulier propter ſuas neceſſarias cauſas, & aliquid marit⁹ expenſarũ nomine ei pręſtiterit:hoc reuocandũ non eſt.Si vxor viro dotẽ promiſerit,& dotis vſuras: ſine dubio di„cendum eſt vſuras peti poſſe:quia non eſt iſta donatio,cum pro oneribus matrimonij petantur. Quid tamen,ſi maritus vxori petitionẽ earum remiſerit? Eadem erit quæſtio,an donatio ſit illicita. Et Iulia„ nus hoc diceret : quod verum eſt.Planè,ſi conuenerit,vt ſe mulier paſceret, ſuóſque homines,& idcirco paſſus eſt eam dote ſua frui, vt ſe ſuóſque aleret: expeditũ erit·Puto enim non poſſe ab ea peti,quaſi donatum,quod compenſatum eſt.

VXORI ſuæ quis mortis cauſa ſeruũ donauit, eúmque poſtea cum libertate hæredem ſcripſit. an valeat inſtitutio, quæritur. Et putò,ſi hoc animo eũ ſcripſit hęredem,quòd donationis ſe dixit pęnituiſſe,valere inſtitutionem, & neceſſariũ hæredem domino fieri ſeruum·Cæterum,ſi poſtea,quàm hæredẽ inſtituit,donauit,donatio pręualebit:vel,ſi antè donauerit, non tamen adimendi animo ſcripſit hæredem.

» PAPINIANVS rectè putabat orationem di»
» ui Seueri ad rerum donationem pertinere. Denique ſi ſtipulanti ſpopondiſſet vxori ſuæ: nō putabat cō» ueniri poſſe hæredem mariti, licet durante volunta» te maritus deceſſerit.

SI INTER extraneos facta ſit donatio, & an» tè, quàm per tempus legitimum dominium fuerit acquiſitum, coierint: vel contrá, ſi inter virū, & vxo» rem facta ſit donatio, & ante impletum tempus ſu» pradictum ſolutum ſit matrimonium, nihilo minus procedere temporis ſuffragium conſtat: quia altero modo ſine vitio tradita eſt poſſeſſio, altero, quod fuit vitium, amotum ſit. PAVL.

SED, ET ſi conſtante matrimonio res aliena vxori à marito donata fuerit, dicendū eſt confeſtim ad vſucapionem eius vxorem admitti: quia & ſi non mortis cauſa donaretur ei, non impediretur vſuca»
» pio. Nam ius conſtitutum ad eas donationes perti»
» net, ex quibus & locupletior mulier, & pauperior maritus in ſuis rebus fit. Itaq; licet mortis cauſa do» natio interueniat: quaſi inter extraneas perſonas fieri intelligenda eſt in ea re, quę quia aliena eſt, vſu» capi poteſt. NERAT.

SI EVM, qui mihi vendiderit, iuſſerim eā rem vxori meę donationis cauſa dare, & is poſſeſſionem iuſſu meo tradiderit: liberatus erit: quia licet illa iure ciuili poſſidere nō intelligatur, certè tamē venditor nihil habet, quod tradat. Ex quibus cauſis inter vi» rum, & vxorē conceſſæ ſunt donationes: ex iiſdem inter ſocerum, & generū, nurúmve cōceſſas Nera»
» tius ait. ergo ſocer genero mortis, vel diuortij cauſa rectè donabit. Sed & gener ſocero mortis ſuæ, vel diuortij cauſa rectè donabit. PAVL.

MOD. INTER eos,qui matrimonio coituri ſunt, ante nuptias donatio facta iure conſiſtit, etiam ſi eodem die nuptiæ fuerint conſecutæ.

PAVL. SI ID, quod donatum ſit,perierit, vel cōſumptum ſit:eius,qui dederit,eſt detrimentum meritò, quia manet res eius,qui dedit, ſuámque rem perdidit. Si quid in pueros ex ancillis dotalib9 natos maritus impenderit aut in doctrinam,aut in alimenta: non ſeruatur marito, quia ipſe miniſterijs eorū vtitur: ſed illud ſeruatur,quod nutrici datum eſt ad educādum,quia pro capite quidem dediſſet,quemadmodum ſi à prędonibus redemiſſet ſeruos dotales.Si quas ſerui viri operas vxori præſtiterint,vel cōtrá:magis placuit nullam habendam eſſe earum rationem. Et ſanè non amarè, nec tanquam inter infeſtos,ius prohibitæ donationis tractandum eſt:ſed vt inter cōiunctos maximo affectu, & ſolam inopiā timentes.Si ex .x. donatis ſibi mulier ſeruum emat, » & is .v. ſit: petenda eſſe .v. apud Plautium placuit: quemadmodum ſi mortuus eſſet,nihil peteretur. Si verò .x v. dignus ſit, nō plus quàm .x. peti poſſunt, quoniam eatenus donator pauperior eſſet factus. Quòd,ſi ex .x. ſeruos duos emerit,& eorum alter ſit mortuus,alter x dignus ſit:ſolet quæri.Et plerique, » vt Pomponius, intereſſe putant vtrū vno pretio venierint,an diuerſis.Si vno,tota .x. petēda: quemadmodū ſi vna res empta deterior facta eſſet,vel grex, vel carrum, & aliqua pars inde perijſſet: ſi diuerſis, hoc ſolum petendum, quanti emptus ſit,qui ſuper» eſt,Iulianum putaſſe Pomponius refert.Si quid per eum ſeruū,quē ex nummis à marito donatis mulier emerit,acquiſiſſet, fortè legatum, vel hæreditatem: aut partus editus eſſet: eò quoque nomine petitio

nem eſſe faciendam. Illud conſtat, ſi antè, quàm à viro annuum acciperet mulier, ipſa de ſuo, aut etiã mutuata impenderit: videri tamen iam ex annuo „ conſumptum. Illud rectè dictum Celſus ait, Si dotis vſuras annuas vxor ſtipulata ſit, licet ei non debeantur, quia tamen quaſi de annuo conuenerit, peti quidem dotis iudicio non poſſunt, compenſari autem poſſunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

SI MVLIER ex pecunia donata emptum ſeruum vendidiſſet, & alium emiſſet: poſteriorem peri„ culo mulieris eſſe, Fulcinius ſcripſit: quod non eſt verum, licet nõ ex re mariti emptus ſit. Si vir vxori lanam donauit, & ex ea lana veſtimenta ſibi confe„ cit: vxoris eſſe veſtimenta Labeo ait: POMP.

VTILEM tamen viro competere actionem. CAIVS.

SED, SI vir ex lana ſua veſtimentum mulieri confecerit, quamuis id vxori confectum fuerit, vxoris cura, tamen viri eſſe: neque impedire, quòd in ea re vxor tanquam lanipendia fuerit, & viri negotium procuraret. Si vxor ex lana ſua operis ancillarum viri veſtimenta ſuo nomine confe„ cerit muliebria: & veſtimenta mulieris eſſe, & pro „ operis ancillarum viro præſtari nihil debere: ſed vi„ ri nomine veſtimenta confecta virilia, viri eſſe, vt is eius lanæ vxori præſtet pretium. Sed, ſi non virilia veſtimenta ſuo nomine mulier confecerit, ſed „ ea viro donauerit, nõ valere donationẽ: cum illa valeat, cum viri nomine confecit. Nec vnquam ope„ ras ancillarum viri æſtimari conuenit. Si vir vxori aream donauerit, & vxor in ea inſulam ædi„ ficauerit: ea inſula ſine dubio mariti eſt, ſed eam impenſam mulierem ſeruaturam placet. Nam, ſi POMP.

NN.ij.

maritus vendicet inſulã, retentionem impenſę mulierem facturam. Si duo mancipia fuerint ſingula quinis digna, ſed vtrunque vnis quinis donationis cauſa à viro mulieri, vel contrà, venierit: melius dicetur communia ea eſſe proportione pretij: nec tamen ſpectandũ eſſe, quanti mancipia ſint, ſed quantũ ex pretio donationis cauſa ſit remiſſum. Sine dubio enim licet à viro, vel vxore minoris emere, ſi nõ ſit animus donãdi. Si vir vxori, vel cõtrà quid vendiderit vero pretio, & donationis cauſa paciſcãtur, ne quid vẽditor ob eã rem præſtet: videndum eſt, quid de ea venditione agatur, vtrũ res venierit, & totum negotiũ valeat, an verò ea ſola pactio irrita ſit: quẽadmodum irrita eſſet, ſi poſt contractã emptionẽ nouo conſilio inito id pactum fuiſſet factũ. Et verius eſt, pactum dũntaxat irritũ eſſe. Idem dicemus, ſi donationis cauſa pacti ſint, ne fugitiuũ, aut erronẽ pręſtent, id eſt integras eſſe actiones Ædilitias, & ex empto. Quod vir vxori in diẽ debet, ſine metu donationis præſens ſoluere poteſt, quãuis commodũ temporis retenta pecunia ſentire potuerit. Quod legaturus mihi, aut hæreditatis nomine relicturus es, potes rogatus à me vxori meæ relinquere: & nõ videtur ea eſſe donatio, quia nihil ex bonis meis diminuitur in quo maxime maiores donanti ſuccurriſſe
» Proculus ait ita, ne amore alterius alter deſpoliaretur, non quaſi maleuolos, ne alter locupletior fieret.
» Si vir vxori munus immodicum Calendis Martijs,
» aut natali die dediſſet, donatio eſt: ſed, ſi impenſas, quas faceret mulier, quò honeſtius ſe tueretur, cõtrà eſt. Non videtur facta mulier locupletior, ſi aut in obſonijs, aut in vngẽtis, aut in cibarijs familię donatam ſibi pecuniã impenderit. Quæ vir cibaria vxo-

ris familiæ iumētiſve præſtiterit, quæ in vſu cōmuni erāt, nō cōdicentur: quòd, ſi familiā vxoris domeſticā, aut venalitiā pauit: cōtrà puto obſeruari debere.

CVM HIC ſtatus eſſet donationū inter virum, & vxorē, quē antè retulimus: Imperator noſter Antonin⁹ ante exceſſum diui Seueri patris ſui, oratione in Senatu habita, author fuit Senatui cēſendi, Fuluio Æmiliano, & Mūmio Albino Cōſulibus, vt aliquid laxaret ex iuris rigore. Oratio autem imperatoris noſtri de confirmandis donationibus non ſolū ad ea pertinet, quæ nomine vxoris à viro comparata ſunt, ſed ad omnes donationes inter virū, & vxorem factas: vt ipſo iure res fiāt eius, cui donatæ ſunt, & obligatio ſit ciuilis: & de Falcidia, vbi poſſit habere locum, tractandum ſit: cui locum ita fore opinor, quaſi ſit teſtamento confirmatū, quod donatum eſt. VLP.

Ait oratio fas eſſe eū quidem, qui donauit, pœnitere: hæredem verò eripere forſitan aduerſus volūtatem ſupremam eius, qui donauit, durum, & auarum eſſe. Pœnitentiā accipere debemus ſupremā. proinde, ſi vxori donauerit, deinde eū pœnituit, mox deſijt pœnitere: dicendū eſt donationē valere, vt ſupremū ei⁹ ſpectetur iudiciū: quēadmodum circa fideicōmiſſa ſolemus dicere, vel in legatis, cū de doli exceptione oppoſita tractamus: vt ambulatoria ſit volūtas eius vſq; ad vitę ſupremū exitū. Sed, vbi ſemel donatorem pœnituit: etiam hæredi reuocandi poteſtatē tribuimus. ſi appareat defunctum euidēter reuocaſſe voluntatē. Quòd, ſi in obſcuro ſit, procliuior eſſe debet iudex ad comprobādam donationem. Si maritus ea, quæ vxori donauit, pignori dedit: vtiq; eum pœnituiſſe dicemus, licet dominiū retinuit. Quid tamen, ſi hoc animo fuit, vt vellet ad-

» huc eſſe donatum? finge in poſſeſſionẽ precariã mu- lierẽ remãſiſſe, paratámq; eſſe ſatiſfacere creditori. dicendum eſt donationẽ valere. Nã,ſi ab initio rem ei obligatam hoc animo donaſſet,dicerẽ vim habere donationẽ:vt parata ſatiſfacere mulier haberet doli exceptionem: quinimo, & ſi ſatiſfeciſſet, potuiſſe eam per doli exceptionem conſequi,vt ſibi mandarentur actiones. Si donator ſeruus fuerit effectus priuati,dicendũ eſt non impletam, ſed peremptam donationẽ:licet ſeruitus morti cõparetur. Proinde,& ſi ipſa in ſeruitutem redigatur,cui donatum eſt:extincta erit donatio. Si maritus vxori donauerit, & mortem ſibi ob ſceleris conſcientiã conſciuerit,vel etiam poſt mortem memoria eius dãnata ſit: reuocabitur donatio: quanuis ea,quæ alijs donauerit, valeant,ſi non mortis cauſa donauerit. Similes vxori donauerit de caſtrenſibus bonis, & fuerit dãnatus: quia permiſſum eſt ei de his teſtari, ſi modo impetrauit,vt teſtetur,cum damnaretur,donatio valebit. Nam & mortis cauſa donare poterit,cui teſtari permiſſum eſt. Quòd ait oratio, conſumpſiſſe, ſic accipere debem9, ne is,qui donationem accepit, locupletior factus ſit: ceterũ,ſi factus eſt locupletior, & orationis beneficiũ locũ habebit. Sed,ſi non ſit factus locupletior,dederit tamen tantam quantitatẽ, eáque extet: dicendũ eſt,ſi is deceſſit, qui factus eſt locupletior, poſſe repetere id,quod dedit: nec compenſare id,quod conſumpſit, quãuis diuortio ſecuto hæc compenſatio locum habeat. Si diuortiũ poſt donationẽ interceſſerit, aut prior deceſſerit,qui donum accepit: veteri iuri ſtatur,hoc eſt, ſi maritus vxori donatum vult, valet donatio: quòd,ſi nõ vult, extinguitur. Plerique enim cum bona gratia diſce-

dunt: plerique cum ira ſui animi & offenſa. Quid er-
go, ſi diuortium factum eſt, deinde matrimoniũ re-
ſtauratur: & in diuortio vel mutata voluntas eſt, vel
eadẽ durauit, reſtaurato tamen matrimonio & vo-
luntas donatoris reconciliata eſt: an donatio duret,
ſi conſtante matrimonio donator deceſſerit? Et po-
teſt defendi valere. Quòd, ſi diuortiũ non interceſſe-
ff. rit, ſed friuiculũ interuenerit: donatio, profectò va-
» lebit, ſi friuiculum quieuit. Si mulier, & maritus diu
ſeorſum quidem habitauerint, ſed honorẽ inuicem
matrimonij habeant (quod ſcimus interdũ & inter
conſulares perſonas ſubſecutũ) puto donationes nõ
» valere, quaſi durauerint nuptiæ. Non enim coitus
» matrimonium facit, ſed maritalis affectio. Si tamen
donator prior deceſſerit, tunc donatio valebit.

Si ambo ab hoſtibus capti ſunt, & qui donauit,
& cui donatum eſt: quid dicemus? Et prius illud vo-
lo tractare. Oratio, ſi antè mors contigerit ei, cui do-
natum eſt, donationẽ nullius eſſe momenti voluit.
Ergo, ſi ambo deceſſerint, quid dicemus? naufragio
fortè, vel ruina, vel incendio? Et, ſi quidẽ poſſit appa-
rere, quis ante ſpiritũ poſuerit: expedita eſt quæſtio.
Si verò non appareat, difficilis eſt quæſtio, & magis
puto donationem valuiſſe: & id ex verbis orationis
» defendimus: ait enim oratio, Si prior vita deceſſerit
qui donatũ accepit. Non videtur autẽ prior vita de-
ceſſiſſe, qui donatum accepit, cum ſimul deceſſerint.
Proinde rectiſſime dicetur, vtraſque donationes va-
lere, ſi fortè inuicem donationibus factis ſimul de-
ceſſerint: quia neuter alteri ſuperuixerit: licet de
» commorientibus oratio non ſenſerit. Sed, cum neu-
» ter alteri ſuperuixerit, donationes mutuæ vale-
bunt. Nam & circa mortis cauſa donationes mu-

tuas id erit conſequens dicere, neutri dandã condi-ctionem. Locupletes igitur hæredes donationib9 relinquent. Secundum hæc, ſi ambo ab hoſtibus capti ſint, ambóque ibi deceſſerint: an ſimul vtrũque captiuitatis ſpectemus tẽpus, vt dicamus donationes valere, quaſi ſimul deceſſerint? an neutrũ, quia viuis eis finitũ eſt matrimoniũ? an ſpectem9, vter prior deceſſerit, vt in eius perſona nõ valeat donatio: an vter rediijt, vt in eius valeat? Mea tamen fert opinio, vbi non reuertuntur, vt tempus ſpectandũ ſit captiuitatis, quaſi tunc deceſſerint. quòd, ſi alter redierit, eũ „ ſolum videri ſuperuixiſſe, qui redierit. Qui quaſdam res ex ijs, quas donauerit, legaſſet, quaſdam non: videbitur cæteras voluiſſe ad vxorẽ pertinere. plerunque enim antè legat, poſtea donat, vel alia cauſa fuit legandi. Oratio non ſolũ virum, & vxorẽ complectitur, ſed etiã cæteros, qui propter matrimoniũ donare prohibentur: vt puta, donet ſocer nurui, vel „ contrá: vel ſocer genero, vel contrá: vel conſocer cõſocero, qui copulatos matrimonio in poteſtate habent. nã ex mente orationis his quoq; omnibus per„ miſſum eſt in eundẽ caſũ donare. & ita Papinianus „ libro IIII reſponſorum ſenſit. Sic enim ſcribit. So„ cer nurui, vel genero donauit: poſtea filius eius, vel „ filia cõſtante matrimonio vita deceſſit. quanq; vitiũ „ donationis perſeueret, tamẽ, ſi ſocer nullã quæſtionẽ „ de donationibus intulit, poſt mortem eius hæredes diſtrahere donationes nõ poſſunt: quoniam orationis ſententia videatur interuenire. nã, quę oratio donationẽ prohibuit, eadem beneficiũ datũ implora„ uit. Vt igitur valeat donatio iſta Pap. exigit, vt & filius eius, qui donauit, antè deceſſerit, & poſtea ſocer durãte volũtate. Si filiuſfam, qui caſtrenſe peculium

„habet, vel quaſi caſtrenſe, vxori donet: filij & perſonam, & mortem ſpectamus. Si nurus ſocero donauerit: mortem nurus, & perſeuerantem in ſupremũ diem volũtatem eius ſpectare nos oportet. Quòd, ſi ſocer antè deceſſerit: dicemus extinctam donationẽ. An, quia maritus viuit, ſi vxori ſuæ ſuperuixerit, admittemus vim habere donationem? Et, ſi quidẽ maritus ſolus ſocero hæres extiterit: quaſi noua donatio poteſt ſeruari in maritũ collata, vt illa finita ſit, alia cœperit: ſi verò filius hæres patris non eſt, finita erit donatio ratione noua. Si ſocer nurui nũtium miſerit, donatio erit irrita: quãuis matrimoniũ concordantibus viro, & vxore, ſecundum reſcriptũ „imperatoris noſtri cum patre eius cõprobatum eſt: ſed quò ad ipſos, inter quos donatio facta eſt, finitũ „eſt matrimonium. Proinde, & ſi duo conſoceri inuicẽ donauerint, idem erit dicendum, ſi inuitis filijs nuntium remiſerint, inter ipſos irritam eſſe donationẽ. In hac autem donatione inter cõſoceros facta, mors deſyderanda eſt eius, qui donauit, conſtante matrimonio, & iure poteſtatis durante. Idémque erit in iis, qui ſunt in eorum poteſtate. Si ſocer conſocero donauerit, & alter eorum, vel vterque copulatos emancipauerit: debet dici donationem ad orationem nõ pertinere, & ideò infirmari donationem. Si ſponſus ſponſæ donauerit in tempus matrimonij collata donatione, quanuis inter virum, & vxorem donatio nõ videatur facta, & verba orationis minus ſufficiant: tamen donationem dicendum eſt ad ſententiam orationis pertinere: vt, ſi durauerit voluntas vſque ad mortẽ, valeat donatio. Siue autem res fuerit, quæ donata eſt, ſiue obligatio remiſſa: poteſt dici donationem effectum habituram: vtputa vxori

„ accepto tulit donationis cauſa,quod debebat.poteſt „ dici pendere acceptilationem,nõ ipſam, ſed effectũ eius. Et generaliter vniuerſæ donationes, quas impediri diximus, ex oratione valebũt. Si inter virum,& vxorem ſocietas cauſa donationis contracta ſit:iure vulgato nulla eſt,nec poſt decretum ſenatus emolumentum ea liberalitas,vt actio pro ſocio conſtituatur, habere poterit. Quæ tamen in commune tenuerunt,ſine præſtituto reuocanda non ſunt. Idcirco igitur actio pro ſocio non erit, quia nulla ſocietas eſt,quæ donationis cauſa inteponitur, nec inter cæteros:& propter hoc nec inter virum, & vxorem.Idem dicendum erit, & ſi emptio contracta ſit donationis cauſa.nam nulla erit.Planè,ſi minoris res venierit donationis cauſa, vel poſtea pretium ſit remiſſum: admittemus donationem pertinere ad „ SEN. CONS. Si quis ſpõſam habuerit,deinde eandem vxorem duxerit, cum non liceret: an donationes quaſi in ſponſalibus factæ valeant,an nõ,videa„ mus. Et Iulianus tractat hanc quæſtionem in minore XII annis,ſi in domum quaſi mariti immatura „ ſit deducta.ait enim hanc ſpõſam eſſe, & ſi vxor nõ „ ſit.Sed eſt verius,quod Labeoni videtur,& à nobis, & à Pap.libro x quæſtionum probatum eſt: vt,ſi quidem præceſſerint ſponſalia,durent, quanuis iam vxorem eſſe putet,qui duxit. Si verò non præceſſerint:neque ſponſalia eſſe,quòd iam non fuerint, neque nuptias,quòd nuptię eſſe non potuerint.Ideóq;, „ ſi ſpõſalia anteceſſerint,valet donatio.ſi minus,nulla eſt:quia non quaſi ad extraneã, ſed quaſi ad vxorem fecerit,& ideò nec oratio locum habebit.Sed,ſi ſenator libertinam deſponſauerit,vel tutor pupillã, vel quis alius ex ijs,qui matrimonium copulare pro-

hibentur, & duxerit: an donatio quaſi in ſponſalibus facta valeat? Et putem ſponſalia improbanda, & quaſi ab indignis, ea, quæ donata ſunt, ablata, fiſco vendicari.

SI STIPVLATA fuerit mulier annuum dari: id ex ſtipulatu petere conſtante matrimonio non poteſt. Sed, ſi manente matrimonio deceſſiſſe maritus proponatur: puto, quia in annuo quoque donatio vertitur, poſſe dici donationem confirmari ex SEN. CONS. Si vxor marito annuũ verſa vice præſtiterit: reſtituetur ei hoc, & poterit vendicare id, quod extat, & condicere, inquantum locupletior factus eſt: quia nõ tam ſolenne eſt, annuum quod maritus vxori impendit, quàm, quod vxor marito præſtat: immo etiam incongruens eſt, & contra ſexus naturam. Et, ſi maritus fortè ab vxore ſtipulatus ſit id annuum, deceſſeritque mulier cõſtante matrimonio: dicendum erit ex oratione donationem conualeſcere.

SIVE vxor marito res donaſſet, iſq; eas in dotem pro communi filia dediſſet: ſiue poſt donationem quam in maritum contulit, vxor paſſa eſt eum pro filia in dotem dare: benigne poteſt dici, & ſi prima donatio nullius momenti eſt, attamen ex ſequẽti conſenſu valere dotis donationem.

SI NON ſecundum legitimam obſeruationem diuortium factum ſit, donationes poſt tale diuortiũ factę nullius momenti ſunt, cum non videatur ſolutum matrimonium.

SI DONATAE res extant, etiã vendicari poſſunt: ſed, quia cauſam poſſidendi donatio præſtiterit, niſi reddatur res, æſtimatio faciẽda eſt iuſto pretio: cauerique poſſidẽti debebit de euictione ſimpli, PAVL.

» quanti ea res ſit. Idque etiam Pedio videtur. Si ſponſus alienum anulum ſponſæ muneri miſit, & » poſt nuptias pro eo ſuum dedit: quidam, vt Nerua, putant fieri eum mulieris, quia tunc factam donationem confirmare videtur, non inchoare nouam. quam ſententiam veram eſſe accepi.

IVL. SI MVLIER dolo fecerit, ne res extaret ſibi à marito donata: vel ad exhibendũ, vel damni iniuriæ cum ea agi poterit: maxime, ſi poſt diuortium id commiſerit.

ALPH. SI SERVVS cõmunis viri, & fratris eius, puerum donauerit vxori fratris: pro qua parte is ſeruus, qui donaſſet, viri eſſet, pro ea parte munus non eſſe factũ mulieris, reſpondi. Idem iuris erit, ſi ex tribus fratribus vnus vxorem haberet, & rem cõmunem vxori donaſſet. nam ex tertia parte mulieris res facta nõ eſt: ex duabus autẽ partibus reliquis, ſi id ſciſſent fratres, aut poſtea, quàm donata eſſet, ratum habuiſſent, non debere mulierem reddere.

PAVL. VIR, VXORI pecuniam cum donare vellet, permiſit ei, vt à debitore ſuo ſtipularetur. illa, cum id feciſſet, prius, quàm pecuniam auferret, diuortiũ fecit. quæro vtrum vir eam ſummam petere debeat, an ex ea promiſſione propter donationis cauſam actio nulla eſſet? Reſpondi, inanem fuiſſe eam ſtipulationem. Sed, ſi promiſſor mulieri ignorãs ſoluiſſet, ſi quidem pecunia extat, vendicare eam debitor poteſt. Sed, ſi actiones ſuas marito præſtare paratus eſt, doli mali exceptione ſe tuebitur. Ideóque maritus hanc pecuniam debitoris nomine vendicando conſequetur. Sed, ſi pecunia non extat, & mulier locupletior facta eſt: eam petet maritus. intelligitur enim ex re mariti locupletior facta eſſe mulier, quoniã de-

bitor doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

QVOD adipiſcendæ dignitatis gratia ab vxo- VLP.
» re in maritum collatum eſt: eatenus ratum eſt, qua-
» tenus dignitati ſupplendæ opus eſt.

» NAM ET imperator Antoninus conſtituit, vt IVL.
» ad proceſſus viri vxor ei donare poſſit.

» NVPER ex indulgentia principis Antonini re- CAIVS
» cepta eſt alia cauſa donationis, quam dicimus hono-
ris cauſa: vt ecce, ſi vxor viro laticlaui petendi gratia
donet, vel vt equeſtris ordinis fiat, vel ludorũ gratia.

INTER virum, & vxorem exilij cauſa donatio PAVL.
fieri poteſt.

SI EXTRANEVS rem viri ignorans eius eſſe NERAT
ignoranti vxori, ac nec viro quidem ſciẽte eam ſuam
eſſe, donauerit: mulier rectè eam vſucapiet. Idémque
iuris erit, ſi is, qui in poteſtate viri erat, credens ſe pa-
tremfam. eſſe, vxori patris donauerit. Sed, ſi vir reſcie-
rit ſuam rem eſſe prius, quàm vſucapiatur, vẽdicaré-
que eã poterit, nec volet, & hoc mulier nouerit: in-
terrumpetur poſſeſſio, quia tranſit in cauſam ab eo
factæ donationis ipſius mulieris ſcientia. propius au-
tem eſt, vt nullũ acquiſitioni dominij eius afferat im-
pedimentum. nõ enim omnimodo vxores ex bonis
virorũ, ſed ex cauſa donationis ab ipſis factæ acqui-
rere prohibitæ ſunt.

» MARCELLVS libro XII Digeſtorũ ſcribit, VLP.
etiam eum detrahere ſine mulieris damno, & citra
metum SEN. CON. quod detrahẽtibus negotia-
tionis cauſa occurrit.

INTER virum, & vxorem nec poſſeſſionis vlla
donatio eſt.

VTRVM negotium vxoris gerẽs, an officio ma- CELS.
riti ductus in rem eius impenderit vir, facti, non iu-

ris quæſtio eſt. Coniectura eius rei ex modo, & ex genere impenſæ non difficilis eſt.

QVAE IAM nuptæ maritus donauit, viri manent, & poteſt ea vendicare nec quicquam refert, quod ampla legata ab vxore ei relicta ſint.

MARC. SVLPITIVS Marcello ſalutem. Mulier, quæ ad communem filium volebat, qui in poteſtate patris erat, poſt mortem patris fundũ peruenire, eum patri tradidit, vti poſt mortẽ reſtituatur filio. Quæro an donatio tibi videatur, vt nihil agatur: an valeat quidem, ſed mulieri poteſtas detur, ſi voluerit eum repetere. Reſpondi, Si color, vel titulus, vt ſic dixerim, donationi quæſitus eſt: nihil valebit traditio, id eſt, ſi hoc egit vxor, vt aliquid ex eâ re interim commodi ſentiret maritus. alioqui, ſi ſolo eius miniſterio vſa eſt, & id egerit vt vel reuocare ſibi liceret, vel vt res cum omni emolumento per patrem poſtea ad filium tranſiret: cur non idem perinde ſit ratum, àc ſi cum extraneo tale negotium contraxiſſet? hoc eſt, ſi extraneo in hanc cauſam tradidiſſet.

IABOL. SI, CVM mulier XX ſeruũ emiſſet, in eam emtionem vir V venditori dederit: diuortio facto omnimodo vir eam ſummam exiget. neque ad rem pertinet, an is ſeruus deterior factus eſt. nam & ſi mortuus eſſet, in V exactio ei cõpeteret. Quæritur enim, an mulier ex viri patrimonio locupletior ſit eo tempore, quo de dote agebatur. Facta autem locupletior intelligitur, quæ ære alieno interuentu viri liberata eſt, quod potuiſſet adhuc debere, ſi vir pecuniam non ſoluiſſet. neque enim intereſt, ex qua cauſa mulier pecuniam debuit, vtrum creditam, an quam ex emptione prǽſtare debeat. Quòd, ſi mulier non emerat ſeruum, ſed vt emeret, à viro pecuniam accepit:

tunc vel mortuo, vel deteriore ſeruo facto damnum ad virum pertinebit: quia, quod aliter emptura non fuit, niſi pecuniam à viro accepiſſet, hoc conſum» » ptum ei perit, qui donauit, ſi modo in rerum natura » eſſe deſijt. nec enim videtur mulier locupletior eſſe, quæ neque à creditore ſuo liberata eſt: neque id poſ» ſidet, quod ex pecunia viri emerat.

» QVINTVS Mutius ait, Cum in controuer» » ſiam venit, vnde ad mulierem quid peruenerit: & » verius, & honeſtius eſt, quod non demonſtratur, vnde habeat, exiſtimari à viro, aut qui in poteſtate eius eſſet, ad eam perueniſſe. Euitandi autem turpis » quæſtus gratia circa vxorem hoc videtur Quintus Mutius probaſſe. POMP.

SI VIR vxori donationis cauſa rẽ vilius loca» uerit: locatio nulla eſt. Cũ autẽ depoſitũ ĩter eas per» ſonas minoris, donationis cauſa ęſtimatur: depoſitũ eſt. Hoc ideò tam varie, quia locatio quidem ſine cer ta mercede contrahi non poteſt, depoſitum autem & citra æſtimationem quoq; dari poteſt. Vxor viro fructum fundi ab hęrede ſuo dari iuſſit: quòd, ſi datus nõ fuiſſet, certã pecuniã mortis cauſa promit» ti curauit. defuncto viro viua muliere ſtipulatio ſol» uitur, vt traditio, quæ mandante vxore mortis cau» ſa facta eſt. nam, quo caſu inter extraneos condictio naſcitur, inter maritos nihil agitur. PAP.

MORTIS ſuæ cauſa genero, vel nurui ſocerũ fruſtra donare conuênit, quia mortuo ſocero nuptiæ non ſoluuntur: nec intereſt an pater filium, vel filiã exhæredauerit. Diuortij ſpecies ab ea ratione diuer» ſa eſt. Res in dotem æſtimatas cõſentiente vi» ro mulier in vſu habuit. deteriores ſi fiant vſu, dam» ni compenſatio nõ admittitur. Eaſdem res nõ poſſit

mulier quaſi ſibi donatas defendere ex illis verbis, quibus donationes ei à viro legatæ ſunt: cũ eiuſmodi ſpecies neque donari, neque auferri videantur.

VIR VSVRAS promiſſæ dotis in ſtipulatum deduxerat: eáſque nõ petierat, cum per omne tempus matrimonij ſumptibus ſuis vxorem, & eius familiam vir exhiberet, dote prælegata. Sed & donationibus verbis fidei commiſſi confirmatis, legato quidem vſuras dotis non contineri videbatur: ſed titulo donationis eſſe remiſſas.

PAVL. VXOR MARITO ſuo pecuniam donauit: maritus ex pecunia ſibi donata aut mobilẽ, aut ſõli rem comparauit. ſoluendo non eſt, & hæc res extat. Quæro, ſi mulier reuocet donationem, an vtiliter cũ viro experiatur. Videtur enim maritus, quanuis ſoluendo non ſit, ex donatione locupletior effectus, cum pecunia mulieris res cõparata extet. Reſpondi, Locupletiorem eſſe ex donatione, negari nõ poteſt. Non enim quærimus, quid deducto ære alieno liberum habeat, ſed quid ex re mulieris poſſideat. ſolũ enim ſeparatur hic ab eo, cui res donata eſt. Quòd, ſi res ipſa mulieris permaneat, & vendicare directo poteſt, & erit deterior cauſa viri, ſi ei pecunia, quatenus res valet, non vltra id tamen, quod donatum eſt, condicatur, quàm ſi dotis iudicio conueniatur. Sed nihil prohibet, etiam in rem vtilem mulieri in ipſas res accommodari.

SCAEV. SI, QVOD mihi mortis cauſa donare quis vellet, ego pure vxori donare vellẽ: nõ valet, quod vxori iubeo dari. quia illo conualeſcente condictione teneor, mortuo autem nihilo minus pauperior ſum. non enim habeo, quod habiturus eſſem.

PAVL. EA, QVAE à marito ſuo pecuniam ex cauſa do-

nationis acceperat, litteras ad eum miſit huiuſmo-
„ di, Cum peteti mihi à te domine chariſſime, annue-
„ rit indulgentia tua x x ad expediendas quaſdam
„ res meas: quæ ſumma mihi numerata eſt ſub ea cõ-
„ ditione, vt, ſi per me, meóſque mores ſteterit, quò
„ minus in diem vitæ noſtrę matrimoniũ permaneat,
„ ſiue inuito te diſceſſero de domo tua, vel repudium
„ tibi ſine vlla quærela miſero, diuortiúmque factum
„ per me probabitur: tunc x x, quæ mihi hac die do-
„ nationis cauſa dare voluiſti, daturam, & reſtitutu-
ram me ſine vlla dilatione ſpondeam. Quæro, an, ſi
eadem Titia marito ſuo repudium miſerit, pecuniã
„ reſtituere debeat. Paulus reſpondi, pecuniam, quam
vir vxori donauit, ex ſtipulatione propoſita, ſi cõdi-
tio eius extiterit, peti poſſe: quoniam ex donatione
in pecuniam creditam cõuerſa eſt. Quòd, ſi ſtipula-
tio commiſſa nõ probetur: tunc tantum peti poſſe,
quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

SI PRAEDIA, vel mancipia Seiæ data, effe- SCAEV.
cta ſint eius tempore concubinatus, ac poſtea tem-
pore matrimonij alijs acceptis reddita ſunt, quid iu-
ris eſt? Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur,
negotium geſtum videri potius, quàm donationem
interueniſſe. Item, cũ quæreretur de cibarijs manci-
„ piorum, reſpõdi, tẽpore cõcubinatus data cibaria re-
„ peti nõ poſſunt, ſed nec tẽpore matrimonij, ſi ea mã-
cipia vxoris in cõmuni vſu fuerint. Filius rebus ma-
tris interuenire ſolitus, pecunia matris conſentiente
ipſa, mãcipia, & res mercatus, emptionũ inſtrumẽ-
ta ſuo nomine confecit. deceſſit in patris poteſtate.
Quæſitum eſt, an mater cum marito ſuo experiri,
& qua actione poſſit. Reſpondi, ſi mater obligatum
filium in ea pecunia voluit eſſe: intra annum poſt,

OO.j.

quàm filius deceſſerit, de peculio cum patre, in cuius poteſtate fuiſſe proponatur, actionem habere. Sed, ſi donauit, repeti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione pater factus eſt.

PAVL. SI QVIS vxori ea cõditione donauit, vt, quod donauit, in dotem accipiat: defuncto eo donatio cõualeſcit.

HERM. VITRICVS, & priuignus inuicem ſibi donare prætextu matrimonij non prohibentur. Diuortij cauſa donationes inter virum, & vxorem conceſſæ ſunt. Sæpe enim euenit vti propter ſacerdotium, vel etiam propter ſterilitatem,

CAIVS VEL PROPTER ſenectutẽ, aut valetudinẽ, aut militiam ſatis commode retineri matrimonium non poſſit:

HERM. » ET IDEÒ bona gratia matrimoniũ diſſoluitur. Diuortio facto, nec inſtaurato matrimonio, nõ cõfirmabitur inter virum, & vxorem facta donatio: » nec inter patronum, & libertam, ſi ab eo inuito diuertere non licet, facta donatio ſeparatur: cum inter eos diuortium intercedat. perinde enim id, quod donatum eſt, habetur diuortio intercedente, ac ſi donatum non fuiſſet.

PAVL. DE EO, quod vxoris, in ædificium viri ita coniunctum eſt, vt detractum alicuius vſus eſſe poſſit, dicendum eſt, agi poſſe, quanuis nulla actio eſt ex lege XII TAB. quia Decem viros non ſit credibile de ijs ſenſiſſe, quorum volũtate res eorum in alienum ædificiũ coniunctæ eſſent. Paulus notat. Sed, in hoc ſolũ agi poteſt, vt ſola vẽdicatio, diſſoluta re, cõpetat mulieri, nõ in duplũ ex lege XII TAB. Neq; enim furtiuũ eſt, quod ſciente domino incluſum eſt.

IABOL. VIR MVLIERI diuortio facto quędã idcirco

dederat, vt ad ſe reuerteretur· mulier reuerſa erat·
» deinde diuortiũ fecerat. Labeo, & Trebati⁹ inter
» Terentiã, & Mecœnatẽ reſponderũt, ſi verũ diuor-
» tiũ fuiſſet, ratã eſſe donationem· ſi ſimulatũ, cõtrà.
» Sed verum eſt, quod Proculus, & Cælius putãt, tũc
verũ eſſe diuortiũ, & valere donationẽ diuortij cauſa
factã, ſi alię nuptię inſecutę ſint: aut tã longo tẽpore
vidua fuiſſet, vt nullũ dubiũ foret alterũ eſſe matri-
moniũ· aliàs nec donationẽ vlli⁹ momẽti eſſe futurã.

» QVOD VIR ei, quæ nondum viri potens nu- LABEO.
pſerit, donauerit, ratum futurum exiſtimo.

SEIA Sempronio cũ certa die nuptura eſſet, SCAEV.
» antę q̃ domum deduceretur, tabulæque dotis ſigna-
rẽtur, donauit tot aureos. Quæro an ea donatio ra-
» ta ſit. Reſpondi, non attinuiſſe, an ante tẽpus, quàm
domũ deduceretur, donatio facta eſſet, aut tabularũ
cõſignatarũ, quę plerunq; etiã poſt contractũ matri-
moniũ fierẽt, inquirẽdo exprimi. Itaq; niſi ante ma-
trimoniũ contractũ, quod de cõſenſu intelligitur, do-
natio facta eſſet: nõ valere. Virgini in hortos dedu-
ctę ante diẽ tertiũ, quàm ibi nuptię fierent, cũ in ſe-
parata dięta ab eo eſſet, die nuptiarũ prius, quàm ad
» eũ trãſiret, & prius, quàm aqua & ignis acciperetur,
» id eſt, nuptię celebrarentur, obtulit x aureos dono.
quęſitũ eſt, poſt nuptias cõtractas diuortio facto, an
ſũma donata iure repeti poſſit. Reſpõdi, id, qđ ante
nuptias donatũ proponeret, nõ poſſe de dote deduci.

SI VXOR nũmis à viro, aut ab eo, qui in eius LABEO.
poteſtate eſſet, ſibi donatis ſeruũ emerit: deinde, cũ
eius factus fuerit, eum ipſum donationis cauſa viro
tradiderit: rata erit traditio, quanuis ea mente facta
fuerit, qua cæteræ donationes: neque vlla actio eius
nomine præſtari poteſt.

DE DIVORTIIS, ET REPVDIIS.

PAVL. » » DIRIMITVR matrimoniũ diuortio, morte, captiuitate, vel alia contingente ſeruitute vtriuſq; eorum.

CAIVS » » DIVORTIVM autẽ vel à diuerſitate mentium dictum eſt, vel » quia in diuerſas partes eunt, qui diſtrahũt matrimonium. In repudijs autem, id eſt in renuntiationibus » comprobata ſunt hæc verba, RES TVAS TIBI » HABETO. item hęc, TVAS RES TIBI AGITO. In ſponſalibus quoq; diſcutiendis placuit renuntiationẽ interuenire oportere: in qua re hęc ver» ba probata ſunt, CONDITIONE TVA NON VTAR. Siue autem ipſi pręſenti renuntietur, ſiue abſenti per eum, qui in poteſtate eius ſit, cuiúſve is, eáve in poteſtate ſit: nihil intereſt.

PAVL. » DIVORTIVM non eſt, niſi quod animo per» petuã conſtituendi diſſenſionẽ fiat. itaque, quicquid » calore iracũdię fit, vel dicitur, nõ prius ratũ eſt, quàm » perſeuerantia apparuerit iudiciũ animi fuiſſe. Ideó» que per calorem miſſo repudio, ſi breui reuerſa eſt vxor, nec diuertiſſe videtur.

VLP. » IVLIANVS libro VIII Digeſtorũ quęrit, an furioſa repudiũ mittere, vel repudiari poſſit, & ſcri» bit furioſam repudiari poſſe, quia ignorãtis loco ha» betur: repudiare autem non poſſe neque ipſam pro» pter dementiam, neque curatorem eius: patrem tamen eius nuntium mittere poſſe: qui non tractaret de repudio, niſi conſtaret retineri matrimonium. quæ ſententia mihi videtur vera.

SI FILIA emãcipata idcirco diuertat, vt maritum lucro dotis afficiat, pàtrem fraudat, qui profe-

» ctitiam dotem potuit petere, ſi conſtante matrimo- nio deceſſiſſet filia: & ideò patri ſuccurrendum eſt ne dotẽ perdat. Non enim minus patri, quàm mari- to ſuccurrere pretorem oportet. danda igitur eſt ei dotis exactio, atque ſi conſtante matrimonio deceſ- ſiſſet filia.

6 VXORES eorum, qui in hoſtium poteſtatem peruenerũt, poſſunt videri nuptiarum locum retine- re eo ſolo, quòd alij temere nubere non poſſunt. Et generaliter definiendum eſt, donec certum eſt ma- » ritum viuere in captiuitate conſtitutum: nullam ha- » bere licẽtiam vxores ad aliud migrare matrimoniũ, » niſi mallent ipſę mulieres cauſam repudij præſtare. » Sin autẽ in incerto eſt, an viuus apud hoſtes tenea- » tur, vel morte preuentus eſt: tunc, ſi quinquenniũ à » tẽpore captiuitatis exceſſerit, licentiã habet mulier » ad alias migrare nuptias: ita tamen, vt bona gratia » diſſolutũ videatur priſtinũ matrimonium, & vnuſ- » quiſq; ſuũ ius habeat imminutũ: eodẽ iure & in ma- rito in ciuitate degẽte, & vxore captiua obſeruãdo. VLP.

7 SI POENITVIT eũ, qui libellũ tradendũ di- uortij dedit, iſque per ignorantiã mutatę voluntatis oblatus eſt: durare matrimonium dicendum eſt: niſi pœnitẽtia cognita is, qui accepit ipſum, voluerit ma- trimonium diſſoluere. tunc enim per eum, qui acce- pit, ſoluitur matrimonium. PAP.

8 DIVVS Adrianus eum, qui alienã vxorẽ ex iti- nere domum ſuam duxiſſet, & inde marito eius re- » pudium miſiſſet, in triennium relegauit.

9 NVLLVM diuortium ratum eſt, niſi ſeptẽ ci- » uibus Romanis puberibus teſtibus adhibitis pręter » libertum eius, qui diuortium facit. Libertũ accipie- » mus eum, qui à patre, auo, proauo, & cęteris ſurſum PAVL.

verſus manu miſſus ſit.

MOD. „ PATRONO inuito liberta, quam in matrimonio habuerit, ab eo diſcedere non poteſt: niſi ex cauſa fideicommiſſi manumiſſa ſit: tunc enim poteſt, licet eius ſit liberta.

VLP. „ QVÒD AIT lex, Diuortij faciendi poteſtas li„bertæ, quæ patrono nupta eſt, ne eſto: nõ infectum videtur effeciſſe diuortium, quod iure ciuili ſoluere ſolet matrimoniũ. Quare cõſtare matrimoniũ dicere nõ poſſumus, cũ ſit ſeparatũ. Deniq; ſcribit Iulia„nus de dote hanc actionẽ non habere. meritò igitur, „quandiu patronus eius eã vxorẽ ſuã eſſe vult, cum nullo alio cõnubium ei eſt. Nã, quia intellexit legiſlator facto libertæ quaſi ruptũ matrimoniũ: detraxit ei cũ alio connubium. quare, cuicunq; nupſerit, pro „non nupta habebitur. Iulianus quidẽ ampli⁹ putat, „nec in cõcubinatu eam alterius, quàm patroni eſſe „poſſe. Ait lex, Quandiu patronus eã vxorem eſſe „volet. & velle debet vxorẽ eſſe, & patronus durare. Si igitur aut patronus eſſe, aut velle deſierit: finita eſt legis authoritas. Illud rectiſſime placuit, qualicunque voluntate intelligi poſſit patronus animũ habere deſijſſe quaſi in vxorem, finiri legis huius beneficium. Proinde, cũ patronus rerum amotarũ cum liberta, quę inuito eo diuerterat, vellet experiri: Imperator noſter cũ diuo patre ſuo reſcripſit, intelligi eũ hoc ipſo nolle nuptam ſibi, quòd eam actionem, vel aliã importet: quę nõ ſolet niſi ex diuortio oriri. Quare, ſi accuſare eam adulterij cœperit, vel alio crimine reã poſtulare, quod vxori nemo obijcit: magis eſt, vt diremptũ ſit matrimoniũ. Etenim meminiſſe oportet ideò adimi cũ alio cõnubiũ, quia patronus ſibi nuptã cupit. Vbicũq; igitur vel tenuis intellect⁹

videri poteſt nolentis nuptam: dicẽdum eſt iam incipere libertæ cum alio connubium eſſe. Proinde, ſi patronus ſibi deſponderit aliam, vel deſtinauerit, vel matrimonium alterius appetierit: credendum eſt nolle hanc nuptam. Et, ſi concubinam ſibi adhibuerit, idem erit dicendum.

SOLVTO MATRIMONIO QVEMADMODVM DOS PETATVR.

lex. 1 D OTIS CAVSA ſemper & vbique precipua eſt. Nam & Reip. intereſt, dotes mulieribus cõſeruari: cum dotatas eſſe fœminas, ad ſobolem procreandam, replendámque liberis ciuitatem maxime ſit neceſſarium. VLP.

2 SOLVTO matrimonio ſolui dos mulieri debet: nec cogitur maritus alij eam ab initio ſtipulãti promitere, niſi hoc ei nihil noceat. Nam, ſi incommodũ aliquod maritus ſuſpectum habet, non debere eum cogi alij, quàm vxori promittere, dicendum eſt. hoc, ſi ſui iuris mulier eſt. Quod, ſi in patris poteſtate eſt, & dos ab eo profecta ſit: ipſius, & filiæ dos eſt. Denique pater non aliter, quàm ex voluntate filiæ, petere dotẽ, nec per ſe, nec per procuratorẽ poteſt. Sic ergo & promittendum Sabinus ait. Ei ergo promittendum erit, cui vterque iuſſerit. Cæterum, ſi pater ſolus iuſſerit, dotis actio filiæ non erit adempta, quandocunque ſui iuris filia fuerit facta. Item, ſi volũtate ſolius filiæ promittatur: remanebit dotis actio integra patri. Sed vtrum, vt agat ſolus, an & vt adiuncta quoque filiæ perſona experiri poſſit? Et puto nec eam actionem amiſſam, quam adiũcta quoque VLP.

filiæ perſona poteſt habere. Quòd,ſi ſui iuris fuerit facta filia:nocebit ei iſta exceptio. Voluntatē autem filiæ cum pater agit de dote, vtrum ſic accipiamus,vt conſentiat:an verò ne cōtradicat filia? Et eſt
» ab imperatore Antonino reſcriptū,filiam,niſi euidē-
» ter contradicat, videri conſentire patri. Et Iulianus
» libro XLVIII Digeſtorum ſcripſit,quaſi ex volun-
» tate filiæ videri experiri patrem,ſi furioſam filiam habeat.Nam,vbi non poteſt per dementiam contradicere,cōſentire quis eam meritò credet.Sed,ſi abſens filia ſit,dicendū erit non ex voluntate eius id factū: cauendúmque à patre, ratam rem filiam habiturā. Vbi enim ſapit,ſcire eam exigimus,vt videatur non contradicere.

PAVL. 3 NON SOLVM autem in exigenda, ſed etiam in ſoluenda dote,quæ communis eſt patris & filiæ,
» vtriuſque voluntas exquiritur: nec alter alterius deteriorem conditionem facere poteſt. Sed,ſi pecunia ad patrem peruenerit,quam filia acceperit: actio de dote vtriuſque tolletur.

POMP. 4 SI PATER ſine conſenſu filiæ dotem à viro exegiſſet, & eandem alij viro eiuſdem filiæ nomine dediſſet, & mortuo patre filia cum priore viro age-
» ret:doli mali exceptione repellitur.

VLP. 5 DE DIVISIONE anni eius, quo diuortium factū eſt,quæritur, an ex die matrimonij, an ex die traditi marito fundi maritus ſibi cōputet tempus?
» Et vtique in fructibus à viro retinendis, neque dies
» dotis conſtitutæ, neque dies nuptiarum obſeruabitur:ſed,quo primum dotale prædium conſtitutū eſt, id eſt, tradita poſſeſſio eſt.

PAP. 6 SI ANTE nuptias fundus traditus eſt, ex die nuptiarum ad eundem diem ſequentis anni cōpu-

» tandus eſt annus: Idem in cæteris annis obſerua-
» tur, donec diuortium fiat. Nam, ſi ante nuptias tra-
» ditus ſit, & fructus inde percepti: hi reſtituendi ſunt
quandocunque diuortio facto, quaſi dotis facti.

» FRVCTVS eos eſſe conſtat, qui deducta impē- VLP.
» ſa ſupererunt. Quod Scæuola & ad mariti & ad mu-
lieris impenſas refert. Nam, ſi mulier pridie vinde-
mias doti dederit: mox ſublatis à marito vindemijs,
» diuertit: non putat ei vndecim dúntaxat menſium
» fructus reſtitui, ſed & impēſas: quæ antè quàm por-
tiones fructuū fiant, deducēdæ ſunt. Igitur, & ſi ma-
ritus aliquid impenderit in eum annum: vtriuſque
impenſæ concurrent. Ita, & ſi impenſarum à mulie-
re factarum ratio habeatur, quum plurimis annis in
matrimonio fuerit: neceſſe eſt primi anni computa-
ri tēpus, quod ſit ante datum prædium. Papi- Pap.
nianus diuortio facto fructus diuidi ait, nō ex die lo-
cationis, ſed habita ratione præcedentis temporis:
quo mulier in matrimonio fuit. Neque enim, ſi vin-
» demiæ tempore fundus in dotem datus ſit, eúmque
vir ex calendis Nouembris primis fruēdum locaue-
rit, menſis Ianuarij ſuprema die facto diuortio, reti-
nere virum & vindemiæ fructus, & eius anni, quo di-
uortium factum eſt, quartam partē mercedis æquū
eſt. Alioqui ſi coactis vindemijs, altera die diuortiū
intercedat: fructus integros retinebit. Itaque, ſi in fi-
ne menſis Ianuarij diuortium fiat, & quatuor men-
ſibus matrimonium ſteterit: vindemiæ fructus, &
» quarta portio mercedis inſtantis anni confundi de-
bebunt, vt ex ea pecunia tertia portio viro relinqua-
tur. Econtrario quoque idem obſeruādum eſt. Nam,
ſi mulier percepta vindemia ſtatim fundum viro in
dotem dederit: & vir ex calendis Martij eundem lo-

cauerit: & calendis Aprilis primis diuortium fuerit ſubſecutum: non ſolum partem duodecimam mercedis, ſed pro modo temporis omnium menſiũ, quo dotale prædiũ fuit, ex mercede, quæ debebatur, portionem retinebit. Itẽ, ſi meſſes eius anni, quo diuortium factum eſt, colonum ex forma locationis ſequantur: ante vindemiam ſoluto matrimonio, nihilo minus pecunia meſſium in computatione cum ſpe futuræ vindemiæ veniet. Apparet igitur ex his ſolos fructus, quos mulier percepit antè, quàm nuberet, non debere in contributionem venire. Ob donationes, itẽ ob res amotas ex iis fructibus, qui poſt diuortium percepti ſunt, compenſationes fieri poſſunt. Quod in anno dicitur, poteſt dici & in ſex mẽſibus, ſi bis in anno fructus capiantur: vt eſt in locis irriguis. Et in pluribus annis idem dici poteſt: vt in ſylua cædua. Item, ſi locatio agri talis ſit, vt ſuper annuam mercedem quinquennio quoque aliquid amplius præſtaretur. In eo enim, quod amplius eſt, tempus ad quinquennium computamus. Non ſolum autem de fundo, ſed etiam de pecore idem dicemus: vt lana ouium, fœtúſque pecorum præſtetur. Quare etenim, ſi maritus prope partum oues doti acceperit, item, ſi proximas tonſuræ, poſt partum, & tonſas oues, protinus diuortio facto nihil reddat? Nam & hic fructuum, toto tẽpore, quo curantur, nõ, quo percipiuntur, rationem accipere debemus. In ſeruo quoque anni ratio habetur, ſi in annum fortè operæ eius locatæ ſunt, vt præteriti temporis ad maritũ, poſt diuortiũ autẽ ad mulierẽ operæ pertineãt. De penſionibus quoq; prædiorũ vrbanorũ idem eſt, quod in fructib⁹ ruſticorũ. Si fundũ viro vxor in dotẽ dederit: iſq; inde arbores deciderit: ſi hę fruct⁹

intelligunt,pro portiõe anni debẽt reſtitui.Puto au-
tẽ,ſi arbores cęduę fuerint vel germinales: dici opor-
tere in fructũ cedere.Si minꝰ:quaſi deteriorẽ fundũ
fecerit maritꝰ, tenebitur.Sed,& ſi vi tẽpeſtatis ceci-
derint: dici oportet pretiũ earũ reſtituendũ mulieri,
» nec in fructũ cedere:nõ[magis quàm ſi theſaurꝰ fue-
» rit inuẽtus.in fructu enim nõ cõputabitur : ſed pars
» eius dimidia reſtituetur, quaſi in alieno inuenti. Si
vir in fundo mulieris dotali lapicidinas marmoreas
ĩuenerit,& fundũ fructuoſiorẽ fecerit:marmor,quod
» cęſum,neq; exportatum eſt,mariti eſſe,& impẽſam
» nõ eſſe ei præſtandã:quia nec in fructu eſt marmor:
» niſi talis ſit,vt lapis ibi renaſcat: quales ſunt in Gal-
» lia & Aſia. Sed ſi cretæfodinę, vel argẽtifodinæ, vel
» auri, vel cuiuſlibet alterius materiæ fuerint, vel are-
næ,vtiq; in fructu habebũtur. Interdũ marito
de fructibus à muliere cauetur,& nihil retinet,ſi fru-
ctibus ſtantibus fundũ mulier recipiat.Interdũ reti-
nebit totum maritus,& nihil reſtituet:id eſt ſi non
plus erit,quàm pro portione eum retinere oportet.
Interdũ verò reddet,ſi plus percipit,quàm eũ retine-
re oportet. Eadem conditio erit etiã,ſi cũ ſocero vel
cũ hærede alterutrius de dote agatur. Impẽdia
autem fructuum percipiendorum cauſa Pompo-
» nius ait,quod in arando ſerendóque agro impẽſum
eſt,quódque in tutelam ædificiorum, ægrúmve ſer-
uum curandum : ſcilicet,ſi ex ædificio vel ſeruo fru-
ctus aliqui percipiebantur.Sed hæ impenſæ non pe-
tentur,cum maritus fructũ totius anni retinet:quia
ex fructibus prius impẽſis ſatiſfaciẽdum eſt. Planè,
» ſi nouam villam neceſſario extruxerit, vel veterem
» totam ſine culpa ſua collapſam reſtituerit : eius im-
penſæ erit petitio.Simili modo & ſi paſtina inſtituit.
Hæ enim impenſæ,aut in res neceſſarias,aut in vti-

les cedunt, pariúntque marito actionem.

PAVL. SI FVNDVS in dotem datus ſit, in quo lapis cæditur: lapicidinarum commodum ad maritũ pertinere conſtat: quia palàm ſit eo animo dediſſe mulierem fundum, vt iſte fructus ad maritũ pertineat: niſi contrariam voluntatem in dote danda declarauerit mulier. Quod in ſemẽtem erogatur: ſi nõ reſponderint meſſes, ex vindemia deducetur: quia totius anni vnus fructus eſt.

POMP. SI MORA per mulierem facta fuerit, quò minus dotem reciperet: dolum malum duntaxat in ea re, non etiam culpam maritus præſtare debet: ne facto mulieris in perpetuum agrum eius colere cogatur. fructus tamen, qui perueniſſent ad virum, redduntur.

SI AB hoſtibus capta filia, quæ nupta erat, & dotem à patre profectam habeat, ibi deceſſerit: puto dicendum perinde obſeruãda eſſe omnia, àc ſi nupta deceſſiſſet: vt etiã, ſi in poteſtate patris non fuerit, dos ab eo profecta ad eum reuerti debeat. Si vir vxorem ſuam occiderit, dotis actionem hæredibus vxoris dandam eſſe Proculus ait: & rectè. Non enim æquum eſt virum ob facinus ſuum dotem ſperare lucrifacere. Idémque & econtrario ſtatuendum eſt.

SI ALIENAM rem ſciens mulier in dotem dederit: reddenda ei eſt, quaſi ſuam dediſſet: & fructus quoque pro portione anni, quo diuortium factum eſt.

VLP. MARITVM in id, quod facere poteſt, condemnari, exploratũ eſt: ſed hoc hæredi nõ eſt præſtandũ.

PAVL. QVIA TALE beneficium perſonale eſt, & cũ perſona extinguitur.

ALIA cauſa eſt defenſoris : quem placet ſuffi-cięter videri defendiſſe, ſi tātum vxori præſtet, quantum conſequeretur, ſi ipſum maritum conueniſſet. VLP.

» Eleganter quærit Pomponius, libro XVI ex » Sabino, ſi paciſcatur maritus, ne in id, quod facere » poſſit, condemnetur, ſed inſolidum: an hoc pactum » ſeruandum ſit. Et negat ſeruari oportere, quod quidem & mihi verum videtur. Nanque contra bonos mores id pactum eſſe, melius eſt dicere: quippe cum contra receptam reuerentiam, quæ maritis exhibēda eſt, id eſſe appareat.

REI IVDICATAE tempus ſpectatur, quatenus maritus facere poteſt. PAVL. Hæredi mariti, licet inſolidum condemnetur, compenſationes tamē, quę ad pecuniariam cauſam reſpiciunt, proderūt, vt hoc minus ſit obligatus: veluti ob res donatas, & amotas, & impenſas. morum verò coërctionem non habet. Socero quoque, cū quo nurus de dote agit, idem honor habetur, vt in id damnetur, quod facere poteſt.

QVIA parentis locum ſocer obtinet. POMP.

EX DIVERSO, ſi ſocer ex promiſſione à marito conueniatur: ſolet quæri, an idem ei honor ha-» bendus ſit. Neratius libro Membranarum, & Pro-» culus ſcribunt hoc iuſtū eſſe. Item ſi mulier ex promiſſione conueniatur: magis placet defendendam » eam per exceptionem. Idem & proculus ait. ſicuti cum ſocia fuerit, dabitur ei exceptio, quamuis iure ciuili ſit obligata. Si in iudicio dotis iudex ignorantia iuris lapſus condemnauerit maritum inſoli-» dum: Neratius & Sabinus doli exceptione eum vti oportere aiunt, eáque tutum fore. PAVL.

ETIAM filios mulieris, qui patri hæredes exti- POMP.

„ terunt: in id, quod facere poſſunt, cōdemnandos Labeo ait. Licet in dotalibus rebus nō ſolum, dolum, ſed & culpam maritus præſtet: cum tamē quęritur in iudicio de dote, an facere poſſit, dolus dūntaxat comprehenditur: quia in rerum ipſius adminiſtratione non erat culpa ab eo exigenda: quanquā eum dúntaxat dolum ei nocere putem, ſi facere nō poſſit, quē propter vxorem adhibuit, ne ei ſolidum redderet: non propter quemlibet alium. Offilius au-
„ tem aiebat, ſi dolo mariti res dotales interijſſent, & alioqui ſoluendo non eſſet: quanuis nihil dolo feciſſet, quò minus ſoluendo eſſet, perinde tamen eum damnandum eius rei dotalis nomine, in qua dolum feciſſet, atque, ſi dolo eius factū eſſet, quò minus facere poſſit. Cęterum, ſi circa interitum rei dotalis dolus malus & culpa mariti abſit: actiones ſolas, quas eo nomine quaſi maritus habet, præſtandas mulieri: veluti furti, vel damni iniuriæ.

VLP. 20 SI MVLIER diuerterit, & iudicio de dote cōteſtato reuerſa fuerit in matrimonium: redintegrato matrimonio expirat iudicium: & ideò omnia in ſtatu priſtino manent.

PAVL. 21 QVANVIS mulier non in hoc accipiat cōſtante matrimonio dotem, vt ęs alienum ſoluat, aut prę-
„ dia idonea emat, ſed vt liberis ex alio viro, egētibus,
„ aut fratribus, aut parentibus conſuleret, vel vt eos ex hoſtib⁹ redimeret: quia iuſta & honeſta cauſa eſt, non videtur male accipere: & ideò rectè ei ſoluitur. Idque & in filiafamiliâs obſeruatur.

VLP. 22 SED, ET ſi ideò maritus ex dote expendit, vt â latronibus redimeret neceſſarias mulieri perſonas, vel vt mulier ex vinculis vindicet de neceſſarijs ſuis aliquem: reputatur ei id, quod expenſum eſt:

& ſiue pars dotis ſit, pro ea parte: ſiue tota dos ſit expenſa, actio dotis euaneſcit. Et multo magis idem dicendum eſt, ſi ſocer agat de dote, debere rationem haberi eius, quod in ipſum impenſum eſt: ſiue ipſe maritus hoc fecerit, ſiue filiæ, vt faciat, dederit. Sed, & ſi non pater experiretur, ſed poſt mortem eius filia ſola de dote ageret: idem erit dicendum. Cum enim
» doli exceptio inſit de dote actioni, vt in cæteris bo-
» næ fidei iudicijs, poteſt dici (vt & Celſo videtur) ineſſe hunc ſumptum actioni de dote, maxime ſi ex voluntate filiæ factus ſit.

23 SI, CVM dotem daret pater vel extraneus pro muliere, in vnum caſum pepigit, vel in diuortium, vel in mortem: dicēdum eſt in eum caſum, in quem non pepigit, eſſe mulieri actionem. Si poſt ſolutum matrimonium filiafamiliâs citra patris voluntatem dotem communem exactam conſumat, patri & viua ea & mortua actio ſupereſt, vt dos ipſi ſoluatur. Cæterum, ſi non perdituræ, & ex iuſtis cauſis ſoluta ſit: non ſupererit actio. ſed mortuo patre, nec etiam hæres aget, nec mulier. Si mulier ſoluto matrimonio, egentem, reum dotis, per nouationē decepta accipiat: nihilo minus actio dotis ei manebit. Si pater filia abſente de dote egerit: etſi omiſſa ſit de rato ſatiſdatio, filiæ denegari debet actio: ſiue patri hæres extiterit, ſiue in legato tantum acceperit, quantum doti ſa-
» tis eſſet. Et ita Iulianus in pluribus locis ſcribit compenſandum ei in dotem, quod à patre datur. lucróque eius cedit, ſi tantū ab eo conſecuta ſit, quantū ei dotis nomine debebatur à marito, qui patri ſoluerit. Si patri propter condēnationē, Romę, vbi dos petatur, eſſe non liceat: filię ſatis dotis fieri oportet:

ita tamen, vt caueat rem ratam patrem habiturum.

Eo autẽ tempore conſentire patri filiam oportet, quo lis conteſtatur. Secundum hoc, ſi filia dicat ſe patri conſentire, & ante litis conteſtationem mutauerit voluntatem, vel etiam emãcipata ſit: fruſtra pater aget. Nec non illud quoque probamus, quod „ Labeo probat, nonnunquam patri denegandam „ actionem, ſi tam turpis perſona patris ſit, vt verendum ſit, ne acceptam dotem conſumat. Ideóque officium iudicis interponendum eſt, quatenus & filiæ & patri competenter cõſulatur. Sed, ſi latitet filia, ne tali patri conſentire cogatur: puto dari quidem patri actionem, ſed cauſa cognita. Quid enim, ſi filia verecunde per abſentiam patri contradicat, cur non dicamus patri non eſſe dandam actionem? Quòd, ſi is pater ſit, cui omnimodo conſentire filiam decet, hoc eſt, vitæ probatæ: filia leuis mulier, vel admodum iuuenis, vel nimia circa maritum non merentem: dicendum eſt potius patri acquieſcere Prætorẽ oportere, daréque ei actionem. Si maritus vel vxor conſtante matrimonio furere cœperit: quid faciendũ ſit, tractemus. Et illud quidem procul dubio obſeruatur, eã perſonã, quæ furore detenta eſt, quia ſenſum non habet, nuntiũ mittere non poſſe. an autẽ illa repudianda ſit, conſiderandũ eſt. Et quidẽ, ſi interuallũ furor habeat, vel perpetu⁹ quidẽ morb⁹ eſt, qui tamẽ ferendus eſt iis, qui circa eã ſunt: tũc nullo modo oportet dirimi matrimoniũ: ſciente ea perſona, quę, cũ compos mentis eſſet, ita furenti (quẽadmodum diximus) nuntiũ miſerit, culpa ſua nuptias „ eſſe diremptas. Quid enim tam humanũ eſt, quàm „ fortuitis caſibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem eſſe? Si autem tantus furor eſt, ita ferox,

ita pernicioſus, vt ſanitatis nulla ſpes ſuperſit: circa miniſtros terribilis: & forſitã altera perſona vel propter ſæuitiã furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ ſobolis cupidine tãnta eſt: licentia erit cõpoti mentis perſonæ, furenti nuntium mittere: vt nullius culpa videatur eſſe matrimonium diſſolutũ, neque in damnũ alterutra pars incidat. Si autem in ſæuiſſimo furore muliere conſtituta, dirimere maritus quidem matrimonium calliditate non vult, ſpernit autem infelicitatem vxoris, & non ad eam flectitur, nullámque ei competẽtem curam inferre manifeſtiſſimum eſt, ſed abutitur dote: tunc licentiam habeat: vel curator furioſæ, vel cognati, adire iudicem competentem: quatenus neceſſitas imponatur marito omnem talem mulieri ſuſtentationem ſufficere, & alimẽta præſtare, & medicinæ eius ſuccurrere, & nihil prætermittere, quod maritũ vxori afferre decet ſecundum dotis quantitatem. Si verò dotem ita diſſipare manifeſtum eſt, vt non hominem frugi: oportet dotem tũc ſequeſtrari: quatenus ex ea mulier competens habeat ſolatium vnà cum ſua familia: pactis videlicet dotalibus, quæ inter eos ab initio nuptiarum inita fuerint, in ſuo ſtatu durãtibus, & alterius expectantibus ſanitatem, & mortis euentum. Item pater furioſæ vtiliter intendere, ſibi, filiæve ſuæ reddi dotem poteſt. Quanuis enim furioſa nuntium mittere non poſſit: patrẽ tamen eius poſſe certũ eſt. Si ſoluto matrimonio pater furioſus ſit, curator eius voluntate filię dotem petere poterit: aut, ſi curatoris copia non ſit, agere filiæ permittendũ erit: caueríque oportebit de rato. Item dicendũ eſt, & ſi ab hoſtibus captus ſit pater, puellę dandã actionẽ de dote repetenda. Trãſ

gredíamur nunc ad articulū hunc, vt quęramus aduerſus quos cōpetit de dote actio. Et aduerſus ipſum maritū competere palàm eſt: ſiue ipſi dos data ſit, ſiue alij ex voluntate mariti, vel ſubiecto iuri eius, vel nō ſubiecto. Sed, ſi filiuſfamiliâs maritus ſit, & dos » ſocero data ſit: aduerſus ſocerū agetur. Planè, ſi filio » data ſit: ſi quidē iuſſu ſoceri, adhuc abſolute ſocer tenebitur. Quòd, ſi filio data ſit, nō iuſſu patris: Sabi» nus & Caſſius reſponderūt nihilo minus cum patre agi oportere. videri enim ad eū perueniſſe dotē, penes quē eſt peculium. Sufficit autē ad id dānandum, quod eſt in peculio, vel ſi quid in rem patris verſum eſt. Sinautē ſocero dotem dederit: cū marito nō poterit experiri, niſi patri hæres extiterit. Si mulier in cōditione mariti errauerit, putaueritqꝫ eſſe li» berum, cū ſeruus eſſet: cōcedi oportet quaſi priuile» gium in bonis viri mulieri: videlicet vt, ſi ſint & alij creditores, hæc præferatur circa de peculio actionē: & ſi fortè domino aliquid debeat ſeruꝰ, nō pręferatur mulier, niſi in ijs tantū rebꝰ, quę vel in dotē datæ ſūt, vel ex dote cōparatę ſūt: quaſi & hę dotales ſint.

PAVL. 24 ET SI quid in eā dotē impēſum eſt: nec à muliere reddatur, per doli mali exceptionē ſeruabitur.

VLP. 25 SI CONSTANTE matrimonio propter inopiā mariti mulier agere volet: vnde exactionē dotis initium accipere ponamus? Et conſtát exinde dotis actionem cōpetere, ex quo euídētiſſime apparuerit mariti facultates ad dotis exactionem non ſufficere.

Si exhęredato marito mulier agat de dote, magis eſt vt ex die aditę patris hæreditatis incipiat ei dotis exactio. Quoties mulieri ſatiſdandū eſt de ſolutione dotis poſt certū tēpus: ſi maritus ſatiſdare non poſſit, tūc, deducto cōmodo medij tēporis, con-

demnatio reſidui repræſentatur. Sed, ſi cū maritꝰ ſa-
tiſdare poſſet, nollet: in ſolidū eū condemnandū Me-
» la ait, non habita ratione commodi tēporis. Iudicis
igitur officio cōuenit, vt aut ſatiſdatione interpoſita
abſoluat maritū: aut habita ratione compenſationis
eum cōdemnet. quod quidē hodie magis vſitatū eſt.
Nec ferēda eſt mulier, ſi dicat magis ſe velle dilatio-
nem pati, quàm in repræſentatione deductionē. Si-
ue autem mariti, ſiue vxoris periculo dos fuerit: ni-
hilo minus legitimo tēpore debet ſoluere maritus.

Si vir voluntate mulieris ſeruos dotales manu-
miſerit: ſi quidē donare ei mulier voluit: nec de ope-
ris, libertatis cauſa impoſitis eis, præſtandis tenebi-
tur. Quòd, ſi negotiū inter eos geſtū eſt, vtiq; tenebi-
tur vt officio iudicis caueat, reſtituturum ſe mulieri,
quicquid ad eum ex bonis liberti vel ex obligatione
perueniſſet. Si maritus ſæuꝰ in ſeruos dotales fue-
rit, videndū eſt, an de hoc poſſit cōueniri. Et, ſi quidē
tantū in ſeruos vxoris ſæuꝰ fuerit, cōſtat eum teneri
hoc nomine. Si verò & in ſuos eſt natura talis: adhuc
dicendū eſt immoderatā eiꝰ ſęuitiā hoc iudicio coër-
cendā. Quāuis enim diligentiā vxor eā demū ab eo
exigat, quā rebꝰ ſuis exhibet, nec plus poſſit: attamē
ſęuitia, quę in ꝓprijs culpāda eſt, in alienis coërcēda
eſt, hoc eſt in dotalibus. Si vxor viri rē cōmoda-
uerit, eáq; perierit: videndū eſt, an cōpenſationē hoc
nomine pati poſſit. Et puto, ſi quidē prohibuit eam
maritꝰ cōmodare, ſtatim deductionē fieri. Si verò nō
prohibuit eam cōmodare: arbitrio iudicis modicū tē-
pus ei indulgeri cautionē præbēti. Si bona mulie-
» ris pro parte ſint publicata: ſupereſt mulieri reliquę
partis dotis exactio. Plus puto, &, ſi poſt litem cōte-
» ſtatā publicata ſit ꝓ parte dos, ſufficiet arbitriū iudi-

cis ad partis condemnationem faciendam. Quòd, ſi tota dos publicata ſit: expirabit iudicium.

PAVL. 26 SI FILIOFAMILIAS dos data ſit iniuſſu patris: de peculio quidē agetur. Sed, ſiue propter impenſas à filiofamiliâs factas agetur, ſiue propter res donatas à filio, vel amotas ab vxore res peculiares: hoc ipſo, quòd habet actionem pater ex perſona filij, maius peculium fit: & ſic totum eſt præſtandũ mulieri, quod eſt in peculio: quia adhuc ſit, quod vxori debeatur. Maritum in reddenda dote de dolo malo & culpa cauere oportet. Quòd, ſi dolo malo fecerit, quò minus reſtituere poſſit, damnandum eum, quanti mulier in litem iurauerit: quia inuitis nobis res noſtras alius retinere non debet. Si poſt diuortiũ res dotales deteriores factæ ſint, & vir in reddenda dote moram fecerit: omnimodo detrimentũ ipſe præſtabit. Si qui dotaliũ ſeruorum in fuga erunt: cauere debebit maritus ſe eos viri boni arbitratu perſecuturum & reſtituturum. Si vir in quinquennium locauerit fundum, & poſt primum forte annũ diuortium interuenerit: Sabinus ait non aliàs fundum mulieri reddi oportere, quàm ſi cauerit, ſi quid poſt vnius anni locationē maritus damnatus ſit, id à ſe præſtitum iri. Sed & mulieri cauendum, quicquid præter primum annum ex locatione vir conſecutus fuerit, ſe ei reſtituturum.

VLP. 27 SEMEL mora facta, ſi ſeruũ dotalē poſtea offerente marito, mulier accipere noluerit, & is ita deceſſerit: non debebit ei pretiũ eius maritus vel hęres eius, ne damnũ ſentiat, quòd poſtea offerēte eo mulier accipere noluerit.

PAVL. 28 SI POST diuortiũ mortua muliere, hæres eius cũ viro parentéve eius agat, eadē vidētur de reſtitu-

enda dote interuenire, quæ ipſa muliere agente obſeruari ſolent.

29 FACERE poſſe maritus etiã id videtur, quod à muliere conſequi poteſt: ſcilicet ſi iam ei aliquid abſit, quod pro muliere aliquid expẽdit, vel mãdato eius præſtitit. Cæterum, ſi nondũ ei abeſt, vt puta, ſi ſub cõditione obligatus eſt, nondũ videtur facere poſſe. VLP.

30 QVOTIES pater dotem dat, & ſtipulatur: ita demũ in ſuã perſonã de dote actionẽ tranſfert, ſi ex cõtinenti ſtipuletur. Cæterũ, ſi interpoſito tempore ſtipulari velit: niſi conſentiente filia nõ poterit, quãuis in poteſtate ſit: quia deteriorẽ conditionẽ in dote filiæ facere non poteſt, niſi cõſentiat filia. Planè, ſi ante nuptias dotẽ dederit: poterit ex interuallo, ante nuptias tamẽ, & citra voluntatẽ quoq; filię ſtipulari.

Si quis pro muliere dotẽ dederit, cõuenerítq;, vt quoquo modo dirempto matrimonio, ipſi ſolueretur: poſtea maritus vxori dotem ſoluerit: rectiſſimè dicetur exactionem nihilo minus ei qui dederit, cõtra maritum competere.

31 NVPTA non impeditur, quò minus cum priore marito de dote experiatur. Quoties culpa viri accidit, ne dos à ſocero aut à quolibet alio, qui mulieris nomine promiſerat, exigeretur: ſi aut in matrimonio filia deceſſerit: aut materfamiliâs facta, eũ, qui dotẽ repromiſerat, hæredẽ inſtituerit: ſatis conſtat, nihil amplius virũ pręſtare debere, quàm vt eos obligatione liberet. IVL.

32 SI MARITO publico iudicio dãnato pars aliqua bonorũ eiꝰ publicetur, fiſcus creditoribus eiꝰ ſatiſfacere neceſſe habet: inter quos vxor quoq; eſt.

Si pater, cũ ducẽta filiæ ſuæ nomine dotis gratia promiſiſſet, pactꝰ fuerit ne ampliꝰ, quàm centũ,

à ſe peterentur: & ſoluto matrimonio exegerit: cẽtum, de quibus cõuenit, ne peterẽtur, nec intelligun tur dotis eſſe. Quòd ſi mortuo patre cũ hærede ei⁹ marit⁹ agere cœperit: iſta quoq; pecunia in dote erit.

Si voluntate filiæ procurator à patre datus litẽ de dote conteſtatus fuerit, & re ſecundum cũ iudicata pater deceſſerit: iudicati actionem filiæ potius, quàm hæredibus patris dari oportebit. Cũ patri dos data eſſet, & ei fili⁹ ex aliqua parte hæres ſub conditione inſtitutus fuerit, & pendente conditione cohæredes eius dotem pro ſua portione mulieri ſoluerint: hôc minus filius ex dote præſtare debebit quoniam nullam actionẽ eius pecuniæ recuperandę gratia aduerſus cohæredes habet. Si fundũ dotalem recepiſſet mulier, non habita ratione fructuũ pro portione anni, quo nupta non fuiſſet: nihilo minus de dote agere poteſt: quia minorem dotẽ recepiſſet hoc enim ad dotis augmentum pertinet. quẽadmodum ſi partum ancillarum non recepiſſet, aut » legata, vel hæreditates, quæ poſt diuortium per ſeruos dotales acquiſitæ marito fuiſſent.

33 SI PRIOR marit⁹ poſteriori dotis nomine tãquam debitor mulieris dotẽ promiſerit: non plus, » quàm id, quod facere poſſit, dotis futurum eſſe.

AFRIC. 34 QVAE dotis nomine certã pecuniam promiſerat: quoſdam adhibuerat, qui ſtipularentur partem dotis diſtracto matrimonio ſibi ſolui ea nulla data dote obierat, eodem marito ſuo hærede relicto, iſq; damnoſam hæreditatem eius adierat nihilo minus ſtipulatoribus tenebitur Quoniã adeũdo hæreditatẽ debitricis intelligeretur ſecum compenſaſſe. nec ad rem pertinere, quòd ſoluendo non eſſet hæreditas: cum cæteris etiam creditoribus teneatur.

35 TITIA diuortium à Seio fecit:hanc Titius in
ſua poteſtate eſſe dicit, & dotem ſibi reddi poſtulat:
ipſa ſe matremfamiliâs dicit, & de dote agere vult:
» Quæſitũ eſt,quæ partes iudicis ſint? Reſpondi, patri
(niſi probet filiã nõ ſolum in ſua poteſtate eſſe, ſed
etiã cõſentire ſibi)denegandã actionem·ſicuti dene-
garetur etiam,ſi conſtaret eam in poteſtate eſſe.

36 LIBERTA quæ voluntate patroni diſceſſit,de PAVL.
dote cum eo agere poteſt,quam ei dedit.

37 SI MARITVS minus facere poteſt, & dos
» publicata ſit:in id,quod facere poteſt,fiſco maritꝰ cõ-
» dẽnandꝰ eſt·ne in perniciẽ mariti mulier punita ſit.

38 DOTEM voluntate filiæ videri patrẽ recepiſſe, VLP.
cũ cauſas contradicendi ei filia nõ haberet:maximè
cum ab eo poſtea ampliore ſumma dotata ſit.

39 LVCIVS Titius,cũ eſſet filiuſfamiliâs, volũta- MARC.
te patris vxorẽ Meuiã duxit:& dotẽ pater accepit:
Meuia Titio repudium miſit: poſtea pater repudiati
abſente filio ſponſalia cũ eâdẽ nomine filij ſui fecit:
Meuia deinde repudium ſponſalibus miſit: atq; ita
alij nupſit: quæro,ſi Meuia agat cum Lucio Titio
quondã marito,& à patre hærede relicto de dote:&
probetur culpa mulieris matrimoniũ diſſolutum:an
maritus poſſit propter culpã mulieris dotẽ retinere?
» Marcellus reſpondi, etiã ſi vt hæres inſtitutus à pa-
tre Titius conueniretur: tamen,ſi ſponſalibus non
conſenſiſſet,culpam mulieris mulctandam eſſe.

40 VIRO ATQVE vxore mores inuicẽ accuſan- PAP.
tibus,cauſam repudij dediſſe vtrunque pronuntia-
tum eſt·Id ita accipi debet, vt ea lege, quam ambo
contempſerunt,neuter vindicetur· Paria enim deli-
» cta mutua compenſatione tolluntur.

41 POST dotem datam, & nuptias contractas ſti-

pulatus eſt pater filiæ volũtate diuortio facto dotem dari: ſi conditio ſtipulationis impleatur, & poſtea filia ſine liberis deceſſerit: non erit impediẽdus pater, quò minus ex ſtipulatu agat. viua autem filia, ſi agere vult, exceptione ſummouendus erit.

42 SI PATER ignorans filiam diuertiſſe, dotem ex cauſa promiſſionis numerauerit: non per indebiti cõdictionẽ, ſed de dote actione pecunia petetur.

43 IN INSVLAM patre deportato, qui dotem pro filia dedit: actio dotis ad filiã pertinet. Poſt diuortiũ quoque patre damnato, qui conſentiẽte filia dotem nõ petierat: æquè dotis actio mulieris eſt.

Fructus ex prædijs, quæ in dotem data eſſe videbantur, bona fide perceptos, & mulieris oneribus ante cauſam liberalem abſumptos: quanuis ſeruam fuiſſe poſtea cõſtiterit, peti non poſſe placuit. Sumptus verò neceſſarios, & vtiles in prædia, quæ dotalia videbantur, factos, cõpenſatis fructibus perceptis ad finẽ ſuperflui, ſeruari conuenit. Vſuras autem numeratę dotis ex ſtipulatu pater, in matrimonio defuncta filia, ſi petat: gener, qui reſiduæ dotis promiſſæ fœnus ſtipulatus eſt, ita demum ad finem vice mutua debitæ quantitatis compenſationem opponere iuſtè videtur, ſi proprijs ſumptibus vxorem ſuã exhibuerit. alioqui ſi patris ſumptibus exhibita ſit, inanis vſurarum ſtipulatio cõpenſationi non proderit. Ad virum vxore poſt diuortiũ reuerſa, iudiciũ acceptum ex ſtipulatione, qua extraneus, qui dotem dederit ſtipulatus fuerat, non diſſoluitur: nec officio iudicis abſolutio continebitur.

SCAEV. 44 SI MARITVS in id, quod facere poteſt, condẽnatus ſit, & nomina ſint ad dotis quantitatẽ: neq; amplius habebit, neque mandare actiones debebit.

41 SI SOCER in genero hæres inſtitutus adierit hæreditatẽ: quandocũq; mortuo patre, cum hærede » eius filiam de dote acturam Nerua, & Cato reſpõ» derunt: vt eſt relatũ apud Põponium libro VI Di» geſtorum, & ab Ariſtone libro V, & ibidem Ariſto conſenſit. Ergo dicemus, & ſi emancipaſſet pater filiam, ipſum quoq; conueniri poſſe. Lucius Titius filiæ ſuæ nomine centũ in dotem promiſit Caio Seio: & inter Caium Seium & Lucium Titium patrem mulieris cõuenit, ne dos à viro, viuo Lucio Titio, id eſt patre mulieris, peteretur: poſtea culpa mariti diuortio facto ſolutum eſt matrimonium: & pater mulieris decedẽs alios hæredes inſtituit filia exhæredata. quæro, an ab hæredibus ſoceri maritus exigere poſſit dotem, cum eam mulieri redditurus » eſt? Reſpondi, Cum filia, alijs à patre hæredibus inſtitutis, actionẽ de dote ſua recuperanda habere cœ» perit: neceſſe habebit maritus aut exactam dotem, aut actiones ei præſtare: nec vllam exceptionem habebunt ſoceri hæredes aduerſus eum: cui abſurdè dicitur, dolo videri eum facere quando non ipſi, quem cõuenit, ſed alij reſtituturus petit. Alioqui, & ſi poſt mortem patris diuertiſſet, nondum exacta dote, excluderetur actione dotis maritus: quod non eſt admittendũ. Sed, & ſi ex parte filia hæres patri ſuo extiterit: debebit maritus cohęredes eius pro parte virili exigere, & mulieri reddere, aut actiões ei pręſtare. PAVL.

40 CAIVS Seius auus maternus Seiæ neptis, quæ erat in patris poteſtate, certam pecuniæ quantitatẽ dotis nomine Lucio Titio marito dedit: & inſtrumẽto dotali huiuſmodi pactum, & ſtipulationem complexus eſt: Si inter Lucium Titium maritum & Seiam diuortium factum eſſet ſine culpa mulieris: dos

omnis Seię vxori, vel Caio Seio auo materno redderetur, reſtitueretúrque. Quæro, cum Seius auus maternus ſtatim vita functus ſit: & Seia poſtea ſine culpa ſua diuerterit viuo patre ſuo, in cui9 poteſtate eſt: an, & cui actio ex hoc pacto, & ſtipulatione competat, hæredi aui materni ex ſtipulatu, an nepti? Re-
„ ſpondi in perſona quidem neptis videri inutiliter ſtipulationem eſſe conceptam, quam auus maternus ei ſtipulatus proponitur. Quod cum ita eſt, hæredi ſtipulatoris, quandocunque diuerterit mulier, actio cõpetere videtur. Sed dicendum eſt, Seiæ dotẽ poſſe ſolui (quanuis actio ei directò non competat) àc ſi ſibi aut illi dare auus ſtipulatus eſſet. Sed & permittendum eſt nepti ex hac auita conuentione, ne cõmodo dotis defraudetur, vtilem actionem habere: fauore enim nuptiarũ, & maximè propter affectionem perſonarum, ad hoc decurrendum eſt.

47 QVI DOTEM ſtipulanti vxori promiſerat, eidem teſtamento quædã legauerat: ita tamen, ne dotem ab hæredibus peteret: & ea, quæ legata erant,
„ vxor capere non poterat. Reſpondi dotis actionem mulieri aduerſus hæredes non eſſe denegandam.

CALL. 48 SI DOTALI inſtrumento ita ſtipulatio interpoſita ſit, vt liberorum nomine dos apud maritum reſideat: nepotum quoque nomine dos retinebitur.

SCAEV. 49 CVM MVLIER viri lenocinio adulterata fuerit: nihil ex dote retinebitur. Cur enim improbet maritus mores, quos ipſe aut antè corrupit, aut poſtea approbauit? Si tamen ex mente legis ſumet quis, vt nec accuſare poſſit, qui lenocinium vxori præbuerit, audiendus eſt.

PAVL. 50 MEVIA marito ſuo inter alias res dotis etiam inſtrumentũ ſolidorũ x tradidit, quo Octacilius eidẽ

„ Meuię cauerat daturum ſe, cum nuptũ ire cœpiſſet, x: ex eo inſtrumento maritus nihil exegit, quia nec potuit. Quæſitum eſt, ſi dos à marito petatur, an cõpellendus ſit etiam illam ſummam, quæ inſtrumento continetur, refundere? Reſpondi potuiſſe quidẽ „ eum, cui actiones mandatæ ſunt, debitorem conuenire: ſed ſi ſine dolo malo, vel culpa exigere pecuniã non potuit: neque dotis nomine eum conueniri poſſe, neque mandati iudicio. Fundus æſtimatus in dotem datus à creditore antecedente ex cauſa pignoris ablatus eſt. Quæſitũ eſt, an mulier, ſi æſtimationem dotis repetat, exceptione ſummouenda ſit? ait enim propterea ſe non teneri, quòd pater eius do„ tem pro ſe dederit, cui hæres non extiterit. Paulus reſpondi, prædio euicto ſine dolo & culpa viri, pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obeſſe. Conſequi enim eam pretium fundi euicti euidens iniquitas eſt: cum dolus patris ipſi nocere debeat.

51 SI AESTIMATIS rebus in dotẽ datis pactũ interceſſit, vt ex quacũꝗ cauſa dos reddi deberet, ipſæ res reſtituerẽtur, habita ratione augmẽti, & diminutionis boni viri arbitratu: quæ verò nõ extarẽt, æſtimatio earũ: quæſitũ eſt, cũ res quædã, quas maritus vẽdiderat, extarẽt: an ſecundũ pactũ & hę ad mu„ lierẽ pertinerẽt? Reſpõdi res, quæ extãt, ſi neꝗ volẽte, neque ratum habente muliere vẽniſſent, perinde reddendas, atquè ſi nulla æſtimatio interueniſſet. SCAEV.

52 AESTIMATAE res vſu etiam mulieris, periculo mariti deteriores efficiuntur. HERM.

53 MARITVS dotem, quam non accepit, ſi poſt diuortium per errorem ſoluit, repetet: quia non numeratam cauerat, exigi enim ab eo non potuit. AFRIC.

TRYPH.

14 SI FILIO familiâs data eſt dos, ipſe quidē dotis actione tenetur, pater autem eius de peculio. Nec intereſt, in peculio rem, vel pecuniam dotalem habeat, necne: ſed, quatenus facere poteſt, hic quoque condemnandus eſt. Intelligitur autem peculiotenus facere poſſe, quod habet rei iudicatæ tēpore. Atqui ſi cum patre agatur, deducetur ex peculio quod patri, vel ſubiectis ei perſonis filius debet. At, ſi cum ipſo filio agatur, alterius debiti non fiet detractio in cōputatione, quantum facere filius poſſit.

PAVL.

15 MARITVS facere poſſe creditur nullo deducto ære alieno. Itē ſocius. Item patronus, paréntſve. At is, qui ex donatione conuenitur: omni ære alieno deducto facere poſſe intelligitur.

16 CVM MVLIER de dotis repetitione poſt ſolutum matrimoniū agit: cauere debet marito, qui ædiū nomine damni infecti cauit, ſi velit eam recipere, vt periculum mariti amoueat.

17 SI QVIS ſic ſtipuletur à marito, Si, quo caſu Titia tibi nupta eſſe deſierit, dotem dabis? hac generali commemoratione & ab hoſtibus capta ea committetur ſtipulatio, vel etiam ſi deportata fuerit, vel ancilla effecta: hac enim conuentione omnes hi caſus continentur. Planè, quantum veniat in ſtipulationem, vtrum, quaſi mortua ſit, an quaſi diuortium fecerit: humanius quis id competere dixerit, quod propter mortem conuenerit.

MARC.

18 VSVFRVCTV in dotem dato, ſi diuortium interuenerit, nec proprietas rei apud maritum vel mulierem ſit: eam dotis eſſe reſtitutionem, vt maritus » caueat, quandiu vixerit, paſſurum ſe vti frui mulierem, hæredémque eius. quod an verum ſit circa adiectionem hæredis, dubito. Et puto intereſſe, quem•

admodum ſit vſuſfructus in dotem datus. Si,cũ haberet mulier fructum,viro,cuius erat proprietas fundi,vſumfructum ceſſerit:nihil mulier hæredi ſuo relinquet· debebatur enim ei vſuſfructus, qui ad hæredem non ſolet tranſire. Quòd,ſi fundi ſui vſumfructum mulier viro ceſſerit:reſtitui is à viro debet· cum proprietate enim ad hæredem eius tranſiſſet, ſi vir in reddendo eo nõ feciſſet moram. Si verò alienatę ſit proprietas: aut aliquis fundi ſui vſumfructũ mulieris iuſſu viro eius dederit in dotem: inſpiciendum eſt primùm,quemadmodũ mulieri reſtitui poſſit.Poteſt autem vel cautionibus interpoſitis, vt (ſicut poteſt) vir iure ſuo cedat mulieri, fruique eam patiatur: vel,ſi ſe accõmodauerit domin9 proprietatis,volente eo mulieri cõſtituatur vſuſfructus.Nam aut fructum fundi ille mulieri poterit cedere:aut aliquid pro eo,videlicet vt inter eos actũ fuerit,dare. Nam & finge hoc,ipſum mulierem poſſe proprietatis domino vendere:quo caſu non iniquè etiam mulieris hærede agente vir facere cogetur· quippe,cum ſi moram nõ feciſſet, pretium fructuum mulier hæredi ſuo reliquiſſet. Quòd,ſi facultatem vſuſfructus vendendi proprietatis domino mulier nõ habuerit: patientiam,quam percipiendi fructus præſtare ipſi debuit,etiam hæredi eius præſtet.

59 SERVVS dotalis hæres ab aliquo inſtitut9 mariti iuſſu vel adire,vel repudiare debet hæreditatẽ.Sed, ne maritus aut facilè repudiando, vel temerè ſuſcipiendo incognitam ſucceſſionem,dotis iudicio vxori ſuæ obligetur,conſulendum eſt, mulierem coram teſtibus interrogari,vtrum velit omittere, an acquirere hæreditatẽ.Et,ſi repudiare ſe dixerit: facilè mariti iuſſu repudiabit. quòd,ſi hæreditatem agnoſcere MOD.

maluerit: reddendus eſt à marito ſeruus vxori, ea conditione, vt, quum iuſſu eius adierit, rurſum marito retradatur. ita & mariti ſolicitudini conſuletur, & vxoris deſyderio parebitur.

VLP. FILIAE meæ emancipatæ & ægræ vir in hoc repudium miſit, vt mortua ea dotem potius hæredibus eius, quàm mihi redderet. Sabinus dicebat vtile mihi eius dotis recuperandæ iudicium dandũ eſſe. Caius idem.

PROC. SI FILIA familiâs nupta deceſſerit, & pater funus ei fecerit, tametſi ei dotem poſt aliquod tempus gener reddere deberet, tamen continuò ſocer agendo conſequetur, vt impenſam funeris præſentem recipiat: cætera dotis ſtatuto tempore ſoluãtur.

PAP. DOTALEM ſeruum vir inuita vxore manumiſit. Hæres ſolus vir à liberto inſtitutus portionem hæreditatis, quam vt patronus conſequi potuit, ac debuit, reſtituere debet: alterã verò portionem dotis iudicio, ſi modo vxor manumittenti refragatur.

VLP. QVOD SI vir voluntate mulieris ſeruos dotales manumiſerit, cum donare ei mulier ſeruos voluerit: nec de libertatis cauſa operis impoſitis ei pręſtãdis tenebitur.

PAVL. ET SIC deſinit ſeruus in dote eſſe: quia, cui manumittendi cauſa donare liceret, ei quodãmodo donaret, quòd permitteret manumittere.

VLP. SI VERÒ negotium gerens mulieris non inuitæ maritus dotalem ſeruum voluntate eius manumiſerit: debet vxori reſtituere quicquid ad eum peruenerit. Sed, & ſi quid libertatis cauſa maritus ei impoſuerit, id vxori præſtabit. Planè, ſi operæ fuerint marito exhibitæ, non æſtimatio earum: non erit æquum hoc nomine vxori maritum quippiam præ-

ſtare. Sed,ſi poſt manumiſſionem aliquid fuerit ei liberto impoſitũ: id vxori præſtandũ eſt. Sed,& ſi reũ » maritus acceperit,expromiſſorémve: ęque aduerſus ipſum obligationem debet præſtare. Item,quicquid ad eum ex bonis liberti peruenerit,æque pręſtare cogetur: ſi modo ad eum quaſi ad patronum peruenerit. Cæterùm,ſi alio iure: non cogetur præſtare. Nec enim beneficium,quod in eum libertus contulit,hoc » vxori debet: ſed id tantum,quod iure patronatus aſſequitur, vel aſſequi potuit. Planè,ſi ex maiori parte, quam debet, hęres ſcriptus fuerit: quod amplius eſt, non præſtabit. Et ſi fortè,cum ei nihil deberet libertus, eum hæredem ſcripſerit: nihil vxori reſtituet. » Dabit autẽ, vt ait lex Iulia,quod ad eũ peruenerit. Perueniſſe accipim9 ſiue iam exegit, ſiue exigere poteſt,quia actio ei delata eſt. Adijcitur in lege, vt,& ſi dolo malo aliquid factum ſit, quò minus ad eũ perueniat, teneatur. Si filium exhæredauerit patronus, & ad eum bona liberti perueniant: videndum eſt,an hærès hoc nomine teneatur. Et,cum nihil neq; ad ip» ſum patronum, neque ad hæredem eius perueniat, quomodo fieri poteſt, vt hoc nomine teneatur?

De viro, hæredéque eius lex tantum loquitur. » de ſocero, ſucceſſoribúſque ſoceri nihil in lege ſcri» ptum eſt: & hoc Labeo quaſi omiſſum adnotat. In » quibus igitur caſibus lex deficit, non erit nec vtilis a» ctio danda. Quod ait lex, Quanta pecunia erit, tantam pecuniam dato: oſtendit æſtimationem hæreditatis, vel bonorum liberti, non ipſam hæreditatẽ voluiſſe legem præſtare: niſi maritus ipſas res tradere maluerit. & hoc benignius admitti debet.

HAEC actio etiam conſtante matrimonio mulieri competit. SCAEV.

IABOL. 67 IN IIS rebus,quas præter numeratam pecu-
niam doti vir habet, dolum malum, & culpam præ-
„ ſtare eum oportere Seruius ait.ea ſententia P.Mutij
„ eſt. nam is in Licinia Gracchi vxore ſtatuit res dota-
„ les,quæ in ea ſeditione, qua Gracchus occiſus erat,
„ perijſſent: quia Gracchi culpa ea ſeditio facta eſſet,
„ Liciniæ præſtari oportere. Seruis vxoris vir nū-
mos in veſtiarium dederat:quo peracto deinde intra
„ annum diuortium interceſſerat.Placuit Labeoni,&
Trebatio,qualia veſtimenta poſt diuortium eſſent,
talia viro reddi. Idem iuris futurum fuiſſe,ſi ipſa ve-
ſtimenta vir emiſſet,& ſeruis dediſſet.Quod,ſi veſti-
menta non redderentur,tunc virum pretium in do-
tem compenſaturum. Filiafamiliâs diuortio fa-
cto dotē patri reddi iuſſerat:deinde parte dotis per-
ſoluta pater deceſſerat.Reliquam partem,ſi nec de-
legata,nec promiſſa nouādi animo patri fuiſſet, mu-
„ lieri ſolui debere Labeo,& Trebatius putant:idque
verum eſt. Mancipia in dotem æſtimata acce-
piſti, pactum conuentum deinde factum eſt, vt di-
„ uortio facto tātidem æſtimata redderes, nec de par-
tu dotalium ancillarū mentio facta eſt.Manebit (in-
„ quit Labeo) partus tuus· quia is pro periculo man-
cipiorum penes te eſſe debet. Mulier,quæ cen-
tum dotis apud virum habebat, diuortio facto du-
„ centa à viro errāte ſtipulata erat. Labeo putat,quā-
ta dos fuiſſet,tantā deberi:ſiue prudens mulier plus
„ eſſet ſtipulata, ſiue imprudens. Labeonis ſententiā
probo. Vxor diuortio facto partem dotis rece-
perat,partem apud virum reliquerat:deinde alij nu-
pſerat & iterum vidua facta ad priorē virum redie-
rat, cui centum doti dederat, neque eius pecuniæ,
quæ reliqua ex priore dote erat, mentionem fecerat.

Diuortio facto reliquum ex priore dote iiſdem die» bus virum redditurũ ait Labeo, quibus reddidiſſet: ſi ſuperius diuortium inter eos factum non eſſet· quoniam prioris dotis cauſa in ſequentem dotis ob» ligationem eſſet tranſlata. & hoc verum puto.

Si vir ſocero iniuſſu vxoris manente matrimo» nio dotem acceptam feciſſet: etiam, ſi id per egeſta» tem ſoceri factum eſſet, viri tamen periculum futu» rum ait Labeo: & hoc verum eſt. Si quis pro muliere dotem viro promiſerit, deinde hærede mu» liere relicta deceſſerit: qua ex parte mulier ei hæres eſſet, pro ea parte dotis periculum, quod viri fuiſſet, ad mulierem pertinere ait Labeo· quia nec melius, nec æquius fuiſſet, quòd exigere vir ab vxore non potuiſſet, ob id ex detrimento viri mulierem locu» pletari. & hoc verum puto.

IN PARTEM dotis reddendæ erit id, quod mulieri ex peculio ſerui reſtitui debebit: & ideò & dolum, & culpam in eo peculio vel acquirendo, vel conſeruando maritus præſtare debet: & fructus ex eo percepti, quomodo cuiuſlibet rei dotalis, ad ma» ritum pertinebunt. POMP.

LIBRI XXIIII FINIS.

DE IMPENSIS IN REBVS DOTALIBVS FACTIS.

LIBER XXV.

VLP. IMPENSARVM quædā ſunt neceſſariæ, quædam vtiles, quædā verò voluptariæ. 1 Neceſſariæ eæ dicuntur, quæ in ſe habent neceſſitatem impendendi. cæterum, ſi nulla fuit neceſſitas, alio iure habentur. In neceſſarijs impenſis hoc ſciendum eſt, eas demum impenſas dotē minuere, quæ in dotem factæ ſunt: cæterum, ſi in dotē factæ non ſint, nō habent in ſe reputationem. Inter neceſſarias impenſas eſſe Labeo ait moles in mare, vel flumen proiectas. Sed, & ſi piſtrinum, vel horreū neceſſariò factum ſit: in neceſſarijs impenſis habendum ait. Proinde Fulcinius inquit, ſi ædificium ruens, quod habere mulieri vtile erat, refecerit: aut, ſi oliueta deiecta inſtaurauerit: vel, ſi ex ſtipulatione damni infecti nomine ne committatur, præſtiterit,

PAVL. 2 VEL IN valetudinem ſeruorum impenderit,

VLP. 3 VEL SI vites propagauerit, vel arbores curauerit, vel ſeminaria pro vtilitate agri fecerit: impenſas neceſſarias feciſſe videbitur. Nos generaliter diffiniemus multum intereſſe, an ad perpetuam vtilitatem agri, vel ad eam, quæ non ad præſentis tantum temporis fructum pertineat: an verò ad præſentis anni fructum. Si in præſentis: cum fructibus hoc compenſandum. ſi verò non fuit ad præſens tantum apta erogatio: neceſſarijs impenſis computandum Iulianus putat.

PAVL. 4 ET IN totum id videtur neceſſarijs impenſis contineri, quod ſi à marito omiſſum ſit, iudex tanti

eum damnabit, quanti mulieris interfuerit eas impenſas fieri. ſed in hoc differt, quòd factarum ratio habetur etiam ſi res male geſta eſt: non factarum ita, ſi ob id res male geſta eſt. itaque, ſi fulſerit inſulā » ruentem, eáque exuſta ſit: impenſas conſequitur. ſi » non fecerit: deuſta ea, nihil præſtabit.

§ QVOD dicitur neceſſarias impenſas dotem mi- » nuere, ſic erit accipiendum, vt Pomponius ait, non vt ipſæ res corporaliter diminuātur: vt puta fundus, vel quodcunque aliud corpus. etenim abſurdum eſt diminutionem corporis fieri propter pecuniam. cęterum hæc res faciet deſinere fundum eſſe dotalem, vel partem eius. manebit igitur maritus in rerū detentione donec ei ſatiſfiat. non enim ipſo iure corporum, ſed dotis fit diminutio. Ibi ergo admittimus diminutionem dotis ipſo iure fieri, vbi non ſunt corpora, ſed pecunia: Nā in pecunia ratio admittit diminutionem fieri. Proindę, ſi ęſtimata corpora in dotem data ſint: ipſo iure dos diminuetur propter impenſas neceſſarias. Hoc de iis impenſis dictum eſt, quæ in dotem ipſam factæ ſunt: cæterum, ſi extrinſecus, non minuent dotem. Sed, ſi impenſis neceſſarijs mulier ſatiſfecerit, vtrum dos creſcat: an verò dicimus ex integro videri dotem? Et ego, vbi pecunia data eſt, non dubito dotem videri creuiſſe. VLP.

Si dos tota ſoluta ſit, non habita ratione impenſarum, videndum eſt an condici poſſit id, quod pro impenſis neceſſarijs compenſari ſolet. Et Mar» cellus admittit condictioni eſſe locum. Sed, etſi plerique negent, tamen propter æquitatem Marcelli » ſententia admittenda eſt. Vtiles autē impenſæ ſunt, » quas maritus vtiliter fecerit, rémque meliorem vxoris fecerit, hoc eſt, dotem.

PAVL. VELVTI ſi nouelletum in fundo factum ſit: aut ſi in domo piſtrinum, aut tabernam adiecerit. Idem erit, ſi ſeruos artes docuerit.

VLP. VOLVPTARIE autem impenſæ ſunt, quas „ maritus ad voluptatem fecerit, & quæ ſpecies exornant. Quarum vtiles non quidem minuunt ipſo iure dotem, veruntamen habent exactionem.

PAVL. VTILIVM nomine ita faciendam deductionem quidam dicunt, ſi voluntate mulieris factæ „ ſint: iniquum enim eſſe, compelli mulierem rem „ vendere vt impenſas in eam factas ſolueret, ſi aliunde ſoluere non poteſt. quod ſummam habet æquitatis rationem.

VLP. PRO VOLVPTARIIS impenſis, niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem, exactionem patitur. Nam, ſi vult habere rem mulier, reddere ea, quæ impenſa ſunt, debet marito. aut, ſi non vult, pati debet tollentem: ſi modo recipiāt ſeparationem. cæterum, ſi non recipiant, relinquēda ſunt. Ita enim „ permittendum eſt marito auferre ornatum, quē po„ ſuit, ſi profuturum eſt ei, quod abſtulerit.

PAVL. QVÒD, SI eæ res in quibus impēſæ factę ſunt, „ promercales fuerint: tales impenſæ non voluptariæ, ſed vtiles ſunt.

VLP. „ IN VOLVPTARIIS autē Ariſto ſcribit, nec ſi voluntate mulieris factæ ſunt, exactionem parē„ re. Donationem inter virum & vxorem circa impē„ ſas quoque inhibitam eſſe verè Sabinus ſcribit.

PAVL. OMNINO & in ædificandis ædibus, & in reponendis, propagandiſque vineis, & in valetudine „ mancipiorum modicas impenſas non debet arbiter „ curare: alioqui negotiorum geſtorum potius, quàm de dote iudicium videbitur.

NEQVE ſtipendium, neque tributum ob do- idem,
» talem fundum præſtitum exigere vir à muliere po-
teſt: onus enim fructuum hæc impendia ſunt.
» IMPENSAE neceſſariæ ſunt, quibus nõ factis VLP.
» dos minuitur: veluti aggeres facere: flumina auerte-
» re: ædificia vetera fulcire, itémque reficere: arbores
» in locum demortuarum reponere. Vtiles ſunt velu-
» ti pecora prædijs imponere, id eſt ſtercorare. Volu-
ptariæ ſunt balnea extruere.

QVOD dicitur, impenſas, quæ in res dotales ne- NERAT.
» ceſſariò ſunt factæ, dotem diminuere: ita interpre-
» tandum eſt, vt, ſi quid extra tutelam neceſſariam in
» res dotales impenſum ſit: id nõ in ea cauſa ſit. Nam
» tueri res dotales vir ſuo ſumptu debet. alioqui ciba-
ria dotalibus mancipijs data, & quãuis modica ędi-
ficiorum dotalium refectio, & agrorum quoque cul-
tura dotem minuerent. Omnia enim hæc in ſpecie
neceſſariarum impẽſarum ſunt. Sed ipſæ res ita prę-
ſtare intelligũtur, vt non tã impendiſſe in eas, quàm
deducto eo, minus ex ijs percepiſſe videaris. Quæ
autem impendia ſecundum eam diſtinctionem ex
dote deduci debeant, nõ tam facile eſt in vniuerſum
definire, quàm per ſe ſingula ex genere, & magnitu-
dine impendiorum æſtimari poſſunt.

ET ANTE omnia, quæcunque impenſæ quę- idem,
rendorum fructuum cauſa factæ erunt, quanquam
eædem etiam colendi cauſa fiant, ideóque non ſolũ
ad percipiendos fructus, ſed etiã ad conſeruandam
ipſam rem, ſpeciémque eius neceſſariæ ſunt: eas vir
de ſuo facit, nec vllam habet eo nomine ex dote de-
ductionem.

DE ACTIONE RERVM AMOTARVM.

PAVL. RERVM amotarum iudicium ſingulare introductum eſt aduerſus eam, » quæ vxor fuit·quia non placuit cum » ea furti agere poſſe: quibuſdam exi» ſtimantibus, ne furtum quidem ea » facere, vt Nerua, & Caſſio. quia ſocietas vitæ quo» dammodo dominam eam faceret: alijs, vt Sabino, » & Proculo, furtum quidem eam facere, ſicuti filia » patri facit: ſed furti non eſſe actionem, conſtituto iu» re·in qua ſententia & Iulianus rectiſſimè eſt:

CAIVS NAM IN honorem matrimonij turpis actio aduerſus vxorem negatur.

PAVL. ET IDEO ò ſi poſt diuortium eaſdem res contrectet, etiam furti tenebitur. Item, ſi ſeruus eius furtum fecerit, furti cum ea agere poſſumus. » Sed & cũ vxore furti agere poſſibile eſt, ſi ei, cui hæredes ſumus, furtũ fecerit: vel nobis antè, quàm nuberet: tamen propter reuerentiam perſonarum, in vtroque caſu furtiuam tantum condictionẽ competere, non etiam furti actionem dicimus. Item verum eſt, quod Offilius ait, etiam eas res, quas diuortij tempore mulier comederit, vendiderit, donauerit, qualibet ratione conſumpſerit, rerum amotarum iudicio contineri. Si filiafamiliâs res amo» uerit, Mela, & Fulcinius aiunt de peculio dandam actionem· quia diſplicuit eam furti obligari, vel in ipſam ob res amotas dari actionem. Sed, ſi pater adiuncta filia de dote agat: non aliter ei dandã actionẽ, quàm ſi filiam rerũ amotarũ iudicio in ſolidum, & cũ ſatiſdatione defendat. Sed mortua filia in patrẽ rerum amotarũ actionẽ dari non oportere Pro

» culus ait, niſi quaten⁹ ex ea te pater locupletior ſit,

¶ DOLOVE malo fecerit, quò minus ad ſe per- uenirete. POMP.

¶ VIVA quoque filia, quod ad patrem ex rebus amotis peruenit, vtili iudicio petendum eſt. PAP.

¶ CONTRA nurũ quoque ſocero hoc iudicium » dandum Attilicinus, & Fulcinius aiunt. Quoties filiofamiliâs dos data eſt, ſocerum ob res diuortij cauſa amotas, furti agere non poſſe. Item, cum rerum amotarum etiam in virum datur iudicium: ſi filiuſ familiâs maritus ſit, vtrum de peculio, an in ipſum actio dari debeat, eadem repetemus, quæ de filiafamiliâs diximus. Si poſt diuortium maritus deceſſerit, hæres eius rerum amotarum iudicio vti poteſt. Item hæres mulieris ex hac cauſa tenebitur,: ſicut condictionis nomine ex cauſa furtiua. Sed, & ſi morte mariti ſolutum ſit matrimoniũ: hæres mariti hæreditatis petitione, vel ad exhiben- » dum actione eas conſequi poterit. Ariſto etiam condici ei poſſe rectè putat· quia ex iniuſta cauſa apud eam eſſent. Quòd, ſi mortuo viro amouerit, non facit furtum·quia rei hæreditariæ nõdum poſſeſſę non fit furtum: ideóque aut vendicari poterunt, aut in hæreditatis petitionem venient. PAVL.

¶ MVLIER habebit rerũ amotarum actionem aduerſus virum: & compenſare poteſt mulier cum actione, qua maritus agere vult ob res amotas. VLP.

¶ SI, CVM dos ſolueretur mulieri, aut ſatiſfieret doti, dictũ non eſſet actũ iri rerum amotarũ: nihilo minus agi poteſt·Nam, & cũ dos nulla ſit, ea actio datur. Sabin⁹ ait, ſi mulier res, quas amouerit, nõ reddat, æſtimari debere, quãti in litem vir iuraſſet· POMP.

¶ NON ENIM æquum eſt inuitum ſuo pretio PAVL.

res ſuas vendere.

POMP. 10 IDEÒQVE nec debere eũ pro euictione promittere·quia ex cõtumacia mulieris id ita acciderit.

VLPIA. 11 MARCELLVS libro VIII Digeſtorum ſcribit, ſiue vir vxorem, ſiue vxor virum domo expulerit, & res amouerit: rerum amotarum teneri.

Qui rerum amotarum inſtituit actionem, ſi velit magis iuſiurandum deferre, cogitur aduerſarius iurare nihil diuortij cauſa amotum eſſe: dum prius de calumnia iuret, qui iuſiurandum defert. Iurare autem tam vir, quàm vxor cogetur. pater autem » amouentis iurare non cogitur·cum iniquum ſit, de » alieno facto alium iurare. Is ergo cogitur iurare, qui amouiſſe dicitur: & idcirco nec hæres eius, qui, quæve amouiſſe dicitur, iurare cogitur. Si quis delatum ſibi iuſiurandum, referre velit, non videtur Prętor permiſiſſe.

PAVL. 12 NON MAGIS, quàm ſi quis ei, qui furti agat, iuſiurandum deferat, an ipſe fur ſit.

VLP. » 13 IDEÒ Labeo ſcribit mulieri non eſſe permittendum referre iuſiurãdum: & ita edictum ordinatum videtur.

PAVL. 14 DE REBVS amotis permittendum eſt mari» to, vel vxori de quibuſdam rebus iuſiurandum de» ferre, de quibuſdam probare.

VLP. 15 NIHIL intereſt vtrum ſimul, an ſeparatim habitauerint: cum actio rerum amotarum competat etiam aduerſus eam, quæ ex ea domo ſubtraxerit, in qua nõ ſimul cum viro habitabat. Vxor, & nu» rus, & pronurus viro, & ſocero, & proſocero furtum facere poſſunt: furti autem non tenentur, niſi fortè emancipatus ſit filius·tunc enim nurus patri eius & furtum facit, & furti tenetur.

16 AD FISCVM mariti bonis deuolutis, vxor re- HERM.
rum amotarum nomine in ſimplum conuenitur:
quanuis alij in quadruplum condemnentur.
17 SI CONCVBINA res amouerit, hoc iure vti- VLP.
mur, vt furti teneatur. Et conſequẽter dicemus, vbi-
cunque ceſſat matrimonium, vtpote in ea, quæ tuto-
ri ſuo nupſit, vel contra mandata conuẽnit, vel ſicu-
bi alibi ceſſat matrimonium: ceſſare rerum amotarũ
actionem: quia cõpetit diuortij cauſa. Res amo-
» tas dicimus non ſolum eas, quas mulier amouit cum
diuortij conſilium inijſſet: ſed etiam eas, quas nupta
amouerit: ſi, cum diſcederet, eas celauerit. Non
ſolum eas res, quæ extant, in rerum amotarum iudi-
» cium venire Iulianus ait: verùm etiã eas, quæ in re-
rum natura eſſe deſierunt. Simili modo etiam certi
condici eas poſſe ait. Quæ viro ſuo res pignori datas
amouerit, hoc iudicio rerum amotarum tenebitur.
18 SED ET domino furtiua condictio competet: PAVL.
ſed alterutri agere permittendum eſt.
19 SED, ET ſi diuortij tempore fures in domum VLP.
mariti induxerit, & per eos res amouerit, ita, vt ipſa
non contrectauerit: rerum amotarum iudicio tene-
» bitur. Verum eſt itaque, quod Labeo ſcribit, vxorem
rerum amotarum teneri etiam, ſi ad eam res non
peruenerit.
20 SI REM, quam maritus bona fide emerat, vxor MARC.
amouit, vel opem furi tulit, idque fecit diuortij cau-
ſa: rerum amotarum iudicio damnabitur.
21 SI MVLIER, cũ de viri vita deſperaſſet, ſurre- PAVL.
ptis quibuſdam rebus diuertiſſet: ſi conualuerit vir,
vtilis rerum amotarum actio ei dãda eſt. Si ſer-
uus mulieris iuſſu dominæ diuortij cauſa res amoue-
» rit: Pedius putat nec furtum eum facere, quoniam

nihil lucri ſui cauſa contrectet: nec videri furtum facienti opem ferre, cum mulier furtum non faciat: „ quanuis ſeruus in facinoribus domini dicto audiẽs eſſe non debeat. Sed rerum amotarum actio erit.

At, ſi in dotem ſeruus datus furtum viro fecerit: ſi quidem mulier talem eum eſſe ſciuerit: totum damnum viro ſarciet. quòd ſi ignorauerit: tunc non vltra condemnationem noxæ mulctanda erit.

Rerum amotarum actio damnum repræſentat, quod factum eſt in rebus amotis, etiam ſi poſtea dotis exactio competat. Commodi quoque, ſi quid amotis rebus amiſerit vir, ratio habẽda eſt. Hæc actio, licet ex delicto naſcatur, tamen rei perſecutionem continet: & ideò non anno finitur, ſicut condictio ex cauſa furtiua. præterea & hæredibus competit. Nec viro, nec mulieri prodeſt in hoc iudicio, ſi facere non poſſunt: pendet enim id ex furto.

IVL. 22 SI PROPTER res amotas egero cũ muliere, & lis æſtimata ſit: an actio ei dãda ſit, ſi amiſerit poſſeſſionem? mouet me, quia dolo acquiſiuit poſſeſſio„ nem. Reſpondi, Qui litis æſtimationem ſuffert, emptoris loco habendus eſt. Ideóq; ſi mulier, cum qua rerum amotarum actũ eſt, æſtimationem litis præſtiterit: aduerſus vendicantem maritum, vel hæredem mariti exceptionem habet: &, ſi amiſerit poſſeſſionem, in rem actio ei dãda eſt. ¶ Si mulier mortis cauſa res amouerit, deinde mortu9 eſt maritus: hæreditatis petitione, vel actione ad exhibendum conſequi poterit hæres id, quod amotum eſt.

AFRIC. 23 REDINTEGRATO matrimonio, ſi iterum diuortium factum erit: ob res amotas prioris diuortij cauſa, item ob impenſas donationéſque priore matrimonio factas manere actionem exiſtimaui.

24 OB RES amotas vel proprias viri, vel etiam VLP.
dotales, tam vēdicatio, quàm cōdictio viro aduerſus mulierem competit: & in poteſtate eius eſt, qua velit actione vti.

25 RERVM quidem amotarum iudicium ſic habet locum, ſi diuortij conſilio res amotæ fuerint, & MART.
ſecutum diuortium fuerit. Sed, ſi in matrimonio vxor marito res ſubtraxerit: licet ceſſet rerum amotarum actio, tamen ipſas res maritus condicere poteſt. Nam iure gentium cōdici puto res poſſe ab ijs, qui non ex iuſta cauſa poſſident.

26 RERVM amotarum actio condictio eſt. CAIVS.

27 RERVM amotarum actio ob adulterij crimē, PAP.
quo mulier poſtulata eſt, non differtur.

28 SI VXOR rem viri ei, cui eam vir commodauerat, ſurripuerit, iſque conuentus ſit: habebit furti actionem, quanuis vir habere non poſſit. PAVL.

29 RERVM amotarum æſtimatio ad tempus, quo TRYPH.
amotæ ſunt res, referri debet: nam in veritate furtum fit, etſi leuius coerceatur mulier. Quare nec à bonæ fidei poſſeſſore ita res amotæ vſucapiuntur: ſed, ſi pluris factæ nō reſtituuntur, quæ amotæ ſunt, creſcit æſtimatio: vt in condictione furtiuæ rei.

30 CVM SOLVTO matrimonio rerum amotarum iudicium contra mulierem inſtituitur, redintegrato rurſus matrimonio ſoluitur iudicium. PAP.

DE LIBERIS AGNOSCENDIS, ET ALENDIS A PARENTIBVS, VEL A PATRONIS LIBERTIS.

VLP. SENATVS conſultum, quod factum „ eſt de liberis agnoſcendis, duas ſpe- „ cies complectitur: vnam eorum, qui agnoſcũt: alteram eorum, qui falſum partum ſubijciunt. permittitur igitur mulieri, parentive eius, in cuius poteſtate eſt, vel ei, cui mandatũ ab eis eſt, ſi putet prægnãtem, denũtiare intra dies XXX poſt diuortium connumerandos, ipſi marito, vel parẽti, in cuius poteſtate eſt: aut ad domum denuntiare, ſi nullius eorum copiam ha- „ beat. Domum accipere debemus hoſpitium, ſi in ciuitate maneat. Quòd, ſi nõ ſit, ſed in villa, vel in municipio: illic, vbi larem matrimonio collocarant. De- „ nuntiare autem hoc tantum, eſſe mulierẽ ex eo prægnantem. Non ergo hoc denuntiat, vt mittat cuſtodes maritus: ſufficit enim mulieri hoc notum facere, quòd ſit prægnans: mariti eſt iam aut mittere cuſtodes, aut ei denuntiare, quòd non ſit ex eo prægnans. Hoc autem vel ipſi marito, vel alij nomine eius facere permittitur. Pœna autem mariti ea eſt, vt niſi aut cuſtodes præmiſerit, aut cõtrà denuntiauerit non ex ſe eſſe prægnantem: cogatur maritus partum agnoſcere: & ſi non agnouerit, extra ordinem coërceatur. Debebit igitur reſpondere, non eſſe ex ſe prægnantem, aut nomine eius reſponderi. Quòd, ſi factum fuerit: non aliàs neceſſe habebit agnoſcere, niſi verè filius fuerit. Illud notandũ eſt, quòd denuntiatio à marito nõ incipit, ſed à muliere. Sed, ſi maritus vltrò cuſtodes offerat, & ea nõ admittat: vel

ſi ei non denuntiauerit mulier: aut ſi denuntiauerit quidem, cuſtodes autem arbitrio iudicis non admiſerit: liberum eſſe marito, parentive eius partum nō agnoſcere. Si mulier eſſe ſe prægnantem intra x x x dies continuos nō denuntiauerit: poſtea denuntiās cauſa cognita audiri debebit. Quinimo, & ſi in totū » omiſerit denuntiationem, Iulianus ait nihil hoc nocere ei, qui editur. Dies autem x x x continuos accipere debemus ex die diuortij, non vtiles. Eleganter » autem apud Iulianum libro x i x Digeſtorū quæritur, ſi intra x x x dies marito mulier nō denuntiauerit, & intra diem trigeſimum partum ediderit: an » SEN. CONS. locus ſit? Et ait Plautianum SEN. CONS. ceſſare: quia de eo partu nō videtur ſentire, qui intra diem trigeſimū naſcatur: quippe, cum dies x x x ad denuntiandum præſtituerit Senatus. Sed hanc rem non facere præiudicium partui arbitror:

Quemadmodum per cōtrarium, ſi maritus vxore denuntiante cuſtodes miſerit, nullum præiudiciū ſibi facit. Licebit igitur ei partum editū ex ſe negare: nec ei nocebit, quòd ventrem cuſtodierit. & ita » Marcellus libro v i i Digeſtorum ſcribit: ait enim, Siue quis neget ſuam vxorem, ſiue ex ſe prægnantem: ſine præiudicio rectè mittet cuſtodes: maximè » ſi miſſurus idipſum proteſtetur. Iulianus libro x i x Digeſtorum ſcribit. Quod comprehēſum eſt, Si mulier denuntiauerit viro ſe ex eo concepiſſe: & is, cui denuntiatum erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum, inſpiciendúmque non miſerit, neque contestatò dixerit eam ex ſe prægnantem non eſſe: vt ei id, quod editum ſit, agnoſcere ſit neceſſe: nō eò pertinet, vt, ſi quis agnoſcere ſe filium diceret, ſuum hæredem haberet, quãuis ex alio conceptus ſit. Quãdo-

cunque enim (inquit) cœperit cauſa agi: grãde præ-
» iudicium affert pro filio confeſſio patris. Idem per contrarium quoque ait, Si mulier diuortio facto non fecerit ea, quæ ſenatuſconſulto præcipiuntur: vt liceat patri non agnoſcere: non eò pertinere, vt filius natus ſuum ſe dicere non poſſit: ſed ad id tantum, vt ita pater eum alere cogatur, ſi conſtiterit eum fi-
» lium eſſe. Idem Iulianus ait, ſi vxore denuntiãte ſe prægnantem maritus non negauerit: non vtique ſuum illi partum effici: cogendum tamen eum ale-re. Cæterum, ſi eſſet, ſatis iniurioſum ait. Item, ſi quis longo tempore abfuerit, & reuerſus vxorem prægnantem inuenerit, & idcirco reiecerit: ſi quid
» ex ijs, quæ SEN. CONS. continentur, omiſerit: ſu-
» um hæredem ei naſci. Ex his apparet, ſiue vxor o-
» miſerit, quæ eam ex SEN. CONS. obſeruare opor-tuerit: nihil præiudicare filio, ſi filius eſt, non in iu-re tãtum ſui hæredis, verùm ne in alimentis quidẽ,
» ſecundum diui Pij reſcriptum. Siue maritus neglexe-
» rit facere, quæ ex SEN. CONS. deberet, natũ cogi-tur omnimodo alere: cæterum recuſare poterit fi-lium. Planè, ſi denuntiante muliere negauerit ex ſe eſſe prægnantem: tametſi cuſtodes nõ miſerit, non euitabit, quò minus quæratur, an ex eo mulier prægnans ſit, nécne. Quæ cauſa ſi fuerit acta apud iudicem, & pronuntiauerit, cum de hoc ageretur, quòd ex eo prægnans fuerit: neceſſe eſt in ea cauſa eſſe, vt agnoſcere debeat, ſiue filius non fuerit, ſiue fuerit, eſſe ſuum,

IVL. 2 IN OMNIBVS cauſis. quare & fratribus ſuis conſanguineus erit.

VLP. 3 SIVE CONTRA pronuntiauerit: nõ fore ſuũ, quamuis ſuus fuerit. Placet enim eius rei iudicem ius

» facere. & ita Marcellus libro VII Digeſtorum probat: eóq; iure vtimur. Quia Plautianum SEN. CONS. ad eos partus pertinet, qui poſt diuortium » eduntur: aliud SEN. CONS. tẽporibus diui Adriani factum eſt, vt etiam ſi conſtante matrimonio partus ſit editus, de agnoſcendo eo agatur. Quid ergo, ſi quis poſt mortem patris naſcatur, auo ſuperſtite, in cuius poteſtatem recaſurus eſt, vt, ſi ex filio eius ſuſceptus probetur? Videndum eſt, quid dici debeat. Et certè probandum eſt, cum auo præiudicio de partu agnoſcendo ſimiliter agendum. Quòd ſi hoc ipſum in quæſtionem veniat, vtrum in matrimonio, an poſtea editus ſit: dicendum eſt, & ſuper hoc ex SEN. CONS. agendum. Et quid ſit, ſi an vxor fue» rit, diſceptetur? Et Iulianus Sexto Cæcilio Africano » reſpondit, locum eſſe præiudicio. Illud tenẽdum eſt, hoc SEN. CONS. tum poſt mortem parentis ceſſare, ſi is ſuperſit, in cuius poteſtatẽ recaſuri non ſunt. Quid ergo eſt in petitione hæreditatis, quam filius intendit? Quæritur, vtrum ex eo natus ſit, cuius hæreditatem petit, an non. Adeò hoc verum eſt, vt Iu» lianus libro XIX Digeſtorum ſcribat, Si viuo patre redditum ſit præiudicium, & antè, quàm ſentẽtia feratur, pater deceſſerit, tranſeũdum eſt ad Car» bonianum edictum. Item hæc SEN. CONS. pertinent & ad eos, qui ſui hæredes agnaſcuntur. Cæterũ, ſi fortè non ſint in poteſtatem recaſuri: verius eſt SEN. CONS. ceſſare.

» 4 NECARE videtur non tantum is, qui partum PAVL.
» præfocat, ſed & is, qui abijcit, & qui alimoniam de» negat: & is, qui publicis locis miſericordiæ cauſa ex» ponit, quam ipſe non habet.

VLP. § SI QVIS à liberis ali deſyderet, vel ſi liberi, vt à parente exhibeātur: iudex de ea re cognoſcet. Sed vtrum eos tantum liberos, qui ſunt in poteſtate, cogatur quis exhibere: an verò etiam emācipatos, vel „ ex alia cauſa ſui iuris conſtitutos, videndum eſt. Et „ magis puto, etiam ſi non ſint liberi in poteſtate, alēdos à parentibus: & vice mutua alere parentes de„ bere. Vtrum autem tantum patrem, auúmve pa„ ternum, proauúmve paterni aui patrem, cæteróſq; virilis ſexus parentes alere cogamur: an verò etiam matrem, cæteróſque parentes, & per illum ſexum contingentes cogamur alere, videndum eſt. Et ma„ gis eſt, vt vtrobique ſe iudex interponat, quorun„ dam neceſſitatibus facilius ſuccurſurus, quorundam „ ægritudini. Et, cum ex æquitate hæc res deſcendat, „ charitatéque ſanguinis: ſingulorū deſyderia perpendere iudicem oportet. Idem in liberis quoque exhibendis à parentibus dicendum eſt. Ergo & matrem „ cogemus, præſertim vulgo quæſitos liberos alere: „ necnon ipſos, eam. Item diuus Pius ſignificat, quaſi auus quoque maternus alere compellatur. Idem re„ ſcripſit, vt filiam ſuam pater exhibeat, ſi conſtiterit apud iudicē iuſtè eam procreatam. Sed, ſi filius poſſit ſe exhibere: æſtimare iudices debent, ne non debeant ei alimenta decernere. Denique idem diuus „ Pius ita reſcripſit ad Titianum, Competentes iudi„ ces ali te à patre tuo iubebunt pro modo facultatū „ eius: ſi modo cum opificem te eſſe dicas, in ea vale„ tudine es, vt operis ſufficere non poſſis. Si vel parens neget filium, idcircóque alere ſe non debere contendat: vel filius neget parentem: ſummatim iu dices oportet ſuper ea re cognoſcere. &, ſi conſtiterit

filium, vel parentem eſſe, tunc ali iubebunt: cæterũ
ſi non cõſtiterit, nec decernent alimenta. Memi-
niſſe autem oportet, & ſi pronuntiauerit ali oporte-
re: attamen eam rem præiudicium non facere verita-
ti: nec enim hoc pronuntiatur, filium eſſe: ſed ali de-
» bere. & ita diuus Marcus reſcripſit. Si quis ex iis
alere detrectet: pro modo facultatum alimenta con-
ſtituentur. Quòd, ſi non præſtet, pignoribus captis,
& diſtractis cogetur ſentẽtiæ ſatiſfacere. Idem iudex
æſtimare debet, num habeat aliquid parens, vel pa-
» ter, quòd meritò filios ſuos nolit alere. Trebatio de-
» nique Marino reſcriptum eſt, meritò patrem eum
nolle alere, qui eum detulerat. Non tantum alimen-
ta, verumetiam cætera quoque onera liberorum, pa-
trem à iudice cogi præbere, reſcriptis continetur. Si
» impubes filius ſit emancipatus: patrem inopem ale-
» re cogetur. Iniquiſſimum enim quis meritò dixerit,
patrẽ egere, cum filius ſit in facultatibus. Si ma-
ter alimẽta, quæ fecit in filium, à patre repetat: cum
» modo eam audiendã ita diuus Marcus reſcripſit An-
toniæ Montanæ, in hæc verba: Sed, & quantum tibi
alimentorum nomine, quibus neceſſario filiam ſtuã
exhibuiſti, à patre eius pręſtari oporteat, iudices æſti-
mabunt: nec impetrare debes ea, quæ exigente ma-
terno affectu in filiam tuam erogatura eſſes, etiam ſi
à patre ſuo educaretur. A milite quoque filio, qui in
» facultatibus ſit, exhibẽdos parẽtes eſſe, pietatis exi-
» git ratio. Parẽs quanuis ali à filio ratione naturali de-
» beat: tamen æs alienum eius non eſſe cogẽdum exol-
uere filium, reſcriptum eſt. Item reſcriptum eſt
» hęredes filij ad ea pręſtanda, quę viuus filius ex offi-
» cio pietatis ſuę dabat, inuitos cogi non oportere: niſi

In ſummã egeſtatem pater deductus ſit. Solent iudices cognoſcere & inter patronos, & libertos, ſi de alendis his agatur. Itaque, ſi negẽt ſe eſſe libertos: cognoſcere eos oportebit. Quòd, ſi libertos eſſe conſtiterit: tunc demum decernere, vt alant. Nec tamen alimentorum decretum tollet liberto facultatẽ, quò minus præiudicio certare poſſit, ſi libertum ſe neget. Alimenta autem pro modo facultatum erunt præbenda, egentibus ſcilicet patronis. Cæterum, ſi ſit, vnde ſe exhibeant: ceſſabunt partes iudicis. Vtrum autem tantum patroni alendi ſint, an etiam patronorum liberi, tractari poteſt. Et puto, cauſa cognita, iudices & liberos quoque patronorum alendos decernere, non quidem tam facilè, vt patronos, ſed nonnũquam & ipſos. Nam obſequium nõ ſolum patronis, verumetiam liberis eorum debere præſtari. Sed & libertus maternus alere cogitur. Si quis à liberti liberto ali ſe deſyderet, vel ab eo, quem ex cauſa fideicõmiſſi manumiſit, quémque ſuis nummis redemit: » nõ debere audiri, Marcellus ſcribit: exæquátque eũ, qui mercedes exigendo, ius libertorum amiſerit. Sed & patroni filium, qui capitis accuſauit libertum paternum, negat exhibendũ. Sed & liberta cogitur patronum alere. De alimentis patroni arbiter ſolet dari, arbitraturus, quantum ſit in facultatibus: vt perinde poſſit alimenta moderari. quæ tandiu præſtabũtur, quandiu liberto ſuperſit, patrono deſit. Patrem & matrem patroni, cum patronus & filij eius minime ſuperſint, alere egentes, ipſi ſi liberti idonei facultatibus ſint, coguntur.

MOD. 6 ALIMENTA liberto petenti non præſtando, patronus amiſſione libertatis cauſa impoſitorum, &

hæreditatis liberti punietur : non autem neceſſe ha»
» bebit prẹſtare, etiam ſi poteſt. Imperatoris Commo»
di conſtitutio talis profertur, Cum probatum ſit, cō»
» tumelijs patronos à libertis eſſe violatos, vel illata
» manu atrocius pulſatos, aut etiam paupertate, vel
corporis valetudine laborantes relictos: primum eos
in poteſtatem patronorum redigi., & miniſteriū do»
minis præbere edicimus cogi. Sinautem nec hoc mo»
do moueantur: vel à Præſide emptori addicentur, &
pretium patronis tribuetur.

SI NEGET, qui maritus fuiſſe dicitur, matri» idem
monium eſſe contractum, eò quòd eam, quæ ſe vxo»
rem fuiſſe dicit, ancillam eſſe probare paratus ſit: a»
» limenta quidem liberis præſtare interim compellen»
dum. Sinautem conſtiterit eam ſeruam fuiſſe: nihil
ei, qui paſcendos curauit, ex hoc præiudicij generari
reſpondi.

NON QVEMADMODVM maſculorum libe» MARC.
rorum noſtrorum liberi ad onus noſtrum pertinent,
ita & in fœminis eſt. Nam manifeſtum eſt, id, quod
filia parit, non auo, ſed patri ſuo eſſe oneri: niſi pater
aut non ſit ſuperſtes, aut egens ſit.

IN BONIS ſuperſtitum libertorum nullū om» PAVL.
nino ius patroni, liberíve patronorum habent: niſi ſi
tam eſſe ſe infirmos, támque pauperes Præſidibus
probauerint, vt meritò menſtruis alimentis à libertis
ſuis adiuuari debeant. ídque ius plurimis Principum
conſtitutionibus manifeſtatur.

DE VENTRE INSPICIENDO, CVSTODIENDÓQVE PARTV.

VLP. " TEMPORIBVS diuorum Fratrum cum hoc incidiſſet, vt maritus quidem prægnantem mulierem diceret, vxor autem negaret: conſulti, " Valerio Priſciano Prętori Vrbano re- " ſcripſerũt in hęc verba, Nouam rem deſyderare Ru- " tilius Seuerus videtur, vt vxori, quæ ab eo diuertat, " & ſe non eſſe prægnantem profiteatur, cuſtodes ap- " ponat. Et ideò nemo mirabitur, ſi nos quoque nouũ " conſilium, & remedium ſuggeramus. Si igitur perſe- uerat in eadem poſtulatione, cõmodiſſimum eſt eligi " honeſtiſſimę fœminę domum, in quam Domitia ve- " niat: & ibi tres obſtetrices probatiſſimæ & artis, & fi- " dei, quæ à te aſſumptæ fuerint, eam inſpiciant. & ſi " quidem vel omnes, vel duæ renuntiauerint prægnã- " tem videri: tunc perſuadẽdum mulieri erit, vt perin- " de cuſtodes admittat, atquè ſi ipſa hoc deſideraſſet. " Quòd ſi enixa non fuerit, ſciat maritus ad inuidiam " exiſtimationémque ſuam pertinere, vt non immeri- " to poſſit videri captaſſe hoc ad aliquam mulieris iniu- " riam. Si autem vel omnes, vel plures non eſſe grauidam renuntiauerint: nulla cauſa cuſtodiendi erit.

Ex hoc reſcripto euidentiſſime apparet SEN. CONS. de liberis agnoſcendis locum non habuiſſe, ſi mulier diſſimularet ſe prægnantem, vel etiam ne- " garet. nec immeritò: part⁹ enim antè, quàm edatur, " mulieris portio eſt, vel viſcerum. Poſt editũ planè partum à muliere, iam poteſt maritus iure ſuo filium per interdictũ deſyderare aut exhiberi ſibi, aut ducere permitti. Extra ordinẽ igitur Princeps in cau-

ſa neceſſaria ſubuenit. Secundum quod reſcriptum euocari mulier ad Prętorem poterit, & apud eum interrogari, an ſe putet prægnantem: cogendáque erit reſpondere. Quid ergo, ſi non reſponderit, aut nõ veniat ad Prætorem? nunquid ſenatuſconſulti pœnam adhibebimus, ſcilicet vt liceat marito nõ agnoſcere? Sed finge non eſſe eo cõtentum maritum, qui ſe patrem potius optet, quàm carere filio velit? Cogenda igitur erit medijs Prætoris & in ius venire: & ſi venerit, reſpondere: pignoráque eius capienda, & diſtrahenda, ſi contemnet: vel multis coërcenda. Quid ergo, ſi interrogata dixerit ſe prętnantem? Ordo SEN. CONS. expoſitus ſequetur. Quòd ſi negauerit: ſecũdum hoc reſcriptum Prætor debebit obſtetrices adhibere. Et notandum eſt, quòd non permittitur marito, vel mulieri obſtetrices adhibere: ſed omnes à Prætore adhibendæ ſunt. Item Prætor domum honeſtę matronæ eligere debet, in quam mulier veniat, vt poſſit inſpici. Quid ergo, ſi inſpici ſe nõ patiatur, vel ad domum non veniat? Æque Prætoris authoritas interueniet. Si omnes, vel plures renũtiauerint prægnantem non eſſe: an poſſit mulier iniuriarum experiri ex hac cauſa? Et magis puto agere eam iniuriarum poſſe: ſic tamen, ſi iniurię faciendæ cauſa id maritus deſyderauit. Cæterum, ſi non iniuriæ faciendæ animo, ſed quia iuſte credidit, vel nimio voto liberorum ſuſcipiendorum ductus eſt, vel ipſa eũ illexerat, vt crederet, quod conſtante matrimonio hoc fingebat: æquiſſimum erit hoc ignoſci marito. Meminiſſe autem oportet, nõ eſſe pręſtitutum tempus reſcripto, quanuis in SEN. CONS. de liberis agnoſcẽdis, XXX dies præſtituantur mulieri. Quid igitur? ſemper dicemus marito licere vxorem ad Prætorem

euocare: an verò & ipſi x x x dies præſtituimus? Et putem Prætorem cauſa cognita debere maritũ etiã poſt x x x dies audire. De inſpiciẽdo ventre, cuſtodiendóque partu ſic Pręetor ait, Si mulier mortuo » marito prægnantem ſe eſſe dicat: ijs, ad quos ea res » pertinebit, procuratoribúſve eorum bis in menſe de» nuntiãdum curet, vt mittant, ſi velint, quæ ventrem » inſpiciant. Mittantur autem mulieres liberæ dúnta» xat quinque: hæque ſimul omnes inſpiciant, dum ne qua earũ, dum inſpicit, inuita muliere ventrẽ tangat.

Mulier in domo honeſtiſſimæ fœminæ pariat, quam ego conſtituã. Mulier ante dies x x x, quàm parituram ſe putet, denuntiet ijs, ad quos ea res pertinet, procuratoribúſve eorum, vt mittant, ſi velint, » qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mulier pa» ritura erit, ibi, ne plures aditus ſint, quã vnus. ſi erũt, » ex vtraque parte tabulæ præfigantur. ante oſtiũ eius » conclauis liberi tres, & tres liberæ cum binis comiti» bus cuſtodiant. Quotieſcunque ea mulier in id con» claue, aliúdve quod, ſiue in balneum ibit: cuſtodes, » ſi volent, id antè perſpiciant: & eos, qui introierint, » excutiant. Cuſtodes, qui ante conclaue poſiti erunt, » ſi voluerint, omnes, qui conclaue, aut domum intro» ierint, excutiant. Mulier, cum parturire incipit, ijs, ad » quos ea res pertinet, procuratoribúſve eorum denũ» tiet, vt mittant mulieres, quibus præſentibus pariat. » Mittantur mulieres liberæ dúntaxat quinque: ita, vt » ne præter obſtetrices duas in eo conclaui plures mu» lieres liberæ ſint, quàm decem: ancillæ, quàm ſex. » Eæque, quæ intus futuræ erunt, excutiãtur omnes in » eo cõclaui, nũ qua prægnãs ſit. Tria lumina, nec » minus ibi ſint: ſcilicet quia tenebræ ad ſubijciendum » partũ aptiores ſunt. Quod natũ erit, ijs, ad quos

» ea res pertinet, procuratoribúſve eorum, ſi inſpicere » volent, oſtendatur. Apud eũ educetur, apud quẽ » parens iuſſerit. Si autem nihil parens iuſſerit: aut is, a» pud quem voluerit educari, curam nõ recipiat: apud » quem educetur, cauſa cognita conſtituam. Is au» tem, apud quem educabitur, quod natum erit, quo» ad trium menſium ſit, bis in menſe; ex eo tempore, » quoad ſex menſium ſit, ſemel in menſe: à ſex menſi» bus, quoad anniculus fiat, alternis menſibus: ab an» niculo, quoad fari poſſit, ſemel in ſex mẽſibus, vbi vo» let, oſtendat. Si cui ventrem inſpici, cuſtodiríve, » adeſſe partui licitũ non erit: factúmve quid erit, quò » minus ita ea fiant, vti ſuprà comprehenſum eſt: ei, » quod natum erit, poſſeſſionem cauſa cognita nõ da» bo. Siue, quod natum erit, vt ſuprà cautum eſt, inſpi» ci non licuerit: quas vtique actiones me daturũ pol» liceor ijs, quibus ex edicto meo bonorũ poſſeſſio da» ta ſit: eas, ſi mihi iuſta cauſa videbitur eſſe, ei nõ da» bo. Quanuis ſit manifeſtiſſimum edictum Prętoris: attamen non eſt negligẽda interpretatio eius. » Denuntiare igitur mulierem oportet ijs ſcilicet, quorum intereſt partum nõ edi, vel totam habituris hæreditatem, vel partem eius, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento. Sed, & ſi ſeruus hæres inſtitutus fuerit, » ſi nemo natus ſit: Ariſto ſcribit, huic quoque ſeruo, quanuis non omnia, quædam tamen circa partũ cuſtodiendum arbitrio Prętoris eſſe concedenda. quam » ſententiam puto veram. Publice enim intereſt, par» tus non ſubijci: vt ordinum dignitas, familiarúmque ſalua ſit. Ideóque etiam ſeruus iſte, cum ſit in ſpe cõſtitutus ſucceſſionis, qualiſcunque ſit, debet audiri rem & publicam, & ſuam gerens. Denuntiari autẽ oportet ijs, quos proxima ſpes ſucceſſionis cõtin-

„ git: vtputa primo gradu hæredi inſtituto, non etiam „ ſubſtituto: &, ſi inteſtat⁹ ſit paterfamiliâs, ijs, qui primum locum ab inteſtato tenẽt: ſi verò plures ſint ſimul ſucceſſuri, omnibus denuntiandum eſt.

Quod autem Prætor ait, cauſa cognita ſe poſſeſſionem non daturum, vel actionem denegaturum: „ eò pertinet, vt, ſi per ruſticitatem aliquid fuerit omiſ„ ſum ex ijs, quæ Prætor ſeruari voluit, non obſit partui. Quale eſt enim, ſi quid ex ijs, quæ leuiter obſeruanda Prætor edixit, non ſit factum, partui dega„ ri bonorum poſſeſſionem? Sed & mos regionis inſpi„ ciendus eſt: & ſecundum eum obſeruari ventrem, & partum, & infantem oportet.

VLP. 2 EDICTVM de cuſtodiendo partu, derogatoriũ eſt eius, quod ad Carboniani edicti exemplum com„ paratum eſt, ſed hoc aliquando remittere Prætor debet, ſi nõ malitia, ſed imperitia mulieris factum fuerit, ne venter inſpiceretur, aut partus cuſtodiretur.

PAVL. 3 QVI VENTRI ſubſtitutus eſt, vel inſtitutus: ſi ventrem ſeruare velit, audiendus eſt.

SCAEV. 4 IS, A QVO, ſi ſine liberis deceſſiſſet, quicquid ad eum ex bonis perueniſſet, ſorori per fideicõmiſſum relictum erat: deceſſit poſthuma hærede inſti„ tuta, & ſubſtitutis alijs. Quæſitum eſt, cum vxor defuncti prægnãtem ſe dicat: an ſorori, procuratorive eius ſecundum formam edicti ventrem inſpicere, & „ partum cuſtodire permittendum ſit. Reſpondi, in huiuſmodi ſpecie, de qua quæritur, poſſe videri, ad eius, cui fideicommiſſum datum eſſet, ſolicitudinem proſpiciẽdum eſſe, ídque cauſa cognita ſtatuendum.

SI VENTRIS NOMINE MVLIERE IN POSSESSIONEM MISSA, EADEM POSSESSIO DOLO MALO AD ALIVM TRANSLATA ESSE DICATVR.

HOC EDICTO rectiſſime Prętor proſpexit, ne, dum in fauorem partus poſſeſſionem pollicetur, alijs prędę occaſionem præbeat. Idcirco conſtituit actionem in factũ in mulierem, quæ in alium hanc poſſeſſionem dolo malo tranſtulit. VLP.

Non ſolum mulierem Prætor coërcet, verũ eum quoq; in cui9 poteſtate ea fuerit: ſcilicet ſi dolo ipſorum alius in poſſeſſionẽ fuerit admiſſus. Actionémque in tantum pollicetur in eos, quanti interfuerit eius, qui experitur. Neceſſario Prætor adiecit, vt, qui per dolum venit in poſſeſſionem, cogatur diſcedere. Coget autem eum diſcedere, non Prætoria poteſtate, vel manu miniſtrorum: ſed melius, & ciuilius faciet, ſi eum per interdictum ad ius ordinarium remiſerit. Intereſt autem eius, qui experitur, admiſſum alium in poſſeſſionem non fuiſſe: cum fortè bona fide fructus perceptos conſumpſerit: aut, ſi prędo venerit in poſſeſſionem, à quo fructus conſequi non poſſit, quia ſoluendo non eſt. Hæc actio etiã poſt annum dabitur: quia rei habet perſecutionem. Et, ſi filiafamiliâs ſit, quę dolo fecit: in patrẽ dabitur actio, ſi quid ad eum peruenit.

Z DOLO facit mulier non tantum, quæ in poſſeſſionem venientem non prohibet: ſed etiam, quæ circunſcribendi alicuius cauſa, clàm, & per quandam machinationẽ in poſſeſſionem introducit. Si & PAVL.

patris & filię factum arguetur, in alterū, quem actor velit, reddēda eſt actio: quia in id, quod agētis intereſt, datur: & ideò, ſi id, quod ei abeſt, ab eo, qui in poteſtate eſt, ſeruari poſſit: præter ſumptus litis cauſa factos, inutilis erit ei hæc actio.

SI MVLIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONE CALVMNIAE CAVSA ESSE DICATVR.

VLP. SI DE POSSESSIONE ventris nomine quæratur, & deferente hærede mulier iurauerit ſe prægnantem eſſe: ſeruādum eſt iuſiurandum: nec tenebitur mulier, quaſi calūniæ cauſa fuerit in poſſeſſionem miſſa. Nec vis ei facienda eſt poſt iuſiurandum. Si tamen peperit, quæretur veritas, an ex eo prægnans fuerit. Alteri enim nec prodeſt, nec nocet iuſiurandum inter alios factum. nec partui igitur nocebit. Hoc edictum ex eadem cauſa proficiſcitur, qua ſuperius. Debet enim Prætor, quemadmodum facilis eſt circa bonorum poſſeſſionem dandam mulieri vētris nomine, ita calumniam eius impunitam non relinquere. Per calumniam autem in poſſeſſione fuiſſe videtur, quæ ſciens, prudénſque ſe prægnantem non eſſe, voluit in poſſeſſionem venire. Hanc autem actionem Prętor intra annum vtilem pollicetur: vltrà non, videlicet quaſi pœnalē. Simili autem modo, & hic quanti agentis interfuit, Prætor actionem pollicetur. In parentē etiam Prætor actionem pollicetur, ſi modo per eum factū ſit, vt in poſſeſſionem per calumniam veniret.

Competit autem actio hęc ei, cuius interfuit in

poſſeſſionem miſſam non eſſe: vtputa vel cohæredi ſperanti partum, vel ei, qui ſubſtitutus fuit, vel, qui ab inteſtato, ſi partus non fuiſſet, ſuccedere potuit.

Intereſſe autem videtur primùm de alimentis, quę in ventrem ſunt erogata. Nec enim aliâs hęc repetuntur, niſi per calumniam in poſſeſſionem venerit. Cæterum, ſi res calumnia caret, nihil prȩſtabit » mulier, quaſi ſine cauſa âlita ſub prætextu ventris.

Nonnunquam augebitur, quod intereſt: ſi quis fortè dubitans, an prægnans ſit, excluſus ſit hæreditate. Nam hæredi eius, qui excluſus eſt, dandam hâc » actionem Iulianus ait, ſi quidem eius quoque interfuerit non fuiſſe calumniæ cauſa in poſſeſſione mulierem: quia, ſi hoc non fuiſſet, adeundo hæreditatē, inſtitutus hæredi ſuo locupletiorem hæreditatem ſuā relinqueret. Sed & hoc imputatur mulieri, quòd diminuta ſunt multa in hæreditate: dum hic cōtemplatione ventris non attingit hæreditatem.

2 SI SVBSTITVTVS ventri, manente muliere in poſſeſſione, deceſſerit: hæres eius eadem actione pretium hæreditatis à muliere exiget. Sed, an decedant legata, cæteráque onera hæreditatis, videndum eſt. Et mihi videtur poſſe dici legatarios potius cum muliere vſuros hac actione: quia & ipſorum intereſt adiri hæreditatem. Libertati planè ſubueniendum erit aduerſus eum, qui propter hæreditatē hac actione egit, ſcilicet vt fideicōmiſſarias cogatur is præſtare, qui pretium vtique etiam eorum conſequitur. Sed & directis credo Prætorem ſuccurrere oportere, vt interuentu ſuo tueatur eorum libertatem. Si dolus filiæfamiliâs interuenerit, & particeps doli fuerit pater, ſuo nomine tenebitur.

DE CONCVBINIS.

VLP. Q VAE IN concubinatu eſt, ab inuito
„ patrono poterit diſcedere, & alteri ſe
„ aut in matrimonium, aut in concubinatum dare. Ego quidē probo in concubina, adimendum ei connubium, ſi patronum inuitum deferat: quippe cum honeſtius
„ ſit patrono libertam concubinam, quàm matremfa-
„ miliâs habere. Cum Attillicino ſentio, & puto ſolas
„ eas in concubinatu haberi poſſe ſine metu criminis,
„ in quas ſtuprum non committitur. Qui autem damnatā adulterij in cōcubinatu habuerit, nō puto
„ lege Iulia de adulterijs teneri: quamuis, ſi vxorē eam duxiſſet, teneretur. Si qua in patris fuit concubinatu, deinde in filij eſſe cœperit, vel in nepotis, vel contrá: non puto eam rectè facere, quia propè nefaria eſt huiuſmodi coniunctio: & ideò huiuſmodi facinus prohibendum eſt. Cuiuſcunque ætatis con-
„ cubinam haberi poſſe palàm eſt, niſi minor annis duodecim ſit.

PAVL. SI PATRONVS libertam concubinam habens furere cœperit: in concubinatu eam eſſe humanius dicitur.

MART. IN CONCVBINATV poteſt eſſe etiam aliena liberta, & ingenua: & maxime ea, quæ obſcuro loco nata eſt, vel quæſtū corpore fecit: alioqui, ſi honeſtæ vitæ, & ingenuam mulierem in concubinatu habere maluerit, ſine teſtatione hoc manifeſtum facien-
„ te non conceditur: ſed neceſſe eſt ei vel vxorem eam
„ habere, vel hoc recuſantem, ſtuprum cum ea com-
„ mittere: nec adulterium per concubinatum ab ipſo
„ committitur. Nam, quia concubinatus per leges no-

» men aſſumpſit, extra legis pœnam eſt: vt Marcellus libro VII Digeſtorum ſcribit.

4 CONCVBINAM ex ſola animi deſtinatione æſtimari oportet. PAVL.

» 5 CONCVBINAM ex ea prouincia, in qua quis aliquid adminiſtrat, habere poteſt. idem

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS IN OFFICINA SVA, ANNO M.D.XXVII. IIII IDVS NOVEMBR.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE